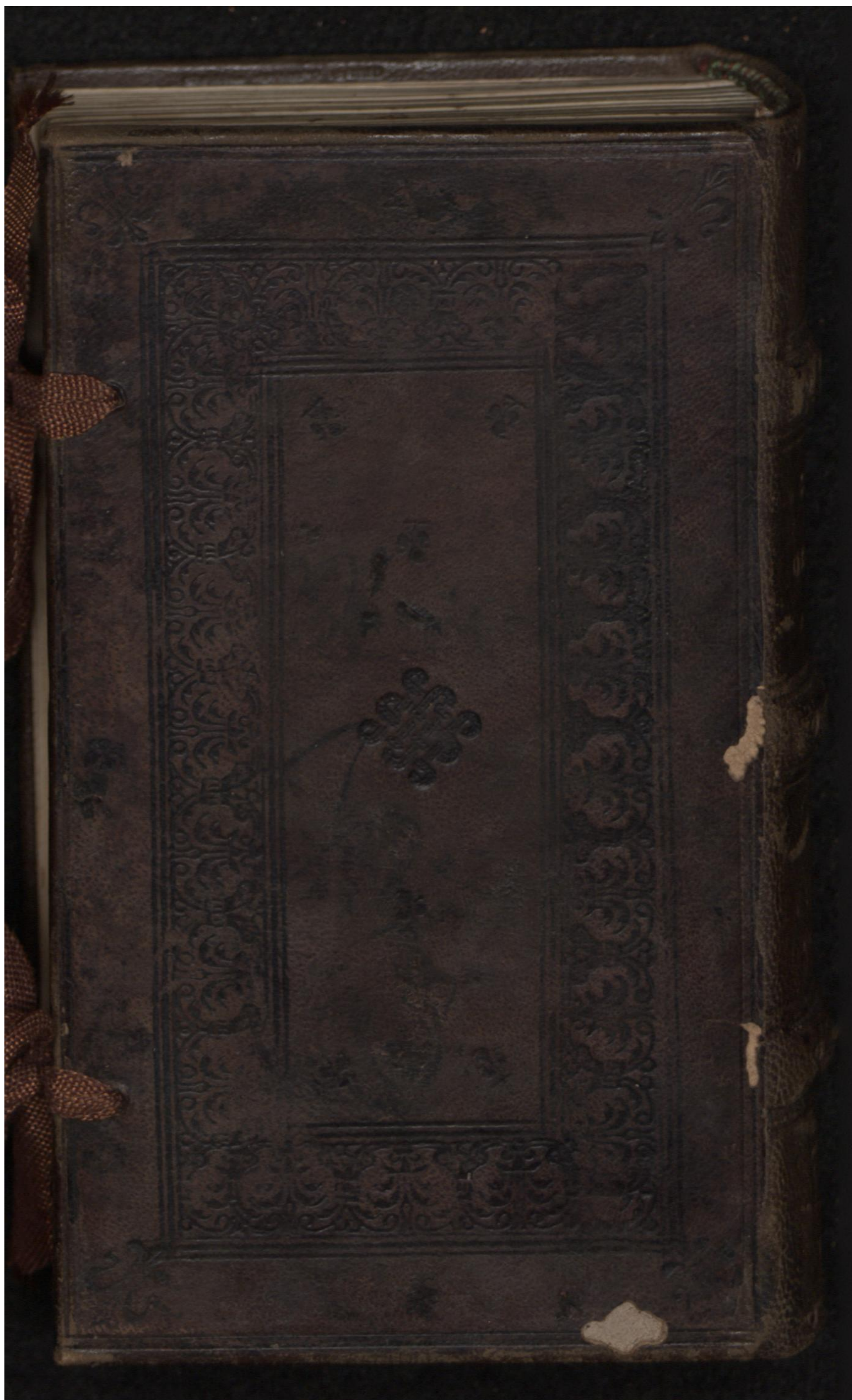
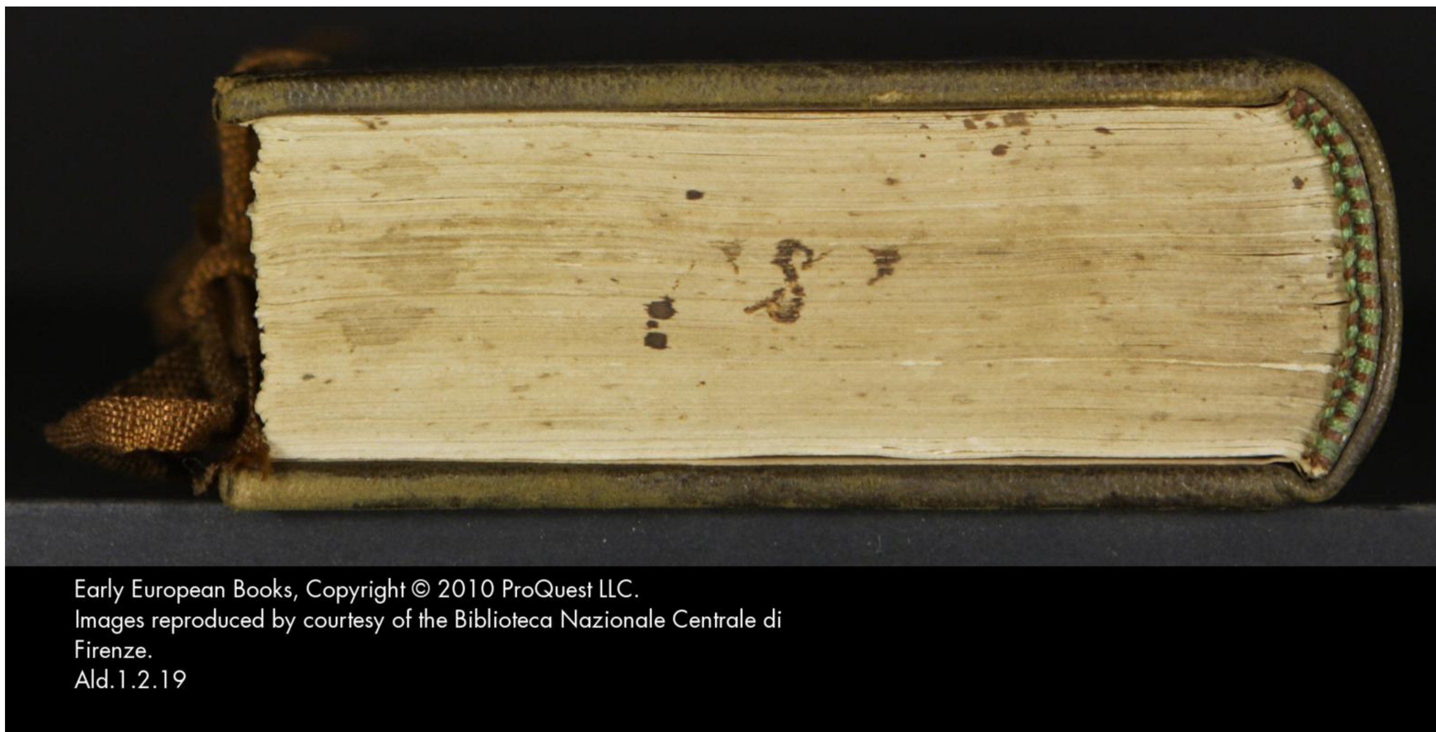

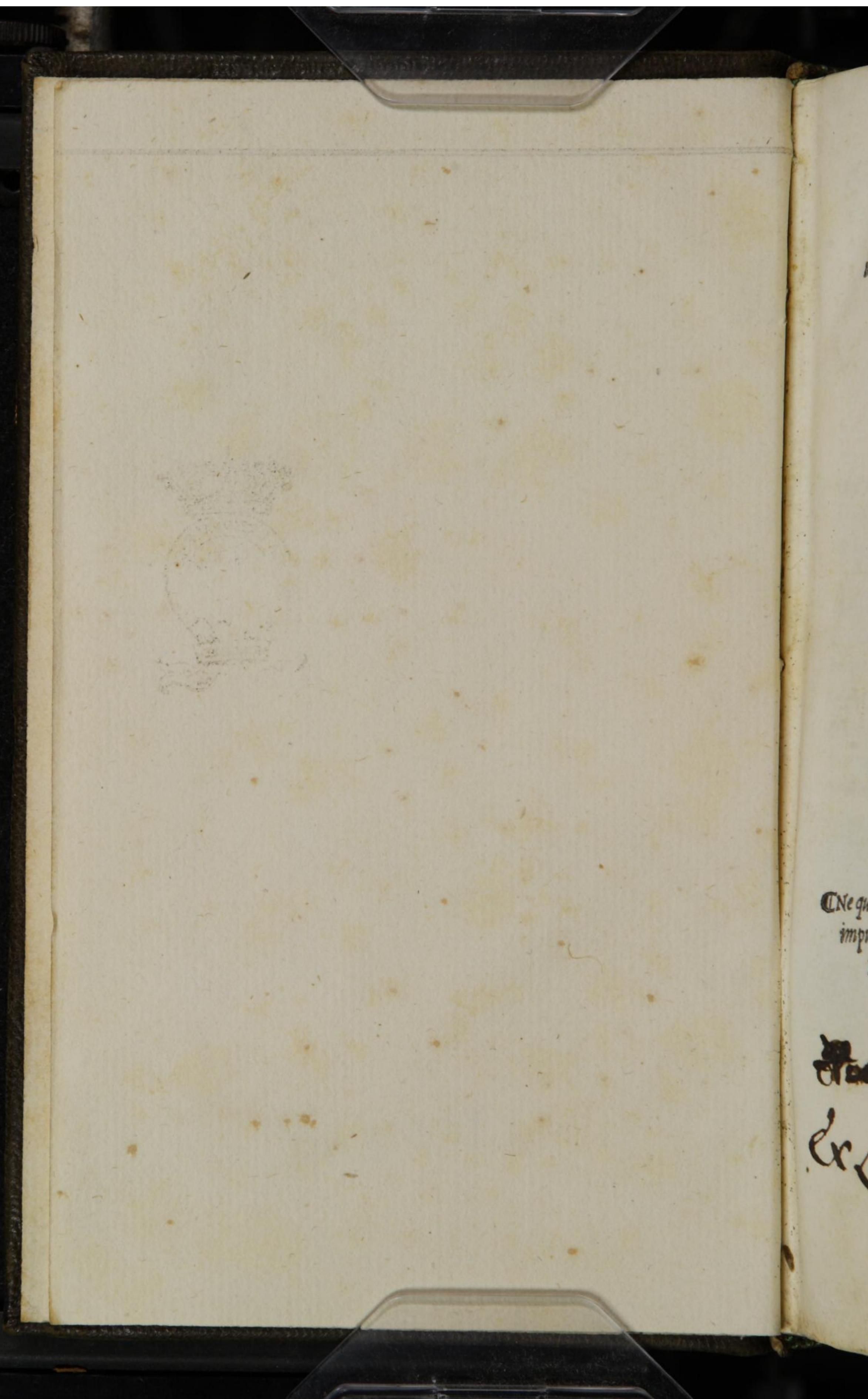

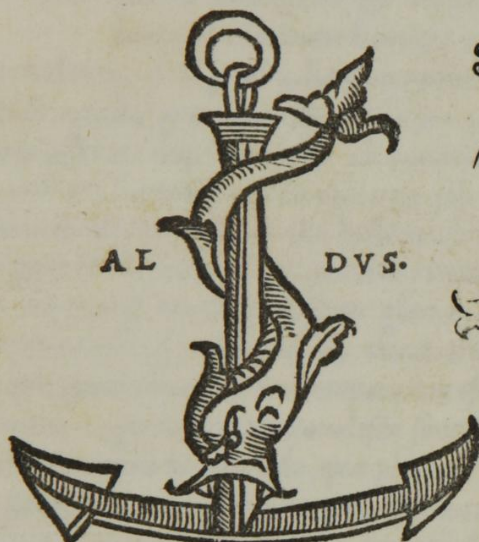

1

M. T. CICERONIS ORATIONVM VOLVMEN SECVNDVM.

¶ Ne quis alius aut Venetijs, aut usquam locorum has impune orationes imprimat, & Leonis X. Pontificis Maximi, & Senatus Veneti decreto cautum est.

[redacted]

Ex Libris Lucę Antonij Casal:
1743

PETRO BEMBO.

c VM multæ ac uariæ Bembe artes sint: quibus maximam inter mortales gloriam consequi possumus: tum duæ præcipue in amplissimo & dignitatis & laudis gradu locare homines consueuerunt: res militaris, et eloquentia. hæ cum eiusmodi sint: ut nulla sit ars alia: quæ plura in communem omnium utilitatem afferat: neq; quicquam ab hominibus geri possit: quod non harum præsidio egeat: & sub earum quasi tutela contineatur: quippe illa bellum administratur: hæc pacis moderatrix est: in quarum rerum altera ciuitates semper esse necesse sit: nullum gloriæ, nullum honoris præmium est: quod non illis merito tribuendũ putetur. Sed quoniam ita natura comparatum est: ut longe acrius nos ea perturbent: quæ molesta sunt: q̃ iucunda delectent: quod ea incommoda, quæ plurima inferre bellum solet, imperatoris scientia propulsantur: tum, id quod primum ab hominibus ducitur, imperij sæpe fines proferuntur: ipsius deniq; pacis commodis, tum demum, cum bellum sublatum est, perfrui possumus: hinc factum est: ut à plerisq; longe imperatoria laus, eloquẽtiæ præferretur. neq; uero in ullam mihi nunc partem, disputandum est. hoc tantum dixerim: si quis ipsas has per se artes consideret: non esse, cur tam facile inferior imperatore orator haberi debeat: quid ille, ut præ=

clare omnia, quæ ei cognoscenda sunt, teneat: sine peditatu, sine equitibus, sine reliquo belli apparatu, facere unquam poterit? quid? nisi fortuna affuerit? in cuius manu, cum humana omnia, tum præcipue belli euentus esse existimatur. Hic nullius præterea opera, aut auxilio indiget: solus sibi ipse sufficit: solus ipse sine ullo comitatu, quod in ipsa arte est, præstare, ac suum tueri munus potest. quid? quod sine dicendi ui ne ipse quidem imperator satis instructus haberi debet? consolandi sæpe milites, reprimendi, animandi in hostes sunt: ea plerunque incidunt tempora: ut una hæc ars maxime omnium necessaria in castris sit: huic uni magni sæpe exercitus profligati, magnæ partæ uictoriæ debeantur. Sed hæc omnis hoc tempore disputatio omittatur: atq; id modo mihi satis sit: in pacatis ciuitatibus nulla re magis homines, q̃ eloquentia, cæteris anteferri. hoc ut uetustiora omnia prætermittam, non'ne in nostra maxime rep. intueri possumus? in qua cum omnibus bonis artibus sit suus semper honos habitus: nulli tamen ampliora quàm eloquentiæ præmia constituta sunt. quàm multi patrũ memoria, quàm multi nostra, ob hanc unam ad summos honorum gradus euecti sunt? neq; id immerito. cũ enim omnia maiorum nostrorum instituta, quibus hæc urbs administratur, nihil propè aliud, quàm pacẽ spectent: quisnam potius ad huiuscemodi reip. gubernacula admittendus sit? quàm is, qui pacis artibus eruditus, quẽ sibi illi proposuerunt, tenere cursum possit? Vnus profecto orator est, qui omnia, quæ ad conseruandum hunc reip. statum necessaria sunt, complectatur. Hic improbos eijcit: tuetur bonos: alienam à reip. commodis & di

gnitate sententiam refellit: quae utilia simul, & decora existimat, persuadere conatur: uirtutes laudando, quasi exempla quaedam, quae imitari debeant, ciuibus proponit: uitia improbando, quid fugiēdum maxime ac uitandum sit, ostendit: deniq; quasi in specula quadam positus, omnia circunspicit: ac nullam reip. partem praetermittit. non est igitur quod miremur, si eam artem, quae omnium maxime hominum commodis, ac saluti consulit, maxime homines admirātur: et qui ea praestat, praestare caeteris, et unum plurimum posse uolunt. Sed quāquam maxima in hac rep. proposita sunt eloquentiae praemia: & hac multi uia ingressi, ad summos saepe honores peruenerunt: non est adhuc tamen is nostra in ciuitate orator auditus: qui perfecte eloquens dici posset. quod nulla arte adhibita, ingenij ui, & exercitatione, atq; usu quodam effici potuit: id nostri homines consecuti sunt. ornatior ille ex eruditione cultus, & ea, quae maxime oratorem instruunt, praecepta defuerunt. sed neq; id, quod omnium maximum existimandum est, è probatissimis quempiam sibi unquam illi, quem imitarentur, proposuerunt. talem neminem cum audirent: ne ex ueteribus quidem aliquem, quod alia eos lingua locutos uidebant, magnopere quaerendum esse iudicauerunt. qua in re tantum abest, ut ego illis assentiar: ut id etiam censeam: alia nūquam ratione summam illam eloquentiae gloriam acquiri posse. ac latina nos quidem lingua iampridem loqui destitimus: & haec, qua nunc utimur, recentior multos iam annos tota Italia successit: sed & ex illa tamen transferri in hanc permulta possunt: neq; ullus elegantis orationis ornatus reperiri potest: quem ipsa

hæc non recipiat. adhibendas modo latinis scriptoribus nostri homines sibi aures, atq; animum existiment: hinc rerum cognitionem, hinc ea, quæ necessaria ad dēcendum præcepta sunt, hinc uerborum ornamenta hauriant: hinc demum sibi aliquem deligant, cuius similes uelint esse: non est quod desperem, si ad naturæ uim, & frequentem dicendi usum, hæc etiam accesserint: fore, ut aliquando nostra etiam in ciuitate summus orator audiri possit. Ne Romæ quidem, quæ hac maxime laude floruit, id prius contigit, quàm eloquentiæ studiosi græcorum hominum sibi scripta euoluenda, & quæ ab illis essent tradita, percipienda esse penitus putauerunt. tum deniq; ita uerbis, ita sententijs, ita omni dicēdi copia, omni ornatus genere romana se oratio locupletauit: ut ipsius etiam harum rerum & inuētricis, & perfectricis græciæ felicitati breui tempore se adæquauerit. Idem nunc nobis faciēdum est. ut à Græcis illi, sic à Latinis nostri, si esse aliquid uolunt, multa transferant necesse est. cum omnes antiqui scriptores perlegendi, tum præcipue Ciceronis scripta, & ex his orationes maxime semper in manibus habendæ sunt. nullus neq; in iudicijs, neq; in consultationibus incidere locus potest: cuius non plurima hinc exempla, tanquam è thesauro quodam, depromi possint. sunt quidem & alij, qui egregie scripserint: nec quisquam omnino è ueteribus illis est, quem ego non plurimum profuturum arbitrer. sed unam fortasse illi aliquam eloquētiæ partem absoluerint. huic uni ita omnes illius opes concessæ sunt: ut eas nostri oratores si adepti fuerint, nihil sit, quod sibi præterea desiderandum putent. ita enim

locutus est: ut Ciceronis uox, ipsius uox esse eloquentiæ uideatur. Quam ob rem cum huius orationes, quas, ut pleraq; omnia, uetustas pene delerat: mea nunc opera longe emendatiores factæ & facilius intelligi, & libẽtius legi possint: non latinæ solum linguæ profuisse, sed & meis etiam ciuibus, qui dicendi facultate hominum sibi studia conciliare, atq; in rep. principes esse uoluerint: si sibi has legendas duxerint, quo maius quiddam, quàm cæteri adhuc omnes consecuti sunt, adipiscantur: non parum opis attulisse uideri debeo. qua in re si excellenti eloquentia homines præter cæteros reip. utiles habendi sunt: non nihil ipsi etiam reip. profuisse existimandus sum. Harum ego orationum cum primum nuper Leoni X Pontifici Maximo uolumen miserim: cui hoc alterum à me potius, quàm tibi Bembe mittendum fuit? si amicus quærendus: quem mihi ego te amiciorem putem? qui nouum aliquod quotidie tuæ in me beneuolentiæ signum ostendas: neq; unquã bene de me mereri desinas: ut tuus scilicet ille in me animus, qui mihi quidem est perspectissimus, perspectior in dies tamen & mihi, et cæteris omnibus esse possit. Si is cui plurimum deberem: ea sunt tua in me merita: ut ego ne ad habendas quidem tibi gratias parem me esse sentiam: & ea iccirco non commemorem: ne cum & plurima, & maxima à me dicta fuerint: & plura tamen, & maiora præterita esse uideantur. Quid? quod Ciceronis scripta nemini aptius mitti potuerunt, quàm ei, qui ita illa sequitur, ut assequatur. tibi quidem & felix, & ad omnes æque res accommodatum ingenium est. sed nescio quo pacto tamen hac una in re maxime elucet: quod

quencunq; dignum iudicaueris, quem tibi proponendũ putes: præclare tuis scriptis semper effinxeris. quis soluta unquam oratione ipsum hunc Ciceronẽ, tam uberem, tam unum ex omnibus omni re absolutum oratorem, felicius reddidit? quis uersibus diuinam illam Maronis uim, et maiestatem propius accessit? magnũ quiddam, hac præsertim tempestate, fecisse uideri solent: quã in horum altero ita elaborarint: ut non omnem saltem operam lusisse existimentur. tu, qui in utroq; excellis, q̃bus laudibus, quanta admiratione dignus es? Quid? nostra hac lingua, quam non secus nunc, ac ueterem quondam illam latini, sibi Hetrusci uendicant: non'ne hoc tibi idem contigit? cuius omnem ita elegantiam assecutus es: ut cum & multa iam à plerisq; eo sermone scripta sint: quæ nonnulli uel latinis etiã æquanda censeant: neq; eorum tu cuiquam ullo in genere cedere uidearis: longe tamen maius quiddam, quàm ad hanc diem effectum sit, de te sibi homines polliceantur. hanc adeo tua illa scripta quæ partim maxima cum tua laude in manibus hominum iãdiu uersantur: partim egregie inchoata, apud te adhuc sunt: expectationem excitarunt. tu profecto is eras, qui eam gloriam, quam desiderari adhuc diximus, in nostram remp. inferre posses. sed alia te ab hac cura negocia auerterunt. ab Leone X Pont. Max. accitus qui illi à secretis esses, à nobis abstractus es: et earum quibus orbis regitur, curarum particeps ita maximis semper rebus distineris: ut ne ea quidem, quæ tam præclare cœperas, adhuc scripta perfici potuerint. Sed dabitur profecto id aliquando, quod & tu tantopere exoptas, ocium: dabitur tempus

id, quo totum te ad literarum studia referre possis: quod tibi omne in optimis artibus summa cum tranquillitate animi tuo arbitratu consumendum sit. tum certe id in te uidebimus, quod plerunq; in agris fieri consueuit: qui intermisso cultu maiore quadam ubertate quasi referre gratiam quietis solent. tum tu, quanquam latinæ linguæ splendor ob oculos maxime tuos obuersabitur: hanc tamen nostram ne contemnito. sed & illi etiam cogitationum tuarum aliquid impertire. uetus illa tam multos in omni genere illustres scriptores habet: ut neq; ullius iam ingenio fieri possit ornatior: et tu illis fortasse par, superior quidē certe nullo modo esse possis. Hæc ab nullo ita culta adhuc est: ut non facillimum tibi ipsi præsertim sit, longo interuallo omnibus anteferri: ac principem tibi locum sine ulla controuersia uendicare: & certe quod à patribus nobis nostris est tradita: quod ea loqui contigit: id à nobis illi quasi deberi uidetur: ut omnium maxime, quantum fieri à nobis potest, & uberem esse, & ornatam uelimus. in hanc tu rem si animum intenderis: breui tempore futurum uideo: ut sicut à latinis quondam illi ipsi: quos sibi proposuerant, græci de possessione eloquentiæ deturbati sunt: sic nos neq; uerborum copia, neq; ullo orationis ornatu à latinis uincamur. hoc aut tu, aut nemo hac tempestate facere alius potest. quam ob rem ad eam tu quidem te gloriam præpara: à nobis hæc quantacunq; sunt, quoniam maiora non possumus, ita accipito: ut maxima tamen existimes: quoniā maxima eorum sunt, quæ ab ingenio tuo prouenire possunt.

INDEX SECVNDI VOLVMINIS.

INDEX SECVNDI VOLVMINIS.

M. TVLLII CICERONIS PRO LEGE MANILIA AD POPVLVM ORATIO XIII.

q

VANQVAM MIHI SEMper frequens conspectus uester multo iucundissimus, hic autem locus ad agẽdum amplissimus, ad dicendum ornatissimus est uisus Quirites: tamen hoc aditu laudis, qui semper optimo cuique maxime patuit: non mea me uoluntas, sed meæ uitæ rationes ab ineunte ætate susceptæ prohibuerunt. nam cum antea per ætatem nondum huius authoritatem loci cõtingere auderem: statueremq; nihil huc, nisi perfectum ingenio, elaboratum industria, afferri oportere: omne meum tempus amicorum temporibus transmittendum putaui. ita neq; hic locus uacuus unquam ab ijs, qui uestram causam defenderent: & meus labor in priuatorum periculis caste, integreq; uersatus, ex uestro iudicio fructum est amplissimum consecutus. nam cum propter dilationem comitiorum ter prætor primus centurijs cunctis renuntiatus sum: facile intellexi Quirites, & quid de me iudicaretis: & quid alijs præscriberetis. Nunc cum & authoritatis in me tantum sit: quantum uos honoribus mandandum esse uoluistis: & ad agendum facultatis tantum: quantum homini uigilanti ex forensi usu propè quotidiana dicendi exercitatio potuit afferre: certe & si quid etiam dicendo consequi possum: ijs ostendam potissimum: qui ei quoq; rei fructum suo iudicio

tribuendum esse censuerunt. Atq; illud in primis mihi lætandum iure esse uideo: quod in hac insolita mihi ex hoc loco ratione dicendi, causa talis oblata est: in qua oratio nemini deesse potest. dicendum est enim de Gn. Põpei singulari, eximiaq; uirtute. huius autem orationis difficilius est exitum, quàm principiũ inuenire. itaq; mihi non tam copia, quam modus in dicendo quærendus est. Atq; ut inde oratio mea proficiscatur: unde hæc omnis causa ducitur: bellum graue, & periculosum uestris uectigalibus, atq; socijs, à duobus potentissimis regibus infertur, Mithridate, & Tigrane: quorum alter relictus, alter lacessitus, occasionẽ sibi ad occupandam Asiam oblatam esse arbitratur. Equitibus Romanis honestissimis uiris afferuntur ex Asia quotidie literæ: quorum magnæ res aguntur in uestris uectigalibus exercendis occupatæ: qui ad me pro necessitudine, quæ mihi est cum illo ordine: causam Reip. periculaq; rerum suarum detulerunt: Bithyniæ, quæ nunc uestra prouincia est: uicos exustos esse cõplures: regnum Ariobarzanis, quod finitimum est uestris uectigalibus: totum esse in hostium potestate: Lucullum magnis rebus gestis, ab eo bello discedere: huic qui succurrerit, non satis esse paratum ad tantum bellum administrandum: unũ ab omnibus socijs, & ciuibus ad id bellum imperatorem deposci: atq; expeti: eundem hunc unũ ab hostibus metui: præterea neminem. Causa quæ sit uidetis: nunc quid agendum sit cõsiderate. Primum mihi uidetur de genere belli, deinde de magnitudine, tum de imperatore deligendo esse dicendum. Genus est enim eiusmodi: quod maxime uestros animos excitare, atq; inflammare debet.

re debet. agitur enim salus sociorum, atq; amicorum: pro qua multa maiores uestri magna, & grauia bella gesserunt. aguntur certissima populi Ro. uectigalia, & maxima: quibus amissis, & pacis ornamenta, & subsidia belli requiretis. aguntur bona multorum ciuium: quibus est à uobis et imperatoribus Reip. consulendũ. Et quoniam semper appetentes gloriæ præter cæteras gentes, atq; auidi laudis fuistis: delẽda est uobis illa macula Mithridatico bello superiore suscepta: quæ penitus iam insedit, atq; inueterauit in populi Ro. nomine: quod is, qui una die tota Asia, tot in ciuitatibus, uno nuncio, atq; una literarum significatione ciues Ro. necãdos, trucidandosq; denotauit: nonmodo adhuc pœnam nullam suo dignam scelere suscepit: sed ab illo tempore annum iam tertium & uigesimum regnat: & ita regnat: ut se non Ponto, neq; Cappadociæ latebris occultare uelit: sed emergere è patrio regno: atq; in uestris uectigalibus, hoc est in Asiæ luce uersari. etenim adhuc ita uestrĩ cũ illo rege contenderũt imperatores: ut ab illo insignia uictoriæ, non uictoriam reportarent. triumphauit L. Sylla, triumphauit L. Murena de Mithridate, duo fortissimi uiri, & summi imperatores: sed ita triumpharunt: ut ille pulsus, superatusq; regnaret. ueruntamen illis imperatoribus laus est tribuenda: quod egerunt: uenia danda: quod reliquerunt: propterea, quod ab eo bello Syllam in Italiam respublica, Murenam Sylla reuocauit. Mithridates autem omne reliquum tempus, nõ ad obliuionem ueteris belli, sed ad comparationẽ noui contulit. qui posteaquam maximas ædificasset, ornassetq; classes: exercitusq; permagnos quibuscunq; ex gen

tibus potuisset, comparasset: Bosphoranis finitimis suis bellum inferre simulasset: usq; in Hispaniam legatos Electanis misit ad eos duces: quibus cum tum bellum gerebamus: ut cum duobus in locis disiūctissimus, maximeq; diuersis, uno consilio, ab unis hostium copijs bellum terra, mariq; gereretur: uos ancipiti contentione distracti de imperio dimicaretis. sed tamen alterius partis periculum, Sertorianæ, atq; Hispaniensis, quæ multo plus firmamēti, ac roboris habebat: Cn. Pompei diuino consilio ac singulari uirtute depulsum est. in altera parte ita res à L. Lucullo summo uiro est administrata: ut initia illa gestarum rerum magna, atq; præclara, non foelicitati eius, sed uirtuti, hæc autem extrema, quæ nuper acciderunt, non culpæ, sed fortunæ tribuenda esse uideantur. Sed de Lucullo dicam alio loco: & ita dicā Quirites: ut neq; uera laus ei detracta oratiōe nostra, neq; falsa afficta esse uideatur. Sed pro uestri imperij dignitate, atq; gloria, quoniam is est exorsus orationis meæ: uidete quem uobis animum suscipiēdum putetis. Maiores uestri sæpe, mercatoribus, ac nauiculatoribus iniuriosius tractatis, bella gesserunt. uos tot ciuium Ro. millibus, uno nūcio, atq; uno tēpore necatis, quo tandem animo esse debetis? legati quod erant appellati superbius: Corinthum patres uestri totius græciæ lumen extinctum esse uoluerunt. uos eū regem inultum esse patiemini: q legatum populi Ro. consularē, uinculis, ac uerberibus, atq; omni supplicio excruciatum necauit? illi libertatem ciuium Ro. imminutam non tulerunt. uos uitam ereptam negligetis? ius legationis uerbo uiolatum illi persecuti sunt. uos legatum populi ro. omni supp-

plicio interfectum, inultum relinquetis? uidete, ne ut il lis pulcherrimum fuit, tantam uobis imperij gloriam relinquere: sic uobis turpissimum sit: illud, quod accepistis, tueri, & conseruare non posse. Quid? quod salus sociorum summum in periculum, ac discrimen uocatur? regno expulsus est Ariobarzanes rex, socius populi Ro. atq; amicus: imminent duo reges toti Asiæ, nó solum uobis inimicissimi, sed etiam uestris socijs, atque amicis: Ciuitates autē omnes, cuncta Asia, atq; Græcia, uestrum auxilium expectare propter periculi magnitudinem coguntur: Imperatorem a uobis certum deposcere, cum præsertim uos aliū miseritis: neq; audent: neque se id facere summo sine periculo posse arbitrantur: uident, & sentiunt hoc idem, quod & uos: unum uirum esse, in quo summa sint omnia: & eum prope esse: quo etiam carent ægrius: cuius aduentu ipso, atq; nomine, tametsi ille ad maritimum bellum uenerit: tamen impetus hostiū repressos esse intelligūt, ac retardatos. hi uos, quoniam libere loqui nó licet: tacite rogant: ut se quoq;, sicut cæterarum prouinciarum socios, dignos existimetis: quorum salutem tali uiro commendetis. atque hoc etiam magis quàm cæteros: quod eiusmodi in prouinciam homines cum imperio misimus: ut etiam si ab hoste defendant: tamen ipsorū aduentus in urbes sociorum non multum ab hostili expugnatione differant. Hunc audiebant antea, nunc præsentem uident, tanta temperantia, tanta mansuetudine, tanta humanitate: ut ij beatissimi esse uideantur: apud quos ille diutissime commoratur. quare si propter socios, nulla ipsi iniuria lacessiti maiores uestri cum Antiocho,

cum Philippo, cum Aetolis, cum Poenis bella gesserunt: quanto uos studio conuenit iniurijs prouocatos, sociorũ salutem unà cum imperij uestri dignitate defendere? Præsertim cum de uestris maximis uectigalibus agatur. nam cæterarum prouinciarum uectigalia Quirites tanta sunt: ut his ad ipsas prouincias tutandas uix contenti esse possimus. Asia uero tam opima est, & fertilis: ut & ubertate agrorum, & uarietate fructuum, & magnitudine pastionis, & multitudine earum rerum, quæ exportantur: facile omnibus terris antecellat. Itaq; hæc uobis prouincia Quirites, si & belli utilitatem, & pacis dignitatem sustinere uultis: non modo à calamitate, sed etiam à metu calamitatis est defendenda. nam cæteris in rebus, cum uenit calamitas: tum detrimentum accipitur: at in uectigalibus, non solum aduentus mali, sed etiam metus ipse affert calamitatem. nam cum hostium copiæ non longe absunt: etiam si irruptio facta nulla sit: tamen pecora relinquuntur: agricultura deseritur: mercatorum nauigatio conquiescit. ita neq; ex portu, neq; ex decumis, neq; ex scriptura uectigal conseruari potest. quare sæpe totius anni fructus uno rumore periculi, atq; uno belli terrore amittitur. quo tandem animo esse existimatis, aut eos, qui uectigalia uobis pensitant? aut eos, qui exercent, atq; exigunt? cum duo reges cum maximis copijs propè adsint: cum una excursio equitatus perbreui tempore totius anni uectigal auferre possit: cum publicani familias maximas, quas in salinis habent: quas in agris, quas in portibus atq; custodijs: magno periculo se habere arbitrentur. putatis'ne, uos illis rebus frui posse: nisi eos, qui uobis fru

ctuosi sunt: conseruaueritis, non solũ (ut antea dixi) ca-
lamitate, sed etiam calamitatis formidine liberatos? Ac
ne illud quidem uobis negligendum est: quod mihi ego
extremum proposueram: cum essem de belli genere di-
cturus: quod ad multorum bona ciuium ro. pertinet:
quorum uobis pro uestra sapientia Quirites habenda
est ratio diligenter. nam & publicani homines & hone
stissimi, & ornatissimi, suas rationes, & copias in illã
prouinciam contulerunt. quorum ipsorum per se res, &
fortunæ uobis curæ esse debent. etenim si uectigalia ner
uos esse reip. semper duximus: eum certe ordinem, qui
exercet illa: firmamentum cæterorum ordinum recte
esse dicemus. deinde cæteris ex ordinibus homines na-
ui, & industrij partim in Asia negociantur: quibus uos
absentibus consulere debetis: partim eorum, in ea pro-
uincia pecunias magnas collatas habent. Erit igitur hu
manitatis uestræ: magnum eorum ciuium numerum ca
lamitate prohibere: sapientiæ: uidere multorum ciuium
calamitatem à rep. seiunctam esse non posse. etenim
illud primum parui refert: uos publicanis amissis uecti
galia postea uictoria recuperare. neq; ijsdem redimen-
di facultas erit, propter calamitatem: neq; alijs uolun-
tas, propter timorem. deinde ꝙ nos eadem Asia atq; idẽ
iste Mithridates initio belli Asiatici docuit id, quod cer
te calamitate docti memoria retinere debemus. nam tũ,
cum in Asia res magnas permulti amiserunt: scimus
Romæ solutione impedita fidem concidisse. non enim
possunt una in ciuitate multi rem, atq; fortunas amit
tere: ut non plures secum in eandem calamitatem tra
hant. à quo periculo prohibete rempublicam: & mihi

credite id, quod ipsi uidetis. hæc fides, atq; hæc ratio pecuniarum, quæ Romæ, quæ in foro uersatur: implicata est cum illis pecunijs Asiaticis: & cohæret. ruere illa non possunt: ut hæc non eodem labefactata motu concidant. quare uidete, num dubitandum uobis sit: omni studio ad id bellum incumbere: in quo gloria nominis uestri, salus sociorum, uectigalia maxima, fortunæ plurimorum ciuium cum rep. defenduntur. Quoniam de genere belli dixi: nunc de magnitudine pauca dicam. Potest enim hoc dici belli genus esse ita necessarium: ut sit gerendum: non esse ita magnum: ut sit pertimescendum. in quo maxime laborandum est: ne forte à uobis, quæ diligentissime prouidenda sunt, contemnenda esse uideantur. Atque ut omnes intelligant me L. Lucullo tantum impertiri laudis: quantum forti uiro, & sapientissimo homini, & magno imperatori debeatur: dico eius aduentu maximas Mithridatis copias omnibus rebus ornatas, atq; instructas, urbem'q; Asiæ clarissimam, nobisque amicissimam Cizicenorum obsessam esse ab ipso rege maxima multitudine, & oppugnatam uehementissime: quam L. Lucullus uirtute, assiduitate, consilio, summis obsidionis periculis liberauit. ab eodem imperatore classem magnam, & ornatam, quæ ducibus sertorianis ad Italiam studio inflammato raperetur, superatam esse: atque depressam: magnas hostium præterea copias multis prælijs esse deletas: patefactum'q; nostris legionibus esse pontum: qui ante populo Ro. ex omni aditu clausus esset: Sinopem, atque Amisum, quibus in oppidis erant domicilia regis omnibus rebus ornata, atq;

referta, cæterasque urbes Ponti, & Cappadociæ per multas, uno aditu, atque aduentu esse captas: regem spoliatum regno patrio, atque auito, ad alios se reges, atque alias gentes supplicem contulisse: atq; hæc omnia saluis populi Ro. socijs, atque integris uectigalibus esse gesta. Satis opinor hoc esse laudis: atque ita reputo: ut hoc uos intelligatis, à nullo istorum, qui huic obtrectant legi, atq; causæ: L. Lucullum similiter ex hoc loco esse laudatum. Requiretur fortasse nunc, quẽadmodum, cum hæc ita sint: reliquum possit esse magnum bellum. cognoscite Quirites. non enim sine causa quæri uidetur. Primum ex suo regno sic Mithridates profugit: ut ex eodem Ponto Medea illa quondam profugisse dicitur: quam prædicant in fuga fratris sui membra in his locis, qua se parens persequeretur: dissipauisse: ut eorum collectio dispersa, mærorq; patrius, celeritatem persequendi retardaret. sic Mithridates fugiens maximam uim auri, atq; argenti, pulcherrimarumq; rerũ omnium, quas & à maioribus acceperat: & ipse bello superiore ex tota Asia direptas in suum regnum congesserat: in ponto omnem reliquit. hæc dum nostri colligunt omnia diligentius: rex ipse è manibus effugit. ita illum in persequendi studio mæror, hos lætitia retardauit. hunc in illo timore, & fuga Tigranes rex Armenius excepit: diffidentemq; rebus suis confirmauit: & afflictum erexit: perditumq; recreauit. cuius in regnum postea quam L. Lucullus cũ exercitu uenit: plures etiam gentes contra imperatorem nostrum concitatæ sunt. erat enim metus iniectus ijs nationibus, quas nunquam populus Ro. neq; lacess-

sendas bello, neque tentandas putauit. erat etiam alia grauis, atq; uehemens opinio: quæ per animos gentium barbararum peruaserat: fani locupletissimi, & religiosissimi diripiendi causa in eas oras nostrum exercitum esse adductum. Ita nationes multæ, atque magnæ nouo quodam terrore ac metu concitabantur. noster autem exercitus, etsi urbem ex Tigranis regno cœperat: & prælijs usus erat secundis: tamen nimia longinquitate locorum, ac desiderio suorum commouebatur. Hic iam plura non dicam. fuit enim illud extremum: ut ex his locis à militibus nostris reditus magis maturus, quàm processus lõgior quæreretur. Mithridates autem et suam manum iam confirmarat: et eorũ, qui se ex eius regno collegerãt: et magnis aduẽtitijs multorum regum, & nationum copijs iuuabatur. hoc iam ferè sic fieri solere accepimus: ut regũ afflictæ fortunæ facile multorũ opes alliciãt ad misericordiã maximéq; eorũ, q aut reges sunt: aut uiuũt in regno: ut regale ijs nomen magnum, et sanctum esse uideatur. Itaq; tantum uictus efficere potuit: quantum incolumis nunquam est ausus optare. nam cum se in regnum recepisset suum: non fuit eo contentus: quod ei præter spem acciderat: ut illam, posteaquam pulsus erat: terrã unquam attingeret: sed in exercitũ uestrũ clarũ, atq; uictorẽ impetum fecit. Sinite hoc loco Quirites, sicut poetæ solent, q res romanas scribũt: præterire me nostrã calamitatẽ: quæ tãta fuit: ut eã ad aures L. Luculli nõ ex prælio nuncius, sed ex sermone rumor afferret. Hic ĩ ipso illo malo, grauissimáq; belli offensione L. Lucullus, q tñ aliqua ex parte ijs incommodis mederi fortasse potuisset: uestro

iussu coactus,

iussu coactus, quod imperij diuturnitati modum statuendum ueteri exemplo putauistis: partem militum, qui iam stipendijs confectis erant, dimisit: partem Glabrioni tradidit. multa præterea consulto: sed ea uos coniectura perspicitis: quantum illud bellum factum putetis: quod coniungant reges potentissimi: renouent agitatæ nationes: suscipiant integræ gentes: nouus imperator uester accipiat uetere expulso exercitu. Satis mihi multa uerba fecisse uideor: quare hoc bellum esset, genere ipso necessarium, magnitudine periculosum. restat ut de imperatore ad id bellum deligendo, ac tantis rebus præficiendo dicendum esse uideatur. Vtinam Quirites uirorum fortium, atq; innocentium copiam tantam haberetis: ut hæc uobis deliberatio difficilis esset: quemnam potissimum tantis rebus, ac tanto bello præficiendum putaretis. Nunc uero cum sit unus Cn. Pompeius, qui non modo eorum hominum, qui nunc sunt: gloriam, sed etiam antiquitatis memoriã uirtute superarit: quæ res est? quæ cuiusquam animum in hac causa dubium facere possit? Ego enim sic existimo: in summo imperatore quatuor has res inesse oportere: scientiam rei militaris, uirtutem, authoritatem, fœlicitatem. quis igitur hoc homine scientior unquam aut fuit? aut esse debuit? qui è ludo, atq; pueritiæ disciplina, bello maximo, atq; acerrimis hostibus, ad patris exercitum, atq; in militiæ disciplinam profectus est: qui extrema pueritia miles fuit summi imperatoris: ineunte adolescentia maximi ipse exercitus imperator: qui sæpius cum hoste conflixit: quàm quisquam cum inimico concertauit: plura bella gessit: quàm cæteri legerunt: plures prouincias confecit: quàm alij concupiuerũt: cuius adolescentia ad scientiam rei militaris non alie-

nis præceptis, ſed ſuis imperijs, non offenſionibus belli, ſed uictorijs, non ſtipendijs, ſed triumphis eſt tradita. quod deniq; genus belli eſſe poteſt? in quo illum nō exercuerit fortuna reipublicæ? Ciuile, Africanum, Tranſalpinum, Hiſpanienſe, miſtum ex ciuitatibus, atq; ex bellicoſiſſimis nationibus, ſeruile, nauale bellum, uaria & diuerſa genera, & bellorum, & hoſtium, non ſolum geſta ab hoc uno, ſed etiam confecta, nullam rem eſſe declarant in uſu militari poſitam: quæ huius uiri ſcientiā fugere poſſit. Iam uero uirtuti Cn. Pompei quæ poteſt par oratio inueniri? quid eſt, quod quiſquam aut dignū illo, aut uobis nouum, aut cuiquam inauditum poſſit afferre? nō enim illæ ſunt ſolæ uirtutes imperatoriæ: quæ uulgo exiſtimantur: labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo: quæ tanta ſunt in hoc uno: quanta in omnibus reliquis imperatoribus, quos aut uidimus: aut audiuimus: non fuerunt. teſtis eſt Italia: quam ille ipſe uictor L. Sylla huius uirtute, & conſilio confeſſus eſt liberatam. teſtis eſt Sicilia: quam multis undiq; cinctam periculis, non terrore belli, ſed celeritate conſilij explicauit. teſtis eſt Africa: quæ magnis oppreſſa hoſtium copijs, eorū ipſorum ſanguine redundauit. teſtis eſt Gallia: per quam legionibus noſtris in Hiſpaniam iter, Gallorū interemptione patefactum eſt. teſtis eſt Hiſpania: quæ ſæpiſſime plures hoſtes ab hoc ſuperatos proſtratosq; conſpexit. teſtis eſt iterum, & ſæpius Italia: quæ cum ſeruili bello tetro, periculoſoq; premeretur: ab hoc auxilium abſente expetiuit: quod bellum expectatione Pompei attenuatū, atq; imminutum eſt: aduentu ſublatum, ac ſepultum. teſtes uero iam omnes oræ, atq; omnes exteræ gentes, ac

nationes: deniq; maria omnia, tum uniuersa, tum in singulis oris omnes sinus, atq; portus. quis enim toto mari locus per hos annos, aut tam firmum habuit præsidium: ut tutus esset? aut tam fuit abditus: ut lateret? quis nauigauit: qui non se, aut mortis, aut seruitutis periculo committeret? cum aut hyeme, aut referto prædonum mari nauigaretur. hoc tantum bellum, tam turpe, tam uetus, tã late diuisum, atq; dispersum, quis unquam arbitraretur, aut ab omnibus imperatoribus uno anno, aut omnibus annis ab uno imperatore confici posse? quam prouinciam tenuistis à prædonibus liberam per hosce annos? quod uectigal uobis tutum fuit? quem socium defendistis? cui, præsidio classibus uestris fuistis? quam multas existimatis insulas esse desertas? quammultas aut metu relictas, aut à prædonibus captas urbes esse sociorum? sed quid ego longinqua commemoro? fuit hoc quondam, fuit proprium populi romani: longe à domo bellare: & propugnaculis imperij, sociorum fortunas, non sua tecta defendere. socijs uestris ego mare clausum per hosce annos dicam fuisse? cum exercitus nostri Brundusio nunquam nisi summa hyeme transmiserint. quid ad nos cum ab exteris nationibus uenirent, captos querar? cum legati populi Ro. redẽpti sint. mercatoribus tutum mare non fuisse dicam? cum duodecim secures in prædonum potestatem peruenerint. quid aut Colophonem, aut Samum nobilissimas urbes, innumerabilesq; alias captas esse commemorem? cum uestros portus, atq; eos portus, quibus uitam, & spiritum ducitis: in prædonum fuisse potestatem sciatis. an uero ignoratis portum Caietæ celeberrimum, atq; plenissimum nauium, inspectante prætore, à prædonibus esse direptum? ex Miseno autem, eius ipsius libe-

ros, qui cum prædonibus antea ibi bellum gesserat: à prædonibus esse sublatos? nam quid ego Hostiense incommodum, atq; illam labem, atq; ignominiam reip. querar? cum propè inspectantibus uobis, classis ea, cui consul populi Ro. præpositus esset: à prædonibus capta, atq; oppressa est. Prò dij immortales, tanta ne unius hominis incredibilis ac diuina uirtus, tam breui tempore lucem afferre reip. potuit? ut uos, qui modo ante hostium tyberinum classem hostium uidebatis: ij nunc nullam intra oceani hostium prædonum nauem esse audiatis. Atq; hæc qua celeritate gesta sint, quanquam uidetis: tamen à me in dicendo prætereunda non sunt. Quis enim nunquã, aut obeundi negocij, aut consequendi quæstus studio, tam breui tempore, tot loca adire, tantos cursus conficere potuit? quàm celeriter Cn. Pompeio duce belli impetus nauigauit? qui Siciliam adijt: Africam explorauit: inde Sardiniam cum classe uenit, nondum tempestiuo ad nauigandum mari: atq; hæc tria frumentaria subsidia reip. firmissimis præsidijs, classibusq; muniuit. inde se cum in Italiam recepisset: duabus hispanijs, et Gallia cisalpina, præsidijs, ac nauibus confirmata, missis item in oram Illyrici maris, & in Achaiam, omnemq; Græciam nauibus, Italiæ duo maria maximis classibus, firmissimisq; præsidijs adornauit: ipse autem, ut à Brundusio profectus est: undequinquagesimo die totam ad imperium populi Ro. Ciliciam adiunxit: omnes qui ubique prædones fuerunt: partim capti, interfectiq; sunt: partim unius huius imperio, ac potestati se dediderunt. Idem cretensibus, cum ad eum usq; in Pamphiliam legatos deprecatoresq; misissent: spem deditionis non ademit: obsidesq; imperauit. Ita tantum bellum, tam diuturnum, tam longe, lateq;

diſperſum, quo bello omnes gentes, ac nationes premeban
tur: Cn. Pompeius extrema hyeme apparauit: ineunte ue=
re ſuſcepit: media æſtate confecit. Eſt hæc diuina, atq; in=
credibilis uirtus imperatoris. quid cæteræ? quas paulo=
ante commemorare cœperam: quantæ, atq; quammultæ
ſunt? non enim ſolum bellandi uirtus in ſummo atque
perfecto imperatore quærenda eſt: ſed multæ ſunt artes
eximiæ, huius adminiſtræ, comiteſq; uirtutis. Ac primũ,
quanta innocentia debent eſſe imperatores? quanta dein
de omnibus in rebus temperantia? quanta fide? quanta
facilitate? quanto ingenio? quanta humanitate? quæ breui
ter, qualia ſint in Cn. Pompeio, conſideremus. ſumma
enim ſunt omnia Quirites. ſed ea magis ex aliorum con
tentione, quàm ipſa per ſeſe cognoſci, atq; intelligi poſ-
ſunt. quem enim poſſumus imperatorem aliquo in nu=
mero putare? cuius in exercitu ueneant centuriatus, atq;
uenierint? quis hunc hominem, magnum, aut amplum
de rep. cogitare? qui pecuniam ex ærario depromptam
ad bellum adminiſtrandum, aut propter cupiditatem
prouinciæ magiſtratibus diuiſerit: aut propter auariciã
Romæ in quæſtu reliquerit? ueſtra admurmuratio facit
Quirites, ut agnoſcere uideamini, qui hæc fecerint. ego
autem neminem nomino. quare iraſci mihi nemo pote=
rit: niſi qui ante de ſe uoluerit confiteri. Itaq; propter hãc
auariciam imperatorum, quantas calamitates, quocunq;
uentum ſit, noſtri exercitus ferant: quis ignorat? itine-
ra, quæ per hoſce annos in Italia per agros, atq; oppi-
da ciuium ro. noſtri imperatores fecerunt, recordamini:
tum facilius ſtatuetis, quid apud exteras nationes fieri
exiſtimetis. utrum plures arbitramini per hoſce annos
militum ueſtrorum armis hoſtium urbes, an hibernis, ſo

ciorum ciuitates esse deletas? neq; enim potest exercitum is continere imperator: qui se ipsum non continet: neq; seuerus esse in iudicando: qui alios in se seueros esse iudices non uult. Hic miramur hunc hominem tantum excellere cæteris: cuius legiones sic in Asiam peruenerunt: ut non modo manus tanti exercitus, sed ne uestigiũ quidem cuiquam pacato nocuisse dicatur. Iam uero quemadmodum milites hibernent, quotidie sermones, ac literæ perferuntur: non modo ut sumptum faciat in militem, nemini uis affertur: sed ne cupienti quidem cuiquam permittitur. hyemus enim, non auariciæ perfugium maiores nostri in sociorum, atq; amicorum tectis esse uoluerunt. Age uero cæteris in rebus quali sit temperantia considerate. unde illam tantam celeritatem, & tam incredibilem cursum inuentum putatis? non enim illum eximia uis remigum, aut ars inaudita quædam gubernandi, aut uenti aliqui noui, tam celeriter in ultimas terras pertulerunt. sed hæ res, quæ cæteros remorari solent: non retardarunt. non auaricia ab instituto cursu ad prædam aliquam reuocauit: non libido ad uoluptatem: non amœnitas ad delectationem: non nobilitas urbis ad cognitionem: non deniq; labor ipse ad quietem. postremo signa, & tabulas, cæteraq; ornamenta græcorum oppidorum, quæ cæteri tollenda esse arbitrantur: ea sibi ille ne uisenda quidem existimauit. Itaq; omnes quidem nunc in his locis Cn. Pompeium sicut aliquem non ex hac urbe missum, sed de cœlo lapsum intuentur: nunc deniq; incipiunt credere, fuisse homines romanos hac quondam abstinẽtia: quod iam nationibus exteris incredibile, ac falso memoriæ proditum uidebatur: nunc imperij nostri splendor illis gentibus lucet: nunc intelligunt, non sine causa

maiores suos tum, cum hac temperantia magistratus habebamus: seruire populo Ro. quàm imperare alijs maluisse. Iam uero ita faciles aditus ad eum priuatorũ, ita liberæ querimoniæ de aliorum iniurijs esse dicuntur: ut is, qui dignitate principibus excellit: facilitate par infimis esse uideatur. Iam quantum consilio, quantum dicendi grauitate, & copia ualeat: in quo ipso inest quædam dignitas imperatoria: uos Quirites hoc ipso in loco sæpe cognostis. Fidem uero eius inter socios quantam existimari putatis? quam hostes omnium gentium sanctissimam esse iudicarint. Humanitate iam tanta est: ut difficile dictu sit: utrum hostes magis uirtutem eius pugnantes timuerint: an mansuetudinem uicti dilexerint. Et quisquam dubitabit? quin huic tantum bellum hoc transmittendum sit? qui ad omnia uestræ memoriæ bella conficiẽda, diuino quodam consilio natus esse uideatur. Et quoniam authoritas multum quoq; in bellis administrandis, atq; imperio militari ualet: certe nemini dubium est, quin ea in re ille idem ipse imperator plurimum possit. uehementer autem pertinere ad bella administrãda, quid hostes, quid socij de imperatoribus uestris existiment: quis ignorat? cum sciamus homines in tantis rebus, ut aut contemnant: aut metuant: aut oderint: aut ament: opinione non minus famæ, quàm aliqua certa ratione commoueri. quod igitur nomen unquam in orbe terrarum clarius fuit? cuius res gestæ pares? de quo homine uos, id quod maxime facit authoritatem: tanta, & tam præclara iudicia fecistis? an uero usquam ullam esse oram tam desertam putatis? quo non illius diei fama peruaserit: cum uniuersus populus Ro. referto foro, repletisq; omnibus templis, ex quibus hic locus conspici potest: unũ sibi ad com-

mune omnium gentium bellum Cn. Pompeiū imperato-
rem depoposcit. Itaq; ut plura non dicam: neq; aliorum
exemplis confirmem: quantum huius authoritas ualeat
in bello: ab eodem Cn. Pompeio omniumrerum egregia=
rum exempla sumantur: qui quo die à uobis maritimo
bello præpositus est imperator, tanta repente uilitas an-
nonæ ex summa inopia, & charitate rei frumentariæ
consecuta est, unius spe, & nomine: quantam uix ex sum
ma ubertate agrorum diuturna pax efficere potuisset.
Iam uero accepta in Ponto calamitate ex eo prælio, de
quo uos paulo ante inuitus admonui: cum socij pertimuis-
sent: hostium opes, animiq; creuissent: cum satis firmum
præsidiū prouincia non haberet: amisissetis Asiam Qui=
rites: nisi id ipsum eius temporis diuinitus Cn. Pompeiū
ad eas regiones fortuna populi Ro. attulisset. huius aduen
tus, & Mithridatem insolita inflammatum uictoria con
tinuit: & Tigranem magnis copijs minitantem Asiæ re
tardauit. et quisquā dubitabit, quid uirtute profecturus
sit: qui tantum authoritate profecerit? aut quam facile im
perio, atq; exercitu socios, & uectigalia conseruaturus sit:
qui ipso nomine, ac rumore defenderit? Age uero, illa
res quantā declarat eiusdem hominis apud hostes populi
Ro. authoritatem: quod ex locis tam longinquis, tam diuer
sis, tam breui tempore omnes unà huic se dediderunt:
quod Cretensium legati, cum in eorum insula noster im
perator, exercitusq; esset: ad Cn. Pompeiū in ultimas pro=
pè terras uenerunt: eiq; se omnes Cretensium ciuitates de
dere uelle dixerunt? Quid? idem ipse Mithridates, non
ne ad eundem Cn. Pompeium legatum usq; in Hispaniā
misit? eumq; Pompeius legatū semper iudicauit: ij, quibus
semper erat molestum ad eum potissimum esse missum:

speculatorem, quam legatum iudicari maluerunt. potestis igitur iam constituere Quirites, hanc authoritatem multis postea rebus gestis, magnisq; uestris iudicijs amplificatam, quantum apud illos reges, quantum apud exteras nationes, ualituram esse existimetis. Reliquum est ut de felicitate, quam præstare de seipso nemo potest: meminisse, & commemorare de altero possumus: sicut æquum est homini de potestate deorum, timide, & pauca dicamus. Ego enim sic existimo: Maximo, Marcello, Scipioni, Mario, & cæteris magnis imperatoribus, non solum propter uirtutem, sed etiam propter fortunam, sæpius imperia mandata, atq; exercitus esse commissos. fuit enim profecto quibusdam summis uiris quædam ad amplitudinem, & gloriam, & ad res magnas bene gerendas diuinitus adiuncta fortuna. de huius autem hominis felicitate, quo de nunc agimus, hac utar moderatione dicendi: non ut in illius potestate fortunam positam esse dicam: sed ut præterita meminisse, reliqua sperare uideamur: ne aut inuisa dijs immortalibus oratio nostra, aut ingrata esse uideatur. Itaq; non sum prædicaturus Quirites, quantas ille res domi, militiæq;, terra, mariq;, quantaq; felicitate gesserit: ut eius semper uoluntatibus non modo ciues assenserint: socij obtemperarint: hostes obedierint: sed etiam uenti, tempestatesq; obsecundarit. hoc breuissime dicam. neminem unquam tam impudentem fuisse: qui à dijs immortalibus tot, & tantas res tacitus auderet optare: quot, & quantas dij immortales ad Cn. Pompeium detulerunt. quod ut illi proprium, ac perpetuum sit Quirites, cum cōmunis salutis, atq; imperij, tum ipsius hominis causa (sicuti facitis) uelle, & optare debetis. Quare cum & bellum ita necessarium sit: ut negligi non possit: ita ma-

gnum: ut accuratissime sit administrandum: & cum eõ imperatorem praeficere possitis: in quo sit eximia belli scientia, singularis uirtus, clarissima authoritas, egregia fortuna: dubitabitis Quirites: quin hoc tantum boni, quod à dijs immortalibus oblatum, & datum est, in remp. conseruandam, atq; amplificandam conferatis? Quod si Romae Gn. Pompeius priuatus esset hoc tempore: tamen ad tantum bellum is erat deligendus, atq; mittendus: nunc, cum ad caeteras summas utilitates haec quoq; opportunitas adiungatur: ut in his ipsis locis adsit: ut habeat exercitum: ut ab ijs, qui habent, accipere statim possit: quid expectamus? aut cur non ducibus dijs immortalibus, eidẽ, cui caetera summa cum salute reip. commissa sunt: hoc quoq; bellum regium committamus? At enim uir clarissimus reip. & uestris beneficijs amplissimis affectus, Q. Catulus: itemq; summis ornamentis honoris, fortunae, uirtutis, ingenij praeditus, Q. Hortensius ab hac ratione dissentiunt. quorum ego authoritatem apud uos multis locis plurimum ualuisse, & ualere oportere confiteor. sed in hac causa, tametsi cognoscitis authoritates contrarias fortissimorum uirorum, & clarissimorum: tamen omissis authoritatibus, ipsa re, & ratione exquirere possumus ueritatẽ. atq; hoc facilius: quod ea omnia, quae adhuc à me dicta sunt: ijdem isti uera esse concedũt: & necessarium bellum esse, et magnum: & in uno Cn. Pompeio summa esse omnia. Quid igitur ait Hortensius? si uni omnia tribuenda sunt: unum dignissimum esse Pompeium. sed ad unum tamen omnia deferri non oportere. Obsoleuit iam ista oratio, re multo magis, quàm uerbis refutata. nam tu idem Quinte Hortensi multa pro tua summa copia ac singulari facultate dicendi, & in se-

natu contra uirum fortem A. Gabinium grauiter, or
natéq; dixisti: cum is de uno imperatore contra præ-
dones constituendo legem promulgasset: & ex hoc ipso
loco permulta idem contra legem uerba fecisti. quid tum
per deos immortales, si plus apud populum Ro. au-
thoritas tua, quàm ipsius populi Ro. salus, & uera
causa ualuisset: hodie hanc gloriam, atque hoc orbis
terræ imperium teneremus? an tibi tum imperium esse
hoc uidebatur? cũ populi Ro. legati, prætores, quæstoresq;
capiebantur? cum ex omnibus prouincijs commeatu, & pri
uato, & publico prohibebamur? cum ita clausa erant no
bis omnia maria: ut neque priuatam rem maritimam,
neque publicam iam obire possemus? quæ ciuitas antea
unquam fuit? non dico Atheniensium, quæ satis late quon
dam mare tenuisse dicitur: non carthaginensium, qui per-
multum classe, maritimisq; rebus ualuerunt: non Rhodio
rum, quorum usq; ad nostram memoriam disciplina
naualis, & gloria remansit: quæ ciuitas antea unquam
tam tenuis, tam parua insula fuit? quæ non portus suos,
& agros, & aliquam partem regionis, atq; oræ mariti-
mæ per se ipsa defenderet? at hercle aliquot annos conti
nuos ante legem Gabiniam ille populus Ro. cuius usq; ad
nostram memoriam nomen inuictum in naualibus pu-
gnis permanserat: magna, ac multo maxima parte non
modo utilitatis, sed dignitatis, atque imperij caruit. nos,
quorum maiores Anthiochum regem classe, Persemq; su
perarunt: omnibus naualibus pugnis Carthaginenses ho
mines in maritimis rebus exercitatissimos paratissimosq;
uicerunt: ij nullo in loco iam prædonibus pares esse pote-
ramus. nos quoque qui antea non modo Italiam tu-
tam habebamus; sed omnes socios in ultimis oris autho-

ritate nostri imperij saluos præstare poteramus: tum cum insula Delos tam procul à nobis, in ægeo mari posita, quo omnes undiq; cum mercibus, atq; oneribus commeabant: referta diuitijs, parua sine muro nihil timebat: ijdem non modo prouincijs, atq; oris Italiæ maritimis, ac portubus nostris, sed etiam Appia iam uia carebamus. et his temporibus non pudebat magistratus populi Ro. in hunc ipsum locum ascendere: cum eum uobis maiores uestri exuuijs nauticis, & classium spolijs ornatum reliquissent. Bono te animo Q. Hortensi populus Ro. & cæteros, qui erant in eadem sententia, dicere existimauit ea, quæ sentiebatis: sed tamen in salute communi idem populus Ro. dolori suo maluit, quàm authoritati uestræ obtemperare. itaq; una lex, unus uir, unus annus, non modo nos illa miseria, ac turpitudine liberauit: sed etiã effecit: ut aliquando uere uideremur omnibus gentibus, ac nationibus terra, mariq; imperare. quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum esse adhuc, Gabinio dicam? an ne Pompeio? an utriq;? id quod est uerius. ne legaretur A. Gabinius Cn. Pompeio expetenti, ac postulanti. utrum ille qui postulat legatum ad tantum bellum quem uelit: idoneus non est, qui impetret? cum cæteri ad expilandos socios, diripiendasq; prouincias, quos uoluerunt, legatos eduxerunt. an ipse, cuius lege salus, ac dignitas populo Ro. atq; omnibus gentibus constituta est: expers esse debet gloriæ eius imperatoris, atq; eius exercitus: qui consilio ipsius, atq; periculo est constitutus? An C. Faladius, Q. Metellus, Q. Cælius Latiniensis, Cn. Lentulus, quos omnis honoris causa nomino: cum tri. plebis fuissent: anno proximo legati esse potuerunt? in hoc uno Gabinio sunt tam diligentes? qui in hoc bello, quod lege Gabinia

geritur: in hoc imperatore, atq; exercitu, quem per se ipse constituit: etiam præcipuo iure esse deberet. de quo legando spero consules ad senatum relaturos. qui si dubitabũt: aut grauabuntur: ego me profiteor relaturum: neque me impediet Quirites inimicum edictum: quo minus fretus uobis, uestrum ius beneficiumq; defendam. neq; præter intercessionem, quicquam audiam. de qua (ut arbitror) isti ipsi qui minantur, etiam atq; etiam qui id liceat, considerabunt. Mea quidem sententia Quirites unus A. Gabinius belli maritimi, rerumq; gestarum Cn. Pompeio ascribitur: propterea quod alter, uni id bellum suscipiendum uestris suffragijs detulit: alter delatum, susceptumq; confecit. Reliquũ est ut de Q. Catuli authoritate, & sententia dicendum esse uideatur. qui cum ex uobis quæreret, si in uno Cn. Pompeio omnia poneretis: si quid de eo factum esset: in quo spem essetis habituri: cœpit magnum suæ uirtutis fructum, ac dignitatis: cum omnes propè una uoce in eo ipso uos spem habituros esse dixistis. etenim talis est uir: ut nulla res tanta sit, ac tam difficilis: quam ille non, & consilio regere, & integritate tueri, & uirtute conficere possit. sed in hoc ipso ab eo uehementissime dissentio: quod quo minus certa est hominum, ac minus diuturna uita: hoc magis resp. dum per deos immortales licet: frui debet summi hominis uita, atq; uirtute. At enim nihil noui fiat contra exempla: atque instituta maiorum. Non dico hoc loco maiores nostros semper in pace consuetudini, in bello utilitati paruisse: semper ad nouos casus temporum, nouorum consiliorum rationes accommodasse: non dicam duo bella maxima, Punicum, & Hispaniense ab uno imperatore esse confecta: duas urbes potentissimas, quæ huic imperio maxime mi

nabantur: Carthaginem, atq; Numantiam ab eodem Sci pione esse deletas: non commemorabo, nuper ita uobis patribusq; uestris esse uisum: ut in uno C. Mario spes imperij poneretur: ut idem cum Iugurta, idem cum Cimbris, idem cum Theutonis bellum administraret: in ipso Cn. Pompeio, in quo noui constitui nihil uult Q. Catulus: quammulta sint noua, summaq; Catuli uoluntate constituta, recordamini. quid tam nouum? quàm adolescentulum priuatum, exercitum difficili reip. tempore conficere? confecit. huic præesse? præfuit. rem optime ductu suo gerere? gessit. quid tam præter consuetudinem? quàm homini peradolescenti, cuius à senatorio gradu ætas longe abesset: imperium, atq; exercitum dari? Siciliam permitti, atque Africam, bellumq; in ea administrandũ? fuit in his prouincijs singulari innocentia, grauitate, uirtute: bellum in Africa maximum confecit: uictorem exercitum deportauit. quid tam inauditum? quàm equitem ro. triumphare? at eam quoque rem populus Ro. non modo uidit: sed etiam studio omni uisendam putauit. quid tam inusitatum? quàm ut cum duo consules clarissimi, fortissimiq; essent: eques ro. ad bellum maximũ, formidolosissimumq; pro consule mitteretur? missus est. quo quidem tempore, cum esset non nemo in senatu: qui diceret, non oportere mitti hominem priuatum pro consule: L. Philippus dixisse dicitur: non se illum sua sententia pro consule, sed pro consulibus mittere. tanta in eo reip. bene gerendæ spes constituebatur: ut duorum consulum munus unius adolescentis uirtuti committeretur. quid tam singulare? quàm ut ex Senatus consulto legibus solutus, consul ante fieret: quam ullum alium magistratum per leges capere licuisset? quid tam incredibile?

quam ut iterum eques ro. ex S. C. triumpharet? quæ in omnibus hominibus noua, post hominum memoriam constituta sunt: ea tam multa non sunt: quam hæc, quæ in hoc uno homine uidimus. Atq; hæc tot exempla, tanta, ac tam noua profecta sunt in eundem hominem à Q. Catulo, atque à cæterorum eiusdem dignitatis amplissimorum hominum authoritate. quare uideant, ne sit per iniquum, & non ferendum: illorum authoritatem de Cn. Pompei dignitate à uobis comprobatam semper esse: uestrum ab illis de eodem homine iudicium populiq; ro. authoritatem improbari: præsertim cum iam suo iure populus Ro. in hoc homine suam authoritatem, uel contra omnes, qui dissentiũt, possit defendere: propterea quod istis reclamantibus uos unũ illum ex omnibus delegistis: quẽ bello prædonum præponeretis. hoc si uos temere fecistis: et reip. parum consuluistis: recte isti studia uestra suis consilijs regere conantur. sin autem uos plus tum in rep. uidistis: uos his repugnantibus per uos metipsos dignitatem huic imperio, salutem orbi terrarum attulistis: aliquando isti principes, & sibi, & cæteris, populi Ro. uniuersi authoritati parendum esse fateantur. Atq; in hoc bello Asiatico, & regio, non solum militaris illa uirtus, quæ est in Cn. Pompeio singularis: sed aliæ quoque uirtutes animi multæ, & magnæ requiruntur. difficile est in Asia, Cilicia, Syria, regnis interiorum nationum ita uersari uestrum imperatorem: ut nihil aliud quàm de hoste, ac laude cogitet. deinde etiam, si qui sunt pudore ac temperantia moderatiores: tamen eos tales propter multitudinem cupidorum hominum nemo arbitratur. Difficile est dictu Quirites, quanto in odio simus apud exteras nationes, propter eorum, quos ad eas hoc anno cum

imperio misimus, iniurias, ac libidines. quod enim fanū putatis in illis terris, nostris magistratibus religiosum? quam ciuitatem sanctam? quam domum satis clausam ac munitam fuisse? urbes iam locupletes, ac copiosæ requiruntur: quibus causa belli propter diripiendi cupiditatem inferatur. Libenter hæc coràm Q. Catulo, & Q. Hortensio disputarem summis, & clarissimis uiris. nouerunt enim sociorum uulnera: uident eorum calamitates: querimonias audiunt. pro socijs uos contra hostes exercitum mittere putatis? an hostium simulatione contra socios, atq; amicos? quæ ciuitas est in Asia? quæ non modo imperatoris, aut legati, sed unius tribuni militum animos, ac spem capere possit? Quare etiam si quem habetis: qui collatis signis exercitus regios superare posse uideatur: tamen nisi erit idem, qui se à pecunijs sociorum, qui ab eorum coniugibus, ac liberis, qui ab auro, gazáq; regia, manus, oculos, animum cohibere possit: non erit idoneus: qui ad bellum Asiaticum, regiumq; mittatur. Ecquam putatis ciuitatem pacatam fuisse? quæ locuples sit? ecquam esse locupletem? quæ istis pacata esse uideatur? Ora maritima Quirites Cn. Pompeium non solum propter rei militaris gloriam, sed etiam propter animi continentiam requisiuit. uidebat enim populus Ro. non locupletari quot annis pecunia publica, præter paucos: neq; eos quicquam aliud assequi classium nomine: nisi ut detrimentis accipiēdis maiore affici turpitudine uideremur. nunc qua cupiditate homines in prouincias, quibus iacturis, quibus conditionibus proficiscantur: ignorant uidelicet isti, qui ad unum deferenda esse omnia non arbitrantur? quasi uero Cn. Pompeium non, cum suis uirtutibus, tum etiam alienis uitijs magnū esse uideamus. Quare nolite

re nolitē dubitare, quin huic uni credatis omnia: qui inter annos tot unus inuentus sit: quem socij in urbes suas cum exercitu uenisse gaudeant. Quod si authoritatibus hanc causam Quirites confirmandam putatis: est uobis author uir bellorum omnium, maximarumq; rerū peritissimus, P. Seruilius: cuius tantæ res gestæ terra, mariq; extiterunt: ut, cum de bello deliberetis: author uobis grauior esse nemo debeat. est C. Curio summis uestris beneficijs, maximisq; rebus gestis, summo ingenio, & prudentia præditus. est Cn. Lentulus: in quo omnes pro amplissimus uestris honoribus summum consilium, summā grauitatem esse cognoscitis. est C. Cassius, integritate, uirtute, constantia singulari. Quare uidete, num horum authoritatibus illorum orationi qui dissentiunt respondere posse uideamur. Quæ cum ita sint C. Manili: primum istam tuam & legem, & uoluntatem, & sententiam laudo: uehementissimeq; comprobo: deinde te hortor: ut authore populo Ro. maneas in sententia: neue cuiusquā uim, aut minas pertimescas. primum in te satis esse animi constantiæq; arbitror: deinde, cum tantam multitudinem, cum tanto studio adesse uideamus: quantam nō iterum in eodem homine præficiendo uidimus: qd est? quod aut de re, aut de perficiendi facultate dubitemus? ego autem, quicquid in me est studij, consilij, laboris, ingenij: quicquid hoc beneficio populi romani, atq; hac potestate prætoria, quicquid authoritate, fide, constantia possum: id omne ad hanc rem conficiendam tibi, & populo Ro. polliceor: et defero: testorq; omnes deos, & eos maxime, qui huic loco, temploq; præsident: qui omnium mentes eorum, qui ad remp. adeunt: maxime perspiciunt: me hoc neq; rogatu facere cuiusquam: neque quo Cn. Pom-

pei gratiam mihi per hanc causam conciliari putem: neq; quo mihi ex cuiusquam amplitudine, aut præsidia periculis, aut adiumenta honoribus quærã: propterea, quod pericula facile, ut hominem præstare oportet: innocentia tecti pellemus: honorem autem, neq; ab uno, neq; ex hoc loco, sed eadem nostra illa laboriosissima ratione uitæ, si uestra uoluntas feret: consequemur. Quamobrem quicquid in hac causa mihi susceptum est Quirites: id omne me reip. causa suscepisse confirmo: tantumq; abest, ut aliquam bonam gratiã mihi quæsisse uidear: ut multas etiã simultates partim obscuras, partim apertas, intelligam, mihi non necessarias, uobis non inutiles suscepisse. sed ego me hoc honore præditum, tantis uestris beneficijs affectum, statui Quirites uestram uoluntatem, & reipublicæ dignitatem, & salutem prouinciarum, atque sociorum, meis omnibus commodis, & rationibus præferre oportere.

PRO A. CLVENTIO HABITO. ORATIO. XIIII.

Nimaduerti Iudices, omnem accusatoris orationem, in duas diuisam esse partes. quarum altera mihi niti, & magnopere confidere uidebatur, inuidia iam inueterata iudicij Iuniani: altera tantummodo consuetudinis causa timide, & diffidenter attingere rationem ueneficij criminum: qua de re lege est hæc quæstio constituta. Itaque mihi certum est hanc eandem distributionem, inuidiæ, & criminum, sic in defensione seruare: ut omnes intelligant, nihil me nec subterfugere uoluisse reticendo: nec obscurare dicendo. Sed cum considero quomodo mihi in utraq; re sit elaborandum: altera pars, quæ propria est iudicij uestri, & legitimæ ueneficij quæstionis: per mihi breuis, & non magnæ in dicendo contentionis fore uidetur. altera autem, quæ procul à iudicio remota est: quæ concionibus seditiose concitatis accommodatior est: q̃ tranquillis, moderatisq; iudicijs: prospicio quãtum in agendo difficultatis, et quantum laboris sit habitura. sed in hac tanta difficultate, illa me res tamen Iudices consolatur: quod uos de criminibus sic audire consueuistis: ut eorum omnem dissolutionem ab oratore quæratis: ut non existimetis plus uos ad salutẽ reo largiri oportere: q̃ quantum defensor purgandis criminibus consequi, et dicendo probare potuerit. de inuidia autẽ sic inter uos disceptare debetis: ut non q̃d dicatur à nobis: sed q̃d oporteat dici, consideretis. Agitur enim in criminibus, A. Cluentij proprium periculum: in inuidia, causa communis. quamobrẽ alteram partem

causæ sic agemus: ut uos doceamus. alteram sic: ut ore-
mus. in altera diligentia uestra nobis adiungenda est.
in altera fides imploranda. nemo est enim, qui inuidiæ
sine uestro, ac sine talium uirorum subsidio possit resiste=
re. Equidem, quod ad me attinet: quo me uertam nescio.
negem fuisse illam infamiam iudicij corrupti? negem il
lam rem agitatam in concionibus? iactatam in iudicijs?
commemoratam in senatu? euellam ex animis hominum
tantam opinionem? tam penitus insitam? tam uetustam?
non est nostri ingenij. uestri auxilij est iudices, huius in=
nocentiæ, sic in hac calamitosa fama, quasi in aliqua p=
niciosissima flamma, atq; in communi incendio subueni
re. etenim sicut alijs in locis parum firmamenti, & pa-
rum uirium falsitas habet: sic in hoc loco falsa inuidia
imbecilla esse debet. dominetur in concionibus: iaceat in
iudicijs: ualeat in opinionibus, ac sermonibus imperito=
rum: ab ingenijs prudentium repudietur: uehementes ha
beat repentinos impetus: spatio interposito, & causa co=
gnita, consenescat: deniq; illa definitio iudiciorum æquo=
rum, quæ nobis à maioribus tradita est: retineatur: ut in
iudicijs, & sine inuidia culpa plectatur: & sine culpa
inuidia ponatur. Quamobrem à uobis iudices, antequã
de ipsa causa dicere incipio, hoc postulo. primum id, quod
æquissimum est: ut nequid huc præiudicati afferatis. &
enim nonmodo authoritatem, sed etiam nomen iudicum
amittemus: nisi hic ex ipsis causis iudicabimus: ac si ad
causas iudicia iam facta domo deferemus. deinde si quã
opinionem iam uestris mentibus comprehendistis: si eam
ratio conuellet: si ratio labefactabit: si deniq; ueritas ex-
torquebit: ne repugnetis: eamq; animis uestris aut liben
tius, aut æquis remittatis. tum autem cum ego una quaq;

de re dicam: & diluam: ne ipsi, quæ contraria sunt, taciti cogitationi uestræ subijciatis: sed ad extremum expectetis: & me meum dicendi ordinem seruare patiamini. cum peroratum fuerit: si quid erit præteritum, animo requiratis. Ego me Iudices ad eam causam accedere, quæ iam per annos octo continuos ex contraria parte auditur: atq; ipsa opinione hominum tacita, propè conuicta atq; damnata sit: facile intelligo. sed si quis mihi deus uestram ad me audiendum beniuolentiam conciliarit: efficiam profecto, ut intelligatis, nihil esse homini tam timẽdum, quàm inuidiã: nihil innocenti suscepta inuidia tã optandum, quàm æquũ iudiciũ: quod in hoc uno deniq; falsæ infamiæ finis aliquis, atq; exitus reperiatur. quamobrem magna me spes tenet: si ea quæ sunt in causa explicare, atq; omnia dicendo cõsequi potuero: hunc locum, consessumq; uestrum, quem illi horribilem A. Cluentio, ac formidolosum fore putauerunt: eum tandem eius fortunæ miseræ, multumq; iactatæ portum, ac perfugium futurum. Tametsi permulta sunt: quæ mihi, antequam de causa dicam, de communibus inuidiæ periculis dicenda esse uideantur: tamen ne diutius oratione mea suspẽsa expectatio uestra teneatur: aggrediar ad crimen cum illa deprecatione Iudices: qua mihi sæpius utendum esse intelligo: sic ut me audiatis: quasi hoc tempore hæc causa primum dicatur: sicuti dicitur: non quasi sæpe iam dicta, et nunquam probata sit. hodierno enim die primum ueteris istius criminis diluendi potestas est data: ante hoc tempus error in hac causa, atq; inuidia uersata est. quamobrem, dum multorum annorum accusationi breuiter, dilucideq; respondeo: quæso ut me Iudices, sicuti facere instituistis: benigne, attenteq; audiatis. Corrupisse dici=

tur A. Cluentius iudicium pecunia: quo inimicum suum innocentem Statium Albium condēnaret. ostendam Iudices primum, quoniam caput illius atrocitatis, atq; inuidiæ fuit: innocentem pecunia circumuentum: neminem unquam maioribus criminibus, grauioribus testibus esse in iudicium uocatum. deinde ea de eo præiudicia esse facta ab ipsis iudicibus: à quibus condemnatus est: ut non modo ab ijsdem, sed ne ab alijs quidem ullis, absolui ullo modo posset. Cum hæc docuero: tum illud ostendam: quod maxime requiri intelligo: iudicium illud pecunia esse tentatum, non à Cluentio, sed contra Cluentium: faciamq; ut intelligatis in tota illa causa: quid res ipsa tulerit: quid error affinxerit: quid inuidia conflarit. Primum igitur illud: ex quo intelligi possit, debuisse Cluentium magnopere causæ confidere: quod certissimis criminibus & testibus fretus ad accusandum descenderit. Hoc loco faciendum mihi Iudices est: ut uobis breuiter illa, quibus Albius est condēnatus: crimina exponam. abs te peto Oppianice: ut me inuitum de patris tui causa dicere existimes, adductum fide, atque officio defensionis. & enim tibi si in præsentia satisfacere non potuero: tamen multæ mihi ad satisfaciendum reliquo tempore facultates dabuntur. Cluentio nisi nunc satisfecero: postea mihi satisfaciendi potestas non erit. simul et illud quis est, qui dubitare debeat? contra damnatum, & mortuum, pro incolumi, & uiuo dicere? cum illi, in quem dicitur, damnatio omne ignominiæ periculum iam abstulerit: mors uero etiam doloris. huic autem, pro quo dicitur: nihil possit offensionis accedere sine acerbissimo animi sensu, ac dolore: & sine summo dedecore uitæ, ac turpitudine. Atq; ut intelligatis Cluentiū non accusatorio animo, non osten

tatione aliqua, aut gloria adductum, sed nefarijs iniurijs, quotidianis insidijs, proposito ante oculos uitæ periculo, nomen Oppianici detulisse: paulo lõgius exordium rei demonstrandæ repetam. quod quæso Iudices ne moleste patiamini. principijs enim cognitis, multo facilius extrema intelligetis. A. Cluentius Habitus fuit, pater huiusce Iudices homo non solum municipij Larinatis, ex quo erat: sed etiam regionis illius, & uicinitatis, uirtute, existimatione, nobilitate facile princeps. Is cum esset mortuus Sylla, & Pompeio conß. reliquit hunc annos XV natum: grandem autem, & nubilem filiam. quæ breui tempore post patris mortem nupsit A. Aurio Melino consobrino suo, adolescenti imprimis, ut tum habebatur: inter suos, & honesto, & nobili. Cum essent hæ nuptiæ plenæ dignitatis: plenæ concordiæ: repente est exorta mulieris importunæ nefaria libido, non solum dedecore, uerũ etiam scelere coniuncta. nam Sassia mater huius Habiti, mater enim à me nominis causa: tametsi in hunc hostili odio, et crudelitate est: mater inquam appellabitur: neq; unquam illa ita de suo scelere, & immanitate audiet: ut naturæ nomen amittat. quo enim est ipsum nomen amantius, indulgentius'q; maternum: hoc illius matris, quæ multos iam annos, & nunc cummaxime filium interfectum cupit: singulare scelus maiore odio dignum esse ducetis. Ea igitur mater Habiti, Melini illius adolescentis generi sui, contra quàm fas erat, amore capta, primo, neque id ipsum diu, quoquomodo poterat, in illa cupiditate continebatur. deinde ita flagrare cœpit amentia: sic inflammata ferri libidine: ut eam non pudor, non pudicitia, non pietas, non macula familiæ, non hominum fama, non filij dolor, non filiæ mœror,

à cupiditate reuocaret. animum adolescentis nondum cõ
silio, ac ratione firmatum, pellexit ijs omnibus rebus: qui
bus illa ætas capi, ac deliniri potest. filia quæ non solum
illo communi dolore muliebri in eiusmodi uiri iniurijs
angeretur: sed nefarium matris pellicatum ferre non pos
set: de quo ne queri quidẽ sine scelere se posse arbitrare=
tur: cæteros sui tanti mali ignaros esse cupiebat: in huius
amantissimi sui fratris manibus, & gremio, mœrore, et
lachrymis consenescebat. ecce autem subitum diuortium:
quod solatiũ malorum omnium fore uidebatur. discedit
à Melino Cluentia, ut in tantis iniurijs, non inuita: ut à
uiro, non libenter. Tum uero illa egregia, ac præclara
mater palàm exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœ
pit, uictrix filiæ, non libidinis. itaq; diutius suspicioni=
bus obscuris lædi famam suam noluit: lectum illum ge
nialem, quem biennio ante, filiæ suæ nubenti strauerat:
in eadem domo sibi ornari, & sterni expulsa, atq; ex-
turbata filia iubet. nubit genero socrus, nullis auspicijs,
nullis authoribus, funestis ominibus omnium. O' muli-
eris scelus incredibile: & præter hanc unam in omni
uita inauditum: O' libidinem effrenatam, et indomitam:
O' audaciam singularẽ. non timuisse, si minus uim deo=
rum, hominumq; famam, at illam ipsam noctem, facesq;
illas nuptiales? non limen cubiculi? non cubile filiæ? non
parietes deniq; ipsos superiorum testes nuptiarum? per=
fregit, ac prostrauit omnia cupiditate, ac furore: uicit pu
dorem libido: timorem audacia: rationem amentia. Tulit
hoc commune dedecus iam familiæ, cognationis, nomi-
nis, grauiter filius. augebatur autem eius molestia quoti=
dianis querimonijs, & assiduo fletu sororis: statuit tamen
nihil sibi in tantis iniurijs, ac tanto scelere matris, gra

uius faciendum: quàm ut illa matre ne uteretur. ne, quã uidere sine summo animi dolore non poterat: ea si matre uteretur: non solum uidere, sed etiam probare suo iudicio putaretur. Initium quod huic cum matre fuerit simultatis: audiuistis. pertinuisse hoc ad causam, tunc cum reliqua cognoueritis: intelligetis. nam illud me non praeterit: cuiusmodicunq; mater sit: tamen in iudicio filij de turpitudine parentis dici uix oportere. non essem ad ullam causam idoneus Iudices: si hoc quod in communibus hominum sensibus atq; in ipsa natura positum, atq; infixũ est: id ego, cum ad amici pericula depellenda adhiberer: non uiderem. facile intelligo nonmodo reticere homines parentum iniurias, sed etiam animo aequo ferre oportere. Sed ego ea, quae ferri possunt, ferenda: quae taceri, tacenda esse arbitror. nihil in uita uidit calamitatis A. Cluentius: nullum periculum mortis adijt: nihil mali timuit: quod non totum à matre esset conflatum, & perfectum. quae hoc tempore sileret omnia: atq; ea, si obliuione non posset: tamen taciturnitate sua tecta esse pateretur. sed ea uero sic agit: ut prorsus reticere nullo modo possit. hoc enim ipsum iudicium, hoc periculum, illa accusatio, omnis testium copia, quae futura est, à matre initio est adornata: à matre hoc tempore instruitur: atq; omnibus eius opibus, & copijs comparatur. ipsa deniq; nuper huius opprimendi causa Romam aduolauit. praesto est mulier audax, pecuniosa, crudelis: instituit accusatores: instituit testes: squalore huius & sordibus laetatur: exitium exoptat: sanguinem suum profundere omnem cupit: dummodo profusum huius ante uideat. haec nisi omnia perspexeritis in causa: temere à nobis illam appellari putatote. sin autem erunt & aperta, & nefaria: Cluentio ignoscere debetis: quod haec à

me dici patiatur: mihi ignoscere non deberetis: si tacerem. Nunc iam summatim exponam: quibus criminibus Oppianicus damnatus sit: ut & constantiam A. Cluentij, & rationem accusationis perspicere possitis. ac primum causa accusandi quæ fuerit, ostendam: ut id ipsum A. Cluentiũ ui & necessitate coactum fecisse uideatis. Cũ manifesto uenenum deprehendisset: quod uir matris Oppianicus ei parauisset: & res non coniectura, sed oculis, ac manibus teneretur: neq; in causa ulla dubitatio posset esse: accusauit Oppianicum. quàm constanter, et q̃ diligẽter, postea dicam: nunc hoc scire uos uolui: nullã huic aliã accusandi causam fuisse: nisi uti propositum uitæ periculũ, & quotidianas capitis insidias hac una ratione uitaret. Atq; ut intelligatis his accusatum esse criminibus Oppianicum: ut neq; accusator timere, neq; reus sperare debuerit: pauca uobis illius iudicij crimina exponam. q̃bus cognitis nemo uestrum mirabitur, illum diffidentem rebus suis ad Stalenum, atq; ad pecuniã confugisse. Larinas quædam fuit Dinea, Socrus Oppianici: quæ filios habuit M. & Numerium Aurios & Cn. Magium, et filiam Magiam, nuptam Oppianico. M. Aurius adolescentulus bello Italico captus apud Asculum, in Q. Sergij Senatoris eius, qui inter sicarios damnatus est: manus incidit: & apud eum fuit in ergastulo. Numerius autem Aurius frater mortuus est: hæredemq; Cn. Magium fratrem suum reliquit. postea Magia uxor Oppianici mortua est. postremo unus qui reliquus erat Dineæ filius, Cn. Magius est mortuus. is fecit hæredem illum adolescentem Oppianicum, sororis suæ filium: eumq; partiri cum Dinea matre iussit. interim uenit index ad Dineam neq; obscurus, neq; incertus: qui nunciaret ei, filium eius M. Aurium ui

uere: & in agro Gallico esse in seruitute. mulier amissis liberis, cum unius filij recuperandi spes esset ostentata: omnes suos propinquos, filij'q; sui necessarios conuocauit: & ab his flens petiuit: ut negocium susciperent: adolescẽtem inuestigarent: sibi restituerent eum filium: quem tantum unum ex multis fortuna reliquum esse uoluisset. hæc cum agere instituisset: oppressa morbo est. itaq; testamentũ facit eiusmodi: ut illi filio XL millia legaret: hæredem institueret eundẽ illum Oppianicum nepotem suum: atq; his diebus paucis est mortua. propinqui tamen illi, quemadmodum uiua Dinea instituerant: ita mortua illa, ad inuestigandum Aurium cum eodem illo indice in agrũ Gallicum profecti sunt. Interim Oppianicus, ut erat, sicuti multis ex rebus reperietis: singulari scelere, & audacia: per quendam Gallicanum familiarem suum primum illum indicem pecunia corrupit: deinde ipsum Aurium non magna iactura facta tollendum interficiendum'q; curauit. illi autem qui erant ad propinquum inuestigandum, & recuperandum profecti: literas Larinum ad Aurios illius adolescentis propinquos, suos'q; necessarios mittunt: sibi difficilem esse inuestigandi rationem: quod intelligerent indicem ab Oppianico esse corruptum. Quas literas A. Aurius uir fortis, & experiens, & domi nobilis, M. illius Aurij propinquus in foro palàm, multis audientibus, cum adesset Oppianicus: recitat: & clarissima uoce se nomen Oppianici, si interfectum M. Aurium comperisset: delaturum esse testatur. interim breui tempore illi, qui erant in agrum Gallicum profecti: Larinum reuertuntur: interfectum esse M. Aurium renunciant. animi non solum propinquorum, sed etiam omnium Larinatium odio Oppia-

nici, & illius adolescentis misericordia commouentur.
itaq; cum A. Aurius, qui antea denuntiarat: clamore ho
minem, ac minis insequi cœpisset: Larino profugit: & se
in castra clarissimi uiri Q. Metelli contulit. post illam
fugam & sceleris, & conscientiæ testem, nunquam se iu
dicijs, nunquam legibus, nunquam inermem inimicis
committere ausus est. sed per illam L. Syllæ uim, atq; ui-
ctoriam Larinum in summo timore omnium cum arma
tis aduolauit: quatuor uiros, quos municipes fecerant:
sustulit: se à Sylla, & alios præterea tres factos esse dixit:
& ab eodem sibi esse imperatum: ut Aurium illum, qui
sibi delationem nominis, & capitis periculum ostenta-
rat: & alterum Aurium, & eius C. filium, & Sex.
Virium, quo sequestre in illo iudice corrumpẽdo diceba
tur esse usus: proscribendos, interficiendosq; curaret. itaq;
illis crudelissime interfectis, non mediocri ab eo cæteri
proscriptionis, & mortis metu terrebantur. His rebus in
causa, iudicioq; patefactis, quis est? qui illum absolui potu
isse arbitraretur? Atq; hæc parua sunt: cognoscite reli-
qua: ut non aliquando condemnatum esse Oppianicum,
sed aliquandiu incolumem fuisse miremini. Primum ui-
dete hominis audaciam. Sassiam in matrimonium ducere
Habiti matrem, illam, cuius uirum A. Aurium occide-
rat: concupiuit. utrum impudentior hic, qui postulet: an
crudelior illa, si nubat: difficile dictu est. sed tamen utri
usq; humanitatem, constantiamq; cognoscite. petit Oppia
nicus, ut sibi Sassia nubat: & id magnopere contendit.
illa autem non admiratur audaciam: non impudentiã
aspernatur: non deniq; illam Oppianici dexteram, uiri
sui sanguine redundantem reformidat: sed quod habe-
ret tres ille filios: idcirco se ab his nuptijs abhorrere respõ

dit. Oppianicus, qui pecuniam Sassiæ concupiuisset: do-
mo sibi quærẽdum remedium existimauit ad eam morã,
quæ nuptijs afferebatur. nam cum haberet ex Nouia in
fantem filium: alter autem eius filius Pappia natus, Tea
ni Apuli, quod abest à Larino decem & octo millia
passuum: apud matrem educaretur: accersit subito sine
causa puerum Teano: quod facere nisi ludis publicis, aut
festis diebus antea non solebat. mater nihil mali misera
suspicans mittit. ille se Tarentum proficisci cum simulas-
set: eo ipso die puer, cum hora undecima in publico ualẽs
uisus esset: ante noctem mortuus, & postridie, antequam
luceret: combustus est. atq; hunc tantum mœrorem matri
prius hominum rumor, quam quisquam ex Oppianici fa-
milia nunciauit. illa cum uno tempore audisset sibi non
solum filium, sed etiam exequiarum munus ereptum:
Larinum confestim exanimata uenit: & ibi de integro
funus iam sepulto filio fecit. Dies nondum decem interces
serant: cum ille alter filius infans necatur. itaq; nubit Op
pianico continuo Sassia lætanti iam animo, & spe optima
confirmata. nec mirum, quæ se non nuptialibus donis,
sed filiorum funeribus delinitam uideret. itaq; quod cæ
teri propter liberos pecuniæ cupidiores solent esse: ille pro
pter pecuniam liberos amittere iucundum esse duxit.
Sentio Iudices uos pro uestra humanitate his tantis scele-
ribus breuiter à me demonstratis, uehementer esse com-
motos. quo tandem igitur animo fuisse illos arbitramini?
quibus his de rebus non modo audiendum fuit: uerum-
etiam iudicandum? uos auditis de eo: in quem iudices
non estis: de eo, quem non uidetis: de eo, quem odisse iam
non potestis: de eo, qui & naturæ, & legibus satisfecit:
quem leges exilio, natura morte mulctauit: auditis non

ab inimico: auditis sine testibus: auditis cum ea, quæ copiosissime dici possunt: breuiter à me strictimq; dicuntur. illi audiebant de eo: de quo iurati sententias ferre debebant: de eo, cuius præsentis nefarium, & consceleratum uultum intuebantur: de eo, quē oderant propter audaciā: de eo, quē omni supplicio dignum esse ducebant: audiebant ab accusatoribus: audiebāt uerba multorum testiū: audiebant cum una quaq; de re à P. Cannutio homine eloquentissimo grauiter, & diu diceretur. et est quisquā? qui, cum hæc cognouerit: suspicari possit Oppianicum iudicio oppressum, & circunuentum esse innocentem? Acer uatim iam reliqua iudices dicam: ut ad ea, quæ propria huius causæ, & adiunctiora sunt: perueniam. uos quæso memoria teneatis, non mihi hoc esse propositum: ut accusem Oppianicum mortuum: sed, cum hoc ꝑsuadere uobis uelim: iudiciū ab hoc non esse corruptum: hoc uti initio ac fundamento defensionis: Oppianicum hominem sceleratissimum, & nocentissimum, esse damnatum. qui uxori suæ Cluentiæ, quæ amita huius Habiti fuit: cum ipse poculum dedisset: subito illa in media potione exclamauit: se maximo cum dolore mori: nec diutius uixit: q̄ locuta est. nā in ipso sermone hoc, et uociferatione mortua est. & ad hanc mortem tam repentinā, uocemq; morientis, omnia præterea, quæ solent esse indicia, & uestigia ueneni: in illius mortuæ corpore fuerunt. eodemq; ueneno C. Oppianicum fratrem necauit. neq; est hoc satis: tametsi in ipso fraterno parricidio nullum scelus prætermissum uidetur: tamen ut ad hoc nefarium facinus accederet: aditum sibi aliis sceleribus ante muniuit. nam cum esset grauida Auria fratris uxor: & iam appropinquare partus uideretur: mulierem ueneno interfecit: ut una

illa, & quod erat ex fratre conceptum, necaretur. postea fratrē aggressus est. qui sero iā exhausto illo poculo mortis, cum & de suo, & de uxoris interitu clamaret: testamentumq́; mutare cuperet: in ipsa significatione huius uoluntatis, est mortuus. ita mulierem, ne partu eius ab hæreditate fraterna excluderetur: necauit. fratris autem liberos prius uita priuauit: quam illi hanc ab natura propriam lucem accipere potuerunt: ut omnes intelligerēt nihil ei clausum, nihil sanctum esse posse: cuius ab audacia fratris liberos ne materni quidem corporis custodia tegere potuisset. memoria teneo Milesiam quandam mulierem, cum essem in Asia: quod ab hæredibus secundis accepta pecunia partum sibi ipsa medicamentis abegisset: rei capitalis esse damnatam. neq; iniuria: quæ spem parentis, memoriam nominis, subsidium generis, hæredem familiæ, designatum reip. ciuem sustulisset. quanto est Oppianicus in eadem iniuria maiore supplicio dignus? siquidem illa, cum suo corpori uim attulisset: se ipsam cruciauit. hic autem idem illud effecit per alieni corporis mortem, atque cruciatum. cæteri non uidentur in singulis hominibus multa parricidia suscipere posse. Oppianicus inuentus est: qui in uno corpore plures necaret. itaque cum hanc eius consuetudinem, audaciamq́; cognosceret auunculus illius adolescentis Oppianici, Cn. Magius: isq́; graui morbo affectus esset: & hæredem illum sororis suæ filium faceret: amicis adhibitis præsente matre sua Dinea uxorem suam interrogauit: esset ne prægnans? quæ cum se esse respondisset: ab ea petiuit: ut se mortuo apud Dineam, quæ tum ei mulieri socrus erat: quoad pareret: habitaret: diligentiamq́; adhiberet: ut id quod conceperat: seruaret: ut

saluum parere posset. Itaq; ei testamento legat grandem pecuniam à filio, si qui natus esset: ab secundo hærede, nihil legat. quid de Oppianico suspicatus sit: uidetis. quid iudicarit: obscurum non est. nam cum eius filium faceret hæredem: eum tutorẽ liberis non adscripsit. quid Oppianicus fecerit cognoscite: ut illum Magium intelligatis longe animo prospexisse moriẽtem. quæ pecunia mulieri legata erat à filio, si qui natus esset: eam præsentem Oppianicus non debitam mulieri, soluit: si hæc solutio legatorum, & non merces abortionis appellanda est. quo illa precio accepto, multisq; præterea muneribus, quæ tum ex tabulis Oppianici recitabantur: spem illam, quam in aluo commendatam à uiro continebat: uicta auaricia sceleri Oppianici uendidit. Nihil posse iam ad hanc improbitatem addi uidetur. attendite exitum. quæ mulier obtestatione uiri decem illis mensibus ne domum quidem ullã, nisi socrus suæ nosse debuit: hæc quinto mense post uiri mortem, ipsi Oppianico nupsit. quæ nuptiæ non diuturnæ fuerunt. erant enim non matrimonij dignitate, sed sceleris societate coniunctæ. Quid illa cædes Asinij Larinatis adolescentis pecuniosi: quàm clara, cũ recens fuit? quàm omnium sermone celebrata? fuit Aiulius quidam Larinas perdita nequitia, & summa egestate, arte quadam præditus ad libidines adolescentulorum excitandas, accommodata. qui ut se blandicijs, & assentationibus in Asinij consuetudinem penitus immersit: Oppianicus continuo sperare cœpit hoc se Aiulio, tanquã aliqua machina admota, capere Asinij adolescentiam, & fortunas eius patrias expugnare posse. ratio excogitata Larini est: res translata Romam. iniri enim id consilium facilius in solitudine: perficere rem eiusmodi commodius in

turba

turba posse arbitrati sunt. Asinius cum Aiulio Romam est profectus. hos uestigijs Oppianicus consecutus est. iam ut Romæ uixerint: quibus conuiuijs, quibus flagitijs, quantis, & quàm profusis sumptibus, non modo conscio, sed etiam conuiua, & adiutore Oppianico: longũ est mihi dicere: præsertim ad alia properanti. exitum huius assimulatæ familiaritatis cognoscite. Cum esset adolescens apud mulierculam quandam: atq; ibi pernoctaret: & ibi diem posterum commoraretur: Aiulius, ut erat constitutum: simulat se ægrotare: et testamentum facere uelle. Oppianicus obsignatores ad eum, qui neq; Asinium, neq; Aiulium nossent: adducit: et illum Asinium appellat. ipse testamento Asinij nomine obsignato, discedit. Aiulius illico conualescit. Asinius autem breui illo tempore, quasi in hortulos iret: in arenarias quasdam extra portam Esquilinam perductus, occiditur. qui cum unum iam, & alterum diem desideraretur: neq; in his locis, ubi ex consuetudine quærebatur: inueniretur: & Oppianicus in foro Larinatium dictitaret: nuper se, & suos amicos testamentum eius obsignasse: liberti Asinij, & nonnulli amici, quod eo die, quo postremum Asinius uisus erat: Aiuliũ cum eo fuisse, & à multis uisum esse constabat: in eum inuadunt: & hominem ante pedes Q. Manilij, qui tum erat Triumuir: constituunt. atq; ille continuo nullo teste, nullo indice, recentis maleficij conscientia perterritus, omnia, ut à me pauloante dicta sunt: exponit: Asiniumq; ab se, consilio Oppianici interfectum fatetur. extrahitur domo latitãs Oppianicus à Manilio: index Aiulius ex altera parte coram tenetur. hic iam q̃d reliqua quæritis? Manilium pleriq; noratis. non ille honorẽ à pueritia,

non studia uirtutis, non ullum existimationis bonæ fructum unquam cogitarat: sed ex petulanti, atq; improbo scurra, in discordijs ciuitatis ad eam columnam, ad quã multorum sæpe conuitijs perductus erat: tum suffragijs populi peruenerat. itaq; rẽ cum Oppianico trãsigit: pecuniam ab eo accipit: causam, & susceptam, & manifestam relinquit. Ac tum in Oppianici causa, crimen hoc Asinianum cum testibus multis, tum uero indicio Auilij probabatur. in quo inter allegatos, Oppianici nomen primum esse constabat: eius, quẽ uos miserũ, atq; innocentem, falso iudicio circunuentum esse dicitis. Quid? auiam tuã Oppianice Dineam, cui tu es hæres: pater tuus non manifesto necauit? ad quã cum adduxisset medicum illum suum iam cognitum, & sæpe uictorẽ: per quem interfecerat plurimos: mulier exclamat: se ab eo nullo modo uelle curari: quo curante suos omnes perdidisset. tum repente Anconitanum quendã L. Clodium pharmacopolam circunforaneũ, qui casu tum Larinum uenisset: aggreditur: et cum eo HS quadringẽtis, id quod ipsius tabulis tum est demonstratum, trãsigit. L. Clodius, qui properaret: cui fora multa restarent: simul atq; introductus est: rem conficit. prima potione mulierẽ sustulit. neq; postea Larini pũctum est temporis commoratus. eadẽ hac Dinea testamentũ faciente, cum tabulas prendisset Oppianicus, qui gener eius fuisset: digito legata deleuit: et cum id multis locis fecisset: post mortem eius, ne lituris coargui posset: testamentũ in alias tabulas transcriptũ signis adulterinis obsignauit. Multa prætereo consulto. & enim uereor, ne hæc ipsa nimiũ multa esse uideantur. uos tamẽ eum similẽ sui fuisse in cæteris uitæ suæ partibus existimare debetis. illũ tabulas pu

blicas Larini censorias corrupisse Decuriones uniuersi iudicauerunt: cum illo iam nemo rationem, nemo rē ullā contrahebat: nemo illum ex tam multis cognatis, et affinibus tutorē unquā liberis suis scripsit: nemo illū aditu, nemo congressiōe, nemo sermone, nemo conuiuio dignū iudicabat: oēs aspernabantur: oēs abhorrebant: omnes, ut aliquā immanē, ac perniciosam bestiā, pestemq́; fugiebant. hunc tamen hominem tam audacem, tam nefarium, tam nocentem, nūquā accusasset Habitus Iudices: si id prætermittere saluo capite suo potuisset. Erat huic inimicus Oppianicus. erat: sed tamen erat uitricus. crudelis, et huic infesta mater: attamen mater. postremo nihil tam remotum ab accusatione, q̄ Cluentius et natura, & uoluntate, et instituta ratione uitæ. sed cum esset hæc illi proposita cōditio: ut aut iuste, pieq́; accusaret: aut acerbe, indigneq́; moreretur: accusare quoquomodo posset: q̄ illo modo emori, maluit. Atq; ut hæc ita esse perspicere possitis: exponam uobis Oppianici facinus manifesto compertum, atq; deprehensum: ex quo simul utrunq;, & huic accusare, & illum condēnari necesse fuisse intelligetis. Martiales quidam Larini appellabantur ministri publici Martis, atq; ei deo ueteribus institutis religionibusq́; Larinatiū consecrati. quorū cum satis magnus numerus esset: cumq́; item ut in Sicilia, permulti Venerei sunt: sic illi Larini in Martis familia numerarentur: repēte Oppianicus eos oēs liberos esse, ciuesq́; ro. cœpit defendere. grauiter id Decuriones Larinatiū, cunctiq; municipes tulerūt. itaq; ab Habito petiuerūt: ut eam causam susciperet: publiceq́; defenderet. Habitus cū se ab omni eiusmodi negocio remouisset: tamen pro loco, pro antiquitate generis sui, pro eo, quod se nō solū suis

commodis, sed etiam suorum municipum, cæterorumq́; necessariorum natum esse arbitrabatur: tantæ uoluntati uniuersorum Larinatiũ deesse noluit. suscepta causa, Romamq́; delata, magnæ quotidie cõtentiones inter Habitum & Oppianicum ex utriusq; studio defensionis excitabantur. Erat ipse immani acerbáq; natura Oppianicus: incendebat eius amentiam infesta atq; inimica filio mater Habiti. magni autem illi sua interesse arbitrabantur: hunc à causa Martialium dimouere. suberat etiã alia causa maior: quæ Oppianici hominis auarissimi, atq; audacissimi mentem maxime commouebat. nam Habitus usq; ad illius iudicij tempus, nullũ testamentum unquã fecerat: neq; enim legare eiusmodi matri, poterat in animum inducere: neq; testamento nomen omnino prætermittere parentis. id cum Oppianicus sciret (neq; enim erat obscurum) intelligebat Habito mortuo, bona eius omnia ad matrẽ esse uẽtura. quæ ab se se postea, aucta pecunia maiore præmio, orbata filio minore periculo, necaretur. itaq; his rebus incensus, qua ratione habitum ueneno tollere conatus sit cognoscite. C. & L. Fabritij fratres gemini fuerunt ex municipio Aletrinate, homines inter se, cum forma, tum moribus similes, municipũ autem suorum dissimillimi: in quibus quantus splendor sit, q̃ propè æquabilis, q̃ ferè omnium constans & moderata ratio uitæ, nemo uestrũ, ut mea fert opinio: ignorat. his fabritijs semper usus est Oppianicus familiarissime. Iam hoc ferè scitis omnes: quantam uim habeat ad coniũgendas amicitias studiorum, ac naturæ similitudo. cum illi ita uiuerent: ut nullum questum turpem esse arbitrarentur: cum omnis ab his fraus, omnes insidiæ circunscriptionesq; adolescen-

tium nascerentur: cumq; essent uicijs, atq; improbitate omnibus noti: studiose ut dixi, ad eorũ se familiaritatem multis iã ante annis Oppianicus applicarat. itaq; tum sic statuit: per C. Fabritium (nam L. erat mortuus) insidias Habito comparare. Erat illo tempore infirma ualitudine Habitus: utebatur autẽ medico ignobili, sed spectato homine Cleophanto: cuius seruũ Diogenem Fabritius ad uenenum Habito dandum spe, & precio sollicitare cœpit. seruus nõ incallidus, sed, ut ipsa res declarauit, frugi, atq; integer, sermonem Fabritij non est aspernatus: rem ad dominum detulit. Cleophantus autem cum Habito est locutus. Habitus autẽ statim cum M. Bebrio Senatore familiarissimo suo communicauit: qui qua fide, qua prudentia, qua dignitate fuerit, meminisse uos arbitror. ei placuit ut Diogenem Habitus emeret à Cleophanto: quo facilius, aut comprehenderetur res, eius indicio: aut falsa esse cognosceretur. ne multis: Diogenes emitur: uenenum diebus paucis, multi uiri boni cum ex occulto interuenissent: pecuniáq; obsignata, quæ ad eam rem dabatur: in manibus Scamandri liberti Fabritiorum deprehenditur. Prò dij immortales, Oppianicum quisquam his rebus cognitis, circunuentum dicit esse? quis unquam audacior? quis nocentior? quis apertior in iudicium adductus est? quod ingenium? quæ facultas dicendi? quæ à quoquam excogitata defensio huic uni crimini potuit obsistere? simul & illud quis est, quid dubitet? quin hac re comperta, manifestóq; deprehensa, aut obeunda mors Cluentio, aut suscipienda accusatio fuerit? Satis esse arbitror demonstratum Iudices: ijs criminibus accusatum esse Oppianicum: ut honeste absolui nullo modo potuerit. Co-

gnoſcite nunc ita reum citatum eſſe illum: ut rē ſemel, atq; iterum præiudicata, condēnatus in iudicium uenerit. nam Cluentius Iudices primum nomen eius detulit: cuius in manibus uenenum deprehenderat. is erat libertus Fabritiorum Scamander. integrum conſilium, iudicij corrupti nulla ſuſpicio, ſimplex in iudiciū cauſa, certa res, unum crimen allatum eſt. hic tum Fabritius is, de quo ante dixi: qui liberto damnato ſibi illud impendere periculum uideret: quod mihi cum Aletrinatibus uicinitatem, & cum pleriſq; eorum magnum uſum eſſe ſciebat: frequentes eos ad me domum adduxit. qui quan quam de homine, ſicut neceſſe erat: exiſtimabant: tamen quod erat ex eodem municipio: ſuæ dignitatis eſſe arbitrabantur: eum, quibus rebus poſſent, defendere: idq; à me ut facerem, & ut cauſam Scamandri ſuſciperem, petebant. in qua cauſa patroni omne periculum continebatur. Ego qui neq; illis talibus uiris, ac tam amantibus mei rem poſſem ullam negare: neq; illud crimen tantum, ac tam manifeſtum eſſe arbitrarer: ſicut nec illi quidem ipſi, qui mihi tum illam cauſam commendabant: arbitrabantur: pollicitus ijs ſum: me omnia, quæ uellent, eſſe facturum. res agi cœpta eſt: citatus eſt Scamander reus: accuſabat P. Cānutius homo in primis ingenioſus, & in dicendo exercitatus: accuſabat autem ille Scamandrum uerbis tribus: uenenum eſſe deprehenſum. omnia tela totius accuſationis in Oppianicum conijciebantur: aperiebatur cauſa inſidiarum: Fabritiorum familiaritas commemorabatur: hominis uita, & audacia proferebatur: deniq; omnis accuſatio uarie, grauiterq; tractata ad extremum manifeſta ueneni deprehēnoſine concluſa eſt. Hic ego cum ad reſpondendum ſurrexi: qua cura

dij immortales, qua sollicitudine animi, quo timore? semper equidem magno cum metu incipio dicere: quotiensc unque dico, totiens mihi uideor in iudicium uenire, non ingenij solum, sed etiam uirtutis, atque officij: ne aut id profiteri uidear, quod non possim implere: quod est impudentiae: aut id non efficere, quod possim: quod est aut perfidiae, aut negligentiae. tum uero ita sum perturbatus: ut omnia timerem: si nihil dixissem: ne infantissimus: si multa in eiusmodi causa dixissem: ne impudentissimus existimarer. collegi me aliquando: & ita constitui: fortiter esse agendum: illi aetati, qua tum eram: solere laudi dari: etiam si in minus firmis causis hominum periculis non defuissem. ita'que feci: sic pugnaui: sic omni ratione contendi: sic ad omnia confugi, quantum ego assequi potui, remedia, ac perfugia causarum: ut hoc, quod timide dicam: consecutus sim: ne quis illi causae patronum defuisse arbitraretur. sed ut quicquid ego apprehenderam, statim accusator extorquebat è manibus. si quaesieram an inimicitiae Scamandro cum Habito? fatebatur nullas fuisse: sed Oppianicum, cuius ille minister fuisset: huic inimicissimum fuisse, atque esse, dicebat. sin autem illud egeram: nullum ad Scamandrum morte Habiti uenturum emolumentum fuisse: concedebat: sed ad uxorem Oppianici hominis in uxoribus necandis exercitati omnia bona Habiti uentura esse dicebat. cum illa defensione usus essem: quae in libertinorum causis honestissima semper existimata est: Scamandrum patrono esse probatum: fatebatur: sed quaerebat, cui probatus esset ipse patronus. cum ego pluribus uerbis in eo commoratus essem: Scamandro factas insidias esse per Diogenem, constitu-

tumq́; inter eos de alia re fuisse: ut medicamentum non uenenum Diogenes afferret: hoc cuiuis usui uenire posse: quærebat, cur in eiusmodi locum tam abditum, cur solus, cur cum obsignata pecunia uenisset? deniq; hoc loco causa testibus honestissimis hominibus premebatur. M. Bebrius suo consilio Diogenem emptum, se præsente Scamandrum cum ueneno pecuniaq; deprehensum esse dicebat. P. Quintius Varus homo summa religione, & summa authoritate præditus de insidijs, quæ fierent Habito: & de solicitatione Diogenis recenti re secum Cleophantum locutum esse dicebat. atq; in illo iudicio cum Scamandrum nos defendere uideremur: uerbo ille reus erat: re quidem uera, & periculo, & tota accusatione Oppianicus. neq; id obscure ferebat: nec dissimulare ullo modo poterat: aderat frequens: aduocabat: omni studio gratiaq́; pugnabat: postremo id, quod maximo malo illi causæ fuit: hoc ipso in loco, quasi reus ipse esset, sedebat. oculi omnium iudicum non in Scamandrum, sed in Oppianicum conijciebantur: timor eius, perturbatio, suspensus incertusq́; uultus, crebra coloris mutatio, quæ erant antea suspiciosa, hæc aperta, ac manifesta faciebant. Cum in consilium iri oporteret: quæsiuit ab reo C. Iunius Quæsitor ex lege illa Cornelia, quæ tum erat, clàm an palàm de se sententiam ferri uellet? de Oppianici sententia responsum est: quod is Habiti familiarem Iunium esse dicebat: clà uelle ferri. itum est in consilium: omnibus sententijs præter unam, quam suam Stalenus esse dicebat: Scamander prima actione condemnatus est. Quis tum erat omnium? qui Scamandro condemnato non iudicium de Oppianico factum esse arbitraretur? quid est illa damna-

tione iudicatum: nisi uenenum id, quod Habito daretur: esse quæsitum? quæ porro tenuissima suspicio collata in Scamandrum est: aut conferri potuit: ut is sua sponte necare uoluisse Habitum putaretur? atq; hoc tum iudicio facto, & Oppianico re, & existimatione iam, lege & pronunciatione nondum condemnato, tamen Habitus Oppianicum reum statim non fecit. uoluit cognoscere utrum iudices in eos solos essent seueri: quos uenenum habuisse ipsos comperissent: an etiam consilia conscientiasq; eiusmodi facinorum supplicio dignas iudicarent. itaq; C. Fabritium, quem propter familiaritatem Oppianici conscium illi facinori fuisse arbitrabatur: reum statim fecit: utq; ei locus primus constitueretur: propter causæ coniunctionem impetrauit. Hic tum Fabritius non modo ad me meos uicinos, & amicos Aletrinates nō adduxit: sed ipse ijs neq; defensoribus uti postea, neq; laudatoribus potuit. rem enim integram hominis non alieni, quamuis suspitiosam defendere, humanitatis esse putabamus: iudicatam labefactare conari, impudentiæ. itaq; tum ille inopia et necessitate coactus, in causa eiusmodi ad Cepasios fratres confugit, homines industrios, atq; eo animo, ut quæcunq; dicendi potestas esset data, in honore atq; in beneficio poneret. Iam hoc quoq; prope iniquissime comparatum est: quod in morbis corporis, ut quisq; est difficillimus, ita medicus nobilissimus, atq; optimus quæritur. in periculis capitis, ut quæq; causa difficillima est: ita deterrimus obscurissimusq; patronus adhibetur. Citatur reus: agitur causa: paucis uerbis accusat ut de re iudicata Cannutius. incipit longo, & alte petito prooemio respondere maior Cepasius. Primo attente auditur eius oratio: erigebat animum iam demis-

ſum, & oppreſſum Oppianicus: gaudebat ipſe Fabritius: non intelligebat animos iudicum, nõ illius eloquẽtia, ſed defenſionis impudẽtia commoueri. poſtea quàm de re cœpit dicere: ad ea, quæ erant in cauſa, addebat etiam ipſe noua quædam uulnera. hoc quanquam ſedulo faciebat: tamen interdum nõ defendere, ſed præuaricari accuſationi uidebatur. itaq; cum callidiſſime ſe dicere putaret: & cum illa uerba grauiſſima ex intimo artificio deprompſiſſet: reſpicite iudices hominum fortunas: reſpicite dubios, uarioſq; caſus: reſpicite C. Fabritij ſenectutem: cum hoc reſpicite ornandæ orationis cauſa ſæpe dixiſſet: reſpexit ipſe: at C. Fabritius à ſubſellijs demiſſo capite diſceſſerat. Hic iudices ridere: ſtomachari: atq; acerbe ferre: patronus cauſam ſibi eripi: et ſe cætera de illo loco, reſpicite iudices non poſſe dicere: nec quicquam propius eſt factum: quàm ut illum perſequeretur: & collo obtorto ad ſubſellia reduceret: ut reliqua poſſet perorare. Iam tum Fabritius primum ſuo iudicio, quod eſt grauiſſimum: deinde legis ui, & ſententijs iudicum eſt condemnatus. Quid eſt quod iam de Oppianici cauſa plura dicamus? apud eoſdem iudices reus eſt factus: cum is duobus præiudicijs iam dãnatus eſſet: ab ijſdem autem iudicibus, qui Fabritiorum damnatione de Oppianico iudicarant, locus ei primus eſt conſtitutus: accuſatus eſt criminibus grauiſſimis, ijs quæ à me breuiter dicta ſunt: et præterea multis: quæ ego oĩa nunc omitto. accuſatus eſt apud eos, qui & Scamandrũ miniſtrum Oppianici, & Fabritium conſcium maleficij condẽnarant. utrum per deos immortales magis eſt mirandum: quod is condẽnatus eſt? an quod omnino reſpondere auſus eſt? quid enim illi iudices facere potue-

runt? qui si innocentes Fabritios condemnassent: tamen in Oppianico sibi constare, et superioribus consentire iudicijs debuerunt. an uero illi sua per se ipsi iudicia rescinderēt? cum cæteri soleant in iudicando ne ab aliorum iudicijs discrepent, prouidere. & illi qui Fabritij libertum, quia minister in maleficio fuerat: patronum, quia conscius, condemnassent: ipsum principem atq; architectum sceleris absoluerent? et qui cæteros nullo præiudicio facto, tamen ex ipsa causa condēnassent: hunc, quem bis condemnatū iam acceperant, liberarent? tum uero illa iudicia Senatoria non falsa inuidia, sed uera atq; insigni turpitudine notata atq; operta dedecore, & infamia, defensioni locum nullum reliqissent. quid enim tandē illi iudices responderent? si quis ab ijs quæreret: condemnastis Scamandrū: quo crimine? nempe quod Habitum per seruum medici ueneno necare uoluisset. quid Habiti morte Scamander consequebatur? nihil. sed administer erat Oppianici. Condemnastis C. Fabritium. qd ita? quia cum ipse familiarissime Oppianico usus, libertus autem eius in maleficio deprehensus esset: illū expertem eius consilij fuisse nō probabatur. Si igitur ipsum Oppianicum bis suis iudicijs condemnatum absoluissent: qs tantam turpitudinem iudiciorum? quis tantam inconstantiam rerum iudicatarum? quis tantam libidinem iudicum ferre potuisset? quod si hoc uidetis: quod iam hac oratione patefactum est: illo iudicio reum condemnari, præsertim ab ijsdem iudicibus, qui duo præiudicia fecissent: necesse fuisse: simul illud uideatis necesse est: nullam accusatori causam esse potuisse: cur iudicium uellet corrumpere. Quæro enim abs te Tite Acti relictis iam cæteris argumentis omnibus: num Fabritios

quoq; innocentes condemnatos existimes? num etiam illa iudicia pecunia corrupta esse dicas? quibus iudicijs alter à Staleno solo absolutus est: alter etiam ipse se condemnauit? age si nocentes: cuius maleficij? nunquid præter uenenum quæsitum, quo Habitus necaretur, obiectum est? nunquid aliud in illis iudicijs uersatum est? præter hasce insidias Habito ab Oppianico per Fabritios factas? nihil unquam aliud Iudices reperietis. Extat memoria: sunt tabulæ publicæ: redargue me, si mentior: testium dicta recita: doce in illorum iudicijs quid præter hoc uenenum Oppianici, nonmodo in criminis, sed in maledicti loco sit obiectum. Multa dici possunt: quare ita necesse fuerit iudicari. sed ego occurram expectationi uestræ Iudices. nam etsi à uobis sic audior: ut nunquam benignius, neq; attentius quenquam auditum putem: tamen uocat me alio iam dudum tacita uestra expectatio: quæ mihi obloqui uidetur. quid ergo? negas ne illud iudicium esse corruptum? non nego. sed ab hoc corruptum non esse, confirmo. à quo igitur est corruptum? opinor, primum si incertum fuisset, quis nam exitus illius iudicij futurus esset: uerisimilius tamen esset, eum potius corrupisse, qui metuisset, ne ipse condemnaretur: quam illum, qui ueritus esset, ne alter absolueretur. deinde cum esset nemini dubium quod iudicari necesse esset: eum certe potius qui sibi alia ratione diffideret: quàm eum qui omni ratione confideret. postremo certe potius illum, qui bis apud eos iudices offendisset: quàm eum, qui bis causam ijs probauisset. unum quidem certe nemo erit tam iniquus Cluentio, qui mihi nõ concedat: si constet corruptum illud esse iudicium: aut ab Habito, aut ab Oppianico esse corruptum. si doceo non

ab Habito: uinco ab Oppianico. si ostendo ab Oppianico: purgo Habitum. Quare etsi satis docui, rationem nullam huic corrũpendi fuisse: ex quo intelligitur ab Oppianico esse corruptum: tamen de illo ipso separatim cognoscite. Atq; ego illa non argumentabor: quæ sunt grauia uehementer: eum corrupisse, qui in periculo fuerit: eum, qui metuerit: eum, qui spem salutis in alia ratione non habuerit: eum, qui semper singulari fuerit audacia. multa sunt eiusmodi. uerum cum habeam rẽ non dubiam, sed apertam, atq; manifestam: enumeratio singulorum argumentorum non est necessaria. Dico C. Aelio Staleno iudici pecuniam grandem Statium Albium ad corrumpendum iudicium dedisse. nunquis negat? te appello Oppianice: te T. Acti: quorum alter eloquentia damnationem illam, alter tacita pietate deplorat. audete negare ab Oppianico, Staleno iudici pecuniam datam: negate: negate inquam in eo loco. quid tacetis? At negare non potestis, quod repetistis: quod confessi estis: quod abstulistis. quo tandem igitur ore mentionem corrupti iudicij facitis? cum ab ista parte, iudici pecuniam ante iudicium datam, post iudicium ereptam esse fateamini? quonam igitur hæc modo gesta sunt? repetam paulo altius Iudices: & omnia, quæ in diuturna obscuritate latuerunt, sic aperiam: ut ea cernere oculis uideamini. uos quæso ut adhuc me attente audistis: item, quæ reliqua sunt: audiatis: profecto nihil à me dicetur: quod non dignum hoc conuentu, & silentio, dignum uestris studijs atq; auribus esse uideatur. Nam ut primum Oppianicus, ex eo, quod Scamander reus erat factus: quid sibi impenderet: cœpit suspicari: statim se ad hominis egentis, audacis, in iudicijs corrum-

pendis exercitati, tum autem iudicis, Staleni familiari-
tatem applicauit. ac primum Scamandro reo, tantum do
nis datis muneribusq; perfecerat: ut eo authore utere-
tur cupidiore, quàm fides iudicis postulabat. post autem
cum esset Scamander unius Staleni sententia absolutus:
patronus autem Scamandri ne sua quidem sententia li
beratus: acrioribus saluti suæ remedijs subueniendum
putauit. tum à Staleno, sicut ab homine ad excogitan-
dum acutissimo, ad audendum impudentissimo, ad
efficiendum acerrimo (hæc enim ille, et aliqua ex par
te habebat: & maiore ex parte se habere simulabat)
auxilium capiti, & fortunis suis petere cœpit. Iam hoc
ignoratis Iudices? ut etiam bestiæ famæ dominante
plærunq; ad eum locum, ubi pastæ aliquando sint, re-
uertantur? Stalenus ille biennio ante, cum causam bo-
norum Safinij Atellæ recepisset: sexcentis millibus num
mum se iudicium corrupturum esse dixerat. quæ cum
accepisset à pupillo: suppressit: iudicioq; facto, nec Safi-
nio, nec bonorum emptoribus reddidit. quam cum pe-
cuniam profudisset: & sibi nihil nonmodo ad cupi-
ditates suas, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset:
statuit ad easdem sibi prædas, ac suppressiones iudicia-
les reuertendum. Itaq; cum oppianicum iam perditum,
& duobus iugulatum præiudicijs uideret: promissis
eum suis excitauit abiectum: & simul saluti desperare
uetuit. Oppianicus orare hominem cœpit: ut sibi ratio-
nem ostenderet iudicij corrumpendi. ille autem (quem-
admodum ex ipso Oppianico postea est auditum) nega-
uit quenquam esse in ciuitate præter se: qui id efficere pos
sit. sed primo grauari cœpit: quod ædilitatem se petere
cum hominibus nobilissimis, & inuidiam, atq; offensio

nem timere dicebat. post exoratus, initio permagnam pecuniam poposcit. deinde ad id peruenit: quod confici potuit: & sestertia sexcenta quadraginta millia deferri ad se domum iussit. quae pecunia simul atq; ad eum delata est: homo impurissimus statim coepit in eiusmodi mente & cogitatione uersari. nihil esse suis rationibus utilius: quàm Oppianicum condemnari. illo absoluto, pecuniã illam aut iudicibus dispertiendã: aut ipsi esse reddendã. damnato, repetiturum esse neminem. itaque rem excogitat singularem. atq; haec iudices, quae uere dicuntur à nobis, facilius credetis: si cum animis uestris lõgo interuallo recordari C. Staleni uitam, & naturã uolueritis. nam perinde ut opinio est de cuiusq; moribus: ita qd ab eo factum, & nõ factum sit, existimari potest. Cum esset egens, sumptuosus, audax, callidus, perfidiosus: & cum domi suae, miserrimus, et inanissimus tantum nummorũ positum uideret: ad omnem maliciam & fraudem uersare mentem suam haec secum cogitans coepit. Démne iudicibus? mihi igitur ipsi praeter periculũ, et ĩfamiã qd quaeratur? nihil excogitem? quamobrẽ Oppianico damnari necesse sit? qui tandem? nihil enim est: quod fieri non possit. si quis eum forte casus ex periculo eripuerit: nõne reddendum est? praecipitantem igitur impellamus inquit: et perditum prosternamus. Capit hoc consilium: ut pecuniã quibusdam iudicibus leuissimis polliceatur: deinde eam postea supprimat: ut quoniam graues homines sua spõte seuere iudicaturos putabat: hos, qui leuiores erant: destitutione iratos Oppianico redderet. Itaq; ut erat semper praeposterus, atq; peruersus, initiũ facit à Bulbo: & eum quod iã diu nihil quaesierat, tristẽ atq; oscitãtẽ leuiter ĩpellit. qd tu inquit? ecquid me adiuuas Bulbe? ne gratis

Reip. seruiamus? ille uero, simul atq; hoc audiuit, ne gratis: quo uoles inqt sequar: sed qd affers? tū ei quadraginta millia, si esset absolutus Oppianicus pollicetur: et eū ut cæteros appellet, quibus cum loqui consuesset, rogat: atq; etiam ipse conditor totius negocij Guttam aspergit huic Bulbo. itaq; minime amarus is uisus est: qui aliquid ex eius sermone speculæ degustarat. Vnus et alter dies intercesserat: cum res parum certa uidebatur: sequester et confirmator pecuniæ desiderabatur. Tum appellat hilari uultu hominem Bulbus, ut blandissime potest: quid tu inquit Pacete? (hoc enim sibi Stalenus cognomen ex imaginibus Aeliorum delegerat: ne si se Ligurem fecisset: nationis magis suæ, quàm generis uti cognomine uideretur) qua de re mecum locutus es: quærunt à me ubi sit pecunia. Hic ille planus improbissimus quæstu iudiciario pastus, qui illi pecuniæ, quam condiderat, spe iam atq; animo incubaret: contrahit frontem (recordamini faciem, atque illos eius fictos simulatosq; uultus) queritur se ab Oppianico destitutum: & qui esset totus ex fraude & mendacio factus: quiq; ea uitia, quæ ab natura habeat, etiam studio, atq; artificio quodam maliciæ condiuisset: pulchre asseuerat se ab Oppianico destitutum: atq; hoc addit testimonij: sua illum sententia, quam palàm omnes laturi essent, condemnatum iri. Manarat sermo in consilio, pecuniæ quandam mentionem inter iudices esse uersatam: res neq; tam fuerat occulta: quàm erat occultanda: neq; tā erat aperta: quàm Reip. causa aperienda. In ea obscuritate, ac dubitatione omnium Cannutio perito homini, qui quodam odore suspicionis Stalenum corruptum esse sensisset: neq; dum rē perfectam arbitraretur: placuit repente iudices pronunciare. dixerunt

ciare. dixerunt

ciare. dixerunt se id uelle. hic tum Oppianicus non magnopere pertimuit: rem à Staleno perfectam esse arbitrabatur. in consiliũ erant ituri iudices triginta et duo: sententijs decẽ et sex absolutio confici poterat: HS quadraginta millia nũmum in singulos iudices distributa eũ numerum sententiarum conficere debebant: ut ad cumulum, spe maiorum præmiorum ipsius Staleni sententia septima decima accederet. Atq; etiã casu tum, quod illud repente erat factum: Stalenus ipse non aderat: causam nescioquam apud iudicem defendebat. facile hoc Habitus patiebatur: facile Cannutius. at non Oppianicus, neq; patronus eius L. Quintius. qui cum esset eo tempore Tribunus plebis: conuitiũ C. Iunio iudici quæstionis maximũ fecit: ut ne sine Staleno in consiliũ iretur: cumq; id ei per uiatores consulto negligentius agi uideretur: ipse è publico iudicio ad priuatum Staleni iudicium profectus est: & illud pro potestate dimitti iussit: Stalenum ipse ad subsellia adduxit. consurgitur in consilium, cum sententias Oppianicus, quæ tum erat potestas: palàm ferri uelle dixisset: ut Stalenus scire posset, quid cuiq; deberetur. uaria iudicum genera: nummarij pauci: sed omnes irati. ut qui accipere in campo consuerunt, ijs candidatis, quorum nummos suppressos esse putant, inimicissimi solent esse: sic eiusmodi iudices infesti tum reo uenerant. cæteri nocentissimum esse arbitrabantur. sed spectabant sententias eorum: quos corruptos putabant: ut ex his constituerent, à quo iudicium corruptum uideretur. ecce tibi eiusmodi sortitio: ut in primis Bulbo, & Staleno, & Guttæ esset iudicandum. summa omnium expectatio, quidnam sententiæ ferrent leues ac nummarij iudices. atq; illi omnes sine ulla dubi-

tatione condemnant. Hic tum iniectus est hominibus scrupulus, et quædam dubitatio, quidnam esset actum. deinde homines sapientes ex uetere illa disciplina iudiciorum, qui neq; absoluere hominem nocentissimum possent: neq; eũ de quo esset orta suspicio, pecunia oppugnatum, re illa incognita primo condemnare uellent: non liquere dixerunt. nõnulli autẽ seueri homines, hoc statuerunt: quo quisq; animo quid faceret, spectari oportere: & si alij pecunia accepta uerũ iudicabant: tamen nihilominus se superioribus suis iudicijs constare putabant oportere. Itaq; damnarunt. quinq; omnino fuerunt: qui illum uestrum innocentẽ Oppianicum siue imprudẽtia, siue misericordia, siue aliqua suspiciõe, siue ambitione adducti absoluerent. Condẽnato Oppianico, statim L. Quintius homo maxime popularis, q omnis rumorum, & concionum uentos colligere consuesset: oblatam sibi facultatem putauit: ut ex inuidia senatoria posset crescere: quod eius ordinis iudicia minus iam probari populo arbitrabatur. Habetur una, atq; altera concio uehemens, & grauis: accepisse pecuniam iudices, ut innocentem reum condẽnarent Tribunus plebis clamitabat: agi fortunas omnium dicebat: nulla esse iudicia: qui pecuniosum inimicum haberet, incolumem esse neminem posse. homines totius ignari negocij, qui Oppianicum nunquam uidissent: uirum optimum & hominem pudentissimum pecunia oppressum arbitrarentur: incensi suspicione rem in medium uocare cœperunt: & causam illã totam deposcere. atq; illo ipso tẽpore in ædes T. Annij hominis honestissimi, necessarij, & amici mei noctu Stalenus accersitus ab Oppianico uenit. Iam cætera nota sunt oĩbus: ut cum illo Oppianicus egerit de

pecunia: ut ille se redditurum esse dixerit: ut eorum sermonem omnẽ audierint uiri boni: qui tum consulto propè in occulto stetissent: ut res patefacta, atq; in forũ prolata, et pecunia omnis à Staleno extorta atq; erepta sit. huius Staleni persona populo iam nota, atq; pspecta, ab nulla turpi suspicione abhorrebat: suppressam esse ab eo pecuniam, quã pro reo pronunciasset: qui erant in concione non intelligebant: neq; enim docebantur: uersatam esse in iudicio mentionem pecuniæ sentiebant: innocentẽ reum condẽnatum esse audiebant: Staleni sententia condẽnatum uidebant: non gratis id ab eo factũ esse, quod hominem norant, iudicabãt: similis in Bulbo, in Gutta, in alijs nonnullis suspicio consistebat. itaq; confiteor (licet enim iam impune hoc præsertim in loco confiteri) quod Oppianici nonmodo uita, sed etiam nomen ante illud tempus populo ignotum fuisset: indignissimum porrò uideretur circumuentum esse innocentem pecunia: hanc deinde suspicionem augeret Staleni improbitas, et non nullorum eius similium iudicum turpitudo: causam autem ageret L. Quintius homo cum summa potestate præditus, tum ad inflãmandos animos multitudinis accommodatus: summam illi inuidiã, infamiamq; esse conflatam. Atq; in hanc flãmam recentem C. Iunium, qui illi quæstioni præfuerat, iniectum esse memini: & illũ hominem ædilitium, iam prætorem opinionibus hominũ constitutum, nõ disceptatione dicendi, sed clamore hominũ de foro, atq; adeo de ciuitate esse sublatũ. Neq; me pœnitet hoc potius tpe, q̃ illo causam A. Cluẽtij defendere. causa eni manet eadẽ: quæ mutari nullo modo potest: tẽporis iniquitas, atq; inuidia recessit. ut quod in tempore mali fuit: nihil obsit: quod in causa boni fuit: prosit.

Itaq; nunc quemadmodum audiar, sentio, nonmodo ab ijs, quorum iudicium, atq; potestas est: sed etiam ab illis, quorum tantum est existimatio. at tum si dicerem: non audirer: non quod alia res esset: immo eadem: sed tempus aliud. id adeo sic cognoscite. quis tum auderet dicere nocentem condemnatum esse Oppianicum? quis nũc id audet negare? quis tum posset arguere ab Oppianico tentatum esse iudicium pecunia? quis id hoc tempore inficiari potest? cui tum liceret docere Oppianicum reum factum esse tum deniq;, cum duobus proximis prae iudicijs condemnatus esset? quis est, qui id hoc tempore infirmare conetur? quare inuidia remota, quam dies mitigauit: oratio mea deprecata est: uestra fides, atq; aequitas a ueritatis disceptatione reiecit: quid est praeterea quod in causa relinquatur? uersatam esse in iudicio pecuniam constat: ea quaeritur unde profecta sit: ab accusatore an ab reo? accusator dicit haec: primum, grauissimis criminibus accusabam: ut nihil opus esset pecunia. deinde, condemnatum adducebam: ut ne eripi quidem pecunia posset. postremo, etiam si absolutus esset: mearũ tamen omnium fortunarum status incolumis maneret. quid contra reus? primum ipsam multitudinem et atrocitatem criminum pertimescebam. deinde Fabritijs propter conscientiam mei sceleris condemnatis, me esse condemnatum sentiebam. postremo, in eum casum uenerã: ut omnis mearum fortunarum status unius iudicij periculo contineretur. Age, quoniam corrumpendi iudicij causas ille multas, et grauis habuit: hic nullam: profectio ipsius pecuniae requiratur. Confecit tabulas diligentissime Cluentius. haec autem res habet hoc certe: ut nihil possit neq; additum, neq; detractum de re fami-

liari latere. anni sunt octo: cum ista causa in ista meditatione uersatur: cum omnia, quæ nunc ad eam rẽ pertinent: & ex huius, et ex aliorum tabulis agitatis: tractatis: inquiritis: cum interea Cluentianæ pecuniæ uestigium nullum inuenitis. quid? Albiana pecunia uestigijs ne uobis odoranda est? an ad ipsum cubile uobis ducibus uenire possumus? tenentur uno in loco HS sexcenta quadraginta millia nummum: tenentur apud hominẽ audacissimum: tenẽtur apud iudicẽ: qd uultis amplius? At enim Stalenus non fuit ab Oppianico, sed à Cluentio ad iudicium corrumpendum constitutus. cur eum, cũ in consilium iretur: Cluentius, & Cannutius abesse patiebantur? cum in consiliũ mittebãt: Stalenũ iudicem, cui pecuniã dederant non requirebant? Oppianicus quærebat? Quintius flagitabat? sine Staleno ne in consiliũ iretur, Tribunitia potestate perfectum est? At condẽnauit. hanc enim damnationem dederat obsidem Bulbo, et cæteris: ut destitutus ab Oppianico uideretur. quare si istinc causa corrũpẽdi iudicij, istinc pecunia, istinc Stalenus, istinc deniq; oĩs fraus et audacia est: hinc pudor, honesta uita, et nulla suspicio pecuniæ, nulla corrũpẽdi iudicij causa: patiamini ueritate patefacta, atq; omni errore sublato, eò transire illius turpitudinis infamiã: ubi cætera maleficia consistant: ab eo inuidiã discedere aliquando: ad quem nunquam accessisse culpam uidetis. At enim pecuniam Staleno dedit Oppianicus, nõ ad corrumpendũ iudiciũ: sed ad conciliationem gratiæ. te ne hoc Acti dicere, tali prudentia, etiam usu, atq; exercitatione præditum? Sapientissimum esse dicunt eum: cui quod opus sit, ipsi ueniat in mentem. proxime accedere illũ: qui alterius bene inuẽtis obtemperet. in stultitia con

tra est. minus enim stultus est is: cui nihil in mentem uenit: quàm ille: qui quod stulte alteri uenit in mentem: comprobat. Istam conciliationem gratiæ Stalenus tum recenti re, cum faucibus premeretur: excogitauit: siue ut homines tum loquebantur, à P. Cethego admonitus istã dedit conciliationis, & gratiæ fabulã. nam fuisse hunc hominum sermonem recordari potestis: Cethegũ, quod hominem odisset: et quod eius improbitatem uersari in Rep. nollet: & quod uideret eum, qui se ab reo pecuniam, cum iudex esset, clàm atq; extra ordinem accepisse confessus esset: saluum esse non posse: minus ei fidele consilium dedisse. in hoc si improbus Cethegus fuit: uidetur mihi aduersariũ remouere uoluisse. sin erat eiusmodi causa: ut Stalenus nummos se accepisse negare nõ posset: nihil autem erat periculosius, nec turpius, quàm ad quã rem accepisset confiteri: non est consiliũ Cethegi reprehendendum. uerum alia causa tum Staleni fuit: alia nũc Acti tua est. ille cum re premeretur: quodcunq; diceret, honestius diceret: q̃ si quod erat factum, fateretur. te uero illud idẽ, quod tum explosum, & eiectum est, nũc retulisse demiror. qui enim poterat tum in gratiam redire cum Oppianico Cluentius? qui cum matre habebat simultates: hærebat in tabulis publicis reus, et accusator: condemnati erant Fabritij: nec elabi alio accusatore poterat Albius: nec sine ignominia calumniæ relinquere accusationem Cluentius. an ut præuaricaretur? iam id quoq; ad corrumpendum iudiciũ pertinet. sed quid opus erat ad eam rem iudice sequestre? & omnino, quamobrem tota ista res per Stalenum potius, hominem ab utroq; alienissimum, sordidissimum, turpissimum, quàm per bonum aliquem uirum ageretur, &

amicum, necessariumq; communem? Sed quid ego hæc pluribus quasi de re obscura disputem? cum ipsa pecunia, quæ Staleno data est: numero, ac summa sua nonmodo quanta fuerit: sed etiam ad quam rem data fuerit, ostendat. Sexcentam dico iudices, ut Oppianicus absolueretur, corrumpendos fuisse: ad Stalenum sexcenta & quadraginta millia nummum esse delata. si ut tu dicis gratiæ conciliandæ causa: quadraginta istorum accessio milliũ quid ualet? si, ut nos dicimus, ut DCXL millia nummum sexdecim iudicibus darẽtur: non Archimedes melius potuit describere. At enim iudicia facta permulta sunt, à Cluentio iudiciũ esse corruptum. immo uero ante hoc tempus omnino ista ipsa res suo noĩe in iudicium nunquã est uocata: ita multum agitata: ita diu iactata ista res est: ut hodierno die primum causa illa defensa sit: hodierna die primũ ueritas uocẽ cõtra inuidiã his iudicibus freta miserit. uerũtamen multa ista iudicia quæ sunt? ego enim me ad oĩa confirmaui: et sic paraui: ut docerem quæ facta postea iudicia de illo iudicio dicerẽtur: partim ruinæ similiora, aut tempestati, q̃ iudicio, & disceptationi fuisse: partim nihil contra Habitum ualere: partim etiã pro hoc esse: partim esse eiusmodi: ut neq; appellata unquã iudicia sint: neq; existimata. Hic ego magis ut consuetudinem seruẽ: q̃ quod uos nõ uestra hoc sponte faciatis: petam à uobis, ut me dum de his singulis disputo iudiciis, attente audiatis. Cõdemnatus est C. Iunius, q̃ ei quæstioni præfuerat. adde ẽt illud si placet: tum est condẽnatus: cum esset iudex quæstionis. nonmodo causæ, sed ne legi quidẽ quicquã per tribunũ pl. laxamenti datum est. quo tẽpore illũ à quæstione ad nullũ aliud Reip. munus adduci licebat: eo tempore ad

quæstionẽ ipse arreptus est. at quam quæstionẽ? uultus enim uestri Iudices me inuitant: ut quæ reticenda putarem, libeat iam libere dicere. quid? illa tandem quæstio, aut disceptatio, aut iudicium fuit? putabo fuisse. dicat qui uult hodie de illo populo concitato: cui tum mos gestus est: qua de re Iunius causam dixerit. quencunq; rogaris, hoc respondebit. quod pecuniam acceperit: quod innocentem circumuenerit. est hæc opinio. at si ita esset: hac lege accusatum esse oportuit: qua accusatur Habitus. at ipse ea lege quærebat. paucos dies expectasset Quintius. at neq; priuatus accusare, nec sedata iam inuidia uolebat. uidetis igitur non in causa, sed in tempore, ac potestate spem omnem accusatoris fuisse. mulctam petiuit. qua lege? quod in legem non iurasset: quæ res nemini unquam fraudi fuit: & quod C. Verres prætor urbanus homo sanctus, & diligens subsortitionem eius in eo codice non haberet: qui tum interlitus proferebatur. His de causis C. Iunius condemnatus est iudices, leuissimis, et infirmissimis: quas omnino in iudicium afferri non oportuit. itaq; oppressus est non causa, sed tempore. Hoc uos Cluentio iudicium putatis obesse oportere? quam ob causam? si ex lege subsortitus non erat Iunius: aut si in legem aliquando non iurauerat: icirco illius damnatione aliquid de Cluentio iudicabatur? Nõ inquit. sed ille icirco his legibus condemnatus est: quod contra aliam legem commiserat. qui hoc confitentur, pos sunt illud idem iudicium fuisse defendere. Ergo icirco inquit infestus tum prætor Iunio fuit: quod illud iudicium corruptum per eum putabatur. num igitur hoc tempore causa mutata est? num alia res, alia ratio illius iudicij, alia natura totius negocij nunc est, ac tum fuit?

non opinor, ex ijs rebus quæ gestæ sunt, rem ullam potuisse mutari. quid ergo est causæ? quod nunc nostra defensio audiatur tanto silentio? tunc Iunio defendendi sui potestas erepta sit? quia tum in causa nihil erat præter inuidiam, errorē, suspicionem, conciones quotidianas seditiose, ac populariter concitatas. accusabat Tribunus plebis: idem in concionibus: idem ad subsellia: ad iudicium nonmodo de concione, sed etiam cum ipsa concione ueniebat. gradus illi Aurelij tum noui, quasi pro theatro illi iudicio ædificati uidebantur: quos ubi accusator concitatis hominibus complerat, non modo dicendi ab reo: sed ne surgendi quidem potestas erat. Nuper apud C. Orchinium Collegam meum, locus ab iudicibus Fausto Syllæ de pecunijs residuis non est constitutus: non quo illi aut exlegem esse Syllam, aut causam pecuniæ publicæ contemptam atq; abiectam putarent: sed quod accusante tribuno plebis conditione æqua disceptari posse non putauerunt. quid? conferam Syllam ne cum Iunio? an hunc tribunum pl. cum Quintio? an uero tempus cum tempore? Sylla maximis opibus, cognatis, affinibus, necessarijs, clientibus plurimis. hæc autem apud Iunium parua, & infirma, et ipsius labore quæsita, atq; collecta. hic Tribunus pl. modestus, prudens, nō modo non seditiosus, sed etiam seditiosis aduersarius. ille autem acerbus, criminosus, popularis homo, ac turbulentus. tempus hoc tranquillum, ac pacatum. illud omnibus inuidiæ tempestatibus concitatum. quæ cum ita essent: in Fausto tamen illi iudices statuerunt, iniqua cōditione reum causam dicere: cum aduersario eius ad ius accusationis summa uis potestatis accederet. quā quidem rationē uos iudices diligenter pro uestra sapientia, et hu-

manitate cogitare: & penitus perspicere debetis: quid ma li, quantum periculi unicuiq; nostrum inferre possit, uis tribunitia, conflata præsertim inuidia, & concionibus seditiose concitatis. optimus hercle temporibus, tum cum homines se non iactatione populari, sed dignitate, atq; innocentia tuebantur: tamē nec C. Popilius, nec Q. Me tellus clarissimi, atq; amplissimi uiri uim tribunitiā su= stinere potuerūt. ne dum his temporibus, his moribus, his magistratibus, sine uestra sapiētia, ac iudiciorum reme= dijs salui esse possimus. Non fuit igitur illud iudicium iudicij simile iudices: non fuit: in quo non modus est ha bitus: non mos consuetudoq; seruata: non causa defensa. uis illa fuit, & ut sæpe iam dixi, ruina quædam, atq; tē pestas, & quiduis potius, quàm iudicium, aut discæ- ptatio, aut quæstio. quod si quis est: qui illud iudiciū fuis se arbitretur: & qui his rebus iudicatis standum pu- tet: is tamen hanc causam ab illa debet seiungere. ab illo enim, siue quod in legem non iurasset: siue quod ex lege subsortitus iudicem non esset: mulcta petita esse dicatur. cluentij autem ratio cum illis legibus, qui= bus ab Iunio mulcta petita est: nulla potest ex parte esse coniuncta. At etiam Bulbus est condemnatus. adde, maiestatis: ut intelligas hoc iudicium cum illo non esse coniunctum. At est hoc illi crimen obiectum. fa- teor. sed etiam legionem esse ab eo sollicitatam in Illy rico, C. Cosconij literis, et multorum testimonijs planum factum est. quod crimen erat proprium illius quæstio= nis: & quæ res lege maiestatis tenebatur. At hoc ob- fuit ei maxime. iam ista diuinatio est. qua si uti licet: ui de ne mea coniectura multo sit uerior. ego enim sic arbitror. Bulbum, quod homo nequam, turpis, impro-

bus, multis flagitijs contaminatus in iudicium sit addu ctus: icirco facilius esse damnatum. tu mihi ex tota causa Bulbi, quod tibi commodũ est, eligis: ut id esse secutos iudices dicas. quapropter hoc Bulbi iudicium nõ plus obesse huic causæ debet: quam illa, quæ cõmemorata sunt ab accusatore, duo iudicia: P. Popilij, & T. Guttæ: qui causam de ambitu dixerunt: qui accusati sunt ab ijs, q erant ipsi ambitus condemnati: quos ego non icirco esse arbitror in integrum restitutos: quod planum fecerint, illos ob rem iudicandam pecuniam accepisse: sed quod iudicibus probarint, quod in eodem genere, in quo ipsi offendissent, alios reprehendissent: se ad præmia legis uenire oportere. Quapropter neminem dubitare existimo: quin illa dãnatio ambitus nulla ex parte cum causa Cluentij, uestroq; iudicio coniuncta esse possit.

Quid? quod Stalenus est condemnatus? non dico hoc tempore iudices id, quod nescio an dici oporteat: illũ maiestatis esse damnatum: non recito testimonia hominum honestissimorum: quæ in Stalenum sunt dicta ab ijs, qui M. Emilio clarissimo uiro Legati, & præfecti, & Tribuni militares fuerunt: quorum testimonijs planum factũ est: maxime eius opera, cum Quæstor esset, in exercitu seditionẽ esse conflatam. ne illa quidẽ testimonia recito: quæ dicta sunt de HS DC millibus. quæ ille cũ accepisset nomine iudicij Safiniani: sicut in Oppianici iudicio postea: retinuit: atq; suppressit. Omitto et hæc, et alia permulta: quæ illo iudicio in Stalenũ dicta sunt. Hoc dico eandem tum fuisse P. & L. Comnijs, Equitibus ro. honestissimis hominibus, et disertis controuersiam cum Staleno: quẽ accusabãt: quæ nũc mihi est cum Actio. Comnij dicebãt idẽ quod ego dico: Stalenũ ab Op

pianico pecuniam accepisse: ut iudicium corrumperet. Stalenus conciliandæ gratiæ causa se accepisse dicebat. irridebatur hæc illius reconciliatio, & persona uiri boni suscepta: sicut in statuis inauratis, quas posuit ad Iuturnæ: quibus subscripsit, reges ab se in gratiam esse reductos: exagitabantur omnes eius fraudes, atq; fallaciæ: tota uita in eiusmodi ratione uersata aperiebatur: egestas domestica, quæstus forēsis in medium proferebatur: nummarius interpres pacis et concordiæ non probabatur. Itaq; tum Stalenus cum idem defenderet quod Actius: condemnatus est. Cominij cum hoc agerent: quod nos in tota causa egimus: probauerunt. Quamobrem si Staleni damnatione, Oppianicum iudicium corrumpere uoluisse: Oppianicum iudici ad emendas sententias dedisse pecuniam, iudicatum est: cum ita constitutum sit: uti in illa culpa aut Cluentius sit: aut Oppianicus: Cluentij nummus nullus iudici datus ullo uestigio reperitur: Oppianici pecunia post iudicium factum à iudice ablata est: potest esse dubium? quin illa damnatio Staleni, nōmodo non sit contra Cluentiū? sed maxime nostram causam defensionemq; confirmet? Ergo adhuc Iunij iudicium uideo esse eiusmodi: ut incursionem potius seditionis, uim multitudinis, impetum tribunitium, quàm iudicium appellandū putem. quod si quis illud iudicium appellet: tamen hoc confiteatur necesse est: nullo modo illam mulctam, quæ à Iunio petita sit: cum Cluētij causa posse coniūgi. illud igitur Iunianum per uim factum est: Bulbi, & Popilij, & Guttæ contra Cluentiū non est: Staleni etiam pro Cluentio. Videamus ecquod aliud iudicium, quod pro Cluentio sit, proferre possimus. Dixit ne tandem causam C. Fidiculanus Falcula? qui

Oppianicum condemnarat: cum præsertim id quod fuit in illo iudicio inuidiosissimum, post paucos dies ex subsortitione sedisset. dixit. & bis quidem dixit. in summam enim L. Quintius inuidiam concionibus eum quotidianis seditiosis, et turbulẽtis adduxerat. uno iudicio mulcta est ab eo petita: sicut ab Iunio: quod non suæ Decuriæ munere, neq; ex lege sedisset. paulo sedatiore tempore est accusatus, quàm Iunius: sed eadem ferè lege et crimine. quia nulla in iudicio seditio, neq; uis, neq; turba uersata est: prima actione facillime est absolutus. non numero hanc absolutionem. nihilominus enim potest, ut illam mulctam non commiserit: accepisse tamen ob rem iudicandam. captam nusquam * Stalenus eadẽ lege dixit. proprium crimen illud quæstionis eius non fuit. Fidiculanus quid fecisse dicebatur? accepisse à Cluentio HS CCC. cuius erat ordinis? Senatorij. qua lege in eo genere à Senatore ratio repeti solet de pecunijs repetundis, ea lege accusatus, honestissime est absolutus. acta est enim causa more maiorum, sine ui, sine metu, sine periculo: dicta, & exposita, & demonstrata sunt omnia: adducti iudices sunt nonmodo potuisse honeste ab eo reum condemnari: qui non perpetuo sedisset: sed, si aliud is iudex nihil scisset: nisi quæ præiudicia de eo facta esse constarent: audire præterea nihil debuisse. Tum etiam illi quinq;, qui imperitorum hominum rumusculos aucupati, tum illum absoluerunt: iam suam clementiam laudari magnopere nolebant. à quibus si qui quæreret: sedissent ne iudices in C. Fabritium? sedisse se dicerent. si interrogarentur: num quo crimine is esset accusatus? præter quàm ueneni eius, quod quæsitum Habito diceretur? negarent. si deinde essent ro-

gati: quid iudicassent? condemnasse se dicerent. nemo enim absoluit. eodem modo quæsitum si esset de Scamandro: certe idem respondissent. tametsi ille una sententia est absolutus: sed illam unam nemo tum istorum suam dici uellet. uter igitur facilius suæ sententiæ rationem redderet? is ne? qui se & sibi & rei iudicatæ constitisse dicit? an ille? qui se in principem maleficij lenem, in adiutorem eius & conscios uehementissimum esse respondit? quorum ego de sententia non debeo disputare. neq; enim dubito: quin ij tales uiri suspicione aliqua perculsi repentina, de statu suo declinarent. quare eorum, qui absoluerunt, misericordiam nõ reprehendo: eorum, qui in iudicando superiora iudicia secuti sunt sua sponte nõ Staleni fraude: constantiã comprobo: eorũ uero, q̃ sibi nõ liquere dixerunt: sapientiã laudo: qui absoluere eum, quẽ nocentissimũ cognorãt: et quẽ ipsi bis iam antea condemnarant: nullo modo poterant: condemnare, cum tanta consilij infamia, & tã atrocis rei suscipio esset iniecta: paulo posterius, patefacta re, maluerunt. ac ne ex facto solum sapientes illos iudicetis: sed etiam ex hominibus ipsis, quod ij fecerint, rectissime ac sapientissime factum probetis: quis P. Octauio Balbo ingenio prudentior? iure peritior? fide, religione, officio, diligentior? aut sanctior commemorari potest? non absoluit. quis Q. Considio constantior? quis iudiciorum, atq; eius dignitatis, quæ in iudicijs publicis uersari debet, peritior? quis uirtute, consilio, authoritate præstantior? ne is quidem absoluit. longum est de singulorum uirtute ita dicere. quæ quia cognita sunt ab omnibus: uerborum ornamenta nõ quærunt. Qualis uir M. Iuuentius Pedo fuit ex uetere illa iudicum disciplina?

qualis L. Caulius Mergus? M. Basilius? C. Caudinus? qui omnes in iudicijs publicis iam tum florente rep. floruerunt. Ex eodem numero L. Cassius, Cn. Neuius pari et integritate, & prudentia: quorum nullius sententia est Oppianicus absolutus. atq; ex his omnibus, natu minimus, ingenio & religione par ijs, quos antea commemoraui: P. Saturius in eadem sententia fuit. O' innocentiã Oppianici singularem: quo in reo, qui absoluit, ambitiosus, qui distulit, cautus, qui condemnauit, constans existimatur. Hæc tum agitante Quintio, neq; in concione, neq; in iudicio demonstrata sunt: neq; enim ipse dici patiebatur: nec per multitudinem concitatam cõsistere cuiquam in dicendo licebat. Itaq; ipse, postquam Iunium peruertit: causam totam reliquit. paucis enim diebus illis, & ipse priuatus est factus: & hominũ studia deferbuisse intelligebat. quod si per quos dies Iunium accusauit: Fidiculanũ accusare uoluisset: respondendi Fidiculano potestas facta non esset. Ac primo quidem, omnibus illis iudicibus, qui Oppianicũ condemnarãt, minabatur. iam insolentiam noratis hominis: noratis animos eius, ac spiritus Tribunitios. quod erat odium dij immortales? quæ superbia? quanta ignoratio sui? quàm grauis, atq; intolerabilis arrogantia? qui illud etiam ipsum acerbe tulerit: ex quo illa nata sunt omnia: non sibi ac defensioni suæ condonatũ esse Oppianicũ. proinde quasi non satis signi esse debuerit, ab omnibus eũ fuisse desertũ: qui se ad patronũ illum contulisset. erat eni Romæ summa copia patronorum hominum eloquentissimorum, atq; amplissimorũ: quorũ certe aliquis defendisset equitem ro. in municipio suo nobilem, si honeste putasset eiusmodi causam posse defendi. nam Quin

tius quidem quam causam unquam antea dixerat? cum annos ad quinquaginta natus esset? quis eum unquam non modo in patroni, sed in laudatoris, aut aduocati loco uiderat? qui, quod rostra iam diu uacua, locumq; illum post aduentum L. Syllæ, à tribunitia uoce desertum oppresserat: multitudinemq; iam desuefactam à concionibus ad ueteris consuetudinis similitudinem reuocauerat: icirco cuidam hominum generi paulisper iucundior fuit. atq; idem quanto in odio postea suis illis ipsis fuit: per quos in altiorem locum ascenderat? neq; iniuria. facite enim, ut nó solum mores eius, et arrogantiam, sed etiam uultum, atq; amictum, atq; illam usq; ad talos demissam purpuram recordemini. Is, quasi non esset ullo modo ferendum, se ex iudicio discessisse uictum: rem ab subsellijs in rostra detulit. & iam querimur sæpe hominibus nouis nó satis magnos in hac ciuitate esse fructus? nego usquam unquam fuisse maiores. ubi, si quis ignobili loco natus, ita uiuat: ut nobilitatis dignitatem uirtute tueri posse uideatur: usq; eo peruenit: quoad eum industria cum innocentia persecuta est. si quis autem hoc uno nititur: quod sit ignobilis: procedit sæpe longius: quàm si idem ille esset cum ijsdem suis uicijs nobilissimus. ut Quintius (nihil enim dicam de cæteris) si fuisset homo nobilis: quis eum cum illa superbia, atq; intolerantia ferre potuisset? quod eo loco fuit: ita tulerunt: ut si quid haberet à natura boni: prodesse ei putarent oportere: superbiam autem, atq; arrogantiam eius deridendã magis arbitrarentur propter humilitatem hominis: quàm pertimescendam. Sed, ut illuc reuertar: quo tempore Fidiculanus est absolutus: tu, qui ea iudicia facta commemoras: quæro quid

tum esse

tum esse existimas iudicatum? certe gratis iudicasse. at
condemnarat: at causam totam non audierat: at in con=
cionibus omnibus à L. Quintio uehementer erat, &
sæpe uexatus. Illa igitur omnia quintiana, iniqua, fal=
sa, turbulenta, popularia, seditiosa iudicia fuerunt.
Esto: potuit esse innocens Falcula. iam ergo aliquis Op=
pianicum gratis condemnauit: iam nõ eos Iunius sub-
sortitus est: qui pecunia accepta condemnarent: iam po=
tuit aliquis ab initio non sedisse: & tamen Oppiani-
cum gratis condemnasse. Verum si innocens Falcula:
quæso quis nocens? si hic gratis condemnauit: quis ac
cepit? nego rem esse ullam in quenquam illorum obie=
ctam: quæ Fidiculano obiecta nõ sit: neq; aliquid fuis
se in Fidiculani causa: quod idem non esset in cætero=
rum. aut hoc iudicium reprehendas tu, cuius accusatio
rebus iudicatis niti uidebatur: necesse est. aut, si hoc ue=
rum esse concedis: Oppianicum gratis condemnatum
esse fateare. quanquam satis magno argumento esse de=
bet: quod ex tam multis iudicibus absoluto Falcula, ne
mo reus factus est. quid enim mihi damnatos ambitus
colligitis, alia lege, certis criminibus, plurimis testibus?
cum primum illi ipsi debuerint potius accusari de pe=
cunijs repetundis: quàm ambitus. nam si in ambitus
iudicijs hoc his obfuit: cum alia lege causam dicerent:
certe si propria lege huius peccati adducti essent: mul-
to plus obfuisset. Deinde, si tanta uis fuit istius criminis:
ut qua quisq; lege ex illis iudicibus reus factus esset: ta
men hac plaga periret: cur in tanta multitudine accusa-
torum, tantis præmijs cæteri rei facti non sunt? hic
profertur id quod iudicium appellari non oportet: P.
Septimio Scæuolæ litem eo nomine esse æstimatam. cu-

ius rei quæ consuetudo sit: quoniam apud homines peritissimos dico: pluribus uerbis docere non debeo. nunquam enim ea diligentia, quæ solet adhiberi in cæteris iudicijs: eadem reo damnato adhibita est. In litibus æstimandis ferè iudices aut quod sibi eum quem semel condemnarunt, inimicum putant esse: si quæ in eum lis capitis illata est, non admittunt: aut quod se perfunctos iam esse arbitrantur: cum de reo iudicarunt: negligentius attendunt cætera. itaq; & maiestatis absoluti sunt permulti: quibus damnatis de pecunijs repetundis lites essent æstimatæ: & hoc quotidie fieri uidemus: ut reo damnato de pecunijs repetundis, ad quos peruenisse pecunias in litibus æstimandis statutum sit: eos illi iudices absoluant. quod cum fit: non iudicia rescinduntur: sed hoc statuitur: æstimationem litium, non esse iudicium. Scæuola condemnatus est alijs criminibus, frequentissimis Apuliæ testibus: omni contentione pugnatũ est: ut lis hæc capitis æstimaretur. quæ res, si rei iudicatæ pondus habuisset: ille postea uel ijsdem, uel alijs inimicis reus hac lege ipsa factus esset. Seqtur id, quod illi iudicium appellant: maiores autem nostri nunquam neq; iudicium nominarunt, neq; perinde, ut rem iudicatam obseruauerunt, animaduersionem, atq; authoritatem Censoriam. qua de re antequam dicere incipio: per pauca mihi de meo officio uerba facienda sunt: ut à me cum huiusce periculi, tum cæterorum quoq; officiorum, et amicitiarum ratio conseruata esse uideatur. nam mihi cum uiris fortibus, qui Cẽsores proxime fuerunt: ambobus est amicitia: cum altero uero (sicuti et pleriq; uestrum sciunt) magnus usus, et summa utriusq; officij constituta necessitudo est. quare qcquid de subscriptionibus

corum mihi dicendum erit: eo dicam animo: ut oēm orationem meam non de illorum facto, sed de ratione Censoria habitam existimari uelim. à Lentulo autem familiari meo, qui à me pro eximia sua uirtute, summisq; honoribus, quos à Populo ro. adeptus est: honoris causa nominatur: facile hoc iudices impetrabo: ut quā ipse adhibere consueuit in amicorum periculis fidem, & diligentiā, tum uim animi, libertatemq; dicendi: in hac mihi concedat, ut tantum mihi sumam: quantum sine huius periculo præterire non possum. à me tamen, ut æquum est, omnia caute, pedetentimq; dicentur: ut neq; fides huius defensionis relicta, neq; cuiusquā aut dignitas læsa, aut amicitia uiolata esse uideatur. Video igitur iudices, animaduertisse Censores in iudices quosdā illius consilij Iuniani: cum istam ipsam causam subscriberēt. Hic primum illud commune proponā: nunquam animaduersionibus Censorijs hanc ciuitatem ita contentam, ut rebus iudicatis fuisse: neq; in re nota consumam tempus exēplis. ponam illud unum: C. Getam cum à L. Metello, et Cn. Domitio Censoribus ex Senatu eiectus esset: Censorem ipsum postea esse factum: & cuius mores à Censoribus erant reprehensi: hunc postea & populi Ro. et corū, qui in ipsum animaduerterant, moribus præfuisse. quod si illud iudicium putaretur: ut cæteri turpi iudicio damnati in perpetuum omni honore ac dignitate priuantur: sic hominibus ignominia notatis neq; ad honorem aditus, neq; in curiam reditus esset. Nunc si quē Cn. Lentuli: aut L. Gellij libertus furti condemnarit: is omnibus ornamentis amissis nunquam ullam honestatis suæ partem recuperabit. quos autem ipse L. Gellius, & Cn. Lentulus duo Censores clarissimi uiri

ſapientiſſimiq; homines, furti, & captarum pecuniarũ nomine notauerunt: nonmodo in Senatum redierunt: ſed etiam ipſarum rerum iudicijs abſoluti ſunt. Neminem uoluerunt maiores noſtri nonmodo de exiſtimatione cuiuſquam: ſed ne pecuniaria quidem de re minima eſſe iudicem: niſi qui inter aduerſarios conueniſſet. quapropter in omnibus legibus, quibus exceptum eſt, de quibus cauſis aut magiſtratum capere non liceat: aut iudicem legi: aut alterum accuſare: hæc ignominiæ cauſa prætermiſſa eſt. timoris enim cauſam, nõ uitæ pœnam in illa poteſtate eſſe uoluerunt. Itaq; non ſolum Iudices illud oſtendam, quod iam uidetis: populi Ro. ſuffragijs ſæpenumero Cẽſorias ſubſcriptiones eſſe deletas: uerum etiam iudicijs eorum, qui iurati ſtatuere maiore cum religione, & diligentia debuerunt. Primum iudices Senatores Equiteſq; romani in compluribus iã reis, quos contra leges pecunias cœpiſſe ſubſcriptum eſt: ſuæ potius religioni: quàm Cenſorum opinioni paruerũt. deinde Prætores urbani, qui iurati debent optimum quenq; in ſelectos iudices referre: nunquam ſibi ad eam rem Cenſoriam ignominiam impedimento eſſe oportere duxerunt. Cẽſores deniq; ipſi ſæpenumero ſuperiorum Cenſorum iudicijs (ſi iſta iudicia appellari uultis) non ſteterunt. atq; etiam ipſi inter ſe Cenſores ſua iudicia tanti eſſe arbitrantur: ut alter alterius iudicium nonmodo reprehendat: ſed etiam reſcindat: ut alter de Senatu mouere uelit: alter retineat: & ordine ampliſſimo dignum exiſtimet: ut alter in ærarios referri, aut tribu moueri iubeat: alter uetet. Quare qui uobis in mentem uenit? hæc appellare iudicia? quæ à Populo ro. reſcindi, ab iuratis iudicibus repudia-

ri, à magistratibus negligi, ab ijs qui eandem potestatẽ adepti sunt, commutari, inter Collegas discrepare uideatis. Quæ cum ita sint: uideamus quid tandem Censores de illo iudicio corrupto iudicasse dicantur. Ac primum illud statuamus: utrum quia Censores subscripserint: ita sit: an quia ita fuerit: illi subscripserint. Si ideo quia subscripserint: uidete quid agatis: ne in unumquẽq; nostrum Censoribus in posterum potestatem regiam permittatis: ne subscriptio Censoria non minus calamitatis ciuibus, quam illa acerbissima proscriptio possit afferre: ne Censorium stilum, cuius mucronem multis remedijs maiores nostri retuderunt: æque posthac atque illum Dictatorium gladium pertimescamus. Sin autem quod subscriptum est, quia uerum est: icirco graue debet esse: hoc quæramus, uerum sit, an falsum: remoueantur authoritates Censoriæ: tollatur id ex causa: quod in causa non est. doce quam pecuniam Cluentius dederit: unde dederit: quẽadmodum dederit: unum deniq; aliquod à Cluentio profectæ pecuniæ uestigiũ ostende. Vince deinde uirum bonum fuisse Oppianicum: hominem integrum: nihil de illo unquam secus esse existimatum: nihil deniq; præiudicatum. tum authoritatem Censorum amplexator: tum illorum iudicium cum re coniũctum esse defendito. dũ uero eum fuisse Oppianicum cõstabit: qui tabulas publicas municipij sui corrupisse iudicatus sit: qui testamentum interleuerit: qui supposita persona falsum testamentum obsignandum curarit: qui eũ, cuius nomine id obsignatum est, interfecerit: qui auunculum filij sui in seruitute, ac uinculis necarit: qui municipes suos proscribendos, occidendosq; curarit: qui eius uxorem quem occiderat, in matrimonium duxerit: qui

pecuniam pro potione dederit: qui socrum, qui uxorem, qui uno tempore fratris uxorem, speratosq; liberos, fratremq; ipsum, qui deniq; suos liberos interfecerit: qui cum uenenum priuigno suo quæreret: manifesto sit deprehēsus: cuius ministris conscijsq; damnatis, ipse adductus in iudicium pecuniam iudici dederit ad sententias iudicum corrūpendas: dum hæc inquam de Oppianico constabunt: nec ullo argumento Cluentianæ pecuniæ crimen tenebitur: quid est? quod te ista Censoria siue uoluntas, siue opinio fuit: adiuuare: aut hunc innocentē opprimere posse uideatur? quid igitur Censores secuti sunt? ne ipsi quidem, ut grauissime dicam, quicquam aliud dicent: præter sermonem, atq; famam. nihil se testibus, nihil tabulis, nihil graui aliquo argumento comperisse: nihil deniq; causa cognita statuisse dicent. quod si ita fecissent: tamen id non ita fixum esse deberet: ut conuelli nō liceret. non utar exemplorum copia: quæ summa est: non rem ueterem, non hominem potentem aliquem, aut gratiosum proferam. nuper hominem tenuem scribam Aedilitium D. Matrinium cum defendissem apud M. Iunium, Q. Publicium Prætores, & M. Pletorium, C. Flaminium ædiles curules: persuasi, ut Scribam iurati legerent eum, quem ijdem isti censores ærarium reliquissent. cum enim in homine nulla culpa reperiretur: quid ille meruisset, non quid de eo statutum esset, quærendum esse duxerunt. nam hæc quidem, quæ de iudicio corrupto subscripserint: quis est, qui ab illis satis cognita & diligenter iudicata arbitretur? in M. Aquilium, & in T. Guttam uideo esse subscriptum. quid est hoc? duos esse corruptos solos pecunia dicant? cæteri uidelicet gratis condemnarunt. non est igitur circun-

uentus, non est oppressus pecunia: non ut illæ Quintianæ conciones habebantur, omnes qui Oppianicum condemnarunt, in culpa sunt, ac suspicione ponendi. duos solos uideo authoritate censorum affines ei turpitudini iudicari. aut illud afferant: aliquid esse quod de iis duobus habuerint compertum * de cæteris comperisse. nam illud quidem minime probandum est: ad notationes authoritatemq; censoriam exemplum illos à consuetudine militari transtulisse. Statuerunt enim ita maiores nostri: ut si à multis esset flagitium rei militaris admissum: sortitione in quosdam animaduerteretur: ut metus uidelicet ad omnis, pœna ad paucos perueniret. quod idem facere censores in delectu dignitatis, & in iudicio ciuium, & in animaduersione uiciorum, qui conuenit? nam miles qui locum non tenuit: q hostium impetum uimq; pertimuit: potest idem postea & miles esse melior: & uir bonus: & ciuis utilis. quare ne in bello propter hostium metum delinqueret: amplior ei mortis & supplicij metus est à maioribus constitutus. ne autem nimium multi pœnam capitis subirēt: idcirco illa sortitio comparata est. hoc tu idem facies censor in senatu legendo? si erunt plures qui ob innocentem condemnandum pecuniam acceperint: ut non animaduertas in omnes? sed carpes ut uelis? & paucos ex multis ad ignominiam sortiere? habebit igitur te sciente & uidente curia Senatorem, Populus Ro. iudicem, Resp. ciuem sine ignominia quenquam: qui ad perniciem innocentis fidem suam & religionem pecunia commutarit? & qui precio adductus eripuerit patriam, fortunas, liberos ciui innocenti: is Censoriæ seueritatis nota non inuretur? tu es Præfectus moribus?

tu magiſter ueteris diſciplinæ & ſeueritatis? ſi aut retines quenquam ſciens in Senatu ſcelere tanto contaminatum: aut ſtatuis qui in eadem culpa ſit: non eadem pœna affici oportere conuenire. et quam conditionem ſupplicij maiores in bello timiditati militis propoſitam eſſe uoluerunt: eandem tu in pace conſtitues improbitati Senatoris? Quod ſi hoc exemplum ex re militari ad animaduerſionem Cenſoriam transferendum fuit: ſortitione id ipſum factum eſſe oportuit. Sin autem ſortiri ad pœnam: atq; hominum delictum fortunæ iudicio cõmittere, minime Cenſorium eſt: certe in multorum peccato carpi paucos ad ignominiam, & turpitudinem nõ oportet. uerũ omnes intelligimus in iſtis ſubſcriptionibus uentum quendam popularẽ eſſe quæſitum. Iactata res erat in concione à Tribuno ſeditioſo: incognita cauſa probatum illud erat: multitudinem illicitum eſt contradicere * nemo deniq; ut defenderet contrariam partem laborabat. in inuidiam porrò magnam illa iudicia uenerant. et enim paucis poſtea menſibus alia uehemens erat in iudicijs ex notatione tabularum inuidia uerſata. prætermitti à Cenſoribus & negligi macula iudiciorum poſſe non uidebatur. homines quos cæteris uitijs, atq; omni dedecore infamis uidebant: eos hac quoq; ſubſcriptione notare uoluerunt: & eo magis, quod illo ipſo tempore, illis Cenſoribus erant iudicia cum Equeſtri ordine communicata: ut uiderentur per hominum idoneorum ignominiam ſua authoritate illa iudicia cum equeſtri ordine reprehendiſſe. Quod ſi hanc apud eos ipſos Cenſores mihi aut alij cauſam agere licuiſſet: hominibus tali prudentia certe probauiſſem (res enim indicat) nihil ipſos habuiſſe cogni

ti: nihil comperti: ex tota ipsa subscriptione rumorem quendam & plausum popularem esse quæsitum. nam in L. Popilium, qui Oppianicum condemnarat: subscripsit L. Gellius: quod is pecuniam accepisset: quo innocentem condemnaret. Iam id ipsum quantæ diuinationis est: scire innocentem fuisse reum: quem fortasse nunquam uiderat: cum homines sapientissimi iudices (ut nihil dicam de ijs, qui condemnarunt) causa cognita sibi dixerint non liquere. Verum esto: condemnat Popilium Gellius: iudicat accepisse à Cluentio pecuniam. negat hoc Lentulus. nam Popilium, quod erat libertini filius in Senatum non legit. locum quidem Senatorium ludis, & cætera ornamenta reliquit: & eum omni ignominia liberat. quod cum facit: iudicat eius sententia gratis esse Oppianicum condemnatum. & eundem Popilium postea Lentulus in ambitus iudicio pro testimonio diligentissime laudat. Quare si neque L. Gellij iudicio stetit Lentulus: neq; Lentuli existimatione contentus fuit Gellius: & si uterq; Censor Censoris opinione standum non putauit: quid est quamobrem quisquam nostrum Censorias subscriptiones omnes fixas, & in perpetuum ratas putet esse oportere? At in ipsum Habitum animaduerterunt. nullam quidem ob turpitudinem: nullum ob totius uitæ non dicam uicium, sed erratum. neque enim hoc homine sanctior, neq; probior, neq; in omnibus officijs retinendis diligentior esse quisquam potest. neq; illi aliter dicunt. sed eandem illam famam iudicij corrupti secuti sunt. neq; ipsi secus existimant: quàm nos existimari uolumus de huius pudore, integritate, uirtute. sed putarunt prætermitti accusatorem non potuisse: cum animaduer-

sum esset in iudices. Qua de re tota si unum factum ex omni antiquitate protulero: plura nō dicam. nō enim mihi exemplum summi & clarissimi uiri P. Africani prætereundum uidetur. qui cum esset Cēsor: et in Equitum censu C. Licinius sacerdos prodijsset: clara uoce, ut omnis concio audire posset, dixit se scire illū uerbis conceptis peierasse. si quis contradicere uellet: usurum esse eum suo testimonio. deinde cum contra nemo diceret: iussit equum traducere. Itaq; is cuius arbitrio & populus romanus, & exteræ gentes contentæ esse consueuerunt: ipse sua conscientia ad ignominiam alterius contentus non fuit. quod si hoc Habito facere licuisset: facile illis ipsis iudicibus, & falsæ suspicioni, et inuidiæ populariter excitatæ restitisset. Vnum etiam est: quod me maxime cōturbat: cui loco respōdere posse uix uideor: quod elogium recitasti de testamento Cn. Egnatij patris, hominis honestissimi uidelicet, et sapientissimi: idcirco se exhæredasse filium: quod is ad Oppianici damnationem pecuniam accepisset. De cuius hominis leuitate, & inconstantia plura non dicam. hoc testamentum ipsum, quod recitas eiusmodi est: ut ille cum eum filium exhæredaret: quem oderat: ei filio cohæredes homines alienissimos coniungeret, quem diligebat. Sed tu Acti consideres censeo diligenter, utrum Censorium iudicium graue uelis esse? an Egnatij? si Egnatij: leue est quod censores de cæteris subscripserunt. ipsum enim Cn. Egnatium, quem tu grauem esse uis: ex Senatu eiecerunt. sin autem Censorium: hunc Egnatium, quem pater censoria subscriptione exhæredauit: Censores in Senatu, cū patrem eijcerent, retinuerunt. At enim Senatus uniuersus iudicauit illud corruptum esse iudicium. quomodo? su

scepit causam. an potuit rem delatam eiusmodi repudia re? cum tribunus Pl. populo concitato rem pene ad ma nus reuocauisset: cum uir optimus & homo innocentis simus pecunia circumuentus esse diceretur: cum inuidia flagraret ordo Senatorius: potuit nihil decerni? potuit illa concitatio multitudinis sine summo periculo Reip. repudiari? at quid est decretum? quàm iuste? q̃ sapien ter? q̃ diligenter? SI QVI SVNT, QVORVM OPERA FACTVM SIT: VT IVDICI VM PVBLICVM CORRVMPERETVR. utrum uidetur senatus id factum indicare? an si factum sit, moleste grauiterq; ferre? si ipse A. Cluentius senten tiam de iudicijs rogaretur: aliam non diceret, atq; ij di xerunt: quorum sententijs Cluentium condemnatum esse dicitis. sed quæro à uobis num istam legem ex isto Senatus consulto L. Lucullus consul homo sapientissi mus tulerit? num anno post, M. Lucullus & C. Cas sius? in quos cum consules designatos idem illud sena tus decreuerit: non tulerunt. & quod tu Habiti pecu nia factum esse arguis: neq; id ulla tenuissima suspi cione confirmas: factum est primo illorum æquitate, & sapientia consulum: ut id quod senatus decreuerat ad illud inuidiæ præsens incendium restinguendum: id postea perferendum ad populum non arbitrarẽtur. ipse deinde populus Ro. qui L. Quintij tribuni Pl. fi ctis querimonijs antea concitatus, rem illam & rogatio nem flagitarat: idẽ C. Iunij filij pueri paruuli lachry mis commotus, maximo clamore, & concursu totam illã legem et quæstionem repudiauit. ex quo intelligi potuit id, quod sæpe dictum est: ut mare quod sua natura tran quillum sit: uentorum ui agitari atq; turbari: sic & po

pulum Ro. sua sponte esse pacatum: hominum seditiosorũ uocibus ut uiolentissimis tempestatibus concitari. Est etiam reliqua, permagna authoritas: quam ego turpiter penè præterij: mea enim esse dicitur. Recitauit ex oratione nescio qua Actius, quam meam esse dicebat: cohortationem quandam iudicum ad honeste iudicandum, & commemorationem tum illorũ iudiciorũ, quæ probata non essent: tum illius ipsius iudicij Iuniani. perinde quasi ego non ab initio huius defensionis dixerim, inuidiosum illud fuisse iudicium: aut cum de infamia iudiciorum disputarem: potuerim illud, quod tam populare esset, in illo tempore præterire. Ego uero si quid eiusmodi dixi: neq; cognitum commemoraui: neq; pro testimonio dixi: & illa oratio potius temporis mei, quàm iudicij & authoritatis fuit. Cum enim accusarem: & mihi initio proposuissem, ut animos & populi Ro. et iudicum commouerem: cumq; omnis offensiones iudiciorum non ex mea opinione, sed ex hominum rumore proferrẽ: istam rem, quæ tam populariter esset agitata: præterire non potui. Sed errat uehementer, si qs in orationibus nostris, quas in iudicijs habuimus: authoritates nostras consignatas se habere arbitratur. omnes enim illæ orationes causarum, et temporum sunt, non hominum ipsorum, ac patronorum. nam si causæ ipsæ pro se loqui possent: nemo adhiberet oratorẽ. nunc adhibemur: ut ea dicamus: non quæ nostra authoritate constituantur: sed quæ ex re ipsa causáq; ducantur. Hominem ingeniosum M. Antonium aiunt solitum esse dicere: icirco se nullam unquam orationem scripsisse: ut si quid aliquando non opus esset ab se esse dictum: posset se negare dixisse. perinde quasi quid à nobis di

ctum, aut actum sit, id nisi literis mandauerimus, ho minum memoria non comprehendatur. Ego uero in isto genere libentius cum multorum, tum hominis eloquētissimi & sapientissimi L. Crassi authoritatem sequor. qui cum L. Plancū defenderet accusante M. Bruto homine in dicendo uehementi, & callido: cum Brutus duobus recitatoribus constitutis, ex duabus eius orationibus capita alterna inter se contraria recitanda curasset: quod in dissuasione rogationis eius, quæ contra coloniam Narbonensem ferebatur: quantum potest de authoritate senatus detrahit: in suasione legis Seruiliæ summis ornat senatum laudibus: & multa in Equites Ro. cum ex ea oratione asperius dicta recitasset: quo animi illorum iudicum in Crassum incenderentur: aliquantum esse commotus dicitur. itaq; in respondendo primum exposuit utriusq; rationem temporis: ut oratio ex re, & causa habita uideretur. deinde ut intelligere posset Brutus, quem hominem, & non solum qua eloquentia, uerum etiam quo lepore, & quibus facetijs præditum lacessisset: tres & ipse excitauit recitatores cum singulis libellis: quos M. Brutus pater illius accusatoris de iure ciuili reliquit. eorum initia cum recitarentur: ea quæ uobis nota esse arbitror: forte euenit: ut ruri in Priuernate essemus ego, & Brutus filius. fundum Priuernatem flagitabat. in Albano eramus ego & Brutus filius. Albanum poscebat. in Tyburti forte cum assedissemus. Tyburtem fundum requirebat. Brutum autem hominem sapientem, quod filij nequitiam uideret: quæ prædia ei relinqueret, testificari dicebat uoluisse. quod si potuisset honeste scribere: se in balneis cum id ætatis filio fuisse: nō præterijs

ſet. eas ſe tamen ab eo balneas non ex libris patris, ſed ex tabulis & ex cenſu quærere. Craſſus tum ita Brutum ultus eſt: ut illum recitationis ſuæ pœniteret. moleſte enim fortaſſe tulerat: ſe in his orationibus reprehenſum: quas de Rep. habuiſſet: in quibus forſitan magis requiratur conſtantia. Ego autem illa recitata non moleſte fero. neq; enim ab illo tempore, quod tum erat: neq; ab ea cauſa, quæ tum agebatur: aliena fuerunt. neq; mihi quicquam oneris ſuſcepi: cum iſta dixi: quo minus honeſte hanc cauſam, & libere poſſem defendere. Quod ſi uelim confiteri me cauſam A. Cluentij nunc cognoſcere: antea fuiſſe in illa opinione populari: quis tandem id poſſit reprehendere? præſertim iudices cum à uobis quoq; ipſis hoc impetrari ſit æquiſſimum: quod ego & ab initio petiui: & nunc peto: ut ſi quam huc grauiorem de illo iudicio opinionem attuliſtis: hanc cauſa perſpecta, atq; omni ueritate cognita deponatis. Nunc quoniam ad omnia, quæ abs te dicta ſunt T. Acti de Oppianici damnatione reſpondi: confiteare neceſſe eſt: te opinionem multum feſelliſſe: quod exiſtimaris me cauſam A. Cluentij non facto eius, ſed lege defenſurum. nam hoc perſæpe dixiſti: tibi ſic renunciari: me habere in animo cauſam hanc præſidio legis defendere. ita ne eſt? ab amicis uidelicet imprudentes prodimur: & eſt neſcioquis de his, quos amicos nobis arbitramur: qui noſtra conſilia ad aduerſarios deferat. quis nam tibi hoc renunciauit? quis tam improbus fuit? cui ego autem narraui? nemo ut opinor in culpa eſt. ſed nimirum tibi iſtuc lex ipſa renunciauit. ſed num tibi ita defendiſſe uideor: ut tota in cauſa mentionem nullam fecerim legis? num ſecus hanc

causam defendissem: ac si lege Habitus teneretur? certe ut hominem confirmare oportet: nullus est locus à me purgandi istius inuidiosi criminis prætermissus. quid ergo est? quæret fortasse quispiam: displiceat ne mihi legum præsidio à capite periculum propulsare? mihi uero Iudices non displicet. sed utor instituto meo in hominis honesti prudentisq; iudicio. non solũ meo consilio uti consueui: sed multum etiam eius quem defendo & consilio & uoluntati obtempero. nam ut hæc ad me causa delata est: qui leges eas ad quas adhibemur: & in quibus uersamur: nosse deberem: dixi Habito statim, de eo qui coisset, quo quis condemnaretur: illum esse liberum. teneri autem nostrum ordinem. atq; ille me orare & obsecrare cœpit: ut ne sese lege defenderem. cum ego quæ mihi uiderẽtur, dicerem: traduxit me ad suã sententiam. affirmabat enim lachrymans non se cupidiorem esse ciuitatis retinendæ: quàm existimationis. morem homini gessi: & tamen idcirco feci (neq; enim id semper facere debemus) quod uidebam per se ipsam causam copiosissime sine lege posse defendi. uidebam in hac defensione, qua iam sum usus: plus dignitatis, in illa, qua me hic uti noluit: minus laboris futurum. quod si nihil aliud esset actum: nisi ut hanc causam obtinerẽ: lege recitata perorassem. neq; me illa oratio commoueret: quod ait Actius, indignum esse facinus: si Senator iudicio quenquam circumuenerit: legibus eum teneri: si Eques ro. hoc idem fecerit: non teneri. ut tibi concedam hoc indignum esse (quod cuiusmodi sit, iam uidero) tu mihi concedas necesse est: multo esse indignius: in ea ciuitate, quæ legibus teneatur: discedi à legibus. hoc enim uinculũ est huius dignitatis: qua fruimur ĩ republica: hoc fun-

damentum libertatis: hic fons æquitatis. mens, & animus, & consilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. ut corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus, & neruis, ac sanguine, & membris uti non potest. legum ministri magistratus: legum interpretes iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus: ut liberi esse possimus. quid est Q. Naso? cur tu in isto loco sedeas? quæ uis est? qua abs te hi iudices tali dignitate præditi coerceantur? uos autem Iudices quamobrem ex tanta multitudine ciuium tam pauci de hominum fortunis sententiam fertis? quo iure Actius quæ uoluit dixit? cur mihi tam diu potestas dicendi datur? quid sibi autem illi scribæ? quid lictores? quid cæteri, quos apparere huic quæstioni uideo: uolunt? opinor hæc omnia lege fieri: totumq; hoc iudicium (ut antea dixi) quasi mente quadam regi legis: & administrari. quid ergo est? hæc quæstio sola ita gubernatur? quid M. Pletorij, & C. Flaminij inter sicarios? quid C. Orchinij peculatus? quid mea de pecunijs repetundis? Quid C. Aquilij, apud quem nunc de ambitu causa dicitur? quid reliquæ quæstiones? circunspicite omnes Reip. partes: omnia legum imperio, et præscripto fieri uidebitis. Si qui apud me, te T. Acti reum uelit facere: clames te lege pecuniarum repetundarum non teneri: neq; hæc tua recusatio confessio sit captæ pecuniæ: sed laboris, sed periculi non legitimi declinatio. nunc quid agatur, & quid abs te iuris constituatur, uide. iubet lex ea, qua lege hæc quæstio constituta est: iudicem quæstionis, hoc est Q. Voconium cum istis iudicibus, qui ei obuenerint (uos appellat Iudices) quærere de ueneno. in quem quærere? infinitum est. quicunq; fecerit: uendiderit: emerit:

diderit: emerit: habuerit: dederit. quid eadē lex statim adiungit? recita. DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO: eius qui coierit? conuenerit? non ita est. quid ergo est? dic. QVI TRIBVNI MILITVM LEGIONIBVS QVATVOR PRIMIS, QVI'VE QVAESTORES, TRIBVNI PL. deinceps omnis magistratus nominauit. QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXIT: DIXERIT. quid tum? QVI EORVM COIT: COIERIT: CONVENIT: CONVENERIT: QVO QVIS IVDICIO PVBLICO CONDEMNARETVR. Qui eorum? quorum? uidelicet, qui suprascripti sunt. quid interest utro modo scriptum sit? etsi est apertum: tamen ipsa lex docet. ubi enim omnes mortales alligat: ita loquitur. QVI VENENVM MALVM FECIT: FECERIT. omnes uiri, mulieres, liberi, serui in iudicium uocantur. si item de coitione uoluisset: adiunxisset: qui'ue coierit. Nunc ita est: DE'QVE EIVS CAPITE QVAERITO. QVI MAGISTRATVM HABVERIT: QVI'VE IN SENATV SENTENTIAM DIXERIT. QVI EORVM COIT: COIERIT. Nū is est Cluentius? certe non est. quis ergo est Cluentius? qui tamen defendi causam suam lege nolit. itaq; abijcio legem: morem Cluentio gero: tibi tamen Acti pauca, quæ ab huius causa seiuncta sunt: respondebo. est enim quiddam in hac causa: quod Cluentius ad se: est aliquid, quod ego ad me putem pertinere. hic sua putat interesse, se re ipsa, & gesto negocio, non lege defendi. ego autem mea existimo interesse: me nulla in disputatione ab Actio ui-

deri esse superatum. non enim mihi hæc causa sola dicenda est: omnibus hic labor meus propositus est, quicunq; hac facultate defensionis contenti esse possunt. nolo quenquam eorum, qui assunt, existimare, me, quæ de lege ab Actio dicta sunt: si reticuerim, comprobare. quamobrem Cluenti de te tibi obsequor: neq; ego legem recito: neq; hoc loco pro te dico: sed ea quæ à me desiderari arbitror: non relinquam. Iniquum tibi uidetur Acti esse: non iisdem legibus omnes teneri. Primum (ut id inquissimum esse confitear) huiusmodi est: ut commutatis eis opus sit legibus: non ut iis quæ sunt: nõ pareamus. Deinde quis unquam hoc Senator accusauit? ut cũ altiorem gradum dignitatis, beneficio populi Ro. esset consecutus: eo se putaret durioribus legum conditionibus uti oportere? quam multa sunt commoda: quibus caremus: quàm multa molesta, ac difficilia: quæ subimus. atq; hæc omnia tantum honoris & amplitudinis commodis compensantur. Conuerte nunc ad equestrem ordinem, atq; in cæteros ordines: easdem uitæ conditiones non perferent. putant enim minus multos sibi laqueos legum, & conditionum, ac iudiciorũ propositos esse oportere: qui in summum locum ciuitatis aut non potuerunt ascendere: aut non petiuerunt. Atq; ut omittã leges alias omnes: quibus nos tenemur: cæteri autem sunt ordines liberati: hanc ipsam legem, ne quis iudicio circũueniretur: C. Gracchus tulit. eam legem pro plebe non in plebem tulit. postea L. Sylla homo à populi causa remotissimus, tamen cum eius rei quæstionem hac ipsa lege constitueret: qua uos hoc tempore iudicatis: populũ Ro. quẽ ab hoc genere liberũ acceperat: alligare nouo quæstionis genere ausus non est. Quod si fieri posse existimas-

ſet: pro illo odio, quod habuit in equeſtrē ordinē: nihil fe ciſſet libentius, q̃ omnem illam acerbitatem proſcriptionis ſuæ, queſtus in ueteres iudices, in hăc unam quæſtionem attuliſſet. Nec nunc quicquam agitur: mihi credite iudices: et proſpicite id, quod prouidendū eſt: niſi ut Equeſter ordo in huiuſce legis periculum includatur. Neq; hoc agitur ab omnibus: ſed à paucis. nam ij Senatores, qui ſe facile tuentur integritate, et innocentia: quales (ut uere dicam) uos eſtis: et cæteri, q ſine cupiditate uixerunt: Equites ordini Senatorio dignitate proximos, cōcordia coniunctiſſimos eſſe cupiunt. ſed ij, qui ſe uolunt poſſe omnia: neq; præterea quicquā eſſe aut in homine ullo, aut in ordine: hoc uno metu ſe putant equites ro. in poteſtate ſua redacturos: ſi conſtitutum eſt: ut de ijs q rem iudicarent, huiuſcemodi iudicia fieri poſſint. Vident enim authoritatem huius ordinis confirmari: uident iudicia comprobari. hoc metu propoſito, euellere ſe aculeum ſeueritatis ueſtræ poſſe confidunt. quis enim de homine audeat paulo maioribus opibus prædito, uere, & fortiter iudicare? cum uideat ſibi, de eo, quod coierit, aut conſenſerit, cauſam eſſe dicendam? O' uiros fortes Equites ro. qui homini clariſſimo, ac potentiſſimo M. Druſo Tribuno ple. reſtiterunt: cum ille nihil aliud ageret: q̃ ut illa cuncta, quæ tum erant nobilitatis: niſi utiq; rem iudicaſſent, huiuſcemodi quæſtionibus in iudicium uocarentur. tunc C. Flauius Puſio, Cn. Titinnius, C. Mecœnas, illa robora populi Ro. cæteriq; huiuſcemodi ordinis non fecerunt idem, quod nunc Cluentius: ut aliqd culpæ ſuſcipere ſe putarent, recuſando: ſed aperṫiſſime repugnarunt. Cum hæc recuſarent: & palàm fortiſſime, atque honeſtiſſime dicerent: ſe potuiſſe

iudicio populi Ro. in amplissimum locum peruenire: si sua studia ad honores petendos conferre uoluissent. sese uidisse, in ea uita qualis splendor inesset, quanta ornamenta, quae dignitas: quae se non contempsisse: sed ordine suo patrumq; suorum contentos fuisse: & uitam illã tranquillam, & quietam, remotam à procellis inuidiarum, & huiuscemodi iudiciorum sequi maluisse. aut sibi ad honores petendos aetatem integram restitui oportere: aut, quoniam id non posset: eam conditionem uitae, quam secuti petitionem reliquissent: manere. iniquum esse, eos qui honorum ornamenta propter periculorum multitudinem praetermisissent: populi beneficijs esse priuatos: iudiciorum nouorum periculis non carere. senatorem hoc queri non posse: propterea, quod ea conditione proposita petere coepisset: quodq; permulta essent ornamenta: quibus eam mitigare molestiam posset: locus, authoritas, domi splendor, apud exteras nationes nomen, & gratia, toga praetexta, sella curulis, insignia, fasces, exercitus, imperia, prouinciae: quibus in rebus, cum summũ recte factis maiores nostri permixtum * plura peccatis pericula proposita esse uoluerunt. Illi nõ hoc recusabant: ea ne lege accusarentur: qua nunc Habitus accusatur: quae tunc erat Sempronia: nunc est Cornelia. intelligebant enim, ea lege Equestrẽ ordinem nõ teneri. sed ne noua lege alligarentur, laborabant. Habitus ne hoc quidem unquam recusauit: quominus uel ea lege rationem uitae suae redderet: qua non teneretur. quae si uobis conditio placet: omnes id agamus: ut haec quamprimum in omnis ordines quaestio perferatur. interea quidem per deos immortales, quoniam omnia cõmoda nostra, iura, libertatem, salutem deniq; legibus

obtinemus: à legibus non recedamus. simul & illud q̃ sit indignum cogitemus: populum ro. aliud nunc agere: uobis Remp. & fortunas suas commisisse: sine cura esse: non metuere, ne lege ea, quam nunquam ipse iusserit: & quæstione, qua se solutum liberumq; esse arbitraretur: per paucos iudices astringatur. Agit enim sic causam T. Actius, adolescens bonus, & disertus: omnes ciues legibus teneri omnibus: uos attenditis, & auditis silentio: sicut facere debetis. A. Cluentius Eques ro. causam dicit ea lege: qua lege Senatores, et hi qui magistratum habuerunt soli tenentur. mihi per eum recusare, & in arce legis præsidia constituere defensionis meæ nõ licet. si obtinuerit causam Cluẽtius (sicuti uestra æquitate nixi confidimus) omnes existimabunt, id quod erit: obtinuisse propter innocentiam: quoniã ita defensus sit. in lege autem, quam attingere noluerit: præsidij nihil fuisse. Hic nunc est quiddam: quod ad me pertineat: de quo ante dixi: quod ego Populo Ro. præstare debeam. quoniam is meæ uitæ status est: ut omnis mihi cura, atq; opera posita sit in omnium periculis defendendis. uideo quanta, & quàm periculosa, & quàm infinita quæstio tentetur ab accusatoribus: cum eam legem, quæ in nostrum ordinem scripta sit: in Populum Ro. transferre conentur. qua in lege est. QVI COIERIT: quod quàm late pateat, uidetis. CONVENERIT. æque infinitum, & incertum est. CONSENSERIT. hoc uero cum infinitum, tum obscurum, & occultum est. FALSVM'VE TESTIMONIVM DIXERIT. quis de plebe Romana testimonium dixit unquam: cui non hoc periculum T. Actio authore paratum esse uideatis? nam dicturum quidẽ

certe, si hoc iudicium plebi Romanæ propositum sit: nemi nem unquam esse confirmo. sed hoc polliceor omnibus: si cui forte hac lege negocium facesseretur: qui lege non teneatur: si is uti me defensore uoluerit: me eius causam legis præsidio defensurum: & uel his iudicibus, uel eorum similibus facile probaturum: et omni me defensione usurum esse legis: qua nunc, ut utar, ab eo cuius uoluntati mihi obtemperandum est: non conceditur. non enim debeo dubitare Iudices: quin si qua ad uos causa huiusmodi delata sit eius, qui lege non teneatur: etiam si is inuidiosus, aut multis offensus esse uideatur: etiam si eum oderitis: etiam si inuiti absoluturi sitis: tamen absoluatis: et religioni potius uestræ, quàm odio pareatis. est enim sapientis iudicis meminisse se hominem: cogitare tantum sibi à populo Ro. esse permissum: quantum commissum, & creditum sit: & non solum sibi potestatem datam: uerum etiam fidem habitam esse meminisse. posse, quem oderit, absoluere: quem non oderit, condemnare: & semper non quid ipse uelit: sed quid lex et religio cogat: cogitare: animaduertere qua lege reus citetur: de quo reo cognoscat: quæ res in quæstione uersetur. cum hæc sunt uidenda: tum uero illud est hominis magni iudices atq; sapientis: cum illam iudicandi causa tabellam sumpserit: non se putare esse solum: neq; sibi quodcunq; concupierit, licere: sed habere in consilio legem, religionem, æquitatem, fidem: libidinem autem, odium, inuidiam, metum, cupiditatesq; omnis amouere: maximeq; existimare, conscientiam mentis suæ: quam ab dijs immortalibus accepimus: quæ à nobis diuelli non potest: quæ si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni uita nobis erit: sine ullo metu, et sum

ma cum honestate uiuemus. Hæc si T. Actius aut cognouisset: aut cogitasset: profecto ne conatus quidem esset dicere id, quod multis uerbis egit: iudicem quod ei uideatur, statuere: & non deuinctum legibus esse oportere. quibus de rebus mihi pro Cluentij uoluntate nimium, pro Reip. dignitate parum, pro uestra prudentia, satis dixisse uideor. Reliqua perpauca sunt: quæ, quia uestræ quæstionis erant: idcirco illi statuerunt sibi fingenda esse: & proferenda: ne omnium turpissimi reperirentur: si in iudicium nihil, præter inuidiam attulissent. Atq; ut existimetis necessario me de his rebus, de quibus iam dixerim, pluribus egisse uerbis: attendite reliqua. profecto intelligetis, ea, quæ paucis demonstrari potuerunt: breuissime esse defensa. Cn. Decio Samniti, ei, qui proscriptus est: iniuriam in calamitate eius ab huius familia factam esse dixisti. ab nullo ille liberalius, quàm à Cluentio tractatus est. huius illum opes in rebus eius incommodis subleuarunt. atq; hoc cum ipse: tum omnes eius amici, necessarijq; cognorunt. Ancarij & Paceni pastoribus, huius uillicum uim, & manus attulisse. cum quædam in collibus (ut solet) controuersia pastorum esset orta: Habiti uillici rem domini, & priuatam possessionem defenderũt. cum esset expostulatio facta: causa illis demonstrata, sine iudicio controuersiaq; discessum est. P. Elij testamento propinquus exhæredatus cum esset: hæres hic alienior institutus est. P. Elius Habiti merito fecit: neque hic in testamento faciendo interfuit: idq; testamentum ab huius inimico Oppianico est obsignatum. Florio legatum ex testamento infitiatum esse. non est ita: sed cum HS XXX scripta essent,

pro HS CCC: neq; ei satis cautum uideretur: uoluit eũ aliquid acceptum referre liberalitati suæ. primo debere negauit: post sine controuersia soluit. Cn. cuiusdam Samnitis uxorem post bellũ ab hoc esse repetitam. mulierem cum emisset de sectoribus: quo tempore eam primum liberam esse audiuit: sine iudicio reddidit Cn. Celio. Ennium esse quendam: cuius bona teneat Habitus. Est hic Ennius egens quidam calumniator, mercennarius Oppianici, qui permultos annos quieuit: deinde aliquando cum seruo Habiti furti egit: nuper ab ipso Habito petere cœpit. hic illo priuato iudicio (mihi credite) nobis iisdem fortasse patronis calumniam non effugiet. Atq; etiam, ut nobis renunciatur: hominem multorum hospitum, A. Binnium quendam Coponem de uia Latina, subornatis: qui sibi à Cluentio seruisq; eius in taberna sua manus allatas esse dicat. quo de homine nihil etiam nunc dicere nobis est necesse. si inuitauerit: id quod solet: sic hominem accipiemus: ut moleste ferat: se de uia decessisse. Habetis Iudices quæ in totam uitam de moribus A. Cluentij, quem illi inuidiosum reum uolunt esse: annos octo meditati accusatores collegerunt: quàm leuia genere ipso, quàm falsa re, q̃ breuia responsu. Cognoscite nunc id: quod ad uestrum iusiurandum pertinet: quod uestri iudicij est: quod uobis oneris imposuit ea lex: qua coacti huc conuenistis: de criminibus ueneni: ut omnes intelligant, q̃ paucis uerbis hæc causa perorari potuerit: & quàm multa à me dicta sint: quæ ad huius uoluntatem maxime, ad uestrum iudicium minime pertinerent. Obiectum est C. Vibium Capacem ab hoc A. Cluentio ueneno esse sublatum. Opportune adest homo summa fide & omni

uirtute præditus, L. Plctorius Senator: qui illius Capacis hospes fuit, & familiaris. apud hunc ille Romæ habitauit: apud hunc ægrotauit: huius domi est mortuus. haud hæres est Cluētius: intestatum dico esse mortuum. possessionem'q; eius bonorum prætoris edicto huic illius sororis filio adolescenti pudentissimo, & in primis honesto Equiti Ro. datam, Numerio Cluentio, quem uidetis. Alterum ueneficij crimen: Oppianico huic adolescēti, cum eius in nuptijs more Larinatium multitudo hominum pranderet: uenenum Habiti consilio paratum. id cum daretur in mulso: Balbutium quendam eius familiarem intercepisse: bibisse: statim'q; esse mortuū. Hæc ego si sic agerem: tanquam mihi crimen esset diluendum: hæc pluribus uerbis dicerē: quæ nunc paucis percurrit oratio mea. Quid unquam Habitus in se admisit? ut hoc tantum ab eo facinus non abhorrere uideatur? quid autem magnopere Oppianicum metuebat? cum ille uerbum omnino in hac ipsa causa nullum facere potuerit: huic autem accusatores matre uiua deesse non possent: quod iam intelligetis. an ut de causa eius, periculi nihil decederet? ad causam nouum crimen accederet? quod autem tempus ueneni dandi, illo die? in illa frequētia? per quem porrò datum? unde sumptum? quæ deinde interceptio poculi? cur non de integro autem datum? multa sunt, quæ dici possunt. sed non committam, ut uidear non dicendo uoluisse dicere. res enī iam se ipsa defendat. Nego illum adolescentem, quem statim epoto poculo mortuum eē dixistis: omnino illo die esse mortuum. magnum et impudens mendacium. perspicite cætera. dico illum, cum ad illud prandium crudior uenisset: & ut ætas illa fert, sibi tum non peper-

cisset: aliquot dies ægrotasse: & ita esse mortuum. quis huic rei testis est? idem qui sui luctus, pater. pater inquam illius adolescentis, quem propter animi dolorem pertenuis suspicio potuisset ex illo loco testem in A. Cluentium constituere: is hunc suo testimonio subleuat. quod recita. tu autem nisi molestum est: paulisper exurge: & perfer hunc dolorem commemorationis necessariæ: in qua ego diutius non morabor: quoniam quod fuit uiri optimi, fecisti: ut ne cui innocenti mœror tuus calamitatem, & falsum crimen afferret. Vnum etiam mihi reliquum eiusmodi crimen est Iudices: ex quo illud perspicere possitis: quod à me initio orationis meæ dictum est: quicquid mali per hos annos A. Cluentius uiderit: quicquid hoc tempore habeat sollicitudinis, ac negocij: id omne à matre esse conflatum. Oppianicum ueneno necatum esse, quod ei datum sit in pane per M. Asellium quendam familiarem illius: idq; Habiti consilio factum esse, dicitis. In quo primum illud quæro: quæ causa Habito fuerit: cur interficere Oppianicum uellet. Inimicitias enim inter ipsos fuisse confiteor: sed homines, inimicos suos morte affici uolũt, uel quod metuunt: uel quod oderunt. quo tandem igitur Habitus metu adductus tantum in se facinus suscipere conatus est? quid erat quod iam Oppianicum pœna affectum, pro maleficijs, eiectum è ciuitate quisquam timeret? quid metuebat? ut oppugnaretur à perdito? an ne accusaretur à condemnato? an ne exulis testimonio læderetur? Sin autem quod oderat Habitus: idcirco illum uita frui noluit: adeo ne erat stultus? ut illam, quam tum ille uiuebat, uitã esse arbitraretur? damnati, exulis, deserti ab oĩbus: quẽ propter animi ĩportunitatẽ nemo recipe te

cto, nemo adire, nemo alloq̃, nemo respicere uellet. huius igitur uitæ Habitus inuidebat? hunc si acerbe & penitus oderat: non eum q̃ diutissime uiuere uelle debebat? huic mortem maturabat inimicus: quod illi unum in malis perfugium erat calamitatis? qui si quid animi ac uirtutis habuisset (ut multi sæpe fortes uiri in eiusmodi dolore) mortem sibi ipse consciisset. huic quamobrē id uellet inimicus offerre, quod ipse sibi optare deberet? nam nunc quidem quid tandem illi mali mors attulit? nisi forte ineptiis, ac fabulis ducimur: ut existimemus illum apud inferos impiorum supplicia perferre: ac plures illic offendisse inimicos: q̃ hic reliquisse: à socrus, ab uxorum, à fratris, à liberum pœnis actum esse præcipitem in sceleratorum sedem, atq; regionem. quæ si falsa sunt: id quod omnes intelligunt: q̃d ei tandē aliud mors eripuit, præter sensum doloris? Age uero uenenum per quem datum? per M. Asellium. quid huic cum Habito? nihil. atq; adeo, quod ille Oppianico familiarissime est usus: potius etiam contra simultas. ei ne igitur, quem sibi offensiorē, Oppianico familiarissimum sciebat esse: potissimū et suū scelus, & illius periculū committebat? cur deinde tu, q̃ pietate ad accusandū excitatus es: hunc Asselliū esse inultum tam diu sinis? cur non Habiti exēplo usus es? ut per illū, qui attulisset uenenū, de hoc præiudicaretur? iā uero illud q̃ nō probabile, quá inusitatū Iudices, q̃ nouū? in pane datū uenenū. facilius ne potuit, q̃ in poculo? latius potuit additū aliqua in parte panis, q̃ si totum cōliquefactū in potione esset? celerius potuit comesum, q̃ epotū in uenas atq; in omnis partes corporis pmanare? facilius fallere in pane si esset animaduersum: q̃ in poculo: cum ita confusum esset: ut secerni nullo modo

possetꝰ at repentina morte periit. quod si esset ita factũ: tamen ea res propter multorum eiusmodi mortem, satis firmam ueneni suspicionem non haberet. si esset suspiciosum: tamen ad alios potius quàm ad Habitum pertineret. uerum in eo ipso homines impudentissime mentiuntur. id ut intelligatis: & mortem eius, & quemadmodum post mortem in Habitum sit crimen à matre quæsitum, cognoscite. Cum uagus & exul erraret: atq; undiq; exclusus Oppianicus in falernum se ad C. Quintilium contulisset: ibi primum in morbum incidit: ac satis uehementer, diuq; ægrotauit. cum esset una Sassia: & Statio Albio quodam colono homine ualente, qui simul esse solebat: familiarius uteretur: quàm uir dissolutissimus incolumi fortuna pati posset: & ius illud matrimonij castum, atq; legitimum damnatione uiri sublatum arbitraretur: Nicostratus quidã fidelis Oppianici seruulus percuriosus, & minime mendax, multa dicitur renunciare domino solitus esse. Interea Oppianicus cum iam conualesceret: neq; in Falerno improbitatem coloni diutius ferre posset: & huc ad urbem profectus esset: solebat enim extra portam aliquid habere conducti: cecidisse ex equo dicitur: & homo infirma ualitudine latus offendisse uehementer: & postea quàm ad urbem cum febri uenerit: paucis diebus esse mortuus. mortis ratio Iudices eiusmodi est: ut aut nihil habeat suspicionis: aut si quid habet: id intra parietes in domestico scelere uersetur. Post mortem eius Sassia statim moliri nefaria mulier cœpit insidias filio: quæstionem habere de uiri morte constituit: emit de A. Rupilio, quo erat usus Oppianicus medico: Stratonem quendam: quasi ut idem faceret, quod Ha

bitus in emendo Diogene fecerat. de hoc Stratone, & de assecla quodam seruo suo quæsituram esse dixit. præterea seruum illum Nicostratum, quem nimium loquacem fuisse, ac nimium domino fidelem arbitrabatur: ab hoc adolescente Oppianico in quæstionem postulauit. Hic cum esset illo tempore puer: & illa quæstio de patris sui morte constitui diceretur: & si illum seruum & sibi beniuolum, & patri fuisse arbitrabatur: nihil tamen est ausus recusare. Aduocantur amici & hospites Oppianici, & ipsius mulieris multi homines honesti, atq; omnibus rebus ornati: tormentis omnibus uehementissimis quæritur. Cum essent animi seruorum, & spe, & metu tentati: ut aliquid in quæstione dicerent: tamen (ut arbitror) authoritate aduocatorum, & ui tormentorum adducti in ueritate manserunt: neq; se quicquam scire dixerunt. Quæstio illo die de amicorũ sententia dimissa est. Satis longo interuallo post iterum aduocantur. habetur de integro quæstio: nulla uis tormentorum acerrimorum prætermittitur: aduersarij aduocati etiam uix ferre posse. furere crudelis atq; importuna mulier: sibi nequaquam ut sperasset, ea quæ cogitasset, procedere. cum iam tortor, atq; essent tormenta ipsa defessa: neq; tamen illa finem facere uellet: quidam ex aduocatis, homo & honoribus populi ornatus, & summa uirtute præditus, intelligere se dixit, non id agi ut uerum inueniretur: sed ut aliquid falsi dicere cogerentur. hoc postquam cæteri comprobarunt: ex omnium sententia constitutum est: satis uideri esse quæsitum. Redditur Oppianico Nicostratus: Larinum ipsa proficiscitur cum suis, mœrens, quod iã certe incolumen filium fore putabat: ad quem nonmo

do uerum crimen, sed ne ficta quidem suspicio perueniret: & cui nonmodo aperta inimicorum oppugnatio, sed ne occultæ quidem matris insidiæ nocere potuissent. Larinum postquam uenit: quæ à Stratone illo uenenum antea uiro suo datum sibi persuasum esse simulasset: instructam ei continuo & ornatam Larini medicinæ exercendæ causa tabernam dedit. unum, alterum, tertium annum Sassia quiescebat: ut uelle atq; optare aliquid calamitatis filio potius, quàm id struere, & moliri uideretur. Tum interim Hortensio, Q. Metello coss. ut hunc Oppianicum aliquid agentem, ac nihil eiusmodi cogitantem ad hanc accusationem detraheret: inuito despondit ei filiam suam illam, quam ex genero susceperat: ut eum nuptiis alligatum simul, & testamenti spe deuinctum possit habere in potestate. Hoc ipso ferè tempore Strato ille medicus domi furtum fecit: & cædem eiusmodi. Cum esset in ædibus armarium: in quo sciret esse nummorum aliquantum, & auri: noctu duos conseruos dormientes occidit: in piscinamq; deiecit: ipse armarii fundum execuit: & sestertiorum & auri quinq; pondo abstulit, uno ex seruis puero nõ grandi conscio. furto postridie cognito omnis suspicio in eos seruos qui non comparebant commouebatur. Cum exectio illa fundi in armario animaduerteretur: quærebant homines quonam modo fieri potuisset. quidã ex amicis Sassiæ recordatus est: se nuper in auctione quadam uidisse in rebus minutis aduncam ex omni parte dentium, & tortuosam uenire serrulam: qua illud potuisse ita circunsecari uideretur. ne multa: perquiritur à coactoribus: inuenitur ea serrula ad Stratonẽ peruenisse. hoc initio suspicionis orto, & aperte insimulato Strato-

ne, puer ille conscius pertimuit: rem omnem dominæ in
dicauit: homines in piscina inuenti sunt: Strato in uin=
cula coniectus est: atq; etiam in taberna eius nummi
nequaquam omnes reperiuntur. constituitur quæstio de
furto. nam quid quisquam suspicari aliud potest? an hoc
dicatis armario expilato, pecunia ablata, non omni recu
perata, occisis hominibus, institutam esse quæstionem
de morte Oppianici? cui probatis? quid est quod minus
uerisimile proferre potuistis? Deinde, ut omittam cæte-
ra: triennio post mortem Oppianici de eius morte quæ-
rebatur. atq; etiam incensa odio pristino, Nicostratum
eundem illum tum sine causa in quæstionem postulauit.
Oppianicus primo recusauit. postea quàm illa, abductu
ram se filiam, mutaturam esse testamentum minaretur:
mulieri crudelissimæ seruum fidelissimum, non in quæ
stionem tulit: sed planè ad supplicium dedit. post trienni
um igitur agitata deniq; quæstio de uiri morte habeba
tur: & de quibus seruis habebatur? noua credo res ob=
iecta: noui quidam homines in suspicione uocati sunt. de
Stratone, & de Nicostrato. quid? Romæ quæsitum de
istis hominibus non erat? ita ne tandē? mulier iam non
morbo, sed scelere furiosa, cum quæstionem habuisset Ro
mæ: cum de T. Annij, L. Rutilij, P. Saturij & cætero-
rum honestissimorum uirorum sententia constitutum es
set: satis quæsitum uideri: eadem de re triennio post ijsdē
de hominibus, nullo adhibito, non dicam uiro, ne colo
num forte abfuisse dicatis: sed bono uiro: in filij caput
quæstionem habere conata est. An hoc dicatis? mihi
enim uenit in mentem, quid dici possit: tametsi ad-
huc non esset dictum: cum haberetur de furto quæstio
Stratonem aliquid de ueneno esse confessum. hoc uno

modo Iudices sæpe multorum improbitate depressa ueritas emergit: & innocentiæ defensio interclusa respirat: quod aut hi qui ad fraudem callidi sunt: non tantum audent quantum excogitant: aut illi quorum eminet audacia, atq; proiecta est: à consilijs malitiæ deseruntur: quod si aut confidens astutia, aut callida esset audacia: uix ullo obsisti modo posset. utrum furtum factum non est? at nihil clarius Larini fuit. an ad Stratonem suspicio non pertinuit? at is & ex serrula insimulatus, & à puero conscio est indicatus. an id actum non est in quærendo? quæ fuit alia igitur causa quærendi? an id quod dicendum uobis est: & quod tum Sassia dictitabat: cum de furto quæreretur: tum Strato ijsdem in tormentis dixit de ueneno. en hoc illud est: quod ante dixi: mulier abundat audacia: consilio & ratione deficitur. nam tabellæ quæstionis plures proferuntur: quæ recitatæ, uobis'q; editæ sunt, illæ ipsæ, quas tum obsignatas esse dixi. in quibus tabellis de furto litera nulla inuenitur. non uenit in mentem primam orationem Stratonis conscribere de furto: post aliquid adiungere dictum de ueneno: quod non percunctatione quæsitum, sed dolore expressum uideretur. quæstio de furto est, ueneni iam suspicione, superiore quæstione sublata: quod ipsum hæc eadem mulier indicarat. quæ ut Romæ de amicorum sententia statuerat satis esse quæsitum: postea per triennium maxime ex omnibus seruis Stratonem illũ dilexerat: in honore habuerat: commodis omnibus affecerat. cũ igitur de furto quæreretur: et eo furto quod ille sine controuersia fecerat: tum ille de eo, quod quærebatur, uerbum nullum facit: de ueneno statim dixit: de furto, si non eo loco quo debuit: ne in extrema quidẽ,

aut media,

aut media, aut in aliqua deniq; parte quæstionis, uerbũ fecit nullum. Iam uidetis illam nefariam mulierẽ Iudices eadem manu, qua, si detur potestas, interficere filium cupiat: hanc fictam quæstionem conscripsisse. atq; istam ipsam quæstionem dicite quis obsignauit? unum aliquẽ nominate. neminem reperietis: nisi forte eiusmodi hominem: quem ego proferri malim: quàm neminem nominari. Quid ais T. Acti? tu periculum capitis, tu indicium sceleris, tu fortunas alterius literis conscriptas in iudicium afferas? neq; earum authorem literarũ, neq; obsignatorem, neq; testem ullum nominabis? & quam tu pestem innocentissimo filio ex matris sinu deprompseris, hanc hi tales uiri cóprobabunt? Esto: in tabellis nihil est authoritatis: quid? ipsa quæstio iudicibus, quid? amicis hospitibusq; Oppianici, quos adhibuerat antea: quid? huic tandem ipsi tempori, cur non reseruata est? quid istis hominibus factum est Stratone, & Nicostrato? quæro abs te Oppianice, seruo tuo Nicostrato quid factum esse dicas? quẽ tu cum hunc breui tempore accusaturus esses: Romam deducere: dare potestatem indicandi: incolumem deniq; seruare quæstioni: seruare his iudicibus: seruare huic tempori debuisti. nam Stratonem quidẽ Iudices in crucem actum esse execta scitote lingua: quod nemo est Larinatium qui nesciat. timuit mulier amens non suam conscientiam, non odium municipum, non famam omnium: sed quasi non omnes eius sceleris testes essent futuri: sic metuit ne condemnaretur extrema seruuli uoce morientis. Quod hoc portentum dij immortales? quod tantum monstrum in ullis locis? quod tam infestum scelus, & immane, aut unde natum esse dicamus? Iam enim uidetis profecto Iudices, nó si-

ne necessarijs me ac maximis causis principio orationis meæ de matre dixisse. nihil est enim mali: nihil sceleris: quod illa non ab initio filio uoluerit: optauerit: cogita uerit: effecerit. mitto illam primam libidinis iniuriam: mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris ex pulsam ex matrimonio filiam: quæ nondum ad huiusce uitæ periculum, sed ad commune familiæ dedecus per= tinebant: nihil de alteris Oppianici nuptijs queror: qua rum illa cum obsides filios ab eo mortuos accepisset: tum deniq; in familiæ luctum atq; in priuignorum funus nupsit. prætereo quod Auriũ Melinum, cuius illa quon dam socrus, paulo ante uxor fuisset: cum Oppianici esse opera proscriptum occisumq; cognosceret: eam sibi do- mum sedemq; coniugij delegit: in qua quotidie superio= ris uiri mortis indicia, & spolia fortunarum uideret. illud primum queror, de illo scelere, quod nunc deniq; patefactum est Fabritiani ueneni: quod iam tum recens suspiciosum cæteris, huic incredibile, nunc uero apertũ iam omnibus ac manifestum uidetur. non est profecto de illo ueneno cælata mater: nihil est ab Oppianico sine consilio mulieris cogitatum. quod nisi esset: certe postea de prehensa re non illa ut ab improbo uiro discessisset: sed ut à crudelissimo hoste fugisset: domum illã in perpetu um scelere omni affluentem reliquisset. nonmodo id non fecit: sed ab illo tempore nullum locum prætermisit: in quo non instrueret insidias aliquas: ac dies omnes ac noctes tota mente mater de pernicie filij cogitaret. quæ primum ut illum confirmaret Oppianicum accusato- rem filio suo: donis muliebribus, collocatione filiæ, spe hæreditatis obstrinxit. itaq; apud cæteros nouis inter propinquos susceptis inimicitijs sæpe fieri diuortia atq;

affinitatum dissidia uidimus:hæc mulier satis firmum accusatorem filio suo fore neminem putauit:nisi qui in matrimonium sororem eius ante duxisset.cæteri nouis affinitatibus adducti,ueteres inimicitias sæpe deponũt. illa sibi ad confirmandas inimicitias affinitatis coniun=ctionem pignori fore putauit.neq; in eo solum diligens fuit:ut accusatorem filio suo compararet:sed etiam cogitauit:quibus eum rebus armaret.hinc enim illæ sollicitationes seruorum & minis,& promissis:hinc illæ infinitæ crudelissimæq; de morte Oppianici quæstiones: quibus finem aliquando non mulieris modus:sed amicorum authoritas fecit:ab eodem scelere illæ triennio post habitæ Larini quæstiones:eiusdem amentiæ falsæ conscriptiones quæstionum: ex eodem furore etiam illa conscelerata exectio linguæ:totius deniq; huius ab illa est & inuenta & adornata comparatio criminis. Atq; his rebus cum instructum accusatorẽ filio suo Romam ipsa misisset: paulisper conquirendorum & conducendorum testium causa Larini est commorata.postea autem cum appropinquare huius iudicium ei nuntiatum est: confestim huc aduolauit:ne aut accusatoribus diligentia, aut pecunia testibus deesset: aut ne forte mater hoc sibi optatissimum spectaculum huius sordium,atq; luctus, & tanti squalloris amitteret. Iam uero quod iter Romam eius mulieris fuisse existimatis? quod ego propter uicinitatem Aquinatium & Frabraternorum ex multis audiui:& comperi.quos concursus in his oppidis? quantos & uirorum & mulierum gemitus esse factos? mulierem quandam Larino:atq; illam usq; à mari Supero Romam proficisci:cum magno comitatu et pecu-

nia: quo facilius circumuenire iudicio capitis atq; opprimere filium posset. nemo erat illorum pene dicam, quin expiandum illum locum esse arbitraretur: quacunq; illa iter fecisset: nemo, quin terrã ipsam uiolari, quæ mater est omnium: uestigiis consceleratæ matris putaret. Itaq; nullo in oppido consistendi potestas ei fuit: nemo ex tot hospitibus inuentus est: qui non contagionem aspectus fugeret. nocti se potius ac solitudini, quam ulli aut urbi, aut hospiti committebat. nunc uero quid agat: quid moliatur: quid deniq; quotidie cogitet: quem ignorare nostrum putat? quos appellarit: quibus pecuniam promiserit: quorum fidem precio labefactare conata sit: tenemus. quin etiam nocturna sacrificia, quæ putat occultiora esse: scelerataśq; eius preces, et nefaria uota cognouimus: quibus illa etiam deos immortales de suo scelere testatur: neq; intelligit pietate, & religione, & iustis precibus, deorum mentes, non contaminata superstitione, neq; ad scelus perficiendum cæsis hostiis, posse placari. cuius ego furorem, atq; crudelitatem deos immortales à suis aris atq; templis aspernatos esse confido. uos Iudices, quos huic A. Cluentio quosdam alios deos ad omne uitæ tempus fortuna esse uoluit: huius importunitatem matris à filii capite depellite. multi sæpe in iudicando peccata liberum parentum misericordiæ concesserũt. uos ne huius honestissime actam uitam matris crudelitati condonetis, rogamus. præsertim cum ex altera parte totum municipium uidere possitis. omnes scitote Iudices (incredibile dictu est: sed à me uerissime dicetur) omnes Larinates, qui ualuerunt: uenisse Romam: ut hunc studio frequentiaq; sua quantum possent, in tanto eius

periculo ſubleuarent. pueris illud hoc tempore & mulieribus oppidum ſcitote eſſe traditum: idq; in præſentia in communi Italiæ pace domeſticis copiis eſſe tutum. quos tamen ipſos æque, & eos quos præſentes uidetis, huius expectatio iudicij dies noctesq; ſollicitat. non illi uos de unius municipis fortunis arbitrãtur, ſed de totius municipij ſtatu, dignitate, commodisq; omnibus ſententias eſſe laturos. ſumma eſt enim Iudices hominis in communẽ municipij rẽ diligentia: in ſingulos municipes benignitas: in omnes homines iuſticia & fides. præterea nobilitatem illã inter ſuos, locumq; à maioribus traditum ſic tuetur: ut maiorum grauitatem, conſtantiam, gratiam, liberalitatem aſſequatur. Itaq; iis eum uerbis publice laudant: ut non ſolum teſtimonium ſuum iudiciumq; ſignificent: uerum etiam curam animi, ac dolorem. quæ dum laudatio recitatur: uos quæſo qui eam detuliſtis, aſſurgite. ex lachrymis horũ Iudices exiſtimare poteſtis omnes hæc Decuriones decreuiſſe lachrymantes. Age uero uicinorum quantum ſtudium, quàm incredibilis beniuolentia, quanta cura eſt? non illi in libellis laudationum decreta miſerunt: ſed homines honeſtiſſimos quos noſſemus omnes, huc frequentes adeſſe: et hunc præſentes laudare uoluerunt. Adſunt Ferentani homines nobiliſſimi: Marrucini item: pari dignitate Teano Apulo, atq; Luceria eqtes romanos honeſtiſſimos hoĩes laudatores uidetis: Bouiano, totoq; ex Sãnio cum laudationes honeſtiſſimæ miſſæ ſunt: tum homines ampliſſimi nobiliſſimiq; uenerũt. iam qui in agro Larinati prædia, qui negocia, qui res pecuniarias habent: honeſti homines & ſummo ſplendore præditi, difficile dictu eſt:

quàm ſint ſolliciti: quàm laborent. non multi mihi ab uno ſic deligi uidentur: ut hic ab his uniuerſis. quam nó abeſſe ab huius iudicio L. Voluſenum ſummo ſplendore hominem, ac uirtute præditum, uellem. præſentem poſſe P. Heluidium Rufum Equitem ro. omnium ornatiſſimũ nominare: qui cum huius cauſa dies noctesq́; uigilaret: & cum me hanc cauſam doceret: in morbum grauem periculoſumq́; incidit. in quo tamen non minus de capite huius, quàm de ſua uita laborat. Cn. Tudici Senatoris uiri optimi & honeſtiſſimi par ſtudium & teſtimonio, & laudatione cognoſcetis. eadem ſpe, ſed maiore uerecundia de te P. Volumni, quoniam iudex es in A. Cluentium, dicimus. & ne longum ſit: omniũ uicinorum ſummam eſſe in hunc beniuolentiá confirmamus. Horum omnium ſtudium, curam, diligentiam, meũq; una laborẽ, qui totam hăc cauſam uetere inſtituto ſolus perorauí: ueſtramq́; ſimul Iudices æquitatem, & manſuetudinem, una mater oppugnat. at quæ mater? quam cæcam crudelitate & ſcelere ferri uidetis: cuius cupiditatem nulla unquam turpitudo retardauit: quæ uicijs animi in deterrimas partis iura hominum conuertit omnia: cuius ea ſtulticia eſt: ut eam nemo hominem, ea uis: ut nemo fœminam, ea crudelitas: ut nemo matrem appellare poſſit. atq; etiă nomina neceſſitudinum, non ſolum naturæ nomen & iura mutauit: uxor generi, nouerca filij, filiæ pellex. eò iam deniq; adducta eſt: ut ſibi præter formam, nihil ad ſimilitudinem hominis reſeruarit. Quare Iudices ſi ſcelus odiſtis: prohibete aditum matris à filij ſanguine: date parenti hunc incredibilem dolorem ex ſalute, ex uictoria liberum: patiamini ma

trem, ne orbata filio lætetur: uictam potius uestra æquitate discedere. Sin autem id quod uestra natura postulat: pudorem, bonitatem, uirtutemq; diligitis: leuate hunc aliquando supplicem uestrum Iudices tot annos in falsa inuidia periculisq; uersatum. qui nunc primũ post illam flammam aliorum facto, & cupiditate excitatam, spe uestræ æquitatis erigere animum, & paulũ respirare à metu cœpit: cui posita sunt in uobis omnia: quem seruatum esse plurimi cupiunt: seruare soli uos potestis. Orat uos Habitus Iudices: & flens obsecrat: ne se inuidiæ, quæ in iudicijs ualere non debet: ne matri, cuius uota & preces à uestris mentibus repudiare debetis: ne Oppianico homini nefario condemnato iam & mortuo condonetis. Quod si qua calamitas hunc in hoc iudicio affixerit innocentem: ne iste miser Iudices, si id, quod difficile factu est: in uita remanebit: sæpe & multum queretur, deprehensum esse illud quondam Fabritianum uenenum: quod si tum indicatum non esset: non huic erumnosissimo uenenum illud fuisset: sed multorũ medicamentum laborum. postremo etiam fortassis mater exequias illius funeris prosecuta mortem se filij lugere simulasset: nunc uero quid erit perfectum? nisi ut huius ex medijs mortis insidijs uita ad luctũ reseruata, mors sepulchro patris priuata esse uideatur? satis diu fuit in miserijs Iudices: satis multos annos ex inuidia laborauit. nemo huic tam iniquus præter parentem fuit: cuius animum non iam expletum esse putemus. uos qui æqui estis omnibus: qui ut quisq; crudelissime oppugnatur, eũ lenissime subleuatis: conseruate A. Cluentium: restituite incolumẽ municipio: amicis, uicinis, hospitibus, quorum

studia uidetis, reddite: uobis in perpetuum liberisq; uestris obstringite. uestrũ est hoc Iudices: uestræ dignitatis: uestræ clementiæ. recte hoc repetitur à uobis, ut uirum optimum, atq; innocentissimum, plurimisq; mortalibus carum, atq; iucundissimũ, his aliquando calamitatibus liberetis: ut omnes intelligant, in concionibus esse inuidiæ locum: in iudicijs ueritati.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIBVNVM PLEBIS IN SENATV. ORATIO XV.

Desunt permulta.

quæ res aperte petebatur, ea nunc occulte cuniculis oppugnatur. dicent enim Decemuiri id: quod & dicitur à multis, & sæpe dictum est: post eosdem consules regis Alexandrini testamento, regnum illud Populi Ro. esse factum. dabitis igitur Alexandriam clàm petentibus ijs: quibus apertissime pugnantibus restitistis? hæc per deos immortales, utrum esse uobis consilia siccorum: an uinolentorum somnia? & utrum cogitata sapientum: an optata furiosorum uidentur? Videte nunc proximo capite, ut impurus helluo turbet rempublicam: ut à maioribus nostris possessiones relictas disperdat: & dissipet: ut sit non minus in Populi Ro. patrimonio nepos, quàm in suo. proscribit in sua lege, uectigalia: quæ Decemuiri uendant: hoc est proscribit auctionem publicorum bonorum. agros emi uult: qui diuidantur. quærit pecuniam. uidelicet excogitabit aliquid: atq; afferet. nã superioribus capitibus dignitas Populi Ro. uiolabatur:

nomen Imperij in commune odium orbis terræ uocabatur: urbes pacatæ, agri sociorum, regum status decemuiris donabantur: nunc præsens certa pecunia numerata quæritur. expecto quid Tribunus Pl. uigilans, et acutus excogitet. ueneat inquit silua Scantia. utrum tandem hanc siluam in relictis possessionibus, an in censorum pascuis inuenisti? si quid est: quod indagaris: inueneris: ex tenebris erueris: quanquam iniquum est: tamē consume sane: quoniam commodum est: quoniam quidē tu attulisti. siluam uero tu Scantiam uendas, nobis consulibus, atq; hoc Senatu? tu ullum uectigal attingas? tu Populo Ro. subsidia belli, tu ornamenta pacis eripias? tū uero hoc me inertiorem consulem iudicabo, quàm illos fortissimos uiros: q apud maiores nostros fuerunt: quod quæ uectigalia illis consulibus Populo Ro. parta sunt: ea me consule ne retineri quidem potuisse iudicabūtur. Vendit Italiæ possessiones ex ordine omnes. sane est in eo diligens: nullam enim prætermittit. persequitur in tabulis censorijs totam Siciliam: nullum ædificium, nullos agros relinquit. audistis auctionem Populi Ro. proscriptam à Tribuno plebis, constitutam in mensem Ianuarij: & credo non dubitatis, quin idcirco hæc, ærarij causa non uendiderunt ij: qui armis, et uirtute pepererunt: ut esset quod nos largitionis causa uenderemus. Videte nunc quoad fecerit iter apertius quàm antea. nam superiore parte legis quemadmodum Pompeium oppugnarent, à me indicati sunt: nūc iam se ipsi indicabunt. Iubent uenire agros Attalensium, atq; Olimpenorum. hos Populo Ro. Seruilij fortissimi uiri uictoria adiunxit. deinde agros in Macedonia regios, qui partim T. Flaminij, partim L. Pauli, q Persen uicit: uir

tute parti sunt: deinde agrum optimum, & fructuosissimum Corinthium, qui L. Mũmij imperio, ac felicitate ad uectigalia Populi Ro. adiunctus est: post autem agros in Hispania apud Carthaginem nouã, duorum Scipionũ eximia uirtute possessos, tum ipsam ueterẽ Carthaginem uẽdunt: quam P. Africanus nudatam tectis, ac mœnibus, siue ad notandam Carthaginensiũ calamitatem, siue ad testificandam nostram uictoriã, siue ad oblatam aliquã religionẽ, ad æternã hominũ memoriã consecrauit. his insignibus, atq; infulis imperij uenditis, quibus ornatam uobis maiores uestri Remp. tradiderunt: iubent eos agros uenire: quos Rex Mythridates in Paphlagonia, Ponto, Cappadociaq; possederit. num obscure uidentur propè hasta præconis insectari Cn. Pompei exercitum? qui uenire iubeant eos ipsos agros: in qbus ille etiã nunc bellũ gerat: atq; uersetur. Hoc uero cuiusmodi est? quod eius auctionis, quam constituunt, locum sibi nullum definiunt? nam decemuiris quibus in locis ipsis uideatur, uendendi potestas lege permittitur. Censoribus uectigalia locare nisi in conspectu Populi Ro. non licet. his uendere uel in ultimis terris licebit? at hoc etiam nequissimi homines consumptis patrimonijs faciunt: ut in atrijs auctionarijs potius, q̃ in triuijs, aut in compitis auctionentur. hic permittit sua lege decemuiris, ut in quibus commodum sit, tenebris, ut in qua uelint solitudine, bona Populi Ro. possint diuendere.

Iam illa omnibus in prouincijs, regnis, liberis populis, q̃ acerba, q̃ formidolosa, q̃ quæstuosa concursatio decemuiralis futura sit, nõ uidetis? hæreditatum obeũdarũ causa, qbus uos legationes dedistis: qui et priuati, et priuatum ad negociũ exierũt: nõ maximis opibus, neq; sum

ma authoritate præditi, tamen auditis profecto quàm graues eorum aduentus socijs uestris esse soleant. quã obrem quid putatis impendere hac lege omnibus gentibus terroris, & mali? cum mittantur in orbem terrarũ decemuiri summo cum imperio, summa cum auaricia, infinitaq; omnium rerum cupiditate? quorum cũ aduentus graues, cum fasces formidolosi, tum uero iudicium, ac potestas erit non ferenda. licebit enim, quod uidebitur, publicum iudicare: quod iudicarint, uendere. etiam illud, quod homines sancti non facient: ut pecuniam accipiant, ne uendant: tamen id ijs ipsum per legem licebit. hinc uos quas spoliationes, quas pactiones, quam deniq; in omnibus locis nundinationem iuris, ac fortunarum fore putatis? etenim quod superiore parte legis præfinitum fuit, Sylla, & Pompeio Consulibus: id rursus liberum, infinitumq; fecerunt. iubet eosdem decemuiros omnibus agris publicis pergrande uectigal imponere: ut ijdem possint & liberare agros, quos cõmodum sit: & quos ipsis libeat publicare. quo in iudicio perspici non potest: utrum seueritas acerbior, an benignitas quæstuosior sit futura. Sunt tamen in toga lege exceptiones duæ non tam iniquæ, quàm suspiciosæ. excipit in uectigali imponendo agrum Recentoricum Siciliensem: in uendendis agris eos agros, de quibus cautum sit fœdere. hi sunt in Africa: qui ab Hyempsale possidentur. Hic quæro, si Hyempsali satis est cautum fœdere: et Recentoricus ager priuatus est: quid attinuerit excipi? sin & fœdus illud habet aliquam dubitationem: & ager Recentoricus dicatur nonnunquam esse publicus: quem putet existimaturum duas causas in orbe terrarum repertas, quibus gratis parceret? Nunc

quiſnam tam abſtruſus uſquam nummus uidetur: quē non architecti huiuſce legis olfecerint? prouincias, ciuitates liberas, ſocios, amicos, reges deniq; exhauriunt: admouent manus uectigalibus Populi romani. non eſt ſatis. audite uos qui ampliſſimo populi, ſenatusq; iudicio exercitus habuiſtis: & bella geſſiſtis. quod ad quenq; puenit, peruenerit ex præda, ex manubijs, ex auro coronario: quod neq; conſumptum in monumento, neq; in ærarium relatum ſit: id ad Decemuiros referri iubet. hoc capite multa ſperant: in omnis imperatores, hæredesq; eorum, quæſtionem ſuo iudicio comparant. ſed maximā pecuniam ſe à Fauſto ablaturos arbitrantur. quam cauſam ſuſcipere iurati iudices noluerunt: hanc iſti Decēuiri ſuſcepere. iccirco à iudicibus fortaſſe prætermiſſam eſſe arbitrantur: quod ſit ipſis reſeruata. deinde etiam in reliquum tempus diligentiſſime ſancit: ut quod qſq; imperator habeat pecuniæ, protinus ad Decemuiros deferat. hic tamen excipit Pompeium: ſimillime ut mihi uidetur: atq; in illa lege, qua peregrini Roma eijciuntur: Glaucippus excipitur. nō enim hac exceptione unus afficitur beneficio: ſed unus priuatur iniuria. Sed cui manubias remittit: huius uectigalia inuadit. iubet enim pecuniam, ſi qua poſt nos conſules ex nouis uectigalibus recipiatur: hac uti decemuiros: quaſi uero non intelligamus: hæc eos uectigalia, quæ Gn. Pompeius adiunxerit, uendere cogitare. Videtis iam P. C. omnibus rebus, & modis conſtructam, & coaceruatam pecuniam Decemuiralem. Minuetur huius pecuniæ inuidia. conſumetur enim in agrorum emptionibus. optime. quis ergo emet agros iſtos? ijdem decemuiri: tu Rulle, miſſos enim facio cæteros: emes quos uoles: uendes quos uoles: utrunq; ho=

rum facies quanti uoles. cauet enim uir optimus: ne emat ab inuito. quasi uero non intelligamus, ab inuito emere, iniuriosum esse: ab non inuito, questuosum. quantum tibi agri uendet, ut alios omittam: socer tuus? et si ego eius æquitatem animi probe noui: uendet non inuitus. facient idem cæteri libenter: ut possessionis inuidiã pecunia commutent: accipiant, quod cupiunt: dent, quod retinere uix possunt. Nunc prospicite omnium rerum infinitam, atq; intolerãdam licentiam. pecunia coacta est ad agros emendos: ij porrò ab inuitis non ementur. si consenserint possessores non uendere: quid futurum est? referetur pecunia? non licet. exigetur? uetat. uerũ esto: nihil est, quod non emi possit: si tantum des: quantum uelit uenditor. spoliemus orbem terrarum: uendamus uectigalia: effundamus ærariũ: ut locupletatis aut inuidiæ, aut pestilentiæ possessoribus, agri tamen emantur. quid? tum quæ erit in istos agros deductio? quæ totius rei ratio? atq; descriptio? deducentur inquit coloniæ. quo? quorum hominum? in quæ loca? quis enim non uidet in colonijs esse hæc omnia consideranda? tibi nos Rulle, & istis tuis harum omnium rerum machinatoribus, totam Italiam inermem tradituros existimasti? quam præsidijs confirmaretis: colonijs occuparetis: omnibus uinclis deuinctam, et constrictam teneretis. ubi enim cauetur, ne in Ianiculo coloniam constituatis? ne urbem hanc urbe alia premere, atq; urgere possitis? non faciemus inquit. primum nescio. deinde timeo. postremo non committam: ut uestro beneficio potius, quàm nostro consilio salui esse possimus. Quod uero totam Italiam uestris colonijs complere uoluistis: id cuiusmodi esset, neminem ne nostrum intellecturũ exi

stimastis? scriptum est enim, quæ in municipia, quasq; in colonias decem uiri uelint: deducant colonos, quos uelint: et ijs agros assignent, quibus in locis uelint: ut cũ totam Italiam militibus suis occuparint: uobis nonmodo dignitatis retinendæ, sed ne libertatis quidem recuperandæ spes relinquatur. Atq; hæc à me suspicionibus & coniectura coarguuntur. Iam omnis omnium tolletur error: iam aperte ostendent: sibi nomen huius reipublicæ, sedem urbis, atq; imperij, deniq; hoc templum Iouis optimi maximi, atq; hanc arcem omnium gentium displicere. Capuam deduci colonos uolunt. illam urbem huic urbi rursus opponere, illuc opes suas deferre, et imperij nomen transferre cogitant. qui locus propter ubertatem agrorum, abundantiamq; rerum omnium, superbiam, & crudelitatem genuisse dicitur: ibi nostri coloni delecti ad omne facinus à decemuiris collocabuntur. & credo qua in urbe homines in ueteri dignitate, fortunaq; nati copiam rerum moderate ferre non potuerunt: in ea isti uestri satellites modeste insolentiam suam continebunt? Maiores nostri Capua magistratus, Senatum, consilium commune, omnia denique insignia Reip. sustulerunt: neque aliud quicquam nisi inane nomen Capuæ reliquerunt: non crudelitate, quid enim illis fuit clementius? qui etiam externis hostibus uictis sua sæpissime reddiderunt: sed consilio: quod uidebant: si quod Reip. uestigium illis mœnibus contineretur: urbem ipsam imperio domicilium præbere posse. uos hæc, nisi euertere Remp. cuperetis: ac uobis nouam dominationem comparare: credo quàm perniciosa essent non uideretis? quid enim cauendum est in colonijs deducendis? si luxuries

Annibalem ipsum Capuæ corrupit? si superbia nata inibi esse ex Campanorum fastidio uidetur? si præsidium non præponitur huic urbi ista colonia: sed opponitur? At quemadmodum armatur dij immortales? nam bello Punico quicquid potuit Capua: potuit ipsa per sese. nunc omnes urbes, quæ circùm Capuam sunt: à colonis per eosdem Decemuiros occupabũtur. hanc enim ob causam permittit ipsa lex, in omnia quæ uelint oppida colonos ut Decemuiri deducant, quos uelint. Atq; his colonis agrum Campanum, & Stellatem campum diuidi iubet. Non queror diminutionem uectigalium: non flagitium huius iacturæ, atq; damni: prætermitto illa, quæ nemo est: quin grauissime, & uerissime conqueri possit: nos caput patrimonij publici, pulcherrimã populi Ro. possessionem, subsidium annonæ, horreum belli, sub signo, claustris'q; Reip. positum uectigal, seruare non potuisse: eum deniq; nos agrum P. Rullo concessisse: qui ager ipse per sese, & Syllanæ dominationi, et Gracchorum largitioni restitisset: non dico solum hoc in Rep. uectigal esse, quod amissis alijs remaneat: intermissis non conquiescat: in pace niteat: in bello non obsolescat: militem sustentet: hostem non pertimescat: prætermitto omnem hanc orationem: et concioni reseruo: de periculo salutis, ac libertatis loquor. Quid enim existimatis integrum uobis in Rep. fore? aut in uestra libertate, ac dignitate retinendum? cum Rullus, atq; ij, quos multo magis quàm Rullum timetis: cum omni egentium, atq; improborum manu, cum omnibus copijs, cum omni argento, & auro, Capuam, & urbes circa Capuam occuparint? His ego rebus P. C. resistam uehementer, atq; acriter: neq; patiar homines ea me consule expromere:

quæ contra Remp. diu cogitarint. Errastis Rulle uehementer & tu, & nonnulli Collegæ tui: qui sperastis uos contra consulem ueritate, non ostentatione popularem, posse in euertenda Rep. populares existimari. lacesso uos: in concionem uoco: populo Ro. disceptatore uti uolo. etenim, ut circũspiciamus omnia, quæ populo grata, atq; iucunda sunt: nihil tam populare, quàm pacem, q̃ concordiam, quàm otium reperiemus. sollicitam mihi ciuitatem suspicione, suspensam metu, perturbatam uestris legibus, & concionibus, et seditionibus tradidistis: spem improbis ostendistis: timorem bonis iniecistis: fidẽ de foro, dignitatem de Rep. sustulistis. hoc motu, atq; hac perturbatione animorum, atq; rerum, cum Populo romano uox, & authoritas consulis repente in tantis tenebris illuxerit: cum ostenderit nihil esse metuendum: nullum exercitum, nullã manum, nullas colonias, nullam uenditionem uectigalium, nullum imperium nouum, nullum regnum Decemuirale, nullam alteram Romam, neq; aliam sedem imperij nobis consulibus futuram: summamq́; tranquillitatem pacis, atq; ocij: uerendum credo nobis erit: ne uestra ista præclara lex Agraria magis popularis esse uideatur? cum uero scelera consiliorum uestrorũ, fraudemq́; legis, & insidias, quæ ipsi populo Ro. à popularibus Tribunis Pl. fiant: ostendero: pertimescam credo: ne mihi non liceat contra uos in concione consistere? præsertim cum mihi deliberatum, & constitutum sit: ita gerere consulatum: quo uno modo geri grauiter, & libere potest: ut neq; prouinciam, neq; honorem, neq; ornamentum aliquod, aut commodum, neq; rẽ ullam, quæ à Tribuno plebis impediri possit: appetiturus sim. Dicit frequentissimo Se-

natu consul Cal. Ianuarij: sese, si status hic Reip. maneat: neq; aliud negocium extiterit: quod honeste subterfugere non possit: in prouinciam non iturum. sic me in hoc magistratu geram Populi romani: ut possim Tribunum Pl. Reip. iratum coercere: mihi iratum contemnere. Quamobrē per deos immortales colligite uos Tribuni plebis: deserite eos, à qbus, nisi prospicitis, breui tempore deseremini: conspirate nobiscum: consentite cum bonis: communē Remp. communi studio, atq; amore defendite. multa sunt occulta Reip. uulnera: multa nefariorum ciuium perniciosa consilia: nullum externum periculum est: non rex, non gens ulla, non natio pertimescenda est: inclusum malum, intestinum, ac domesticum est. huic pro se quisq; nostrum mederi, atq; hoc omnes sanare uelle debemus. erratis si senatum probare ea, quæ dicuntur à me, putatis: populum autem esse in alia uoluntate. omnes, qui se incolumes uolent: sequentur authoritatem consulis soluti à cupiditatibus, liberi à delictis, cauti in periculis, non timidi in contentionibus. Quod si quis uestrum spe ducatur: se posse turbulenta ratione honori uelificari suo: primum me consule id sperare desistat: deinde habeat me ipsum sibi documento: quem equestri ortum loco consulem uidet: quæ uitæ uia facillime uiros bonos ad honorem dignitatemq; perducat. Quod si uos uestrum mihi studium P. C. ad communem dignitatem defendendam profitemini: perficiā profecto id, quod maxime Resp. desiderat: ut huius ordinis authoritas, quæ apud maiores nostros fuit: eadē nūc longo interuallo reip. restituta esse uideatur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA P. SERVILIVM RVLLVM TRIBVNVM PL. AD POPVLVM. ORATIO. XVI.

St hoc in more positum Quirites, institutoq; maiorũ: ut ij, qui beneficio uestro imagines familiæ suæ consecuti sunt: eam primam habeant concionẽ: qua gratiam beneficij uestri cum suorum laude coniungant. qua in oratione nonulli aliquando digni maiorum loco reperiuntur. pleriq; autem hoc perficiunt: ut tantum maioribus eorum debitum esse uideatur: unde, etiam quod posteris solueretur, redundaret. mihi quidẽ apud uos de meis maioribus dicendi facultas non datur: non quod non tales fuerint: quales nos illorum sanguine creatos, disciplinisq; institutos uidetis: sed quod laude populari, atq; honoris uestri luce caruerunt. de me autem ipso uereor, ne arrogantis sit apud uos dicere: ingrati, tacere. nam & quibus studijs hanc dignitatem consecutus sim, memetipsum commemorare perquam graue est: & silere de tantis uestris beneficijs nullo modo possum. quare adhibebitur à me certa ratio moderatioq; dicendi: ut quid à uobis acceperim, commemorem: quare dignus uestro summo honore, singulariq; iudicio sim: ipse modice dicam, si necesse erit: uos eosdẽ existimaturos putem: qui iudicauistis. Me per longo interuallo propè memoriæ, temporumq; nostrorum primum hominem nouum consulem fecistis: & eum locum, quẽ nobilitas præsidijs firmatum, atq; omni

ratione obuallatum tenebat: me duce rescidistis: uirtutiq; in posterum patere uoluistis: neq; me tantummodo consulem, quod est ipsum per sese amplissimum: sed ita fecistis: quomodo pauci nobiles in hac ciuitate consules facti sunt: nouus ante me nemo. nam profecto si recordari uolueritis de nouis hominibus: reperietis, eos, qui sine repulsa cõsules facti sunt: diuturno labore, atq; aliqua occasione esse factos: cum multis annis post petissent, quàm prætores fuissent: aliquanto serius, quàm per ætatem, ac per leges liceret. qui autem anno suo petierint: sine repulsa nõ esse factos. me esse unum ex omnibus nouis hominibus, de quibus meminisse possumus: qui consulatum petierim: cum primum licitum sit: consul factus sim: cum primum petierim. ut uester honos ad mei temporis diẽ petitus, non ad alienæ petitionis occasionem interceptus, nec diuturnis precibus efflagitatus, sed dignitate impetratus esse uideatur. Est illud amplissimum quod paulo ante commemoraui Quirites: quod hoc honore ex nouis hominibus primum me multis posthabitis affecistis: quod prima petitione: quod anno meo. sed tamen magnificentius atq; ornatius esse illo nihil potest: quod meis comitijs non tabellam indicem tacitæ libertatis, sed uocem unam præ uobis indicem uestrarum erga me uoluntatum, ac studiorum tulistis. itaq; me non extrema tribus suffragiorum, sed primi illi uestri concursus, neq; singulæ uoces præconum, sed una uoce uniuersus Populus Ro. consulem declarauit. Hoc ego tam insigne, tam singulare uestrum beneficium Quirites, cum ad animi mei fructum, atq; læticiam duco esse permagnum: tum ad curam, sollicitudinemq; multo maius. uersantur enim Quirites in animo meo multæ, & graues co=

gitationes: quæ mihi nullam partem neq; diurnæ, neq; nocturnæ quietis impartiunt. primum tuendi consulatus. quæ cum omnibus est difficilis, & magna ratio: tum uero mihi præter cæteros: cui errato nulla uenia, recte facto exigua laus, & ab inuitis expressa proponitur: non dubitanti fidele consilium, non laboranti certum subsidium nobilitatis ostenditur. quod si solus in discrimen aliquod adducerer: ferrem Quirites animo æquiore. sed mihi uidentur certi homines, si qua in re me nonmodo cõsilio, uerũ etiam casu lapsum esse arbitrabuntur: uos uniuersos, qui me antetuleritis nobilitati: uituperaturi. mihi autem Quirites omnia potius perpetienda esse duco: quàm non ita gerendum consulatum: ut in omnibus meis factis, atq; consilijs, uestrum de me factum, consiliumq; laudetur. Accedit etiam ille mihi summus labor, ac difficillima ratio consulatus gerendi: quod non eadem, qua superioribus consulibus, lege, et conditione utendum esse decreui: qui aditum huius loci, conspectumq; uestrum partim magnopere fugerunt: partim non uehementer secuti sunt. ego autem non solum hoc in loco dicam: ubi est id dictu facillimum: sed in ipso Senatu, in quo esse locus huic uoci nõ uidebatur: popularem me futurum esse Consulem, prima mea illa oratione Cal. Ianuarij dixi. neq; enim ullo modo facere possum: ut cum me intelligam nõ hominum potentium studio: non excellentibus gratijs paucorum, sed uniuersi populi Ro. iudicio consulem ita factum: ut nobilissimis hominibus longe præponerer: nõ & in hoc magistratu, & in omni uita essem popularis. Sed mihi ad huiusce uerbi uim, & interpretationem uehementer opus est uestra sapientia. uersatur enim

magnus error propter insidiosas nonnullorum simulationes: qui cum populi non solum commoda, uerum etiam salutem oppugnant: & impediunt: oratione assequi uolunt: ut populares esse uideantur. Ego qualem Cal. Ianuarij acceperim Remp. Quirites intelligo: plenam sollicitudinis, plenam timoris: in qua nihil erat mali: nihil aduersi: quod non boni metuerent: improbi expectarent. omnia turbulenta consilia contra hunc Reip statum, & contra uestrum ocium, partim iniri: partim nobis Consulibus designatis inita esse dicebantur. sublata erat de foro fides, non ictu aliquo nouæ calamitatis, sed suspicione, ac perturbatione iudiciorũ, infirmatione rerum iudicatarum: nouæ dominationes, extraordinaria non imperia, sed regna quæri putabantur. quæ cum ego non solum suspicarer: sed planè cernerẽ: neq; enim obscure gerebantur. dixi in Senatu, in hoc magistratu me popularem Consulem futurum. quid enim est tam populare, quàm pax? qua nonmodo ij, quibus natura sensum dedit: sed etiam tecta, atq; agri mihi lætari uidentur. quid tam populare, q̃ libertas? quã non solum ab hominibus, uerum etiã à bestijs expeti, atq; omnibus rebus anteponi uidetis. quid tam populare, quàm ocium? quod ita iucundum est: ut et uos, & maiores uestri, & fortissimus quisq; uir, maximos labores suscipiendos putet: ut aliquando in ocio possit esse, præsertim in imperio, ac dignitate. qui icirco etiam maioribus nostris præcipuam laudem, gratiamq; debemus: quod eorum labore est factum: ut impune in ocio esse possemus. Quare qui possum non esse popularis? cum uideam hæc omnia Quirites, pacem externã, libertatem propriam generis, ac nominis uestri, ociũ do-

mesticum, deniq; omnia, quæ uobis cara, atque ampla sunt: in fidem, & quodammodo in patrocinium mei cõsulatus esse collata? neq; enim Quirites illud uobis iucũdum, aut populare debet uideri: largitio aliqua promulgata: quæ uerbis ostẽtari potest: re uera fieri, nisi exhausto ærario, nullo pacto potest. neq; uero illa popularia sunt existimanda: iudiciorum perturbationes, rerum iudicatarum infirmationes, restitutio damnatorum, qui ciuitatum afflictarũ perditis iam rebus extremi exitiorum solent esse exitus. neque si qui agros populo Ro. pollicentur: si aliud quiddam obscure moliuntur: aliud spe ac specie simulationis ostentant: populares existimandi sunt. nam uere dicam Quirites, genus ipsum legis Agrariæ uituperare non possum. uenit enim mihi in mentem, duos clarissimos, ingeniosissimos, amantissimos plebis romanæ uiros, Tyberium, & C. Gracchos, plebem in agris publicis constituisse: qui agri à priuatis antea possidebantur. non sum autem ego is Consul: qui, ut pleriq;, nefas esse arbitrer, Gracchos laudare: quorum consilijs, sapientia, legibus, multas esse uideo Reip. partis constitutas. itaq; ut initio mihi designato consuli nunciabatur, legem Agrariam Tribunos Pl. designatos conscribere: cupiebam quid cogitarent, cognoscere. etenim arbitrabar, quoniam eodem anno gerendi nobis essent magistratus: esse aliquam oportere inter nos bene administrandæ Reip. societatem. cum familiariter me in eorum sermonem insinuarem: ac darem: cœlabar: excludebar. & cum ostenderem, si lex utilis plebi romanæ mihi uideretur: authorem me, atq; adiutorem futurum: tamen aspernabantur hanc liberalitatem meam. ne-

gabant me adduci posse: ut ullam largitionem probarem. finem feci offeredi mei: ne forte mea sedulitas, aut insidiosa, aut impudens uideretur. interea non desistebant clàm inter se conuenire: priuatos quosdam adhibere: ad suos coetus occultos noctem adiungere, et solitudinem. quibus rebus, quanto in metu fuerimus ex uestra sollicitudine, in qua illis temporibus fuistis: facile assequi coniectura poteritis. Ineunt tandem magistratus Tribuni plebis: concio tandem expectata P. Rulli: quod & princeps erat Agrariæ legis: & truculentius se gerebat, quàm cæteri. iam designatus alio uultu, alio uocis sono, alio incessu eē meditabatur: uestitu obsoletiore, corpore inculto, & horrido, capillatior quàm ante, barbaq; maiore: ut oculis, & aspectu denunciare omnibus uim Tribunitiam: & minitari Reip. uideretur. legem hominis, concionemq; expectabam. lex initio nulla proponitur: concionem in primis aduocari iubet. summa cum expectatione concurritur. explicat orationem sane longam, & uerbis ualde bonis. unum erat quod mihi uitiosum uidebatur: quod tanta ex frequentia inueniri nemo potuit: qui intelligere posset, quid diceret. hoc ille utrum insidiarum causa fecerit: an hoc genere eloquẽtiæ delectetur: nescio. tamensi qui acutiores in concione steterant: de lege Agraria nescio quid uoluisse eũ dicere suspicabantur. aliquando tandẽ me designato lex in publicum proponitur: concurrũt iussu meo plures uno tempore librarij: descriptam legem ad me afferunt. omni hoc uobis ratione confirmare possum Quirites: hoc animo me ad legendam legem, cognoscendamq; uenisse: ut si eam uobis accommodatam, atq; utilem esse intelligerem: author eius, atq; adiutor essem. non enim na

tura, neq; dissidio, neq; odio penitus insito bellum nescio quod habet susceptum Consulatus cum Tribunatu: quia persæpe seditiosis, atq; improbis tribunis Pl. boni & fortes consules obstiterunt: et quia uis Tribunitia nonnunquam libidini restitit consulari. non potestatum dissimilitudo, sed animorum disiunctio dissensionem facit. itaq; hoc animo legem sumpsi in manus: ut eam cuperem esse aptam uestris commodis: & eiusmodi, quã consul re, non oratione popularis, & honeste, & libenter possit defendere. Atq; ego à primo capite legis usq; ad extremũ reperio Quirites, nihil aliud cogitatum: nihil aliud susceptum: nihil aliud actum: nisi uti decem reges, ærarij, uectigaliũ, prouinciarum omniũ, totius reipublicæ, regnorum, liberorum populorum, orbis deniq; terrarum domini constituerẽtur, legis Agrariæ simulatione, atq; nomine. sic cõfirmo Quirites: hac lege Agraria pulcra, atq; populari, dari uobis nihil: condonari certis hominibus oĩa: ostentari Populo Romano agros: eripi etiam libertatem: priuatorum pecunias augeri: publicas exhauriri: deniq;, quod est indignissimũ: per tribunum Pl. quem maiores præsidẽ libertatis, custodemq; esse uoluerunt: reges in ciuitate constitui. quæ cum exposuero: si falsa uobis uidebuntur esse: sequar authoritatẽ uestram: mutabo meam sententiã. sin insidias fieri libertati uestræ, simulatione largitionis intelligetis: nolitote dubitare plurimo sudore, & sanguine maiorum uestrorum partam uobisq; traditam libertatem, nullo uestro labore consule adiutore defendere. Primum caput est legis Agrariæ: quo, ut illi putant, tentamini leuiter, quo animo libertatis uestræ diminutionem ferre possitis. iubet enim, Tribunum Pl. qui eam legem tule-

rit: creare decemuiros per tribus septem decem: ut quē nouem tribus fecerint: is decemuir sit. Hic quæro, quā ob causam initium rerum, ac legum suarum hinc duxerit: ut populus ro. suffragio priuaretur? totiens legibus Agrarijs curatores constituti sunt: triumuiri, quinqueuiri, decemuiri: quæro à populari Tribuno Pl. ecquando nisi per XXXV tribus creati sint? etenim cū omnes potestates, imperia, curationes, ab uniuerso populo Ro. proficisci conuenit: tum eas profecto maxime: quæ constituuntur ad populi fructum aliquē, & commodum: in quo & uniuersi deligant: quē Populo Ro. maxime consulturum putent: et unusquisq; studio, & suffragio suo uiam sibi ad beneficium impetrandum munire possit. hoc Tribuno Pl. potissimum uenit in mentē, Populum Ro. uniuersum priuare suffragijs: paucas tribus non certa conditione iuris, sed sortis beneficio fortuito, ad usurpandam libertatem uocare. Item inqt eodemq; modo capite altero, ut comitijs Pontificis Maximi. Ne hoc quidem uidit: maiores nostros tam fuisse populares: ut quod per populum creari fas non erat propter religionem sacrorum: in eo tamen propter amplitudinem sacerdotij uoluerint populo supplicari. atq; hoc idē de cæteris sacerdotijs Cn. Domitius Tribunus Pl. uir clarissimus tulit: quod populus per religionem sacerdotia mandare non poterat: ut minor pars populi uocaretur: ab ea parte qui esset factus: is à collegio cooptaretur. uidete quid intersit inter Cn. Domitium Tribunum pl. hominem nobilissimum, & P. Rullum: qui tentauit ut opinor pacientiam uestram: cum se nobilem esse diceret. Domitius quod per cerimonias, populi fieri nō poterat: ratione assecutus est: ut id, quoad posset: quo=

ad fas esset: quoad liceret: populi ad partes daret. hic quod populi propriũ semp fuit: quod nemo immuniuit: nemo immutauit: quin ij qui populo agros essent assignaturi: ante acciperent à populo beneficiũ: q̃ darent: id totum eripere uobis, atq; è manibus extorquere conatus est. ille quod dari populo nullo modo poterat: tamẽ quodammodo dedit. hic quod adimi nullo pacto poterat potestate: quadã ratione eripere conatur. quæret quispiam in tanta iniuria, tantaq; impudentia quid spectarit? non defuit consilium. fides erga plebem romanam, æquitas in uos, libertatemq; uestram uehementer defuit. iubet enim comitia decemuiris habere creandis eum: qui legem tulerit. hoc dicam planius. iubet Rullus homo non cupidus, neque appetens, habere comitia Rullum. nondum reprehendo. uideo fecisse alios. illud, quod nemo fecit, de minore parte populi quo pertineat uidete. habebit comitia. uolet eos denunciare, quibus regia potestas hac lege quæritur. uniuerso populo neque ipse committit: neque illi horum consiliorum authores committi recte putant posse. sortietur Tribus idem Rullus homo felix: educet quas uolet tribus: quos nouem tribus decemuiros fecerint, ab eodem Rullo eductæ: hos omnium rerum (ut iam ostendam) dominos habebimus. atq; ij, ut grati, ac memores beneficij esse uideantur: aliquid se nouem tribuum notis hominibus debere confitebuntur: reliquis uero sex & XX tribubus nihil erit: quod non putent posse suo iure denegare. quos tandem igitur decemuiros creari uult? se primum. qui licet? leges enim sunt ueteres, neque eæ consulares, si quid interesse hoc arbitramini: sed tribunitiæ, uobis, maioribusq; uestris uehe

menter gratæ, atq; iucundæ. Licinia est lex: atq; altera Ebutia: quæ nonmodo eum, qui tulerit de aliqua curatione, ac potestate: sed etiam collegas eius, cognatos, affinis excapit: ne eis ea potestas, curatio'ue mandetur. etenim si populo consulis: remoue te à suspicione alicuius tui commodi: fac fidem te nihil nisi populi utilitatem, & fructum quærere: sine ad illos potestatem, ad te gratiã beneficij tui peruenire. nam hoc quidem uix est liberi populi, uix uestrorum animorum, ac magnificentiæ. quis legem tulit? Rullus. quis maiorem partem populi, suffragijs priuauit? Rullus. quis comitijs præfuit? quis tribus, quas uoluit, uocauit nullo custode sortitus? quis decemuiros, quos uoluit, renunciauit? idem Rullus. quẽ principem renunciauit? Rullum. uix mehercule seruis hoc eum suis, non uobis omnium gentium dominis probaturum arbitrarer. optimæ leges igitur hac lege sine ulla exceptione tollẽtur. Idem legis sibi sua lege curationem petet: idem maiore parte populi suffragijs spoliata, comitia habebit: quos uolet, atq; in ijs se ipsum renunciabit: et uidelicet collegas suos adscriptores legis Agrariæ, non repudiabit: à quibus ei locus primus inuidiæ, in præscriptione legis concessus est: cæteri fructus omnium rerum, qui in spe legis huius positi sunt: communi cautione, atq; æqua sibi parte retinentur. At uidete hominis diligentiam: si aut Rullum cogitasse, aut si Rullo potuisse in mentem uenire arbitramini. uiderunt ij, q hæc machinabãtur: si uobis ex omni populo deligendi potestas esset data: quæcunq; res esset: in qua fides, integritas, uirtus, authoritas quæreretur: uos eam sine dubitatione ad Cn. Pompeium principem delaturos. etenim quem unum ex cunctis delegissetis: ut eum omni-

bus omnium gentium bellis, terra, et mari præponere-
tis: certe in decemuiris faciendis, siue fides haberetur:
siue honos: & committi huic optime: & ornari hunc
iustissime posse intelligebant. itaq; excipitur hac lege, non
adolescentia, non legitimum aliquod impedimentum,
non potestas, non magistratus ullus alijs negocijs, ac le
gibus impeditus, reus deniq;, quominus decemuir fieri
possit. præsentem eum profiteri iubet. quod nulla alia
in lege unquam fuit: ne in his quidem magistratibus:
quorũ certus ordo est. * siue accepta lex esset: illum sibi
Collegam ascriberetis custodem ac uindicem cupidita-
tum. Hic, quoniam uideo uos hominis dignitate, & con
tumelia legis esse commotos: renouabo illud, quod initio
dixi: regnum comparari: libertatem uestram hac lege
funditus tolli. An uos aliter existimabatis? cum ad om
nia uestra pauci homines cupiditatis oculos adiecissent:
non eos in primis id acturos: ut ex omni custodia ue-
stræ libertatis, ex omni potestate, curatione, patrocinio,
uestrorum commodorum, Cn. Pompeius depelleretur?
uiderunt: & uident: si per imprudentiam uestram, ne
gligentiam meam, legem incognitam acceperitis: fore
uti postea cognitis insidijs, cum decemuiros crearetis: tũ
uicijs omnibus & sceleribus legis, Cn. Pompeij præsi-
dium opponendum putetis. & hoc paruum argumentũ
uobis erit: à certis hominibus dominationem, potesta-
temq; omnium rerum quæri? cum uideatis eum, quem
custodem uestræ libertatis fore uideant: expertem fieri
dignitatis. Cognoscite nũc quæ potestas decemuiris &
quanta detur. Primum lege curiata Decemuiros ornat.
Iam hoc inauditum, & planè nouo more: uti curiata
lege magistratus detur, cui nullis comitijs ante sit datus.

Eam legem ab eo Prætore qui sit primus factus: ferri iubet. at quomodo? ut ij decemuiratum habeant: quos plebs designauerit. oblitus est, nullos à plebe designari. & is orbem terrarum constringit nouis legibus: qui quid in secundo capite scriptum est, nõ meminit in tertio. Atq; hic perspicuum est: quid iuris à maioribus accepe ritis: quid ab hoc tribuno Pl. uobis relinquatur. maiores de omnibus magistratibus bis uos sententiam ferre uoluerunt. nam centuriata lex Censoribus ferebatur: cum curiata cæteris patricijs magistratibus: tum iterum de eisdem iudicabatur: ut esset reprehendẽdi potestas: si populum beneficij sui pœniteret. nunc quia prima illa comitia tenetis centuriata, & tributa: curiata tantum au spiciorum causa remanserunt. hic autem Tribunus Pl. quia uidebat potestatem neminem iniussu populi, aut plebis posse habere: curiatis ea comitijs, quæ uos non sinitis, confirmauit: tributa, quæ uestra erant: sustulit. Ita cum maiores binis comitijs uoluerint uos de singulis ma gistratibus iudicare: hic homo popularis ne unam quidem populo comitiorum potestatem reliquit. Sed uidete hominis religionem, et diligentiam. uidit, & perspexit, sine curiata lege decemuiros habere potestatem nõ posse: quoniam per nouem tribus essent constituti. Iubet ferre de his legem centuriatam. Prætori imperat. quàm idipsum absurde, nihil ad me attinet. Iubet enim qui pri mus sit Prætor factus: eum legem curiatam ferre. sin is ferre non posset: qui postremus sit. ut aut lusisse in tantis rebus, aut profecto nescio quid spectasse uideatur. Verũ hoc quod est aut ita peruersum, ut ridiculum, aut ita maliciosum, ut obscurum sit: relinquamus. ad religionem hominis reuertamur. Videt sine lege curiata nihil

agi per decemuiros posse. quid postea si ea lata non erit? attendite ingenium. tum ij Decemuiri inquit eodem iure sint: quo qui optima lege. si hoc fieri potest: ut in hac ciuitate, quæ longe iure libertatis cæteris ciuitatibus antecellit: quisquam nullis comitijs imperium, aut potestatē assequi possit: quid attinet tertio capite legem curiatam ferre iubere? quoniam quarto permittas: ut sine lege curiata idem iuris habeant: quod haberent, si optima lege à populo essent creati? Reges constituuntur, non Decem uiri Quirites. itaq; ab is initijs, fundamentisq; nascuntur: ut nonmodo cum gerere cœperint: sed etiam cum constituentur: omne uestrum ius, potestas, libertasq; tollatur. at uidete quàm diligenter retineat ius tribunitiæ potestatis. Consulibus legem curiatam ferentibus, à Tribunis plebis sæpe est intercessum. neq; tamen nos id querimur: esse hāc Tribunorū Pl. potestatem: tantūmodo si quis ea potestate temere est usus: existimamus. hic Tribunus Pl. lege curiata, quam prætor ferat: adimit intercedendi potestatem. atq; hoc cum in eo reprehendendum est: quod per Tribunū Pl. Tribunitia potestas minuitur: tum in eo deridendum: quod Cōsuli, si legem curiatam non habet: attingere rem militarem non licet: huic, cui uetat intercedendi potestatem, etiam si intercessum sit: tamen eandem constituit: quam si lata esset lex: ut non intelligam: quare aut hic uetet intercedere: aut quenquā intercessurū putet: cum intercessio stulticiā intercessoris significatura sit: non rē impeditura. Sint igitur decem uiri neq; ueris comitijs, hoc est populi suffragijs, neq; illis ad speciem, atq; ad usurpationē uetustatis p XXX lictores auspiciorum causa adūbratis, constituti. uidete nunc eos qui à uobis nihil potestatis acceperint: quanto maio-

ribus ornamentis afficiat: quàm omnes nos affecti sumus: quibus uos amplissimas potestates dedistis. Iubet auspicij coloniarum deducendarum causa decemuiros habere pullarios. eodem iure inquit quo habuerunt tres uiri lege Sempronia. Audes etiam Rulle mentionem facere legis Semproniæ? nec te ea lex ipsa commouet? tales uiros illos XXXV tribuum suffragio esse creatos? et cum tu à Ti. Gracchi æquitate, ac pudore longissime remotus sis: id quod dissimillima ratione factum sit: eodem iure putas esse oportere? dat præterea potestatem uerbo Prætoriã: re uera regiam. definit in quinquennium: facit sempiternam. tantis enim confirmat opibus, & copijs: ut inuitis eripi nullo modo possit. deinde ornat apparitoribus, scribis, librarijs, præconibus, architectis, præterea mulis, tabernaculis, cẽturijs, suppellectili. sumptum haurit ex ærario: suppeditat à socijs. Ianitores ex equestri loco ducentos in annos singulos: stipatores corporis constituit: eosdem ministros, & satellites potestatis. Formam adhuc habetis Quir. & speciem ipsam Tyrannorum: insignia uidetis potestatis: nondum ipsam potestatem. dixerit enim fortasse quispiam. quid me ista lædunt? scriba, lictor, præco, pullarius? omnia sunt hæc huiusmodi Quirites: ut ea qui habeat sine uestris suffragijs: aut rex non ferendus, aut priuatus furiosus esse uideatur. perspicite quanta potestas permittatur: non priuatorum insaniam, sed intolerantiam regis esse dicetis. Primum permittitur infinita potestas innumerabilis pecuniæ conficiendæ de uestris uectigalibus non fruendis, sed alienandis. deinde orbis terrarum, gentiumq; omnium datur cognitio sine consilio, pœna sine prouocatione, animaduersio sine auxilio. iudicare per

quinquennium

quennium uel de Consulibus, uel de ipsis Tribunis Pl. poterunt. de illis interea nemo iudicabit. magistratus his petere licebit: causam dicere non licebit: emere agros à quibus uolent, uel quos uolent, quam uolent magno poterunt: colonias deducere nouas, renouare ueteres, totam Italiam suis colonijs ut complere liceat: permittitur: omnes prouincias obeundi, liberos populos agris mulctandi, regnorum uel dandorum summa potestas datur: cum uelint, Romæ esse: cum commodum sit: quacunq; uelint summo cum imperio, iudicioq; omnium rerum uagari ut liceat conceditur. interea dissoluant iudicia publica: de consilijs abducant, quos uelint: singuli de maximis rebus iudicent: quæstori permittant: finitorem mittant: ratum sit quod finitor uni ulli, à quo missus erit, renunciauerit. Verbum mihi deest Quirites: cũ ego hanc potestatem regiam appello. sed profecto maior est quædam. nullum enim regnum fuit unquam: quod non si minus iure aliquo, at regionibus tamen certis, contineretur. hoc uero infinitum est: quo & regna omnia, & uestrum imperium, quod latissime patet: et ea, quæ partim libera à uobis, partim etiam ignorata uobis sunt: permissu legis continentur. datur igitur eis, primum ut liceat eis uendere omnia: de quibus uendendis Senatus consulta facta sunt M. Tullio, Cn. Cornelio consulibus, aut postea. cur hoc tam est obscurum, atq; cæcum? quid? ista omnia, de quibus senatus censuit: nominatim in lege perscribi non'ne potuerunt? Duæ sunt huius obscuritatis causæ Quirites: una pudoris: si quis pudor esse potest in tam insigni impudentia: altera sceleris. nam neq; ea, quæ senatus nominatim uendenda censuit: audet appellare. sunt enim loca publica urbis:

ſunt ſacella: quæ poſt reſtitutam tribunitiam poteſtatem nemo attigit: quæ maiores in urbe partim, periculi per fugia eſſe uoluerunt. hæc lege tribunitia decemuiri uendent. accedit eo mons Gaurus: accedent ſalicta ad Minturnas: adiungetur etiam illa uia uendibilis Herculanea multarum delitiarum, & magnæ pecuniæ: permulta alia, quæ Senatus propter anguſtias ærarij uendenda cenſuit: Conſules propter inuidiam non uendiderunt. Verum hæc fortaſſe propter pudorem in lege reticentur. ſed illud magis eſt credendum, & pertimeſcendum: quod audaciæ decemuirali, corrumpendarum tabularum publicarum, fingendorumq; Senatus conſultorum, quæ facta nunquam ſunt: cum ex eo numero, qui per eos annos Conſules fuerunt, multi mortui ſint: magna poteſtas permittitur. niſi forte nihil eſt æquum uos de eorum audacia ſuſpicari: quorum cupiditati nimium anguſtus orbis terrarum eſſe uideatur. Habetis unum uenditionis genus: quod magnum uideri uobis intelligo: ſed attendite animos ad ea, quæ conſequuntur. hunc quaſi gradum quendam, atq; aditum ad cætera iactum intelligetis. QVI AGRI, QVAE LOCA, AEDIFICIA. quid eſt præterea? multa in mancipijs, in pecore, auro, argento, ebore, ueſte, ſupellectili, cæteris rebus. Quid dicam? inuidioſum putaſſet hoc fore: ſi omnia nominaſſet? non metuit inuidiam. quid ergo? longum putauit: & timuit, nequid præteriret. adſcripſit: ALIVD VE QVID. qua breuitate rem nullam eſſe exceptam uidetis. Quicquid ergo ſit extra Italiam: quod publicum populi Ro. factum ſit L. Sylla, Q. Pompeio conſulibus, aut poſtea: id Decemuiros iubet uendere. hoc caput Quirites omnis gentis, natio

nes, prouincias, regna, decemuirum ditioni, iudicio, potestatiq; permissa, & condonata esse dico. Primum hoc quæro, qui tandem locus usquam sit: quem non possint Decemuiri dicere publicum Populi Ro. esse factum? nam cum idem possit iudicare, qui dixerit: quid est: quod non liceat ei dicere: cui non liceat idem iudicare? Commodum erit Pergamum, Smyrnam, Thrallis, Ephesum, Miletum, Cyzicum, totam deniq; Asiam, quæ post L. Syllam, Q. Pompeium consS. recuperata sit, Populi Ro. factam esse dicere. utrum oratio ad eius rei disceptationem deerit? an cum idem & disseret, & iudicabit: impelli non poterit: ut falsum iudicet? an si condemnare Asiam uolet: terrorem damnationis, & minas non quanti uolet æstimabit? Quid quod disputari contra nullo pacto potest? quoniam statutum à uobis est, & iudicatum quam hæreditatem iam creuimus. Regnum Bithyniæ quod certe publicum est Populi Ro. factum. nunquid causæ est, quin omnes agros, urbes, statiua, portus, totam deniq; Bithyniam decemuiri uendituri sint? qd Mitylenæ? quæ terræ uestræ Quirites belli lege ac uictoriæ iure factæ sunt: urbs & natura, & situ, & descriptione ædificiorum, & pulchritudine in primis nobilis: agri iucundi, & fertiles. nempe eodem capite inclusi continentur. Quid Alexandria, cunctáq; Egyptus? ut occulte latet? ut recondita est? ut furtim tota decemuiris traditur? quis enim uestrum hoc ignorat? dici illud regnum testamento Regis alexandrini populi Ro. esse factum? hic ego consul populi Ro. nonmodo nihil iudico: sed ne quid sentiam quidem profero. magna enim mihi res nonmodo ad statuendum, sed etiam ad dicendum uidetur esse. uideo qui testamentum factum *

esse confirmet: authoritatem Senatus extare hæreditatis aditæ sentio. tum quando Alexandro mortuo Legatos Tyrum misimus: qui ab illo pecuniam depositam, nostris recuperarent. hæc L. Philippum sæpe in Senatu confirmasse memoria teneo. eum qui regnum illud teneat hoc tempore: neq; genere, neq; animo regio esse, inter omnes fere uideo conuenire. dicitur contra: nullũ esse testamentum: non oportere populum Ro. omniũ regnorũ appetentem uideri: demigraturos in illa loca nostros homines propter agrorum bonitatem, & omnium rerum copiã. hac tanta de re P. Rullus cum cæteris decemuiris Collegis suis iudicabit? et uerum iudicabit? nam utrunq; ita magnum est: ut nullo modo neq; concedendum, neq; ferendum sit. uolet esse popularis. populo Ro. adiudicabit. ergo idem ex sua lege uendet Alexandriam: uendet Egyptum: urbis copiosissimæ, pulcherrimorũq; agrorum iudex, arbiter, dominus, rex deniq; opulentissimi regni reperietur. non sumet sibi tantum: non appetet: iudicabit Alexandriam regis esse: à populo Ro. abiudicabit. primum populi Ro. hæreditatem Decemuiri iudicent? cum uos uolueritis de priuatis hæreditatibus Centumuiros iudicare? deinde quis aget causam populi romani? ubi res ista agetur? qui sunt isti decemuiri? quos perspiciamus regnum Alexandriæ Ptolemeo gratis adiudicaturos? quod si Alexandria petebatur: cur non eosdem cursus hoc tempore, quos L. Cotta L. Torquato conss. cucurrerunt? cur non aperte ut antea? cur non itẽ: ut cum decreto & palàm regionem illam petierunt? an quietis his, qui per cursum rectum regnum tenere non potuerunt: nunc tetris tenebris, & caligine se Alexandriam peruenturos arbitrati sunt? Atq; illud circun

ſpicite ueſtris mentibus: unaq;

*

legatos nostros homines authoritate tenui, qui rerum priuatarum cauſa legationes liberas obeunt: tamen exteræ nationes ferre uix poſſunt. graue eſt enim nomen imperij: atq; id etiam in leui perſona pertimeſcitur. propterea quod ueſtro, non ſuo nomine, cum hinc egreſſi ſunt: abutuntur. quid cenſetis cum iſti Decemuiri cum imperio, cum faſcibus, cum illa delecta finitorum iuuentute per orbem terrarum uagabuntur? quo tandem animo? quo metu? quo periculo miſeras nationes futuras? eſt in imperio terror. patientur. eſt in aduentu ſumptus. ferent. imperabitur aliquid muneris. non recuſabunt. illud uero quantum eſt Quirites? cum is Decemuir, qui aliquam in urbem aut expectatus, ut hoſpes, aut repente, ut dominus uenerit: illũ ipſum locum, quo uenerit: illam ipſam ſedem hoſpitalẽ: in qua erit deductus: publicam Populi Ro. eſſe dicet? quanta calamitas populi: ſi dixerit? quantus ipſi quæſtus: ſi negarit? Atq; iidem, qui hæc appetunt: queri non nunquam ſolent, omnes terras Cn. Pompeio, atq; omnia maria eſſe permiſſa. ſimile uero eſt multa committi: & condonari omnia? uel labori & negocio præponi, an prædæ & quæſtui? mitti ad ſocios liberandos, an ad opprimendos? deniq; ſi quis eſt honos ſingularis: nihil ne intereſt? utrum populus Ro. eum, cui uelit, deferat: an is impudenter populo Ro. per legis fraudem ſurripiatur? Intellexiſtis quot res & quantas Decemuiri legis permiſſu uendituri ſint. non eſt ſatis. cum ſeſe ſociorum, cum exterarum nationum, cum regum ſanguine imple

rint: incidant neruos populi romani: adhibeant manus uectigalibus uestris: irrumpant in aerarium. sequitur enim caput: quo capite non permittit quidem, si forte desit pecunia: quae tanta ex superioribus recipi potest: ut deesse nõ debeat: sed planè, quasi ea res nobis saluti futura sit: ita cogit, atq; imperat: ut Decemuiri uestra uectigalia uendant nominatim. Quam tu mihi ex ordine recita de legis scripto populi Ro. auctionem. quã me hercule ego praeconi huic ipsam luctuosam & acerbam
* praedicationem futuram puto. ut in suis rebus ita in Rep. luxuriosus nepos, qui prius siluas uendat, quàm uineas. Italiam percensuisti. perge in Siciliam. nihil est in hac prouincia: quod aut in oppidis, aut in agris maiores nostri proprium nobis reliquerint: quin id uenire iubeat. quod partũ recenti uictoria maiores uobis in sociorum urbibus, ac finibus, & uinculum pacis, et monimentum belli reliquerunt: id uos ab illis acceptum hoc authore uendetis? Hic mihi parumper mentes uestras Quir. commouere uideor: dum patefacio uobis, quas isti penitus abstrusas insidias se posuisse arbitratur contra Cn. Pompei dignitatem. et mihi quaeso ignoscite: si appello talem uirum saepius. uos mihi Praetori biennio ante Quir. hoc eodem in loco personam hanc imposuistis: ut quibuscunq; rebus possem, illius absentis dignitatem uobiscum una tuerer. feci adhuc quae potui, neq; familiaritate illius adductus, nec spe honoris, atq; amplissimae dignitatis: quam ego & si libente illo, tamen absente illo per uos consecutus sum. quamobrem cum intelligam hanc totam ferè legem ad illius opes euertendas tanquam machinam comparari: & resistam consilijs hominum: & perficiam profecto: quod ego uideo comparari: ut id uos

uniuersi non solum uidere: uerum etiam tenere possitis. Iubet uenire quæ Attalensium, quæ phaselitum, quæ Olympenorum fuerint: agrumq; Agerensem, & Orindicum, & Gedusanum. hæc P. Seruilij imperio, & uictoria clarissimi uiri uestra facta sunt. Adiungit agros Bithyniæ regios: quibus nunc publicani fruuntur. deinde Attalicos agros in Cheroneso, in Macedonia, qui Regis Philippi siue Persæ fuerunt: qui item à Censoribus locati sunt: & certissimum uectigal. adscribit idem auctioni Corinthios agros optimos & fertiles, & Cyrenenses qui Appionis fuerunt: et agros in Hispania propter Carthaginem Nouam, & in Africa ipsam Veterem Carthaginem uendit: quam uidelicet P. Africanus non propter religionem sedium illarum ac uetustatis de consilij sentētia consecrauit: sed ut ipse locus, eorum, qui cum hac urbe de imperio certarunt: uestigia calamitatis ostenderet. Sed non fuit tam diligens, quàm est Rullus: aut fortasse emptorem ei loco reperire non potuit. Verū inter hos agros regios, captos ueteribus bellis, uirtute summorū imperatorū, adiūgit regios agros Mythridatis, qui in Paphlagonia, q in Ponto, q in Cappadocia fuerunt: ut eos Decēuiri uēdant. Ita ne uero? nō legibus datis, nō auditis uerbis imperatoris, non dum deniq; bello confecto, cum Rex Mythridates amisso exercitu, regno expulsus, tamen in ultimis terris aliquid etiam nunc moliatur: atq; ab inuicta Cn. Pompei manu Meote, & illis paludibus, et itinerum angustijs, atq; altitudine montium defendatur: cum imperator in bello uersetur: in locis autem illis etiā nunc belli nomen reliquum sit: eos agros, quorum adhuc penes Cn. Pompeium omne iudicium, & potestas more ma-

iorum debet esse: decemuiri uendent? et credo P. Rullus (is enim sic se gerit: ut sibi iam decemuir designatus esse uideatur) ad eam auctionem potissimum proficiscetur? is uidelicet, antequam ueniat in Pontum: literas ad Cn. Pompeium mittet. quarum ego iam exemplum ab istis compositum esse arbitror. P. SERVILIVS RVLLVS TRIBVNVS PL. DECEMVIR S. D. POMPEIO CN. F. non credo ascripturũ esse Magno. non enim uidetur id, quod imminuere lege conatur: concessurus uerbo. TE VOLO CVRARE: VT MIHI SINOPE PRAESTO SIS: AVXILIVMQVE ADDVCAS: DVM EOS AGROS, QVOS TVO LABORE COEPISTI, EGO MEA LEGE VENDAM. an Pompeium non adhibebit? in eius prouincia uendet manubias Imperatoris? ponite ante oculos uobis Rullũ in Ponto inter uestra, atq; hostium castra hasta posita cum suis formosis finitoribus auctionantem. Neq; in hoc solum inest contumelia: quæ uehementer & insignis est, & noua: ut ulla res parta bello, nondum legibus datis, etiam tum imperatore bellum administrante, nonmodo uenierit: uerum etiã locata sit: plus spectant homines certe, quàm contumeliam: sperant si concessum sit inimicis Cn. Pompeij cum imperio, cum iudicio omnium rerum, cum infinita potestate, cum innumerabili pecunia, nõ solum alijs in locis uagari: uerum etiam ad ipsius exercitum peruenire: aliquid illi insidiarum fieri: aliquid de eius exercitu, copijs, gloria, detrahi posse. putant, si quam spẽ in Cn. Pompeio exercitus habeat, aut agrorum, aut aliorũ commodorum: hanc non habiturum: cum uiderit earũ

rerum omnium potestatem ad Decemuiros esse translatam. patior non moleste tam stultos esse, qui hæc sperēt: tam impudentes, qui conentur. illud queror, tam me ab ijs esse contemptum: ut hæc portenta me Consule potissimum cogitarent. Atq; in omnibus his agris, ædificijsq; uendendis permittitur decemuiris ut uendant quibuscunq; in locis uideatur. O' perturbatam rationem: O' libidinem refrenandam: O' consilia dissoluta, atq; perdita. uectigalia locare nusquā licet, nisi in hac urbe, hoc ex loco, hac uestrum frequētia. uenire uestras res proprias, & in perpetuum à uobis alienari, in Paphlagoniæ tenebris atq; in Cappadociæ solitudine licebit? L. Sylla cum bona indemnatorum ciuium funesta illa auctione sua uenderet: & se prædam suam diceret uendere: tamen ex hoc loco uendidit: nec quorum oculos offendebat: eorum ipsorum conspectum fugere ausus est. Decemuiri uestra uectigalia nonmodo ne uobis quidem arbitris: sed ne præcone quidem publico teste uendent? Sequitur omnes agros extra Italiam infinito ex tempore: non, ut antea, ab Sylla, & Pompeio coss. cognitio decemuirum: priuatus sit an publicus, sicq; agro pergrande uectigal imponitur. Hoc quantum iudicium, quàm intolerandum, quàm regiū sit, quem præterit? posse quibuscunq; locis uelint, nulla disceptatione, nullo consilio, priuata publicare: publica liberare. Excipitur hoc capite, ager in Sicilia recētoricus: quem ego excipi, & propter hominum necessitudinem, & propter æquitatem Quir. sæpe uehementer gaudeo. Sed quid hæc impudentia? qui agrum Recentoricum possident, uetustate possessionis se, non iure, misericordia Senatus non agri conditione defendunt. nam illum

agrũ publicum esse fatentur. sed moueri possessionibus, amicissimus sedibus, ac dijs penatibus negant oportere. At si est priuatus ager Recentoricus: quid eum excipis? sin autem publicus: quæ est ista æquitas? cæteros, etiam si priuati sint: permittere, ut publici iudicentur: hunc excipere nominatim, qui publicus esse fateatur. ergo eorum ager excipitur: qui apud Rullum alia ratione ualuerunt. Cæteri agri omnes, qui ubiq; sunt, sine ullo delectu, sine populi Ro. notione, sine iudicio Senatus, decemuiris addicentur. Atque etiam est alia superiore capite, quo omnia ueneunt, quæstuosa exceptio: quæ teget eos agros: de quibus fœdere cautum est. Audiuit hanc rem non à me, sed ab alijs agitari sæpe in Senatu: nonnunquam ex hoc loco: possidere agros in ora maritima regem Hyempsalem: quos P. Africanus populo Ro. adiudicarit: & tamen postea per C. Cottam Cons. cautum esse fœdere. hoc quia uos fœdus non iusseritis, ueretur Hyempsal ut satis firmum sit, & ratum. Quid cuiusmodi est illud? tollitur uestrum iudicium: fœdus totum excipitur: * comprobatur. quod minuit auctionem Decemuiralem: laudo: quod regi amico cauet: non reprehendo: quod nõ gratis fit: indico. uolitat enim ante oculos istorum Iubæ regis filius adolescens non minus bene nummatus, q̃ bene capillatus. Vix iam uidetur locus esse, qui tantos aceruos pecuniæ capiat. auget: addit: accumulat: aurum, argentum ex præda, ex manubijs, ex coronario, ad quoscunq; peruenit: neq; relatum est in publicum: neque in monumento consumptum: id profiteri apud decemuiros, & ad eos referre iubet. hoc capite etiam quæstionem de clarissimis uiris, qui Populi

Ro. bella gesserunt: iudiciumq; de pecunijs repetundis ad Decemuiros translatum uidetis. horum erit nullum iudicium, quantæ cuiusq; manubiæ fuerint: quid relatum, quid residuum sit. in posterum uero lex hæc imperatoribus uestris constituitur: ut quicunq; de prouincia decesserit: apud eosdem Decemuiros, quantum habeat prædæ, manubiarum, auri coronarij, profiteatur. Hic tamen uir optimus, eum quem amat, excipit, Cn. Pompeium. unde iste amor tam improuisus, ac tam repentinus? qui honore decemuiratus excluditur propè nominatim: cuius iudicium, legumq; datio, captorum agrorũ ipsius uirtute cognitio tollitur: cuius nõ in prouinciam, sed in ipsa castra decemuiri cum imperio, infinita pecunia, maxima potestate, & iudicio rerum omnium mittuntur: cui ius imperatorium, quod semper omnibus imperatoribus est conseruatum: soli eripitur: is excipitur unus: ne manubias referre debeat. utrum tandẽ hoc capite, honos haberi homini, an inuidia quæri uidetur? remittit hoc Rullo, Cn. Pompeius: beneficio isto legis, benignitate decemuirali nihil utitur. nam si est æquum prædas, ac manubias suas imperatores, non in monumenta deorum immortalium, neq; in urbis ornamenta conferre: sed ad decemuiros, tanquam ad dominos reportare: nihil sibi appetit præcipue Pompeius: nihil: uult se in communi, atq; in eodem, quo cæteri, iure uersari. sin est iniquum Quirites: si turpe: si intolerandum: hos decemuiros portitores omnibus omniũ pecunijs constitui: qui nonmodo reges, atq; exterarum nationum homines, sed etiam imperatores nostros excutiant: non mihi uidentur honoris causa, excipere Pompeium: sed metuere, ne ille eandem contumeliam, quam

cæteri, ferre non possit. Pompeius autem hoc animo sit: ut quicquid uobis placeat, sibi ferendũ putet: quod uos ferre non poteritis, id profecto perficiat: ne diutius inuiti ferre cogamini. Verum tamen cauet: ut si qua pecunia, post nos Consules, ex nouis uectigalibus recipiatur: ea decemuiri utantur. noua porrò uectigalia uidet ea fore: quæ Pompeius adiunxerit. ita remissis manubijs, uectigalibus eius uirtute partis, se frui putat oportere. Parta sit pecunia Quir. decemuiris tanta, quãta sit in terris: nihil prætermissum: sed omnes urbes, agri, regna deniq;, postremo etiam uectigalia uestra uenierint: accesserint in cumulum manubiæ uestrorum imperatorum: quantæ, & quàm immanes diuitiæ decemuiris in tantis auctionibus, tot iudicijs, tam infinita potestate rerum omnium quærãtur, uidetis. cognoscite nunc alios immensos, atq; intolerabiles quæstus: ut intelligatis ad certorum hominum importunam auaritiam hoc populare legis Agrariæ nomen esse quæsitum. hac pecunia iubet agros emi: quo deducamini. Non consueui homines appellare asperius Quir. nisi lacessitus: uelim fieri posset: ut à me sine contumelia nominarentur ij: qui se decemuiros sperant futuros: iam uideretis quibus hominibus omnium rerum & uendendarum & emendarum potestatem permitteretis. sed quod ego nondũ statuo mihi esse dicendum: uos tamen id potestis cum animis uestris cogitare. unum hoc certe uideor mihi, uerissime posse dicere. tum cum haberet hæc Resp. Luscinos, Calatinos, Acidinos homines non solum honoribus populi, rebusq; gestis, uerum etiam patientia paupertatis ornatos: et tum, cum erant Catones, Philippi, Lelij: quorum sapientiã, temperantiamq; in publicis, priuatisq;,

forensibus, domesticisq; rebus pspexeratis: tamen huiuscemodi res commissa nemini est: uti idem iudicaret: et uenderet: & hoc faceret per quinquenium toto in orbe terrarum: idemq; agros uectigalis Populi. Ro. abalienaret: & cum summam tantæ pecuniæ nullo teste sibi ipse ex sua uolũtate fecisset: tum deniq; emeret à quibus uellet, quod uideretur. Committite uos nunc Quir. his hominibus hæc omnia, quos odorari hunc decemuiratum suspicamini: reperietis partem esse eorum, quibus, ad habendum, partem quibus ad consumendum, nihil satis esse, uideatur. Hic ego iam illud, quod expeditissimum sit: ne disputo quidẽ Quirites: nõ esse hanc uobis à maioribus relictam consuetudinem: ut emantur agri à priuatis: quo plebs publice deducatur: omnibus legibus, agris publicis priuatos esse deductos: huiuscemodi me aliquid ab hoc horrido, ac truce Tribuno Pl. expectasse: hanc uero emendi & uendendi quæstuosissimam ac turpissimam mercaturam, alienam actione Tribunitia, alienã dignitate Populi Ro. semper putaui. Libet agros emi. primum quæro quos agros? & quibus in locis? nolo suspensam & incertam Plebem Ro. obscura spe & cæca expectatione pendere. Albanus ager est, Setinus, Priuernas, Fundanus, Vestinus, Falernus, Linternus, Cumanus, Casinas. audio. Ab alia porta, Capenas, Faliscus, Sabinus ager, Reatinus, Venafranus, Allifanus, Trebullanus. habes tantam pecuniam: qua hosce omnes agros, & cæteros horum similis nonmodo emere, uerum etiam coaceruare possis. cur eos non definis? neq; nominas? ut saltem deliberare plebs romana possit: qd intersit sua: quid expediat: quantum tibi in emendis, et in uendendis rebus committendum putet. definio inqt

Italiam. satis certa regio. etenim quantulū interest utrū in Massici radices: an in Italiam alio'ue deducamini? Age uero definis locum. quidnam agri uero inquit? qui arari, aut coli possit. qui possit arari inquit, aut coli: non qui aratus aut cultus sit. Vtrum hæc lex est: an tabula Veratianæ auctionis? in qua scriptum fuisse aiunt: iugera CC, in quibus oliuetum fieri potest: iugera CCC, ubi institui uineæ possunt. hoc tu emes ista innumerabili pecunia: quod arari aut coli possit? quod solum tam exile, & macrum est: quod aratro perstringi non possit? aut quod est tam asperū saxetum: in quo agricolarum cultus non elaboret? Icirco inqt agros nominare non possum: quia tangam nullum ab inuito. hoc quoq; multo est quæstuosius: q̄ si ab inuito sumeret. inietur enim ratio quæstus de uestra pecunia: et tum deniq; ager emetur: cum idem expedierit emptori, et uenditori. Sed uidete uim legis Agrariæ: ne ij quidē, qui agros publicos possidēt: decedent de possessione: nisi erunt deducti optima conditione, et pecunia maxima. Conuersa ratio. antea, cum erat à tribuno Pl. Mentio legis Agrariæ facta: continuo qui agros publicos, aut qui possessiones inuidiosas tenebant: pertimescebant. hæc lex eos homines fortunis locupletat: inuidia liberat. quam multos enim Quirites, existimatis esse: qui latitudinē possessionum tueri, qui inuidiam Syllanorum agrorum ferre non possint? qui uendere cupiant? emptorē nō reperiant? perdere iam deniq; illos agros ratione aliqua uelint? Qui paulo ante, diem, noctemq; tribunitium nomen horrebant: uestrā uim metuebant: mentionem legis Agrariæ pertimescebant: ij nūc etiam ultro rogabūtur: atq; orabūtur: ut agros partim publicos, partim plenos

inuidiæ, plenos periculi, quanti ipsi uelint decẽuiris tradant. atq; hoc carmen hic Tribunus Pl. non uobis, sed sibi intus canit. habet socerũ uirũ optimum: qui tantum agri in illis Reip. tenebris occupauit: quantum concupiuit. huic subuenire uult succumbenti, iam oppresso Syllanis oneribus, graui sua lege: ut liceat illi inuidiam deponere: pecuniã condere. et uos non dubitatis: quin uectigalia uestra uendatis plurimo maiorum uestrorum sanguine, & sudore quæsita? ut Syllanos possessores diuitijs augeatis: periculo liberetis? Nam ad hanc emptionem decemuiralem duo genera agrorũ spectant Quirites. eorũ unum, propter inuidiam domini fugiunt: alterum, propter uastitatem. Syllanus ager à certis hominibus latissime continuatus tantam habet inuidiam: ut ueri ac fortis Tribuni Pl. stridorem unum perferre nõ possit. hic ager omnis, quoquo precio coemptus erit: tamẽ ingenti pecunia uobis inducetur. Alterum genus agrorum propter sterilitatem incultum, propter pestilentiã uastum, atq; desertum, emetur ab ijs: qui eos uident sibi esse, si non uendiderint, relinquendos. Et nimirũ istud est, quod ab hoc Tribuno Pl. dictum est in Senatu: urbanam plebem nimium in Rep. posse: exhauriẽdã esse. hoc enim est usus: quasi de aliqua sentina, ac nõ de optimorum ciuium genere loqueretur. Vos uero Quirites, si me audire uultis: retinete istam possessionem gratiæ, libertatis, suffragiorum, dignitatis, urbis, fori, ludorũ, festorum dierum, cæterorum omnium commodorũ. nisi forte mauultis, relictis his rebus, atq; hac luce reip. in Sipontina siccitate, aut in Salpinorum pestilentiæ finibus Rullo duce collocari. At dicat quos agros empturus sit: ostendat, & quid, & quibus daturus sit. ut

uero cum omnes urbes, agros, uectigalia, regna uendiderit: tum harenam aliquam, aut paludes emat: id uos potestis quæso concedere? Quanquam illud est egregiũ: quod hac lege ante omnia ueneunt: ante pecuniæ coguntur: & coaceruantur: quàm gleba una ematur. deinde emi iubet: ab inuito uetat. quæro, si, qui uelint uẽdere, non fuerint: quid pecunia fiet? et referre in ærarium lex uetat: exigi prohibet. igitur pecuniam omnẽ decemuiri tenebunt: uobis ager non emetur. uectigalibus abalienatis, socijs uexatis, regibus, atque omnibus gentibus exinanitis, illi pecunias habebunt: uos agros non habebitis. facile inquit adducentur pecuniæ magnitudine, ut uelint uendere. ergo ea lex est: qua nostra uẽdamus: quanti possimus: aliena emamus: quanti possessores uelint. Atq; in hos agros, qui hac lege empti sint: colonias ab ijs decemuiris deduci iubet. quid? omnis ne locus eiusmodi est? ut nihil intersit Reip. colonia deducatur in eum locum, nec ne? an est locus, qui coloniam postulet? est plane rectius & * quo in genere, sicut in cæteris Reip. partibus, est operæprecium diligentiã maiorum recordari: qui colonias sic idoneis in locis contra suspicionem periculi collocarunt: ut esse non oppida Italiæ, sed propugnacula imperij uiderentur. Hi deducẽt colonias in eos agros: quos emerint. etiam ne si Reip. nõ expediat? & in quæ loca præterea uidebitur? quid igitur est causæ: quin coloniam in Ianiculum possint deducere? & suum præsidium in capite, atq; ceruicibus uestris possint collocare? tu nõ definias, quo colonias, in quæ loca, quo numero colonorum deduci uelis? tu occupes locum, quem idoneum ad uim tuam iudicaris? compleas numero? confirmes præsidio, quo uelis? Populi Ro. uectigalibus, atq;

galibus, atq; omnibus copijs ipsum Populum Ro. coerceas? opprimas? redigas in istam decemuiralem ditionẽ, ac potestatem? Vt uero totam Italiam suis præsidijs obsidere, atq; occupare cogitet: quæso Quir. cognoscite. permittit decemuiris: ut in omnia municipia, in omnes colonias totius Italiæ colonos deducãt, quos uelint: ijsq; colonis agrum dari iubet. Num obscure maiores opes, quàm libertas uestra pati potest: & maiora præsidia quæruntur? num obscure regnum constituitur? num obscure libertas uestra tollitur? nam cum ijdem omnem pecuniam, maximam multitudinem, id est totam Italiam suis opibus obsidebunt: ijdem uestram libertatem suis præsidijs, et colonijs interclusam tenebunt: quæ spes tandem? quæ facultas recuperandæ uestræ libertatis relinquetur? At enim ager Campanus hac lege diuidetur orbis terræ pulcherrimus: et Capuam colonia deducetur, urbem amplissimam, atq; ornatissimam. Atqui quid ad hæc possumus dicere? de commodo uestro prius dicam Quirites: deinde ad amplitudinem, & dignitatem reuertar. ut si quis agri aut oppidi bonitate delectetur: nequid expectet: si quem rei dignitas commouet: ut huic simulatæ largitioni resistat. Ac primum de oppido dicam: si quis est forte, quem Capua magis, quam Roma delectat. Quinq; millia colonorum Capuam scribi iubet. ad hunc numerum quingentos sibi singuli sument. Quæso nolite uosmetipsos consolari: uere & diligenter considerate. num uobis, aut uestri similibus, integris, quietis, ociosis, hominibus in hoc numero locum fore putatis? si est omnibus uobis, aut maiori uestrum parti: quanquam me, uester honos uigilare dies, atq; noctes, & intentis oculis omnus Reip. par-

tis intueri iubet: tamen pauliſper, ſi ita commodum ue-
ſtrum fert: commouebor. ſed ſi quinq; hominum milli-
bus ad uim, facinus, cædemq; delectis, locus, atq; urbs,
quæ bellum facere, atq; inſtruere poſſit, quæritur: tamē
ne patiemini ueſtro nomine contra uos firmari opes:
armari præſidia: urbes, agros, copias, comparari? Nam
agrum quidem Campanum, quem uobis oſtentant: ipſi
concupiuerunt. deducent ſuos: quorum nomine ipſi te-
neant: & fruantur: coemant præterea: iſta dena iuge-
ra continuabunt. Nam ſi dicent per legem id non lice-
re: ne per Corneliam quidem licet. at uidemus (ut lon-
ginqua mittamus) agrum prænestinum à paucis poſſi-
deri. neq; iſtorum pecunijs quicquam aliud deeſſe uideo:
niſi eiuſmodi fundos, quorum ſubſidio familiarum ma-
gnitudines, & cumanorum, ac puteolanorum prædio-
rum ſumptus ſuſtentare poſſint. Quod ſi ueſtrum com-
modum ſpectat: ueniat: & coràm mecum de agri cam-
pani diuiſione diſputet. Quæſiui ex eo Cal. Ian. quibus
hominibus, & quemadmodum illum agrum eſſet di-
ſtributurus. reſpondit à Romilia Tribu ſe initium eſſe
facturum. primū quæ eſt iſta ſuperbia, et contumelia?
ut populi pars amputetur: ordo tribuū negligatur: an-
te ruſticis detur ager: qui habent: quàm urbanis, quibus
iſta agri ſpes, & iucunditas oſtenditur. aut ſi hoc ab ſe
dictum negat: et ſatisfacere omnibus uobis cogitat: pro-
ferat: in iugera dena deſcribat: ab otriculam, uſque
ad Arnienſem nomina ueſtra proponat. ſi nonmodo de-
na iugera dari uobis: ſed ne conſtipari quidem tantum
numerum hominum poſſe in agrum Campanum in-
telligetis: tamen ne uexari rempublicam, contemni ma-
ieſtatē populi romani, deludi uoſmetipſos diutius à Tri

buno Pl. patiemini? Quod si posset ager iste ad uos peruenire: non'ne eum tamen in patrimonio uestro remanere malletis? unum ne fundum pulcherrimum Populi Ro. caput uestræ pecuniæ, pacis ornamentum, subsidium belli, fundamentum uectigalium, horreum legionum, solatium annonæ, disperire patiemini? an obliti estis Italico bello amissis cæteris uectigalibus, quantos agri campani fructibus exercitus alueritis? an ignoratis cætera illa magnifica Populi Ro. uectigalia, perleui sæpe momento fortunæ, inclinatione temporis pendere? quid nos Asiæ portus, quid Syriæ rura, quid omnia transmarina uectigalia iuuabunt, tenuissima suspicione prædonum, aut hostium iniecta? At uero hoc agri Campani uectigal, cum eiusmodi est: ut domi sit: & omnibus præsidijs oppidorum tegatur: tum neque bellis infestum, nec fructibus uarium, nec cœlo, ac loco calamitosum esse solet. Maiores nostri nõ solum id quod Campanis cœperant, nõ imminuerunt: uerum etiam, quod & tenebant, quibus adimi iure non poterat, coemerunt. Qua de causa nec duo Gracchi, qui de plebis Ro. commodis plurimum cogitauerunt: nec L. Sylla, qui omnia sine ulla religione, quibus uoluit, est dilargitus: agrum campanum attingere ausus est. Rullus extitit: qui ex ea possessione Rẽp. dimoueret: ex qua nec Gracchorum benignitas eam, nec Syllæ dominatio deiecisset. Quem agrum nunc prætereuntes uestrum esse dicitis: & quẽ pariter qui iter faciunt, externi homines uestrũ esse audiũt: is cum erit diuisus: * neq; uestrũ dicetur. At qui homines possidebunt? primo quidem acres, ad uim prompti, ad seditionem parati: qui simul ac decemuiri concrepuerint: armati in ciues, & expediti ad cædẽ

esse possint. deinde ad paucos opibus, & copijs affluentis totum agrum campanũ perferri uidebitis. uobis interea, qui illas à maioribus pulcherrimas uectigalium sedes armis captas accepistis: gleba nulla de paternis, atq; auitis possessionibus relinquetur: ac tantum intererit inter uestram & priuatorum diligentiam: quod cum à maioribus uestris P. Lentulus, Princeps Senatus in ea loca missus esset: ut & priuatos agros, qui in publicum campanum incurrebant, pecunia publica coemeret: dicitur renunciasse, nulla se pecunia fundum cuiusdam emere potuisse: eumq; qui nollet uendere, ideo negasse se adduci posse uti uenderet: quod cum plures fundos haberet: ex illo solo fundo nunquam malũ nuncium audisset. ita ne uero? priuatum hæc causa commouit? populum Ro. ne agrum campanum priuatis, gratis Rullo rogante tradat, non commouebit? At quidem populus romanus de hoc uectigali potest dicere: quod ille de suo fundo dixisse dicitur. Asia multos annos uobis fructum Mythridatico bello non tulit: Hispaniarum uectigal temporibus Sertorianis nullum fuit: Siciliæ ciuitatibus bello fugitiuorum M. Attilius etiam mutuum frumentum dedit: at ex hoc uectigali nunquam malus nuncius auditus est. cætera uectigalia belli facultatibus affliguntur: hoc uectigali etiam belli facultates sustentantur. Deinde in hac assignatione agrorum: ne illud quidem dici potest: quod in cæteris: agros desertos à plebe, atq; à cultura hominum liberorum esse non oportere. sic enim dico: si Campanus ager diuidatur: exturbari, & expelli plebem ex agris: non constitui, & collocari. totus enim ager Campanus colitur, & possidetur à plebe optima, & modestissima. quod genus ho-

minum optime moratum, optimorum & aratorum, & militum, ab hoc plebicola tribuno Pl. funditus eijcitur. atq; illi miseri nati in illis agris, & educati, glebis subigendis exercitati, quo se subito conferant, non habebunt. his robustis, & ualentibus, et audacibus decemuirum satellitibus agri campani possessio tota tradetur. & ut uos nunc de uestris maioribus prædicatis: hunc agrum nobis maiores nostri reliquerunt: sic uestri posteri de uobis prædicabunt: hunc agrum patres nostri acceptum à patribus suis perdiderũt. Equidem existimo, si iam Cãpus Martius diuidatur: et unicuiq; uestrum, ubi consistat, bini pedes assignentur: tamen promiscue toto, q̃ proprie, parua frui parte malletis. quare etiam si ad uos esset singulos aliquid ex hoc agro peruenturum: qui uobis ostenditur: alijs comparatur: tamen honestius eum uos uniuersi, quàm singuli possideretis. nunc uero cum ad uos nihil pertineat: sed paretur alijs: eripiatur uobis: non'ne acerrime tanquam armato hosti, sic huic legi pro uestris agris resistetis? Adiungit Stellatem campum agro Campano: et in eo duodena describit in singulos homines iugera. quasi uero paulum differat ager Campanus, ac Stellatis. Et multitudo Quirites quæritur: qua illa omnia oppida compleantur. nam dixi antea, lege permitti: ut quæ uelint municipia, quas uelint ueteres colonias, colonis suis occupent. Calenum municipium complebunt: Theanum oppriment: Attellam, Cumas, Neapolin, Pompeios, Nuceriam suis præsidijs deuincent. Puteolos uero, qui nunc in sua potestate sunt: suo iure libertateq; utuntur: totos nouo populo, atq; aduentitijs copijs occupabunt. tunc illud exilium Campanæ coloniæ uehementer huic im-

perio timendum, Capua à decemuiris inferetur: tunc contra hanc Romam communem patriam omnium nostrum, illa altera Roma quæretur. In id oppidum homines nefarij Remp. nostram transferre conátur: quo in oppido maiores uestri nullam omnino Remp. esse uoluerunt: qui tres solum urbes in terris omnibus Carthaginem, Corinthum, Capuam statuerunt posse imperij grauitatem ac nomen sustinere. deleta Carthago est: quod cum hominum copijs, tum ipsa natura, ac loco succincta portibus, armata muris, excurrere ex Africa, imminere ita fructuosissimus insulis Populi Ro. uidebatur. Corinthi uestigium uix relictum est. erat enim posita in angustijs, atq; in faucibus Græciæ: sic ut terra claustra locorum teneret: & duo maria maxime nauigationi diuersa, penè coniungeret: cum pertenui discrimine separarētur. hæc, quæ procul erant à conspectu imperij: non solum afflixerunt: sed etiam ne quando recreata exurgere, atq; erigere se possent: funditus ut dixi, sustulerunt. de capua multum est, & diu consultū. extant literæ Quirites publicæ: sunt senatus consulta complura. statuerunt homines sapientes: si agrum campanis ademissent: magistratus, Senatum, publicum ex illa urbe consilium, sustulissent: imaginem Reip. nullam reliquissent: nihil fore quod Capuam timeremus. Itaq; hoc perscriptum in monumentis ueteribus reperietis: ut esset urbs: quæ res eas, quibus ager campanus coleretur: suppeditare posset: ut esset locus comparandis, condendisq́; fructibus: ut aratores cultu agrorum defessi, urbis domicilijs uterentur: idcirco illa ædificia nō esse deleta. Videte quantum interuallum sit interiectum, inter maiorum nostrorum consilia, & inter istorum ho-

minum dementiam. illi Capuam receptaculum aratorum, nundinas rusticorum, cellam atq; horreum campani agri esse uoluerunt. hi expulsis aratoribus, effusis, ac dissipatis fructibus uestris, eandem capuam sedẽ nouæ Reip. constituunt: molem contra ueterem Remp. comparant. quod si maiores nostri existimassent, quenq̃ in tam illustri imperio, & tam præclara Populi Ro. disciplina, Bruti aut P. Rulli similẽ futurum (hos enim nos duos adhuc uidemus: qui hanc Remp. Capuam totam transferre uellent) profecto nomen illius urbis non reliquissent. uerum arbitrabantur Corintho, & Carthagini, etiam si Senatum et magistratum sustulissent: agrumq; ciuibus ademissent: tamen non defore, qui illa restituerent: atq; qui ante omnia commutarent: quàm nos audire possemus. hic uero in oculis S. P. Q. R. nihil posse existere: quod non ante extingui, atq; opprimi posset: q̃ plane exortum, ac natum esset. neque uero ea res fefellit homines diuina mente, & consilio præditos. nam post Q. Fuluium, Q. Fabium Conss. quibus Consulibus Capua deuicta, atq; capta est: nihil est in ea urbe contra hanc Remp. non dico factum: sed nihil omnino excogitatum. multa postea bella gesta cum regibus, Philippo, Antiocho, Persa, Pseudophilippo, Aristonicho, Mythridate, & cæteris. multa præterea bella grauia Carthaginensium, Corinthium, Numantium: multæ in hac Rep. seditiones domesticæ, quas prætermitto: bella cum socijs, Fregellanum, Marsicum: quibus omnibus domesticis, externisq; bellis Capua nonmodo non obfuit: sed opportunissimam se nobis præbuit, et ad bellum instruendũ, et ad exercitus ornandos, et tectis, ac sedibus suis recipiẽdos. homines nõ inerant in urbe:

qui malis contionibus, turbulentis senatus consultis, ini=quis imperijs Remp. miscærent: & rerum nouarum causam aliquam quærerent. neq; enim concionandi potestas erat cuiquam: nec consilij capiundi publici. non gloriæ cupiditate efferebantur: propterea, quod ubi honos publice non est: ibi gloriæ cupiditas esse non potest. non contentione, non ambitione discordes. nihil enĩ supererat: de quo certarent: nihil, quod contra peterẽt: nihil, ubi dissiderent. Itaq; illam Campanam arrogan=tiam, atq; intolerandam ferociam, ratione, & consilio maiores nostri ad inertissimum, et desidiosissimum oci=um perduxerunt. sic & crudelitatis infamiam effugerunt: quod urbem ex Italia pulcherrimam non sustulerunt: et multum in posterum prouiderunt: quod ner=uis urbis omnibus exectis urbẽ ipsam solutam, ac debilitatam reliquerunt. Hæc consilia maiorum M. Bru=to, ut antea dixi, reprehendenda, et P. Rullo uisa sunt. neq; te P. Rulle omina illa M. Bruti, atq; auspicia à simili furore deterrent. nam et ipse qui deduxit: & qui magistratum Capua et Leo creanti * cœperunt: et qui aliquam partem illius deductionis, honoris, muneris atti=gerunt: omnes acerbissimas impiorum pœnas pertulerunt. Et quoniam Bruti, atq; illius temporis feci mentionem: commemorabo id quod ego met uidi: cum uenissem Capuam, coloniam deductam L. Considio, & Sex. Saltio (quemadmodum ipsi loquebantur) prætoribus: ut intelligatis quantum locus ipse afferat superbiam. quæ paucis diebus, quibus illo colonia deducta fuit: perspici atq; intelligi potuit. nã primũ id quod dixi: cũ cæteris in colonijs Duumuiri appellentur: hi se, Prætores appellari uolebant. Quibus primus annus: hanc cupiditatem

attulisset: non'ne arbitramini paucis annis fuisse consulũ nomen appetituros? deinde anteibant lictores, non cũ bacillis: sed ut hic Prætoribus ante eunt: cum fascibus duobus. erant hostiæ maiores in foro constitutæ: quæ ab his Prætoribus de tribunali, sicut à nobis consulibus de consilij sententia probatis, ad præconem & ad tibicinem immolabantur. deinde patres conscripti uocabantur. Iam uero uultum Considij uidere ferendum uix erat. quem hominem ut grandi macie torridum Romæ, contemptum, abiectum uidebamus: hunc Capuæ Campano præsidio, ac regio spiritu cum uideremus: Blossios mihi uidebar illos uidere, ac Iubellios. Iam uero qui metus erat tunicatorum illorum? & in Albana, et Seplasia, quæ concursatio percontantium, quid Prætor edixisset? ubi cœnaret? quid enuntiasset? nos autem, hinc Roma qui ueneramus: iam non hospites, sed peregrini, atq; aduenæ nominabamur. hæc qui prospexerint, maiores nostros dico Quirites: non eos in deorum immortalium numero, uenerandos à nobis, & colendos putatis? quid enim uiderunt? hoc quod nunc uos quæso perspicite: atq; cognoscite. non ingenerantur hominibus mores tam à stirpe generis, ac seminis: quam ex his rebus: quæ ab ipsa natura bonis * à uitæ consuetudine suppeditantur: quibus alimur: & uiuimus. Carthaginenses fraudulenti, & mendaces, non genere, sed natura loci: quod propter portus suos multis & uarijs mercatorum sermonibus, ad studium fallendi, studio quæstus uocabantur. Ligures montani, duri, atq; agrestes: docuit ager ipse, nihil ferendo, nisi multa cultura, & magno labore quæsitum. Campani semper superbi bonitate agrorum, & fructuum magnitudine, urbis

salubritate, descriptione, pulchritudine. Ex hac copia, atq; omnium rerum affluentia, primum illa nata sunt: arrogantia, quæ à maioribus nostris alterum Capua consulem postulauit. deinde ea luxuries, quæ ipsum Annibalem armis etiam tum inuictum, uoluptate uicit. Huc isti decemuiri cum numerũ colonorũ ex lege Rulli deduxerint: centum Decuriones, decem Augures, Sex Pontifices constituerint: quos illorum animos, quos impetus, quam ferociam fore putatis? Romam in montibus positam, & conuallibus, cœnaculis sublatam, atq; suspensam, non optimis uijs, angustissimis semitis, præ sua Capua planissimo in loco explicata, ac præ illis semitis irridebunt: atq; contemnent. agros uero Vaticanum & Pupiniam cum suis optimis, atq; uberibus campis conferendos scilicet non putabunt. oppidorum autem finitimorũ illam copiam cum hac per risum, ac per iocum contemnent: Labicos, Fidenas, Collatiã, ipsum hercle Lanuuium, Aritiam, Thusculum, cum Calibus, Theano, Neapoli, Puteolis, Cumis, Pompeijs, Nuceria comparabunt. Quibus illi rebus elati, & inflati fortasse non continuo, sed certe, si paulum assumpserint uetustatis, ac roboris: non continebuntur: progredientur longius: efferentur. Singularis homo priuatus, nisi magna sapientia præditus, uix facile sese regionibus officij, magnis in fortunis, & copijs continetur. nedum isti ab Rullo, & Rulli similibus conquisiti, atq; electi coloni, Capuæ, in domicilio superbiæ, atq; in sedibus luxuriæ collocati, non statim conquisituri sint, aliquid sceleris, & flagitij. imo uero etiam hoc magis, quàm illi ueteres, germaniq; campani: quod in uetere fortuna illos natos, & educatos, nimiæ tamen rerum omnium copiæ deprauabant. hi ex

summa egestate, in eandem rerum abundantiam traducti, non solum copia, uerum etiam insolentia commouebuntur. Hæc tu P. Rulle M. Bruti sceleris uestigia, quàm monumenta maiorum sapientiæ sequi maluisti. hæc tu cum istis tuis actoribus excogitasti: ut uetera uectigalia ea expleretis nouo * Vrbi ad certamen dignitatis opponere uis: ut sub uestrũ ius, iurisdictionem, potestatẽ urbes, nationes, prouincias, liberos populos, reges, terrarum deniq; orbem subiungeretis: ut cum omnem pecuniam ex ærario exhausissetis: ex uectigalibus redegissetis: ab omnibus regibus, gentibus, Imperatoribus nostris coegissetis: tamen omnes uobis pecunias ad nutum uestrum penderent: ut ijdem partim inuidiosos agros à Syllanis possessoribus, partim desertos, ac pestilentes, à uestris necessarijs, à uobismetipsis emptos, quanti uelletis Populo Ro. induceretis: ut omnia municipia, coloniasq; Italiæ, nouis colonis occuparetis: ut quibuscunq; in locis uobis uideretur, ac quammultis uideretur: colonias collocaretis: ut omnem Remp. uestris militibus, uestris urbibus, uestris præsidijs cingeretis: atq; oppressam teneretis: ut ipsum Cn. Pompeium, cuius præsidio sæpissime Remp. contra acerrimos hostes, et contra improbissimos ciues uictorem atq; horum conspectu priuare possetis: ut nihil auro, & argento uiolari, nihil numero, et suffragijs declarari, nihil uelata * manu perfringi posset: quod nõ uos oppressum, atq; ereptũ teneretis: ut uolitaretis interea ꝑ gentis, ꝑ regna oĩa cum imperio summo, cum iudicio infinito, cum oĩ pecunia: ut ueniretis in castra Cn. Pompeij: atq; ipsa castra, si commodũ uobis esset: uenderetis: ut interea magistratus reliquos legibus omnibus soluti, sine metu iudiciorum, sine peri-

culo petere possetis: ut nemo ad Populum Ro. uos adducere: nemo producere: non in Senatum cogere: non
* Consul coercere: non Tribunus Pl. retinere possit. Hæc ego uos concupisse pro uestra stulticia, atq; intemperantia non miror: sperasse me consule asseqi posse, demiror. Nam cum omniũ Consulum grauis in repub. custodienda cura, ac diligentia debet esse: tum eorum maxime, q non in cunabulis, sed in campo sunt Consules facti. nulli Populo Ro. pro me maiores mei spopõderunt: mihi creditum est: à me petere, quod debeo, me ipsum appellare debetis. quemadmodum cum petebam: nulli me uobis authores generis mei commendarunt: sic si quid deliquero: nullæ sunt imagines: quæ me à uobis deprecentur. Quare modo ut uita suppetat: quam ego
* sum is qui ab istorum scelere, insidijsq; defendere: polliceor hoc uobis Quir. bonæ fidei Remp. uigilanti homini, non timido, diligenti commisistis. Ego is Consul qui concionem metuam? qui Tribunos Pl. perhorrescam? qui sæpe & sine causa tumultuer? qui timeam ne mihi in carcere habitandum sit: si Tribunus Pl. duci iussisset? ego cum uestris armis armatus, insignibusq; amplissi-
* mis ornatus, imperio, authoritate, non horreo in hunc locum progredi posse: uobisq; authoribus improbitati hominis resistere. nec uereor ne Resp. tantis munita præsidijs ab istis uinci aut opprimi possit. si antea timuissem: tamen hac concione, hoc populo certe non uererer. quis enim unquam tam secunda concione legem Agrariam suasit: quàm ego dissuasi? si hoc dissuadere est: ac non disturbare: ac peruertere? Ex quo intelligi Quir. potest: nihil esse tam populare: quàm id, quod ego uobis in hunc annum Cõsul popularis affero: pacem, tranquilli-

tatem, ocium. quæ nobis designatis timebatis: ea ne acciderе possent, consilio meo, ac ratione prouisa sunt. nonmodo uos eritis in ocio: qui semper esse uolueratis: uerum etiam istos, quibus ociosi ocium fecissemus: ociosissimos reddam. etenim illis honores, potestates, diuitiæ, ex tumultu, atq; ex dissensionibus ciuium comparari solent. uos, quorum gratia in suffragijs consistit: libertas in legibus: honos in iudicijs, & æquitate: magnos timores familiares in pace: omni ratione ocium tenere debetis. * nam & si ij qui propter desidiam in ocio uiuunt: tamen in sua turpi inertia capiunt uoluptatem: sub ipso ocio quo uos fortunam regitis si hunc statum quem habetis esse non ignoraui: an quæsitum, sed uita partum ocium tenueritis. Quod ego & concordia quam mihi constitui cum Collega inuitissimis ijs hominibus quos uos in Cons. inimica esse & corporis & actibus præuidi omnibus prospexi sanè reuocaui. idem Tribuno Pl. denunciaui quid turbulenti me Consule conflaret. Summum & firmissimum est illud communibus fortunis præsidium Quirites: ut quales uos hodierna die maxima concione mihi pro salute uestra præbuistis: tales reliquis temporibus Populi Ro. præbeatis. pro certo polliceor hoc uobis, atq; confirmo: me esse perfecturum: ut iam tandem illi, qui honori inuiderunt meo: tamen uos uniuersos in consule deligendo plurimum uidisse fateantur.

DE LEGE AGRARIA CONTRA RVLLVM TR. PL. AD POPVLVM. ORATIO XVII.

Commodius fecissent Tribuni plebis Quirites: si quæ apud uos de me deferunt: ea coram potius me præsente dixissent. nam & æquitatem uestræ disceptationis, & consuetudinem superiorum, & ius suæ potestatis retinuissent. sed quoniã adhuc præsens certamen, contentionẽq; fugerunt: nũc, si uidetur eis in meam concionem prodeant: & quo prouocati à me, uenire noluerunt: reuocati saltem reuertantur. Video quosdam Quirites strepitu significare nescio quid: & non eosdem uultus, quos proxima mea concione præbuerunt: in hanc concionem mihi retulisse. quare à uobis, qui nihil de me credidistis: ut eam uoluntatem, quam semper habuistis erga me: retineatis peto. à uobis autem, quos leuiter immutatos esse sentio: paruam exigui temporis usuram bonæ de me opinionis postulo: ut eam, si quæ dixero, uobis probabo: perpetuo retineatis. sin aliter: hoc ipso in loco depositam, atq; abiectam relinquatis. Completi sunt animi aures'q; uestræ Quirites: me gratificantem Septem tyrannis, cæteris'q; Syllanarum assignationum possessoribus, Agrariæ legi, & commodis uestris obsistere. hæc si qui crediderunt: illud prius crediderint necesse est: hac lege Agraria, quæ promulgata sit: adimi Syllanos agros: uobis'q; diuidi: aut deniq; minui priuatorum possessiones: ut in eas uos deducamini. Si ostendo, non modo non adimi cui-

quam glebam de Syllanis agris: sed etiã genus id agro-rum certo capite legis impudentissime confirmari: atq; sanciri: si doceo agris his qui à Sylla sunt dati: sic dili-genter Rullum sua lege consulere: ut facile appareat eã legem, non à uestrorum commodorum patrono, sed à Valgij gener esse conscriptam: nunquid est causæ Qui-rites? quin illa criminatione, qua in me absentem usus est: non solũ meã, sed etiam uestram diligentiam, pru-dentiamq́; despexerit? Caput est legis XL: de quo ego consulto Quir. neq; apud uos ante feci mentionem: ne aut refricare obductam iam reip. cicatricem uiderer: aut aliquid alienissimo tempore nouæ dissensionis commo-uere. neq; uero nunc ideo disputabo: quod hunc statum Reip. non magnopere defendendum putem: præsertim qui ocij, & concordiæ patronum me in hunc annum Reip. confessus sim: sed ut doceam Rullum post hac in his saltem tacere rebus: in quibus de se & de suis fa ctis taceri uelit. Omniũ legum iniquissimam, dissi-millimamq́; legis esse arbitror eam, quam L. Flaccus Interrex de Sylla tulit: ut omnia quæcunq; ille fecisset: essent rata. nam cum cæteris in ciuitatibus Tyrannis institutis, leges omnes extinguantur, atq; tollantur: hic Reip. Tyrannum lege constituit. est inuidiosa lex, sicut dixi. uerum tamen habet excusationem. non enim ui-detur hominis lex esse, sed temporis. quid si est hæc mul to impudentior? nam Valeria lege, Cornelijsq́; legibus eripitur, cum datur: coniungitur impudens gratificatio cum acerba iniuria. sed tamen inhibet illis legibus spẽ nonnullam cui ademptus est: aliquem scrupulum cui datus est. Rulli cautio est hæc: QVAE POST C. MARIVM, CN. PAPIRIVM CONSV-

LES. quam procul à suspicione fugit: quod eos Consules, qui aduersarij Syllæ maxime fuerunt, potissimũ nominauit. si enim Syllam Dictatorem nominasset: per spicuum fore, & inuidiosum arbitratus est. Sed quem uestrum tam tardo ingenio fore putauit? cui post eos Cõsules Syllam Dictatorem fuisse in mentem uenire non posset? qd ergo ait Marianus Tribunus Pl. q nos Syllanos in inuidiam rapit? QVAE POST MARIVM ET CARBONEM CONSS. agros, ædificia, lacus, stagna, loca, possessiones: cœlum & mare prætermisit: cætera complexus est. PVBLICE DATA, ASSIGNATA, VENDITA, CONCESSA SVNT. à quo Rulle? post Marium & Carbonem Conss. quis assignauit? quis dedit? quis concessit: præter Syllam? EA OMNIA EO IVRE SINT. quo iure? labefactat uidelicet nescio qd. nimiũ acer, nimium uehemens Tribunus Pl. Syllana rescindit. VT QVAE OPTIMO IVRE PRIVATA SINT. etiam ne meliore, quàm paterna, et auita? meliore. at hoc Valeria lex non dicit? Corneliæ leges non sanciunt: Sylla ipse non postulat. si isti agri partem aliquam iuris, aliquam similitudinem propriæ possessionis, aliquam spem diuturnitatis attingunt: nemo est tam impudens istorum: quin agi secum præclare arbitretur. tu uero Rulle quid quæris? quod habent, ut habeant? quis uetat? ut priuatum? sed ita latum est: ut melior tui soceri fundus Irpinus sit: siue ager Irpinus (totum enim possidet) quàm meus paternus auitusq; fundus arpinas. id enim caues. optimo enim iure ea sunt profecto prædia: quæ optima conditione sunt. libera meliore iure sunt: quàm serua. capite hoc, omnia quæ seruiebant: non

uiebant: non seruient. soluta meliore in causa sunt: q̃ obligata. eodem capite obligata omnia, si modo Syllana sunt: liberantur. immunia commodiore conditione sunt: q̃ illa quae pensitant. Ego Thusculanis pro aqua Crebra uectigal pendā: quia à municipio fundū accepi. si à Sylla mihi datus esset: Rulli lege non pēderē. Video uos Quir. sicuti res ipsa cogat: commoueri, uel legis, uel orationis impudentia. legis, quae ius melius Syllanis praedijs cōstituat, quàm paternis. orationis, quae eiusmodi causa insimulare quenquam audeat: rationes Syllae nimium uehementer defendere. At si illa solum sanciret: quae à Sylla essent data: tacerē: modo ipse se Syllanum esse confiteretur. sed nonmodo illis cauet: uerum etiam aliud quoddam genus donationis inducit: & is, qui à me Syllanas possessiones defendi criminatur: non eas solum sancit: uerum ipse nouas assignationes instituit: & repentinus Sylla nobis exoritur. nam attendite quantas concessiones agrorum hic noster obiurgator uno uerbo facere conetur. QVAE DATA, DONATA, CONCESSA, VENDITA. patior: audio. qd deinde? POSSESSA. hoc Tribunus pl. promulgare ausus est? ut quod quisq; post Marium & Carbonem coss. possidet: id eo iure teneret: quod optimo priuatum. etiam ne si ui eiecit? etiam ne si clàm, si precario uenit in possessionem? Ergo hac lege ius ciuile, causae possessionum, praetorum interdicta tollentur. non mediocris res, neq; paruum sub hoc uerbo furtum Quirites latet. sunt enim multi agri lege Cornelia publicati, nec cuiquam assignati, neq; uenditi: qui à paucis hominibus impudentissime possidentur. his cauet: hos defendit: hos priuatos facit: hos inquam agros,

quos Sylla nemini dedit: Rullus non uobis assignare uult: sed eis condonare, qui possident. Causam quæro, cur ea, quæ maiores uobis in Italia, Sicilia, duabus Hispanijs, Macedonia, Asia, quæsiuerũt: uenire patiamini? cum ea, quæ uestra sunt: condonari possessoribus eadẽ lege uideatis? Iam totam legem intelligetis cum ad paucorum dominationem scripta sit: tum ad Syllanæ assignationis rationes esse accommodatissimam. nam socer huius uir multum bonus est: neq; ego nunc de illius bonitate, sed de genere impudentiæ disputo. ille enim quod habet retinere uult: neq; se Syllanum esse dissimulat. hic ut ipse habeat, quod non habet: quæ dubia sunt: ꝑ uos sancire uult: & cum plus appetat quàm ipse Sylla: quibus ego rebus resisto, Syllanas res defendere criminor. habet agros nonnullos inquit socer meus desertos, atq; longinquos: uendet eos mea lege quanti uolet. habet incertos, ac nullo iure possessos: confirmabuntur optimo iure. habet publicos: reddam priuatos. deniq; eos fundos, quos in agro cassinati optimos, fructuosissimos cõtinuauit: cum usq; eo uicinos proscriberet: quoad oculos confirmando, ex multis prædijs unam eandem regionem, formamq́; perfecerit: quos nunc cum aliquo metu tenet: sine ulla cura possidebit. Et quoniam qua de causa, & quorum causa ille hoc promulgauit, ostendi: doceat ipse, num ego quẽ possessorem defendã, cum Agrariæ legi resisto? Siluam Scantiam uendis. Resp. possidet. defendo. campanum agrum diuidis. uos estis in possessione. nõ cedo. deinde Italiæ, Siciliæ, cæterarumq́; prouinciarum possessiones uenalis, ac proscriptas hac lege uideo. uestra sunt prædia: uestræ possessiones. resistam: atq; repugnabo: neq; patiar à quoquam populum ro-

marum de suis possessionibus me consule dimoueri: præsertim cum uobis nihil quæratur. hoc enim uos in errore uersari diutius non oportet. nũquis uestrum ad uim, ad facinus ad cædem accommodatus est? nemo. atque ei generi hominum, mihi credite, campanus ager, & præclara illa Capua seruatur. exercitus contra uos, contra libertatem uestram, contra Cn. Pompeium constituitur: contra hanc urbem Capua, contra uos manus hominum audacissimorum, contra Cn. Pompeium, decem duces comparantur. Veniant corâm: & quoniam me in uestram concionem uobis flagitantibus conuocauerunt: disserant.

PRO C. RABIRIO PERDVELLIONIS REO AD QVIRITES. ORATIO XVIII.

e T si Quirites non est meæ consuetudinis initio dicendi rationem reddere, qua de causa quenq; defendam: propterea quod cũ omnibus ciuibus in eorum periculis semper satis iustam mihi causam necessitudinis esse duxi: tamen in hac defensione capitis, famæ, fortunarumq; omnium C. Rabirij proponenda ratio uidetur esse officij mei: propterea, quod quæ iustissima mihi causa ad hunc defendendũ esse uisa est: eadem uobis ad absoluendum debet uideri. nam me cum amicitiæ uetustas, tum dignitas hominis, tum ratio humanitatis, tum meæ uitæ perpetua consuetudo, ad C. Rabirium defendendum est adhortata. at uero ut id studiosissime facerem: salus reipublicæ, consulare officium, consulatus deniq; ipse mihi una uobiscum cum salute Reip. commendatus, coegit. non enim C. Rabirium culpa delicti, non inuidia, uitæq; turpitudo, non deniq; ueteres iustæ, grauesq; inimicitiæ ciuium in discrimen capitis uocauerunt. sed ut illud summum auxilium maiestatis, atq; imperij, quod nobis à maioribus est traditum: de Rep. tolleretur: ut nihil post hac authoritas senatus, nihil consulare imperium, nihil consensio bonorum, contra pestem, ac perniciẽ ciuitatis ualeret: idcirco in his rebus euertendis unius hominis se-

nectus, infirmitas, solitudo'q; tentata est. Quamobrem si est boni consulis: cum cuncta auxilia Reip. labefactari conuelli'q; uideat: ferre opem patriæ: succurrere saluti, fortunis'q; communibus: implorare ciuium fidẽ: suam salutem posteriorem salute communi ducere: est etiam bonorum & fortium ciuium: quales uos omnibus Reip. temporibus extitistis: intercludere omnis seditionum uias: munire præsidia reipublicæ: summum in consulibus imperium: summum in Senatu consilium, putare: ea qui secutus sit: laude potius, & honore q̃ pœna, & supplicio dignum iudicari. Quamobrem labor in hoc defendendo præcipue meus est: studium uero conseruandi hominis commune mihi uobiscum esse debebit. sic enim existimare debetis Quirites: post hominum memoriam rem nullam maiorem, magis periculosam, magis ab omnibus uobis prouidendam, neq; à Tribuno pl. susceptam: neq; à consule defensam: neq; ad Populum Ro. esse delatam. agitur enim nihil aliud in hac causa Quirites: quàm ut nullum sit posthac in Rep. publicum consilium: nulla bonorum consensio contra improborum furorem, & audaciam: nullum extremis Reip. temporibus perfugium, & præsidium salutis reipublicæ. Quæ cum ita sint: primum, quod in tanta dimicatione capitis, famæ, fortunarum'q; omnium fieri necesse est: ab Ioue Optimo Maximo, cæteris'q; dijs dea=bus'q; immortalibus, quorum ope, et auxilio multo magis hæc Resp. quàm ratione hominum, & consilio gubernatur: pacem ac ueniam peto: precor'q; ab ijs: ut hodiernum diem, & ad huius salutem conseruandam, et ad Remp. constituendam, illuxisse patiantur. deinde uos Quirites, quorum potestas proxime ad deorum immor

talium numen accedit:oro:atq; obsecro: quoniam uno tempore uita C.Rabirij hominis miserrimi,atq; innocentissimi,salus Reipublicæ uestris manibus suffragijsq; permittitur:adhibeatis in hominis fortunis misericordiam:in Reip. salute sapiētiam,quam soletis. Nūc quoniam T.Labiene diligentiæ meæ,temporis angustijs obstitisti:meq; ex comparato,& constituto spacio defensionis,in semihoræ curriculum coegisti:parebitur &, quod iniquissimum est,accusatoris conditioni: & quod miserrimum,inimici potestati.quanquam in hac præscriptione semihoræ,patroni mihi partes reliquisti:Cōsulis ademisti:propterea quod ad defendendum propemodum satis erit hoc mihi temporis: uerum ad conquerendum parum.nisi forte de locis religiosis,ac delubris,quos ab hoc uiolatos esse dixisti: pluribus uerbis tibi respondendum putas.quo in crimine nihil est unquam abs te dictum:nisi à C.Macro obiectum esse crimen id C.Rabirio.in quo ego demiror,meminisse te q̄d obiecerit C.Rabirio Macer inimicus:oblitum esse, quid æqui & iurati iudices iudicarint. An de peculatu facto,an de tabulario incenso,longa oratio est exprimenda? quo in crimine propinquus C.Rabirij iudicio clarissimo C.Curtius pro uirtute sua,est honestissime liberatus:ipse uero Rabirius nonmodo in iudicium horum criminum,sed ne in tenuissimam quidem suspicionem uerbo est unquam uocatus. An de sororis filio diligentius respondendum est? quem ab hoc necatum esse dixisti:cum ad iudicij moram familiaris funeris excusatio quæreretur.quid enim est tam uerisimile? quàm chariorem huic sororis maritum,quàm sororis filium fuisse? atq; ita chariorem:ut alter uita crudelissime priua

retur: cum alteri ad prolationem iudicij biduum quæreretur. An de seruis alienis contra legem Fabiam retentis, aut de ciuibus romanis contra legem Portiam uerberatis, aut necatis, plura dicenda sunt? cum tanto studio C. Rabirius totius Apuliæ, singulari uolũtate Campaniæ uicinitatis ornetur? cumq; ad eius propulsandum periculum nonmodo homines, sed propè regiones ipsæ conuenerint, aliquanto etiã latius excitatæ, quàm ipsius uicinitatis nomen, ac termini postulabant? Nam qd ego ad id longam orationem comparem? quod est in eadem mulctæ irrogatione præscriptum. hunc nec suæ nec alienæ pudicitiæ pepercisse? quin etiam suspicor eo mihi semihoram à labieno præstitutam esse: ut ne plura de pudicitia dicerem. Ergo ad hæc crimina, quæ patroni diligentiam desiderant: intelligis mihi semihorã istam nimium longam fuisse. Illam alteram partem de nece Saturnini nimis exiguam, atq; angustam esse uoluisti: quæ non oratoris ingenium, sed consulis auxiliũ implorat, et flagitat. nam de perduellionis iudicio: quod à me sublatum esse criminari soles: meum crimen est, non Rabirij. quod utinam Quirites ego id aut primus, aut solus ex hac Rep. sustulissem: utinam, quod ille crimen esse uult: proprium testimonium meæ laudis esset. quid enim optari potest, quod ego mallem: quàm me in consulatu meo carnificem de foro, crucem de campo sustulisse? sed ista laus primum est maiorum nostrorum Quirites: qui expulsis regibus, nullum in libero populo uestigium crudelitatis regiæ retinuerunt. deinde multorum uirorum fortium: qui uestram libertatem non acerbitate suppliciorum infestam, sed lenitate legum munitam esse uoluerunt. quamobrem uter nostrum tan-

dem Labiene popularis est? tu ne? qui ciuibus romanis in concione ipsa carnificem, qui uincla adhiberi putas oportere? qui in campo Martio comitijs centuriatis auspicato in loco crucem ad ciuium supplicium defigi, & constitui iubes? an ego? qui funestari concionem contagione carnificis ueto: qui expiandum forũ populi Ro. ab illis nefarijs sceleris uestigijs esse dico: qui castam concionem, sanctum campum, inuiolatum corpus omnium ciuiũ ro. itegrũ ius libertatis defendo seruari oportere? popularis uero Tribunus plebis, custos, defensorq; iuris, et libertatis. Portia lex uirgas ab oĩum ciuiũ ro. corpore amouit. hic misericors flagella retulit. Portia lex libertatem ciuium lictori eripuit. Labienus homo popularis carnifici tradidit. C. Gracchus legem tulit ne de capite ciuium ro. iniussu uestro iudicaretur. hic popularis à duumuiris iniussu uestro: non iudicari de ciue ro. sed indicta causa ciuem ro. capitis condemnari coegit. Tu mihi etiam legis Portiæ, tu C. Gracchi, tu horum libertatis, tu cuiusquam denique hominis popularis, mentionem facis: qui nonmodo supplicijs inusitatis, sed etiã uerborum inaudita crudelitate, uiolare libertatem huius populi, tentare mansuetudinem, commutare disciplinam conatus es? nanq; hæc tua quæ te hominem clemẽtem, popularemq; delectant: I lictor colliga manus: quæ nonmodo huius libertatis mansuetudinisq; non sunt: sed ne Romuli quidem aut Numæ Pompilij: sed Tarquinij superbissimi atq; crudelissimi Regis ista sunt cruciatus carmina: quæ tu homo lenis ac popularis libentissime commemoras: caput obnubito: arbori infelici suspendito: quæ uerba Quir. iam pridem in hac Rep. non solum tenebris uetustatis, uerum etiam luce liber-

tatis oppressa sunt. An uero, si actio ista popularis esset: et si ullam partem æquitatis haberet, aut iuris: C. Gracchus eam reliquisset? scilicet tibi grauiorem dolorem patrui tui mors attulit? quàm C. Graccho fratris: & tibi acerbior eius patrui mors est: quem nunquam uidisti: quàm illi eius fratris: qui cum concordissime uixerat? & similis uiri tu ulcisceris patrui mortem: atq; ille persequeretur fratris sui: si ista ratione agere uoluisset? & par desiderium sui reliquit apud populum ro. Labienus iste patruus uester, qsquis fuit? & Ty. Gracchus reliquerat? an pietas tua maior, quàm Gracchi? an animus? an consilium? an opes? an authoritas? an eloquentia? quæ si in illo minima fuissent: tamen præ tuis facultatibus maxima putarentur. cum uero his rebus omnibus C. Gracchus omnis uicerit: quantum interuallum tandem inter te atq; illum interiectum putas? Sed moreretur prius acerbissima morte milies Gracchus: quàm in eius concione carnifex consisteret: quē nō modo foro, sed etiam cœlo hoc, ac spiritu Cēsoriæ leges, atq; urbis domicilio carere uoluerunt. hic se popularem dicere audet? me alienum à commodis uestris? cum iste omnis, & suppliciorum, & uerborum acerbitates, nō ex memoria uestra ac patrum uestrorum, sed ex annalium monumentis, atq; ex Regum commentarijs conquisierit: ego omnibus meis opibus, omnibus consilijs, omnibus dictis, atq; factis repugnarim: et restiterim crudelitati. Nisi forte hanc conditionem uobis esse uultis: quam serui, si libertatis spem propositam non haberēt: ferre nullo modo possent. misera est ignominia iudiciorum publicorum: misera mulctatio bonorum: miserum exiliū: sed tamen in omni calamitate retinetur aliquod

uestigiũ libertatis. mors deniq; si proponitur: in libertate moriamur. Carnifex uero, & obductio capitis, et nomen ipsum crucis absit, nõ modo à corpore ciuiũ romanorũ, sed etiã à cogitatione, oculis, auribus. harũ enim omniũ rerum non solũ euentus, atq; ꝓpessio, sed ẽt conditio, expectatio, mẽtio ipsa deniq; indigna ciue Ro. atq; homine libero est. an uero seruos nostros horũ suppliciorum omniũ metu, dominorũ benignitas una uindicta liberauit: nos à uerberibus, ab unco, à crucis deniq; terrore, neq; res gestæ, neq; acta ætas, neq; nostri honores uindicabunt? quamobrem fateor: atq; etiam T. Labiene profiteor: & præ me fero: te ex illa crudeli, importuna, non tribunitia actione, sed Regia, meo consilio, uirtute, authoritate esse depulsum. qua tu in actione, quanquam omnia exempla maiorum, omnis leges, omnẽ authoritatem Senatus, omnis religiones, atq; auspiciorum publica iura neglexisti: tamen à me hæc in hoc tam exiguo meo tempore non audies. liberum tempus nobis dabitur ad istam disceptationem. nunc de Saturnini crimine, ac de clarissimi patrui tui morte dicemus. Arguis occisum esse à C. Rabirio L. Saturninum: & id C. Rabirius multorum testimonijs, Q. Hortensio copiosissime defendente, antea falsum esse docuit. Ego autem si mihi esset integrum: susciperem hoc crimen: agnoscerem: confiterer. utinam hanc mihi facultatem causa concederet: ut possem hoc prædicare: C Rabirij manu, L. Saturninum hostem Populi Ro. interfectum. nihil me clamor iste commouet: sed consolatur: cum indicat esse quosdam ciuis imperitos: sed non multos. nunquam mihi credite, Populus Ro. hic qui silet: consulem me fecisset: si uestro clamore perturbatum iri arbitraretur. quanto

iam leuior est acclamatio. quin continetis uocem indicem stulticiæ uestræ, testem paucitatis. libenter inquam confiterer, si uere possem: aut etiam si mihi esset integrũ: C. Rabirij manu, L. Saturninum esse occisum. & id facinus pulcherrimum esse arbitrarer. Sed quoniam id facere non possum: confitebor id, quod ad laudem minus ualebit: ad crimen non minus. Confiteor interficiendi Saturnini causa, C. Rabirium arma cœpisse. quid est Labiene? quam à me grauiorem confessionem, aut quod in hunc maius crimen expectas? nisi uero inter esse aliquid putas, inter eum, qui hominem occidit: & eum qui cum telo occidendi hominis causa fuit. si interfici Saturninum nefas fuit: arma sumpta esse contra Saturninum sine scelere non possunt. si arma iure sumpta concedis inter.-

Desunt non pauca.

Fit S. C. ut C. Marius, L. Valerius Consules adhiberent Tribunos Pl. & Prætores, quos eis uideretur: operamq́; darent ut imperium populi Ro. maiestasq́; conseruaretur. adhibent omnis Tribunos Pl. præter Saturninũ: præter Glauciam: qui Remp. saluam esse uellent, arma capere, & se sequi iubent. parent omnes. ex ædificijs, armamentarijsq; publicis arma populo Ro. C. Mario consule distribuente dantur. Hic iam ut omittam cæte-

ra, de te ipso Labiene quæro: cum Saturninus Capitolium teneret: armatus esset una C. Glaucia, C. Saufeius, etiam ille ex compedibus, atq; ergastulo Gracchus: addam (quoniam ita uis) eodem Q. Labienum patruum tuum: in foro autem C. Marius, & L. Valerius Flaccus consß. post cunctus Senatus: atq; ille Senatus, quem etiam uos ipsi, qui hos P. Conscriptos q nunc sunt, in inuidiam uocatis: quo facilius de hoc Senatu detrahere possitis: * cum equester ordo, at quorum equitum Ro. dij immortales? patrum nostrorum atq; eius ætatis: quæ tũ magnam partem Reip. atq; omnem dignitatem iudiciorum tenebat: cum omnes omnium ordinum homines, qui in salute Reip. salutem suam repositam esse arbitrabantur: arma cœpissent: quid tandem C. Rabirio faciendum fuit? de te ipso inquam Labiene quæro. cum ad arma consules ex S. Cõsulto uocauissent: cum armatus M. Emilius Princeps Senatus in comitio constitisset: qui cum ingredi uix posset: non ad insequendum sibi tarditatem pedum, sed ad fugiendum impedimento fore putabat? cum deniq; Q. Scæuola confectus senectute, præpeditus morbo, mancus, et membris oĩbus captus, ac debilis, hastili nixus, & animi uim, & infirmitatem corporis ostenderet: cum L. Metellus, Ser. Galba, C. Serranus, P. Rutilius, C. Fimbria, Q. Catulus, oẽsq; qui tum erant consulares: pro salute cõmuni arma cœpissent: cum omnes Prætores, cuncta nobilitas, ac iuuentus accurreret: C. & L. Domitius, L. Crassus, Q. Mutius, C. Claudius, M. Drusus, cum omnes Octauij, Metelli, Iulij, Caßij, Catones, Pompeij, cum L. Philippus, L. Scipio, cum M. Lepidus, cum D. Brutus, cum hic ipse P. Seruilius, quo tu imperatore Labiene meruisti: cum

hic Q. Catulus admodum tum adolescens, cum hic C. Curio, cum deniq; omnes clarissimi uiri cum consulibus essent: quid tandem C. Rabirium facere conuenit? utrum inclusum atq; abditum latere in occulto? atq; ignauiam suam tenebrarum ac parietum custodijs tegere? an in capitolium pergere? atq; ibi se cum tuo patruo et cæteris ad mortem propter uitæ turpitudinem confugientibus congregare? an cum Mario, Scauro, Catulo, Metello, Scæuola, cum bonis deniq; omnibus coire nonmodo salutis, uerum etiam periculi societatem? Tu deniq; Labiene quid faceres tali in re ac tempore? cum ignauiæ ratio te in fugam atq; in latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret: Consules ad patriæ salutem ac libertatem uocarēt: quam tandem authoritatem, quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles? patruus inquit meus cum Saturnino fuit. quid pater? qui cum? qd propinqui uestri Equites romani? qd omnis præfectura, regio, uicinitas uestra? quid ager Picenus uniuersus? utrum Tribunitium furorem, an consularem authoritatem secutus est? Equidem hoc affirmo: quod tu nunc de tuo patruo prædicas: neminem unquam adhuc de sese esse confessum. nemo est inquam inuentus tam profligatus: tam perditus: tam ab omni non modo honestate, sed etiam simulatione honestatis relictus: qui se in Capitolio fuisse cum Saturnino fateretur. At fuit uester patruus. fuerit: et fuerit nulla desperatione rerum suarum, nullis domesticis uulneribus coactus: induxerit eum L. Saturnini familiaritas: ut amicitiā patriæ præponeret: idcirco ne oportuit C. Rabiriū desiscere à republica? non comparere in illa armata multitudine bo

norum? consulum uoci, atq; imperio non obedire? Atqui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse: ut aut cum Saturnino esset: aut cum bonis: aut lateret. latere mortis erat instar turpissimæ. cum Saturnino esse furoris & sceleris. uirtus & honestas & pudor cum consulibus esse cogebat. hoc tu igitur in crimen uocas? quod cum ijs fuerit C. Rabirius: quos amentissimus fuisset, si oppugnasset: turpissimus, si reliquisset. At C. Decianus, de quo tu sæpe commemoras: quia cum hominem omnibus insignem notis turpitudinis P. Furium accusaret summo studio bonorum omnium: queri est ausus in concione de morte Saturnini: condemnatus est: & Sex. Titius, quod habuit imaginem L. Saturnini domi suæ: condemnatus est. Statuerunt Equites Ro. illo iudicio, improbum ciuẽ esse, & non retinendum in ciuitate: qui hominis hostilem in modum seditiosi imagine aut mortem eius honestaret: aut desideria imperitorum misericordia commoueret: aut suam significaret imitandæ improbitatis uoluntatem. Itaq; mihi mirum uidetur: unde hanc tu Labiene imaginem, quam habes, inueneris. nam Sex. Titio damnato, qui istam habere auderet, inuentus est nemo. Quod tu si audisses: aut si per ætatem scire potuisses: nunquam profecto istam imaginem, quæ domi posita pestem atq; exilium Sex. Titio attulisset: in rostra atq; in concionem attulisses: nec tuas unquam rationes ad eos scopulos appulisses: ad quos Sex. Titij afflictam nauem, & in quibus C. Deciani naufragium fortunarum uideres. sed in his rebus omnibus imprudẽtia laberis. causam enim suscepisti antiquiorẽ memoria tua: quæ causa ante mortua est: quam tu natus esses. qua in causa tute profecto fuisses: si per ætatem esse potuisses: eã

causam in iudicium uocas. An non intelligis primum quos homines, & quales uiros mortuos summi scœleris arguas? deinde quos ex ijs, qui uiuunt, eodem crimine in summum capitis periculum arcessas. Nam si C. Rabirius fraudem capitalem admisit: quod arma contra L. Saturninum tulit: huic quidem afferet aliquam deprecationem periculi, ætas illa, qua tum fuit: Q. uero Catulum patrem huius, in quo summa sapientia, eximia uirtus, singularis humanitas fuit: M. Scaurum, illa grauitate, illo consilio, illa prudentia, duos Mutios, L. Crassum, M. Antonium, qui tum extra urbem cum præsidio fuit: quorum in hac ciuitate longe maxima consilia, atq; ingenia fuerũt: cæteros pari dignitate præditos, custodes, gubernatoresq́; Reip. quemadmodũ mortuos defendemus? Quid de illis honestissimis uiris atq; optimis ciuibus Equitibus Ro. dicemus? qui tum una cũ Senatu salutem Reip. defenderunt? quid de tribunis ærarijs? cæterorumq́; ordinum omnium hominibus? qui tum arma pro communi libertate cœperunt. Sed qd ego de ijs omnibus, qui consulari imperio paruerunt: loquor? de ipsorum coss. fama: quid futurum est? L. Flaccum hominem cum semper in Rep. tum in magistratibus gerendis, in sacerdotio, cærimonijsq́;, quibus præerat, diligentissimum, nefarij scœleris ac parricidij mortuum condemnabimus? adiungemus ad hanc labem ignominiamq́; mortis etiam C. Marij nomen? C. Marium, quem uere patrem patriæ, parẽtem inquã uestræ libertatis, atq; huiusce Reip. possumus dicere: scœleris ac parricidij nefarij mortuum condemnabimus? Etenim si C. Rabirio quod ijt ad arma, crucem T. Labienus in campo Martio defigendam putauit: quod

tandem excogitabitur in eum, supplicium: qui uocauit? Ac si fides Saturnino data est: quod abs te sæpissime di citur: non eam C. Rabirius, sed C. Marius dedit: idemq; uiolauit: si in fide non stetit. Quæ fides Labiene qui po tuit sine Senatus consulto dari? adeo ne hospes huiusce urbis? adeo ne ignarus es disciplinæ consuetudinisq; no stræ? ut hæc nescias? ut peregrinari in aliena ciuitate: non in tua magistratum gerere uideare? Quid iam ista C. Mario inquit nocere possunt? quoniam sensu & ui ta caret? ita ne uero? tantis in laboribus C. Marius peri= culisq; uixisset: si nihil longius q̃ uitæ termini postu- labant: spe atq; animo de se & gloria sua cogitasset? at credo, cum innumerabilis hostium copias in Italia fu- disset: atq; obsidione Remp. liberasset: omnia sua secum una moritura arbitrabatur. non est ita Quirites: neq; qsquam nostrũ in Reip. periculis cum laude ac uirtu- te uersatur: quin spe posteritatis fructuq; ducatur. Itaq; cum multis alijs de causis uirorum bonorum mentes di uinæ mihi, atq; æternæ uidentur esse: tum maxime, quod optimi & sapientissimi cuiusq; animus ita præsentit in posterum: ut nihil nisi sempiternum spectare uideatur. quapropter equidem & C. Marij, & cæterorum uiro rum sapientissimorum, ac fortissimorum ciuium men= tes, quæ mihi uidentur ex hominum uita ad deorum re ligionem & sanctimoniam demigrasse: testor: me pro il lorum fama, gloria, memoria, non secus ac pro patrijs fanis, atq; delubris propugnandum putare. ac si pro il= lorum laude mihi arma capienda essent: nõ minus stre- nue caperẽ: quàm illi pro communi salute cœperunt. & enim Quirites exiguum nobis uitæ curriculum na- ra circunscripsit: immensum gloriæ. quare si eos, qui iam

de uita decesserunt;

de uita decesserunt: ornabimus: iustiorem nobis mortis conditionem relinquemus. sed si illos Labiene, quos iam uidere non possumus: negligis: ne his quidem, quos uides, consuli putas oportere? neminem esse dico ex iis omnibus: qui illo die Romæ fuerint, quem tu diem in iudicium uocas: pubesq; tum fuerit: quin arma cœperit: quin consules secutus sit. omnes ii, quorum tu ex ætate coniecturam facere potes, quid tum fecerint: abs te capitis C. Rabiri nomine citantur. At occidit Saturninum Rabirius. utinam fecisset. non supplicium deprecarer: sed præmium postularem. Etenim si Scœuæ seruo Q. Crotonis, qui occidit L. Saturninum: libertas data est: quod Equiti Ro. præmium dari par fuisset? & si C. Marius, quod fistulas quibus aqua suppeditabatur Iouis Opt. Max. templis, ac sedibus, præcidi imperarat: quod in cliuo capitolino improborum ciuium.

Desunt non pauca.

IN L. CATILINAM IN SENATV. ORATIO XIX.

q Vousq; tandem abutere Catilina patientia nostra? quandiu nos etiam furor iste tuus eludet? quem ad finem sese effrenata iactabit audacia? nihil ne te nocturnum præsidium palatij? nihil ne urbis uigiliæ? nihil timor populi? nihil concursus bonorum omnium? nihil hic munitissimus habendi Senatus locus? nihil horum ora, uultusq; mouerũt? patere tua consilia non sentis? constrictam iam omniũ horum conscientia teneri coniurationem tuam non uides? quid proxima, quid superiore nocte egeris: ubi fueris: quos conuocaueris: quid consilij cœperis: quem nostrum ignorare arbitraris? O' tempora: O' mores. Senatus hoc intelligit: Cõsul uidet: hic tamen uiuit. uiuit? immo uero etiã in Senatũ uenit: fit publici consilij particeps: notat, et designat oculis ad cædẽ unũquẽq; nostrũ. nos autem uiri fortes satisfacere Reip. uidemur: si istius furorem, ac tela uitemus. ad mortem te Catilina duci iussu consulis iam pridem oportebat: in te conferri pestem istam: quam tu in nos omnes iam diu machinaris. an uero uir amplissimus P. Scipio Pontifex maximus Tyberium Gracchum mediocriter labefactantem statum Reip. priuatus interfecit? Catilinam uero orbem terræ cæde, atq; incendijs uastare cupientem nos Consules pferremus? nam illa nimis antiqua prætereo: quod Q. Seruilius ahala Sp. Meliũ nouis rebus studentem manu sua occidit. Fuit, fuit illa ista quondã in hac Rep. uirtus: ut uiri fortes acrioribus supplicijs ciuem pernicio-

sum, quàm acerbissimum hostem coercerent. habemus enim senatus consultum in te Catilina uehemens, & graue. non deest Reip. consilium, neq; authoritas huius ordinis. nos, nos, dico aperte, Consules desumus. Decreuit quondam Senatus: ut L. Opimius Cons. uideret: nequid Resp. detrimenti caperet. nox nulla intercessit. mox interfectus est propter quasdam seditionum suspiciones, C. Gracchus clarissimo patre natus, auis, maioribus: occisus est cum liberis M. Fuluius Consularis. Simili senatus consulto C. Mario & L. Valerio Conss. permissa est Respublica. num unum diem postea L. Saturninum Tribunum plebis, & C. Seruilium mors, ac Reip. poena remorata est? at nos uigesimum iam diem patimur hebescere aciem horum authoritatis. habemus enim huiusmodi Senatus Consultum, ueruntamen inclusum in tabulis, tanquam in uagina reconditum: quo ex Senatus consulto confestim interfectum te esse Catilina conuenit. uiuis: & uiuis non ad deponēdam, sed ad confirmandam audaciam. Cupio P. C. me esse clementem: cupio in tantis Reip. periculis me non dissolutum uideri. sed iam me ipsum inertiæ nequitiæq; condemno. castra sunt in Italia contra Remp. in Hetruriæ faucibus collocata: crescit in dies singulos hostium numerus: eorum autem Imperatorem castrorum, ducemq; hostiū intra moenia atq; adeo in Senatu uidetis, intestinam aliquam quotidie perniciem Reip. molientem. Si te iam Catilina comprehendi, si interfici iussero: credo erit uerendū mihi: ne hoc potius omnes boni serius à me, quàm quisquam crudelius factum esse dicant. Verum ego hoc, quod iam pridem factum esse oportuit: certa de causa nondum adducor: ut faciam. tum deniq; interficiam te:

cum iam nemo improbus tam perditus, tam tui similis inueniri poterit: qui id non iure factum esse fateatur. Quãdiu quisquam erit: qui te defendere audeat: uiues: & uiues ita, ut nunc uiuis, multis meis, et firmis præsidijs oppressus: ne commouere te contra Remp. possis. multorum te etiam oculi & aures non sentientem, sicut adhuc fecerunt, speculabuntur, atq; custodient. Etenim quid est Catilina quod iam amplius expectes? si neq; nox tenebris obscurare cœtus nefarios: nec priuata domus parietibus continere uocem coniurationis tuæ potest: si illustrantur: si erumpunt omnia. muta iam istã mentem: mihi crede: obliuiscere cædis atq; incendiorum: teneris undiq;: luce sunt clariora nobis tua consilia omnia. quæ etiam mecum licet recognoscas. Meministi ne me ante diem XII Cal. nouemb. dicere in Senatu, certo die fore in armis, qui dies futurus esset ante diem VIII Cal. nouembris C. Manlium audaciæ satellitẽ, atq; administrum tuæ. num me fefellit Catilina nõmodo res tanta, tam atrox, tam incredibilis? uerum id, quod multo magis est admirandum, dies? dixi ego idẽ in Senatu cædem te optimatum contulisse in ante diem V Cal. nouembris: tum cum multi principes ciuitatis roma, non tam sui conseruandi, quàm tuorum consiliorum reprimendorum causa profugerunt. num inficiari potes te illo ipso die meis præsidijs, mea diligentia circũclusum, commouere te contra Remp. non potuisse? cum tu discessu cæterorum, nostra tamen, qui remansissemus: cæde contentum esse dicebas? quid? cum te Præneste Cal. ipsis nouembris occupaturum nocturno impetu esse confideres? sensisti ne illam coloniam meo iussu, meis præsidijs, custodijs, uigilijs'q; esse munitam? nihil

agis: nihil moliris: nihil cogitas: quod ego nonmodo audiam: sed etiam uideam: planéq; sentiam. recognosce mecum tandem illam superiorem noctem: iam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem, quàm te ad perniciem reipublicæ. Dico te priori nocte uenisse inter falcarios, non agam obscure, in M. Leccæ domum: conuenisse eodem complures eiusdem amentiæ, scelerisq; socios. num negare audes? quid taces? conuincam, si negas. uideo enim esse hic in Senatu quosdam: qui tecum unà fuere. O' dij immortales, ubi nam gentium sumus? quã Remp. habemus? in qua urbe uiuimus? hic, hic sunt in nostro numero P. C. in hoc orbis terræ sanctissimo, grauissimóq; consilio: qui de meo, nostrúmq; omnium interitu, qui de huius urbis atq; adeo orbis terrarum exitio cogitent. hosce ego uideo Consul: & de Rep. sententiam rogo: & quos ferro trucidari oportebat: eos nondum uoce uulnero. Fuisti igitur apud Leccam ea nocte Catilina: distribuisti partes Italiæ: statuisti quo quẽq; proficisci placeret: delegisti quos Romæ relinqueres: quos tecum educeres: descripsisti urbis partes ad incendia: confirmasti te ipsum iam esse exiturum: dixisti paululum tibi esse etiam nunc moræ: quod ego uiuerem: reperti sunt duo Equites romani: qui te ista cura liberarent: & sese illa ipsa nocte paulo ante lucem me in meo lectulo interfecturos pollicerentur. hæc ego omnia, uix dum iam cœtu uestro dimisso, comperi: domũ meam maioribus præsidijs muniui: atq; firmaui: exclusi eos, quos tu mane ad me salutatum miseras: cum illi ipsi uenissent: quos ego iam multis, ac summis uiris ad me uenturos id temporis esse prædixeram. Quæ cum ita sint Catilina: perge quo cœpisti: egredere aliquando ex

urbe: patent portæ: proficiscere. nimium diu te imperatorem illa tua Malliana castra desiderāt: educ tecum omnes tuos: si minus, quamplurimos. purga urbem. magno me metu liberalis: dummodo inter me atq; te murus intersit. nobiscum uersari iam diutius non potes. non feram: non patiar: non sinam. magna dijs immortalibus habenda est gratia: atq; huic ipsi Ioui Statori antiquissimo custodi huius urbis: quod hanc tam tetrā, tam horribilem, tam'q; infestam Reip. pestem totiens iā effugimus. non est sæpius in uno homine salus summa periclitanda reipublicæ. quandiu mihi consuli designato Catilina insidiatus es: non publico me præsidio, sed priuata diligentia defendi. cum proximis comitijs consularibus me consulem in campo, & competitores tuos interficere uoluisti: compressi tuos nefarios conatus amicorum præsidio, & copijs, nullo tumultu publico concitato. deniq; quotienscunq; me petisti: per me tibi obstiti: quanquam uidebam, perniciem meam cum magna calamitate Reip. esse coniunctam. nunc iam aperte Remp. uniuersam petis: templa deorum immortaliū, tecta urbis, uitam omnium ciuium, Italiā deniq; totam, ad exitium, & uastitatem uocas. quare, quoniam id quod primum, atq; huius Imperij, disciplinæq; maiorum proprium est: facere non audeo: faciam id, quod est ad seueritatem lenius: ad communem salutem utilius. nam si te interfici iussero: residebit in Rep. reliqua coniuratorum manus. sin tu (quod te iam dudum hortor) exieris: exhaurietur ex urbe tuorum comitum magna, & perniciosa sentina reipublicæ. quid est Catilina? num dubitas id me imperante facere: quod iam tua sponte faciebas? exire ex urbe Consul hostem iubet: interrogas me,

num in exilium? non iubeo: sed si me consulis, suadeo. quid enim Catilina est? quod te iam in hac urbe delectare possit? in qua nemo est extra istam coniurationẽ perditorum hominum, qui te non metuat: nemo, qui te non oderit. quæ nota domesticæ turpitudinis non inusta uitæ tuæ est? quod priuatarum rerum dedecus non hæret infamiæ? quæ libido ab oculis, quod facinus à manibus tuis unquam, quod flagitium à toto corpore abfuit? cui tu adolescentulo, quem corruptelarũ illecebris irretisses: non ad audaciam ferrum, ad libidinem facẽ prætulisti? quid uero nuper? cum morte superioris uxoris nouis nuptijs domum uacuam fecisses: non'ne etiam alio incredibili scelere hoc scelus cumulasti? quod ego prætermitto: et facile patior sileri: ne in hac ciuitate tanti facinoris immanitas aut extitisse: aut non uindicata esse uideatur. prætermitto ruinas fortunarum tuarum: quas omnes impendere tibi proximis idibus senties. ad illa uenio: quæ non ad priuatam ignominiam uiciorum tuorum, non ad domesticam tuam difficultatẽ, ac turpitudinem, sed ad summam reipublicæ, atq; ad omnium nostrum uitam, salutem'q; pertinent. potest ne tibi huius uitæ hæc lux Catilina, aut huius spiritus coeli esse iucundus? cum scias esse horũ neminem: qui nesciat te pridie Cal. Ian. Lepido, & Tullo cons. stetisse in comitio cum telo? manum, consulum, & principum ciuitatis interficiendorum causa parauisse? sceleri ac furori tuo non aliquam mentem, aut timorem tuum, sed fortunam Reip. obstitisse? Ac iam illa omitto: neq; enim sunt aut obscura: aut non post multo commissa. quotiẽs tu me designatum, quotiens me Consulem interficere uoluisti? quot ego tuas petitiones ita coniectas, ut uitari pos

se non uiderentur, parua quadam declinatione, &, ut aiunt, corpore effugi? nihil agis: nihil assequeris: nihil moliris: quod mihi latere ualeat in tempore. neq; tamē conari, ac uelle desistis. Quotiens iam, quotiēs iam tibi extorta est sica ista de manibus? quotiens uero excidit ca su aliquo, & elapsa est? tamen ea carere diutius nō potes. quæ quidem quibus abs te initiata sacris, ac deuota sit, nescio: quod eam necesse putas consulis in corpore defigere. Nunc uero quæ tua est ista uita. sic enim iam tecum loquar: non ut odio permotus esse uidear: quo debeo: sed ut misericordia, quæ tibi nulla debetur. uenisti paulo ante in Senatum: quis te ex hac tanta frequētia, ex tot tuis amicis, ac necessarijs salutauit? si hoc post hominum memoriam contigit nemini: uocis expectas contumeliam: cum sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppressus? quid? quod ab euentu tuo ista subsellia uacua facta sunt? quid? quod omnes cōsulares, qui tibi persæpe ad cædē constituti fuerunt: simulatq; assedisti, partem istam subselliorum nudam atq; inanem reliquerunt. Quo tandē animo hoc tibi ferendum putas: serui me hercle mei si me isto pacto metuerent: ut te metuunt omnes ciues tui: domum meam relinquendam putarem. tu tibi urbem non arbitraris? et si me meis ciuibus iniuria suspectum tam grauiter, atq; infensum uiderem: carere me aspectu ciuium, quàm infestis oculis omnium conspici mallem. tu cum conscientia scelerū tuorum agnoscas odium omnium iustum, et iam tibi diu debitum: dubitas, quorum mentes sensusq; uulneras: eorum aspectum præsentiamq; uitare? si te parentes timerent, atq; odissent tui: neq; eos ulla ratione placare posses: ut opinor, ab eorum oculis aliquò concederes.

nunc te patria, quæ communis eſt omnium noſtrum pa
rens, odit: ac metuit: & iam diu te nihil iudicat, niſi de
parricidio ſuo cogitare: huius tu neq; authoritatem ue-
rebere? neq; iudicium ſequere? neq; uim pertimeſces?
Quæ tecum Catilina ſic agit: & quodammodo tacita
loquitur. Nullum iam tot annos facinus extitit niſi per
te: nullum flagitium ſine te: tibi uni multorum ciuium
neces, tibi uexatio, direptioq́; ſociorum impunita fuit,
ac libera: tu non ſolum ad negligendas leges, et quæ-
ſtiones, uerum etiam ad deuincendas, perfringendasq́;
ualuiſti. ſuperiora illa, quanquam ferēda non fuerunt:
tamen ut potui, tuli. nūc uero me totam eſſe in metu pro=
pter te unum: quicquid increpuerit, Catilinam timeri:
nullum uideri contra me conſilium iniri poſſe: quod à
tuo ſcelere abhorreat: non eſt ferendum. Quamobrē
diſcede: atq; hunc mihi timorem eripe: ſi uerus: ne op-
primar. ſin autem falſus: ut tandē aliquando timere de=
ſinam. Hæc ſi tecum ut dixi patria loquatur: non'ne
impetrare debeat? etiam ſi uim adhibere non poſſit?
quid? quod tu te ipſe in cuſtodiam dediſti? quid? quod
uitandæ ſuſpicionis cauſa, apud M. Lepidum te habita-
re uelle dixiſti? à quo non receptus etiam ad me ueni-
re auſus es: atq; domi meæ te aſſeruari rogaſti? cum à
me quoq; id reſponſum tuliſſes: me nullo modo poſſe iiſdē
parietibus tutum eſſe tecum: q magno in periculo eſſem:
quod iiſdem mœnibus contineremur: ad Q. Metellum
prætorem ueniſti. à quo repudiatus ad ſodalem tuum,
uirum optimum, M. Marcellum demigraſti: quem tu ui
delicet & ad cuſtodiendum te diligentiſſimum, & ad
ſuſpicandum ſagaciſſimum & ad uindicandum for=
tiſſimum fore putaſti. ſed quàm longe uidetur à carce-

re, atq; à uinculis abesse debere: qui seipsum iam dignum custodia iudicauerit? Quæ cum ita sint Catilina: dubitas, si hic morari æquo animo non potes: abire in aliquas terras? & uitam istam multis supplicijs iustis debitisq; ereptam, fugæ, solitudiniq; mandare? Refer inquis ad Senatum. id postulas: etsi hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium: obtemperaturũ te esse dicis. non referam id, quod abhorret à meis moribus: sed tamen faciam, ut intelligas quid ij de te sentiant. Egredere ex urbe Catilina: libera Remp. metu: in exilium, si hanc uocem expectas, proficiscere. quid est Catilina? quid? attendis, quid? animaduertis horum silentium? patiuntur: tacent. quid expectas authoritatem loquentium: quorum uoluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo, P. Sextio, si fortissimo uiro, M. Marcello dixissem: iam mihi Cõsuli hoc ipso in templo iure optimo Senatus uim & manus intulisset. de te autem Catilina cum quiescunt: probant: cum patiuntur: decernunt: cum tacent: clamant. neq; hi solum, quorum uel authoritas clara est uidelicet: uita utilissima: sed etiam illi Equites Ro. honestissimi atq; optimi uiri, cæteriq; fortissimi ciues: qui circunstant Senatum: quorum tu & frequentiam uidere, & studia perspicere, & uoces paulo ante exaudire potuisti. quorum ego uix abs te iam diu manus ac tela contineo: eosdẽ facile adducam: ut te hæc, quæ iam pridem uastare studes, relinquentem, usq; ad portas prosequantur. quanquã quid est quod loquar? te ut ulla res frangat? tu ut unquã te corrigas? tu ut ullam fugam meditere? tu ullum ut exilium cogites? utinam tibi istam mentem dij immortales donarent. etsi uideo: si mea uoce ire in exilium ani-

mum induxeris: quãta tempestas inuidiæ nobis, si minus in præsens tempus recenti memoria scelerum tuorũ, at in posteritatem impendeat. sed non est mihi tanti: dũmodo ista tua priuata sit calamitas: & à Reip. periculis seiungatur. sed tu ut uitijs tuis commoueare: ut legũ pœnas pertimescas: ut temporibus Reip. concedas: non est postulandum. neq; enim Catilina is es: ut te aut pudor à turpitudine, aut metus à periculo, aut ratio à furore reuocarit. Quãobrem, ut sæpe iam dixi, proficiscere: ac si mihi inimico, ut prædicas, tuo conflare uis inuidiã: recta uia perge in exilium. uix feram sermones hominum: si id feceris: uix molem istius inuidiæ, si in exilium ieris iussu Consulis: sustinebo. sin autem seruire meæ laudi, & gloriæ mauis: egredere cum importuna sceleratorum manu: confer te ad Manlium: concita perditos ciues: secerne te à bonis: infer patriæ bellũ: exulta impio latrocinio: ut à me non eiectus ad alienos, sed inuitatus ad tuos isse uidearis. quãquã quid ego te inuitem? à quo iam sciam esse præmissos: qui te ad forũ Aureliũ præstolarentur armati: sciã pactam, & constitutã esse cum Manlio diem: à quo etiam aquilam illam argenteam, quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido, & funestam futuram: cui domi tuæ sacrariũ scelerũ tuorum constitutum fuit: sciam esse præmissam. tu ut illa diutius carere possis? quam uenerari ad cædẽ proficiscens solebas: à cuius altaribus sæpe istam dextram impiam ad necem ciuiũ transtulisti. Ibis tandẽ aliquando, quo te iam pridẽ tua ista cupiditas effrenata, ac furiosa rapiebat. neq; enim tibi hæc res affert dolorẽ: sed quandam incredibilem uoluptatem. ad hanc te amentiam natura peperit: uolũtas exercuit: fortuna seruauit.

nunquam tu nonmodo ocium, sed ne bellum quidem, nisi nefarium concupisti: nactus es ex perditis, atq; ab omni nonmodo fortuna, uerum etiam spe derelictis conflatam improborum manum. hic tu qua lætitia pfruere? qbus gaudijs exultabis? quanta in uoluptate bacchabere? cum in tanto numero tuorum neq; audies uirum bonum quenquam: neq; uidebis. Ad huius uitæ studiū meditati illi sunt, qui feruntur, labores tui: iacere humi nonmodo ad obsidendum stuprum, uerum etiam ad facinus obeundum: uigilare non solum ad insidiandum somno maritorum, uerum etiam bonis ocisorū. habes ubi ostentes illam præclaram tuam paciētiam famis, & frigoris, inopiæ rerum omnium: quibus te breui tempore confectum esse senties. tantum profeci tum, cum te à Consulatu reppuli: ut exul potius tentare, quàm Consul uexare Remp. posses: atq; ut id, quod esset à te scelerate susceptum: latrocinium potius, quàm bellum nominaretur. Nunc ut à me P. C. quandam propè iustam patriæ querimoniam detester: ac deprecer: pcipite quæso diligenter quæ dicam: et ea penitus animis uestris mentibusq; mandate. Etenim si mecum patria, quæ mihi uita mea multo est carior: si cuncta Italia, si omnis Resp. loquatur: M. Tulli quid agis? tu ne eum, quem esse hostem comperisti: quem ducem belli futurum uides: quem expectari Imperatorem in castris hostium sentis: authorem sceleris, principē coniurationis, euocatorē seruorū, et ciuium perditorum, exire patieris? ut abs te nó emissus ex urbe, sed immissus in urbē esse uideatur? non'ne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi, non summo supplicio mactari imperabis? quid tandē impedit te? mos ne maiorum? at persæpe, etiam priuati in hac Rep.

perniciosos ciues morte mulctarunt. an leges, quæ de ciuium reorum supplicio rogatæ sunt? at nunquam in hac urbe hi, qui à Rep. defecerunt, ciuium iura tenuerunt. an inuidiam posteritatis times? præclaram uero populo Ro. referes gratiam: qui te hominem per te cognitum, nulla commendatione maiorum, tam mature ad summum imperium per omnes honorũ gradus extulit: si propter inuidiam, aut alicuius periculi metum, salutem ciuium tuorum negligis. sed si quis est inuidiæ metus: non est uehementius seueritatis, ac fortitudinis inuidia, quàm inertiæ, ac nequiciæ pertimescenda. an, cũ bello uastabitur Italia: uexabuntur urbes: tecta ardebunt: te non existimas inuidiæ incendio conflagraturũ? His ego sanctissimis Reip. uocibus, & eorum hominũ, qui idem sentiunt, mentibus pauca respondebo. Ego si hoc optimum factu iudicarem P. C. Catilinam morte mulctari: unius usuram horæ gladiatori isti ad uiuendum non dedissem. et enim si summi uiri, & clarissimi ciues, Saturnini, & Gracchorum, & Flacci, & superiorum complurium sanguine nonmodo se non contaminauerunt: sed etiam honestauerunt: certe uerendum mihi non erit: ne quid, parricida ciuium interfecto, inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. quod si ea mihi maxime impenderet: tamen hoc animo semper fui: ut inuidiam uirtute partam, gloriam, non inuidiam putarem. Quanquam nonnulli sunt in hoc ordine: qui aut ea, quæ imminent, non uideant: aut ea quæ uideant, dissimulent: qui spem Catilinæ cum mollibus sententijs aluerunt: coniurationemq; nascentem non credendo corroborauerunt: quorum authoritatem secuti multi non solum improbi, uerum etiam imperiti, si in hunc ani-

maduertissem: crudeliter, non egregie factum esse dicerent. nunc intelligo, si iste quo intendit, in Malliana castra peruenerit: neminem tam stultum fore: qui non uideat coniurationem esse patefactam: neminem tam improbum: qui non fateatur. hoc autem uno interfecto, intelligo hanc Reip. pestem paulisper reprimi, non in perpetuum comprimi posse. quod si se eiecerit: secumq; suos eduxerit: & eodem cæteros undiq; collectos naufragos aggregauerit: extinguetur, atque delebitur, nonmodo hæc tam adulta Reip. pestis, uerum etiam stirps, ac semen malorũ omnium. etenim iam diu P. C. in his periculis coniurationis, & insidijs uersamur. sed nescio quo pacto omnium scelerum, ac ueteris furoris, & audaciæ maturitas in nostri consulatus tempus erupit. Quod si ex tanto latrocinio iste unus tolletur: uidebimur fortasse ad breue quoddam tempus cura, & metu esse releuati: periculum autem residebit: & erit inclusum penitus in uenis, atq; in uisceribus reipublicæ. ut sæpe homines ægri, morbo graui, cum æstu, febriq; iactantur: si aquam gelidam biberint: prius releuari uidentur: deinde multo grauius uehementiusq; afflictantur. sic hic morbus, qui est in republica: releuatus istius pœna, uehementius uiuis reliquis ingrauescet. Quare secedant improbi: secernant se à bonis: unum in locum congregentur: muro deniq;, id quod sæpe iam dixi, secernantur à nobis: desinant insidiari domi suæ Consuli: circunstare tribunal prætoris urbani: obsidere cum gladijs curiam: malleolos ad incendendam urbem, facesq; comparare: sit deniq; inscriptum in frontem uniuscuiusq;, quid de Rep. sentiat. Polliceor uobis hoc P. C. tantam in nobis conss. fore diligentiam: tantam in uobis authoritatem: tantam in Equi

tibus Ro. uirtutem: tantam in omnibus bonis consensionẽ: ut Catilinæ profectione omnia patefacta, illustrata, oppressa, uindicata esse uideatis. hisce omnibus Catilina cum summa Reip. salute, & cum tua peste, ac pernicie, cumq; eorum exitio, qui se tecum omni scelere, parricidioq; iunxerunt: proficiscere ad impium bellum ac nefarium. Tum tu Iuppiter hisdem quibus hæc urbs auspicijs à Romulo est constituta, quem Statorem huius urbis, atq; imperij uere nominamus: hunc, & huius socios à tuis aris cæterisq; templis, ac tectis urbis, ac mœnibus, à uita, fortunisq; ciuium omnium arcebis: & omnes inimicos bonorum, hostes patriæ, latrones Italiæ, scelerum fœdere inter se ac nefaria societate coniunctos æternis supplicijs uiuos, mortuosq; mactabis.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO XX.

Andem aliquando Quirites Catilinam furentem audacia, scelus anhelantem, 2 pestem patriæ nefarie molientem, uobis, atq; huic urbi ferrum, flammáq; minitantem, ex urbe uel eiecimus: uel emisimus: uel ipsum egredientem urbe prosecuti sumus. abijt: excessit: euasit: erupit: nulla iam pernicies à monstro illo atq; prodigio mœnibus ipsis intra mœnia comparabitur. Atq; hunc quidem unum huius belli domestici ducem sine controuersia uicimus. non enim iam inter latera nostra sica illa uersabitur: non in campo, non in foro, non in curia, non deniq; inter domesticos parietes pertimescemus. loco ille motus est: cum est ex urbe depulsus: palàm iam cum hoste nullo impediente bellum iustum geremus. Sine dubio perdidimus hominem: magnifice uicimus: cum illum ex occultis insidijs in apertum latrocinium coniecimus. quod uero non cruentum mucronem, ut uoluit, extulit: quod ei ferrum de manibus extorsimus: quod incolumes ciues, quod stantem urbem reliquit: quanto tandem illum mœrore afflictum esse, & profligatum putatis? iacet ille nunc prostratus Quirites: & se perculsum, atq; abiectum esse sentit: et retorquet oculos profecto sæpe ad hanc urbem: quam ex suis faucibus ereptam esse luget. Quæ quidem lætari mihi uidetur, quod tantam pestem euomuerit: forásq; proiecerit. At si quis est talis: quales eẽ omnes oportebat: qui hoc ipso, in quo exultat, & triumphat oratio mea,

me uehementer

me uehementer accuset: quod tam capitalem hostem non comprehenderim potius: quàm emiserim: non est ista mea culpa: sed temporum. interemptum esse L. Catilinam, & grauissimo supplicio affectum iam pridẽ oportebat. id à me & mos maiorum, & huius imperij seueritas, & Resp. postulabat. sed quàm multos fuisse putatis? qui quæ ego deferrem, non crederent? quàm multos? qui propter stulticiam non putarent? quàm multos? qui etiam defenderent? quàm multos? qui propter improbitatem fauerent? ac si sublato illo, depelli à uobis omne periculum iudicarem: iam pridem ego L. Catilinam nonmodo inuidiæ meæ, uerum etiam uitæ periculo sustulissem. sed cum uiderem ne uobis quidem omnibus re etiam probata, si illum, ut erat meritus, morte mulctassem: fore, ut eius socios inuidia oppressus persequi non possem: rem huc deduxi: ut tum palàm pugnare possetis, cum hostem aperte uideretis. Quem quidem ego hostem Quir. quàm uehementer foris esse timendum putem: licet hinc intelligatis: quod illud etiam moleste fero, quod ex urbe parum comitatus exierit. utinam ille omnes secum suas copias eduxisset. Tongillum mihi eduxit: quem amare in prætexta calumnia cœperat: Publicium, & Minacium: quorum æs alienum contractum in popinam nullum Reip. motum afferre poterat. reliquit quos uiros? quanto alieno ære, quàm ualẽtes, quàm nobiles, uos uidetis. Itaq; ego illum exercitum ex Gallicanis legionibus, & cum hoc delectu, quem in agro Piceno et Gallico Q. Metellus habuit, ex his copijs, quæ à nobis quotidie comparantur, magnopere contẽno, collectũ ex senibus desperatis, agresti luxuria, ex rusticis mẽdiculis, ex decoctoribus, ex ijs, q uadimonia deserere, q̃

illũ exercitum maluerint. quibus ego nonmodo si aciẽ exercitus nostri, uerum etiam si edictum Prætoris osten dero: concident. Hos, quos uideo uolitare in foro: quos sta re ad Curiam: quos etiam in Senatum uenire: qui nitent unguentis: qui fulgent purpura: mallem secum eduxiss=set suos milites. quod si hic permanent: mementote non tã exercitum illum esse nobis, quàm hos, qui exercitum de seruerunt, pertimescendos. atq; etiam hoc magis sunt ti mendi: quod quid cogitent, me scire sentiunt: neq; tamen permouentur. uideo cui Apulia sit attributa: qui habe at Hetruriam: qui agrum Picenum: qui Gallicum: qui sibi has urbanas insidias cædis, atq; incendiorum depo poscerit: omnia superioris noctis consilia ad me perlata esse sentiunt. patefeci in Senatu externa die: Catilina ip se pertimuit: profugit: hi quid expectant? ne illi uehe-menter errant: si illam meam pristinam lenitatem per-petuam sperant futurã. quod expectaui iam sum assecu tus: ut uos omnes factam esse aperte coniurationem con tra Remp. uideretis. nisi uero si quis est qui Catilinæ si miles cũ Catilina sentire nõ putet. Non est iam lenitati locus: seueritatem res ipsa flagitat. unum etiam nunc concedam: exeant: proficiscantur: ne patiantur desiderio sui Catilinam miserum tabescere. demonstrabo iter. au relia uia profectus est. si accelerare uolent: ad uesperam consequentur. O' fortunatam Remp: siquidem hanc sen=tinam huius urbis eiecerit. uno me hercle Catilina ex=hausto, releuata mihi, & recreata Resp. uidetur. quid enim mali, aut sceleris fingi, aut excogitari potest: quod non ille conceperit? quis tota Italia ueneficus? quis gladiator? quis latro? quis sicarius? quis parricida? quis testamentorum subiector? quis circunscriptor? quis ga=

neo? quis nepos? quis adulter? quæ mulier infamis? quis corruptor iuuentutis? quis corruptus? quis perditus inueniri potest? qui se cum Catilina non familiarissime uixisse fateatur? quæ cædes per hosce annos sine illo facta est? quod nefarium stuprum non per illum? Iam uero quæ tanta in ullo unquam homine iuuentutis illecebra fuit? quanta in illo? qui alios ipse amabat turpissime: aliorum amori flagitiosissime seruiebat: alijs fructum libidinum, alijs mortem parentum nonmodo impellendo, uerum etiam adiuuando pollicebatur. Nunc uero quàm subito non solum ex urbe, uerum etiam ex agris ingentem numerum perditorum hominum collegerat? nemo nonmodo Romæ, sed ne ullo in angulo totius Italiæ oppressus ære alieno fuit: quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus asciuerit. Atq; ut eius diuersa studia in dissimili ratione perspicere possitis: nemo est in ludo gladiatorio paulo ad facinus audacior: qui se non intimum Catilinæ esse fateatur: nemo in scena leuior, & nequior: qui se non eiusdem propè sodalem fuisse commemoret. atq; idem tamen stuprorũ, et scelerũ exercitatione assuefactus frigore, et fame, et siti, ac uigilijs perferendis, fortis ab ijs istis suis socijs prædicabatur: cum industriæ subsidia, atq; instrumenta uirtutis, in libidine, audaciáq; consumerentur. Hunc uero si sui fuerint comites secuti: si ex urbe exierint desperatorum hominum flagitiosi greges: O' nos beatos: O' Remp. fortunatam: O' præclaram laudem Consulatus mei. iam enim non sunt mediocres hominum libidines. inhumanæ audaciæ, ac intolerandæ: nihil cogitant, nisi cædes, nisi incendia, nisi rapinas: patrimonia sua profuderunt: fortunas suas obligurierunt: res eos iam pridem, fi-

des deficere nuper cœpit. eadem tamen illa, quæ erat in abundantia, libido permanet. quod si in uino & alea comessationes solum & scorta quærerent: essent illi quidem desperandi: sed tamen essent ferendi. hoc uero quis ferre possit? inertes homines fortissimus insidiari? stultissimos prudentissimus? ebriosos sobrijs? dormientes uigilantibus? qui mihi accubantes in conuiuijs, cõplexi mulieres impudicas, uino languidi, confecti cibo, sertis redimiti, unguentis obliti, debilitati stupris, eructant, sermonibus suis cædem bonorum atq; urbis incendia. quibus ego confido impendere fatum aliquod: et pœnã iam diu improbitati, neqciæ, sceleri, libidini debitam aut instare iam plane: aut certe iam appropinquare. Quos si meus consulatus, quoniam sanare non potest: sustulerit: non breue nescio quod tempus, sed multa secula propagarit reipublicæ. nulla est enim natio, quam pertimescamus: nullus Rex, qui bellum populo ro. facere possit. omnia sunt externa, unius uirtute terra, mariq; pacata: domesticum bellum manet: intus insidiæ sunt: intus inclusum periculum est: intus est hostis: cum luxuria nobis, cum amentia, cum scelere certandũ est. huic me bello ducem profiteor Quirites: suscipio inimicitias hominum perditorum: quæ sanari poterunt, quacunq; ratione sanabo: quæ resecanda erunt, non patiar ad perniciem ciuitatis manare. Proin aut exeant: aut quiescant: aut si in urbe, & in eadem mente permanent: quæ merentur, expectent. Ac etiam sunt Quirites, qui dicant à me in exilium eiectum esse Catilinam. quod uerbo si ego asseq possem: ipsos istos eijcerẽ: q hæc loquuntur. homo enim uidelicet timidus, & permodestus uocem Consulis ferre non potuit: simulatq; ire

in exilium iussus est: paruit. Quod hesterno die cum domi meæ penè interfectus essem: Senatum in ædem Iouis Statoris uocaui: rem omnem ad patres conscriptos retuli. quo cum Catilina uenisset: quis eum Senator appellauit? quis salutauit? quis deniq; ita aspexit: ut perditum ciuem, ac non potius importunissimum hostem? qn etiam principes eius ordinis partem illam subselliorũ, ad quam ille accesserat, nudam atq; inanem reliquerunt. hic ego uehemens ille Consul, qui uerbo ciues in exilium eijcio: quæsiui à Catilina an in nocturno conuentu apud M. Leccam fuisset necne? cum ille homo audacissimus conscientia conuictus primo reticuisset: patefeci cætera: quid ea nocte egisset: ubi fuisset: quid in proxima constituisset: quemadmodum esset ei ratio totius belli descripta, docui. Cum hæsitaret: cum teneretur: quæsiui quid dubitaret proficisci eò: quo iam pridem pararat: cum arma, cum secures, cum dignitates, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria, cum aquilam illam argenteam, cui etiam sacrarium scelerũ domi suæ fecerat: scirem esse præmissam. in exilium eijciebam? quem iam ingressum in bellum esse uidebam? etenim credo Manlius iste centurio, qui in agro Fesulano castra posuit: bellum Populo Ro. suo nomine indixit: et illa castra nunc non Catilinam ducem expectãt: & ille eiectus in exilium, se Massiliam, ut aiunt, non in hæc castra conferet. O' conditionem miseram nonmodo administrandæ, uerum etiam conseruandæ reipublicæ. nunc si L. Catilina consilijs laboribus, periculis meis circunclusus, ac debilitatus subito pertimuerit: sententiam permutauerit: deseruerit suos: consilium belli faciundi abiecerit: ex hoc cursu sceleris, & belli iter

ad fugam, atq; in exilium conuerterit: non ille à me spoliatus armis audaciæ, non obstupefactus, ac perterritus mea diligentia, non de spe conatuq; depulsus, sed indemnatus innocens in exilium eiectus à Cõsule, ui, & minis esse dicetur: et erunt, qui illum, si hoc fecerit: non improbum, sed timidum, me non diligentissimũ Consulem, sed crudelissimum tyrannum existimare uelint. Est mihi tanti o' Quir. huius inuidiæ falsæ atque iniquæ tempestatem subire: dummodo à uobis huius horribilis belli, ac nefarij periculum depellatur. dicatur sanè eiectus esse à me: dummodo eat in exilium. sed, mihi credite: non est iturus. nunquam ego à dijs immortalibus optabo Quirites inuidiæ meæ leuandæ causa: ut L. Catilinam ducere exercitum hostium, atq; in armis uolitare audiatis: sed triduo tamen audietis. multóq; magis illud timeo: ne mihi sit inuidiosum aliquando: quod illum emiserim potius, quàm eiecerim. sed cum sint homines, qui illum cum profectus sit, eiectum esse dicant: ijdem, si interfectus esset: quid dicerent? Quanquam isti, qui Catilinam Massiliam ire dictitant: nõ tam hoc queruntur: quàm uerentur. nemo est istorum tam misericors: qui illum non ad Manlium, quàm ad Massiliẽses ire malit. ille autem, si me hercules hoc, quod agit, nunquam ante cogitasset: tamen latrocinantem se interfici mallet: quàm exulem uiuere. nunc uero, cum ei nihil adhuc præter ipsius uoluntatem cogitationemq; acciderit: nisi quod uiuis nobis Roma profectus est: optemus potius, ut exeat in exilium, quàm queramur. Sed cur tam diu de uno hoste loquimur? & de eo hoste, qui iam fatetur se esse hostem? et quia quod semper uolui: murus interest: non timeo. de his, qui simulant: qui Romæ re-

manent: qui nobiscum sunt: nihil dicamus? quos quidem ego, si ullo modo fieri posset: nõ tam ulcisci studeo: quàm sanare: & ipsos placare reipublicæ. neq; id quare fieri non possit, si me audire uoluerint, intelligo. Exponam enim uobis Quir. ex quibus generibus hominum istæ copiæ comparentur. deinde singulis medicinam consilij, atq; orationis meæ, si quam potero, afferã. Primum genus est eorum: qui magno ære alieno, maiores etiã possessiones habent: quarum amore adducti dissolui nullo modo possunt. Horum hominum species est honestissima. sunt enim locupletes. uoluntas uero & causa impudentissima. tu agris, tu ædificijs, tu argento, tu familia, tu rebus omnibus ornatus, & copiosus sis? & dubites aliquid de possessione detrahere? ac fidem acquirere? quid enim? expectas bellum? quid? ergo in uastatione omnium tuas possessiones sacrosanctas futuras putas? an tabulas nouas? errant qui istas à Catilina expectant. meo beneficio tabulæ nouæ proferuntur: uerũ auctionariæ. neq; enim isti qui possessiones habent, alia ratione ulla salui esse possunt. quod si maturius facere uoluissent: neque (id quod stultissimum est) certare cum usuris fructibus prædiorum: locupletioribus his, et melioribus ciuibus uteremur. Sed hosce homines minime puto pertimescendos: quod aut deduci de sententia possunt: aut, si permanebunt: magis mihi uidentur uota facturi contra rempublicam: quàm arma laturi. Alterum genus est eorum: qui quanquam premuntur ære alieno: dominationem tamen expectant: rerum potiri uolunt: honores, quos quieta Rep. desperant: turbata consequi se posse arbitrantur. Quibus hoc præcipiendum uidetur: unum scilicet & idem, quod cæteris omnibus:

ut desperent se id quod conantur consequi posse. primũ omnium meipsum uigilare: adesse: prouidere reipublicæ: deinde magnos animos esse in bonis uiris: magnã concordiam: maximam multitudinem præterea: magnas copias militum: deos deniq; immortales huic inuicto populo, clarissimo imperio, pulcherrimæ urbi cõtra tantam uim sceleris præsentis auxilium esse laturos. Quod si iam sint id, quod cum summo furore cupiũt, adepti: num illi in cinere urbis et sanguine ciuium, quæ mente scelerata, ac nefaria cupierunt: consules, ac dictatores, aut etiam reges se expectant futuros? non uidẽt se cupere id, quod si adepti fuerint: fugitiuo alicui aut gladiatori concedi sit necesse? Tertium genus est ætate iam confectum, excercitatione robustum: quo ex genere est, ipse Mallius: cui nunc Catilina successit. hi sunt homines ex his colonijs, quas Fesulis Sylla constituit: quas ego uniuersas ciuium esse optimorum, & fortissimorum uirorum sentio. sed tamen hi sunt coloni: qui se insperatis repentinis'q; pecunijs sumptuosius insolentius'q; iactarunt. hi dum ædificant tanquam beati: dũ prædijs, lecticis, famlijs magnis, cõuiuijs, apparatibus, delectantur: in tantum æs alienum inciderunt: ut, si salui esse uelint: Sylla sit his ab inferis excitandus. qui etiam non nullos agrestes homines tenues atq; egentes in eandem spem rapinarum ueterũ impulerunt. quos ego utrosq; Quir. in eodem genere prædatorum, direptorum'q; pono. sed eos hoc moneo: desinant furere: & proscriptiones & dictaturas cogitare. tantus enim illorum temporum dolor inustus est ciuitati: ut iam ista nõ modo homines, sed ne pecudes quidem mihi passuræ esse uideantur. Quartum genus sane' uarium, et mix

tum, & turbulentum: qui iam pridem premuntur: qui nunquam emergent: qui partim inertia, partim male gerendo negocio, partim etiam sumptibus in uetere ære alieno nacillant: qui uadimonijs, iudicijs, proscriptionibus bonorum defatigati, permulti ex agris, ex urbe se in illa castra conferre dicuntur. hosce ego non tam milites acres, quàm inficiatores lentos esse arbitror: qui homines primum si stare non possunt: corruant: sed ita, ut nonmodo ciuitas, sed ne uicini quidem proximi sentiant. nam illud non intelligo: quamobrem, si uiuere honeste non possunt: perire turpiter uelint. aut cur minore dolore perituros se cum multis, quàm si soli pereát, arbitrentur. Quintum genus est parricidarum, sicariorum, deniq; omnium facinorosorum: quos ego à Catilina non reuoco: nam neq; diuelli ab eo possunt: & pereant sanè in latrocinio: quoniam sunt ita multi: ut eos capere carcer non possit. Postremum autem genus est non solum numero, uerum etiam genere ipso, atq; uita, quod proprium est Catilinæ, de eius delectu, immo uero de complexu eius, ac sinu: quos pexo capillo nitidos, aut imberbes, aut bene barbatos, uidetis, manicatis, & talaribus, ac tritis tunicis, uelis amictos, non togis: quorum omnis industria uitæ, & uigilandi labor in antelucanis cœnis expromitur. in his gregibus omnes aleatores, omnes adulteri, omnes impuri, impudiciq; uersantur. hi pueri tam lepidi, ac delicati, qui non solum amare, & amari, neq; cantare, & psallere, sed etiam sicas uibrare, & spargere uenena didicerunt: qui ni exeunt: ni pereunt: etiam si Catilina perierit: scitote hoc in Rep. seminarium Catilinarium futurum: uerũ quid sibi isti miseri uolunt? non suas secum mulierculas

las sunt in castra ducturi? quemadmodum illis carere poterunt? his præsertim iam noctibus? quo autem pacto illi Appenninum, atq; illas pruinas, ac niues perferent? nisi idcirco se facilius hyemem toleraturos putant: quod in conuiuijs nudi saltare didicerunt. O' bellum magnopere pertimescendum: cum hanc sit habiturus Catilina scortatorum cohortem Prætoriã. Instruite nunc Quir. contra has tam præclaras Catilinæ copias uestra præsidia, uestrosq; exercitus. et primum gladiatori illi confecto, & saucio Consules, Imperatoresq; uestros opponite. deinde contra illam naufragorum eiectam, ac debilitatam manum, florem totius Italiæ, ac robur educite. iam uero urbes coloniarum, ac municipiorũ respondebunt Catilinæ tumulis siluestribus. neq; uero cæteras copias, ornamenta uestra, præsidia, cum illius latronis inopia, atq; egestate debeo conferre. sed si omissis his rebus omnibus, quibus nos suppeditamur: eget ille: Senatu, Equitibus romanis, populo, urbe, ærario, uectigalibus, cuncta Italia, prouincijs omnibus, exteris nationibus, si his rebus omissis, ipsas causas, quæ inter se confligunt: contendere uelimus: ex eo ipso, q̃ ualde ipsi iaceant, intelligere possumus. ex hac enim parte pudor pugnat: illinc petulantia: hinc pudicitia: illinc stuprum: hinc fides: illinc fraudatio: hinc pietas: illinc scelus: hinc constantia: illinc furor: hinc honestas: illinc turpitudo: hinc continentia: illinc libido. deniq; æquitas, temperantia, fortitudo, prudentia, uirtutes omnes, certant cum iniquitate, cum luxuria, cum ignauia, cum temeritate, cum uicijs omnibus. postremo copiæ cum egestate, bona ratio cum perdita, mens sana cum amentia, bona deniq; spes cum omnium rerum desperatio-

ne confligit. In huiusmodi certamine, ac prælio non'ne, etiam si hominum studia deficiant: dij ipsi immortales cogant ab his præclarissimis uirtutibus tot, & tanta uicia superari? Quæ cum ita sint Quirites: uos, quemadmodum iam antea dixi: uestra tecta custodijs, uigilijsq; defendite. mihi uel urbi sine uestro motu, ac sine ullo tumultu, satis esse præsidij consultum, ac prouisum est. coloni omnes, municipesq; uestri certiores à me facti de hac nocturna excursione Catilinæ, facile urbes suas, finesq; defendent. gladiatores, quam sibi ille maximam manum, & certissimam fore putauit: quanquam meliore animo sunt quàm pars patriciorum potestate tamen in uestra continebuntur. Q. Metellus, quem ego prospiciens hoc, in agrum gallicanum præmisi, Picenumq;: aut opprimet hominem: aut omnes eius motus, conatusq; prohibebit. reliquis autem de rebus constituẽdis, maturandis, agendis, iam ad Senatum referemus: quem uocari uidetis. nunc illos qui in urbe permanserunt: atq; adeo contra urbis salutem omniumq; uestrum in urbe à Catilina relicti sunt: quanquam sint hostes: tamen quia nati sunt ciues: monitos eos etiam atq; etiam uolo. mea lenitas adhuc si cui solutior uisa est: hoc expectauit: ut id quod latebat: erumperet. quod reliquum est: iam non possum obliuisci: meam hanc esse patriam: meorum esse me consulem: mihi aut cum his uiuendũ: aut pro his esse moriendum. nullus est portæ custos: nullus insidiator uiæ: si qui exire uolunt: consulere sibi possunt. qui uero in urbe se commouerit: cuius ego nonmodo factum, sed incœptum ullum, conatum'ue contra patriam deprehendero: sentiet in hac urbe esse consules uigilantes: esse egregios magistratus: esse fortem Sena-

tum: esse arma: esse carcerem: quem uindicem nefariorum ac manifestorum scelerum maiores nostri esse uoluerunt. atq; hæc omnia sic agentur Quirites: ut res maximæ minimo motu, pericula summa, nullo tumultu, bellum intestinum, ac domesticum post hominum memoriam crudelissimum & maximum, me uno togato duce, & Imperatore sedetur. quod ego sic administrabo Quirites: ut, si ullo modo fieri poterit: ne improbus quidem quisquam in hac urbe pœnam sui sceleris sufferat. sed si uis manifestæ audaciæ, si impendens patriæ periculum me necessario de hac animi lenitate deduxerint: illud profecto perficiam: quod in tanto, & tam insidioso bello uix optandum uidetur: ut nequis bonus intereat: paucorumq; pœna uos omnes iam salui esse possitis. quæ quidem ego neq; mea prudentia, neq; humanis consilijs fretus polliceor uobis Quirites: sed multis non dubijs deorum immortalium significationibus, quibus ego ducibus in hanc spem, sententiamq; sum ingressus. qui iã non procul, ut quondam solebant, ab extero hoste, atq; longinquo, sed hic præsentes suo numine, atq; auxilio sua templa atq; urbis tecta defendent. quos uos Quir. precari, uenerari, atq; implorare debetis. ut quam urbem pulcherrimam, florentissimã, potentissimamq; esse uoluerunt: hanc omnibus hostium copijs terra mariq; superatis à perditissimorum ciuium nefario scelere defendant.

IN L. CATILINAM, AD QVIRITES. ORATIO. XXI.

r Empublicam Quirites, uitamq; omnium uestrum, bona, fortunas, coniuges, liberosq; uestros, atq; hoc domicilium clarissimi imperij, fortunatissimam pulcherrimamq; urbem, hodierno die deorum immortalium erga uos summo amore, laboribus, consilijs, periculisq; meis ex flamma, atq; ferro, ac pene ex faucibus fati ereptam, & uobis conseruatam, ac restitutam uidetis. Etsi non minus nobis iucundi atq; illustres sunt ij dies, quibus conseruamur: quàm illi, quibus nascimur: quod salutis certa leticia est: nascendi incerta conditio: et quod sine sensu nascimur: cum uoluptate conseruamur: profecto, quoniam illum, qui hanc urbem condidit, Romulum ad deos immortales beniuolentia, famaq; sustulimus: esse apud uos posterosq; uestros in honore debet dies is: qui eandem hanc urbem conditam, amplificatamq; seruauit. nã totius urbis templis, delubris, tectis omnibus, subiectos propè iam ignes circundatosq; restinximus: ijdemq; gladios in Remp. districtos retudimus: mucronesq; eorum à iugulis uestris reiecimus. Quæ quoniam in Senatu illustrata, patefacta, comperta sunt per me: uobis iam exponam breuiter Quirites: ut & quanta, & quàm manifesta, & qua ratione inuestigata, & comprehensa sint: uos, qui ignoratis: ex actis scire possitis. Principio ut Catilina paucis ante diebus erupit ex urbe: cum sceleris sui socios, & huiusce nefarij belli acerrimos duces Romæ reliquisset: semper uigilaui: et prouidi Quirites: quem-

admodum in tantis, & tam absconditis insidijs salui esse possemus. nam tum, cum ex urbe Catilinam eijciebam (non enim iam uereor huius uerbi inuidiam: cũ illa magis sit timenda, quod uiuus egressus est) sed tũ, cũ illum exterminari uolebam: aut reliquam coniuratorum manum simul exituram, aut eos, qui remansissent, infirmos sine illo ac debiles putabam. Atq; ego ut uidi, quos maximo furore & scelere esse inflammatos sciebam: eos esse nobiscum: & Romæ remansisse: in eo omnes dies noctesq; consumpsi: ut quid agerent, quid molirentur, sentirem: ac uiderem: ut quoniam auribus uestris propter incredibilem magnitudinem sceleris minorem fidem faceret oratio mea: rem ita comprehenderem: ut tum demum animis saluti uestræ prouideretis: cum oculis maleficium uideretis. Itaq; ut comperi legatos Allobrogum belli Transalpini & tumultus Galliæ excitandi causa, à P. Lentulo esse sollicitatos: eosq; in Galliam ad suos ciues, eodem itinere cum literis, mandatisq; ad Catilinam esse missos: comitemq; ijs adiunctum Vulturcium: atq; huic datas esse ad Catilinam literas: facultatem mihi oblatam putaui: ut quod erat difficillimum: quodq; ego semper optabam à dijs immortalibus: tota res non solum à me, sed etiam à Senatu, à uobis manifeste deprehenderetur. itaq; hesterno die L. Flaccum, & Cn. Pontinum Prætores fortissimos atq; amantissimos Reip. uiros, ad me uocaui: rem omnem exposui: quid fieri placeret ostendi. illi autem, qui omnia de Rep. præclara, atq; egregia sentirent: sine recusatione, ac sine ulla mora negocium susceperunt: & cum ad uesperasceret: occulte ad pontem Miluium peruenerunt: atq; ibi proximis uillis ita bipartiti fuerunt: ut Tybris

inter eos, & pons interesset. eodem autem & ipsi sine cu iusquam suspicione multos fortes uiros eduxerunt: et ego de Præfectura Reatina complures delectos adolescentes, quorum utor assidue in Reip. præsidio: cum gladiis miseră. Interim tertia ferè uigilia exacta, cum iam pontem cum magno comitatu legati Allobrogum ingredi inciperent, unáq; Vulturcius: fit in eos impetus: educuntur & ab illis gladij, & à nostris: res erat Prætoribus nota solis: ignorabatur à cæteris. Tum interuentu Pontini, atq; Flacci, pugna quæ erat commissa, sedatur: literæ, quæcunq; erant in eo comitatu: integris signis Prætoribus traduntur: ipsi comprehensi ad me cum iam dilucesceret deducuntur. Atq; horum omnium scelerum improbissimum machinatorem Cimbrũ Gabiniũ, statim ad me, nihil dum suspicantem uocaui. deinde item accersitur P. Statilius: et post eũ Cethegus: tardissime autem Lentulus: credo quod literis dandis, præter consuetudinẽ proxima nocte uigilarat. Cum uero summis ac clarissimis uiris huius ciuitatis, qui audita re mane ad me cõuenerãt: literas à me prius aperiri, q̃ ad Senatum referri placeret: ne si nihil esset inuentũ: temere à me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur: negaui me esse facturũ: ut de periculo publico, nõ ad cõsilium publicum rem integram deferrẽ. Etenim Quir. si ea quæ erant ad me delata, reperta non essent: tamen ego non arbitrabar in tantis periculis esse mihi nimiã diligentiã ptimescendam. senatum frequẽtem celeriter, ut uidistis, coegi. Atq; interea statim admonitu Allobrogũ C. Sulpiciũ Prætorẽ fortem uirũ misi: q ex ædibus Cethegi si qd telorũ esset: efferret. è quibus ille maximũ sicarũ numerũ, & gladiorũ extulit. Introduxi Vulturciũ sine

Gallis: fidem ei publicam iussu Senatus dedi: hortatus sum: ut ea, quæ sciret, sine timore indicaret. tum ille dixit, cum uix se ex magno timore recreasset: à P. Lentulo se habere ad Catilinam mandata, et literas: ut seruorum præsidio uteretur: & ad urbem quàm primum cum exercitu accederet. Id autem eo consilio: ut cum urbem omnibus ex partibus quemadmodũ descriptum, distributumq; erat: incendissent: cædemq; infinitam ciuium fecissent: præsto esset ille: qui et fugientes exciperet: & se cum his urbanis ducibus coniungeret. Introducti autem Galli iusiurandum sibi, & literas à Lentulo, Cethego, Statilio ad suam gentem datas esse dixerunt: atq; ita sibi ab his & à L. Cassio esse præscriptum: ut equitatum in Italiam quàm primum mitterẽt: pedestres sibi copias non defuturas: lentulum autem confirmasse ex fatis Sybillinis, aruspicumq; respõsis se esse tertium illum Cornelium: ad quem regnum urbis huius, atq; imperium peruenire esset necesse: Cinnam ante se, & Syllam fuisse: eundemq; dixisse: fatalem hunc esse annum ad interitum huius urbis, atq; imperij: qui esset decimus annus post uirginum absolutionem: post Capitolij autem incensionem uigesimus. hanc autem Cethego cum cæteris controuersiam esse dixerunt: quod Lentulo, atq; alijs cædem saturnalibus fieri, atq; urbem incendi placeret: Cethego nimium id longum uideri. Ac, ne longum sit Quirites: tabellas proferri iussimus: quæ à quoq; dicebantur datæ. Primum ostendimus Cethego: signum cognouit. nos linum incidimus: legimus. erat scriptum ipsius manu, & Allobrogum Senatui, & populo: sese quæ eorum legatis confirmasset: esse facturum. orare ut illi facerent: quæ sibi legati eorum præcepissent.

rum præcepissent. Tum Cethegus, qui paulo ante aliquid de gladijs, ac de sicis, quæ apud se erant deprehensæ: respondisset: dixissetq; se semper bonorum ferramentorum studiosum fuisse: recitatis literis debilitatus, atq; abiectus, conscientia conuictus repente conticuit. Introductus est Statilius: cognouit manum, & signum suum: recitatæ sunt tabellæ. in eadem ferè sententia: confessus est. Tum ostendi tabellas Lentulo: & quæsiui cognosceret ne signum. annuit. est uero inquã notum signum imago aui tui clarissimi uiri: qui amauit unicè patriam, & ciues suos. quæ quidem te à tanto scelere etiam muta reuocare debuit. leguntur eadem ratione ad Senatum Allobrogum populumq; literæ. si quid de his rebus dicere uellet: feci potestatem. Atque ille quidem primo negauit. post autem aliquanto toto Vulturcij iam indicio exposito, atq; edito, surrexit: quæsiuit à Gallis, quid sibi esset cum his? quamobrem domum suam uenissent? itemq; à Vulturcio. Qui cum illi breuiter, constanterq; respondissent, per quem ad eum quotiensq; uenissent: quæsissentq; ab eo: nihil ne secum esset de Fatis Sibyllinis locutus? tum subito ille scelere demens, quanta uis conscientiæ esset, ostendit. nam cum id posset inficiari: repente præter opinionem omnium confessus est. ita eum nonmodo ingenium illud, & dicendi exercitatio, qua semper ualuit: sed etiam propter uim sceleris manifesti, atq; deprehensi, impudentia, qua superabat omnes, improbitasq; defecit. Vulturcius uero subito proferri literas, atque aperiri iussit: quas sibi à Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atq; ibi uehementissime perturbatus Lentulus, tamen signum, & manum cognouit. erant autẽ scriptæ sine nomine: sed

ita. QVI SIM, EX EO, QVEM AD TE MISI: COGNOSCES. CVRA VT VIRSIS: ET COGITA, QVEM IN LOCVM SIS PROGRESSVS: ET VIDE, QVID IAM TIBI SIT NECESSE. CVRA VT OMNIVM TIBI AVXILIA ADIVNGAS, ETIAM INFIMORVM. Gabinius deinde introductus, cum primo impudenter responde re cœpisset: ad extremum nihil ex ijs quæ Galli insimulabant: negauit. Ac mihi quidem Quir. cum illa certissima sunt uisa argumenta, atq; indicia sceleris: tabellæ, signa, manus, deniq; uniuscuiusq; confessio: tũ multo certiora illa: color, oculi, uultus, taciturnitas. sic enim obstupuerant: sic terram intuebantur: sic furtim nonnũquam inter se aspiciebant: ut non iam ab alijs indicari: sed ipsi à se uiderentur. Indicijs expositis atq; editis Quir. Senatum consului de summa rei publicæ: quid fieri placeret. Dictæ sunt à principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ: quas Senatus sine ulla mora est consecutus. & quoniam nondum est perscriptum Senatus Consultum: ex memoria uobis Quir. quid Senatus censuerit, exponam. Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur: quod uirtute, consilio, prudentia mea Resp. periculis sit maximis liberata. deinde L. Flaccus, & C. Pontinius Prætores quod eorum opera forti fideliq; usus essem: merito, ac iure laudantur. atq; etiam uiro forti Collegæ meo laus impertitur: quod eos, qui coniurationis participes fuissent: à suis et Reip. consilijs remouisset. Atq; ita censuerunt: ut P. Lentulus, cum se Prætura abdicasset: tum in custodiam traderetur. itemq; uti C. Cethegus, L. Statilius, P. Gabinius, qui

omnes præsentes erant: in custodiam traderentur. atque idem hoc decretum est in L. Cassium: qui sibi procurationem incendendæ urbis depoposcerat: in M. Ceparium, cui ad sollicitandos pastores Apuliam esse attributam, erat indicatum: in P. Furium, qui est ex his colonis, quos Fesulas L. Sylla deduxit: in Q. Manlium Chilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in hac Allobrogum sollicitatione uersatus: in P. Vmbrenum libertinum hominem, à quo primum Gallos ad Gabinium perductos esse constabat. Atque ea lenitate Senatus est usus Quirites: ut ex tanta coniuratione, tantaque ui, ac multitudine domesticorum hostium, nouem hominum perditissimorum pœna Rep. conseruata, reliquorum mentes sanari posse arbitraretur. Atque etiam supplicatio dijs immortalibus pro singulari eorum merito, meo nomine decreta est Quirites: quod mihi primum post urbẽ conditam togato contigit: & his decreta uerbis est: quod urbem incendijs, cæde ciues, Italiã bello liberassem. Quæ supplicatio si cum cæteris conferatur Quirites: hoc interfuit: quod cæteræ bene gesta, hæc una conseruata Rep. constituta est. Atque illud quod faciendum primum fuit: factum atque transactum est. nam P. Lentulus, quãquã patefactus indicijs, & confessionibus suis, iudicio Senatus, nonmodo Prætoris ius, uerum ciuis amiserat: tamẽ magistratu se abdicauit. ut quæ religio C. Mario clarissimo uiro nõ fuerat, quo minus C. Glauciam, de quo nihil nominatim erat decretum: Prætorem occideret: ea nos religione in priuato P. Lentulo puniendo liberaremur. Nunc quoniam, Quir. sceleratissimi, periculosissimique belli nefarios duces captos iam, & comprehensos tenetis: existimare debetis omnes Catilinæ copias, omnes

ſpes,atq; opes his depulſis urbis periculis concidiſſe. Quem quidem ego cum ex urbe depellebam:hoc prouidebam animo Quirites remoto Catilina,non mihi eſſe P.Lentuli ſomnum, L.Caßij adipem,nec C.Cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat unus timendus ex his omnibus:ſed tam diu,dum mœnibus urbis detinebatur.omnia norat: omnium aditus tenebat:appellare,tentare,ſollicitare poterat: audebat. erat ei conſilium ad facinus aptum.conſilio autem neq; lingua,neq; manus deerat.Iam ad cæteras res conficiendas certos homines delectos,ac deſcriptos habebat. neq; uero,cum aliquid mandauerat:confectum putabat:nihil erat:quod non ipſe obiret:occurreret:uigilaret:laboraret.frigus,ſitim,famem ferre poterat. Hunc ego hominem,tam acrem,tam paratum,tam audacem, tam callidum,tam in ſcelere uigilantem,tam in perditis rebus diligentem,niſi ex domeſticis inſidijs in caſtrẽſe latrocinium compuliſſem(dicam id quod ſentio)non facile hanc tantam molem mali à ceruicibus ueſtris depuliſſem.non ille uobis Saturnalia conſtituiſſet:neq; tanto ante,exitium,ac fati diem Reip.denunciauiſſet: neq; commiſiſſet ut ſignum,ut literæ ſuæ, teſtes deniq; manifeſti ſceleris deprehenderentur. quæ nunc illo abſente ſic geſta ſunt:ut nullum in priuata domo furtum unquam ſit tam palàm inuentum:q̃ tanta hæc in Remp. coniuratio manifeſte inuenta atq; deprehenſa eſt. quod ſi Catilina in urbe ad hanc diem remanſiſſet:quanquã quoad fuit:omnibus eius conſilijs occurri:atq; obſtiti: tamen,ut leuiſſime dicam:dimicandũ nobis cum illo fuiſſet:neq; nos unquam,dum ille in urbe hoſtis fuiſſet:tantis periculis Remp.tanta pace,tanto ocio, tanto ſilentio,

liberassemus. Quanquam hæc omnia Quir. ita sunt à me administrata: ut deorum immortalium nutu, atq; consilio & gesta et prouisa esse uideantur. Id'q; cum con iectura consequi possumus: quod uix uidetur humanis consilijs tantam molem rerum gubernatio consequi potuisse: tum uero præsentes ita his temporibus opem & auxilium nobis tulerunt: ut eos pene oculis uidere possemus. nam ut illa omittam, uisas iam nocturno tempore faces, ardorem'q; cœli, ut fulminum iactus: ut terremotus: cætera'q; quæ ita nobis Consulibus facta sunt: ut hæc quæ nunc fiunt: canere dij immortales uiderẽtur: hoc certe Quir. quod sum dicturus: neq; prætermittendum, neq; relinquendum est. nam profecto memoria tenetis Cotta, & Torquato cons. complures in Capitolio turres de cœlo esse percussas: cum et simulacra deorum immortalium depulsa sunt: & statuæ ueterũ hominum deiectæ, & legum æra liquefacta sunt. tactus est etiam ille, qui hanc urbem condidit, Romulus: quẽ inauratum in Capitolio paruum atq; lactentem uberibus lupinis inhiantem fuisse meministis. Quo quidem tempore, cum Aruspices ex tota Hetruria conuenissent: cædes, atq; incendia, & legum interitum, & bellum ciuile, ac domesticum, & totius urbis ac Imperij occasum appropinquare dixerunt: nisi dij immortales omni ratione placati suo numine prope fata ipsa flexissent. Itaq; illorum responsis tunc, & ludi decem per dies facti sunt: neq; res ulla, quæ ad placandum deos pertineret: prætermissa est. ijdem'q; iusserunt simulacrũ Iouis facere maius: & in excelsum collocare: & contra atq; ante fuerat, ad orientem conuertere. ac se sperare dixerunt: si illud signum, quod uidetis: solis ortum, et

forum curiamq; conspiceret: fore, ut ea consilia, quæ clàm essent inita contra salutem urbis, atq; Imperij, illustrarentur: ut à S.P.Q.R. perspici possent. Atq; illud ita collocandum consules illi statuerunt: sed tanta fuit operis tarditas: ut neq; à superioribus consulibus, neq; à nobis ante hodiernum diem collocaretur. Hic quis potest esse tam auersus à uero? tam præceps: tam mente captus? qui neget hæc omnia, quæ uidemus: præcipuéq; hanc urbem deorum immortalium nutu, atq; potestate administrari? etenim cum esset ita responsum: cædes, incendia, interitumq; Reip. comparari: & ea perditis ciuibus: quæ tum propter magnitudinem scelerum nonnullis incredibilia uidebantur: ea non modo cogitata à nefarijs ciuibus, uerum etiam suscepta esse sensistis. illud uero non'ne ita præsens est? ut nutu Iouis optimi maximi factum esse uideatur? ut cum hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati & eorum indices in ædem concordiæ ducerentur: eo ipso tempore signum statueretur. quo collocato, atq; ad uos, Senatumq; conuerso, omnia & Senatus, & uos quæ erant contra salutem omnium cogitata: illustrata, & patefacta uidistis. Quo etiam maiore sunt isti odio suppliciq; digni: qui non solum uestris domicilijs atq; tectis, sed etiam deorum templis atq; delubris sunt funestos ac nefarios ignes inferre conati. quibus ego si me restitisse dicam: nimium mihi summam: & non sim ferendus. Ille, ille Iupiter restitit: ille Capitolium, ille hæc templa, ille hanc urbem, ille uos omnes saluos esse uoluit. dijs ego immortalibus ducibus hanc mentem uolũtatemq; suscepi: atq; ad hæc tanta indicia perueni. Iam uero illa Allobrogum sollicitatio sic à Lentulo, cæterisq; domesticis hosti-

bus tanta res tam dementer credita & ignotis & Barbaris, commissæq; literæ nunquam essent profecto: nisi à dijs immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quod uero ut homines Galli ex ciuitate male pacata, quæ gens una restat: quæ bellum facere & posse, & non nolle uideatur: spem Imperij, et rerum amplissimarum ultro sibi à patricijs hominibus oblatam negligerent: uestram salutem suis opibus anteponerent: id non'ne diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando sed tacendo superare potuerunt? quamobrem Quir. quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est: celebratote illos dies cum coniugibus, ac liberis uestris. nam multi sæpe honores dijs immortalibus iusti habiti sunt, ac debiti: sed profecto iustiores nunquam. erepti enim ex crudelissimo ac miserrimo interitu, & erepti sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me uno togato duce & imperatore uicistis. & enim recordamini Quir. omnes ciuiles dissensiones: neque solum eas quas audistis: sed has, quas uos meministis: & uidistis. L. Sylla P. Sulpicium oppressit: ex urbe eiecit C. Marium custodē huius urbis: multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate: partim interemit. Cn. Octauius Consul armis ex urbe Collegam suum expulit. omnis hic locus aceruis corporum, & ciuium sanguine redundauit. superauit postea Cinna cum Mario. Tum uero clarissimis uiris interfectis, lumina ciuitatis extincta sunt. Vltus est huius uictoriæ crudelitatem postea Sylla. ne dici quidem opus est quanta diminutione ciuium & quanta calamitate reipublicæ. Dissensit M. Lepidus à clarissimo, et fortissimo uiro Q. Catulo. attulit non tam ipsius inte-

ritus Reip. luctum, quàm cæterorum. Atq; illæ dissensiones erant huiusmodi Quirites: quæ non ad delendam, sed ad commutandam Remp. pertinerent. non illi nullam esse Remp. sed in ea, quæ esset: se esse principes: neq; hanc urbem conflagrare: sed se in hac urbe florere uoluerunt. Atq; illæ tamen omnes dissensiones, quarum nulla exitium Reip. quæsiuit: eiusmodi fuerũt: ut non reconciliatione concordiæ, sed internitione ciuiũ diiudicatæ sint. In hoc autem uno post hominum memoriam maximo, crudelissimóq; bello, quale bellum nulla unquam barbaria cum sua gente gessit: quo in bello lex hæc fuit à Lentulo, C. Cassio, Cethego constituta: ut omnes, qui salua urbe salui esse possent: in hostiũ numero ducerentur: ita me gessi: ut omnes salui conseruaremini. & cum hostes uestri tantum ciuium superfuturum putassent: quantum infinitæ cædi restitisset: tantum autem urbis: quantum flamma obire non potuisset: & urbem & ciues integros incolumesq; seruaui. Quibus pro tantis rebus Quir. nullum ego à uobis præmium uirtutis, nullum insigne honoris, nullum monumentum laudis postulo: præterquam huius diei uestram memoriam sempiternam. In animis ego uestris omnes triumphos meos, ornamenta omnia honoris, monumenta gloriæ, laudis insignia, condi, & collocari uolo. nihil me mutum potest delectare: nihil tacitum: nihil denique huiusmodi: quod etiam minus digni assequi possint. Memoria uestra Quir. nostræ res alentur: sermonibus crescent: literarum monumentis inueterascent: & corroborabuntur: eandemq; diem intelligo, quam spero æternã fore: & ad salutem urbis, & ad memoriam Consulatus mei propagatam. omniq; tempore in hac Rep. duos

dies extitisse: quorum alter finem uestri Imperij: non
terræ sed cœli regionibus terminaret. alter eiusdem Im
perij domicilium, sedemq; seruaret. Sed quoniam earũ
rerum, quas ego gessi, non est eadem fortuna atq; con=
ditio, et illorum, qui externa bella gesserunt: quod mihi
uiuendum sit cum illis quos uici ac subegi: illi hostes
aut interfectos aut oppressos reliquerunt: uestrum est
Quirites: si cæteris recta sua facta prosunt: mihi mea
ne quando obsint, prouidere. mentes enim hominum au
dacissimorum sceleratæ ac nefariæ ne uobis nocere pos
sent, ego prouidi: ne mihi noceant uestrum est proui-
dere. quanquam Quir. mihi quidem nihil iam ab istis
noceri potest. magnum enim in uobis præsidium, quod
mihi in perpetuum comparatum est: magna in Rep. di
gnitas, quæ me semper tacita defendet: magna uis est con
scientiæ: quam qui negligent: cum me uiolare uolent: se
ipsi indicabunt. Est etiam in nobis is animus Quiri-
tes: ut nonmodo nullius audaciæ cedamus: sed etiam
omnes improbos ultro semper lacessamus. quod si omnes
impetus domesticorum hostium depulsi à uobis, se in me
unum conuerterint: uobis erit prouidẽdum Quir. qua
conditione post hac eos esse uelitis: qui se pro salute uestra
obtulerint inuidiæ, periculisq; omnibus. Mihi quidem
ipsi quid iam ad uitæ fructum possit acquiri? præser
tim cum neq; in honore uestro, neq; in gloria uirtutis,
quicquam uideam altius quo quidem mihi libeat ascen
dere. Illud profecto perficiam Quirites: ut ea, quæ gessi
in consulatu, priuatus tuear, atq; ornem: ut si qua est in=
uidia in conseruanda Rep. suscepta: lædat inuidos: mi-
hi ualeat ad gloriam. deinde ita me in Rep. tractabo:
ut meminerim semper quæ gesserim: curemq; ut ea uir

tute non casu gesta esse uideantur. Vos Quir. quoniam iam nox est: uenereminí illum Iouem custodem huius urbis, ac uestrum: atq; in uestra tecta discedite: & ea, quanquam periculum est depulsum: tamen æque, ac priori nocte fecistis: custodijs, uigilijs'q; defendite. Id ne uobis diutius faciundum sit: atq; ut in perpetua pace esse possitis: prouidebo.

IN L. CATILINAM, IN SENATU. ORATIO XXII.

u

Ideo P. C. in me omnium uestrum ora, atq; oculos esse conuersos: uideo uos nõ solum de uestro, ac reipublicæ, uerum etiam, si id depulsum sit: de meo periculo esse sollicitos. Est mihi iucunda in malis, & grata in dolore uestra erga me uoluntas. sed eam per deos immortales quæso deponite: atq; obliti salutis meæ, de uobis, ac liberis uestris cogitate. mihi si hæc conditio consulatus data est: ut omnes acerbitates, omnes dolores cruciatus'q; perferrem: feram non solum fortiter, sed etiam libenter: dummodo meis laboribus uobis populoq; Ro. P. C. dignitas, salus'q; pariatur. Ego sum ille Consul P. C. cui non forum, in quo omnis æquitas continetur: non campus, consularibus auspicijs consecratus, non curia, summum auxilium omnium gentium, non domus, commune perfugium, non lectus, ad quietem datus, non deniq; hæc sedes honoris sella curulis unquam uacua mortis periculo, atq; insidijs fuit. ego multa tacui: multa pertuli: multa concessi: multa meo quodam dolore in uestro timore sanaui. Nunc si hunc exitum Consulatus mei dij immortales esse uoluerunt: ut uos P. C. populum'q; ro. ex cæde misera, coniuges, liberos'q; uestros, uirgines'q; uestales ex acerbissima uexatione, templa, atq; delubra, hanc pulcherrimam patriam omnium nostrum ex fœdissima flamma, totam Italiam ex bello, & uastitate eriperem: quæcunq; mihi uni proponetur fortuna, subeatur. Etenim si P. Lentu-

lus suum nomen inductus à uatibus fatale ad perniciẽ Reip. fore putauit: cur ego nõ læter meum cõsulatum ad salutem Reip. propè fatalem extitisse? Quare P. C. consulite uobis: prospicite patriæ: conseruate uos, coniuges, liberos, fortunasq; uestras: populi ro. nomen, salutemq; defendite: mihi parcere ac de me cogitare desinite. nam primum debeo sperare omnes deos, qui huic urbi præsident: pro eo mihi ac mereor relaturos gratiam esse. deinde, si quid obtigerit: æquo animo paratoq; moriar. neq; enim turpis mors forti uiro potest accidere: neq; immatura consulari: nec misera, sapienti. nec tamen ego sum ille ferreus: qui fratris carissimi, atq; amantissimi præsentis mœrore non mouear, horumq; omnium lachrymis, à quibus me circunsessum uidetis. nec non meam mentem domum sæpe reuocat exanimata uxor, abiecta metu filia, & paruulus filius: qui mihi uidetur amplecti Remp. tanquam obsidem consulatus mei: neq; ille, qui expectans huius exitum diei astat in conspectu meo gener. moueor his rebus omnibus: sed in eam partem, ut salui sint nobiscum omnes: etiam si uis aliqua me oppresserit: potius quàm & illi & nos una. Reip. peste pereamus. Quare P. C. incumbite ad salutem reipublicæ. circunspiate omnes procellas: quæ impendent: nisi prouidetis. non Ty. Gracchus, qui iterum Tribunus pl. fieri uoluit: non C. Gracchus, qui agrarios concitare conatus est: non L. Saturninus, qui C. Memmium occidit: in discrimen aliquod, atq; in uestræ seueritatis iudicium adducitur: sed tenentur hi, qui ad urbis incendium, ad uestrum omnium cædem, ad Catilinam accipiendum Romæ restiterunt. tenentur literæ, signa, manus, deniq; uniuscuiusq; confessio. sollicitantur Allobroges: seruitia

excitantur: Catilina accersitur: id est initum consilium: ut interfectis omnibus, nemo ne ad deplorandum quidem Reip. nomen, atq; ad lamentandam tanti Imperij cala mitatem relinquatur. hæc omnia indices detulerunt: rei confessi sunt: uos multis indicijs iudicauistis. primum, quod mihi gratias egistis singularibus uerbis: & mea uirtute, atq; diligentia perditorum hominum patefactã esse coniurationem decreuistis. deinde quod P. Lentulũ, ut se abdicaret Prætura coegistis. tum quod eum & cæteros de quibus iudicauistis, in custodiam dandos censuistis: maximeq; quod meo nomine supplicationem decreuistis: qui honos togato habitus ante me est nemini. postremo hesterno die præmia legatis Allobrogum, T. q; Vulturcio dedistis amplissima. quæ sunt omnia eiusmo di: ut hi qui in custodiam nominatim dati sunt: sine du bitatione à uobis damnati esse uideantur. Sed ego institui referre ad uos P. C. tanquam integrum, & de facto, quid iudicetis: & de pœna, quid censeatis. illa præ dicam: quæ sunt Consulis. Ego magnum in Rep. uersari furorem & noua quædam misceri, & concitari mala iam pridem uidebam. sed hanc tantam, tam exi tiosam haberi coniurationem à ciuibus nunquam putaui. Nunc quicquid est: quocunq; uestræ mentes inclinant, atq; sententiæ: statuendum uobis ante noctem est. Quantum facinus ad nos delatum sit, uidetis. huic si paucos putatis affines esse: uehementer erratis. latius opi nione disseminatum est hoc malum: manauit non solũ per Italiam, uerum etiam transcedit alpes: obscure ser pens multas iam prouincias occupauit. id opprimi susten tando, ac prolatando nullo pacto potest. quacunq; ratione placet, celeriter uobis iudicandum est. Video duas

adhuc esse sententias: unam D. Syllani: qui censet eos qui hæc delere conati sunt morte esse mulctandos. Alteram C. Cæsaris qui mortis pœnam remouet: cæterorum supliciorum omnes acerbitates amplectitur. Vterq; & pro sui dignitate, & pro rerum magnitudine in summa seueritate uersatur. alter eos, qui nos omnes, qui Populum Ro. uita priuare conati sunt: qui delere Imperium: qui Populi Ro. nomen extinguere: puncto temporis frui uita & communi spiritu non putat oportere. atq; hoc genus pœnæ sæpe in improbos ciues in hac Rep. esse usurpatum recordatur. Alter intelligit, mortem à dijs immortalibus non esse supplicij causa constitutam: sed aut necessitatem naturæ, aut laborum, aut miseriarum quietem esse. Itaq; eam sapientes nunquam inuiti, fortes etiã sæpe libenter appetiuerunt. uincula uero, & ea sempiterna, certe ad singularem pœnam nefarij sceleris inuenta sunt. municipijs dispertiri iubet. habere uidetur ista res iniquitatem, si imperare uelis: difficultatem, si rogare. Decernatur tamen si placet. ego enim suscipiam: & ut spero reperiam: qui id quod salutis omnium causa statueritis: non putet esse suæ dignitatis recusare. adiungit grauem pœnam municipibus: si quis eorum uincula ruperit: horribiles custodias circundat: & digna scelere hominum perditorum sancit: ne quis, eorum pœnam, quos condemnat: aut per Senatum, aut per populum leuare possit. eripit etiam spem: quæ sola hominem in miserijs consolari solet. bona præterea publicari iubet. uitam solam reliquit nefarijs hominibus: quam si eripuisset, multas uno dolore animi ac corporis & omnes scelerum pœnas ademisset. Itaq; ut aliqua in uita formido improbis esset posita: apud inferos eiusmodi quæ

dam illi antiqui supplicia impijs constituta esse uoluerunt: quod uidelicet intelligebant his remotis non esse mortem ipsam pertimescendam. Nunc P. C. ego mea uideo quid intersit. Si eritis secuti sententiam C. Cæsaris: quoniam hanc is Reip. uiam, quæ popularis habetur: secutus est: fortasse minus erunt hoc monitore, & authore, huiusce sententiæ mihi populares impetus pertimescendi. Sin illam alteram secuti eritis: nescio an amplius mihi negocij contrahatur. Sed tamen meorum periculorum rationes utilitas Reip. uendicat. habemus enim etiam à C. Cæsare, sicut ipsius dignitas postulabat, & maiorum eius amplitudo: sententiam tanquam obsidem perpetuæ in Remp. uoluntatis: intellectum est, quid interest inter leuitatem concionatorum, & animum uere popularem, saluti populi consulentem. uideo de istis, qui se populares haberi uolunt: abesse nō neminem: ne de capite uidelicet ciuium Ro. sententiam ferat. is & nudiustertius in custodiam ciues Romanos Cethegum, & P. Lentulum dedit: & supplicationem mihi decreuit: et indices hesterno die maximis præmijs affecit. Iam hoc nemini dubium est: qui reo custodiam, quæsitori gratulationem, indici præmium decreuit: quid de tota re, & causa iudicarit. At uero C. Cæsar intelligit, legem Semproniam esse de ciuibus Ro. constitutam. qui autem in Rep. sit hostis, eum ciuem esse nullo modo posse. deniq; ipsum latorem legis Semproniæ iussu populi pœnas Reip. dependisse. idem et ipsum largitorem Lentulum, & prodigum, non putat, cū de pernicie Reip. & exitio huius urbis tam acerbe tamq; crudeliter cogitarit: etiam appellari posse popularem. Itaq; homo mitissimus, atq; lenissimus non dubitat P.

Lentulum æternis tenebris uinculisq; mandare: et sanciat in posterum: ne quis huius supplicio leuando se iactare, & in pernicie Reip. post hac popularis esse possit. adiungit etiam publicationem bonorum: ut omnes animi cruciatus, & corporis, etiam egestas, ac mendicitas consequatur. Quamobrem siue hoc statueritis: dederitis mihi comitem ad concionem, Populo Ro. carum, atq; iucundum. siue Syllani sententiã sequi malueritis: facile me, atq; uos à crudelitatis uituperatiõe defendetis: atq; obtinebo eam multo leuiorem fuisse. quanquan P. C. quæ potest esse in tanti sceleris immanitate punienda crudelitas? ego enim de meo sensu iudico. nã ita mihi salua Rep. uobiscum perfrui liceat: ut ego quod in hac causa uehementior sum: non atrocitate animi moueor. quis enim est me mitior? sed singulari quadam humanitate & misericordia. uideor enim mihi hanc urbem uidere lucem orbis terrarum, atq; arcem omnium gentium, subito uno incendio concidentem: cerno animo sepultam patriã: miseros atq; in sepultos aceruos ciuium: uersatur ante oculos aspectus Cethegi, & furor, in uestra cæde bacchantis. cum uero mihi proposui regnantem Lentulum: sicut ipse se ex fatis sperasse confessus est: purpuratum esse & Gabinium: cum exercitu uenisse Catilinam: tum lamentationem matrumfamilias, tum fugam uirginum, atq; puerorum, ac uexationem uirginum uestalium perhorresco. & quia mihi uehementer hæc uidentur misera atq; miseranda: icirco in eos, qui ea perficere uoluerunt: me seuerum uehementemq; præbebo. etenim quæro, si quis paterfamilias liberis suis à seruo interfectis, atq; uxore occisa, incensa domo, supplicium de seruis quàm acerbissimum sanxerit: utrum is

clemens ac

clemens, ac misericors, an inhumanus, & crudelissimus esse uidebitur? mihi uero importunus, ac ferreus: qui non dolorem cruciatu lenierit. Sic nos in his omnibus, qui nos, coniuges, liberos nostros trucidare uoluerunt: qui singulas uniuscuiusq; domos, hoc uniuersum Reip. domicilium, delere conati sunt: qui id egerunt: ut gentem Allobrogum in uestigijs huius urbis atq; in cinere deflagrati imperij collocarent: si uehementissimi fuerimus: misericordes habebimur. sin remissiores esse uoluerimus: summæ nobis crudelitatis in patriæ ciuiumq; perniciæ fama subeunda est. nisi cuipiam L. Cæsar uir fortissimus, & amantissimus Reip. crudelior nudiustertius est uisus: cum sororis suæ, fœminæ electissimæ uirum præsentem, & audientem uita priuandum esse dixit: cum auum iussu Cons. interfectum filiumq; eius impuberem ligatum à Pr. missum in carcerem necandum esse dixit. quorum quid simile fuit factum? quod initum delendæ Reip. consilium? largitionis uoluntas tum in Rep. uersata est, & partium quædam contentio. Atq; illo tempore huius auus Lentuli clarissimus uir, armatus Gracchum est persecutus. Ille graue tum uulnus accepit: ne quid de summa dignitate Reip. minueretur. hic ad euertenda fundamenta Reip. Gallos accersiuit: seruitia concitauit: Catilinam euocauit: attribuit nos Cethego: cæteros ciues interficiendos Gabinio: urbem inflammandam Cassio: totam Italiam uastandam diripiendamq; Catilinæ. uereamini censeo ne in hoc scelere tam immani, ac nefario, nimis aliquid seuere statuisse uideamini? cum multo magis sit uerendum: ne remissione pœnæ crudeles magis in patriam, quàm ne seueritate animaduersionis nimis uehementes in acer

bissimos hostes fuisse uideamur. Sed quæ exaudio P. C. dissimulare nō possum. iactantur enim uoces: quæ perueniunt ad aures meas: eorum qui uereri uidentur, ut habeam satis præsidij ad ea: quæ uos statueritis hodierno die, transigenda. omnia prouisa, parata, & constituta sunt. P. C. cum mea summa cura, atq; diligentia, tum multo etiam maiore Populi Ro. ad summum imperium retinendum, & ad communes fortunas conseruandas uoluntate. omnes adsunt omniū ordinum homines, denique omnium ætatum: plenum est forum: pleni aditus huius loci, ac templi. causa enim est post urbem conditam hæc inuenta sola: in qua omnes sentirent unum, atq; idem, præter eos, qui cum sibi uiderent esse pereundū: cum omnibus potius, quàm soli perire uoluerunt. hosce ego homines excipio: & secerno libēter. neq; enim improborum ciuium, sed iam acerbissimorum hostium numero habendos puto. cæteri uero, dij immortales, qua frequentia, quo studio, qua uirtute ad communem dignitatem salutem'q; consentiunt. quid ego hic Eqtes Ro. commemorem? qui uobis ita summa ordinis consilij'q; concedunt: ut uobiscum de amore Reip. certent. quos ex multorum annorum dissensione huius ordinis, ad societatem, concordiam'q; reuocatos, hodiernus dies uobiscum, atq; hæc causa coniūgit. quam coniūctionem, si in consulatu confirmatam meo, perpetuam in Rep. tenuerimus: confirmo uobis, posthac malum ciuile ac domesticum ad nullam Reip. esse uenturum partem. Pari studio defendendæ Reip. conuenisse uideo Tribunos ærarios fortissimos uiros. scribas item uniuersos. quos cum casu hic dies ad ærarium frequentes aduocauit: uideo ab expectatione huius sortis, ad communem salutem

esse conuersos. omnis ingenuorũ adest multitudo, etiam tenuissimorum. quis est enim? cui non hæc templa, aspe ctus urbis, possessio libertatis, lux deniq; hæc ipsa, & hoc commune patriæ solum, cum sit carum, tum uero dulce atq; iucundum? Operæpretium est P. C. libertinorum hominum studia cognoscere: qui fortunam ciuitatis consecuti, hanc uere suam patriam esse iudicant: quam quidam hinc nati, & summo nati loco non patriam suam, sed urbem hostium esse iudicauerunt. Sed quid ego hos homines, ordinesq; commemorẽ? quos priuatæ fortunæ, quos cõmunis res publica, quos deniq; libertas ea, quæ dulcissima est: ad salutem patriæ defendendam excitauit? seruus est nemo: qui modo tolerabili conditione sit seruitutis: qui non audaciam ciuium perhorrescat: qui non obstare cupiat: qui nõ tantum, quantum audet: & quantum potest: conferat ad cõmunem salutis uoluntatem. Quare si quem uestrũ forte commouet hoc, quod auditum est: lenonem quendam Lentuli concursare circum tabernas, precio sperãtem sollicitare posse animos egentium, atq; imperitorum: est id quidem cœptum atq; tentatum: sed nulli sunt inuẽti tam aut fortuna miseri, aut uoluntate perditi: qui nõ ipsum illum sellæ, atq; operis, & quæstus quotidiani locum, qui non cubile, ac lectulum suum, qui deniq; non cursum hunc ociosum uitæ suæ saluum esse uelit. multo uero maxima pars eorum, qui in tabernis sunt: nisi uero. id enim potius est dicendum. genus hoc uniuersum amicissimum est ocio. etenim omne eorum instrumentum, omnis opera, ac quæstus, frequẽtia sustinetur: alitur ocio. quorum si quæstus occlusis tabernis minui solet: quid tandem incensis futurum est? Quæ cum ita sint P. C.

uobis Populi Ro. præsidia non desunt. uos ne populo ro. deesse uideamni, prouidete. Habetis Consulē ex plurimis periculis, et insidijs, atq; ex media morte, non ad uitam suam, sed ad salutem uestram reseruatum: omnes ordines ad conseruandam Remp. mente, uoluntate, studio, uirtute, uoce, consentiunt: obsessa facibus & telis impiæ coniurationis, uobis supplex manus tendit patria communis: uobis uitam omnium ciuium, uobis arcem, & Capitolium, uobis aras, penates, uobis illum ignē uestæ perpetuum, ac sempiternum, uobis omnia templa deorum, atq; delubra, uobis muros, atq; urbis tecta commendat. præterea de uestra uita, de coniugum uestrarum, ac liberorum anima, de fortunis omnium, de sedibus, de focis uestris, hodierno die iudicandum est. habetis ducem memorem uestri, oblitum sui: quæ non semper facultas datur: ut sui oblitus, alij memoretur. habetis omnes ordines, omnes homines, uniuersam Remp. id quod in ciuili causa hodierno die primum uidemus: unum atq; idem sentientem. cogitate quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitam libertatem, quanta deorum benignitate auctas, exaggeratasq; fortunas nox una penè delerit. id ne unquam post hac nonmodo confici, sed ne cogitari quidem possit: uobis hodierno die prouidēdum est. Atq; hæc, non ut uos, qui mihi studio penè præcurritis, excitarē, locutus sum: sed ut mea uox, quæ debet esse in Rep. princeps, officio functa Consulari uideretur. Nunc antequam ad sententiam redeo: de me pauca dicam. Ego quanta manus est coniuratorum: quam uidetis esse permagnam: tantam me inimicorum multitudinem suscepisse uideo. sed eam esse iudico turpem, & infirmam, contemptam, &

abiectam. quod si aliquando alicuius furore, & scelere concitata manus ista plus ualuerit: quàm uestra, ac Reip. dignitas: me tamen meorũ factorum, atq; consiliorum P. C. nunquam pœnitebit. etenim mors, quam illi mihi fortasse minitantur: omnibus est parata. uitæ tantam laudem, quanta uos me uestris decretis honestastis: nemo est assecutus. cæteris enim semper bene gestæ, mihi uni conseruatæ Reip. gratulationem decreuistis. Sit Scipio clarus ille: cuius consilio, atq; uirtute Annibal in Africam redire, atq; ex Italia decedere coactus est: ornetur eximia laude Africanus: qui duas urbes huic Imperio infestissimas Carthaginem, Numantiamq; deleuit: habeatur uir egregius L. Paulus ille: cuius currum Rex potentissimus quondam & nobilissimus Perses honestauit: sit in æterna gloria Marius: qui bis Italiam obsidione, & metu seruitutis liberauit: anteponatur omnibus Pompeius: cuius res gestæ, atq; uirtutes ijsdem quibus solis cursus regionibus ac terminis continẽtur. erit profecto inter horũ laudes aliquid loci nostræ gloriæ: nisi forte maius est patefacere nobis prouincias, quo exire possimus: quàm curare, ut etiam illi, qui absunt: habeant quo uictores reuertantur. quanquam inest in uno loco conditio melior externæ uictoriæ, quàm domesticæ: quod hostes alienigenæ, aut oppressi seruiunt: aut recepti, beneficio se obligatos putant. q autem ex numero ciuiũ dementia aliqua deprauati, hostes patriæ semel esse cœperunt: eos, cum à pernicie Reip. repuleris: neq; ui coercere, neq; beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellũ susceptũ esse uideo. quod ego uestro, bonorumq; omnium auxilio, memoriaq; tantorum periculorum, quæ nonmodo in hoc populo, qui

seruatus est: sed in omnium gentium sermonibus ac mentibus semper hærebit: à me atq; à meis facile propulsari posse confido. neq; ulla profecto tanta uis reperietur: quæ coniunctionem uestram equitumq́; Ro. & tantam conspirationem bonorum omnium perfringere, & labefactare possit. Quæ cum ita sint patres conscripti: pro imperio, pro exercitu, pro prouincia, quam neglexi: pro triumpho, cæterisq́; laudis insignibus, quæ sunt à me propter urbem uestram, uestræq́; salutis custodiam repudiata: pro clientelis, hospicijsq́; prouincialibus, quæ tamen urbanis opibus non minore labore tueor, quàm comparo: pro his igitur omnibus rebus, & pro meis in uos singularibus studijs, proq́; hac quam prospicitis ad conseruandam Remp. diligentia, nihil à uobis nisi huius temporis, totiusq́; mei Consulatus memoriam postulo. quæ dum erit uestris mentibus infixa: firmissimo me muro septum esse arbitrabor. quod si meam spem uis improborum fefellerit: atq; superauerit: commendo uobis paruum meum filium: cui profecto satis erit presidij, non solum ad salutem, sed ad dignitatem: si eius qui hæc omnia suo solus periculo conseruauerit: illum esse filium memineritis. Qua propter de summa salute uestra P. C. de uestris coniugibus, ac liberis, de aris, ac focis, de fanis, ac templis, de totius urbis tectis, ac sedibus, de Imperio, de libertate, de salute Italiæ, deq́; uniuersa Rep. decernite diligenter, ut instituistis, ac fortiter. habetis enim consulem: qui & parere uestris decretis non dubitet: & ea, quæ statueritis, quo ad uiuet defendere, & per se ipsum præstare possit.

PRO L. MVRENA ORATIO. XXIII.

q

Væ precatus sum a' dijs immortalibus Iudices more, institutoq; maiorum illo die, quo auspicato comitijs centuriatis L. Murenam Consulem renunciaui: ut ea res mihi, magistratuiq; meo, populo, plebiq; Romanæ bene, atq; feliciter eueniret: eadem precor ab ijsdem dijs immortalibus ob eiusdem hominis consulatum una cum salute obtinendum: & ut uestræ mentes, atq; sententiæ cum populi ro. uoluntate, suffragijsq; consentiant: eaq; res uobis, populoq; ro. pacem, tranquillitatem, ocium, concordiamq; afferat. Quod si illa solennis comitiorum precatio consularibus auspicijs consecrata tantam habet in se uim, et religionem: quãtam reip. dignitas postulat: idem ego sum precatus: ut eis quoq; hominibus, quibus hic consulatus me rogante datus esset: ea res fauste, feliciter, prospereq; eueniret. Quæ cum ita sint Iudices: & cum omnis deorum immortalium potestas aut translata sit ad uos: aut certe communicata uobiscum: idem consul eũ uestræ fidei commendat: qui antea dijs immortalibus commendauit: ut eiusdem hominis uoce & declaratus consul, & defensus beneficium populi ro. cum uestra, atq; omnium ciuium salute tueatur. Et quoniam in hoc officio studium meæ defensionis ab accusatoribus, atq; etiam ipsa susceptio causæ reprehensa est: antequam pro L. Murena dicere instituto: pro me ipso pauca dicam: non quo mihi potior hoc quidem in tempore sit officij mei, quàm hu-

iusce salutis defensio: sed ut meo facto uobis probato, ma iore authoritate ab huius honore, fama, fortunisq; omni bus inimicorum impetus propulsare possim. Et primũ M. Catoni uitam ad certam rationis normam dirigenti, & diligentissime perpendenti momenta officiorũ omni um de officio meo respondebo. Negat fuisse rectum Cato, me & consulem, & legis ambitus latorem, & tã seuere gesto consulatu, causam L. Murenæ attingere. Cu ius reprehensio me uehementer mouet: non solum ut uobis Iudices, quibus maxime debeo: uerum etiam ut ipsi Catoni, grauissimo, atq; integerrimo uiro rationem facti mei probem. A quo tandem M. Cato est æquius consulem defendi: quàm à Consule? quis mihi in Rep. potest, aut debet esse coniunctior? quàm is, cui Resp. à me una traditur sustinenda magnis meis laboribus, et periculis sustentata? quod si in his rebus repetendis, quæ mancipij sunt: is periculum iudicij præstare de bet: qui se nexu obligauit: profecto etiam rectius in iu dicio consulis designati, is potissimum consul, qui consu lem declarauit, author beneficij populi ro. defensorq; periculi esse debebit. Ac si ut nonnullis in ciuitatibus fieri solet, patronus huic causæ publice constitueretur: is potissime honore affecto defensor daretur: qui eodem ho nore præditus non minus afferret ad dicendum autho ritatis, quàm facultatis. quod si portu soluentibus, ij qui iam in portum ex alto inuehuntur, præcipere summo studio solent & tempestatum rationem, et prædonum, & locorũ: quod natura affert: ut eis faueamus: qui ea dem pericula, quibus nos perfuncti sumus, ingrediãtur: quo tandem animo me esse oportet propè iam ex ma gna iactatione terram uidẽtem, in hunc: cui uideo ma

ximas Reip. tempestates esse subeundas? quare si est boni consulis, non solum uidere quid agatur: uerum etiã prouidere, quid futurum sit: ostendam alio loco quantum salutis communis intersit, duos Consules in rep. Cal. Ianuarij esse. quod si ita est: non tam me officium debuit ad hominis amici fortunas, quàm resp. Consulẽ ad communem salutem defendẽdam uocare. Nam quod legem de ambitu tuli: certe ita tuli: ut eam, quàm mihi metipsi iam pridem tulerim de ciuium periculis defendendis, non abrogarem. etenim si largitionem factam esse confiterer: idq; recte factum esse defenderem: facerem improbe: etiam si alius legem tulisset. cum uero nihil commissum contra legem esse defendam: qd est quod meã defensionem latio legis impediat? Negat esse eiusdem seueritatis, Catilinam exitium Reip. intra moenia molientem, uerbis, & penè imperio urbe expulisse: & nunc pro L. Murena dicere. Ego autem has artis lenitatis & misericordiæ, quas me natura ipsa docuit: semper egi libenter. illam uero grauitatis, seueritatisq; personam non appetiui: sed ab rep. mihi impositam sustinui: sicut huius imperij dignitas in summo periculo ciuium postulabat. quod si tum, cum Resp. uim, & seueritatẽ desiderabat: uici naturam: & tam uehemens fui, quam cogebar: non quàm uolebam: nunc, cum omnes me causæ ad misericordiã, atq; ad humanitatem uocent: quanto tandem studio debeo naturæ meæ, consuetudiniq; seruire? Ac de officio defensionis meæ: ac de ratione accusationis tuæ fortasse etiam alia in parte orationis dicendum nobis erit. Sed me Iudices non minus hominis sapientissimi, atq; ornatissimi Ser. Sulpicij conquestio, quàm Catonis accusatio commouebat. qui gra-

uissime et acerbissime ferre dixit: me familiaritatis, necessitudinisq; oblitum causam L. Murenæ contra se defendere. Huic ego Iudices satisfacere cupio: uosq; adhibere arbitros. nam cum graue est uere accusari in amicitia: tum etiam, si falso accuseris, non est negligendum. Ego Serui Sulpici me in petitione tua tibi omnia studia, atq; officia pro nostra necessitudine et debuisse confiteor: & præstitisse arbitror. nihil tibi consulatum petenti à me defuit: quod esset aut ab amico, aut à gratioso, aut à consule postulandũ. abijt illud tempus: mutata ratio est. sic existimo: sic mihi persuadeo: me tibi contra honorem L. Murenæ quantum tu à me postulare ausus sis: tantum debuisse: contra salutem, nihil debere. neque enim si tibi tum, cum peteres consulatum: affui: icirco nunc, cum Murenam ipsum petas: adiutor eodem pacto esse debeo. atq; hoc non modo non laudari: sed ne concedi quidem potest: ut amicis nostris accusantibus, non etiam alienissimos defendamus. mihi autem cum Murena Iudices et uetus & magna amicitia est: quæ in capitis dimicatione à Ser. Sulpicio non icirco obruetur: quod ab eodem in honoris contentione superata est. Quæ si causa non esset: tamen uel dignitas hominis, uel honoris eius, quẽ adeptus est, amplitudo summam mihi superbiæ, crudelitatisq; famam inussisset: si hominis & suis & populi ro. ornamentis amplissimi causam tanti periculi repudiassem. neq; enim iam mihi licet: neq; est integrum: ut meum laborem hominum periculis subleuandis non
* impertiam. nam cum præmia mihi tanta pro hac industria sint data: quanta antea nemini: sic & si cœperis eos, cum adeptus sis, deponere, esset hominis & astuti, et ingrati. quod si licet desinere: si te authore possum: si nul

la inertiæ, nulla superbiæ turpitudo, nulla inhumanitatis culpa suscipitur: ego uero libenter desino. sin autem inertiam, fuga laboris & desidiam, repudiatio supplicum superbiam, amicorum neglectio improbitatem coarguit: nimirum hæc causa est eiusmodi: quàm nec industrius, quã nec misericors, nec officiosus deserere possit. Atq; huiusce rei coniecturã de tuo ipsius studio Serui facillime cœperis. nam si tibi necesse putas etiam aduersarijs amicorũ tuorum de iure consulẽtibus respondere: & si turpe existimas te aduocato illum ipsum, quẽ contra ueneris, causa cadere: noli tam esse iniustus: ut cũ tui fontes uel inimicis tuis pateant: nostros etiam amicis putes clausos esse oportere. Etenim si me tua familiaritas ab hac causa remouisset: & si hoc idem Q. Hortensio, M. Crasso clarissimus uiris, si item cæteris, à quibus intelligo tuam gratiam magni æstimari: accidisset: in ea ciuitate consul designatus defensorẽ non haberet: in qua nemini unquam infimo maiores nostri patronum deesse uoluerunt. Ego uero Iudices ipse me existimarẽ nefarium si amico, crudelem si misero, superbum si consuli defuissem. Quare quod dandum est amicitiæ: large dabitur à me: ut tecum agam Serui non secus, ac si meus esses frater: qui mihi est carissimus. isto in loco quod tribuendum est officio, fidei, religioni: id ita moderabor: ut meminerim me contra amici studium pro amici periculo dicere. Intelligo Iudices tris totius accusationis partis fuisse: et earum unam in reprehensione uitæ, alteram in contentione dignitatis, tertiam in criminibus ambitus esse uersatam. Atque harum trium partium prima illa, quæ grauissima esse debebat: ita fuit infirma, & leuis: ut illos lex magis quædam accu

ſatoria, quàm uera maledicendi facultas de uita L. Mu-
renæ dicere aliqd coegerit. obiecta eſt enim Aſia: quæ
ab hoc non ad uoluptatem, & luxuriam expetita eſt:
ſed in militari labore peragrata. qui ſi adoleſcens pa-
tre ſuo imperatore non meruiſſet: aut hoſtem, aut patris
imperium timuiſſe, aut à parēte repudiatus uideretur.
aut cum ſedere in equis triumphantium prætextati po=
tiſſimū filij ſoleant: huic donis militaribus, patris tri-
umphum decorare fugiendum fuit: ut rebus communi=
ter geſtis penè ſimul cum patre triumpharet. Hic uero
Iudices & fuit in Aſia: & uiro fortiſſimo parenti ſuo
magno adiumento in periculis, ſolatio in laboribus,
gratulationi in uictoria fuit. & ſi habet Aſia ſuſpicio
nem luxuriæ quandam: non Aſiam nunquam uidiſſe,
ſed in Aſia continenter uixiſſe laudandum eſt. quam=
obrem non Aſiæ nomen obijciendum Murenæ fuit: ex
qua laus familiæ, memoria generi, honos & gloria
nomini conſtituta eſt: ſed aliquod aut in Aſia ſuſceptū,
aut ex Aſia deportatum flagitium, ac dedecus. meruiſ
ſe uero ſtipendia in eo bello, quod tum populus ro. non=
modo maximum, ſed etiam ſolum gerebat: uirtutis, pa
tre imperatore libentiſſime meruiſſe: pietatis, finē ſtipen=
diorum patris uictoriā ac triumphum fuiſſe: felicitatis
fuit. maledicto quidē icirco nihil in hiſce rebus loci eſt:
quod omnia laus occupauit. Saltatorem appellat L. Mu
renam Cato. maledictum eſt, ſi uere obijcitur: uehemen
tis accuſatoris: ſin falſò: maledici conuitiatoris. qua re
cum iſta ſis authoritate: non debes Marce arripere male
dictum ex triuio, aut ex ſcurrarum aliquo conuitio:
neq; temere conſulem populi ro. ſaltatorem uocare: ſed
conſpicere quibus præterea uitijs affectum eſſe neceſſe ſit

eum, cui uere istud obijci possit. nemo enim ferè saltat sobrius: nisi forte insanit: neq; in solitudine, neq; in conuiuio moderato atq; honesto. intempestiui conuiuij, amoeni loci, multarum delitiarum comes est extrema, saltatio. tu mihi arripis id: quod necesse est omnium uitiorum esse postremũ. relinquis illa: quibus remotis hoc uicium omnino esse non potest. nullum turpe conuiuiũ, non amor, non commessatio, non libido, non sumptus, ostenditur: & cum ea non reperiantur: quae uoluptatis nomen habent: quanquam uitiosa sunt: in quo ipsam luxuriam reperire non potes: in eo te umbram luxuriae reperturum putas? Nihil igitur in uitam L. Murenae dici potest? nihil inquam omnino Iudices. sic à me consul designatus defenditur: ut eius nulla fraus, nulla auaricia, nulla perfidia, nulla crudelitas, nullum petulans dictũ in uita proferatur. Bene habet. iacta sunt fundamenta defensionis. nondum enim nostris laudibus, quibus utar postea: sed propè inimicorum confessione, uirum bonũ, atq; integrum hominen defendimus. Quo constituto, facilior est mihi aditus ad contentionem dignitatis: quae pars altera fuit accusationis. Summam uideo esse in te Serui Sulpici dignitatem generis, integritatis, industriae, caeterorumq; ornamentorum omnium. quibus fretum ad consulatus petitionem aggredi par est. paria cognosco esse ista in L. Murena: atq; ita paria: ut neq; ipse dignitate uinci potuerit: neq; te dignitate superarit. Contempsisti L. Murenae genus: extulisti tuum. quo loco, si tibi hoc sumis: nisi qui patritius sit: neminem bono esse genere natum: facis ut rursus plebs in Auentinum seuocanda esse uideatur. Sin autem sunt amplae, & honestae familiae plebeiae: & proauus L. Murenae, & auus praetores

fuerunt: & pater cum amplissime, atq; honestissime ex Prætura triumphasset: hoc faciliorem huic gradum consulatus adipiscendi reliquit: quod is iam patri debitus, à filio petebatur. Tua uero nobilitas Serui Sulpici, tametsi summa est: tamen hominibus literatis & historicis est notior: populo uero & suffragatoribus obscurior. Pater enim fuit equestri loco: auus nulla illustri laude celebratus. itaq; non ex sermone hominum recenti, sed ex annalium uetustate eruenda est memoria nobilitatis tuæ. Quare ego te semper in nostrum numerum aggregare soleo: quod uirtute, industriaq; perfecisti: ut cum Equitis ro. esses filius: summa tamen amplitudine dignus putarere. nec mihi unquam minus in Q. Pōpeio nouo homine, & fortissimo uiro uirtutis esse uisum est: quàm in homine nobilissimo M. Aemilio. & enim eiusdem animi atq; ingenij est: posteris suis, quod Pompeius fecit: amplitudinem nominis, quam non acceperit: tradere: & ut Scaurus, memoriam propè intermortuam generis sui uirtute renouare. Quanquam ego iam putabam Iudices multis uiris fortibus ne ignobilitas obijceretur generis: meo labore esse perfectum: qui nonmodo Curijs, Catonibus, Pompeijs antiquis illis fortissimis uiris nouis hominibus, sed his recentibus Marijs, & Didijs, & Celijs commemorandis iacebant. cum ego uero tanto interuallo claustra ista nobilitatis refregissem: ut aditus ad consulatum post hac, sicut apud maiores nostros fuit: non magis nobilitati quàm uirtuti pateret: nō arbitrabar cum ex familia uetere, & illustri Consul designatus ab Equitis ro. filio Consule defenderetur: de generis nouitate accusatores esse dicturos. etenim mihi ipsi accidit: ut cum duobus Patricijs, altero im-

probiſſimo, atq; audaciſſimo: altero modeſtiſſimo atque optimo uiro peterem. ſuperaui tamen dignitate Catilinam: gratia Galbam. Quod ſi id crimen homini nouo eſſe deberet: profecto mihi neq; inimici, neq; inuidi defuiſſent. Omittamus igitur de genere dicere: cuius eſt magna in utroq; dignitas. uideamus cætera. Quæſturam unà petijt: & ſum ego factus prior. Non eſt reſpondendum ad omnia. neq; enim quenquam ueſtrum fugit: cum multi pares dignitate fiant: unus autem primum ſolus poſſit obtinere: non eundem eſſe ordinem dignitatis, & renunciationis. propterea, quod renunciatio gradus habeat: dignitas autem ſit perſæpe eadem omnium. ſed Quæſtura utriusq; propemodum pari momento ſortis fuit. habuit hic lege Titia prouinciam tacitam, & quietam. tu illam, cui cum Quæſtores ſortiuntur: etiam acclamari ſolet: Hoſtienſem, non tam gratioſam, & illuſtrem, quàm negocioſam, & moleſtam. conſedit utriusq; nomen in Quæſtura. nullum enim uobis ſors campum dedit: in quo excurrere uirtus cognoſciq; poſſet. reliqui temporis ſpatium in contentionẽ uocatur. ab utroq; diſſimillima ratione tractatum eſt. Seruius hic nobiſcũ hanc urbanam militiam reſpondendi, ſcribendi, cauendi, plenam ſollicitudinis, ac ſtomachi ſecutus ẽ: ius ciuile didicit: multum uigilauit: laborauit: præſto multis fuit: multorum ſtulticiam perpeſſus eſt: arrogantiã pertulit: difficultatem exorbuit: uixit ad aliorum arbitrium, nõ ad ſuum. magna laus, & grata hominibus, unum hominẽ elaborare in ea ſcientia: quæ ſit multis profutura. Quid Murena interea? fortiſſimo & ſapientiſſimo uiro ſummo Imperatori legatus L. Lucullo fuit. qua in legatione duxit exercitum: ſigna contulit: manum conſer-

uit: magnas copias hostium fudit: urbes partim ui, partim obsidione cœpit: Asiam istam refertam & eandem delicatam sic obijt: ut in ea neq; auariciæ, neq; luxuriæ uestigium reliquerit: maximo in bello sic est uersatus: ut hic multas res & magnas sine imperatore gesserit: nullam sine hoc imperator. Atq; hæc, quanquam præsente L. Lucullo loquar: tamen ne ab ipso propter periculum nostrum concessam uideamur habere licentiam fingendi: publicis literis testata sunt omnia: quibus L. Lucullus tantum laudis impertit: quantum neq; ambitiosus imperator, neq; inuidus tribuere alteri in communicanda gloria debuit. Summa in utroq; est honestas: summa dignitas. quam ego, si mihi per Seruium liceat: pari, atq; in eadem laude ponam. sed non licet: agitat rem militarem: insectatur totam hanc legationem: assiduitatis, et operarum harum quotidianarum putat esse consulatũ: apud exercitum mihi fueris inquit: tot annos forum nõ attigeris: abfueris tam diu: ut cum longo interuallo ueneris: cum ijs qui in foro habitarunt, de dignitate contendas? Primum ista nostra assiduitas Serui nescis quantum interdum afferat hominibus fastidij: quantum sacietatis. mihi quidem uehementer expedit: positam in oculis esse gratiam. sed tamen ego mei sacietatem magno meo labore superaui. & tu idem fortasse. ueruntamen utriq; nostrum desiderium nihil obfuisset. Sed ut hoc omisso ad studiorum, atq; artium contentionem, reuertamur: qui potest dubitare: quin ad consulatum adipiscendum multo plus afferat dignitatis res militaris: quam iuris ciuilis gloria? uigilas tu de nocte: ut tuis consultoribus respondeas: ille, ut eò quo intendit: mature cum exercitu perueniat. te gallorum, illum buccinarum

cantus exuscitat.

cantus exuscitat. tu actionem instituis: ille aciem instruit. tu caues ne tui consultores, ille, ne urbes aut castra capiantur. ille tenet, & scit ut hostium copiæ, tu ut aquæ pluuiæ arceantur. ille exercitatus est in propagandis finibus: tu in regendis. Ac nimirum, dicendum est enim quod sentio: rei militaris uirtus præstat cæteris omnibus. hæc nomen populo romano, hæc huic urbi æternam gloriam peperit: hæc orbem terrarum parere huic imperio coegit. omnes urbanæ res, omnia hæc nostra præclara studia, & hæc forensis laus, & industria, latent in tutela, ac præsidio bellicæ uirtutis. simulatq; increpuit suspicio tumultus: artes illico nostræ conticescunt. Et quoniam mihi uideris istam scientiam iuris, tanquã filiolam osculari tuam: non patiar te in tanto errore uersari: ut istud nescio quid, quod tantopere didicisti: præclarum aliquid esse arbitrere. alijs ego te uirtutibus, continentiæ, grauitatis, iustitiæ, fidei, cæteris omnibus, consulatu & omni honore semper dignissimum iudicaui. quod quidẽ ius ciuile didicisti: non dicam, operam perdidisti: sed illud dicã: nullã esse in illa disciplina munitam ad consulatum uiam. omnes enim artes, quæ nobis populi ro. studia conciliant: & admirabilem dignitatem, & pergratam utilitatem debent habere. summa dignitas est in ijs, qui militari laude antecellunt. omnia enim quæ sunt in imperio, & in statu ciuitatis: ab ijs defendi, & firmari putantur. summa etiam utilitas: siquidem eorum consilio, & periculo, cum Rep. tum etiã nostris rebus perfrui possumus. Grauis etiam illa est, et plena dignitatis dicendi facultas: quæ sæpe ualuit in consule deligendo: posse consilio, atq; oratione, & senatus, & populi, & eorum qui res iudicant mentes per-

mouere. quæritur consul: qui dicendo nonnunquam comprimat tribunitios furores: qui concitatum populum flectat: qui largitioni resistat. non mirum si ob hanc facultatem homines sæpe etiam non nobiles consulatum consecuti sunt: præsertim cum hæc eadem res plurimas gratias, firmissimas amicitias, maxima studia pariat. quorum in isto uestro artificio Sulpici nihil est. primum dignitas in tam tenui scientia quæ potest esse? res enim sunt paruæ propè in singulis literis atq; interpunctionibus uerborũ occupatæ. deinde etiam si quid apud maiores nostros fuit in isto iure admirationis: id enunciatis uestris misterijs totum est contẽptum, et abiectum. posset agi lege nec'ne, pauci quondam sciebant. fastos enim uulgo non habebant. erant in magna potentia qui consulebãtur. à quibus etiam dies tanquam à Chaldeis petebantur. inuentus est scriba quidam Cn. Flauius: qui cornicum oculos confixerit: & singulis diebus ediscendos Fastos populo proposuerit: & ab ipsis cautis iuris consultis eorum sapientiam compilarit. itaq; irati illi, quod sunt ueriti ne dierum ratione peruulgata, & cognita, sine sua opera lege posset agi: notas quasdã composuerunt: ut omnibus in rebus ipsi interessent. cum hoc fieri bellissime posset: fundus Sabinus meus est: immo meus: deinde iudicium: noluerunt. fundus inquit qui est in agro: qui Sabinus uocatur. satis uerbose. cedo qd postea? eum ego ex iure meum esse aio. quid tum inde? ibi ego te ex iure manu consertum uoco. Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur: nõ habebat. transit idem iuris consultus tibicinis latini modo. unde tu me inquit ex iure manu consertum uocasti: inde ibi ego te reuoco. Prætor interea, ne pulchrum se

ac beatum putaret: atq; aliquid ipse sua sponte loquere-
tur: ei quoq; carmen compositum est, cum cæteris rebus
absurdum: tum uero nullo usui. utrisq; superstitibus præ
sentibus: istam uiam dico. inite uiam. præsto aderat sa-
piens ille: qui inire uiam doceret. redite uiam. eodē du
ce redibant. Hæc iam tum apud illos barbatos ridicula
credo uidebantur: homines cum recte atq; in loco consti-
tissent: iuberi abire: ut unde abissent, eodem statim redi
rent. hisdem ineptijs fucata sunt illa omnia: quando te
in iure conspicio. & hæc, sed an ne tu dicas, qui causa
uindicaueris? quæ dum erant occulta: necessario ab eis,
qui ea tenebant, petebantur. postea uero peruulgata, atq;
in manibus iactata, & excussa, inanissima prudentiæ
reperta sunt: fraudis autem et stulticiæ plenissima. nā
cum permulta præclare legibus essent constituta: ea iu-
reconsultorum ingenijs pleraq; corrupta ac deprauata
sunt. mulieres omnis propter infirmitatem consilij ma-
iores in tutorum potestate esse uoluerunt. hi inuenerunt
genera tutorum: quæ potestate mulierum continerentur.
sacra interire illi noluerunt. horum ingenio senes ad
coemptiones faciendas interimendorum sacrorum causa
reperti sunt. in omni deniq; iure ciuili æquitatem reli-
querunt: uerba ipsa tenuerunt. ut quia in alicuius li-
bris exempli causa id nomen inuenerant: putarunt o-
mnes mulieres quæ coemptionem facerent: Caias uoca
ri. Iam illud mihi quidem mirum uideri solet: tot ho-
mines, tam ingeniosos, per tot annos etiam nunc statue-
re non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum,
iudicem, an arbitrum, rē, an litem dici oporteret. Itaq;
(ut dixi) dignitas in ista scientia consularis nunquam
fuit: quæ tota ex rebus fictis, commenticijsq; constaret.

Gratiæ uero multo etiam minus. quod enim omnibus patet: & æque promptum est mihi & aduersario meo: id esse gratum nullo pacto potest. itaq; nõmodo beneficij collocandi spem, sed etiam illud, quod aliquando fuit: licet consulere, iam perdidistis. Sapiens existimari nemo potest in ea prudẽtia, quæ neq; extra Romam usquam, neq; Romæ rebus prolatis quicquam ualet. peritus ideo haberi nemo potest: quod in eo quod sciunt omnes, nullo modo possunt inter se discrepare. difficilis autem res ideo non putatur: quod & perpaucis & minime obscuris literis continetur. itaq; si mihi homini uehementer occupato stomachum moueritis: triduo me iuris consultum esse profitebor. et enim quæ de scripto agũtur: scripta sunt omnia. neq; tamen quicquam tam anguste scriptum est: quo ego non possim, qua de re agitur, addere. Quæ consuluntur autem minimo periculo respondentur. si id quod oportet, responderis: idem uideare respondisse quod Seruius. sin aliter: etiam controuersum ius nosse, et tractare uideare. qua propter non solum illa gloria militaris uestris formulis atq; actionibus anteponenda est: uerum etiam dicendi consuetudo longe & multum isti uestræ exercitationi ad honorem antecellet. Itaq; mihi uidentur plerique initio multo hoc maluisse. post, cum id assequi non potuissent: istuc potissimum sunt delapsi. ut aiunt in Græcis artificibus, eos auledos esse: qui citharœdi fieri non potuerint. sic nonnullos uidemus, qui oratores euadere non potuerunt, eos ad iuris studium deuenire. Magnus dicendi labor, magna res, magna dignitas, summa etiam gratia. etenim à uobis salubritas quædam: ab ijs qui dicunt salus ipsa petitur. deinde uestra responsa atq; de-

creta & euertuntur sæpe dicendo: & sine defensione oratoris firma esse non possunt. in qua si satis profecissem: parcius de eius laude dicerem. nunc nihil de me dico: sed de his qui in dicendo magni sunt: aut fuerunt. Duæ sunt artes: quæ possunt locare homines in amplissimo gradu dignitatis. una imperatoris, altera oratoris boni. ab hoc enim pacis ornamenta retinentur: ab illo belli pericula repelluntur. cæteræ tamen uirtutes ipsæ per se multum ualent: iusticia, fides, pudor, temperantia: quibus te Serui excellere omnes intelligunt. sed nunc de studijs ad honorem dispositis, non de insita cuiusq; uirtute disputo. omnia ista nobis studia de manibus excutiuntur: simulatq; aliquis motus nouus bellicum canere cœpit. etenim ut ait ingeniosus poeta, & author ualde bonus: prælijs promulgatis TOLLITVR E' MEDIO non solum ista uestra uerbosa simulatio prudentiæ: sed etiam ipsa illa domina rerum SAPIENTIA: VI GERITVR RES. SPERNITVR ORATOR non solum odiosus in dicendo, ac loquax: uerum etiam BONVS. HORRIDIVS MILES AMATVR. Vestrũ uero studiũ totum iacet. NON EX IVRE MANV CONSERTVM: SED FERRO inquit REM REPETVNT. Quod si ita est: cædat opinor Sulpici forum castris, otiũ militiæ, stilus gladio, umbra soli: sit deniq; in ciuitate ea prima res: propter quam ipsa est ciuitas omnium princeps. Verum hæc Cato nimium nos nostris uerbis magna facere demonstrat: & oblitos esse, bellum illud omne Mythridaticum cum mulierculis esse gestum. Quod ego lõge secus existimo Iudices: déq; eo pauca disseram. neq; enim causa in hoc continetur. Nã si omnia

bella quæ cum Græcis gessimus contemnenda sunt: derideatur de rege Pyrrho triumphus M. Curij: de Philippo T. Flaminij: de Aetolis M. Fuluij: de rege Persæ L. Pauli: de Pseudophilippo Q. Metelli: de Corinthijs L. Mummij. sin hæc bella grauissima, uictoriæq; eorum bellorum gratissimæ fuerunt: cur Asiaticæ nationes, atq; ille à te hostis contemnitur? Atqui ex ueterum rerum monumentis, uel maximum bellum populum romanum cum Antiocho gessisse uideo: cuius belli uictor L. Scipio, si qua parta cum Publio fratre gloria, quã laudem ille Africa oppressa cognomine ipso præ se ferebat, eandem hic sibi ex Asiæ nomine assumpsit. Quo quidem in bello uirtus enituit egregia M. Catonis proaui tui. quo ille, cum esset ut ego mihi statuo, talis, qualem te esse uideo: nunquam cum Scipione esset profectus: si cum mulierculis bellandum arbitraretur. Neq; uero cum P. Africano senatus egisset: ut legatus fratri proficisceretur: cum ipse pauloante Annibale ex Italia expulso, ex Africa eiecto, Carthagine oppressa, maximis periculis Remp. liberauisset: nisi illud graue bellum & uehemens putaretur. Atqui si diligenter quid Mythridates potuerit: & quid effecerit: & qui uir fuerit, consideraris: omnibus regibus, cum quibus populus ro. bellum gessit: hunc regem nimirum antepones. quem L. Sylla maximo et fortissimo exercitu pugna excitatum, non rudis imperator, ut aliud nihil dicam: cum bellum inuectum totum in Asiam: cum pace dimisit. quem L. Murena pater huiusce uehementissime uigilantissiméq; uexatum, repressum magna ex parte, non oppressum reliquit. qui Rex sibi aliquot annis sumptis ad confirmandas rationes, & copias belli, tantum ipse opibus, co

natuq; ualuit: ut se oceanum cum ponto, Sertorij copias cum suis coniuncturum putaret. ad quod bellum duobus consulibus ita missis, ut alter Mythridatem persequeretur: alter Bithiniam tueretur: alterius res & terra & mari calamitosæ, uehementer & opes regis & nomen auxerunt. L. Luculli uero res tantæ extiterunt: ut neq; maius bellum commemorari possit: neq; maiore consilio & uirtute gestum. Nam cum totius impetus belli ad Cyzicenorum mœnia constitisset: eamq; urbem sibi Mythridates Asiæ ianuam fore putauisset: qua effracta & reuulsa tota pateret prouincia: perfecta ab Lucullo hæc sunt omnia: ut urbs fidelissimorum sociorum defenderetur: ut omnes copiæ regis diuturnitate obsidionis consumerentur. quid illam pugnam naualem ad Tenedum, cum contento cursu, acerrimis ducibus, hostium classis Italiam spe atq; animis inflata peteret: mediocri certamine & parua dimicatione commissam arbitraris? mitto prælia: prætereo oppugnationes oppidorum: expulsus regno tandem aliquando tantum tamen consilio atq; authoritate ualuit: ut se rege Armeniorum adiuncto nouis opibus copijsq; renouarit. Ac si mihi nunc de rebus gestis esset nostri exercitus, imperatorisq; dicendum: plurima & maxima prælia commemorare possem. sed non id agimus. hoc dico: si bellum hoc, si hic hostis, si ille Rex contemnendus fuisset: neq; tanta cura senatus & populus ro. suscipiendum putasset: neq; tot annos gessisset: neq; tanta gloria L. Luculli: neq; uero eius belli conficiendi curã tanto studio populus ro. ad Cn. Pompeium detulisset: cuius ex omnibus pugnis, quæ sunt innumerabiles: uel acerrima mihi uidetur illa: quæ cum rege commissa est: et summa contentione pugnata. Qua

ex pugna cum se ille eripuisset: et Bosphorum confugisset: quo exercitus adire non posset: etiam in extrema fortuna & fuga nomen tamen retinuit regium. Itaq; ipse Pompeius regno possesso, ex omnibus oris ac notis sedibus hoste pulso, tamen tantum in unius anima posuit: ut cum ille omnia, quae tenuerat: adierat: sperarat: uictoria possideret: tamen non antequam illum uita expulit, bellum confectum iudicarit. Hunc tu hostem Cato contemnis? quo cum per tot annos, tot praelijs, tot imperatores bella gesserunt: cuius expulsi & eiecti uita tanti estimata est: ut morte eius nunciata, deniq; bellum confectum arbitraretur. hoc igitur in bello L. Murenã legatum fortissimi animi, summi consilij, maximi laboris cognitum esse defendimus. & hanc eius operam nõ minus ad consulatum adipiscendum, quàm hanc nostram forensem industriam dignitatis habuisse. At enim in praeturae petitione prior renunciatus est Seruius. Pergitis ne uos, tanquam ex syngrapha agere cum populo? ut quem locum semel honoris cuipiam dederit: eundem reliquis honoribus debeat? quod enim fretum, quem euripum, tot motus, tantas, tam uarias habere putatis agitationes fluctuum? quantas perturbationes, & quantos aestus habet ratio comitiorum? dies intermissus, aut nox interposita saepe perturbat omnia: & totam opinionem parua nonnunquam commutat aura rumoris. saepe etiam sine ulla aperta causa fit aliud, atq; existimamus: ut nonnunquam ita factum esse etiam populus admiretur: quasi uero non ipse fecerit. nihil est incertius uulgo: nihil obscurius uoluntate hominum: nihil fallacius ratione tota comitiorum. quis L. Philippum summmo ingenio, opera, gratia, nobilitate, à M. Herennio superari

posse arbitratus est? quis Q. Catulum humanitate, sapientia, integritate antecellentem à Cn. Manlio? quis M. Scaurum hominem grauissimum, ciuem egregium, fortissimum senatorem à Q. Maximo? nonmodo horum nihil ita fore putatum est: sed ne cum esset factum qdem: quare ita factum esset, intelligi potuit. nam ut tempestates sæpe certo aliquo cœli signo commouentur: sæpe improuiso nulla ex certa ratiõe, obscura aliqua ex causa concitantur: sic in hac comitiorum tempestate populari sæpe intelligas quo signo commota sit: sæpe ita obscura est: ut casu excitata esse uideatur. Sed tamen si est reddenda ratio: duæ res uehementer in Prætura desideratæ sunt. quæ ambæ in consulatu tum Murenæ profuerunt. Vna, expectatio muneris: quæ et rumore nonnullo, & studijs sermonibusq; competitorum creuerat. altera, quod ij, quos in prouincia, ac legatione omnis & liberalitatis & uirtutis suæ testis habuerat: nondum decesserant. Horum utrunq; ei fortuna ad consulatus petitionem reseruauit. nam & L. Luculli exercitus, qui ad triumphum conuenerat: idem comes L. Murenæ præsto fuit: & munus amplissimum, quod petitio Præturæ desiderabat: prætura restituit. num tibi hæc parua uidentur adiumenta, & subsidia consulatus? uoluntas militum: quæ cum per se ualet multitudine: tum apud suos gratia. tum uero in consule declarando multum etiam apud uniuersum populum ro. authoritatis habet suffragatio militaris. imperatores enim comitijs consularibus, non uerborum interpretes deliguntur. quare grauis est illa oratio: me saucium recreauit: me præda donauit: hoc duce castra cœpimus: signa contulimus: nũquam iste plus militi laboris imposuit: quàm sibi sumpsit: ipse cum

fortis, tum etiam felix. hoc quanti putas esse ad famam hominum ac uoluntatem? etenim si tanta illis comitiis re ligio est: ut adhuc semper omen ualuerit prærogatiuum: quid mirum est, in hoc felicitatis famam sermonemq; ualuisse? sed si hæc leuiora ducis: quæ sunt grauissima: & hanc urbanam suffragationem militari anteponis: noli ludorum huius elegantiam, & scenæ magnificen= tiam ualde contemnere: quæ huic admodū profuerunt. nam quid ego dicam populū, ac uulgus imperitorū lu= dis magnopere delectari? minus est mirandū. quanquā huic causæ id satis est: sunt enim populi, ac multitudinis comitia. quare si populo ludorum magnificentia uolu= ptati est: non est mirādum eam L. Murenæ apud popu lum profuisse. sed si nosmetipsi, qui & ab delectatione omni negociis impedimur: & in ipsa occupatione dele- ctationes alias multas habere possumus: ludis tamen ob= lectamur: & ducimur: quid tu admirere de multitudine indocta? L. Otho uir fortis meus necessarius, Equestri ordini restituit nō solū dignitatē, sed etiā uoluptatē. itaq; lex hæc, quæ ad ludos ptinet: est oium gratissima: quod honestissimo ordini cum splēdore, fructus quoq; iucun- ditatis est restitutus. quare delectant homines mihi cre= de ludi: etiam illos qui dissimulant: non solum eos, qui fatentur: quod ego in mea petitione sensi. nam nos quoq; habuimus scenam competitricem. quod si ego, qui tri- nos ludos ædilis feceram: tamen Antonij ludis commo= uebar: tibi q casu nullos feceras: nihil huius istam ipsam quam irrides argenteam scenam aduersatam putas? sed hæc sane sint paria omnia. sit par forensis opera * militari suffragatio urbana: sit idem, magnificentissi- mos & nullos unquam fecisse ludos. quid? in ipsa Præ

tura nihil ne existimas inter tuam, & istius sortem interfuisse? huius sors ea fuit: quam omnes tui necessarij tibi optabamus: iuris dicundi: in qua gloriam conciliat magnitudo negocij: gratiam æquitatis largitio. qua in sorte sapiens Prætor, qualis hic fuit, offensionem uitat æqualitate decernendi: beniuolentiam adiungit lenitate audiendi. egregia & ad consulatum apta prouincia: in qua laus æquitatis, integritatis, facilitatis, ad extremum ludorum uoluptate concluditur. quid tua sors? tristis, atrox, quæstio peculatus, ex altera parte lacrhymarum, & squalloris, ex altera plena cathenarum, atq; indicum. cogendi iudices: inuiti retinendi contra uoluntatem: scriba damnatus: ordo totus alienus. Syllana gratificatio reprehensa: multi uiri fortes, & propè pars ciuitatis offensa est: lites seuere æstimatæ. cui placet, obliuiscitur: cui dolet, meminit. postremo tu in prouinciā ire noluisti. non possum id in te reprehendere: quod in me ipso & Prætor, & consul probaui. sed tamen L. Murenæ prouincia multas bonas gratias cum optima existimatione attulit. habuit proficiscens delectum in Vmbria: dedit ei facultatē Resp. liberalitatis: qua usus, multas sibi tribus, quæ municipijs Vmbriæ conficiūtur: adiunxit. ipse autem in Gallia, ut nostri homines desperatas iam pecunias exigerent, æquitate diligentiaq; perfecit. Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. fateor. sed tamen illud cogita: nonnullorum amicorū studia minui solere in eos: à quibus prouincias contemni intelligant. Et quoniam ostendi Iudices parem dignitatem ad consulatus petitionem, disparē fortunam prouincialium negociorum in Murena, atq; in Sulpicio fuisse: dicam iam apertius in quo meus necessarius fuerit

inferior Seruius: & ea dicam uobis audientibus amisso iam tempore: quæ ipsi soli re integra sæpe dixi.

Petere consulatum nescire te Serui persæpe dixi: & in his rebus ipsis, quas te magno, & forti animo, & agere, & dicere uidebam: tibi solitus sum dicere: magis te fortem senatorem mihi uideri: quàm sapiētem candidatum. Primum accusandi terrores & minæ, quibus tu quotidie uti solebas: sunt fortis uiri: sed et populi opinionem à spe adipiscendi auertunt: & amicorum studia debilitant. nescio quo pacto semper hoc fit: neq; in uno aut altero animaduersum est: sed iam in pluribus: simulatq; candidatus accusationem meditari uisus est: ut honorem desperasse uideatur. quid ergo? acceptam iniuriam persequi non placet? immo uehementer placet. sed aliud tempus est petendi: aliud persequendi. petitorem ego, præsertim consulatus, magna spe, magno animo, magnis copijs, & in forum, & in campum deduci uolo. non placet mihi inquisitio candidati prænuncia repulsæ: non testium potius, quàm suffragatorũ comparatio: non minæ magis, quàm blanditiæ: non declamatio potius, quàm ꝓsalutatio. præsertim cum iam hoc nouo more omnes ferè domos omnium concursent: et ex uultu candidatorum coniecturã faciant: quantum qsq; animi, & facultatis habere uideatur. uides ne tu illum tristem, demissum? iacet: diffidit: abiecit hastas. serpit hic rumor. Scis tu illum accusationem cogitare? inquirere in competitores? testes quærere? aliũ faciam: quoniam sibi hic ipse desperat. eiusmodi candidatorũ, amici intimi debilitantur: studia deponunt: aut testatam rē abijciunt: aut suam operam, & gratiam iudicio, et accusationi reseruant. accedit eodem: ut etiam ipse candi

datus totum animum atq; omnem curam, operam, diligentiamq; suam in petitione non possit ponere. adiungitur enim accusationis cogitatio, non parua res, sed nimirum omnium maxima. magnum est enim, te comparare ea: quibus possis hominem è ciuitate, præsertim nõ inopem, neq; infirmum exturbare: qui & per se, & per suos, & uero etiam per alienos defendatur. omnes enim ad pericula propulsanda concurrimus: & qui nõ aperte inimici sumus: etiam alienissimus in capitis periculis amicissimorum officia, et studia præstamus. quare ego expertus, & petendi, & defendendi, & accusandi molestiam, sic intellexi: in petendo studium esse acerrimum: in defendendo officium: in accusando laborem. itaq; sic statuo: fieri nullo modo posse: ut idem accusationem, & petitionem consulatus diligenter adornet: atq; instruat. unum sustinere pauci possunt: utrunq; nemo. tu, cum te de curriculo petitionis deflexisses: animumq; ad accusandum transtulisses: existimasti te utriq; negocio satisfacere posse? uehementer errasti. quis enim dies fuit, postea quàm in istam accusandi denũciationem ingressus es: quem tu non totum in ista ratione consumpseris? legem ambitus flagitasti: quæ tibi nõ deerat. erat enim seuerissime scripta Calphurnia. gestus est mos, et uoluntati, & dignitati tuæ. sed tota illa lex accusationem tuã, si haberes nocentẽ reum: fortasse armasset: petitioni uero, refragata est. poena grauior in plebẽ tua uoce efflagitata est. commoti animi tenuiorum, exiliũ in nostrũ ordinem. concessit senatus postulationi tuæ. sed non libenter duriorẽ fortunæ cõmuni conditionẽ te authore cõstituit. morbi excusationi poena addita est. uolũtas offensa multorũ: quibus aut contra ualitudinis commodũ la=

borandũ est: aut incommodo morbi etiã cæteri uitæ fructus relinquendi. quid ergo? hæc quis tulit? is qui authoritati senatus, uoluntati tuæ paruit. deniq; is tulit: cui minime proderant. illa quæ mea summa uoluntate senatus frequens repudiauit: mediocriter aduersata tibi esse existimas? confusionem suffragiorum flagitasti: prorogationem legis Maniliæ: æquationem gratiæ, dignitatis, suffragiorum. grauiter homines honesti, atq; in suis ciuitatibus, & municipijs gratiosi tulerunt: à tali uiro esse pugnatum: ut omnes & dignitatis, & gratiæ gradus tollerentur. Idem æditítios iudices esse uoluisti: ut odia occulta ciuium, quæ tacitis nunc discordijs continentur: in fortunas optimi cuiusq; erumperent. hæc omnia tibi accusandi uiam muniebant: adipiscendi obsepiebant. Atq; ex omnibus illa plaga est iniecta petitioni tuæ non tacente me maxima. de qua ab homine ingeniosissimo & copiosissimo Hortensio multa grauissime dicta sunt. quo etiam mihi durior locus est dicendi datus. ut cum ante me & ille dixisset: & uir summa dignitate & diligentia & facultate dicendi M. Crassus: ego in extremo non partem aliquam agerem causæ: sed de tota re dicerem, quod mihi uideretur. itaq; in hisdem rebus ferè uersor et quod possum Iudices, occurro uestræ sapientiæ. sed tamen Serui, quam te securim putas iniecisse petitioni tuæ: cum tu populum ro. in eum metum adduxisti: ut pertimesceret, ne consul Catilina fieret: dũ tu accusationem comparares, deposita atq; abiecta petitione? Etenim te inquirere uidebant tristem ipsum: mœstos amicos: obuersationes, testificatiões, seductiões testiũ, secessionem subscriptorũ animaduertebant. qbus rebus certe ipsi candidatorũ uultus obscuriores uideri solent.

Catilinam interea alacrem, atq; lætum, stipatum choro iuuentutis, uallatum iudicibus, atq; sicarijs, inflatum cum spe militum, tum Collegæ mei, quemadmodum dicebat ipse, promissis, circunfluente colonorum Aretinorum & Fesulanorum exercitu. quam turbam dissimillimo ex genere, distinguebant homines percussi Syllani temporis calamitate. uultus erat ipsius plenus furoris: oculi sceleris: sermo arrogantiæ. sic ut ei iam exploratus & domi conditus consulatus uideretur. Murenam contemnebat: Sulpicium accusatorem suum numerabat, non competitorem. ei uim denunciabat: Reip. minabatur. Quibus rebus qui timor bonis omnibus iniectus sit: quantaq; desperatio Reip. si ille factus esset: nolite à me commoneri uelle: uosmetipsi uobiscum recordamini. meministis enim cum illius nefarij gladiatoris uoces percrebuissent: quas habuisse in concione domestica dicebatur: cum miserorum fidelem defensorem negasset inueniri posse: nisi eum qui ipse miser esset: integrorum & fortunatorum promissis, saucios, & miseros credere non oportere. quare qui consumpta replere, erepta recuperare uellent: spectarent quid ipse deberet: quid possideret: quid auderet: minime timidum, & ualde calamitosum esse oportere eum: qui esset futurus dux & signifer calamitosorum. tum igitur his rebus auditis meministis fieri Senatus consultum referente me: ne postero die comitia haberentur: ut de his rebus in senatu agere possemus. itaq; postridie frequenti senatu Catilinam excitaui: atq; eum de his rebus iussi, si quid uellet: quæ ad me allatæ essent, dicere. Atq; ille ut semper fuit apertissimus: non se purgauit: sed indicauit: atq; innuit. Tum enim dixit: duo corpora esse Reip. unum debile in-

firmo capite, alterum firmum sine capite. huic, cum ita de se meritum esset: caput se uiuo non defuturum. congemuit senatus frequens: neq; tamen satis seuere pro rei indignitate decreuit. nam partim ideo fortes in decernendo non erant: quia nihil timebant. partim, quia timebant. Tum erupit è senatu triũphans gaudio: quẽ omnino uiuum illinc exire non oportuerat. præsertim cum idem ille in eodem ordine paucis diebus ante Catoni fortissimo uiro iudicium minitanti, ac denuncianti respondisset: si quod esset in suas fortunas incendium excitatum: id se non aqua sed ruina restincturum. his tum rebus commotus, & quod homines iam tum coniuratos cum gladijs in campum deduci à Catilina sciebã: descendi in campum cum firmissimo præsidio fortissimorum uirorum, & cum illa lata insigniq; lorica: nõ quæ me tegeret. & enim sciebam Catilinam non latus aut uentrem, sed caput & collum solere petere. uerũ ut omnes boni animaduerterent: & cum in metu & periculo consulem uiderent: id quod est factum, ad opem præsidiumq; concurrerent. Itaq; cum te Serui remissiorem in petendo putarent: Catilinam & spe & cupiditate inflammatum uiderent: omnes qui illam ab Rep. pestem depellere cupiebant: ad Murenam se statim contulerunt. magna est autem comitijs consularibus repẽtina uoluntatum inclinatio: præsertim cum incubuit ad uirum bonum, & multis alijs adiumentis petitionis ornatum. qui cum honestissimo patre, atq; maioribus, modestissima adolescentia, clarissima legatione, Prætura probata in iure, grata in munere, ornata in prouincia, petisset diligenter: & ita petisset: ut neq; minanti cederet: neq; cuiquam minaretur: huic mirãdum est: ma-

gno adiumento Catilinæ subitam spem consulatus adipiscendi fuisse? Nunc mihi tertius ille locus est orationis de ambitus criminibus, ꝑpurgatus ab ijs, qui ante me dixerunt: à me quoniam ita Murena uoluit retractandus. Quo in loco Posthumio familiari meo ornatissimo uiro de diuisorum indicijs, & de depræhensis pecunijs, adolescenti ingenioso & bono, Seruio Sulpicio de eqtum centurijs, M. Catoni homini in omni uirtute excellenti de ipsius accusatione, de senatus consulto, de rep. respondebo. Sed pauca quæ meum animum repẽte mouerunt, prius de L. Murenæ fortuna conquerar. Nam cum sæpe antea Iud. & ex aliorum miserijs, & ex meis curis, laboribusq; quotidianis, fortunatos eos homines iudicarem: qui remoti à studijs ambitionis, ocium ac tranquillitatem uitæ secuti sunt. tum uero in his L. Murenæ tantis, tamq; improuisis periculis ita sum animo affectus: ut non queam satis neque communem omnium nostrum conditionem, neq; huius euentum fortunamq; miserari. qui primum dum ex honoribus continuis familiæ maiorumq; suorum unũ ascendere gradum dignitatis conatus est: uenit in periculum: ne & ea quæ relicta, & hæc quæ ab ipso parata sunt: amittat. deinde propter studium nouæ laudis etiam in ueteris fortunæ discrimen adducitur. quæ cum sunt grauia Iudices: tum illud acerbissimum est: quod habet eos accusatores: non qui odio inimicitiarum ad accusandum, sed qui studio accusandi ad inimicitias descenderent. nam ut omittam Seruium Sulpicium: quem intelligo nõ iniuria L. Murenæ, sed honoris contentione permotum: accusat paternus amicus Cn. Posthumus, uetus ut ait ipse uicinus, ac necessarius: qui neces

situdinis causas compluris protulit: simultatis nullam cõmemorare potuit: accusat Seruius Sulpicius sodalis filij: cuius ingenio paterni omnes necessarij munitiores esse debebant: accusat M. Cato: qui quanquam à murena nulla re unquam alienus fuit: tamen ea conditione nobis erat in hac ciuitate natus: ut eius opes, et ingenium præsidio multis etiam alienissimis, uix cuiquã inimicus esse deberet. Respondebo igitur Posthumio primum: qui nescio quo pacto mihi uidetur Prætorius candidatus in consularem, quasi desultorius in quadrigarum curriculum incurrere. cuius competitores si nihil deliquerunt, dignitati eorum concessit: cum petere destitit. sinautem eorum aliquis largitus est: expetendus amicus est: qui alienam potius iniuriam, quam suam persequatur.

Ea omnia, quæ & Posthumio, & Ser. Sulpicio adolescenti responsa sunt, desiderantur.

Venio nunc ad M. Catonem: quod est firmamentum, ac robur totius accusationis: qui tamen ita grauis est accusator, & uehemens: ut multo magis eius authoritatem,

quam criminationem pertimescam. in quo ego accusatore Iudices primum illud deprecabor: ne quid L. Murenæ dignitas illius, ne quid expectatio tribunatus, ne quid totius uitæ splendor, & grauitas noceat: deniq; ne ea soli huic obsint bona M. Catonis: quæ ille adeptus est: ut multis prodesse posset. Bis consul fuerat P. Africanus: & duos terrores huius imperij Carthaginem, Numantiamq; deleuerat: cum accusauit L. Cottam. erat in eo summa eloquentia, summa fides, summa integritas, authoritas tanta, quanta in imperio populi romani: quod illius opera tenebatur. Sæpe hoc maiores natu dicere audiui: hanc accusatoris eximiam dignitatem plurimum L. Cottæ profuisse. noluerunt sapientissimi homines, qui tum rem illam iudicabant: ita quenquam cadere in iudicio, ut nimijs aduersarij uiribus abiectus uideretur. Quid Sergium Galbam (nam traditum memoriæ est) nonne proauo tuo fortissimo, atq; florentissimo uiro, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem populus ro. eripuit? Semper in hac ciuitate nimis magnis accusatorum opibus, & populus uniuersus, & sapientes ac multum in posterum prospicientes iudices restiterunt. nolo accusator in iudicium potentiam afferat: non uim maiorem aliquam, non authoritatem excellentem, non nimiam gratiam. ualeant hæc omnia ad salutem innocentiũ, ad opem impotentum, ad auxilium calamitosorum. in periculo uero & in pernicie ciuium repudientur. Nam si quis hoc forte dicet: Catonem descensurum ad accusandum non fuisse: nisi prius de causa iudicasset: iniquã legem Iudices & miseram conditionem instituet periculis hominum: si existimabit iudicium accusatoris in reum pro aliquo præiudicio ualere oportere. Ego tuum

consilium Cato propter singulare animi mei de tua uir=
tute iudicium, uituperare non audeo: non nulla in re
forsitan conformare, & leuiter emendare possim. non
multa peccas inquit ille fortissimo uiro senior magister:
sed si peccas, te regere possum. at ego te uerissime dixe=
rim, peccare nihil: neq; ulla in re te esse huiusmodi: ut
corrigendus potius, quàm leuiter inflectendus esse uidea
re. finxit enim te ipsa natura ad honestatem, grauita-
tem, temperantiam, magnitudinem animi, iustitiam, ad
omnes deniq; uirtutes magnum hominem et excelsum.
accessit his tot, doctrina non moderata, nec mitis, sed, ut
mihi uidetur, paulo asperior, & durior: quàm aut ue=
ritas, aut natura patiatur. & quoniã non est nobis hæc
oratio habenda aut cum imperita multitudine, aut in
aliquo conuentu agrestium: audacius paulo de studijs
humanitatis, quæ & mihi, & uobis, nota, & iudican=
da sunt, disputabo. In M. Catone Iudices hæc bona,
quæ uidemus diuina & egregia, ipsius scitote esse pro-
pria. quæ nonnunquam requirimus, ea sunt omnia non
à natura, sed à magistro. fuit enim quidam summo in=
genio uir, Zeno: cuius inuentorum emuli Stoici nomi-
nantur. huius sententiæ sunt, & præcepta, eiusmodi. sa
pientem gratia nunquam moueri: nunquam cuiusquã
delicto ignoscere: neminem misericordem esse, nisi stul=
tum, & leuem: uiri non esse, neq; exorari: neq; placari:
solos sapientes esse, si distortissimi sint, formosos: si men=
dicissimi, diuites: si seruitutem seruiant, reges. nos autem
qui sapientes non sumus, fugitiuos, exules, hostis, insanos
deniq; esse dicunt. omnia peccata esse paria: omne deli-
ctum scelus esse nefarium: nec minus delinquere eum,
qui gallum gallinaceum, cum opus non fuerit: quàm

eum, qui patrem suffocauerit. sapientem nihil opinari: nullius rei pœnitere: nulla in re falli: sententiam mutare nunquam. hæc homo ingeniosissimus M. Cato authoribus eruditissimis inductus arripuit: neq; disputandi causa, ut magna pars: sed ita uiuendi. petunt aliquid Publicani. caue quicquam habeat momenti gratia. supplices aliqui ueniunt miseri, & calamitosi. sceleratus & nefarius fueris: si quicquam misericordia adductus feceris. fatetur aliquis se peccasse: & eius delicti ueniã petit. nefarium est facinus ignoscere. at leue delictum est. omnia peccata sunt paria. dixisti quippe, iam fixũ, & statutum est. non re ductus es: sed opinione. sapiens nihil opinatur. errasti aliqua in re, male dici putat. hac ex disciplina nobis illa sunt. dixi in senatu me nomen consularis candidati delaturum. iratus dixisti. nunquã inquit sapiens irascitur. at temporis causa. improbi inquit hominis est mendacio fallere. mutare sententiã, turpe est: exorari, scelus: misereri, flagitiũ. Nostri autem illi (fatebor enim Cato, me quoq; in adolescentia diffisum ingenio meo quæsisse adiumenta doctrinæ) nostri inquã illi à Platone, & Aristotele moderati homines & temperati, aiunt apud sapientem ualere aliquando gratiã: uiri boni esse, misereri: distincta genera esse delictorum, et dispares pœnas: esse apud hominẽ constantem ignoscendi locum: ipsum sapientem sæpe aliqd opinari: quod nesciat: irasci nonnunquam: exorari eundem, & placari: quod dixerit, interdum si ita rectius sit, mutare: de sententia decedere aliquando: omnes uirtutes mediocritate quadam esse moderatas. Hos ad magistros si qua te fortuna Cato cum ista natura detulisset: non tu quidem uir melior esses, nec fortior, nec temperantior, nec

iustior (neq; enim esse potes) sed paulo ad lenitatem propensior. non accusares nullis adductus inimicitijs, nulla lacessitus iniuria, pudẽtissimum hominem, summa dignitate, atq; honestate præditum: putares, cum in eiusdẽ anni custodia, te atq; L. Murenam fortuna posuisset: aliquo te cum hoc Reip. uinculo esse coniunctum. quod atrociter in senatu dixisti, aut nõ dixisses: aut seposuisses: aut mitiorẽ in partem interpretarere. Ac te ipsum (quãtum ego opinione auguror) nunc & animi quodam impetu concitatum, & ui naturæ atq; ingenij elatum, & recentibus præceptorum studijs flagrãtem, iam usus flectet: dies leniet: ætas mitigabit. etenim isti ipsi mihi uidẽtur uestri præceptores, & uirtutis magistri fines officiorum paulo longius, quàm natura uellet, protulisse: ut cum ad ultimum animo contendissemus: ibi tamen, ubi oporteret, consisteremus. nihil ignoueris. immo aliquid, non omnia: nihil gratiæ causa feceris: immo resistito gratiæ: cum officium & fides postulabit. misericordia commotus ne sis etiam in dissoluenda seueritate. sed tamen est laus aliqua humanitatis. in sententia permaneto: enimuero nisi sententia alia uicerit melior. huiuscemodi Scipio ille fuit: quem non pœnitebat facere idem, quod tu. habere eruditissimum hominem, & penè diuinum domi: cuius oratione, et præceptis quãquam erant eadem ista, quæ te delectant: tamen asperior non est factus: sed (ut accepi à senibus) lenissimus. qs uero C. Lelio comior? quis iucundior, eodẽ ex studio isto? quis illo grauior? sapientior? possum de L. Philippo, de C. Gallo dicere hæc eadẽ. sed te domum iam deducam tuam. quenquam ne existimas Catone proauo tuo commodiorem, comiorem, moderatiorem fuisse, ad

omnem rationem humanitatis? de cuius præſtanti uirtu
te cum uere grauiterq́; diceres: domeſticum te habere di
xiſti exemplum ad imitandum. eſt illud quidem exem
plum tibi propoſitum domi: ſed tamen naturæ ſimilitudo
illius, ad te magis, qui ab illo ortus es: quàm ad unum
quẽq; noſtrum peruenire potuit. ad imitandum uero tã
mihi propoſitum exemplar illud eſt: quàm tibi. ſed ſi il
lius comitatem, & facilitatem tuæ grauitati, ſeueritatiq́;
aſperſeris: non iſta quidem erunt meliora: quæ nunc
ſunt optima: ſed certe condita iucundius. quare ut ad id,
quod inſtitui, reuertar: tolle mihi è cauſa nomen Cato-
nis: remoue, ac prætermitte authoritatem: quæ in iudi-
ciјs aut nihil ualere, aut ad ſalutem debet ualere: con-
gredere mecum criminibus ipſis. quid accuſas Cato?
quid affers in iudicium? quid arguis? ambitum accu-
ſas. non defendo. me reprehẽdis: quod idem defendam:
quod lege punierim. puniui ambitum, non innocentiã.
ambitum uero ipſum uel tecum accuſabo, ſi uoles. Dixi-
ſti ſenatus conſultum me referente eſſe factum: ſi mercede
corrupti obuiam candidatis iſſent: ſi conducti ſectarẽ-
tur: ſi gladiatoribus, uulgo locus Tributim, et item pran
dia ſi uulgo eſſent data: contra legem Calphurniam fa
ctum uideri. Ergo ita ſenatus ſi iudicat, contra legem
facta hæc uideri: ſi facta ſint: decernit quod nihil opus
eſt: dum candidatis morem gerit. nam factum ſit nec ne,
uehementer quæritur. ſi factum ſit: quin contra legem
ſit: dubitare nemo poteſt. eſt igitur ridiculũ, quod eſt du
biũ, id relinquere incertum: quod nemini dubiũ poteſt
eſſe, id iudicare. Atq; id decernitur omnibus poſtulanti-
bus candidatis: ut ex S. C. neq; cuius interſit, neq; con-
tra quem ſit, intelligi poſſit. Quare doce à L. Murena

illa esse commissa. tum egomet tibi contra legem commis sa esse concedam. multi obuiam prodierunt de prouincia decedenti, Consulatum petenti. solet fieri. & cui autem non proditur reuertenti? quae fuit ista multitudo? primum si tibi istam rationem non possim reddere: qd habet admirationis tali uiro aduenienti, candidato consulari, obuiam prodisse multos? quod nisi esset factum: magis mirandum uideretur. quid si etiam illud addã: quod à consuetudine non abhorret: rogatos esse multos? num aut criminosum sit, aut mirandum, qua in ciuitate rogati infimorum hominum filios propè de nocte ex ultima saepe urbe deductum uenire soleamus: in ea non esse grauatos homines prodire hora tertia in campum Martium, praesertim talis uiri nomine rogatos? quid si omnes societates uenerunt? quarum ex numero multi sedent iudices. quid si multi homines nostri ordinis, honestissimi? quid si illa officiosissima, quae neminem patitur non honeste in urbem introire: tota natio candidatorum? si denique ipse accusator noster Posthumus obuiam cum bene magna caterua sua uenit? quid habet ista multitudo admirationis? omitto clientes, uicinos, tribulis, exercitum totum Luculli: qui ad triumphum per eos dies uenerat. hoc dico. frequentiam in isto officio gratuitam nonmodo dignitati ullius unquá, sed ne uoluntati quidem defuisse. At sectabantur multi. doce mercede: concedam esse crimen. hoc quidem remoto, quid reprehendis? Quid opus est inquit sectatoribus? à me tu id quaeris? quid opus sit eo, quo semper usi sumus? homines tenues unum habent in nostrũ ordinem aut promerendi, aut proferendi beneficij locum, hanc in nostris petitionibus operam, atque assecta-

tionem.neq; enim fieri poteſt:neq; poſtulandum eſt à no
bis, aut ab Equitibus romanis:ut ſuos neceſſarios cãdi
datos, ſectentur totos dies: à quibus ſi domus noſtra cele=
bratur: ſi interdum ad forum deducimur: ſi uno baſi=
licæ ſpatio honeſtamur: diligenter obſeruari uidemur, et
coli. tenuiorum & non occupatorum amicorum eſt iſta
aſſiduitas. quorum copia bonis uiris, & beneficis deeſſe
non ſolet. noli igitur eripere hũc inferiori generi homĩ
nũ fructum officij Cato: ſine eos, qui omnia à nobis ſpe=
rant: habere ipſos quoq; aliqd: quod nobis tribuere poſ
ſint. ſi nihil erit præter ipſorum ſuffragiũ: tenue eſt: ſi
ut ſuffragantur, nihil ualent gratia: ipſi deniq; ut ſolent
loqui non dicere pro nobis, non ſpondere, non uocare
domum ſuam poſſunt. atq; hæc à nobis petunt omnia:
neq; ulla re alia, quæ à nobis conſequuntur, niſi opera
ſua compenſari putant poſſe. itaq; & legi Fabiæ, quæ
eſt de numero ſectatorum, & Senatus conſulto, quod eſt
L. Cæſare conſule factum, reſtiterunt. nulla eſt enim pœ
na: quæ poſſit obſeruantiam tenuiorum ab hoc uetere
inſtituto officiorũ excludere. At ſpectacula ſunt tribu-
tim data: & ad prandium uulgo uocati. & ſi hoc fa-
ctum à Murena omnino Iudices non eſt: ab eius ami=
cis autem more & modo factum eſt: tamen admonitus
re ipſa, recordor quantũ hæ quæſtiones in ſenatu habi=
tæ punctorum nobis Serui detraxerint. quod enim tem
pus fuit, aut noſtra, aut patrum noſtrorum memoria:
quo hæc ſiue ambitio eſt, ſiue liberalitas, non fuerit? ut
locus & in circo, & in foro daretur amicis, & tribu
libus? hæc homines tenuiores primum nondum qui ea
ſuis tribulibus uetere inſtituto aſſequebantur.

Desunt nonnulla.

Præfectum fabrum semel locum tribulibus suis dedisse: quid statuent in uiros primarios: qui in Circo totas tabernas tribulium causa compararunt? hæc omnia sectatorum, spectaculorum, prandiorum item crimina à multitudine in tuam nimiam diligentiam Serui con iecta sunt: in quibus tamen Murena ab senatus authoritate defenditur. Quid enim senatus? num obuiam prodire crimen putat? non. sed mercede. conuince. num sectari multos? non. sed conductos. doce. num locum ad spectandum dare? aut ad prandium inuitare? minime. sed uulgo: passim. quid est uulgo? uniuersos. non igitur si L. Nacta summo loco adolescens, qui & quo animo iam sit: & qualis uir futurus sit: uidemus: in equitum centurijs uoluit esse, & ad hoc officium necessitudinis, & ad reliquum tempus gratiosus: id erit eius uitrico fraudi, aut crimini. nec si uirgo Vestalis huius propinqua, & necessaria locum suum gladiatorium concessit huic: non & illa pie fecit: & hic à culpa est remotus. omnia hæc sunt officia necessariorum: commoda tenuiorum: munia candidatorum. At enim agit mecum austere & Stoice Cato. negat uerum esse allici beniuolentiam cibo: negat iudicium hominum in magistratibus mandandis corrumpi uoluptatibus oportere. Ergo ad cœnam

petitionis caussa si quis uocat: condemnetur. Quippe inquit tu mihi summum imperium, summam authoritatem, tu gubernacula Reip. petas fouendis hominum sensibus, & deliniendis animis, & adhibendis uoluptatibus? utrum lenocinium inquit à grege delicatae iuuentutis, an orbis terrarum imperium à populo ro. petebas? horribilis oratio. sed eam usus, uita, mores, ciuitas ipsa respuit. Neq; tamen Lacedæmonij authores istius uitæ, atq; orationis, qui quotidianis epulis in robore accumbunt: neq; uero cretes, quorum nemo gustauit unquam cubans: melius quàm romani homines, qui tempora uoluptatis laborisq; dispertiunt: Resp. suas retinuerunt. quorum alteri uno aduentu nostri exercitus deleti sunt. alteri nostri imperij præsidio disciplinam suã legesq; conseruant. Quare noli Cato maiorum instituta, quæ res ipsa, quæ diuturnitas imperij comprobat: nimium seuera oratione reprehendere. fuit eodem ex studio uir eruditus apud patres nostros & honestus homo, & nobilis, Q. Tubero. Is, cum epulum Q. Maximus Africani patrui sui nomine populo ro. daret: rogatus est à Maximo: ut triclinium sterneret: cum esset Tubero eiusdem Africani sororis filius. atq; ille homo eruditissimus, ac Stoicus, strauit pelliculis hedinis lectulos punicanos. et exposuit uasa Samia: quasi uero esset Diogenes Cynicus mortuus: & non diuini hominis Africani mors honestaretur: quem cum supremo eius die Maximus laudaret: gratias egit dijs immortalibus: quod ille uir in hac Rep. potissimum natus esset. necesse enim fuisse: ibi esse terrarum imperium: ubi ille esset. Huius in morte celebranda grauiter tulit populus ro. hanc peruersam sapientiam Tuberonis. itaq; homo integerrimus, ciuis opti-

mus, cum esset L. Pauli nepos: P. Afrricani, ut dixi, sororis filius: his hedinis pelliculis Prætura deiectus est. odit populus ro. priuatam luxuriam: publicam magnificentiam diligit. non amat profusas epulas: sordes & inhumanitatem multo minus. distinguit ratione officiorum, ac temporũ: uicissitudinem laboris, ac uoluptatis. Nam quod ais nulla re allici hominum mentes oportere ad magistratum mandandum, nisi dignitate: hoc tu ipse in quo summa est dignitas: non seruas. cur enim quenquam, ut studeat tibi, ut te adiuuet, rogas? rogas tu me, ut mihi præsis: ut committam ego me tibi. quid tandem? istuc me rogari oportet abs te? an te potius à me, ut pro mea salute laborem, periculumq; suscipias? Quid, quod habes nomenclatorem? in eo quidem fallis: & decipis. nam si nomine appellari abs te ciuis tuos honestum est: turpe est eos notiores esse seruo tuo, quàm tibi. sin etiam noris: tamen per monitorẽ appellandi sunt? cur ante petis q̃ insusurrauit? aut quid cum admoneris: tamen quasi tu te noris: ita salutas? quid posteaquam est designatus: multo salutas negligentius? hæc omnia ad rationem ciuitatis si dirigas: recta sunt. sin perpendere ad disciplinæ præcepta uelis: reperiantur prauissima. Quare nec plebi ro. eripiendi fructus isti sunt ludorum, gladiatorum, conuiuiorum: quæ omnia maiores nostri comparauerunt: nec candidatis ista benignitas adimenda est: quæ liberalitatem magis significat: quàm largitionẽ. At enim te ad accusandum Resp. adduxit. Credo Cato te isto animo, atq; ea opinione uenisse. sed tu imprudentia laberis. ego quod facio Iudices cum amicitiæ, dignitatisq; L. Murenæ gratia facio: tum me pacis, ocij, concordiæ, libertatis, salutis, uitæ deniq; omnium uestrũ

causa facere clamo, atq; testor. Audite, audite consulem Iudices, nihil dicam arrogantius: tantum dicam, totos di es, atq; noctes de Rep. cogitantem. usq; eo L. Catilina Remp. despexit? atq; contempsit? ut ea copia, quam secum eduxit: se hanc ciuitatem oppressurum arbitraretur? latius patet illius sceleris contagio: quam quisquam pu tat: ad plures ptinet. intus, intus inquam est equus Troianus: à quo nunquam me consule dormientes opprimemini. Quaeris à me quid ego Catilinam metuam? nihil. & curaui: nequis metueret. sed copias illius, quas hic ui deo: dico esse metuendas. nec tam timendus est nūc exercitus L. Catilinae: quam isti, qui illum exercitum deseruisse dicuntur. non enim deseruerunt: sed ab illo in speculis, atq; insidijs relicti in capite, atq; in ceruicibus nostris restiterunt. hi & integrum consulem, & bonū imperatorem, & natura, & fortuna cum Reip. salute coniunctum deijci de urbis praesidio, & de custodia ciuitatis uestris sententijs deturbari uolūt. quorum ego ferrum, & audaciam reieci in campo: debilitaui in foro: compressi etiam domi meae saepe Iudices: his uos si alterum consulem tradideritis: plus multo erunt uestris sententijs, quàm suis gladijs consecuti. magni interest Iudices: id quod ego multis repugnantibus egi: atq; perfeci: esse Cal. Ian. in Rep. duos consules. nolite arbitrari mediocribus consilijs, aut usitatis uijs, aut lege improba, aut perniciosa largitione auditum aliquando aliquod malum reip. quaeri. Inita sunt in hac ciuitate consilia Iudices urbis delendae: ciuium trucidandorū, nominis romani extinguendi. Atq; haec ciues, ciues inquā (si eos hoc noīe appellari fas est) de patria sua et cogitant: et cogitauerūt. horū ego quotidie cōsilijs occurro:

audaciam debilito: sceleri resisto. sed uos moneo Iudices: in exitu est iam meus consulatus. nolite mihi subtrahere uicarium meæ diligentiæ: nolite adimere eum cui Rēp. cupio tradere incolumem ab his tantis periculis defendendam. Atq; ad hæc mala Iud. quid accedat aliud nō uidetis? te te appello Cato. non'ne prospicis tempestatem anni tui? iam enim hesterna concione intonuit uox perniciosa designati Tr. Collegæ tui: contra quem multum tua mens, multum omnes boni prouiderunt: qui te ad tribunatus petitionem uocauerunt. Omnia quæ per hoc triennium agitata sunt: iam ab eo tempore, quo à L. Catilina, et Cn. Pisone initum consilium senatus interficiendi scitis esse: in hos dies, in hos menses, in hoc tempus erumpunt. qui locus est Iudices? quod tempus? quī dies? quæ nox? cum ego non ex istorum insidijs, ac mucronibus non solum meo, sed multo etiam magis diuino consilio eripiar: atq; euolem? neq; isti me meo nomine interfici, sed uigilantem consulem de reip. præsidio dimouere uolunt. nec minus uellent Cato te quoq; aliqua ratione, si possent, tollere. id quod mihi crede, & agunt: & moliuntur. uident quantum in te sit animi: quantum ingenij: quantum authoritatis: quantum reip. præsidij. sed cum consulari authoritate, & auxilio spoliatam uim tribunitiam uiderint: tum se facilius inermem & debilitatum te oppressuros arbitrantur. nam ne, sufficiatur consul non timent. uident in tuorum potestate collegarum fore. sperant sibi Syllanum clarum uirum sine collega, te sine consule, remp. sine præsidio obijci posse. His tantis in rebus, tantisq; in periculis, est tuum M. Cato: qui non mihi, non tibi, sed patriæ natus es: uidere quid agatur: retinere adiutorem, defensorem, socium

in rep. consulem non cupidum, consulem (quod maxime tempus hoc postulat) fortuna constitutum ad amplexãdum ocium: scientia, ad bellum gerendum: animo & usu, ad quod uelis negocium. Quanquam huiusce rei potestas omnis in uobis sita est Iudices: totam Remp. uos in hac causa tenetis: uos gubernatis. Si L. Catilina cum suo consilio nefariorum hominum, quos secum eduxit: hac de re posset iudicare: condemnaret L. Murenam. si interficere posset: occideret. petunt enim rationes illius, ut orbetur auxilio Respublica: ut minuatur contra suum furorem imperatorum copia: ut maior facultas tribunis Pl. detur depulso aduersario, seditionis ac discordiæ concitandæ. ijdem ne igitur delecti amplissimis ex ordinibus honestissimi, atque sapẽtissimi uiri iudicabũt? quod ille ĩportunissimus gladiator, hostis reip. iudicaret? Mihi credite Iudices: in hac causa non solum de L. Murenæ, uerum etiam de uestra salute sententiã feretis. in discrimen extremum uenimus: nihil est iam unde nos reficiamus: aut ubi lapsi resistamus. nõ solum minuenda non sunt auxilia: quæ habemus: sed etiam noua, si fieri possit: comparanda. hostis est enim nõ apud Anienem, quod bello Punico grauissimum uisum est: sed in urbe, in foro (dij immortales sine gemitu hoc dici nõ potest) non nemo etiam in illo sacrario reipublicæ, in ipsa inquam curia nõ nemo hostis est. dij faxint, ut meus collega uir fortissimus hoc Catilinæ nefarium latrocinium armatus opprimat: ego togatus uobis, bonisq; omnibus adiutoribus, hoc quod conceptum Resp. periculum parturit: consilio discutiam: et comprimam. sed quid tandem fiet: si hæc elapsa de manibus nostris in eum annũ, qui consequitur: redundarint? unus erit consul: & is nõ

in administrando bello, sed in sufficiendo collega occupatus. hunc iam qui impedituri sint,

Desunt nonnulla.

illa pestis immanis, importuna Catilinæ prorumpet: qua minatur: in agros suburbanos repente aduolabit: uersabitur in castris furor: in curia timor: in foro coniuratio: in campo exercitus: in agris uastitas: omni autem in sede, ac loco ferrum, flammamq́; metuemus. quæ iam diu comparantur: eadem ista omnia, si ornata suis præsidijs erit respublica: facile & magistratuum consilijs, & priuatorum diligentia opprimentur. Quæ cum ita sint Iudices: primum Reip. causa, qua nulla res cuiquam potior debet esse: uos pro mea summa & uobis cognita in Remp. diligentia, moneo: pro authoritate consulari hortor: pro magnitudine periculi obtestor: ut ocio, ut paci, ut saluti, ut uitæ uestræ, & cæterorum ciuium consulatis. deinde ego fidem uestram uel defensoris & amici officio adductus oro, atq; obsecro Iud. ut ne hominis miseri, & cum corporis morbo, tum animi dolore confecti, L. Murenæ recentem gratulationẽ noua lamentatione obruatis. modo maximo beneficio populi ro. ornatus fortunatus uidebatur: quod primus in familiam ueterem, primus in municipium antiquissimum consulatum attulisset. nunc idem squalore sordidus, confectus morbo, lachrymis ac mœrore perditus, uester est supplex Iudices: uestram fidem obtestatur: misericordiã implorat: uestram potestatem, ac uestras opes intuetur.

intuetur. Nolite per deos immortales Iud. hac eum re, qua se honestiorem fore putauit, etiam cæteris ante partis honestatibus, atq; omni dignitate fortunaq́; priuare. Atq; ita uos sic Murena Iud. orat, atq; obsecrat: si iniuste neminem læsit: si nullius auris, uoluntatemq́; uiolauit: si nemini, ut leuissime dicam, odio, nec domi, nec militiæ fuit: sit apud uos modestiæ locus: sit demissis hominibus perfugium: sit auxilium pudori. misericordiam spoliatio consulatus magnam habere debet Iudices: unà enim eripiuntur cum consulatu omnia. inuidiam uero ijs temporibus habere consulatus ipse nullam potest. obijcitur enim concionibus seditiosorum: insidijs coniuratorum: telis Catilinæ: ad omne deniq; periculum, atq; ad omnem inuidiã solus opponitur. Quare quid inuidendum Murenæ, aut cuiquam nostrum sit in hoc præclaro consulatu, non uideo Iudices. quæ uero miseranda sunt, ea & mihi ante oculos uersantur: & uos uidere, & perspicere potestis. Si (quod Iuppiter omen auertat) hunc uestris sententijs afflixeritis: quo se miser uertet? domum ne? ut eam imaginem clarissimi uiri parentis sui, quam paucis ante diebus laureatam in sua gratulatiõe conspexit: eãdem deformatam ignominia lugentemq́; uideat? an ad matrem? quæ misera modo consulem osculata filium suum, nũc cruciatur, & sollicita est: ne eundem paulopost spoliatum omni dignitate conspiciat. Sed quid ego matrem, aut domum appello? quem noua pœna legis, & domo, & parente, & omnium suorum consuetudine, conspectu'que priuat. ibit igitur in exilium miser? quo? ad oriẽtis ne partis? in quibus annos multos legatus fuit: & exercitus duxit: res maximas gessit. at habet magnum dolo-

rem: unde cum honore decesserit: eodem cum ignominia reuerti. an se in contrariam partem terrarum abdet? ut Gallia Transalpina, quem nuper summo cum imperio libentissime uiderit: eundem lugentem, mœrentem, exulem uideat? in ea porrò prouincia, quo animo C. Murenam fratrem suum aspiciet? qui huius dolor? qui illius mœror erit? quæ utriusq; lamentatio? quanta autem perturbatio fortunæ, atq; sermonis? quod quibus in locis paucis ante diebus factum esse consulem Murenam nuncij literæq; celebrassent: et unde hospites atq; amici gratulatum Romam concurrerint: repente excidet ipse nuncius suæ calamitatis. Quæ si acerba, si misera, si luctuosa sunt: si alienissima mansuetudine, & misericordia uestra Iudices: conseruate populi ro. beneficium: reddite reip. Consulem: date hoc ipsius pudori: date patri mortuo: date generi, & familiæ: date etiã Lanuuio municipio honestissimo: quod in hac causa frequens mœstumq; uidistis. nolite à sacris patrijs Iunonis sospitæ, cui omnes consules facere necesse est: domesticum & suum consulem potissimum auellere. Quem ego uobis si quid habet aut momenti commendatio, aut authoritatis confirmatio mea: consul consulem Iudices ita commendo: ut cupidissimum ocij, studiosissimum bonorum, acerrimum contra seditionem, fortissimum in bello, inimicissimum huic coniurationi, quæ nunc rẽp. labefactat: futurum esse promittam, & spondeam.

PRO L. FLACCO, ORATIO XXIIII.

Vm in maximis periculis huius urbis, atq; imperij, grauissimo, atq; acerbissimo Reip. casu, socio, atq; adiutore consiliorum, periculorumq; meorum, L. Flacco, cædem à uobis, coniugibus, liberis uestris, uastitatẽ à templis, delubris, urbe, Italia depellebam: sperabam Iudices honoris potius L. Flacci me adiutorem futurum: quàm miseriarum deprecatorem. quod enim esset præmium dignitatis: quod populus ro. cum huius maioribus semper detulisset: huic denegaret? cum L. Flaccus ueterem Valeriæ gentis in liberanda patria laudem propè quingentesimo anno Reip. retulisset. Sed si forte aliquando aut beneficij huius obtrectator, aut uirtutis hostis, aut laudis inuidus extitisset: existimabam L. Flacco multitudinis potius imperitæ, nullo tamen cum periculo, quàm sapientissimorum, & lectissimorum uirorum iudicium esse subeundũ. etenim quibus authoribus & defensoribus omnium tum salus esset non ciuium solum, uerum etiam gentium defensa, ac retenta: neminem unquam putaui per eos ipsos periculum huius fortunis atq; insidias curaturum. Quod si esset aliquando futurum: ut aliquis de L. Flacci pernicie cogitaret: nunquam tamen existimaui Iudices D. Lelium optimi uiri filium, optima ipsum spe præditũ, summæ dignitatis, eam suscepturum accusationem: quæ sceleratorum ciuium potius odio, et furori, quàm ipsius uirtuti, atq; institutæ adolescentiæ conueniret. Et enim

cum à clarissimis uiris iustissimas inimicitias sæpe cum bene meritis ciuibus depositas esse uidissem: non sum arbitratus quẽquam amicum reip. posteaquam L. Flacci amor in patriã perspectus esset: nouas huic inimicitias, nulla accepta iniuria, denunciaturum. Sed quoniam Iudices multa nos & in nostris rebus, & in rep. fefellerunt: ferimus ea, quæ sunt ferenda. tantum à uobis petimus: ut omnia reip. subsidia, totum statũ ciuitatis, oẽm memoriam temporum præteritorum, salutẽ præsentiũ, spem reliquorum, in uestra potestate, in uestris sententijs, in hoc uno iudicio positam esse, et defixam putetis. si unquam resp. consilium, grauitatem, sapiẽtiam, prouidentiam iudicum implorauit: hoc tempore, hoc inquã tempore implorat. non estis de Lydorum, aut Mysorũ, aut Phrygum, qui huc compulsi, concitatiq; uenerunt: sed de uestra Rep. iudicaturi: de ciuitatis statu, de communi salute, de spe bonorum omnium, si qua reliqua est etiam nunc: quæ fortium ciuiũ mentes cogitationesq; sustentet. omnia alia perfugia bonorum, præsidia innocentium, subsidia reipublicæ, consilia, auxilia, iura, ceciderunt. quem enim alium appellem? quem obtester? quem implorem? senatum ne? at is ipse auxilium petit à uobis: & confirmationem authoritatis suæ, uestræ potestati permissam esse sentit. an Equites romanos? iudicabitis principes eius ordinis quinquaginta, quid cum omnibus senseritis. an populum romanum? at is quidem omnem suam potestatem de bonis tradit uobis. Quamobrem nisi hoc loco, nisi apud uos, nisi per uos Iudices non authoritatem, quæ amissa est: sed salutem nostram, quæ spe exigua, extremaq; pendet: tenuerimus: nihil est præterea, quo confugere possimus. nisi forte quæ

res hoc iudicio tentetur: quid agatur: cui causæ fundamẽta iaciantur Iudices non uidetis. damnatus est is, qui Catilinam signa patriæ inferentem interemit. quid est causæ? cur non is, qui Catilinam ex urbe repulit, pertimescat? rapitur ad pœnam, qui indicia communis exitij cœpit. cur sibi confidat is? qui ea proferenda, & patefacienda curauit? socij consiliorum, ministri, comitesq; uexantur. quid authores? quid duces? quid principes sibi expectent? Atq; utinam inimici nostri, ac bonorum omnium mecum potius contendant: utrum tamen omnes boni, duces nostri an comites fuerint ad communem conseruandam salutem. *

Desit fortasse quidpiam.

Hunc igitur uirum Leli quibus tandem rebus oppugnas? fuit P. Seruilio imperatore in Cilicia tribunus militum. ea res siletur. fuit M. Pisoni Quæstor in Hispania. uox de Quæstura nulla missa est. bellum cretense ex magna parte gessit: atq; una cum summo imperatore sustinuit. muta est huius temporis accusatio. præturæ iurisdictio, res uaria, et multiplex ad suspiciones, & simultates non attingitur: ea uero in summo & periculosissimo Reip. tempore etiam ab inimicis laudatur. at à testibus læditur. antequam dico à quibus: qua spe, qua ui, qua re concitatis: qua leuitate, qua egestate, qua perfidia, qua audacia præditis: dicam de genere uniuerso, & de conditione omniũ nostrum. Per deos immortales Iudices uos quomodo is qui

anno ante Romæ ius dixerat: anno post in Asia ius dixerit: à testibus quæretis ignotis? ipsi coniectura nihil iudicabitis? in tam uaria iurisdictione, tam multa decreta: tot hominum gratiosorum læsæ uoluntates. quæ est unquam iacta non suspicio, quæ tamen solet esse falsa: sed iracundiæ uox, aut doloris? & is est reus auaritiæ: qui in uberrima re turpe compendium, in maledicentissima ciuitate, in suspiciosissimo negocio maledictum omne, non modo crimen effugit. Prætereo illa quæ prætereunda non sunt: nullum huius in priuatis rebus factum auarum, nullam in re pecuniaria contentionem, nullam in re familiari sordem posse proferri. Quibus igitur testibus ego hosce possum refutare, nisi uobis? Timolites ille uicanus, homo nonmodo nobis, sed ne inter suos quidem notus, uos docebit qualis sit L. Flaccus? quem uos, modestissimum adolescentem, prouinciæ maximæ sanctissimum uirum, nostri exercitus fortissimũ militem, diligentissimum ducem, temperatissimum legatum, quæstoremq; cognouerunt: quem uos præsentes constantissimum Senatorem, iustissimum Prætorẽ, ac amantissimum Reip. ciuem iudicastis. de quibus uos alijs testes esse debetis: de ijs ipsi alios testes audietis? at quos testes? primum dicam (id quod est commune) Græcos. non quo nationi huic ego unus maxime fidem derogem. nam si quis unquam de nostris hominibus à genere isto, studio, ac uoluntate non abhorrens fuit: me & esse arbitror: et magis etiam tum, cum plus erat ocij, fuisse. sed sunt in illo numero multi boni, docti, prudentes: qui ad hoc iudicium deducti non sunt: multi imprudentes, illiterati, leues, quos uarijs de causis uideo concitatos. ueruntamen hoc dico de toto genere Græcorum: tribuo il-

lis literas: do multarum artium disciplinam: non adimo sermonis leporem, ingeniorũ acumen, dicendi copiã: deniq; etiam, si qua sibi alia sumunt: non repugno. testimoniorum religionem, & fidem, nunquam ista natio coluit: totiusq; huiusce rei quæ sit uis, quæ authoritas, quod pondus ignorant. Vnde illud est: da mihi testimonium mutuum? num Gallorum? num Hispanorũ putatur? totum istud Græcorum est: ut etiam qui Græce nesciunt: hoc quibus uerbis à Græcis dici soleat, sciant. itaq; uidete quo uultu, qua confidentia dicant: tum intelligetis qua religione dicant. nunquam nobis ad rogatum respondent: semper accusatori plusquam ad rogatum: nunquam laborant, quemadmodum probent quod dicunt: sed quemadmodum se explicent dicendo. Iratus Flacco dixit M. Lurco, quod (ut ipse aiebat) libertus erat eius turpi iudicio condẽnatus. nihil dixit, quod læderet eum: cum cuperet: impediebat enim religio. tamen id quod dixit: quanto cum pudore, quo tremore, et pallore dixit? quã promptus homo P. Septimius? quàm iratus de iudicio, & de uillico? tamen hæsitabat: tamẽ eius iracundiæ, religio nonnunquam repugnabat. inimicus M. Celius: quod cum in re manifesta putasset nefas esse Publicanum iudicare contra publicanum: sublatus erat è numero recuperatorum: tamen tenuit se: neq; attulit in iudicium quicquam ad lædendum, nisi uoluntatem. Hi si Græci fuissent: ac nisi nostri mores ac disciplina plus ualerent, quàm dolor, ac simultas: omnes se spoliatos, uexatos, fortunis euersos esse dixissent. Græcus testis cum ea uoluntate processit: ut lædat: non iurisiurandi, sed lædendi uerba meditatur. uinci, refelli, coargui putat esse turpissimũ: ad id se parat: nihil aliud

curat. itaq; non optimus quisq;, nec grauissimus, sed impudentissimus loquacissimus'q; deligitur. uos autem in priuatis minimarum rerū iudicijs testem diligenter expenditis: etiam si formam hominis, si nomen, si tribum nostis: mores tamen exquirendos putatis. qui autem dicit testimonium ex nostris hominibus, ut se ipse sustentat: ut omnia uerba moderatur: ut timet, nequid cupide, nequid iracunde, nequid plus, minus'ue quàm sit necesse: dicat. num illos idem putatis? quibus iusiurandum iocus est: testimonium, ludus: existimatio uestra, tenebræ: laus, merces, gratia, gratulatio proposita est omnis in impudenti mendacio. Sed non dilatabo orationem meam: etenim posset esse infinita: si mihi libeat totius gentis in testimonijs dicendis explicare uanitatem. sed propius accedam. de his uestris testibus dicam. Vehementem accusatorem nacti sumus Iudices, et inimicum in omni genere odiosum, ac molestum: quem spero his rebus fore magno usui, & amicis, & Reipublicæ. sed certe inflammatus incredibili cupiditate hāc causam accusationem'q; suscepit. qui comitatus in inquirendo? comitatum dico? immo uero quātus exercitus? quæ iactura? qui sumptus? quanta largitio? quæ quanquam utilia sunt causæ: timide tamen dico: quod uereor ne Lelius ex his rebus, quas sibi suscepit gloriæ causa: putet aliqd oratione mea sermonis in sese, aut inuidiæ esse quæsitum. itaq; hāc partem totam relinquā. tantū à uobis petam Iudices: ut si qd ipsi audistis cōmuni fama, atq; sermone de ui, de manu, de armis, de copijs: memineritis quarum rerū inuidia lege hac recenti, ac noua, certus est inquisitioni comitum numerus constitutus. sed ut hanc uim omittam: quanta illa sunt? quæ quoniam accusatorio iure, et more sunt

facta: reprehendere non possumus: queri tamen cogimur. primum quod distributis partibus sermo est tota Asia dissipatus. Cn. Pompeium, quod L. Flacco est uehementer inimicus: contendisse à Lelio paterno amico ac pernecessario: ut hunc hoc iudicio arcesseret: omnemq; ei suam authoritatem, gratiam, copias, opes ad hoc negocium conficiẽdum detulisse. Id hoc uerisimilius Græcis hominibus uidebatur: quod paulo ante familiarem Lelium in eadem prouincia Flacco uiderant. Pópeij autem authoritas cum apud omnes tanta est: quanta esse debet: tum excellit in ista prouincia: quam nuper & prædonum, et regum bello liberauit. Adiunxit illa: ut eos qui domo exire nolebant: testimonij denunciatione terreret: qui domi stare non poterant: largo, & liberali uiatico commoueret. sic adolescens ingenij plenus locupletes metu, tenues præmio, stultos errore permouit. sic sunt expressa ista præclara, quæ recitantur, psephismata non sententijs, neq; authoritatibus declarata, nec iureiurando constricta, sed porrigenda manu, profundendoq; clamore multitudinis concitatæ. O' morem præclarum, disciplinamq;, quam à maioribus accepimus: siquidem teneremus. sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. nullam enim illi nostri sapientissimi & sanctissimi uiri uim concionis esse uoluerunt. quæ sciscæret plebs: aut quæ populus iuberet summota concione, distributis partibus, tributim, et centuriatim descriptis ordinibus, classibus, ætatibus, auditis authoribus, re multos dies promulgata, & cognita, iuberi, uetariq; uoluerunt. Græcorum autem totæ Resp. sedentis concionis temeritate administrantur. itaq; ut hanc Græciam, quæ iam diu suis consilijs perculsa & afflicta est, omittam:

illa uetus, quæ quondam opibus, imperio, gloria floruit: hoc uno malo concidit: libertate immoderata, ac licentia concionum. cum in theatro imperiti homines, rerum omnium rudes, ignariq; consederant: tum bella inutilia suscipiebant: tum seditiosos homines Reip. præficiebant: tum optime meritos ciues è ciuitate eijciebant. quod si hæc Athenis tum, cum illæ non solum in Græcia, sed propè cunctis gentibus enitebant: accidere sunt solita: quam moderationem putatis in Phrygia, aut in Mysia concionum fuisse? nostras conciones illarum nationum homines plerunq; perturbant. quid, cum soli sunt ipsi: tandem fieri putatis? Cæsus est uirgis Cynicus ille Athenagoras: qui in fame frumentum exportare erat ausus. data concio Lelio est. processit ille: & Græcus apud græcos, non de culpa sua dixit: sed de pœna quæstus est. porrexerunt manus. psephisma natum est. hoc testimonium est? nuper epulati, paulo ante omni largitione saturati Pergameni, quod Mythridates, qui multitudinem illam non authoritate, sed sagina tenebat: se uelle dixit: id sutores, & Zonarij conclamarunt. hoc testimonium est ciuitatis? Ego testes à Sicilia publicè duxi. uerum erãt ea testimonia non concitatæ concionis, sed iurati senatus. quare iam non est mihi contentio cum teste. uobis uidendum est, sint ne hæc testimonia putanda. Adolescens bonus, honesto loco natus, disertus, cum maximo ornatissimoq; comitatu uenit in oppidum Græcorum: postulat concionem: locupletes homines, & graues, ne sibi aduersarentur: testimonij denunciatione deterret. egentes, & leues spe legationis, & uiatico publico, priuata etiam benignitate prolectat. opifices, & tabernarios, atq; illam omnem fecem ciuitatum quid est negocij concitare? in eũ

præsertim qui nuper summo cum in imperio fuerit: summo autem in amore esse, propter nomen ipsum imperij non potuerit. mirandum uero est, homines eos, quibus odio sunt nostræ secures: nomē acerbitati: scriptura, decumæ, portorium, morti: libenter arripere facultatem lædendi, quæcunq; detur? Mementote igitur cum audietis psephismata: non audire uos testimonia: audire temeritatem uulgi: audire uocem leuissimi cuiusq;: audire strepitum imperitorum: audire concionem concitatam læuissimæ nationis. Itaq; perscrutamini penitus naturam rationem'q; criminum. Iam nihil præter speciem, nihil præter terrorem ac minas reperietis. *

Deesse uidentur nonnulla.

In ærario nihil habent ciuitates: nihil in uectigalibus. duæ rationes conficiendæ pecuniæ: aut uersura, aut tributo. nec tabulæ creditoris proferuntur: nec tributi confectio ulla recitatur. Quam uero facile falsas rationes inferre, & in tabulas quodcunq; commodum est, referre soleant: ex Cn. Pompeij literis ad Hypseum, & Hypsei ad Pompeiũ missis quæso cognoscite. LITERAE POMPEI ET HYPSEI. satis ne uobis coarguere his authoribus dissolutam Græcorum consuetudinem, licentiam'q; impudentem uidemur? nisi forte qui Cn. Pompeium, qui præsentem, qui nullo impellente fallebant: eos urgente Lelio in absentem, & in L. Flaccum aut timidos fuisse, aut religiosos putamus. sed fuerint in

corruptæ literæ domi: nunc uero quam habere autho-
ritatem, aut quam fidem possunt? triduo lex ad Præto
rem deferri: iudicum signis obsignari iubet. trigesimo
die uix deferuntur. ne corrumpi tabulæ facile possint:
idcirco lex obsignatas in publico poni uoluit. at obsignã
tur corruptæ. quid refert igitur, tanto post ad iudices de-
ferantur: an omnino non deferantur? Quid si testiũ
studiũ cum accusatore sociatum est? tamen ne isti testes ha
bebuntur? ubi est igitur illa expectatio: quæ uersari in
iudicijs solet? nam antea cum dixerat accusator acriter,
& uehementer: cumq; defensor suppliciter demisseq;, re
sponderat: tertius ille erat expectatus locus testium: qui
aut sine ullo studio dicebant: aut cum dissimulatiõe ali-
qua cupiditatis. hoc uero quid est? una sedent: ex accu
satorum subsellijs surgunt: non dissimulant: non ueren
tur. de subsellijs queror? una ex domo prodeunt: si uerbo
titubarint: quo reuertantur non habebunt. An quisquã
esse testis potest: quem accusator sine cura interroget?
nec metuat ne sibi aliquid quod ipse nolit, respondeat?
ubi est igitur illa laus oratoris? quæ uel in accusatore
antea, uel in patrono spectari solebat? bene testem in
terrogauit: callide accessit: reprehendit: quo noluit, ad-
duxit: conuicit: & elinguem reddidit. quid tu istum ro
ges Leli? qui prius quàm hoc, te rogo, dixeris: plura eti-
am effundet: quam tu ei domi ante præscripseris. quid
ego autem defensor rogem? nam aut oratio testium re-
felli solet: aut uita lædi. qua disputatione orationem re
fellam eius: qui dicit, dedimus? nihil amplius in homi-
nem dicendum est. igitur cum oratio argumentationem
non habet: quid dicam in ignotum? querendum est er
go, & deplorandum, id quod iam dudum facio: de o-

mni accusationis iniquitate. primũ de communi genere testium. dicit enim natio minime in testimonijs dicendis religiosa. propius accedo. nego esse ista testimonia: quæ tu ipse psephismata appellas. sed & fremitum egentium, & motum quendam temerarium Græculæ concionis. intrabo etiam magis. qui gessit: non adest: qui numerasse dicatur: non est deductus: priuatæ literæ nullæ proferuntur: publicæ retentæ sunt in accusatorum potestate: summa est in testibus: hi uiuunt cum inimicis: adsunt cum aduersarijs: habitant cum accusatoribus. utrum hic tandem disceptationem et cognitionem ueritatis, an innocentiæ labem aliquam aut ruinam fore putatis? multa enim sunt eiusmodi Iudices: ut, etiam si in homine ipso, de quo agitur, negligenda sint: tamen in conditione, atq; in exemplo pertimescenda uideantur. si quem infimo loco natum nullo splẽdore uitæ, nulla comendatione famæ defenderem: tamen ciuis à ciuibus communis humanitatis iure ac misericordia deprecarer: ne ignotis testibus, ne incitatis, ne accusatoris consessoribus, conuiuis, contubernalibus, ne hominibus leuitate Græcis, crudelitate barbaris, ciuem ac supplicem uestrum dederetis: ne periculosam imitationem exempli reliquis in posterum proderetis. sed cum L. Flacci res agatur: cuius ex familia qui primus consul factus est: primus in hac ciuitate consul fuit: cuius uirtute regibus exterminatis libertas in Rep. constituta est: quæ usq; ad hoc tempus honoribus, imperio, rerum gestarum gloria continuata permansit: cumq; ab hac perenni contestatáq; uirtute maiorum nonmodo non degenerauerit L. Flaccus: sed id, quod maxime florere in generis sui gloria uiderat: laudem patriæ in libertatem uindicandæ Prætor adama-

uerit: in hoc ego reo ne quod perniciosum exemplum pro
datur, pertimescam? in quo, etiam si quid errasset: omnes
boni conniuendum esse arbitrarentur. quod quidem ego
nonmodo non postulo: sed contra Iud. uos oro, & obte
stor: ut totam causam quammaxime intentis oculis (ut
aiunt) acerrime contemplemini. Nihil religione testa-
tum, nihil ueritate fundatum, nihil dolore expressum,
contráq; omnia corrupta libidine, iracundia, studio,
precio, periurio reperientur. Et enim iam uniuersa isto
rum cognita cupiditate, accedam ad singulas querelas
criminationésq; Græcorum. Classis nomine pecu=
niam ciuitatibus imperatam queruntur. quod nos fa-
ctum Iud. confitemur. sed si hoc crimen est: aut in eo est:
quod non licuerit imperare: aut in eo: quod non opus
fuerit nauibus: aut in eo: quod nulla hoc Prætore classis
nauigarit. licuisse ut intelligas: cognosce quid me consule
senatus decreuerit: cum quidem nihil à superioribus
continuorum annorum decretis decesserit. SENA
TVS CONSVLTVM. Proximum est ergo ut
opus fuerit classe, nec ne, quæramus. utrum igitur hoc
Græci statuent, aut ullæ exteræ nationes? an uestri Præ=
tores? uestri duces? uestri imperatores? Equidem exi-
stimo in eiusmodi regione, atq; prouincia, quæ mari cin=
cta, portibus distincta, insulis circundata esset: non solũ
præsidij, sed etiam ornandi imperij causa nauigandum
fuisse. Hæc enim ratio ac magnitudo animorum in ma
ioribus nostris fuit: ut cum in priuatis rebus, suis'q; sum=
ptibus minimo contenti tenuissimo cultu uiuerẽt: in im=
perio, atq; in publica dignitate omnia ad gloriam splẽ
doremq; reuocarent. quæritur enim in re domestica con=
tinentiæ laus: in publica dignitatis. quid si etiam præ-

sidij causa classem habuit? quis erit tam iniquus, qui reprehendat? nulli erant prædones. quid? nullos fore quis præstare poterat? minuis inquit gloriam Pompei. immo tu auges molestiam. ille enim classes prædonum, urbes, portus, receptacula sustulit: pacem maritimam summa uirtute, atq; incredibili celeritate confecit: illud uero neq; suscepit: neq; suscipere debuit: ut si qua uspiam nauicula prædonum apparuisset: accusandus uideretur. Itaq; ipse in Asia, cum omnia iam bella, terra, mariq; confecisset: classem tamen iisdem istis ciuitatibus imperauit. quod si tum statuit opus esse: cum ipsius præsentis nomine tuta omnia & pacata esse poterant: quid cum ille decessisset: Flacco existimatis statuendum, & faciendum fuisse? quid nos hic? non'ne ipso Pompeio authore, Syllano et Murena conss. decreuimus: ut classis in Italia nauigaret? non'ne eo ipso tempore, cum L. Flaccus in Asia remiges imperabat: nos hic in mare superum, & inferum sestertium ter & quadragies rogabamus? quid postremo anno? non'ne M. Curio, & P. Sextilio Quæstoribus pecunia in classem est erogata? quid? hoc omni tempore equites in ora maritima non fuerunt? illa est enim gloria diuina Pompei: primum prædones eos, qui tum cum illi bellum maritimum gerēdum datum est: toto mari dispersi uagabantur: redactos esse oēs in potestatem. deinde Syriam esse nostram: Ciliciam teneri: Cyprum per Ptholemæum Regem nihil audere: præterea Cretam Metelli uirtute esse nostram: nihil esse, unde proficiscantur: nihil, quo reuertantur: omnes sinus, promontoria, litora, insulas, urbes maritimas, claustris imperij nostri contineri. Quod si Flacco Prætore nemo in mari prædo fuisset: tamen huius diligentia reprehen

denda non esset. iccirco enim quod hic classem habuisset: existimarem non fuisse. quid si L. Eppij, L. Agrij, C. Cestij Equitum Ro. huius etiam clarissimi uiri Cn. Domitij, qui in Asia tum legatus fuit: testimonio doceo: eo ipso tempore, quo tu ipse negas classem habendam fuisse: complures à prædonibus esse captos? tamen Flacci cõsilium, in remigibus imperandis reprehendetur? quid si etiam occisus est à piratis Adramitenus homo nobilis, cuius est ferè nobis omnibus nomen auditum: Acinas pugil Olympionices? hoc est apud Græcos (quoniam de eorum grauitate dicimus) propè maius, & gloriosius: quàm Romæ triumphasse. at neminem cœpisti. quam multi oræ maritimæ clarissimi uiri præfuerunt: qui cũ prædonem nullum cœpissent: mare tamen tutum præstiterunt? casus est enim in capiendo, locus, euentus, occasio: defendendi facilis est cautio, non solum latibulis occultorum locorũ, sed etiam tempestatum moderatione, & conuersione. reliquum est: ut quæratur, utrũ nostra ista classis cursu, & remis, an sumptu tantum & literis nauigarit. num igitur negari potest? cuius rei cuncta testis est Asia: bipartito classem distributam fuisse? ut una pars supra Ephesum, altera infra Ephesum nauigaret? hac classe M. Crassus uir amplissimus ab Eno in Asiam, his nauibus Flaccus ex Asia in Macedoniam nauigauit. In quo igitur Prætoris est diligentia requirenda? in numero nauium? & in descriptione æquabili sumptus? dimidium eius, quo Pompeius erat usus: imperauit. num potuit parcius? descripsit autem pecuniã ad Pompeij rationem: quæ fuit accommodata L. Syllæ descriptioni. qui cum omnes Asiæ ciuitates pro portione in prouincias descripsisset: illam rationem in imperando sumptu

do sumptu & Pompeius, & Flaccus secutus est. neq; est adhuc tamen ea summa completa. non refert uero. quid lucretur? cum enim genus imperatæ pecuniæ suscipit: id quod tu crimen esse uis, confitetur. qui igitur probari potest in ea pecunia non referenda, crimen sibi ipsum facere: in qua crimen esset nullum, si referret? at enim negas fratrem meum, qui L. Flacco successerit: pecuniam ullam in remiges imperasse. equidem Q. fratris mei laude delector: sed alijs magis grauioribus, atq; maioribus. aliud quiddam statuit: aliud uidit. existimauit quocunq; tempore auditum qd esset de prædonibus: quã uellet subito se classem cõparaturum. deniq; hoc primus frater meus in Asia fecit: ut hoc sumptu remigum ciuitates leuaret. crimen autem tum uideri solet: cum aliquis sumptus instituit eos: qui antea non erant instituti: non cum successor aliquid immutat de institutis priorum. Flaccus quid alij postea facturi essent, scire nõ poterat. quid fecissent: uidebat. Sed quoniam de communi totius Asiæ crimine dictum est: aggrediar iam ad singulas ciuitates. ex quibus sit sanè nobis prima ciuitas Aemonensis. Citat præco uoce maxima Legatos Aemonenses. procedit unus Asclepiades. prodeant. etiam ne præconem mentiri coegisti? est enim credo is uir iste: ut ciuitatis nomen sua authoritate sustineat? damnatus turpissimis iudicijs domi, notatus literis publicis. cuius de probris, adulterijs, ac stupris extant Aemonensium literæ: quas ego non solum propter longitudinem, sed etiam propter turpissimam obscœnitatem uerborum prætereundas puto. Dixit publicæ datum drachmarũ CC & VI millia. dixit tantum: nihil ostendit: nihil protulit. sed adiunxit id, quod certe quoniam erat

domesticum, docere debuit: se priuatim drachmarum.
CC VI dedisse. quantum sibi ablatum homo impudē
tissimus dicit: tantum nunquam est ausus ut haberet,
optare. Ab Aulo Sextilio dicit se dedisse, et à suis fra
tribus. potuit dare Sextilius. nam fratres quidem con=
sortes sunt mēdicitatis. Audiamus igitur Sextilium. fra
tres deniq; ipsi prodeant. quam uolent, impudenter mē
tiantur: et quod nunquam habuerint: dedisse se dicant:
tamen aliquid fortasse coràm producti dicent: in quo
reprehendantur. non deduxi inquit Sextilium. cedo ta
bulas. non deportaui. fratres saltem exhibe. non denun
ciaui. quod ergo unus Asclepiades, fortuna egens, uita
turpis, existimatione damnatus, impudentia, atq; auda-
cia fretus, sine tabulis, sine authore legerit: id nos qua=
si crimen aut testimonium pertimescamus? idem lauda=
tionem, quam nos ab Aemonensibus Flacco datam pro=
ferebamus: falsam esse dicebat. cuius quidem laudatio-
nis iactura exoptanda nobis fuit. nam ut signum pu=
blicum inspexit præclarus iste author suæ ciuitatis: so
lere suos ciues, cæterosq; Græcos ex tempore, quod opus
sit, obsignare dixit. tu uero tibi habeto istam laudatio=
nem: nec enim Aemonensium testimonio Flacci uita, &
dignitas nititur. das enim mihi, quod hæc causa maxi-
me postulat: nullam grauitatem, nullam constantiam,
nullum firmum in Græcis hominibus consilium, nullā
deniq; esse testimonij fidem. nisi uero hactenus ista for=
mula testimonij atq; orationis tuæ describi, ac distin-
gui potest: ut Flacco absenti aliquid ciuitates tribuisse di
cantur: Lælio præsenti, per se agenti, ui legis, iure accu
sationis, opibus præterea suis terrenti, ac minanti, nihil
temporis causa scripsisse, aut obsignasse uideātur. E qui-

dem in minimis rebus ſæpe res magnas uidi Iud. deprehendi: ac teneri. ut in hoc Aſclepiade. hæc, quæ eſt à nobis prolata, laudatio, obſignata erat creta illa aſiatica: quæ fere est omnibus nota nobis: qua utuntur omnes nonmodo in publicis, ſed etiam in priuatis literis: quas quotidie uidemus mitti à publicanis ſæpe unicuiq; noſtrum. neq; enim teſtis ipſe ſigno inſpecto, falſum nos proferre dixit: ſed leuitatem totius Aſiæ protulit: de qua nos & libenter & facile concedimus. noſtra igitur laudatio, quam ille temporis cauſa nobis datam dicit: datam quidem confitetur: conſignata creta eſt. in illo autem teſtimonio, quod accuſatori dicitur datum: ceram eſſe uidemus. hic ego Iudices, ſi uos Aemonēſiū decretis, ſi cæterorum Phrygum literis permoueri putarem: uociferarer: & quantum maxime poſſem, contenderem: teſtarer publicanos: excitarem negociatores: ueſtrā etiam ſcientiam implorarem: cæra deprehenſa, confiderem totius teſtimonij fictam audaciam manifeſto comprehenſam, atq; oppreſſam teneri. nunc uero nō inſultabo uehementius: nec uolitabo in hoc inſolentius: neq; in iſtum nugatorem tanquam in aliquem teſtem inuehar: neq; in toto Aemonenſium teſtimonio, ſiue hic confictum eſt: ut apparet: ſiue miſſum domo eſt: ut dicitur: commouebor. etenim quibus ego iſtam laudationem remittam: quoniam ſunt (ut Aſclepiades dicit) leues: horū teſtimonium non pertimeſcam. Venio nunc ad Dorylenſium teſtimonium: qui producti tabulas ſe publicas ad ſpeluncas perdidiſſe dixerunt. O' paſtores neſcioquos cupidos literarum: ſiquidem nihil iſtis præter literas abſtulerunt. ſed aliud eſſe cauſæ ſuſpicamur: ne forte iſti parum uerſuti eſſe uideantur. pœna eſt ut opi-

nor Dorylai grauior, quàm apud alios, falsarum, & corruptarum literarum. si ueras protulissent: criminis nihil erat. si falsas: erat pœna. bellissimum putarunt, dicere amissas. quiescant igitur: & me hoc in lucro ponere, atque aliud agere patiantur. Non sinunt. supplet enim ille nescio quis: & priuatim dicit se dedisse. hoc uero ferri nullo modo potest. quia de tabulis publicas recitat, his quæ in accusatoris potestate fuerunt: non debet habere authoritatem. sed tamen indicium fieri uidetur: cum tabulæ illæ ipsæ cuiusquemodi sunt, proferuntur. cum uero is, quem nemo uestrum uidit unquam: nemo qui mortalis esset, audiuit: tantum dicit dedi: dubitabitis Iudices, qn ab hoc ignotissimo Phryge nobilissimum ciuem uindicetis? Atq; huic eidem nuper tres Equites Ro. honesti & graues, cum in causa liberali eũ qui asserebatur, cognatum suum esse diceret: non crediderunt. qui hoc euenit? ut qui locuples testis doloris, & sanguinis sui non fuerit: idem sit grauis author iniuriæ publicæ? Atq; hic Dorylensis nuper cum efferretur magna frequentia, consessu'q; uestro: mortis illius inuidiam in L. Flaccum Lelius conferebat. facis iniuste Leli: si putas periculo nostro uiuere tuos contubernales: præsertim quod tua negligentia factum arbitremur. homini enim Phrygi, qui arborem fici nunquam uidisset: fiscinam ficorum obiecisti. cuius mors te ex aliqua parte releuauit. edacem enim hospitẽ amisisti. Flacco uero quid profuit? qui ualuit tam diu dum huc prodiret: mortuus est aculeo iam dimisso, ac dicto testimonio. At istud columẽ actionis tuæ Mythridates, posteaq̃ biduũ retentus testis à nobis, effudit, quæ uoluit, omnia: reprehensus, conuictus, fractus'q; discessit: ambulat cum

loricæ. metuit homo doctus, & sapiens, ne L. Flaccus nūc se scelere alliget: cum iam testem illum effugere nō possit. ut qui ante dictum testimonium sibi temperarit: cū tamen aliquid assequi possit: is nunc id agat: ut ad falsum auaricię testimonium, uerum etiam maleficij crimen adiungat. Sed de hoc teste, totoq; Mythridatico, dis seruit & subtiliter, & copiose Q. Hortensius. nos ut instituimus: ad reliqua pergamus. Caput est omnium Græcorum concitandorum, qui cum accusatoribus sedet, Heraclydes ille Tennites, homo ineptus, & loquax: sed (ut sibi uidetur) ita doctus, ut etiā magistrum aliorum se esse dicat. & qui ita sit ambitiosus: ut omnes uos, nosq; quotidie persalutet: Tenni usq; ad illam ætatem in senatum uenire non potuit. & qui se artem dicendi traditurum etiam cæteris profiteatur: ipse omnibus turpissimus iudicijs conuictus est. pari felicitate una legatus uenit Nicomedes: qui neq; in senatum ulla condi tione peruenire potuit: & furti, & pro socio, damnatus est. nam princeps legationis Lysanias adeptus est ordinem senatorium: sed cum Remp. nimium amplecteretur: peculatus damnatus & bona, & senatorium nomen amisit. hi tres, etiam ærarij nostri tabulas falsas esse uoluerunt. nam seruos nouem se professi sunt habere: cum omnino sine comite uenissent. decreto scribendo primum uideo affuisse Lysaniam: cuius fratris bona, quod is populo non soluebat: prætore Flacco publicæ uenierunt. præterea Philippus est Lysaniæ gener, & Hermobius: cuius frater Poles item pecuniæ publicæ est condemnatus. dicunt se Flacco, et ijs qui simul essent, drachmarum, XV millia dedisse. cum ciuitate mihi res est acerrima, & conficientissima literarum: in qua num-

mus moueri nullus potest sine quinq; Prætoribus, tribus Quæstoribus, quatuor mensarijs: qui apud illos à populo creantur. ex hoc tanto numero deductus est nemo: & cum illam pecuniam nominatim Flacco datam referant: maiorem etiam aliquam, cum huic ijdem darēt: in ædē sacram reficiendam se perscripsisse dicunt. quod minime conuenit. nā aut omnia occulte referenda fuerunt: aut aperte omnia. cum pscribunt nominatim Flacco: nihil timent: nihil uerentur. cum operi publico referunt: ijdem homines subito eundem quē contempserāt, pertimescunt. Si prætor dedit, ut est scriptum: à Quæstore numerauit: quæstor à mēsa publica: mēsa aut ex uectigali aut ex tributo. Nunq̄ erit istud simile criminis: nisi mihi totam rationē omni et personarū genere, et literarū explicaris. Vel quod est in eodem decreto scriptum: homines clarissimos ciuitatis, amplissimis usos honoribus hoc prætore circumuentos. cur hi neq; in iudicio adsunt? neq; in decreto nominantur? non enim credo significarī isto loco illum: qui se erigit, Heraclidam. utrum enim in clarissimis est ciuibus is? quem iudicatum hic duxit Hermippus: qui hanc ipsam legationem, quam habet, non accepit à suis ciuibus: sed usq; Tymolo petiuit: cui nullus honos in sua ciuitate habitus est unquam. res autem ea, quæ tenuissimis committebatur: huic uni in uita commissa sola est. custos T. Aufidio prætore in frumento publico est positus: pro quo cum à P. Varino prætore pecuniam accepisset: celauit suos ciues: ultroq; ijs sumptū intulit. quod posteaquam Tenni literis à P. Varino missis cognitum atq; patefactum est: cumq; eadem de re Cn. Lentulus, qui Censor fuit: Tennitarum patronus literas misisset: Heraclydem istum Tenni nemo postea ui-

dit. Atq; ut eius impudentiam perspicere possitis: causam ipsam, quæ leuissimi hominis animum in Flaccum incitauit? quæso cognoscite. Fundum Cymeum Romæ mercatus est de pupillo Meculonio, cum uerbis se locuplete faceret: haberet nihil præter illam impudentiam: quam uidetis: pecuniam sumpsit mutuum à Sex. Scola Iudice hoc nostro primario uiro: qui & rem agnoscit: neq; hominem ignorat. qui tamen credidit P. Fuluij Verati lectissimi hominis fidei. is cum solueret, sumpsit à C. & M. Fusijs, Equitibus Ro. primarijs uiris. hic hercule, cornici oculum, ut dicitur. Nam hunc Hermippum hominem eruditum ciuem suum, cui debebat esse notissimus: percussit. eius enim fide sumpsit à Fusijs. Securus Hermippus Temnum proficiscitur: cum iste sese pecuniã, quam huius fide sumpserat: à discipulis suis, diceret Fusijs persoluturum. habebat enim Rhetor iste adolescentes quosdã locupletes: quos dimidio redderet stultiores, quàm acceperat: ubi nihil possent discere nisi ignorantiam literarum. neminem quidem adeo infatuare potuit: ut ei nummum ullum crederet. itaque cum Roma clàm esset profectus: multosq; minutis mutuationibus fraudauisset: in Asiam uenit: Hermippoq; percontanti de nomine Fusiano, respondet se omnem pecuniam Fusijs persoluisse. Interim neq; ita longo interuallo libertus à Fusijs cum literis ad Hermippum uenit. pecunia petitur ab Hermippo. Hermippus ab Heraclyda petit. ipse tamen Fusijs satisfacit absentibus: & fidem suam liberat. hunc æstuantem, & tergiuersantem iudicio ille persequitur. à recuperatoribus causa cognoscitur. Nolite existimare Iud. non unam & eandem omnibus in locis esse fraudatorum & inficiatorum impudentiam. se

cit eadem omnia quæ nostri debitores solent. negauit sese omnino uersuram ullam fecisse Romæ: Fusiorum se affirmauit nunquam omnino nomen audisse. Hermippum uero ipsum pudentissimum atq; optimum uirũ, ueterem amicum atq; hospitem meum, splendidissimum atq; ornatissimum ciuitatis suæ, probris omnibus maledictisq; uexat. Sed cum se homo uolubilis quadã præcipiti celeritate dicendi in illa ratione iactaret: repente testimonijs Fusiorum, nominibusq; recitatis homo audacissimus pertimuit: loquacissimus obmutuit. Itaq; recuperatores contra istum rem minime dubiam prima actione iudicauerunt. cum iudicatum nõ faceret: addictus Hermippo & ab hoc ductus est. Habetis & honestatem hominis, & authoritatem testimonij, & causam omnem simultatis. Atq; is ab Hermippo missus cum ei pauca mancipia uendidisset: Romam se contulit. deinde in Asiam redijt: cum iam frater meus Flacco successisset. ad quem adijt: causamq; ita detulit: recuperatores ui Flacci coactos & metu falsum inuitos iudicauisse. frater meus pro sua æquitate prudentiaq; decreuit: ut si iudicatum negaret: in duplum iret. si metu coactos diceret: haberet eosdem recuperatores. recusauit: & quasi nihil esset actum: nihil iudicatum: ab Hermippo ibidẽ mancipia, quæ ipse ei uendiderat, petere cœpit. M. Gratidius legatus, ad quem est aditum: actionem se daturum negauit: re iudicata stari ostendit placere. iterum iste, cui nullus esset usquam consistendi locus: Romam se retulit. persequitur Hermippus: qui nunquam istius impudẽtiæ cessit. petit Heraclydes à C. Plocio Senatore uiro primario, qui legatus in Asia fuerat: mancipia quædam: quæ se, cum iudicatum esset, per uim uendidisse dicebat. Q.

Naso uir ornatissimus, qui Prætor fuerat, Iudex sumitur. qui cum sententiam secundum Plocium se dicturum ostenderet: & ab eo' Iudice abiret: quod iudicium lege non erat: causam totam reliquit. Satis'ne uobis Iud. uideor ad singulos testes accedere? neq; ut primo constitueram, tantummodo cum uniuerso genere confligere? Venio ad Lysaniam eiusdem ciuitatis, peculiarem tuũ Deciane testem. quẽ tu cum Ephebum Tenni cognosses: quoniam te nudus delectarat: semper nudum esse uoluisti. abduxisti Tenno Apollonidem. pecuniam adolescentulo grandi fenore, fiducia tamen accepta, occupauisti. hanc fiduciam commissam tibi tenes hodie: ac possides. eum tu testem spe recuperandi fundi paterni uenire ad testimonium dicendum coegisti. qui quoniam testimonium dixit, quid nam sit dicturus, expecto. noui genus hominum: noui consuetudinem: noui libidinem. Itaq; & si teneo quid sit dicere paratus: nihil tamen contra disputabo: prius quàm dixerit: totum enim cõuertet: atq; alia finget. Quamobrem & ille seruet quod parauit: & ego me ad id quod attulerit: integrum conseruabo. Venio nũc ad eã ciuitatem: in quam ego multa & magna officia contuli: & quam meus frater in primis colit: atq; diligit. quæ si ciuitas per uiros bonos grauesq; homines querelas ad uos detulisset: paulo commouerer magis. nunc uero quid putem? Trallianos Meandrio causam commisisse homini egenti, sordido, sine honore, sine existimatione, sine censu? ubi erant illi Pythodorus, & Lepison? cæteri homines apud nos noti: inter suos nobiles? ubi illa magnifica, & gloriosa ostentatio ciuitatis? non'ne esset puditum: si hanc causam agerent seuere: nonmodo legatum, sed Trallianum o-

mnino dici Meandriũ? huic illi legato, huic publico teſti patronum ſuum iam inde à patre, atq; maioribus, L. Flaccum mactandũ ciuitatis teſtimonio tradidiſſent? Non eſt ita Iudices: non eſt profecto. uidi ego in quodã iudicio nuper Philodorum teſtem Trallianum: uidi Parrhaſium: uidi Archidemum. cum quidem idem hic mihi Meandrius quaſi miniſtrator aderat, ſubijciẽs, quod in ſuos ciues ciuitatemq; ſi uellem, dicerem. nihil enim illo homine leuius: nihil egentius: nihil inquinatius. Quare ſi hunc habent authorem Tralliani doloris ſui: ſi hunc cuſtodem literarum: ſi hunc teſtem iniuriæ: ſi hunc authorem querelarum: remittant ſpiritus: cõprimant animos ſuos: ſedent arrogantiam: fateãtur in Meandrij perſona eſſe expreſſam faciẽ ciuitatis. ſin iſtum ſemper illi ipſi domi proterendum eſſe & conculcandum putauerunt: deſinant putare authoritatem eſſe in eo teſtimonio: cuius author inuentus eſt nemo. Sed exponam quid in re ſit: ut quamobrem iſta ciuitas neq; ſeuere Flaccum oppugnarit: neq; benigne defenderit: ſcire poſſitis. Erat ei Caſtriciano nomine irata: de quo toto reſpondit Hortenſius. Inuita ſoluerat Caſtricio pecuniam iam diu debitam. hinc totum odium: hinc omnis offenſio. quo cum ueniſſet Lelius ad iratos: & illud Caſtricianum uulnus dicendo refricuiſſet: ſiluerunt principes: neq; in illa concione adfuerunt: neq; ipſius decreti ac teſtimonij authores eſſe uoluerunt. uſq; eò orba fuit ab optimatibus illa concio: ut princeps principum eſſet Meandrius: cuius lingua quaſi flabello ſeditionis illa tum eſt egentium concio uentilata. Itaq; ciuitatis pudentis, ut ego ſemper exiſtimaui: & grauis, ut ipſi exiſtimari uolunt: iuſtum dolorem querelaſq; cognoſcite. Quæ pecunia fuerit

apud se Flacci patris nomine à ciuitatibus: hanc à se esse ablatam queruntur. alio loco quæram: quid licuerit Flacco. nunc tantum à Trallianis requiro: quam pecuniam à se ablatam queruntur: suam ne dicant, sibi à ciuitatibus collatam in usum suum. cupio audire. non inquit dicimus. quid igitur? delatam ad nos, creditam nobis L. Flacci patris nomine, ad eius dies festos atq; ludos. quid tum? hanc te inquit capere non licuit. iã id uidero. sed primũ illud tenebo. queritur grauis, locuples, ornata ciuitas: quod nõ retinet alienũ. spoliatã se dicat: quod id nõ habet: quod eius non fuit. quid hoc impudentius dici aut fingi potest? delectum est oppidum: quo in oppido uno pecunia tota Asia ad honores L. Flacci poneretur. hæc pecunia tota ab honoribus trãslata in quæstum & fenerationem, recuperata est multis post annis. quæ ciuitati facta est iniuria? at moleste fert ciuitas. credo. amissum est enim præter spem: quod erat spe deuoratum lucrum. at queritur. impudenter facit. non enim omnia quæ dolemus: eadem iure queri possumus. at accusat uerbis grauissimus. non ciuitas, sed imperiti homines à Meandrio concitati. Quo loco etiam atq; etiam facite ut recordemini, quæ sit temeritas multitudinis: quæ leuitas propria Græcorum: quid in concione seditiosa ualeat oratio. hic in hac grauissima & moderatissima ciuitate, cum est forum plenum iudiciorum: plenum magistratuum: plenum optimorum uirorum & ciuium: cum speculatur atq; obsidet rostra uindex temeritatis & moderatrix officij Curia: tamen quantos fluctus excitari concionum uidetis? quid uos fieri censetis Trallibus? an id quod Pergami? nisi forte hæ ciuitates existimari uolunt, facilius una se epistola

Mythridatis moueri impelliq; potuisse: ut amicitiam populi Ro. sedem suá, iura omnia officij, humanitatisq; uiolarent: quàm ut filium testimonio læderent: cuius patrem armis pellendum à suis mœnibus censuissent. Quare nolite mihi ista nomina ciuitatum nobilium opponere. quos enim hostes hæc familia contempsit: nunquam eosdem testes pertimescet. uobis autem est confitendum si consilijs principum uestræ ciuitates reguntur: non multitudinis temeritate, sed optimatum consilio bellū ab istis ciuitatibus cum populo Ro. esse susceptum. sin ille tum motus est temeritate imperitorum excitatus: patiamini me delicta uulgi à publica causa separare. atenim istam pecuniam huic capere non licuit. utrum uultis patri Flacci licuisse nec'ne? si licuit: sicuti certe licuit: ad eius honores collatam, ex quibus ipse nihil capiebat: patris pecuniam recte abstulit filius. si non licuit: tamen illo mortuo nonmodo filius, sed quiuis hæres rectissime potuit auferre. Ac tum quidem Tralliani cum ipsi graui fœnore istam pecuniam multos annos occupauissent: à Flacco tamen omnia quæ uoluerunt, impetrauerunt. neq; tam fuerunt impudentes: ut id quod Lelius dixit: dicere auderent: hanc ab se pecuniam abstulisse Mythridatem. quis enim erat: qui non sciret in ornandis studiosiorem Mythridatem, quam in spoliandis Trallianis fuisse? quæ quidem à me si ut dicenda sunt: dicerentur: grauius agerē Iudices: quā adhuc egi: quantam Asiaticis testibus fidem habere uos conueniret. reuocarem animos uestros ad Mythridatici belli memoriam: ad illam uniuersorum ciuium ro. per tot urbes uno puncto temporis miseram crudelemq; cædem: Prætores nostros deditos, Legatos in uincula coniectos,

nominis propè Romani memoriam cum uestigio im-
perij nonmodo ex ædibus Græcorum, uerum etiam
ex literis eē deletam. Mythridatem deum: illum patrē,
illum conseruatorē Asiæ, illū Euchyū, Bromium, Ny=
sium, Bacchum, Liberum nominabant. unum atq; idē
erat tempus, cum L. Flacco consuli portas tota Asia clau
debat: cappadocem autem illum nonmodo recipiebat
suis urbibus: uerum etiam ultro uocabat. liceat hæc
nobis, si obliuisci non possumus: at tacere. liceat mihi
potius de leuitate græcorum queri: quàm de crudeli=
tate. authoritatem isti habeant apud eos, quos esse om-
nino noluerunt. nam quoscunq; potuerunt togatos, in=
teremerunt: nomen ciuium ro. quantum in ipsis fuit, su=
stulerunt. In hac igitur urbe se iactant: quam oderunt:
apud eos, quos inuiti uident: in ea Rep. ad quam oppri
mendam non animus eis, sed uires deficiunt: & defue
runt. aspiciant hunc florem legatorum laudatorumq;
Flacci ex uera atq; integra Græcia: tum seipsi expen-
dant: tum cum his comparent: tum si audebunt, digni-
tati horum anteponant suam. Adsunt Atheniēses: unde
humanitas, doctrina, religio, fruges, iura, leges, ortæ,
atq; in omnes terras distributæ putantur. de quorum
urbis possessione, propter pulchritudinem etiā inter de=
os certamen fuisse proditum est. quæ uetustate ea est: ut
ipsa ex sese suos ciues genuisse dicatur: & eorū eadē ter
ra parens, altrix, patria, dicatur. authoritate autē tan=
ta est: ut iā fractū propè ac debilitatū Græciæ nomē hu
ius urbis laude nitatur. adsunt Lacedæmonij: cuius ciui
tatis spectata ac nobilitata uirtus, nō solū natura corro-
borata, uerum etiā disciplina putatur. qui soli toto orbe
terrarū septingentos iam annos amplius unis moribus et

nunquam mutatis legibus uiuunt. adſunt ex Achaia cuncta multi Legati, Boetia, Theſſalia: quibus locis nuper legatus Flaccus imperatore Metello præfuit. Neque uero te Maſſilia prætereo: quæ L. Flaccum militẽ Quæſtoremq; cognoſti. cuius ego ciuitatis diſciplinam atq; grauitatem non ſolum Græciæ, ſed haud ſcio an cunctis gentibus anteponendam iure dicam. quæ tam procul à Græcorum omnium regionibus, diſciplinis, linguáq; diuiſa, cum in ultimis terris cincta Gallorum gentibus barbariæ fluctibus alluatur: ſic optimatum conſilio gubernatur: ut omnes eius inſtituta laudare facilius poſſint: q̃ emulari. hiſce utitur laudatoribus Flaccus: his innocentiæ teſtibus: ut græcis Græcorũ auxilio reſiſtamus. Quanquam quis ignorat: qui modo unquã mediocriter res iſtas ſcire curauit: quin tria Græcorum genera ſint uere: quorum uni ſunt Athenienſes: quæ gens Ionum habetur: Eolis alteri: Doris tertij nominabantur. Atq; hæc cuncta Græcia, quæ fama, quæ gloria, quæ doctrina, quæ plurimis artibus, quæ etiã imperio & bellica laude floruit: paruum quendam locum ut ſcitis Europæ tenet: ſemperq; tenuit. Aſiæ maritimã oram bello ſuperatam cinxit urbibus: non ut munitam colonijs illam gentem, ſed ut obſeſſam teneret. Quamobrem quæſo à uobis Aſiatici teſtes: ut cum uere recordari uoletis quantum authoritatis in iudicium afferatis: uoſmetipſi deſcribatis Aſiam: nec quid alienigenæ dé uobis loqui ſoleant: ſed quid uoſmetipſi de genere ueſtro ſtatuatis: memineritis. Namq́; ut opinor Aſia ueſtra conſtat ex Phrygia, Myſia, Caria, Lydia. utrum igitur noſtrum eſt an ueſtrum hoc prouerbium? Phrygem plagis fieri ſolere meliorem? quid de tota Caria? non'ne

hoc uestra uoce uulgatum est? si quid cum periculo experiri uelis: in Caria id potissimum esse faciundum? quid porrò in Græco sermone tam tritum atq; celebratum est: quàm si quis despicatui ducitur: ut Mysorum ultimus esse dicatur? nam quid ego dicam de Lydia? quis unquam græcus Comediam scripsit: in qua seruus primarum partium non Lydus esset? Quamobrem quæ uobis fit iniuria: si statuimus uestro nobis iudicio standum esse de uobis? Equidem mihi iam satis superq; dixisse uideor de Asiatico genere testium. sed tamen uestrum est Iudices omnia quæ dici possunt in hominum leuitatem, inconstantiam, cupiditatem, etiam si à me minus dicuntur: uestris animis & cogitatione comprehendere. Sequitur auri illa inuidia Iudaica. hoc nimirum est illud: quod non longe à gradibus Aurelijs hæc causa dicitur: ob hoc crimen hic locus abs te Leli, atq; illa turba quæsita est. scis quãta sit manus: quanta concordia: quantum ualet in concionibus: summissa uoce agam: tantum ut iudices audiant. neq; enim desunt: qui istos in me, atq; in optimum quenq; incitent: quos ego quo id facilius faciant, non adiuuabo.

Cum aurum Iudæorum nomine quotannis ex Italia & ex omnibus uestris prouincijs hierosolymam exportari soleret: Flaccus sanxit edicto ne ex Asia exportari liceret. Quis est Iudices: qui hoc non uere laudare possit? exportari aurum non oportere, cum sæpe antea senatus, tum me consule grauissime iudicauit. huic autem barbaræ superstitioni resistere, seueritatis: multitudinẽ iudæorum flagrantem nonnũquam in concionibus pro Rep. contemnere: grauitatis summæ fuit. At Cn. Pompeius captis hierosolymis, uictor ex illo fano nihil atti-

git. in primis hoc ut multa alia sapienter. in tam suspi ciosa ac maledica ciuitate locum sermoni obtrectatorũ non reliquit. non enim credo religionem & Iudæorũ et hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem, fuisse. Vbi ergo crimen est? quoniam quidẽ furtum nusquam reprehendis: edictum probas: iudicatum fateris: quæsitum & prolatum palàm non negas: actum esse per uiros primarios res ipsa declarat. Apameæ manifeste comprehensum: ante pedes Prætoris in foro expensum est auri pondo centum paulominus per Sextum Cesium Equitem ro. castissimum hominem atq; integerrimum. Laodiceæ uiginti pondo paulo amplius per hunc C. L. Peduceum Iudicem nostrum. Adrimeti per Cn. Domitium legatum. Pergami non multum auri ratio constat. aurum in ærario est: furtum non reprehenditur: inuidia quæritur: à iudicibus oratio auertitur: uox in coronam turbamq; effunditur. Sua cuiq; ciuitati religio Leli est. nostra nobis. stantibus hierosolymis, pacatisq; Iudæis, tamen istorum religio sacrorum à splẽdore huius imperij, grauitate nominis nostri, maiorum institutis abhorrebat. nunc uero hoc magis: quod illa gens quid de imperio nostro sentiret, ostendit armis. quam cara dijs immortalibus esset: docuit: quod est uicta: quod elocata: quod seruata. quamobrẽ quoniam quod crimen esse uoluisti: id totum uides in laudẽ esse conuersum: ueniamus iam ad ciuium ro. querelas. Ex quibus sit sanè prima Deciani. Quid tibi tandem Deciane iniuriæ factum est? negociaris in libera ciuitate. primum patere me esse curiosum: quousq; negociabere? præsertim cum sis illo loco natus. annos iam triginta in foro uersaris: sed tamen Pergameno. longo in-

teruallo, si

teruallo, si quando tibi peregrinari commodum est: Romam uenis: affers faciem nouam: nomen uetus: purpurã tyriam. in qua tibi inuideo: quod unis uestimentis tamdiu lautus es. uerum esto: negociari libet. cur non Pergami? Smyrnæ? Trallibus? ubi & multi ciues ro. sunt: & ius à nostro magistratu dicitur? ocium te delectat: lites, turbæ, Populus Ro. odio est: græcorũ libertate gaudes. cur ergo unus tu Apolloniẽses amantissimos populi Ro. fidelissimos socios, miseriores habes: quàm aut Mythridates, aut etiã pater tuus habuerit unquam? cur his per te frui libertate sua? cur deniq; esse liberos non licet? homines sunt tota Asia frugalissimi, sanctissimi, à græcorum luxuria, & leuitate remotissimi, patresfamilias suo contenti, aratores, rusticani: agros habent & natura perbonos, & diligentia culturaq; meliores. in hisce agris tu prædia habere uoluisti. omnino mallem: magis erat tuum: si te crassi agri delectabant: hic alicubi in Crustumino, aut in Capenati parauisses. uerum esto: Catonis est dictum: pedibus compensari pecuniã: longe omnino à Tyberi ad Caicum: quo in loco etiam Agamẽnon cum exercitu errasset: nisi ducem Telephum inuenisset. sed concedo id quoq;: placuit oppidum: regio delectauit. emisses. Amyntas est genere, honore, existimatione, pecunia, princeps illius ciuitatis. huius socrum, mulierem imbecilli consilij satis locupletem pellexit Decianus ad sese: & cum illa quid ageretur, nesciret: in possessione prædiorũ eius familiam suam collocauit: uxorem abduxit ab Amynta prægnãtem: quæ peperit apud Decianum filiam: hodieq; apud Decianũ est, & uxor Amyntæ & filia. nunquid harum rerum à me fingitur Deciane? sciunt hæc omnes nobiles: sci-

unt boni uiri: sciunt deniq; nostri homines: sciunt mediocres negociatores. exurge Amynta: repete à Deciano, non pecuniam, non prædia: socrum deniq; sibi habeat: restituat uxorem: reddat misero patri filiam. membra quæ debilitauit lapidibus, fustibus, ferro: manus, quas contudit: digitos, quos confregit: neruos, quos concidit: restituere nõ potest: filiam, filiã inquam ærũnoso patri Deciane redde. hæc Flacco te non probasse miraris? cui quæso tandem probasti? emptiones falsas, prædiorum proscriptiones cum mulierculis aperta circunscriptione fecisti. tutor his rebus Græcorum legibus ascribendus fuit. Polemocratem scripsisti mercennarium & administrum consiliorum tuorum. adductus est in iudicium Polemocrates de dolo malo & de fraude à Dione huius ipsius tutelæ nomine. qui concursus ex oppidis finitimis undiq;? qui dolor animorum? quæ querela? condemnatus est Polemocrates sententijs omnibus. irritæ uenditiones: irritæ proscriptiones. num restituis? defers ad Pergamenos: ut illi reciperent in suas literas publicas præclaras proscriptiones, & emptiones tuas. repudiant: reijciunt. at qui homines? Pergameni laudatores tui. ita enim mihi gloriari uisus es laudatione Pergamenorum: quasi honorem maiorum tuorũ assecutus esses: & hoc te superiorem putabas esse, quàm Lælium: quod te ciuitas Pergamena laudaret. num honestior est ciuitas Pergamena quàm Smyrnæ? An ne ipsi quidem dicunt? uellem tantum habere me ocij: ut possem recitare Psephisma Smyrneorum quod fecerunt in Castricium mortuum: uel quod ait Luceius: L. Flaccum sibi dare cupisse: ut fide se abduceret: sestertium uicies. & eum tu accusas auariciæ? quem dicis sestertium uicies uo

luisse perdere. nam quid emebat: cum te emebat? ut ad se transires? quam partem causæ tibi daremus? an ut enunciares consilia Lelij? qui testes ab eo prodirent? quid? nos non uidebamus habitare una? quis hoc nescit? tabulas in Lelij potestate fuisse non dubiū est. an ne uehementer ne copiose accusares? nunc facis suspicionem. ita enim dixisti: ut nescioquid à te impetratum esse uideatur. At enim Androni Sextilio grauis iniuria facta est: et non ferenda: quod cum esset eius uxor Valeria intestata mortua: sic egit eam rem Flaccus: qua si ad ipsum hæreditas pertineret. In quo quid reprehendas scire cupio. quod falsum intenderit? qui doces? ingenua inquit fuit. O' peritum iuris hominem. quid? ab ingenuis mulieribus hæreditates lege non ueniunt? in manu inquit conuenerat. nunc audio: sed quæro usu? coemptione? usu non potuit. nihil enim potest de tutela legitima sine omnium tutorum authoritate diminui. coemptione? omnibus ergo authoribus. in quibus certe Flaccum fuisse non dices. relinquitur illud. quod uociferari non desistit: non debuisse, cum Prætor esset: suum negocium agere: aut mentionem facere hæreditatis. Maximas audio tibi L. Luculle, qui de L. Flacco sententiam laturus es: pro tua eximia liberalitate maximisq; beneficijs in tuos, uenisse hæreditates: cum Asiā prouinciam consulari imperio obtineres. si quis eas suas esse dixisset: concessisses? Tu T. Vecti si qua tibi in Africa uenerit hæreditas: usu amittes? an tuū nulla auaricia salua dignitate retinebis? At istius hæreditatis iā Globulo prætore Flacci nomine petita possessio est. non igitur impressio, non occasio, non uis, non tempus, non imperium, non secures ad iniuriam faciendam, Flac-

ci animum impulerunt. Itaq; eodem etiam M. Lurco uir optimus meus familiaris conuertit aculeum testimonij sui. negauit à priuato pecuniam in prouincia Prætorem petere oportere. cur tandem Marce Lurco nõ oportet? extorquere, accipere contra leges non oportet: petere non oportere, nunquam ostendes: nisi docueris non licere. an legationes sumere liberas exigendi causa, sicut & tu ipse nuper, & multi uiri boni sæpe fecerunt: rectum est? quod ego non reprehendo: socios uideo queri. Prætorem si hæreditatem in prouincia nõ reliquerit: non solum non reprehendẽdum, uerum etiam condemnandum putas? doti inquit Valeria pecuniam omnem suam dixerat. nihil istorum explicari potest: nisi ostenderis, illam in tutela Flacci non fuisse. si sit: quæcunq; sine hoc authore est dicta dos: nulla est. Sed tamen Lurconem quanquam pro sua dignitate moderatus est in testimonio dicendo religioni suæ: tamen iratum Flacco esse uidistis. neque enim occultauit causam iracundiæ suæ: neq; reticendam putauit. questus est libertum suũ Flacco prætore esse dãnatum. O' conditiones miseras administrandarum ciuitatum, et prouinciarum: in quibus diligentia plena simultatum est: negligentia uituperationum: ubi seueritas periculosa est: liberalitas ingrata: sermo insidiosus: assentatio perniciosa: frons omnium familiaris: multorũ animus iratus: iracundiæ occultæ: blanditiæ apertæ: uenientes Prætores expectant: præsentibus inseruiunt: abeuntes deserunt. Sed omittamus querelas: ne nostrum consilium in omittendis prouincijs laudare uideamur. Literas misit de uillico P. Septimij hominis ornati: qui uillicus cædem fecerat. Septimium ardentem iracundia uidere potuistis. in

Lurconis libertum iudicium ex edicto dedit. hostis est Lurco. quid igitur? hominum gratiosorum splendidorumq; libertis fuit Asia tradenda? an simultates nescio quas cum libertis uestris Flaccus exercet? an in uestris uestrorumq; causis seueritas odio est? eandem laudatis cum de uobis iudicatis? At iste Andro spoliatus bonis ut dicitis, ad dicendum testimonium non uenit. quid si ueniat? decisionis arbiter C. Cecilius fuit: quo splẽdore uir, qua fide, qua religione? obsignator C. Sextilius Lurconis sororis filius, homo & prudens & constans et grauis. si uis erat, si fraus, si metus, si circunscriptio: quis pactionem fieri? quis adesse istos coegit? quid si ista omnis pecunia, huic adolescentulo L. Flacco reddita est? si petita, si redacta, si per hunc Antiochum paternum huius adolescentis libertum, seni illi Flacco probatissimum? uidemur ne nõ solũ auaritiæ crimen effugere: sed etiam liberalitatis laudem assequi singularem? communẽ enim hæreditatem, quæ æqualiter ad utrunq; lege uenisset: concessit adolescenti propinquo suo: nihil ipse attigit de Valerianis bonis. quod statuerat facere, adductus huius pudore, & non amplissimus patrimonij copijs: id nõ solum fecit: sed etiam prolixe, cumulateq; fecit. Ex quo intelligi debet: eum contra leges pecunias non cœpisse: qui tam fuerit in hæreditate concedenda liberalis. At Faladianum crimen ingens. talenta quinquaginta se Flacco dicit dedisse. audiamus hominem. nõ adest. quomodo igitur dicit? epistolam mater eius profert, & alteram soror. scriptum ad se dicunt esse ab illo, tantam pecuniam Flacco datam. ergo is, qui si aram tenens iuraret: crederet nemo: per epistolam, quod uolet, iniuratus probabit? at qui uir? quàm non amicus suis ciuibus?

qui patrimonium satis lautum, quod hic nobiscum conficere potuit: Græcorum cõuiuijs maluit dissipare. quid attinuit relinquere hanc urbem? libertate tam præclara carere? adire periculum nauigandi? quasi bona comesse Romæ non liceret. nunc deniq; materculæ suæ festiuus filius aniculæ minime suspiciosæ purgat se p epistolam: ut eam pecuniam, quam confecerat: non consumpsisse, sed Flacco dedisse uideatur. At fructus isti Trallianorum Globulo Pr. uenierant. Falcidius emerat HS nongentis millibus. si dat tantam pecuniam Flacco: nempe iccirco dat: ut rata sit emptio. emit igitur aliquid: quod certe multo pluris esset. dat de lucro: nihil detrahit de uiuo. minus igitur lucri facit. cur albanum uenire iubet? cur matri præterea blanditur? cur epistolis, & sororis & matris imbecillitatem aucupatur? postremo cur non audimus ipsum? retinetur credo in prouincia. mater negat. uenisset inquit: si esset denunciatum. tu certe coegisses: si ullum firmamentum in illo teste posuisses. sed hominem ab negocio abducere noluisti. magnum erat ei certamen propositum: magna cum Græcis contentio: qui tamen ut opinor iacent uicti. nã iste unus totam Asiam magnitudine poculorum, bibendoq; superauit. Sed tamen quis tibi Leli de epistolis istis indicauit? mulieres negant se scire. quis? is ipse? igitur ille tibi se ad matrem & sororẽ scripsisse narrauit? an etiã scripsit oratu tuo? at uero M. Ebutium constantissimum et prudentissimum hominem Falcidij affinem nihil interrogas? nihil eius generũ pari fide præditum C. Manlium? qui profecto de tanta pecunia si esset data, nihil audisse non posset. his tu igitur epistolis Deciane recitatis, his mulierculis productis, illo absente authore lau-

dato, tantum te crimen probaturum putasti? præsertim cum ipse non deducendo falcidium, iudiciū feceris plus falsam epistolam habiturā ponderis, quàm ipsius præsentis fictam uocem & simulatum dolorem. Sed quid ego de epistolis Falcidij, aut de Androne Sextilio, aut de Deciani sensu tam diu disputo? postulo? de salute omnium nostrum, de fortunis ciuitatis, de summa Reip. taceo? quam uos uniuersam in hoc iudicio uestris humeris, uestris inquam humeris Iudices sustinetis. Videtis in quo motu temporum, quanta in conuersione rerum, ac perturbatione uersemur. Cum alia multa certi homines, tum hoc uel maxime moliuntur: ut uestræ quoq; mentes, uestra iudicia, uestræ sentētiæ optimo cuiq; infestissimæ, atq; inimicissimæ reperiantur. grauia iudicia pro Reip. dignitate, multa de coniuratorum scelere fecistis. non putant satis conuersam esse Remp. nisi in eandem impiorum pœnam optime meritos ciues detruserint. Oppressus est C. Antonius. esto. habuit quandam ille infamiam suam: neq; tamen ille ipse, pro meo iure dico: uobis iudicibus dānatus esset: cuius damnatione sepulchrum L. Catilinæ floribus ornatum, hominum audacissimorum, ac domesticorum hostium conuentu epulisq; celebratum est. iusta Catilinæ facta sunt. nunc à Flacco Lentuli pœnæ per uos expetuntur. quam potestis P. Lentulo, qui uos in complexu liberorum coniugumq; uestrarum trucidatos incendio patriæ sepelire conatus est: mactare uictimam gratiorem? quàm si L. Flacci sanguine illius nefarium in uos omnes odium saturaueritis? litemus igitur Lentulo: parentemus Cethego: reuocemus eiectos: nimiæ pietatis, & summi amoris in patriam uicissim nos pœnas, si ita placet, sufferamus. nos

iam ab iudicibus nominamur: in nos crimina finguntur: nobis pericula comparantur. quae si per alios agerent: si deniq; per populi nomen ciuium imperitorum multitudinem concitassent: aequiore animo ferre possemus. illud uero ferri non potest: quod per senatores, & per Equites ro. qui haec omnia pro salute omnium communi consilio una mente atq; uirtute gesserunt: harũ rerum authores, duces, principes spoliari omnibus fortunis, ac de ciuitate expelli posse arbitrantur. Etenim populi ro. perspiciunt eam mentem & uoluntatem. omnibus rebus quibus potest populus Ro. significat, quid sentiat: nulla uarietas est inter homines opinionis: nulla uoluntatis: nulla sermonis. Quare si quis illuc me uocat: uenio. Populum Ro. disceptatorem nonmodo non recuso: sed etiam deposco. uis absit: ferrum ac lapides remoueãtur: operae facessant: seruitia sileant: nemo erit tam iniustus, qui me audierit: sit modo liber, & ciuis: quin potius de praemijs meis quàm de poena cogitandum putet. O' dij immortales quid hoc miserius? nos qui P. Lentulo ferrum & flammam de manibus extorsimus: imperitae multitudinis iudicio confidimus: lectissimorum ciuium et amplissimorum sententias pertimescimus. M. Aquilium patres nostri multis auariciae criminibus, testimonijs'q; conuictum, quia cum fugitiuis fortiter bellum gesserat: iudicio liberauerunt. Cõsul ego nuper defendi C. Pisonem: qui quia consul fortis constans'q; fuerat: incolumis est Reip. conseruatus. defendi item consul L. Murenam consulem designatum. nemo illorum iudicum clarissimis uiris accusantibus audiendum sibi de ambitu putauit: cum bellum iam gerente Catilina omnes me authore duos consules Cal. Ianuarijs scirent

esse oportere. innocens & bonus uir, & omnibus rebus ornatus, bis hoc anno me defendente absolutus est A. Thermus. quanta Reip. causa lætitia populi ro. quanta gratulatio consecuta est? Semper graues, & sapientes iudices in rebus iudicandis quid utilitas ciuitatis, quid cõmunis salus, quid reip. tempora poscerent, cogitauerũt. cum tabella uobis dabitur Iudices: non de Flacco dabitur solum: dabitur de ducibus, authoribusq; conseruãdæ ciuitatis: dabitur de omnibus bonis ciuibus: dabitur de uobis metipsis: dabitur de liberis uestris: de uita, de patria, de salute communi. non iudicatis in hac causa de exteris nationibus: nõ de socijs: de uobis, ac uestra Rep. iudicatis. Quod si prouinciarum uos ratio magis mouet: quàm uestra: ego uero non modo non recuso: sed ẽt postulo, ut prouinciarum authoritate moueamini. & enim opponemus Asiæ prouinciæ: primum magnã partem eiusdem prouinciæ: quæ pro huius periculis legatos laudatoresq; misit. deinde prouinciam Galliam, prouinciam Ciliciam, Hispaniam prouinciam, cretam. Græcis autem, Lydis, & Phrygibus & Mysis, obsistent Massilienses, Rhodij, Lacedæmonij, Atheniẽses, cuncta Achaia, Thessalia, Boetia. Septimio & Celio testibus, P. Seruilius, & M. Metellus, huius pudoris integritatisq; testes repugnabunt. Asiaticæ iurisdictioni urbana iurisdictio respondebit. annui temporis criminationẽ omnis ætas L. Flacci & perpetua uita defendet. et si prodesse L. Flacco Iud. debet: quod se Tribunũ mil. quod Quæstorem, quod legatum imperatoribus clarissimis, exercitibus ornatissimis, prouincijs grauissimis dignum suis maioribus præstitit: prosit quod hic uobis uidentibus, in periculis communibus omnium uestrum, sua pericu-

la cum meis coniunxit: prosint honestissimorum muni-
cipiorum, coloniarumq́; laudationes: prosit etiam Sena-
tus populiq́; Ro. præclara & uera laudatio. O' nox
illa quæ penè æternas huic urbi tenebras attulisti: cum
Galli ad bellum, Catilina ad urbem, coniurati ad fer
rum & flammam uocabantur: cum ego te Flacce, cœ-
lum noctemq́; contestans, flens flentem obtestabar: cum
tuæ fidei optimæ & spectatissimæ salutem urbis, &
ciuium commendabam. Tu tu Flacce Prætor communis
exitij nuncios cœpisti: tu inclusam in literis Reip. pestē
deprehendisti: tu periculorum indicia, tu salutis auxi-
lia, ad me & ad senatum attulisti. quæ tibi tum gra-
tiæ sunt à me actæ? quæ ab senatu? quæ à bonis o-
mnibus? quis tibi, quis C. Pontinio fortissimo uiro,
quenquam bonum putaret unquam non salutem, ue-
rum honorem ullum denegaturum? O' nonæ illæ de-
cembres: quæ me consule fuistis: quem ego diem uere na
talē huius urbis, aut certe salutarē appellare possum. O'
nox illa: quā iste est dies consecutus, fausta huic urbi, mi
serum me, metuo ne funesta nobis. qui tum animus L.
Flacci (nihil dicam enim de me) qui amor in patriam?
quæ uirtus? quæ grauitas extitit? sed quid ea commemo
ro: quæ tum, cum agebantur, uno consensu omnium, una
uoce populi romani, uno orbis terræ testimonio, in cœ-
lum laudibus efferebantur? nunc uereor ne nonmodo
non prosint: uerum etiam aliquid obsint. & enim mul
to acriorem improborum interdum memoriam esse sen
tio: quàm bonorum. Ego te, si quid grauius acciderit: ego
te inquam Flacce perdidero. mea dextra illa, mea fides,
mea promissa, cum te, si Remp. conseruaremus: omnium
bonorum præsidio, quoad uiueres, nonmodo munitum,

ſed etiam ornatum fore pollicebar. putaui: ſperaui, etiam ſi honos noſter uobis uilior fuiſſet: ſalutem certe charam futuram. At L. Flaccum quidem Iudices ſi (quod dij immortales omen auertant) grauis iniuria affixerit: nũquam tamen proſpexiſſe ueſtræ saluti: conſuluiſſe uobis, liberis, coniugibus, fortunis ueſtris, pœnitebit: ſemper ita ſentiet: talem ſe animum & generis dignitati, et pietati ſuæ, et patriæ debuiſſe. uos ne pœniteat tali ciui nõ peperciſſe, per deos immortales Iud. prouidete. quotus enim quisq; eſt? qui hanc in rep. ſectam ſequatur? qui uobis, qui ueſtri ſimilibus placere cupiat? qui optimi atq; ampliſſimi cuiusq; hominis atq; ordinis authoritatem magni putet? illam uiam ſibi uident expeditiorem ad honores, & ad omnia quæ concupiuerunt. Sed cætera ſint eorum: ſibi habeãt potentiam: ſibi honores: ſibi cæterorũ commodorum ſummas facultates. liceat ijs, qui hæc ſalua eſſe uoluerunt: ipſis eſſe saluis. nolite Iud. exiſtimare eos, quibus integrum eſt: qui nondum ad honores acceſſerunt: non expectare huius exitum iudicij. ſi L. Flacco tantus amor in bonos omnes, tantum in rep. ſtudium, calamitati fuerit: quem poſthac tam amentem fore putatis: qui non illam uiam uitæ, quam ante præcipitem, & lubricam eſſe ducebat: huic planæ & ſtabili præponendam eſſe arbitretur? quod ſi talium ciuium uos Iud. tedet: oſtendite. mutabunt ſententiam: qui potuerint: conſtituent quid agant: quibus integrum eſt. nos qui iam progreſſi ſumus: hunc exitum noſtræ temeritatis feremus. ſin hoc animo quamplurimos eſſe uultis: declarabitis hoc iudicio, quid ſentiatis. huic, huic miſero puero, ueſtro, ac liberorũ ueſtrorũ ſupplici Iudices hoc iudicio uiuendi præcepta dabitis. cui ſi patrẽ conſeruatis: qua-

lis ipse debeat esse ciuis, præscribetis. si eripitis: ostenditis bonæ rationi, & constanti, & graui nullum à uobis fructum esse propositum. qui uos quoniam est id ætatis, ut sensum iam percipere possit ex mœrore patrio: auxilium nondum patri ferre possit: orat ne suum luctum patris lachrymis, patris mœrorem suo fletu augeatis. qui etiam me intuetur: me uultu appellat: meam quodammodo flens fidem implorat: ac repetit eam, quam ego patri suo quondam pro salute patriæ spoponderim: dignitatem. miseremini familiæ Iudices: miseremini fortissimi patris: miseremini filij: nomen clarissimum, & fortissimum, uel generis, uel uetustatis, uel hominis causa, Reip. reseruate.

PRO P. SYLLA ORATIO. XXV.

m Axime uellem Iudices, ut P. Sylla & antea dignitatis suæ splendorem obtinere, & post calamitatem acceptam modestiæ fructum aliquem potuisset percipere. sed quoniam ita tulit casus infestus: ut amplissimo in honore, tum communi ambitionis inuidia, tum singulari Antronij odio euerteretur: & in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris, & afflictis, tamen haberet quosdam: quorum animos, ne supplicio quidem suo satiare posset: quanquam ex huius incommodis magnam animo molestiam capio: tamen in cæteris malis facile patior oblatum mihi tempus: in quo boni uiri lenitatem meam, misericordiamq; notam omnibus quondam, nunc quasi intermissam agnoscerent: improbi ac perditi ciues re domiti atq; uicti, præcipitante rep. uehementem me fuisse atq; fortem, conseruata mitem, ac misericordem faterentur. Et quoniam L. Torquatus meus familiaris, ac necessarius Iudices existimauit, si nostram in accusatione sua necessitatem familiaritatemq; uiolasset: aliquid se de authoritate meæ defensionis posse detrahere: cum huius periculi propulsatione coniungam defensionem officij mei. quo quidem genere non uterer orationis Iudices hoc tempore: si mea solum interesset. multis enim mihi locis & data facultas est, & sæpe dabitur, de mea laude dicendi. sed ut ille Iudices quantum de mea authoritate diripuisset, tantum se de huius præsidijs diminuturum sperauit: sic hoc ego sentio: si mei facti rationem uobis, constantiamq; huius officij ac defensionis pro

bauero: causam quoq; me P. Syllæ probaturum. Ac primum abs te illud L. Torquate quæro: cur me à cæteris clarissimis uiris, ac principibus ciuitatis in hoc officio, atq; in defensionis iure secernas? quid enim est? quamobrē abs te Q. Hortensij factum clarissimi uiri, atq; ornatissimi ciuis non reprehendatur: reprehendatur meum? nam si initum est consilium à P. Sylla inflammandæ ciuitatis, huius extinguendi imperij, delendæ urbis: mihi maiorem hæc res dolorem, quàm Q. Hortensio, mihi maius odium afferre debet? meum deniq; grauius esse iudicium: qui adiuuandus in his causis, qui oppugnandus, qui defendendus, qui deserēdus esse uideatur? ita inquit. tu enim inuestigasti, tu patefecisti coniurationem. quod cum dicit: non attendit, eum, qui patefecerit, hoc curasse: ut id omnes uiderent: quod antea fuisset occultum. quare ista coniuratio si patefacta per me est: tam patet Hortensio, quàm mihi. quem cum uideas honore hoc, authoritate, uirtute, consilio præditum non dubitasse, quin innocentem P. Syllam defenderet: quæro cur q aditus ad causam Hortensio patuerit: mihi interclusus esse debuerit? quæro illud etiam: si me qui defendo, reprehendendum putas esse: quid tandem existimes de his summis uiris, & clarissimis ciuibus? quorum studio & dignitate celebrari hoc iudicium & ornari, causam defendi huius innocentis uides? non enim una est ratio defensionis ea, quæ posita est in oratione. omnes, qui adsunt, qui laborant, qui saluum uolunt, pro sua parte atq; authoritate defendunt. an uero in quibus subsellijs hæc ornamenta ac lumina reipublicæ uiderem: in his me apparere nollem? quorum ego opera illum in locum, atq; in hanc celsissimam sedem dignitatis atq; honoris

multis meis ac magnis laboribus & periculis aſcen-
diſſem? Atq; ut intelligas Torquate quem accuſes. ſi te id
offendit: quod ego qui hoc genere queſtionis defenderim
neminem: non deſim P. Syllæ: recordare de cæteris: quos
adeſſe huic uides. intelliges & de hoc, & de cæteris iu
dicium meum, & horum par atq; unum fuiſſe. quis no
ſtrum adfuit Vargunteo? nemo. ne hic quidem Q. Hor
tenſius: præſertim qui illum ſolus antea de ambitu de-
fendiſſet. non enim iam ſe ullo officio cum illo coniunctũ
arbitrabatur: cum ille tanto ſcelere commiſſo omnium
officiorum ſocietatem diremiſſet. quis noſtrum Seruium
Syllam? quis Publium? quis M. Leccam? quis Corneliũ
defendendum putauit? quis his horum adfuit? nemo.
quid ita? quia cæteris in cauſis etiam nocentes, uiri bo
ni, ſi neceſſarij ſunt: non defendendos eſſe non putant.
in hoc crimine non ſolum leuitatis eſt culpa: uerum
etiam quædam contagio ſceleris: ſi defendas eum: quem
obſtrictum eſſe patriæ ſuſpicere. quid Antronio? non'ne
ſodales, non Collegæ ſui, non ueteres amici, quorum
ille copia quondam abundarat: non hi omnes, qui ſunt
in rep. principes defuerunt? immo etiam teſtimonio ple
riq; læſerunt? ſtatuerant tantum illud eſſe maleficium:
quod nonmodo non occultari per ſe, ſed etiam aperiri
illuſtrariq; deberet. Quamobrem quid eſt quod mire
re: ſi cum iiſdem me in hac cauſa uides adeſſe: cum qui
bus in cæteris intelligis abfuiſſe? niſi uero me unum uis
ferum præter cæteros, me aſperum, me inhumanum exi
ſtimari: me ſingulari immanitate, & crudelitate prædi
tum. hanc mihi tu ſi propter res meas geſtas imponis in
omni uita mea perſonam Torquate: uehementer erras.
me natura miſericordem, patria ſeuerum, crudelem nec

patria, nec natura esse uoluit. deniq; istam ipsam personam uehementem, & acrem, quam mihi tum tempus, & respublica imposuit: iam uoluntas & natura ipsa detraxit. illa enim ad breue tempus seueritatem postulauit. hæc in omni uita misericordiam lenitatemq; desiderat. Quare nihil est quod ex tanto comitatu uirorũ amplissimorum me unum abstrahas. simplex officium, atq; una est omnium bonorum causa. nihil erit quod admirere posthac: si in ea parte, in qua hos animaduerteris: me uidebis. nulla est enim in rep. causa mea propria. tempus agendi fuit magis mihi proprium, quàm cæteris: doloris uero, & timoris, & periculi fuit illa causa communis. neq; enim princeps tunc ad salutem esse potuissem: si esse alij comites noluissent. quare necesse est quod mihi consuli præcipuum fuit præter alios: id iam priuato cum cæteris esse commune. neq; ego hoc partiendæ inuidiæ, sed communicandæ laudis causa loquor. oneris mei partem nemini impertio: gloriæ bonis omnibus. In Antronium testimonium dixisti inquit: Syllam defendis. Hoc totum eiusmodi est Iudices: ut si ego sim inconstans ac leuis: nec testimonio fidem tribui conuenerit: nec defensioni authoritatem. sin est in me ratio reipublicæ, religio priuati officij, studium retinendæ uoluntatis bonorum: nihil minus accusator debet dicere: quàm à me defendi Syllam: testimonio læsum esse Antroniũ. uideor enim non solum studium ad defendendas causas, uerum opinionis aliquid, & authoritatis afferre. qua & moderate ego utar Iudices: & omnino non uterer: si ille me non coegisset. Duæ coniurationes abs te Torquate constituuntur: una quæ Lepido & Volcatio consś. patre tuo cons. designato facta esse dicitur. altera

quæ me

quæ me consule. harum in utraq; Syllam dicis fuisse. patris tui fortissimi uiri, atq; optimi consulis, scis me cô silijs non interfuisse: scis me, cum mihi summus tecum usus esset: tamen illorum expertem temporum, et sermo num fuisse. credo quod nõdum penitus in rep. uersabar: quod nondum ad propositum mihi finem honoris per= uenerам: quod mea ambitio, & forensis labor ab omni illa cogitatione abstrahebat. quis ergo intererat uestris consilijs? omnes hi, quos uides huic adesse: & in primis Q. Hortensius. qui cum propter honorem, ac dignita tem, atq; animum eximium in rempublicam, tum pro= pter summam familiaritatem, summumq; amorem in patrem tuum, tum communibus, tum præcipuis patris tui periculis commouebatur. Ergo istius coniurationis cri men defensum ab eo est: qui interfuit: qui cognouit: qui particeps, & consilij uestri fuit, & timoris. cuius in hoc crimine propulsando cum esset copiosissima, atq; ornatis sima oratio: tum non minus inerat authoritatis in ea, quàm facultatis. Illius igitur coniurationis quæ facta contra uos, delata ad uos, à uobis prolata esse dicitur: ego testis esse nõ potui. nonmodo enim nihil comperi: sed uix ad aures meas istius suspicionis fama peruenit. qui uobiscum in consilio fuerunt: qui uobiscum illa cogno= runt: quibus ipsis periculum tum conflari putabatur: q Antronio non adfuerunt: qui in illum testimonia gra= uia dixerunt: hunc defendunt: huic adsunt: in huius pe riculo declarant, se nõ crimine coniurationis, ne adesс sent cæteris: sed hominum maleficio deterritos esse. Mei consulatus autem tempus & crimen maxime coniuratio= nis à me defendetur. Atq; inter nos partitio non est for= tuito Iudices, nec temere facta. sed cum uideremus eorũ

criminum nos patronos adhiberi: quorum testes esse pos semus: uterq; nostrum id sibi suscipiendum putauit: de quo aliquid scire ipse, atq; existimare potuisset. Et quoniam de criminibus superioris coniurationis Hortensiũ diligenter audistis: de hac coniuratione quæ me consule facta est, hoc primum attendite. Multa cum essem consul de summis reip. periculis audiui: multa quæsiui: multa cognoui: nullus unquam de Sylla nũcius ad me, nullum indicium, nullæ literæ peruenerunt, nulla suspicio. Multum hæc uox fortasse deberet ualere eius hominis: qui consul insidias reip. consilio inuestigasset: ueritate aperuisset: magnitudine animi uindicasset: cum ipse nihil audisse de P. Sylla, nihil suspicatum esse diceret. sed ego nondum utor hac uoce ad hunc defendendum: ad purgandum me potius utor: ut mirari Torquatus desinat: me, qui Antronio abfuerim: Syllam defendere. quæ enim Antronij fuit causa? quæ Syllæ est? ille ambitus iudicium tollere, ac disturbare primum conflato uoluit gladiatorum, ac fugitiuorum tumultu: deinde id, quod uidimus omnes: lapidatione, atq; concursu. Sylla si sibi suus pudor ac dignitas non prodesset: nullum auxilium requisiuit. ille damnatus ita se gerebat non solum consilijs, & sermonibus, uerum etiam aspectu, atq; uultu: ut inimicus esse amplissimis ordinibus, infestus bonis omnibus, hostis patriæ uideretur. hic se ita fractum illa calamitate, atq; afflictum putauit: ut nihil sibi ex pristina dignitate superesse arbitraretur: nisi quod modestia retinuisset. hac uero in coniuratione, quid tam coniunctum quàm ille cum Catilina? cum Lentulo? quæ tanta societas ullis inter se rerũ optimarum? quanta ei cum illis sceleris, libidinis, auda

ciæ? quod flagitium Lentulus non cum Antronio concepit? quod sine eodem illo Catilina facinus admisit? cũ interim Sylla cum eisdem ipsis nonmodo noctem solitudinemq; non quæreret: sed ne mediocri quidem sermone, & congressu coniungeretur. illum Allobroges maximarum rerum uerissimi indices, illum multorum literæ, ac nuncij, coarguerunt. Syllam interea nemo insimulauit: nemo nominauit. postremo eiecto, siue emisso iam ex urbe Catilina, ille arma misit, cornua, tubas, falces, signa, legiones. ille relictus intus, expectatus foris, Lentuli pœna compressus conuertit se aliquando ad timorem: nunquam ad sanitatem. hic contra ita quieuit: ut eo tempore omni Neapoli fuerit: ubi neque homines fuisse putantur huius affines suspicionis: & locus est ipse non tam ad inflammandos calamitosorum animos, quam ad consolandos accommodatus. propter hanc igitur tantam dissimilitudinem hominum, atq; causarum dissimilem me in utroq; præbui. ueniebat enim ad me, et sæpe ueniebat Antronius multis cum lachrymis supplex: ut se defenderem: & se meum condiscipulum in pueritia, familiarem in adolescentia, collegam in Quæstura commemorabat fuisse: multa mea in se, nonnulla etiam sua in me proferebat officia. qbus ego rebus Iudices, ita flectebar animo: atq; frangebar: ut etiam ex memoria, quas mihi ipsi fecerat insidias deponerem: ut iam immissum esse ab eo C. Cornelium: qui me in sedibus meis, in conspectu uxoris meæ ac liberorum meorum trucidaret: obliuiscerer. quæ si de uno me cogitasset: qua mollitia sum animi, ac lenitate: nunquam mehercule illius lachrymis ac precibus restitissem. sed cum mihi patriæ, cum uestrorum pericu-

lorum, cum huius urbis, cum illorum delubrorum, atq; templorum, cum puerorum infantium, cum matronarum, ac uirginum ueniebat in mentem: & cum illæ infestæ, ac funestæ faces, uniuersumq; totius urbis incendium, cum tela, cum cædes, cum ciuium cruor, cum cinis patriæ uersari ante oculos, atq; animum memoria refricare cœperat: tum deniq; ei resistebam: neq; solum illi hosti, ac parricidæ, sed his etiam propinquis illius, Marcellis patri, et filio: quorum alter apud me parentis grauitatem, alter filij suauitatem obtinebat: neq; me arbitrabar sine summo scelere posse quod maleficium in alijs uendicassem: idem in illorum socio, cum scirem, defendere. Atq; idem ego neq; P. Syllam supplicem ferre, neq; eosdem Marcellos, neq; huius M. Messalæ hominis necessarij preces sustinere potui: neq; enim est causa aduersata naturæ: nec homo, nec res misericordiæ meæ repugnauit. nusquam nomen, nusquam uestigium fuerat: nullum crimen, nullum indicium. suscepi causam Torquate: suscepi: & feci libenter: ut me, quem boni constantem semper, ut spero, existimassent: eundem ne improbi quidem crudelem dicerent. Hic ait se ille Iudices regnum meum ferre non posse. quod tandem Torquate regnum? consulatus credo mei: in quo ego imperaui nihil: sed contra patribus conscriptis, & bonis omnibus parui. quo in magistratu non institutum est à me Iud. regnum: sed non permissum. an tum in tanto imperio, tanta potestate non dicis fuisse regem? nunc priuatum regnare dicis? quo tandem nomine? quod in quos testimonia dixisti, inquit, damnati sunt: quem defendis, sperat se absolutum iri. Hic tibi ego de testimonijs meis hoc respondeo. si falsum dixerim: te in eos dixisse. sin uerum:

non esse hoc regnare: cum uerum iuratos dicas proba=re. de huius spe tantum dico: nullas à me opes P. Syllā, nullam potentiam, nihil deniq; præter fidem defensionis expectare. nisi tu inquit causam recepisses: nunquam mihi restituisset: sed indicta causa profugisset. si iam hoc tibi concedam: Q. Hortensium tanta grauitate hominem, si hos tales uiros non suo stare iudicio, sed meo: si hoc tibi dem: quod credi non potest, nisi ego huic adessem, hos adfuturos non fuisse: uter tandem rex est? is ne, cui innocentes homines non resistunt? an is, qui calamitosos non deserit? At hic etiam, id quod tibi necesse minime fuit: facetus esse uoluisti: cum Tarquinium & Numam & me tertium peregrinum regem esse dixisti. mitto iam de rege quærere. illud quæro peregrinū cur me esse dixeris? nam si ita sum: non tam est admirandum regem esse me: quia ut tu uis etiam peregrini reges Romæ fuerunt: quàm consulem Romæ fuisse peregrinum. hoc dico inquit, te esse ex municipio. fateor: & addo etiam ex eo municipio: unde iterum iam salus huic urbi imperioq; missa est. sed scire ex te peruelim: quamobrē qui ex municipijs ueniant, peregrini tibi esse uideantur? nemo enim istuc M. illi Catoni seni, cum plurimos haberet inimicos: nemo T. Coruncano, nemo Curioni, nemo huic ipsi nostro C. Mario, cum ei multi inuiderent: obiecit unquam. Equidem uehementer lætor, eum esse me: in quē tu, cum cuperes, nullam contumeliam iacere potueris: quæ non ad maximam partem ciuium conueniret. sed tamen te à me pro magnis causis nostræ necessitudinis, monendum esse etiam atq; etiam puto. non possunt omnes esse patritij: si uerum quæris, ne curant quidem. nec se æquales tui propter istam causam abs te anteiri putant. at si tibi

nos peregrini uidemur: quorum iam & nomen & ho
nos inueterauit & huic urbi, & hominum famæ ac
sermonibus: quam tibi illos competitores tuos peregri-
nos uideri necesse erit: qui iam ex tota Italia delecti te=
cum de honore, & de omni dignitate contendunt? quo
rum caue tu quenquam peregrinum appelles. ne pere-
grinorum suffragijs obruare. qui si attulerint neruos,
& industriam: mihi crede, excutient tibi istam uerbo=
rum iactationem: & te ex somno sæpe excitabunt: nec
patientur se abs te nisi uirtute uincentur, honore supe-
rari. At si Iudices cæteris patritijs me & uos peregri-
nos uideri oporteret: à Torquato tamen hoc uitium si=
leretur. est enim ipse à materno genere municipalis ho
nestissimi ac nobilissimi generis: sed tamen Asculani.
aut igitur doceat Picentes solos non esse peregrinos: aut
gaudeat suo generi me meum nõ anteponere. quare neq;
me peregrinum post hac dixeris: ne grauius refutere:
neq; regem: ne derideare. nisi forte regium tibi uidetur,
ita uiuere: ut nonmodo homini nemini, sed ne cupidi-
tati quidem ulli seruias: contemnere omnes libidines: nõ
auri, non argenti, non cæterarum rerum indigere: in
senatu sentire libere: populi utilitati magis consulere: q̃
uoluntati: nemini cædere: multis obsistere. si hoc putas
esse regium: me regem confiteor esse. Sin te potentia mea,
si dominatio, si deniq; aliquod dictum arrogans, aut su-
perbum mouet: quin tu id potius profers? quàm uerbi
inuidiam contumeliamq; maledicti? Ego tantis à me be
neficijs in rep. positis, si nullum aliud mihi præmium
à senatu populoq; ro. nisi honestum ocium postularem:
quis non concederet? sibi haberent honores: sibi impe-
ria: sibi prouincias: sibi triumphos: sibi alia præclara

laudis insignia: mihi liceret eius urbis, quam conseruassem: conspectu, tranquillo animo, & quieto frui? quid si hoc non postulo? si ille labor meus pristinus, si sollicitudo, si officia, si operæ, si uigiliæ deseruiũt amicis: præsto sunt omnibus: si neq; amici in foro requirunt studium meum: neq; resp. in curia: si me nonmodo non rerum gestarum uacatio, sed neq; honoris, neq; ætatis excusatio uendicat à labore: si uoluntas mea, si industria, si domus, si animus, si aures patent omnibus: si mihi ne ad ea quidem, quæ pro salute omnium gessi, recordanda, & cogitanda quicquam relinquitur temporis: tamen hoc regnum appellabitur? cuius uicarius qui uelit esse, inueniri nemo potest: longe abest regni suspicio. si quæris: q sint Romæ regnum occupare conati: ut ne replices annalium memoriam: ex domesticis imaginibus inuenies. res enim gestæ credo meæ, me nimis extulerunt? ac mihi nescio quos spiritus attulerunt? quibus de rebus tam claris tam immortalibus Iudices, hoc possum dicere: me qui è summis eripuerim periculis urbem hanc, & uitam omnium ciuium: satis adeptum fore: si ex hoc tanto in omnes mortales beneficio nullum in me periculum redundabit. & enim in qua ciuitate res tantas gesserim, memini: & in qua urbe intelligo. plenum forum est eorum hominum: quos ego à uestris ceruicibus depuli Iudices: à meis non remoui. nisi uero paucos fuisse arbitramini: qui conari, aut sperare possent se tantum imperium posse delere. horũ ego faces eripere de manibus et gladios extorquere potui: sicut feci: uoluntates uero consceleratas, ac nefarias nec sanare potui: nec tollere. quare non sum nescius quanto periculo uiuam in tanta multitudine improborum: cum mihi uni cum om-

nibus improbis æternum uideam bellum esse susceptum. Quod si illis meis præsidijs forte inuides: & si ea tibi regia uidentur: quod omnes boni omnium generum atq; ordinum suam salutem cum mea coniungunt: consolare te: quod omnium mentes improborum mihi uni maxime sunt infensæ, & aduersæ. qui me non solum iccirco oderunt: quod eorum conatus impios & furorem consceleratum repressi: sed eo etiam magis: quod nihil iam se simile me uiuo conari posse arbitrantur. At uero quid ego miror: si quid ab improbis de me improbe dicitur? cum L. Torquatus primum ipse his fundamentis adolescentiæ iactis, ea spe proposita amplissimæ dignitatis, deinde L. Torquati fortissimi Consulis, constantissimi Senatoris, semper optimi ciuis filius, interdum efferatur immoderatione uerborum? qui cum suppressa uoce de scelere P. Lentuli, de audacia coniuratorum omnium dixisset: tantum modo ut uos qui ea probatis, exaudire possetis: de supplicio P. Lentuli, de carcere, magna, & queribunda uoce dicebat, in quo primum illud erat absurdum: quod, cum ea quæ leuiter dixerat: uobis probare uolebat: eos autem qui circùm iudicium stabant, audire nolebat: non intelligebat ea, quæ clare diceret: ita illos audituros, quibus se uenditabat: ut uos quoq; audiretis: qui id non probabatis. deinde alterum iam oratoris uicium: non uidere quid quæq; causa postulet. nihil est enim tam alienum ab eo, qui alterum coniurationis accuset: quàm uideri coniuratorum pœnã, mortemq; lugere. quod cum is tribunus pl. facit: q̃ unus uidetur ex illis ad lugendos coniuratos relictus: nec mirum est. difficile est enim tacere cum doleas. te, si quid eiusmodi facis: nonmodo talem adolescentem, sed in ea

causa, in qua te uindicem coniurationis uelis esse: uehementer miror. sed reprehẽdo tamen illud maxime: quod isto ingenio & prudentia præditus, causam reip. non tenes: qui arbitrere plebi Romanæ res eas nõ probari: quas me consule omnes boni pro salute cõmuni gesserunt. ecquem tu horum, qui adsunt: quibus te contra ipsorum uoluntatem uẽditabas: aut tam sceleratum statuis fuisse: ut hæc omnia perire uoluerit? aut tam miserum: ut & se perire cuperet: & nihil haberet quod saluum esse uellet? An uero clarissimum uirum generis uestri ac nominis nemo reprehendit? qui filium suum uita priuauit: ut in cæteris firmaret imperium? tu. Rẽp. reprehendis: quæ domesticos hostes ne ab his ipsa necaretur: necauit? Itaq; attende iam Torquate quàm ego defugiam authoritatem consulatus mei. maxima uoce ut omnes exaudire possint, dico: semperq́; dicam. adestote omnes animis: qui adestis corporibus: quorũ ego frequẽtia magnopere lætor. erigite mentes auresq́; uestras: & me de inuidiosis rebus, ut ille putat dicentem attendite. Ego consul, cum exercitus perditorum ciuium clandestino scelere conflatus crudelissimum & luctuosissimũ exitiũ patriæ comparasset: cum ad occasum interitumq́; reip. Catilina in castris, in his autem templis, atq; tectis dux Lentulus esset constitutus: meis consilijs, meis laboribus, mei capitis periculis, sine tumultu, sine delectu, sine armis, sine exercitu quinq; hominibus comprehensis atq; confessis, incensione urbem, internitione ciues, uastitate Italiam, interitu Remp. liberaui. ego uitam omniũ ciuium, statum orbis terræ, urbem hãc deniq; sedem omnium nostrum, arcem regum ac nationum exterarũ, lumen gentium, domicilium imperij, quinq; hominum

amentium ac perditorum pœna redemi. An me existimasti hæc iniuratum in iudicio non esse dicturum? quæ iuratus in maxima concione dixissem? atq; etiam illud addam: ne qui forte incipiat improbus subito te amare Torquate: & aliquid sperare de te: atq; ut idem omnes exaudiant: clarissima uoce dicam. Harũ omnium rerum, quas ego in consulatu pro salute communi suscepi & gessi: L. ille Torquatus cum esset meus contubernalis in consulatu: cum signifer esset iuuentutis: atq; in prætura fuisset: author, adiutor, particeps extitit: cũ princeps, cum author, cum signifer esset iuuentutis: parẽs eius homo amantissimus patriæ, maximi animi, summi consilij, singularis constantiæ cum esset æger: tamen omnibus rebus illis interfuit: nunquam est à me digressus: studio, consilio, authoritate, unus adiuuit plurimũ: cum infirmitatem corporis animi uirtute superaret. uides ne ut eripiam te ex improborum subita gratia? & reconciliem bonis omnibus? qui te & diligunt: & retinent: retinebunt'q; semper: nec si à me forte descieueris: idcirco te à se, et à republica, à tua dignitate deficere patientur. Sed iam redeo ad causam. atq; hoc uos Iudices testor. mihi de me metipso tam multa dicenti necessitas quædam imposita est ab illo. nam si Torquatus Syllam solum accusasset: ego quoq; hoc tempore nihil aliud agerem: nisi eum qui accusatus esset, defenderem. sed cum ille tota sua illa oratione in me esset inuectus: & cum initio ut dixi defensionem meam authoritate spoliare uoluisset: etiam si dolor meus respondere non cogeret: tamen ipsa causa hanc à me orationem flagitasset. Allobrogibus nominatum Syllam esse dicis. quis negat Syllæ indicium? sed uide quemadmodum no-

minatus sit. L. Cassiũ dixerunt commemorasse cum cæteris Antronium secum facere. quæro num Syllam dixerit Cassius? nunquam. sese aiunt quæsisse de Cassio, quid Sylla sentiret. uidete diligentiam Gallorum. qui uitam hominum, naturamq; non nossent: ac tantum audissent eos, pari calamitate qui fuerant, esse in eadem uoluntate. quid tum? Cassius si respondisset idem sentire, & secum facere Syllam: tamen mihi non uideretur in hunc id criminosum esse debere. quid ita? quia qui barbaros homines ad bellum impelleret: nõ debebat minuere illorum suspicionem: et purgare eos, de quibus illi aliquid suspicarentur. non respondit tamen una facere Syllam. et enim esset absurdum, cum cæteros sua sponte nominasset: mentionem Syllæ facere nullam, nisi admonitum et interrogatum. nisi forte uerisimile est: P. Syllæ nomen in memoria Cassio non fuisse. si nobilitas hominis, si afflicta fortuna, si reliquiæ pristinæ dignitatis non tam illustres fuissent: tamen Antronij commemoratio memoriam Syllæ retulisset. etiam ut arbitror, cum authoritates principum coniurationis ad incitandos animos Allobrogum colligeret Cassius: & cum sciret exteras nationes maxime nobilitate moueri: non prius Antronium quàm Syllam nominasset. Iam uero illud probari minime potest: Gallos Antronio nominato putasse propter calamitatis similitudinem sibi aliquid de Sylla esse quærendum: Cassio, si hic esset in eodem scelere: ne cum appellasset quidem Antronium: huius in mentem uenire potuisse. sed tamen quid respondit de Sylla Cassius? se nescire certum. non purgat inquit. dixi antea: ne si argueret quidem tum deniq;, cum esset interrogatus: id mihi criminosum uideretur. sed ego in iudi-

eijs, & quæstionibus non hoc quærendum arbitror: num purgetur aliquis: & num arguatur. & enim cum negat se scire Cassius: utrum subleuat Syllam? an satis probat se nescire? subleuat apud Gallos? quid ita? ne indicent? quid? si periculum esse putasset, ne illi unquam indicarent: de seipso confessus esset? nesciuit. credo iudices cœlatum esse Cassium de Sylla uno: nam de cæteris certe sciebat: & ea domi eius pleraq; conflata esse constabat. qui negare noluit esse in eo numero Syllã: quo plus spei Gallis daret. dicere autem falsum nõ ausus est. nescire dixit. atqui hoc perspicuum est. cum is q de omnibus scierit: de Sylla se scire negarit: eandẽ uim esse negationis huius: quàm si extra coniurationem hũc esse se scire dixisset. nam cuius scientiam de omnibus constat fuisse: eius ignoratio de aliquo purgatio debet uideri. Sed iam non quæro purget ne Cassius Syllam. illud mihi tantum satis est: contra Syllam nihil esse in indicio. Exclusus hac criminatione Torquatus rursus in me irruit: me accusat: ait me aliter, ac dictum est, in tabulas publicas retulisse. O' dij immortales, uobis enim tribuam: quæ uestra sunt: nec uero possum meo tantum ingenio dare: ut tot res, tantas, tam uarias, tam repentinas in illa turbulentissima tempestate reip. mea sponte despexerim. uos profecto animum meum tum conseruandæ patriæ cupiditate incendistis: uos me ab omnibus cæteris cogitationibus ad unam salutem reip. contulistis: uos deniq; in tantis tenebris erroris, et inscientiæ clarissimum lumẽ prætulistis menti meæ. uidi ego hoc Iudices: nisi recenti memoria Senatus, authoritatem huius indicij monumẽtis publicis testatus essẽ: fore ut aliquãdo nõ Torquatus, neq; Torquati quispiam similis (nam id me mul

tum fefellit) sed ut aliquis patrimonio naufragus, inimicus ocij, bonorum hostis, aliter indicata hæc esse diceret: quo facilius uento aliquo in optimum quenq; excitato, posset in malis reip. portum suorum malorum aliquem inuenire. Itaq; introductis in senatum indicibus constitui senatores qui omnia indicum dicta, interrogata, responsa perscriberent. at quos uiros? non solum summa uirtute & fide, cuius generis in senatu facultas maxima: sed etiam quos sciebam memoria, scientia, consuetudine, & celeritate scribendi facillime quæ dicerentur, persequi posse: C. Cosconium, qui tunc erat prætor: M. Messalam, qui tum præturam petebat: P. Nigidium, Appium Claudium. credo esse neminem: qui his omnibus, aut uere referendis, aut etiam scribendis putet ingenium defuisse. quid deinde? quid feci? cum scirem ita indicium in tabulas publicas relatum: ut illæ tabulæ priuata tamen custodia more maiorum continerentur: non occultaui: non continui domi: sed describi ab omnibus statim librarijs, diuidi passim, & peruulgari, atq; edi populo ro. imperaui: diuisi toti Italiæ: diuisi in omnes prouincias: eius indicij, è quo salus oblata esset omnibus: expertem esse neminem uolui. itaq; dico locum in orbe terrarum esse nullum: quo in loco reip. nomen sit: quin eodem perscriptum hoc indicium peruenerit. in quo ego tam subito, & exiguo, & turbido tempore multa diuinitus, ita ut dixi, non mea sponte prouidi. primũ ne qui posset tantum aut de republica, aut de alicuius periculo meminisse: quantum uellet. deinde ne cui liceret unquã reprehendere illud indicium: aut temere creditum criminari. postremo ne quid iam à me, ne quid ex meis cõmentarijs quæreretur: ne aut obliuio mea, aut memoria

uideretur nimia. ne deniq; aut negligentia turpis, aut diligentia crudelis putaretur. Sed tamen abs te Torquate quæro, cum indicatus tuus inimicus esset: et esset eius rei frequēs senatus, & recens memoria testis: tibi meo familiari & contubernali prius etiam edituri fuerint indicium scribæ mei si uoluisses: quàm in codicem retulissent: cum uideres aliter fieri: cur tacuisti? passus es? non mecum aut cum familiari meo questus es? aut quoniam tam facile inueheris in amicos: iracundius aut uehementius expostulasti? tu cum tua uox nunquam sit audita: cum indicio lecto, descripto, diuulgato, quieueris: tacueris: repente tantam rem enunciare audeas? & in eum locum te deducas? ut antequam me commutati indicij coargueris: te summæ negligentiæ tuo indicio conuictum esse fateare? mihi cuiusquam salus tanti fuisset? ut meam negligerem? per me ego ueritatem patefactam contaminarem aliquo mendacio? quenquam deniq; ego iuuarem? à quo & crudeles insidias in remp. factas, et in me potissimum consulem putarē? quod si iam essem oblitus seueritatis et constantiæ meæ: tam ne amens erā? ut cum literæ posteritatis causa repertæ sint: quæ subsidio obliuioni esse possent: ego recentem putarē memoriam cuncti senatus, commentario meo posse superari? Fero ego te Torquate iamdudum: fero: & nonnunquā animum incitatum ad ulciscendam orationem tuā, reuoco ipse: & reflecto. permitto aliquid iracundiæ tuæ: do adolescentiæ: cædo amicitiæ: tribuo parenti. sed nisi tibi aliquem modum uitæ constitueris: coges oblitum me nostræ amicitiæ habere rationem meæ dignitatis. nemo unquam me tenuissima suspicione perstrinxit: quem nō præuerterim. sed mihi hoc credas uelim. non his libē

tissime soleo respondere: quos mihi uideor facillime posse superare. tu quoniam minime ignoras consuetudinẽ dicendi meam: noli hac noua lenitate abuti mea: noli aculeos orationis meæ, qui reconditi sunt: excussos arbitrari. noli id putare omnino à me esse omissum: si qd est tibi remissum, atq; concessum. cum illæ ualent apud me excusationes iniuriæ tuæ: iratus animus tuus, ætas, amicitia nostra: tum nõdum statuo te uirium satis habere: ut ego tecum luctari, et congredi debeam. quod si esses usu atq; ætate robustior: essem idem qui soleo: cũ sum lacessitus. nunc tecum sic agam: tulisse ut potius iniuriam: quàm retulisse gratiam uidear. neq; uero quid mihi irascare intelligere possum. si quod eum defendo: quem tu accusas. cur tibi quoq; ipse non succenseo? qui accuses eum: quem ego defendo? inimicum inquis accuso meum. et amicum ego defendo meum. non debes tamen quenquam in coniurationis quæstione defendere. immo nemo magis eum: de quo nihil est suspicatus: q̃ is, qui de alijs multa cogitauit. cur dixisti testimonium in alios? quia coactus. cur damnati sunt? quia creditum est. regnum est dicere in quem uelis: ac defendere quẽ uelis. immo seruitus est non dicere in quẽ uelis: ac defendere quem uelis. ac si considerare cœperis, utrũ magis mihi hoc necesse fuerit facere: an tibi: intelliges, honestius te inimicitiarum modum statuere potuisse: q̃ me humanitatis. an uero cum honos agebatur amplissimus familiæ uestræ, hoc est consulatus parentis tui: sapientissimus uir familiarissimus suis non succensuit pater tuus: cum Syllã et defenderẽt: et laudarẽt? intelligebat hanc nobis à maioribus esse traditam disciplinam: ut nullius amicitia ad propulsanda pericula impediremur. et erat

huic iudicio longe dissimilis illa contentio. tũ afflicto P. Sylla consulatus uobis pariebatur: sicuti partus est: honoris erat certamen: ereptum repetere uos calamitabatis: ut uicti in campo, in foro uinceretis. tum q̃ contra uos pro huius salute pugnabant, amicissimi uestri, q̃bus nõ irascebamini: consulatum uobis eripiebant: honori uestro repugnabant: & tamen id inuiolata uestra amicitia, integro officio, ueteri exemplo atq; instituto optimi cuiusq; faciebant. ego uero quibus ornamentis aduersor tuis? aut cui dignitati uestræ repugno? quid est? quod iam ab hoc expetas? honor ad patrem, insignia honoris ad te delata sunt. tu ornatus erumnis uenis ad eũ lacerandum: quem interemisti. ego iacentem & spoliatum defendo: & protego. atq; hic tu & reprehendis me: quia defendam: & irasceris. ego autem nonmodo tibi non irascor: sed ne reprehendo quidem factum tuum. te enim existimo tibi statuisse quid faciendum putares: & satis idoneum officij iudicem posuisse. At accusat C. Cornelij filius: idemq; ualere debet: ac si pater indicaret. O' patrem Cornelium sapientem: qui quod præmij solet esse in iudicio, reliquerit: quod turpitudinis in confessione: id per accusationem filij susceperit. sed quid est tandem quod indicat per istum puerum Cornelius? si est causa mihi ignota, cum Hortensio cõmunicata, respõdet Hortensius. Sin ut ais illum comitatum Antronij & Catilinæ, cum in campo consularibus comitijs quæ à me habita sunt, cædem facere uoluerunt. Antronium tum in campo uidimus. & quid dixi uidisse nos? ego uidi. uos enim tum Iudices nihil laborabatis: neq; suspicabamini. ego tectus præsidio firmo amicorũ, Catilinæ tum, & Antronij copias, et conatum repressi. num quis

est igitur

est igitur? qui tum dicat in campum aspirasse Syllam? at qui si tum se cum Catilina societate sceleris coniūxerat: cur ab eo discedebat? cur cū Antronio non erat? cur in pari causa non paria signa reperiuntur criminis? sed quoniam Cornelius ipse, etiam nunc de indicando dubitat: ut dicitis: informat ad hoc adumbratum indicium filij: quid tandē de illa nocte dicat? cum inter falcarios ad M. Leccam nocte ea, quæ consecuta est posterum diem nonarum nouēbr. me consule Catilinæ denunciatione conuenit? quæ nox omnium temporum cōiurationis acerrima fuit: atq; acerbissima. tum Catilinæ dies exeundi, tum cæteris manēdi conditio, tum descriptio totam per urbē cædis, atq; incendiorum constituta est: tunc tuus pater Corneli, id quod tandem aliquādo cōfitetur: illam sibi officiosam prouinciam depoposcit: ut prima luce consulem salutatum ueniret: intromissus meo more, & iure amicitiæ me in meo lecto trucidaret. hoc tempore, cum arderet acerrime coniuratio: cum Catilina egrederetur ad exercitum: Lentulus in urbe relinqueretur: Cassius incendijs, Cetegus cædi præponeretur: Antronio ut occuparet Hetruriam præscriberetur: cū omnia ordinarentur: instituerentur: pararentur: ubi fuit Sylla Corneli? num Romæ? immo longe abfuit. num in his legionibus, quo se Catilina referebat? multo etiā longius. num in agro Camerti? Piceno? Gallico? quas oras maxime quasi morbus quidam illius furoris peruaserat? nihil uero minus. fuit enim, ut iam ante dixi, Neapoli: fuit in ea parte Italiæ: quæ maxime ea suspicione caruit. Quid ergo indicat, aut quid affērt, aut ipse Cornelius, aut uos: qui ab eo hæc mandata defertis? gladiatores emptos esse Fausti simulatione, ad cædem,

ac tumultum. ita prorsus: interpositi sunt gladiatores: quos testamento patris uidemus deberi. arrepta est familia: quæ si esset prætermissa: posset alia familia Fausti munus præbere. utinam quidem hæc ipsa nonmodo iniquorum inuidiæ, sed & æquorum expectationi satisfacere posset. properatum uehementer: cum longe tempus muneris abesset. quasi uero tempus dandi muneris non ualde appropinquaret. nec opinante Fausto, cum is neq; sciret: neq; uellet: familia est comparata. at literæ sunt Fausti: per quas ille precibus à P. Sylla petit: ut emat gladiatores: & ut hos ipsos emat. neq; solũ ad Syllam missæ: sed ad L. Cæsarem, Q. Pompeium, C. Memmium: quorum de sententia tota res gesta est. At præfuit familiæ Cornelius. iam si in paranda familia suspicio est nulla: quod profert nihil ad rem pertinet. sed tamen munere seruili obtulit se ad ferramenta prospicienda: præfuit uero nunquam: eaq; res per bellum Fausti libertum omni tempore administrata est. At enim Cincius est ab hoc in ulteriorem Hispaniam missus: ut eam prouinciam perturbaret. Primum Cincius Iudices L. Iulio, C. Figulo consulibus profectus est aliquãto ante furorem Catilinæ, & ante suspicionem huius coniurationis. deinde est profectus non tum primum: sed cum in iisdem locis aliquanto ante eadem de causa aliquot annos fuisset. ac profectus est nonmodo ob causam, sed etiam necessariam causam, magna ratione cum Mauritaniæ rege contracta. tum autem illo profecto, Sylla procurante eius rem, & gerente, plurimis, & pulcherrimis P. Cincii prædiis uenditis, æs alienum eiusdem dissolutum: ut quæ causa cæteros ad facinus impulit, cupiditas retinendæ possessionis: ea Cincio nõ fuerit præ-

dijs diminutis. Iã uero illud quàm incredibile? quàm absurdum? qui Romæ cædem facere, qui hanc urbẽ inflammare uellet: eum familiarissimum suum dimittere ab se: & mandare in ultimas terras. utrum quo facilius Romæ ea, quæ conabatur, efficeret: si in Hispania turbatum esset? at hæc ipsa per se sine ulla coniunctione agebantur. an in tantis rebus, tam nouis consilijs, tam periculosis, tam turbulentis, hominem amantissimum sui, familiarissimum, coniunctissimum, officijs, usu, consuetudine, dimittendum esse arbitraretur? uerisimile nõ est: ut quem in secundis rebus, quem in ocio secum semper habuisset: hunc in aduersis, & in eo tumultu: quem ipse comparabat: ab se dimitteret. Ipse autem Cincius (nõ enim mihi deserẽda est causa amici ueteris atq; hospitis) is homo est? aut ea familia? ac disciplina? ut hoc credi possit? eum bellum reip. facere uoluisse? ut cuius pater, cum cæteri deficerent finitimi, ac uicini: singulari extiterit in remp. nostram officio, & fide: is sibi nefarium bellum contra patriam suscipiendum putaret? cuius æs alienum uidemus Iudices non libidine, sed negocij gerendi studio esse contractum: qui ita Romæ debuit: ut in prouincijs, & in regnis maximæ ei pecuniæ deberentur: quas cum peteret: non commisit, ut sui procuratores quicquam oneris absente se sustinerent: uenire omnes suas possessiones, & patrimonio se ornatissimo spoliari maluit: quàm ullam moram cuiquam fieri creditorum suorum. à quo quidem genere Iudices ego nunquam timui: cum in illa reip. tempestate uersarer. illud erat genus hominum horribile, & pertimescendũ: qui tanto amore suas possessiones amplexi tenebant: ut ab his membra diuelli citius, ac distrahi posse diceres.

cinaus nunquam sibi cognationẽ cum prædijs esse exi stimauit suis. itaq; se nonmodo ex suspicione tanti sceleris, uerumetiam ex omni hominum sermone, non armis, sed patrimonio suo uendicauit. Iam uero, quod subijcit, Pompeianos esse à Sylla impulsos: ut ad istam coniurationem, ac ad hoc nefarium facinus accederent: id cuiusmodi sit intelligere non possum. an tibi Pompeiani coniurasse uidentur? quis hoc unquam dixit? aut quæ fuit istius rei uel minima suspicio? disiunxit inqt eos à colonis: ut hoc dissidio, ac dissensione facta oppidũ in sua potestate posset, & Pompeianos habere. Primũ, omnis Pompeianorum, colonorumq́; dissensio delata ad patronos est: cum iam inueterasset: ac multos annos esset exagitata. deinde ita à patronis res cognita est: ut nulla in re à cæterorũ sententijs Sylla dissenserit. postremo coloni ipsi sic intelligunt: non Pompeianos à Sylla magis, quàm sese esse defensos. atq; hoc Iudices ex hac frequentia colonorum honestissimorum hominum intelligere potestis: qui adsunt: laborant: hũc patronum, defensorem, custodẽ illius coloniæ, si in omni fortuna, atq; omni honore incolumẽ habere non potuerunt: in hoc tamen casu, quo afflictus iacet: per uos tutari, conseruareq́; cupiunt. adsunt pari studio Pompeiani: qui ab illis etiam in crimen uocantur: qui ita de ambitione, & de suffragijs suis cum colonis dissenserunt: ut idem de communi salute sentirent. Ac ne hæc quidem P. Syllæ mihi uidetur silentio prætereunda esse uirtus: quod cum ab hoc illa colonia deducta sit: & cum commoda colonorum à fortunis Pompeianorum reip. fortuna diuiserit: ita carus utrisq; est, atq; iucundus: ut nõ alteros demouisse, sed utrosq; constituisse uideatur. At enim &

gladiatores, & omnis ista uis, rogationis Caeciliae causa comparabantur. atq; hoc loco in L. Caecilium prudentissimum, atq; ornatissimum uirum uehementer inuectus est. cuius ego de uirtute, et constantia Iudices tantum dico: talem hunc in ista rogatione, quam promulgauit, nõ de tollenda, sed de leuanda calamitate fratris sui: fuisse: ut consultum esse uoluerit fratri: tamen cum rep. pugnare noluerit: promulgarit impulsus amore fraterno: destiterit fratris authoritate deductus. Atq; in ea re p L. Caecilium Sylla accusatur: in qua re est uterq; laudandus. primum Caecilius: qui id promulgarit: in quo res iudicatas uidebatur uoluisse rescindere: ut statueretur, Sylla recte reprehendit. status enim reip. maxime iudicatis rebus continetur. neq; ego tantum fraterno amori dandum arbitror: ut quisquam de salute suorum consulat: communem relinquat: nihil de iudicio ferebat: sed poenam ambitus eam ferebat: quae fuerat nuper superioribus legibus constituta. itaq; hac rogatione, non iudicum sententiam, sed legis uicium corrigebat. nemo iudicium reprehendit: cum de poena queritur: sed legem. damnatio enim est iudicum: quae manebat: poena legis: quae leuabatur. noli igitur animos eorum ordinum, qui praesunt iudiciis summa cum grauitate, & dignitate: alienare à causa. nemo labefactare iudicium est conatus: nihil est eiusmodi promulgatum: semper Caecilius in calamitate fratris sui iudicum potestatem perpetuandam, legis acerbitatem mitigandam putauit. sed quid ego de hoc plura disputem? dicerem fortasse: & facile & libenter dicerem: si paulo etiam longius, quàm finis quotidiani officii postulat: pietas & fraternus amor L. Caeciliũ protulisset: implorarẽ sensus uestros, uniuf-

cuiusq; indulgentiam testarer in suos: peterem errato ueniam L. Cecilij ex intimis uestris cogitationibus, atq; ex humanitate communi. lex dies fuit proposita paucos: ferri cœpta, nunquam posita est in senatu: populum romanum latuit. cum in capitoliū nos senatum conuocassemus: nihil est actum prius: & id mandato Syllæ Q. Metellus prætor se loqui dixit: Syllam illam rogationem de se nolle ferri. Ex illo tempore L. Cecilius multa de rep. egit: Agrariæ legi, quæ tota à me reprehensa, & abiecta est: intercessorem fore perpessus est: improbis largitionibus restitit: Senatus authoritatem nunquam impediuit: ita se gessit in tribunatu: ut onere deposito domestici officij, nihil postea nisi de reip. commodis cogitarit. atq; in ipsa rogatione ne per uim qd ageretur: quis tamen uestrum Syllam aut Cecilium uerebatur? non'ne omnis terror ille, omnis seditionis timor, atq; opinio, ex Antronij improbitate pendebat? eius uoces, eius minæ ferebantur: eius aspectus, concursatio, stipatio, greges hominum perditorum, metum nobis, seditionesq; afferebant. Itaq; P. Sylla hoc importunissimo tū honoris, tum etiam calamitatis socio, atq; comite, & secundas fortunas amittere coactus est: & in aduersis sine ullo remedio, atq; alleuamento permanere. Hic tu epistolam meam sæpe recitas: quam ego ad Cn. Pompeium de meis rebus gestis, & de summa reip. misi: & ex ea crimen aliquod in P. Syllam quæris: & si furorē incredibilem Biēnio ante conceptum erupisse in meo consulatu scripsi: me hoc demonstrasse dicis: Syllam in illa fuisse superiore coniuratione. scilicet is sum: qui existimē Cn. Pisonem, & Catilinā, & Vargunteium, et Antronium nihil scelerate, nihil audacter ipsos per sese sine P.

Sylla facere potuisse? de quo etiam si quis dubitasset antea, num id quod tu arguis, cogitasset: interfecto patre tuo consule descendere Calendis Ian. cum lictoribus: sustulisti hanc suspicionē: cum dixisti, hunc, ut Catilinam consulem efficeret, contra patrē tuum operas et manū comparasse. quod si tibi ego confiteor: tu mihi concedas necesse est: hūc cum Catilinæ suffragaretur: nihil de suo consulatu, quē iudicio amiserat, per uim recuperando cogitauisse. neq; enim istorū facinorū tantorum, tam atrocium crimen Iudices P. Syllæ persona suscipit. iam enī faciam criminibus omnibus ferè dissolutis contra atq; in cæteris causis fieri solet: ut nunc deniq; de uita hominis ac de moribus dicam. Et enim de principio studuit animus occurrere magnitudini criminis: satisfacere expectationi hominum: de me aliqd & de ipso qui accusatus est, dicere. nunc iam reuocandi estis eò, quo uos ipsa causa etiam tacente me cogit, animis. omnibus in rebus Iudices, quæ grauiores maiores'q; sunt: quid quisq; uoluerit, cogitarit, admiserit, non ex crimine, sed ex moribus eius qui arguitur, est ponderandū. neq; enim potest quisq̄ nostrum subito fingi: neq; cuiusquā repente uita mutari: aut natura conuerti. circunspicite paulisper mentibus uestris, ut alia omittamus: hosce ipsos homines: qui huic affines sceleri fuerunt. Catilina contra rēp. coniurauit: cuius aures unquā hoc respuerūt conatum esse hominē à pueritia, non solū intemperantia et scelere, sed etiā consuetudine et studio in omni flagitio, stupro, cæde uersatum? qs eum contra patriā pugnātem perisse miratur? quē semper oēs ad ciuile latrocinium natum putauerunt? quis Lentuli societates cum indicibus? quis insaniam libidinum? quis peruersam, atque impiam

religionem recordatur? qui illũ aut nefarie, aut stulte cogitasse miretur? quis de C. Cethego, atq; eius in Hispaniam profectione, ac de uulnere Q. Metelli Pij cogitat? cui non ad illius pœnam carcer ædificatus esse uideatur? omitto cæteros: ne sit infinitum. tantum à uobis peto: ut taciti de omnibus, quos coniurasse cognitum est: cogitetis. intelligetis unumquẽq; illorum prius à sua uita, quàm nostra suspicione esse damnatum. ipsum illum Antronium (quoniam eius nomen finitimum maxime est huius periculo & crimini) non sua hæc uita conuincit? semper audax, petulans, libidinosus. quem in stuprorum defensionibus non solum uerbis uti improbissimis solitum esse scimus: uerum etiam pugnis & calcibus: quem exturbare homines è possessionibus: cædem facere uicinorum: spoliare fana sociorum: ui conatum & armis disturbare iudicia: in bonis rebus omnes contemnere: in malis pugnare contra bonos: non reip. cædere: non fortunæ ipsi succumbere: huius si causa non manifestissimis rebus teneretur: tamen eum mores ipsius ac uitæ conuincerent. Agedum conferte nunc cum illius, uitam P. Syllæ uobis populoq; ro. notissimam Iudices: & eam ante oculos uestros proponite. ecquod huius factum, aut commissum non dicam audacius, sed quod cuiquam paulo minus consideratum uideretur factum, quæro? uerbum ecquod unquam ex ore huius excidit? unde quisquam posset offendi? At uero in illa graui L. Syllæ uictoria turbulentaq;, quis P. Sylla mitior? multorum hic uitam est à L. Sylla deprecatus. quam multi sunt summi homines & ornatissimi, & nostri, & equestris ordinis: quorum pro salute se hic Syllæ obligauit. quos ego nominarem: neq; enim ipsi nolunt: & huic animo g[illegible]

tissimo ad sunt: sed quia maius est beneficium: quam posse debet cuius cui dare: ideo à uobis peto: ut quod potuit, tempori tribuatis: quod fecit, ipsi. quid reliquam constantiam uitæ commemorem? dignitatem, liberalitatem, moderationem in priuatis rebus, splendorem in publicis? quæ ita à fortuna deformata sunt: ut tamen à natura inchoata compareant. quæ domus? quæ celebratio quotidiana? quæ familiaris dignitas? quæ studia amicorum? quæ ex quoq; ordine multitudo? hæc diu multum, & multo labore quæsita, una eripuit hora. accepit P. Sylla Iudices uehemens uulnus & mortiferum: uerumtamen eiusmodi: quod uidetur eius uita, & natura accipere potuisse. honestatis & dignitatis habuisse nimis magnam iudicatus est cupiditatem. quam si nemo alius habuit in consulatu petendo: cupidior iudicatus est hic fuisse, quam cæteri. sin etiam in alijs nonnullis fuit iste consulatus amor: fortuna in hoc fuit fortasse grauior, quàm in cæteris. postea uero quis P. Syllam, nisi mœrentem, demissum, afflictumq; uidit? quis unquam est suspicatus hunc magis odio, quàm pudore, hominum aspectum, lucemq; uitare? qui cum multa haberet inuitamenta urbis & fori propter summa studia amicorum: quæ tamen ei sola in malis restiterunt: abfuit ab oculis uestris: & cum lege retineretur: ipse se exilio penè mulctauit. in hoc uos pudore iudicij, et in hac uita, tanto sceleri locum fuisse creditis? aspicite ipsum: contuemini os: conferte crimen cum uita usq; ad hoc tempus explicata: tum crimen recognoscite. mitto remp. quæ fuit semper Syllæ carissima: hos ne amicos tales uiros, tam cupidos sui, per quos res eius secundæ quondam erant ornatæ: nunc subleuantur aduersæ: crudelissime perire uoluit?

ut cum Lentulo, & Catilina, & Cethego foedissimam uitam, ac miserrimam, turpissima morte proposita degeret? non inquam cadit in hos mores, non in hunc pudorem, non in hanc uitam, non in hunc hominem ista suspicio. noua quædam illa immanitas exorta est: incredibilis fuit ac singularis furor: ex multis ab adolescentia collectis perditorum hominum uicijs repente ista tanta importunitas inauditi sceleris exarsit. nolite Iud. arbitrari hominum illum impetum, & conatum fuisse. neq; enim ulla gens tam barbara, aut tam immanis unquam fuit: in qua non modo tot, sed unus tam crudelis hostis patriæ sit inuẽtus. beluæ quædam illæ ex portentis immanes, ac feræ forma hominum indutæ extiterunt. perspicite etiam, atq; etiam Iudices: nihil enim est, quod in hac causa dici possit uehementius. penitus introspicite Catilinæ, Antronij, Cethegi, Lentuli, cæterorumq; mentes. quas uos in his libidines, quæ flagitia, quas turpitudines, quantas audacias, quàm incredibiles furores, quas notas scelerum, quæ indicia parricidiorũ, quantos aceruos facinorum reperietis? ex magnis, & diuturnis, & iam desperatis reip. morbis ista repente uis erupit: ut ea confecta & eiecta conualescere aliquando & sanari ciuitas possit. neq; enim est quisquam: qui arbitretur illis inclusis in rep. pestibus, diutius hoc imperium stare potuisse. itaq; eos non ad perficiendum scelus, sed ad luendas reip. pœnas furiæ quædam incitauerunt. In hunc igitur gregem uos nunc P. Syllam Iud. ex his qui cum hoc uiuunt, atq; uixerunt, honestissimorum hominum gregibus reijcietis? ex hoc hominum numero, ex hac familiari dignitate, in impiorũ partem atq; in parricidarum cædem, ac numerum

transferetis? ubi erit igitur illud fortissimum præsidium pudoris? quo in loco nobis uita ante acta proderit? quod ad tempus existimationis partæ fructus reseruabitur? si in extremo discrimine ac dimicatione fortunæ deseruerit: si non aderit: si nihil adiuuabit. Quæstiones nobis seruorum ac tormenta accusator minitatur. in quibus quanquam nil periculi suspicamur: tamen illa tormenta gubernat dolor: moderatur natura cuiusq;, tum animi tum corporis: regit quæsitor: flectit libido: corrumpit spes: infirmat metus: ut in tot rerum angustijs nihil ueritati loci relinquatur. uita P. Syllæ torqueatur: ex ea quæratur, num quæ occultetur libido? num quod lateat facinus? num quæ crudelitas? num quæ audacia? nihil erroris erit in causa, nec obscuritatis Iudices: si à uobis uitæ perpetuæ uox ea, quæ grauissima debet esse, audietur. nullum in hac causa testem timemus: nihil quenquam scire, nihil uidisse, nihil audisse arbitramur. sed tamen si nihil uos P. Syllæ fortuna mouet Iudices: uestra moueat. uestra enim qui cum summa elegantia atq; integritate uixistis, hoc maxime interest: non ex libidine, aut simultate, aut leuitate testium causas honestorum hominum ponderari: sed in magnis disquisitionibus repentinisq; periculis uitam uniuscuiusq; esse testem. quam uos Iud. nolite armis suis spoliatam atq; nudatam obijcere inuidiæ: dedere suspicioni. munite communem arcem bonorum: obstruite perfugia improborum: ualeat ad pœnam & ad salutem plurimum: quam solam uidetis ipsam ex ui sua, naturáq; facillime perspici: subito flecti, fingíq; non posse. quid uero hæc authoritas (semper enim de ea dicendum est: quanquam à me timide modicéq; dicetur) quid inquam hæc autho

ritas nostra? qui à cæteris coniurationis causis absti-
nuimus: P. Syllam defendimus: nihil hunc tandem iuua
bit? graue si appetimus aliquid, si cum cæteri de nobis
silent, non etiam nos metipsi tacemus. graue. sed si lædi
mur: si accusamur: si in inuidiã uocamur: profecto con-
ceditis Iudices: ut nobis libertatem retinere liceat: si mi
nus liceat dignitatem. Accusati sunt uno nomine consu-
lares: ut iam uideatur honoris amplissimi nomen plus
inuidiæ, quàm dignitatis afferre. affuerunt inq̃t Cati-
linæ: illumq; laudarunt. nulla tum patebat, nulla erat
cognita coniuratio. defendebant amicum: aderant sup-
plici: uitæ eius turpitudinem in summis eius periculis
non insequebantur. quin etiam parens tuus Torquate,
consul reo de pecunijs repetundis Catilinæ fuit aduo-
catus, improbo homini, at supplici, fortasse audaci, at alĩ
quando amico. cui cum adfuit post delatam ad eum prĩ
mam illam coniurationem: indicauit se audisse aliquid:
non credidisse. at idem non adfuit alio in iudicio: cum
adessent cæteri. si postea cognorat ipse aliquid: quod in
consulatu ignorasset: ignoscendum est ijs, qui postea ni-
hil audierunt. sin illa res prima ualuit: non inueterata,
quam recens debuit esse grauior. sed si tuus parens etiã
in illa suspicione periculi sui tamen humanitate addu-
ctus aduocationem hominis improbissimi sella curuli
atq; ornamentis & suis, & consulatus honestauit: quid
est quamobrem consulares, qui Catilinæ adfuerunt: re
prehendantur? At ijdem ijs, qui ante hunc causam de
coniuratione dixerunt, non adfuerunt. tanto scelere
astrictis hominibus statuerunt nihil à se adiumenti, ni
hil opis, nihil auxilij ferri oportere. Atq; ut de eorum
constantia atq; animo in remp. dicam: quorum tacita

grauitas & fides de uno quoq; loquitur: neq; cuiusquã ornamenta orationis desiderat: potest quisquam dicere unquam meliores, fortiores, constantiores consulares fuisse? quàm ijs temporibus, & periculis: quibus penè oppressa est respublica? quis non de communi salute apertissime? quis non fortissime? quis non constantissime sensit? neque ego præcipue de consularibus disputo. nam hæc & hominum ornatissimorum, qui prætores fuerunt: & uniuersi senatus communis est laus: ut constet post hominum memoriam, nunquam in illo ordine plus uirtutis, plus amoris in remp. plus grauitatis fuisse. sed quia sunt descripti consulares: de his tantum mihi dicendum putaui: quod satis esset, attestante memoria omnium: neminem esse ex illo honoris gradu: qui non omni studio, uirtute, authoritate, incubuerit ad remp. conseruandam. Sed quid? ego qui Catilinam non laudaui: q reo Catilinæ consul nõ adfui: qui testimoniũ de coniuratione dixi in alios: adeo ne uobis alienus à sanitate? adeo oblitus constantiæ meæ? adeo immemor rerum à me gestarum esse uideor? ut cum consul bellum gesserim cum coniuratis: nunc eorum ducem conseruare cupiam? & in animum inducam, cuius nuper ferrum retuderim: flammamq; restrinxerim: eiusdem nũc causam uitamq; defendere? Si mediusfidius Iudices non me ipsa Resp. meis laboribus & periculis conseruata ad grauitatem animi & constantiam sua dignitate reuocaret: tamen hoc natura est insitum: ut quem timueris: qui cum de uita, fortunisq; contenderis: cuius ex insidijs euaseris: hunc semper oderis. Sed cum agatur honos meus amplissimus: gloria rerum gestarum singularis: cum quotiès quisquam est in hoc scelere con=

uictus:totiens renouetur memoria per me inuentæ salutis: ego sim tam demens? ego committam? ut ea quæ pro salute omnium gessi: casu magis et felicitate à me, quàm uirtute, & consilio gesta esse uideantur? Quid ergo? hoc tibi sumis dicet fortasse quispiam? ut quia tu defenderis, innocens iudicetur? ego uero Iudices nonmodo mihi nil assumo: in quo quispiam repugnet: sed etiam, si quid ab omnibus conceditur: id reddo, ac remitto. non in ea repuersor: non his temporibus caput meum obtuli pro patria periculis omnibus: non aut ita sunt extincti quos uici: aut ita grati quos seruaui: ut eo mihi plus appetere coner: quàm quantum omnes inimici inuidiq; patiantur. Graue esse eum uideretur, qui inuestigarit coniurationem: qui patefecerit: qui oppresserit: cui senatus singularibus uerbis gratias egerit: cui uni togato supplicationem decreuerit: dicere in iudicio: non defenderem, si coniurasset. non dico id, quod graue est: dico illud, quod in his causis coniurationis non authoritati assumam, sed pudori meo. ego ille coniurationis inuestigator, atq; ultor, certe non defenderem Syllam: si coniurasse arbitrarer. ego Iudices de tantis omnium periculis cum quærerem omnia: multa audirem: non crederem omnia: cauerem omnia: dico hoc: quod initio dixi: nullius indicio, nullius suspicione, nullis literis de re Publ. Syllæ rē ullam ad me esse delatā. Quamobrē uos dij patrij ac penates, qui huic urbi, atq; huic imperio præsidetis: q hoc imperiū, q hanc libertatem, populumq; romanum, qui hæc tecta, atq; templa me consule, uestro numine, auxilioq; seruastis: testor, integro me animo, ac libero P. Syllæ causam defendere: nullum à me sciente facinus occultari: nullum scelus susceptum contra salutem omnium defendi, ac tegi.

nihil de hoc consul comperi: nihil suspicatus sum: nihil audiui. itaq; idem ego ille, qui uehemens in alios, qui inexorabilis in cæteros esse uisus sum: persolui patriæ quod debui. reliqua iam à me meæ perpetuæ consuetudini naturæq; debentur. tam sum misericors Iudices: q̃ uos: tam mitis, quàm qui leuissimus. in quo uehemens fui uobiscum: nihil feci, nisi coactus: reip. præcipitanti subueni: patriam demersam extuli: misericordia ciuium adducti tunc fuimus tam uehementes: quam necesse fuit. salus esset omnium amissa una nocte: nisi esset seueritas illa suscepta. sed ut ad scæleratorum pœnam amore reip. sum adductus: sic ad salutem innocentiũ uoluntate deducor. nihil uideo esse in hoc P. Sylla Iud. odio dignum: misericordia digna multa. neq; enim nũc propulsandæ calamitatis suæ causa supplex ad uos Iudices confugit. sed ne qua generi, ac nomini suo nota nefariæ turpitudinis inuratur. nam ipse quidem si erit uestro iudicio liberatus: quæ habet ornamenta? quæ solacia reliquæ uitæ? quibus lætari et perfrui possit? domus erit credo exornata: aperientur maiorum imagines: ipse ornatum ac uestitum recuperabit. omnia Iud. hæc amissa sunt: omnia generis, nominis, honoris insignia, atq; ornamenta, unius iudicij calamitate ociderunt. sed ne extinctor patriæ, ne proditor, ne hostis appelletur: ne hãc labem, tanti generis in familia relinquat: id laborat: id metuit: cui honoris integros fructus non sit traditurus: ne æternam memoriam dedecoris relinquat. Hic uos orat Iudices paruus: ut se aliquando si non integra fortuna, at afflicta patri suo gratulari sinatis. huic misero notiora sunt iudiciorum itinera, & fori, q̃ disciplinarũ. nõ iã de uita P. Syllæ Iudices, sed de sepultura cõ=

tenditur. uita erepta est superiore iudicio. nunc ne corpus eijciatur, laboramus. qd enim est huic reliqui? quod eũ in uita hac teneat? aut qd est? quãobrẽ hæc cuiquã uita uideatur? nuper his homo fuit in ciuitate P. Sylla: ut nemo ei se neq; honore, neq; gratia, nec fortunis anteferret. nunc spoliatus omni dignitate, quæ erepta sunt, non repetit: quod fortuna in malis reliqui fecit: ut cum parente, cum liberis, cum fratre, cum his necessarijs lugere suam calamitatem liceat: id sibi ne eripiatis Iudices, uos obtestatur. te ipsum iam Torquate expletum huius miserijs pateat. etsi nihil aliud Syllæ nisi consulatum abstulissetis: tamen eo uos contentos esse oportebat. honoris enim contentio uos ad causam, nõ inimicitiæ deduxerunt. sed cum huic omnia cum honore detracta sint: cum in hac fortuna misera ac luctuosissima destitutus sit: quid est quod expetas amplius? lucis ne hãc usuram eripere uis plenam lachrymarum atq; mœroris? in qua cum maximo cruciatu atq; dolore retinetur? libenter reddiderit adempta ignominia fœdissimi criminis. an uero inimicum ut expellas? cuius ex miserijs, si esses crudelissimus, uidendo fructum caperes maiorem, q̃ audiendo? O' miserũ et infelicem illũ diem: quo consul omnibus centurijs P. Sylla renunciatus est: O' falsam spem: O' uolucrem fortunam: O' cæcam cupiditatem: O' præposteram gratulationem. quam cito illa oĩa ex lætitia & uoluptate ad luctum, & lachrymas reciderunt? ut qui pauloante consul designatus fuisset: retineret repente nullum uestigium pristinæ dignitatis. quid enim erat mali? quod huic spoliato honore, fama, fortunis, deesse uideretur? aut cui nouæ calamitati locus ullus relictus esset? urget eadem fortuna quæ cæpit:

reperit nouum

reperit nouum mœrorem: non patitur hominem cala-mitosum uno modo afflictum uno in luctu perire. Sed iam impedior egomet Iudices dolore animi: ne de hu-ius miseria plura dicam. uestræ iam sunt partes Iudi-ces: in uestra mansuetudine, atq; humanitate causam totam repono. uos & reiectione interposita nihil suspi cantibus nobis repentini in nos Iudices consedistis, ab accusatoribus delecti ad spem acerbitatis, à fortuna no bis ad præsidium innocentiæ constituti. ut ego quid de me populus ro. existimaret: quia seuerus in improbos fueram: laboraui: & quæ prima innocentis mihi defen sio est oblata: suscepi. sic uos seueritatem iudiciorũ, quæ per hos menses in homines audacissimos facta est: leni-tate ac misericordia mitigate. hoc cum impetrare à uo-bis ipsa causa debet: tum est uestri animi atq; uirtutis declarare, non esse eos uos: ad quos potissimum interpo-sita reiectione deuenire conuenerit. in quo ego Iudices uos, quantum meus amor in uos postulat: tantum hortor: ut communi studio, quoniã in rep. coniuncti sumus: man suetudine & misericordia uestra falsam à nobis cru-delitatis famam repellamus.

PRO A. LICINIO ARCHIA POETA. ORATIO XXVI.

I quid est in me ingenij Iudices: quod sentio quàm sit exiguũ: aut si qua exercitatio dicendi: in qua me non inficior mediocriter esse uersatum: aut si huiusce rei ratio aliqua ab optimarum artium studijs, & disciplina profecta: à qua ego nullum confiteor ætatis meæ tempus abhorruisse: earum rerum omniũ uel in primis hic A. Licinius fructum à me repetere propè suo iure debet. nam quoad longissime potest mens mea respicere spacium præteriti temporis: & pueritiæ memoriam recordari ultimam: inde usq; repetens, hunc uideo mihi principem, & ad suscipiendam, & ad ingrediendam rationem horum studiorum extitisse. quod si hæc uox huius hortatu, præceptisq; conformata nonnullis aliquando saluti fuit: à quo id accepimus: quo cæteris opitulari, & alios seruare possemus: huic profecto ipsi, quantum est situm in nobis: & opem, & salutem ferre debemus. Ac nequis à nobis hoc ita dici forte miretur: quod alia quædam in hoc facultas sit ingenij: neq; hæc dicendi ratio, aut disciplina: nec nos quidem huic cuncti studio penitus unquam dediti fuimus. etenim omnes artes, quæ ad humanitatem pertinẽt: habent quoddam commune uinculum: & quasi cognatione quadam inter se continentur. Sed ne cui uestrum mirum esse uideatur: me in quæstione legitima, & in iudicio publico, cum res agatur apud Prætorem Populi

romani, lectissimum uirum, & apud seuerissimos iudices tanto conuentu hominum, ac frequentia: hoc uti genere dicendi: quod nonmodo à consuetudine iudiciorũ, uerum etiam à forensi sermone abhorreat: quæso à uobis, ut in hac causa mihi detis hanc ueniam, accommodatam huic reo, uobis quemadmodum spero non molestam: ut me pro summo poeta, atq; eruditissimo homine dicentem, hoc concursu hominum literatissimorum, hac uestra humanitate, hoc deniq; prætore exercente iudicium, patiamini de studijs humanitatis, ac literarum paulo loqui liberius: & in eiusmodi ꝑsona, quæ propter ocium ac studium minime in iudicijs periculisq; tractata est: uti propè nouo quodam, et inusitato genere dicendi. quod si mihi à uobis tribui, concediq; sentiam: perficiam profecto: ut hunc A. Licinium nonmodo non segregandum, cum sit ciuis, à numero ciuium, uerum etiam, si non esset: putetis asciscendũ fuisse. Nam ut primum ex pueris excessit Archias: atq; ab his artibus, quibus ætas puerilis ad humanitatem informari solet: se ad scribendi studium contulit: primum Anthiochiæ (nam ibi natus est, loco nobili, et celebri quondam urbe, & copiosa, atq; eruditissimis hominibus, liberalissimisq; studijs affluẽti) celeriter antecellere omnibus ingenij gloria contigit. post in cæteris Asiæ partibus, cunctæq; Græciæ, sic eius aduentus celebrabatur: ut famam ingenij expectatio hominis, expectationem, ipsius aduentus, admiratioq; superaret. erat Italia tunc plena græcarum artium, ac disciplinarum: studiaq; hæc, & in Latio uehementius tum colebantur: quàm nunc hisdem in oppidis: & hic Romæ propter tranquillitatem Reip. non negligebantur. itaq; hunc & Tarentini, &

Rhegini, & Neapolitani ciuitate cæteris'q; præmijs donarunt: & omnes, qui aliquid de ingenijs poterant iudicare: cognitione atq; hospitio dignum existimarũt. hac tanta celebritate famæ, cum esset iam absentibus notus: Romam uenit Mario Consule, et Catulo. nactus est primum Consules eos: quorum alter res ad scribendum maximas, alter cum res gestas, tum etiam studium, atque aures adhibere posset. statim Luculli, cum prætexatus etiam tum Archias esset: eum domum suam receperunt. Sed. n. hoc non solum ingenij ac literarum, uerum etiam naturæ atque uirtutis: ut domus quæ huius adolescentiæ prima fuerit: eadem esset familiarissima senectuti. erat temporibus illis iucundus Q. Metello illi Numidico, & eius Pio filio: audiebatur à M. Emilio: uiuebat cum Q. Catulo & patre, & filio: à L. Crasso colebatur: Lucullos uero, et Drusum, & Octauios, & Catonem, & totam Hortensiorum domum deuinctam consuetudine cum teneret: afficiebatur summo honore: quod eum non solum colebant, qui aliquid percipere aut audire studebant: uerum etiã, si qui forte simulabant. Interim satis longo interuallo, cum esset cum L. Lucullo in Siciliã profectus: et cum ex ea prouincia cum eodem Lucullo decederet: uenit Heracleã. quæ cum esset ciuitas æquissimo iure, ac fœdere: ascribi se in eam ciuitatem uoluit. id'q;, cum ipse per se dignus putaretur: tum authoritate & gratia Luculli ab Heracliensibus impetrauit. Data est ciuitas Syllani lege & Carbonis, si qui fœderatis ciuitatibus ascripti fuissent: si tum, cum lex ferebatur, in Italia domiciliũ habuissent: & si sexaginta diebus apud Prætorẽ essent professi. Cum hic domicilium Romæ multos iam annos

haberet: professus est apud Prætorem Q. Metellum familiarissimum suum. Si nihil aliud, nisi de ciuitate, ac lege dicimus: nihil dico amplius: causa dicta est. qd enim horum infirmari Gracche potest? Heracliæ ne esse eũ ascriptum negabis? adest uir summa authoritate, et religione, & fide, M. Lucullus: qui se non opinari, sed scire, non audiuisse, sed uidisse, non interfuisse, sed egisse dicit. adsunt Heraclienses legati. nobilissimi homines, huius iudicij causa, cum mandatis, & cum publico testimonio uenerunt: qui eum ascriptum Heracliensem dicunt. Hic tu tabulas desideras Heracliensiũ publicas: quas Italico bello incenso tabulario interisse scimus omnes. Est ridiculum ad ea quæ habemus nihil dicere: quærere quæ habere non possumus: et de hominum memoria tacere: literarum memoriam flagitare: & cum habeas amplissimi uiri religionem, integerrimi municipij iusiurandum, fidemq;: ea, quæ deprauari nullo modo possunt, repudiare: tabulas quas idem dicis solere corrumpi: desiderare. At domicilium Romæ non habuit is, qui tot annis ante ciuitatem datam, sedẽ omnium rerum ac fortunarum suarum Romæ collocauit. At non est professus. immo uero his tabulis professus: quæ solæ ex illa professione collegioq; Prætorũ obtinent publicarum tabularum authoritatem. nam cum Appij tabulæ negligentius asseruatæ dicerentur: Gabinij, quamdiu incolumis fuit, leuitas, post damnationem, calamitas, omnem tabularum fidem resignasset: Metellus homo sanctissimus modestissimusq; omniũ, tanta diligentia fuit: ut ad Lentulum Prætorem, & ad iudices uenerit: et unius nominis litura se commotum esse dixerit. His igitur tabulis nullam liturã in nomen A.

Licinij uidetis. Quæ cum ita sint: qd est quod de eius ciuitate dubitetis? præsertim cum alijs quoq; in ciuitatibus fuerit adscriptus. etenim cum mediocribus multis, & aut nulla, aut humili aliqua arte præditis gratuito ciuitatem in Græcia homines impertiebantur: Rheginos, credo, aut Locrenses, aut Neapolitanos, aut Tarentinos, quod scenicis artificibus largiri solebant: id huic summa ingenij prædito gloria noluisse? quid? cum cæteri nonmodo post ciuitatem datam, sed etiam post legem Papiam, aliquomodo in eorum municipiorum tabulas irrepserunt: hic qui nec utitur quidem illis, in quibus est scriptus: quod semper se Heracliensem esse uoluit: reijcietur? Census nostros requiris scilicet. Est enim obscurum proximis censoribus, hunc cum clarissimo imperatore L. Lucullo apud exercitum fuisse: superioribus, cum eodem Quæstore fuisse in Asia: primis Iulio, & Crasso, nullam populi partem esse censam. Sed quoniã census non ius ciuitatis confirmat: ac tantummodo indicat, eum, qui sit census, ita se iam tum gessisse pro ciue: his temporibus, quæ tu criminaris, ne ipsius quidem iudicio in ciuium Romanorum iure esse uersatum: & testamentum sæpe fecit nostris legibus: & adijt hæreditates ciuium Romanorum: & in beneficijs ad ærariũ delatus est à L. Lucullo Prætore, & Consule. Quære argumenta, si qua potes: nunquam enim hic neq; suo, neq; amicorum iudicio reuincetur. Quæres à nobis Gracche, cur tantopere hoc homine delectemur? quia suppeditat nobis: ubi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur: et aures conuitio defessæ conquiescant. An tu existimas: aut suppetere nobis posse: quod quotidie dicamus in tanta uarietate rerum? nisi animos nostros doctri-

na excolamus? aut ferre animos tantum posse contentionem? nisi eos doctrina eadem relaxemus? Ego uero fateor me his studijs esse deditum: cæteros pudeat: si qui ita se literis abdiderunt: ut nihil possint ex his neque ad communem afferre fructum: neq; in aspectum lucemq; proferre. me autem quid pudeat? qui tot annos ita uiuo iudices: ut à nullius me unquam tempore, aut commodum, aut ocium meũ abstraxerit: aut uoluptas auocarit: aut deniq; somnus retardarit. quare quis tandem me reprehendat? aut quis mihi iure succenseat? si quantum cæteris ad suas res obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias uoluptates, & ad ipsam requiem animi, & corporis conceditur temporis: quantum alij tribuunt tempestiuis conuiuijs: quantum denique aleæ: quantum pilæ: tantum mihi egomet ad hæc studia recolenda sumpsero. Atque hoc adeo mihi concedendum est magis: quod ex his studijs, hæc quoq; crescit oratio & facultas. quæ quantacunq; in me est: nunquam amicorum periculis defuit. quæ si cui leuior uidetur: illa quidem certe, quæ summa sunt: ex quo fonte hauriam, sentio. nam nisi multorũ præceptis multisq; literis mihi ab adolescentia suasissem: nihil esse in uita magnopere expetendum, nisi laudem, atq; honestatem: in ea autem persequenda omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis, atq; exilij parui esse ducenda: nunquam me pro salute uestra in tot, ac tantas dimicationes, atq; in hos profligatorum hominum quotidianos impetus obiecissem. sed pleni omnes sunt libri: plenæ sapiẽtum uoces: plena exẽplorum uetustas: quæ iacerent in tenebris omnia: nisi literarũ lumen accenderet. quam multas nobis imagines, non so-

lum ad intuendum, uerum etiam ad imitandum, fortissimorum uirorum expressas, scriptores & Græci, et Latini reliquerunt? quas ego mihi semper in administranda Rep. proponens, animum et mentem meam ipsa cogitatione hominum excellentium conformabam. Quæret quispiam: quid? illi ipsi summi uiri, quorum uirtutes literis proditæ sunt: ista ne doctrina, quam tu laudibus effers, eruditi fuerunt? difficile est hoc de omnibus confirmare: sed tamen est certum quid respondeam. Ego multos homines excellenti animo ac uirtute fuisse, & sine doctrina naturæ ipsius habitu propè diuino, per seipsos & moderatos & graues extitisse fateor. etiam illud adiungo: sæpius ad laudem atq; uirtutem, naturam sine doctrina, quàm sine natura ualuisse doctrinam. atque idem contendo: cum ad naturam eximiam, atq; illustrem accesserit ratio quædam, conformatioq; doctrinæ: tum illud nescio quid præclarum, ac singulare solere existere. ex hoc esse hunc numero, quẽ patres nostri uiderunt, diuinum hominem Africanũ: ex hoc C. Lelium, L. Furium modestissimos homines, & continentissimos: ex hoc fortissimum uirum, & illis temporibus doctissimum Catonem illum senem. qui profecto si nihil ad percipiendam colendamq; uirtutem literis adiuuarentur: nũquam se ad earum studium contulissent. quod si non hic tantus fructus ostenderetur: et si ex his studijs delectatio sola peteretur: tamen ut opinor hanc animaduersionem humanissimam, ac liberalissimam iudicaretis. nam cæteræ res neque temporum sunt, neq; ætatum omnium, neq; locorũ. hæc studia adolescentiam agunt: senectutem oblectant: secundas res ornant: aduersis perfugium, ac solatium præbent: de-

lectant domi: non impediunt foris: pernoctant nobiscum: peregrinantur: rusticantur. Quod si ipsi hæc neq; attingere, neq; sensu nostro gustare possemus: tamen ea mirari deberemus, etiam cum in alijs uideremus. quis nostrum tam animo agresti ac duro fuit? ut Roscij morte nuper non commoueretur? qui cum esset senex mortuus: tamen propter excellentem artem, ac uenustatem, uidebatur omnino mori non debuisse. ergo ille corporis motu tantum amorem sibi conciliarat à nobis omnibus. nos animorum incredibiles motus, celeritatemq; ingeniorum negligemus? quotiens ego hunc Archiam uidi Iudices (utar enim uestra benignitate: quoniam me in hoc nouo genere dicendi tam diligenter attenditis) quotiens ego hunc uidi: cum literam scripsisset nullam: magnum numerum optimorum uersuum de his ipsis rebus, quæ tum agerentur dicere ex tempore? quotiens reuocatum eandē rem dicere commutatis uerbis, atq; sententijs? quæ uero accurate cogitateq; scripsisset: ea sic uidi probari: ut ad ueterum scriptorum laudem peruenirēt. hunc ego non diligam? non admirer? nō omni ratione defendendum putem? Atqui sic à summis hominibus, eruditissimisq; accepimus: cæterarum rerum studia, & doctrina, & præceptis, et arte constare: poetam natura ipsa ualere: & mentis uiribus excitari: & quasi diuino quodā spiritu afflari. quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poetas: quod quasi deorum aliquo dono, atq; munere commendati nobis esse uideātur. Sit igitur Iudices sanctum apud uos humanissimos homines hoc poetæ nomen: quod nulla unquam barbaria uiolauit. saxa & solitudines uoce respondent. bestiæ sæpe immanes cantu flectuntur: atq; consistunt. nos in-

stituti rebus optimis non poetarum uoce moueamur? Homerum Colophonij ciuem esse dicunt suum: Chij suum uendicant: Salaminij repetunt: Smyrnei uero suum esse confirmant. itaq; etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt. permulti alij præterea pugnant inter se, atq; contendũ. Ergo illi alienum, quia poëta fuit, post mortem etiam expetunt: nos hunc uiuum, qui & uoluntate & legibus noster est: repudiabimus? præsertim cum omne olim studium, atq; ingenium contulerit Archias ad Populi Ro. gloriam, laudemq; celebrãdam. nam & Cimbricas res adolescens attigit: & ipsi illi C. Mario, qui durior ad hæc studia uidebatur: iucundus fuit. neq; enim quisquam est tam auersus à musis: qui non mandari uersibus æternum suorum laborum facile præconium patiatur. Themistoclem illum summum Athenis uirum dixisse aiunt: cum ex eo quæreretur, quod acroama, aut cuius uocem libentissime audiret: eius, à quo sua uirtus optime prædicaretur. Itaq; ille Marius item eximie L. Plotium dilexit: cuius ingenio putabat ea, quæ gesserat, posse celebrari. Mythridaticum uero bellum magnum, atq; difficile, & in multa uarietate terra mariq; uersatum, totum ab hoc expressum est. qui libri nonmodo L. Lucullum fortissimum, & clarissimum uirum, uerum etiam Populi Ro. nomen illustrant. Populus enim Ro. aperuit Lucullo imperante pontum, & regijs quondam opibus, & ipsa natura regionis uallatum: populi Ro. exercitus eodem duce non maxima manu innumerebiles Armeniorum copias fudit: Populi Ro. laus est, urbem amicissimam Cizicenorum eiusdem consilio ex omni impetu regio, ac totius belli ore ac faucibus ereptam esse, atq; seruatam.

nostra semper feretur & prædicabitur L. Lucullo di-
micante cum interfectis ducibus depressa hostium clas-
sis, & incredibilis apud Tenedum pugna illa naualis.
nostra sunt trophea: nostra monumenta: nostri trium-
phi. quare quorum ingenijs hæc feruntur: ab his Populi
Ro. fama celebratur. charus fuit Africano superiori
noster Ennius. itaq; etiam in sepulchro Scipionum pu-
tatur is esse constitutus: et marmoratis laudibus certe non *
solum ipsi, q laudantur: sed etiam Populi Ro. nomen or-
natur. In cœlū huius proauus Cato tollitur. magnus ho-
nos Populi Ro. rebus adiungitur. omnes deniq; illi Ma-
ximi, Marcelli, Fuluij non sine communi omnium no-
strum laude decorantur. Ergo illum, qui hæc fecerat, ru-
dium hominem maiores nostri in ciuitate receperunt.
nos hunc Heracliensem, multis ciuitatibus expetitum,
in hac autem legibus constitutum, de nostra ciuitate eij-
ciemus? Nam si quis minorē gloriæ fructum putat ex
græcis uersibus percipi, quàm ex latinis: uehementer
errat: propterea quod græca leguntur in omnibus ferè
gentibus: latina suis finibus, exiguis sanè continentur.
Quare si res hæ, quas gessimus: orbis terræ regionibus
definiuntur: cupere debemus: quo minus manuum no-
strarum tela peruenerint: eodem gloriam famamq; pe-
netrare. Quod cum ipsis populis, de quorum rebus scri-
bitur: hæc ampla sunt: tum his certe, qui de uita gloriæ
causa dimicant: hoc maximum & periculorum incita-
mentum est, & laborum. quàm multos scriptores rerum
suarum magnus ille Alexander secum habuisse dici-
tur? atq; is tamen, cum in Sigeo ad Achillis tumulum
astitisset: o' fortunate inquit adolescens: qui tuæ uirtutis
Homerum præconem inueneris. & uere. nam nisi illi

ars extitisset illa: idem tumulus, qui corpus eius contexerat: nomen etiã obruisset. Quid noster hic magnus? qui cum uirtute fortunam adæquauit? non'ne Theophanem Mityleneum scriptorem rerum suarum in concione militum ciuitate donauit? & nostri illi fortes uiri, sed rustici ac milites, dulcedine quadam gloriæ commoti, quasi participes eiusdem laudis magno illud clamore approbauerunt? Itaq; credo, si ciuis Romanus Archias legibus non esset: ut ab aliquo Imperatore ciuitate donaretur: perficere non potuit? Sylla cum Hispanos & Gallos donaret: credo hunc petentem repudiasset? quem nos in concione uidimus, cum ei libellum malus Poëta de populo subiecisset: quod Epigramma in eũ fecisset tantummodo alternis uersibus longiusculis: stati ex his rebus, quas tunc uendebat: iubere ei præmium tribui sub ea conditione: neqd postea scriberet. qui sedulitatem mali Poëtæ duxerit aliquo tamen præmio dignam: huius ingenium, & uirtutem in scribendo, & copiam non expetisset? quid? à Q. Metello pio familiarissimo suo, qui ciuitate multos donauit: neq; per se, neq; per Lucullos impetrauisset? qui præsertim usq; eo de suis rebus scribi cuperet: ut etiam Cordubæ natis Poetis pingue quiddam sonantibus atq; peregrinum, tamen aures suas dederet. Neq; enim est hoc dissimulandum: quod obscurari non potest: sed præ nobis ferendum. trahimur omnes laudis studio: & optimus quisq;, maxime gloria ducitur. ipsi illi philosophi, etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt: nomen suum inscribunt. in eo ipso, in quo prædicationẽ nobilitatem'q; despiciunt: prædicari de se, ac nominari uolunt. Decimus quidem Brutus, summus ille uir, & Imperator

Accij amicissimi sui carminibus templorum, ac monumentorum aditus exornauit suorum. Iam uero ille qui cum Etholis Ennio comite bellauit Fuluius, non dubitauit Martis manubias Musis consecrare. Quare in qua urbe Imperatores propè armati Poetarum nomen, & musarum delubra coluerunt: in ea non debent togati iudices à musarum honore, & à Poetarum salute abhorrere. Atq; ut id libentius faciatis: iam me uobis Iudices indicabo: & de meo quodam amore gloriæ, nimis acri fortasse, uerũtamen honesto, uobis confitebor. Nam quas res nos in Consulatu nostro uobiscum simul pro salute huius urbis, atq; Imperij, & pro uita ciuium, proq; uniuersa Rep. gessimus: attigit hic uersibus: atq; inchoauit. quibus auditis, quod mihi magna res, & iucunda uisa est: hunc ad perficiendum hortatus sum. nullã enim uirtus aliam mercedem laborum, periculorumq; desiderat: præter hanc laudis, & gloriæ. qua quidem detracta Iudices, quid est quod in hoc tam exiguo uitæ curriculo, & tam breui, tantis nos in laboribus exerceamus? certe si nihil animus præsentiret in posterum: &, si quibus regionibus uitæ spacium circunscriptum est: eisdem omnes cogitationes terminaret suas: nec tantis se laboribus frangeret: neq; tot curis, uigilijsq; angeretur: nec totiens de uita ipsa dimicaret. nunc insidet quædam in optimo quoq; uirtus: quæ noctes, & dies animum gloriæ stimulis concitat: atq; admonet: non cũ uitæ tempore esse dimittendam commemorationem nominis nostri: sed cum omni posteritate adæquandam. An uero tam parui animi uideamur esse omnes: qui in republica, atq; in his uitæ periculis laboribusq; uer-

samur? ut cum usq; ad extremum spacium nullum trãquillum, atq; ociosum spiritum duxerimus: nobiscum simul moritura omnia arbitremur? An, cum statuas & imagines non animorum simulacra, sed corporum, studiose multi summi homines reliquerunt: consiliorum relinquere ac uirtutum nostrarum effigiem non'ne multo malle debemus, summis ingenijs expressam, & politam? ego uero omnia, quæ gerebam: iam tum in gerendo spargere me, ac disseminare arbitrabar in orbis terræ memoriam sempiternam. hæc uero, siue à meo sensu post mortem abfutura sunt: siue, ut sapientissimi homines putauerunt: ad aliquam animi mei partem pertinebunt: nunc quidem certe cogitatione quadam, speq; delector. Quare conseruate Iudices hominem, pudore eo, quem amicorum studijs uidetis comprobari: tum dignitate, tum etiam uenustate: ingenio autem tanto, quãto id conuenit existimari, quod summorum hominum ingenijs expetitum esse uideatis: causa uero eiusmodi: quæ beneficio legis, authoritate municipij, testimonio Luculli, tabulis Metelli comprobetur. Quæ cum ita sint, petimus à uobis Iudices: si qua non modo humana, uerum etiam diuina in tantis negocijs commendatio debet esse: ut eum, qui uos, qui uestros Imperatores, qui Populi Ro. res gestas semper ornauit: qui etiam his recentibus nostris, uestrisq; domesticis periculis æternum se testimonium laudum daturum esse profitetur: isq; est eo numero: qui semper apud omnes sancti sunt habiti, atq; dicti: sic in uestram accipiatis fidem: ut humanitate uestra leuatus potius, quàm acerbitate uiolatus esse uideatur. Quæ de causa pro mea consuetudine breuiter, sim

plicíterq; dixi Iudices, ea confido probata esse omnibus: quæ firme à me iudicialiq; consuetudine & de hominis ingenio, & communiter de ipsius studio locutus sum: ea Iudices à uobis spero esse in bonam partem accepta: ab eo, qui iudicium exercet, certe scio.

*

AD POPVLVM ET EQVITES RO. ANTEQVAM IRET IN EXILIVM. ORATIO XXVII.

SI quando inimicorum impetum propulsare, ac propellere cupistis: defendite nunc uniuersi unũ: qui ne oẽs occideretis: ardoréq; flãmæ cõflagraretis: mei capitis periculo nõ dubitaui prouidere. nã quẽ uirtutis gloria cum summa laude ad cœlũ extulit: eundem inimicorum inuidia indignissime oppressum deprimit ad supplicium. Si liberum concæptam dulcedinem animo inclusam continetis: nolite eo uelle carere: qui carissimam uestram procreationem sibi esse duxit. est enim liberale officium, serere beneficium: ut metere possis fructum. fidei conducit, in loco debitũ retribuere. illic enim animi uoluntas propensa comprobatur: hic memoria collaudatur. itaq; si omnibus graue seruitutis iugum esse debet in libertate educatis: sit is uestris animus acceptissimus: qui à uestro corpore iugum acerbissimum repulit seruitutis. Et si maiores uestri, eos imperatores, qui militum uirtute, hostium fregerunt furorem, iucundissimo fructu libertatis reconciliato, non solum statuis dignos putarunt: sed etiam æterna triumphi laude decorarunt: tum uos eum consulem, qui non militum præsenti fortitudine, sed sua eximia animi uirtute, hostilem ciuium mentem, Senatus authoritate uindicauit: existimate uobis retinendum in ciuitate esse. Si quæ beneficia singulis ciuibus, priuatimq; dantur: ea solent ijs esse fructuosa: à quibus sunt profecta: iure, & merito possum ego uos ad defensionem meæ salutis

adhortari: quos conseruaui uniuersos. nam neq; maius est defendere unum, quàm populum: neq; uerius à singulis, quàm ab omnibus repetere officij præmium, & fructum: propterea quod in unius periculo sæpe contentio parua est: ut leuis sit labor defensori sustinendus. in Reip. insidijs, quo firmius est quod oppugnatur: eo paratiores sunt inimici: ut ijs sine magna solicitudine, industria, uirtute non queat resisti. Et singulorum opes sæpe sunt tenues, & infirmæ ad gratiam referendam: ut opitulari benemerentibus non queant: si maxime cupiant. uniuersorum auxilium eo plurimum prodest: quo firmioribus opibus est nixum. iure igitur quoniam & maior impensa in patriam officij facta est: quàm in priuata sit defensione: & plus à uobis præsidij, q̃ à cæteris opis ad salutem potest afferri: uos obtestor: quos mihi et debere et posse intelligo opitulari. non conuenit enī, cum ego ad promerendum officium tam fuerim expeditus: uos ad referendam gratiam esse tardiores: ne cuius amplitudinem ac gloriam laude atq; honoribus amplificare debeatis: eius incolumitatem & salutem deserendam existimetis. Etenim errat si quis arbitratur M. Tullium icirco in capitis periculum uocari: quod deliquerit aliquid: quod patriam leserit: quod improbe uixerit. non citatur reus audaciæ. uirtutis reus citatur. nō accusatur: quod Remp. oppugnarit. sed quod homo nouus perniciosum nobilium restinxerit furorē. non obest mihi turpis & nocens, sed honestissime, laudatissimeq; acta uita. non odio bonorum, sed inuidia premor malorum. intelligunt homines tot & tam præclaris testimonijs, monumentisq; uirtutis comparatis, M. Tullio dum sit incolumis, fore uoluptati. icirco uitam eripere

cupiunt:uti cum ſpiritu,ſenſum quoq; adimant iucun-
ditatis.non'ne igitur indignum eſt,eos premijs meis in=
uidere:qui uirtute certare noluerunt?eos in contentio-
nem honoris uenire: qui officijs ſe ſuperari æquiſſimo
animo tulerunt?ſi dulcis eſt gloria:conſequere uirtutẽ.
noli abijcere labores: petere honorem.honorem dico?
immo uero famam,fortunas,familiam,liberos,caput,
corpus,ipſum deniq; ſanguinem,& animam.cædo in-
uitus de republica:cædo oppreſſus de fortuna:de digni=
tate:diſcedo à Rep.uictus audacia malorum.liceat ma
nere ſi non illum M.Tullium,cuſtodem urbis,defenſo
rem omnium,patrem patriæ:at certe reliquias Tullij li
ceat in conſpectu ciuium,in hac urbe,quam ex parri-
cidarum faucibus eripuit:remanere:tecta omnium,fa=
na deorũ,uniuerſam uidere periculi ⋆ ciuitatem.liceat
ex hac flamma euolare : præſertim qui illud impium
incendium perditorũ hominum lachrymis potius me=
is,quàm ſanguine ueſtro reſtingui malui.neq; enim pe-
to ut mihi detis uitam:ſed datam,repeto ut reddatis.ſi
meminiſtis quod dedi:uos non debetis obliuiſci:ſed re-
tribuere quod debetis.Vos uos obteſtor Dij immortales:
qui meæ menti lumina prætuliſtis:cum cõſenſum extin=
xi coniurationis:arcem'q; urbis ab incendio, ac flam-
ma liberaui:liberos'q; ueſtros à gremio, & complexu
matrum ad cædem & cruorem non ſum paſſus ex-
trahi.Num igitur poteſt fieri à clientibus ut recipiar?
cum à quibus debeam retineri,reijcere inſtituant? So=
cij quo fugiant? cum aditus cuſtodi patriæ præcluſus
ſit? quomodo ſpes ſalutis reliquis reſidebit?cum ciuibus
præcluſa ſit expectatio incolumitatis?pax & concor-
dia extraneis gignetur? cum iam domeſticis non inſi-

deat: sed publicæ prouidēti eripiatur? nam quid ego im probrorum facta renouem oratione: ut redintegratione illius coniurationis animos uulnerē uestros? auxiliū ab alienis efflagitabitis? cum ciues uestros deseratis? Sociorum inuocem subsidium? cum à ciuibus interclusum sit præsidium? quam colere gentem nunc instituā? utrum ut custos accipiar? an ut proditor excludar? si ut conseruator: uestra erit ignominia. si ut oppugnator: præcisa erunt omnia. Itaq; quod putaui fore gaudium: id extitit exitium. Si Quirites eundem in cæterorum periculis haberemus animum: quem in nostris difficultatibus: & pro innocentissimo quoq; propugnare, & nocentissimum quenq; oppugnare nobis utilissimum esse arbitraremur. et si cum optimi cuiusque rebus aduersis nostram salutem, cum deterrimorum hominum secundis, nostra pericula putaremus coniūcta: frequentes profecto talibus conatibus obuiam ire niteremur: neq; partim innocentia freti, partim nobilitate nixi, partim potentia ac multitudine amicorum fulti, cum perfacile existimaremus aduersariorū uim ac factionem à nobis repelli posse: subito ipsi simul periculo circumuenti, in nostro euentu aliorum reminiscentes casus, iure id nobis accidere nequicquam quereremur. quis enim est Quirites? qui nunc cum inimicorum nostrorum uim atq; uiolentiam prospiciat: quiq; nostrum ipsum periculosissimum casum recognoscat: qui non sibi ac suis diffidat fortunis? quo enim se satis tutum arbitrabitur præsidio? uirtutis? & gloriæ? at ea nos ipsa hoc tempore oppugnant. multitudine amicorum? aperuerunt non fortes esse se amicos: si in eorum potestate nostra sita salus non est. paucitate inimicorum? at id nō in ipsius, sed in alio

rum uoluntate positum est. nam non satis est: ne cui iniuriam facias, prouidere: si tamen sunt uoluntarij inimici: qui tuis premijs te oppugnent. Atq; adeo cum hæc omnia omnibus sint grauia atq; acerba: tum uero nobis misera atq; intoleranda: quorum & officia in Rēp. recentissima, & incommoda ob Remp. frequentissima in familia uersantur. Nunc si eadem conditio disceptationis proponetur: æqui auditores adhibebuntur: aures non obtusæ crimnatione, sed uacuæ præbebuntur: qui sunt assecuti summum gradum honoris, non dispoliabuntur honore: qui sperant, facilius et procliuius ad laudem nobilitatis peruenient. Quamobrem nolo me duce, supplicij uos ad fraudem deduci: ut ego ad pristinū statum recidam casus. Nunc igitur si lingua est concertandum: innocentiæ uirtute fretus supero. si facta compensanda sunt: conferamus æquitatem. si uiolentiæ impetu opprimimur: decedam pro omnibus unus tribunitio furori: quoniam laborem pro cunctis ferre consueui. Si igitur aliquo tempore his hominibus consuluistis: quorum animus est religionis pietate defunctus: debetis mihi quoq; prospicere: qui numini deorū consecratum, sartum tectum ab omni periculo conseruaui: & uos ut tutam tranquillamq; fortunam traheretis, mea perfeci uigilantia. Nam me quem pauloante fortuna erexerat ad gloriam: uirtus extulit ad laudem: populus tribuit honorem: eundem tribuni furor exagitatus depulit ad calamitatem. & quoniam animaduertistis illā conspirationem conflatam ita esse restinctam: ut nulla scintilla compareat incendij: uos quoq; Tribunitiam sedate temeritatem. qui nunc se mihi inimicum ostendit: se prius esse uestrum confessus est inimicum. ne rei

crudelitas experrecta in me, in uos conualescat: & calamitas remorata lõgius serpat: atq; progrediatur præcauete. nunc uel solus defectus ad calamitatem, uel primus uocatus ad tale periculum, omnium animos iure debeo commouere. omnia sunt immutata. manus ad demonstrandam religantur iniuriam: lingua inciditur ad deplorandam calamitatem: animus præcluditur ad exponendam rei indignitatem. humilitatem generis obijciunt nobis: qui nouam rationem suscitant: ueteres maiorum obterunt laudes. Sed quid ego plura de illorum aut in me maledictis, aut in uos scelerate loquar factis? quorum cognita improbitas, me tacente coarguitur turpitudine uitæ: ut de ijs non sit necesse inimicos prædicare: de quorum scelere ne amici quidem, aut ipsi possunt negare. Vos ego appello: quorum de me maxima est potestas: apud uos loquor de mea calamitate: quos habui semper innocentiæ & uirtutis meæ testes. Igitur ex ciuitate benemeritus de Rep. ciuis exturbatur? innocens expellitur? consularis homo, nõ minimis facultatibus usus, quondam amicorum multorum præsidio munitus, nunc partim ab inuidis, partim ab inimicis circũuentus eget indigne? huic si opem non tuleritis in periculo capitis: uos credo retinebitis uestram libertatem? qui neq; tanta ualetis authoritate: neq; tantorum officiorum impensam egistis in patriam. mihi credite, hoc in uno incommodum confirmatum, multorum infirmabit incolumitatem: et si initio non erit refutatum: impune ad omniũ perniciem conualescet. proinde aut in meo periculo salutem integram præstate communem: aut in uestris hoc idem incommodum expectate fortunis. Nemo tam perdita authoritate, tam facinorosa iuuentus est uita: qui

cum de scelere fateretur: non tamen sententijs prius iudicum conuinceretur: quàm supplicio addiceretur: ego repente ui tribunitia correptus, non modo loquendi libere in iudicio, sed ne consistendi quidem in ciuitate habeo potestatem. eijcior non solum sine teste, sine indice, sine crimine, sed sine etiam scelere, sine accusatore. hostibus in bello qui dissident uoluntate: dimicant armis: uitam quotidie oppugnant: in ipsa acie, cum praeliantur: licet loqui: licet disputare. mihi in pace ciui, qui perditorum hominum fregi furorem, pro fortunis meis apud uos loqui non licebit? serui qui ad supplicium caesi uerberibus trahuntur: apud eos saepe disputant: quos necare uoluerunt. ego consularis apud uos non loquar: quos conseruaui? tacebo: si necesse est: tacebo inquam animo aequo: quoniam uirtus mea me tacente agit causam meã. Itaq; ut ego in concione mea nihil ponam de rebus meis gestis: tamen in animis & memoria uestra largiter relinquã. isti modo uideant: qua ratione hãc inultam meã fugam ferre possint. & enim si à me, ut isti existimant, Lentuli mortui sordes, si Catilinae notissimus furor, si amentia Cethegi, si luxuries ac stupra Caßij penas repetũt: profecto istis hora nulla, eiecto Tullio, uacua periculo aut periculi expectatione relinquetur. itaq; illi in dies non meis insidijs, quae nullae à me parãtur: sed suorum scelerum conscientia cruciati, mihi absenti et populo Ro. poenas dabunt. Quas ob res ego inimicorum amentiae, cupiditatiq; paucorum, omnium salutis causa decedam: neq; eo deducam: aut progredi patiar: ut opera mea manus inter uos conseratis: caedesq; ciuium inter se fiat: multoq; potius ipse patria liberisq; meis carebo: quàm propter unum me uos de fortunis uestris Reiq; p. dimi

cetis. sic enim ab initio fui animatus: ut non magis me mea causa putarem esse natum: quàm Reip. procreatum. sed illud queror: quod non iam ad unius perniciem, sed ad uniuersorum instruitur calamitatem: conqueri, commiserari, dicere, expurgare, suspicionem dimouere, crimen diluere, non licere: ore oppresso ceruices esse praebendas. quae tamen omnia iam non sunt tam calamitosa: quod mihi sunt subeunda: q̃ perniciosa: quod in Remp. sunt introducta. Quamobrem statutum est atq; decretum in his temporibus ciuitatis omnia perpeti: quae uolet furor libidinosus. uim uolunt afferre. praesto sum. eijcere uolunt. exeo indicta causa. nolunt audire. causam non dico. aliud quippiam conantur. agant. nihil duri, nihil acerbi mihi erit, quod Remp. tutabitur. nó enim illis uictus caedo: sed incolumibus uobis me cõdono. neq; enim mors miseranda est, quae ob Remp. capitur: neque exilium turpe: quod uirtute suscipitur: cum praesertim nonnullam hae poenae habeant in se consolationem. nã uitam si eripiunt: non adiment gloriam immortalem. si exilio mulctabunt corpus: non animum à Rep. remouebunt. nam ubicunq; ero: hoc cogitabo: haec semper cura mea erit: meq; uobis ereptum: non à uobis repudiatum existimabo. illud ab uniuersis postulo: petoq; si dũ in ciuitate manere licitum est: nemini iniuste periculũ creaui: nemini innocenti fui calamitati: si omnibus auxilio praesidioq; esse consueui: plurimosq; in hac ciuitate sum tutatus: uti uos liberos meos in uestrã fidem recipiatis: eosq; defendatis: ne'ue inimicos meos in familiã nostrã longius progredi patiamini. utiq;, siue hinc abiero: siue ero hic oppressus: ea maneat opinio, & existimatio: quae uirtute parta: non quae infelicitate illata est.

Nunc ego te Iupiter Optime maxime, cuius nutu, ac ditione sola terrarum gubernantur: teq; particeps connubij, socia regni, Regina Iuno, teq; Tritonia, armipotens, Gorgona, Pallas, Minerua, cæteriq; dij, deæq; immortales, qui excellenti tumulo ciuitatis sedem Capitolij in saxo incolitis constitutam: ut non solum cunctam intueri, sed etiam tueri possitis ciuitatem: à quorum ego quondam altaribus impiam manum ciuium remoui: à quorum templis, meo periculo, funestam facem repuli: ne illustrissimum orbis terrarum monumentum cum principe omnium terrarum occideret ciuitate: teq; Iupiter Stator, quem uere huius imperij statorem maiores nostri nominauerunt: cuius in templo hostilem impetum Catilinæ repuli à muris: cuius templum à Romulo uictis Sabinis in palatij radice cum uictoria est collocatum: oro atq; obsecro, ferte opem pariter Reip. cunctæq; ciuitati, meisq; fortunis: resistite tribunitio furori: fauete innocentiæ: subuenite solitudini: misereminі senectutis: nolite eum supplicem à uobis absterrere: & excludere: qui in suo magistratu funestam facem à uestris repulit templis. si C. Mario auxilio fuistis: quod in cliuo Capitolino improborum ciuium cædem fecerat: si P. Scipioni: quod Annibalis furibūdam mentem à uestris repulit templis: si deniq; Cn. Pompeio: quod terra mariq; hostes reddidit pacatos: sic nunc, in meis calamitatibus aliquam ferte opem diuinam: ut sæpe multorum in periculis fecistis: sic nūc, in meis miserijs diuinum aliquod auxiliū, et numen ostendite. Deinde uos, quorū potestas proxime ad deorū immortaliū numē accedit: oro atq; obsecro: quibus sigillatim sæpe supplex ad pedes iacui: ut eum, quem singuli stratum, atq; abiectū

sublevastis: nunc universi conservatum uelitis. si neminē unquam uestrum læsi: si nemini innocenti obfui: si etiā è contrario, ut quisq; auxilium meū desideravit: opem ferre non dubitaui: si deniq; quæcunq; administraui: ex uestra authoritate et patrum conscriptorū uolūtate feci: si malui inimicorum cupiditati, q̄ Reip. & legitimæ authoritati pœnas sufferre: ut existimetis ex illo crudelissimo inimicorū impetu ereptum, in antiquū statum dignitatis restitui conuenire. Sed quoniam neq; mihi libere loquendi, neq; uobis clementer audiendi, neq; omnino iudicandi, paucorū furore, et audacia facta est potestas: sed oppressa est Resp. armis: metu debilitata seruili: uti liberum spiritum ducendi nullam habeat potestatem: cædam inermis armatis, innocens nocentibus, priuatus furibūdo magistratui. Neq; enim Q. Metellus quicquā de uirtute sua detraxit: quod cessit L. Saturnino furenti: neq; C. Cotta: quod Q. Varroni tribuno plebis, inferiore genere orto cædendū putauit: neq; C. Marius: qui quantas res gesserit, uestra uobis libertas indicio esse poterit. neq; uero M. Tullius suum animū à uestra abalienauit potestate: cum præcipuū uobis obsidem sui animi, uestram reliquerit libertatem. Quāobrem testor deos, deasq; omnes immortales, uestrasq; maxime mentes: me non uitæ turpitudine, non pro magnitudine scelerum, non propter reliquæ ætatis infamiam, pœnas iure & lege persoluere: sed propter uirtutis inuidiam, propter iucundissimam ingenij laudē, propter magnitudinē rerū gestarū crudelissime ciuitate priuari. Quod si idem accidit Q. Cepioni: si Mancino, Statilio: mihi quoq; hoc accidisse non magnopere erit mirandum: cū præsertim non generis antiquitate, sed uirtutis ornamē

tis summam laudem sim consecutus. Nūc ego uos Equites Ro. obtestor: quorum uirtute, nomen Romanum uictoriam cum laude possidet coniunctam: quorum factis gloriantur ciues: lætantur socij: gemunt hostes: ut si erga uos omni tempore optime fui animatus: si mea pericula neglexi: dum timorem à patria propulsarem: si æque liberis uestris prospexi: ac uos parentibus consuestis: ut nunc me uelitis uestris opibus defensum, incolumē in hac ciuitate retinere: quæ, cum à scelerata coniuratione esset incensa: meo luctu ac labore restincta est: nec patiamini me à liberis meis abstractum, à coniuge abreptum, ab aris focisq; innocentē proiectum, uitam degere in exilio: miserrimi mortalis casum subire. proijcitur Tullius in exilium. itaq; nimirum innocens ab inimico, religiosus à scelerato, beniuolus huic ciuitati ab hoste. O misera uitæ ratio: quæ tam diu resides in uoluptate: quādiu fortunæ poscit libido. ego'ne inimicus huic ciuitati? quamobrem? quia inimicos necaui. ego'ne hostis? quid ita? quia hostes interfeci. Eheu conditionem huius temporis. antea gloria & laude dignissimi ducebantur: qui hæc perfecerunt. nunc scelerati & parricidæ esse dicūtur, qui hæc administrarunt. sint sanè scelerati: superet istorum uictoria: si modo uictoria appellanda est, in qua ciuitatis inest luctus: habeant hanc palmā ex innocentis cruore. tantum à uobis illud Equites Ro. peto, & rogo: ut quem sæpenumero uestra laude cohonestatis: eundem in dubijs uitæ periculis uestra uirtute conseruetis.

AD QVIRITES POST REDITVM. ORATIO XXVIII.

q Vod precatus à Ioue Optimo Maximo, cæteris'q; dijs imortalibus sum Quirites, eo tẽpore, cum me, fortunas'q; meas pro uestra incolumitate, ocio, concordia'q; deuoui: ut si meas rationes unquam uestræ saluti antepoſuiſſem: ſempiternam pœnam ſuſtinerem mea uoluntate ſuſceptam: ſin & ea, quæ ante geſſeram, conſeruandæ ciuitatis cauſa geſſiſſem: & illam miſeram profectionem, ueſtræ ſalutis gratia ſuſcepiſſem: ut quod odium ſcelerati homines, & audaces in Remp. & in omnes bonos conceptum iamdiu continerent: id in me uno potius, quàm in optimo quoq;, & in uniuerſa ciuitate deficeret: hoc ſi animo in uos, liberos'q; ueſtros fuiſſem: ut aliquando uos, patres'q; conſcriptos, Italiam'q; uniuerſam, memoria mei, miſericordia, deſiderium'q; teneret: eius deuotionis me eſſe cõuictum iudicio deorum immortalium, teſtimonio Senatus, cõſenſu Italiæ, confeſſione inimicorum, beneficio diuino immortali'q; ueſtro maxime lætor Quirites. Etſi homini nihil eſt magis optandũ: quàm proſpera æquabilis, perpetua'q; fortuna, ſecundo uitæ ſine ulla offenſione curſu: tamen ſi mihi tranquilla, & placata omnia fuiſſent: incredibili quadam, & penè diuina, qua nunc ueſtro beneficio fruor: lætitiæ uoluptate caruiſſem. quid dulcius hominum generi à natura datum eſt: quàm ſuì cuiq; liberi? mihi uero, & propter indulgentiam meam, et propter excellens eorum ingenium, uita ſunt mea cariores. tamen non tanta uoluptate erant ſuſcepti: quanta

nunc sunt restituti. nihil cuiquam fuit unquam iucundius: quàm mihi meus frater. non tam id sentiebam cum fruebar: quàm tunc, cum carebam: et posteaquam uos me illi, & mihi eum reddidistis. res familiaris sua quenq; delectat. reliquæ meæ fortunæ recuperatæ plus mihi nunc uoluptatis afferunt: quàm tunc incolumes afferebant. amicitiæ, consuetudines, uicinitates, clientelæ, ludi denique, & dies festi, quid haberent uoluptatis, carendo magis intellexi, quàm fruendo. iam uero honos, dignitas, locus, ordo, beneficia uestra, quanquam mihi semper clarissima uisa sunt: tamen ea nunc renouata illustriora uidentur: quàm si obscurata non essent. ipsa autem patria, dij immortales, dici uix potest: quid charitatis, quid uoluptatis habet? quæ species Italiæ? quæ celebritas oppidorum? quæ forma regionum? qui agri? quæ fruges? quæ pulchritudo urbis? quæ humanitas ciuium? quæ Reip. dignitas? quæ uestra maiestas? quibus ego omnibus antea rebus sic fruebar: ut nemo magis. sed tanquam bona ualitudo iucundior est eis: qui è graui morbo recreati sunt: quàm qui nunquam ægro corpore fuerunt. sic ea omnia desiderata magis, quam assidue percepta, delectant. Quorsum igitur hæc disputatio? quorsum? ut intelligere possitis: neminem unquam tanta eloquentia fuisse: neq; tam diuino atq; incredibili genere dicendi: qui uestrorũ magnitudinem multitudinemq́; beneficiorũ, quæ in me, fratremq́; meum, librosq́; nostros contulistis: nonmodo augere, aut ornare oratione, sed enumerare, aut consequi possit. A' parentibus, id quod necesse erat: paruus sum procreatus. à uobis natus sum Consularis. illi mihi fratrem incognitum, qualis futurus esset: dederunt. uos spectatum &

incredibili pietate cognitum reddidistis. Rēp. illis accepi temporibus eam: quæ pene amissa est. à uobis eam recuperaui: quam aliquando omnes unius opera seruatam iudicauerunt. Dij immortales mihi liberos dederunt. uos reddidistis. multa præterea à dijs immortalibus optata consecuti sumus. nisi uestra uoluntas fuisset: omnibus diuinis muneribus caruissemus. uestros deniq; honores, quos eramus gradatim singulos assecuti: nunc à uobis uniuersos habemus. ut quantum antea parentibus, quantum dijs immortalibus, quantum uobis metipsis, tantum hoc tempore uniuerso cuncta Populo Ro. debeamus. nam cum in ipso beneficio uestro tanta magnitudo est: ut eam complecti oratione non possim: tum in studijs uestris tanta animorum declarata est uoluntas: ut non solum calamitatem mihi detraxisse, sed etiā dignitatem auxisse uideamini. Non enim pro meo reditu, ut P. Popilij nobilissimi hominis adolescentes filij, & multi præterea cognati, atq; affines deprecati sunt: non, ut pro Q. Metello clarissimo uiro iam spectata ætate filius, non L. Dalmaticus Consularis, summa authoritate uir, non Q. Metellus Censorius, non eorum liberi, non Q. Metellus nepos, qui tum Consulatum petebat: non sororum filij Luculli, Seruilij, Scipiones: permulti enim tum Metelli, aut Metellorum liberi pro Q. Metelli reditu uobis, ac patribus uestris supplicauerunt. quod si ipsius summa dignitas, maximæq; res gestæ non satis ualerent: tamen filij pietas, propinquorum preces, adolescentium squalor, maiorum natu lachrymæ, Populum Ro. mouere potuerunt. Nam C. Marij, qui post illos ueteres clarissimos Consulares, uestra patrumq; memoria, tertius ante me Consularis, subijt indignissimam

fortunam præstantissima sua gloria: dissimilis fuit ratio. non enim ille deprecatione rediit: sed in dissensu ciuium, exercitu se, armisq; reuocauit. me autem nudum a propinquis, nulla cognatione munitum, nullo armorum ac tumultus metu, Cn. Pisonis generi mei diuina quædam & inaudita authoritas, atq; uirtus, fratrisq; mei miserrimi, atq; optimi quotidianæ lachrymæ, sordesq; lugubres a uobis deprecatæ sunt. frater erat unus: qui suo squalore uestros oculos inflecteret: qui suo fletu desideriũ mei, memoriamq; renouaret: qui statuerat Quirites, si uos me sibi nõ reddidissetis: eãdẽ subire fortunam: et tanto in me amore extitit: ut negaret fas esse nonmodo domicilio, sed ne sepulchro quidem se a me esse seiunctum. pro me præsente Senatus hominumq; præterea uiginti milia uestem mutauerunt. pro eodem me absente unius squalorem sordesq; uidistis. unus hic qui domi, qui in foro posset esse: mihi pietate filius inuẽtus est: beneficio parens: amore idem, qui semper fuit, frater. nam coniugis miseræ squalor, & luctus, atq; optimæ filiæ mœror assiduus, filijq; parui desiderium mei, lachrymæq; pueriles, itineribus necessarijs, aut magnam partem lectis, ac tenebris continebantur. Quare hoc maius est in nos uestrũ promeritum: quod nõ multitudini propinquorum, sed nobismetipsis nos reddidistis. Sed quemadmodum propinqui, quos ego parare non potui: mihi ad deprecandã calamitatem meam non affuerunt: sic illud, quod mea uirtus præstare debuit: adiutores, authores, hortatoresq; ad me restituendũ ita multi fuerunt: ut longe superiores omnes hac dignitate copiaq; superarem. nunquam de P. Popilio clarissimo, atq; fortissimo uiro, nunquam de Q. Metello nobilis-

ſimo, et conſtantiſſimo ciue, nũquam de C. Mario cuſtode ciuitatis, atq; Imperij ueſtri in Senatu mentio facta eſt. tribunitijs ſuperiores illi rogationibus, nulla authoritate Senatus ſunt reſtituti. Marius uero nonmodo non à Senatu, ſed etiam oppreſſo Senatu eſt reſtitutus. nec rerũ geſtarum in reditu C. Marij memoria, ſed exercitus atq; arma ualuerunt. at de me ut ualeret: ſemper Senatus flagitauit: ut aliquando perficeretur: cum primũ licuit: frequentia, atq; authoritate perfecit. nullus in eorum reditu motus municipiorum, & coloniarum factus eſt. at me in patriam ter ſuis decretis Italia cuncta reuocauit. illi inimicis interfectis magna tum ciuium cæde facta reducti ſunt. ego ijs à quibus eiectus ſum, prouincias obtinentibus, inimico hoc optimo uiro, & mitiſſimo altero conſule referente reductus ſum. cum is inimicus, qui ad meam perniciem uocem ſuam communibus hoſtibus præbuiſſet: ſi ritu * duntaxat uiueret: re quidem infra omnes mortuos amandatus eſſet. Nũquam de Popilio L. Opimius fortiſſimus Conſul, nunquam de Q. Metello nonmodo C. Marius, qui erat inimicus: ſed ne is quidem, qui ſecutus eſt, M. Antonius homo eloquentiſſimus, cum A. Albino Collega Senatum, aut populum eſt cohortatus. at pro me ſuperiores Conſules ſemper ut referrent efflagitati ſunt. ſed ueriti ſunt ne cauſa gratiæ facere uiderentur: quod alter mihi affinis erat: alterius cauſam capitis receperam: qui prouinciarum federe irretiti, totum illum annum querelas Senatus, luctum bonorum, Italiæ gemitum pertulerunt. calendis uero Ianu. poſtea quàm orba Reſp. Conſulis fidem tanquam legitimi tutoris implorauit: P. Lentulus Conſul parens, deus, ſalus noſtræ uitæ, fortunæ, memoriæ, no

minis, simulac de solenni religione retulit: nihil humanarum rerum sibi prius, quàm de me, agendum iudicauit. atq; eo die confecta res esset: nisi is Tribunus plebis, quem ego maximis beneficijs quæstorem Consul ornaueram: cum & cunctus ordo, & multi eum summi uiri orarent: & Cn. Oppius socer, optimus uir, ad pedes flens iaceret: noctem sibi ad deliberandum postulasset: quæ deliberatio non in re delenda, quemadmodum nonnulli arbitrabantur: sed, ut patefactum est: in augenda mercede consumpta est. postea res acta est in Senatu alia nulla: cum uarijs rationibus impediretur. & uoluntate tamen perspecta Senatus, caussa apud uos mense Ian. deferebatur. hic tantum interfuit inter me et inimicos meos. ego cum homines in tribunali Aurelio palàm conscribi, centuriariq; uidissem: cum intelligerem ueteres ad spem cædis Catilinæ copias esse reuocatas: cũ uiderem ex ea parte homines, cuius partis principes nos numerabamur: partim, quod mihi inuiderent: partim, quod sibi timerent: aut proditores esse, aut desertores salutis meæ: cum duo Cõsules empti pactione prouinciarum, authores se inimicis Reip. tradidissent: cum egestatem, auariciam, libidines suas uiderent expleri non posse: nisi me constrictum domesticis hostibus dedidissent: cum Senatus Eqtesq; Ro. flere pro me ac mutata ueste uobis supplicare edictis atq; imperijs uetarentur: cum omnium prouinciarum pactiones, cum omnia cum omnibus fœdera, reconciliationes gratiarum, sanguine meo sanciretur: cum omnes boni non recusarent, quin uel pro me, uel mecum perirent: armis decertare pro mea salute nolui: quod potui: quoniam & uincere, & uinci luctuosum Reipu. fore putaui. At inimici mei mense

Ianu. cum

Ianu. cum de me ageretur: corporibus ciuium trucidatis, flumine sanguinis meum reditum intercludendum putauerunt. itaq;, cum ego abfui, eam Remp. habuistis: ut æque me, atq; illam restituendam putaretis. ego autem in qua ciuitate nihil ualeret Senatus: omnis esset impunitas: nulla iudicia: uis, & ferrum in foro uersarentur: cum priuati se parietum præsidio non legum tuerentur: Tribuni pl. uobis inspectantibus uulnerarentur: ad magistratuum domos cum ferro, & facibus iretur: Consulis fasces frangerentur: deorum immortalium templa incenderentur: Remp. nullam esse putaui. itaq; neq; Rep. exterminata, mihi locum in hac urbe esse duxi: nec si illa restitueretur: dubitaui qn me secum ipsa reduceret. An ego cum mihi esset exploratissimum: P. Lentulum proximo anno Consulem futurum: qui illis ipsis Reip. periculosissimis temporibus Aedilis curulis me Consule omnium meorum consiliorum particeps, periculorumq; socius, fuisset: dubitarem quin is me confectum Consularibus uulneribus Consulari medicina ad salutem reduceret? hoc duce, collega autem eius clementissimo, atque optimo uiro primo non aduersante, post etiam adiuuante, reliqui magistratus penè omnes fuerunt defensores salutis meæ. ex quibus excellenti animo, uirtute, authoritate, præsidio, copijs T. Annius, & P. Sextius, præstanti in me beniuolentia, & diuino studio extiterunt. eodemq; P. Lentulo authore, & pariter referente Collega, frequentissimus Senatus uno dissentiente, nullo intercedēte, dignitatem meam quibus potuit uerbis amplissimis, ornauit: salutem uobis, municipijs, colonijsq; omnibus commendauit. ita me nudum à propinquis, nulla cognatione munitum, Consules, Præ

tores, Tribuni plebis, Senatus, Italia cuncta semper a uobis deprecata est: deniq; omnes, qui uestris maximis beneficijs honoribusq; sunt ornati: producti ad uos ab eodem, non solum ad me conseruandum uos cohortati sunt: sed etiam rerum mearum gestarum authores testes, laudatoresq; fuerunt. quorum princeps ad cohortandos uos, & rogandos fuit, Cn. Pompeius, uir omnium, qui sunt: fuerunt: erunt: uirtute, sapientia, ac gloria princeps. qui mihi unus uni priuato amico, eadem omnia dedit: quæ uniuersæ reipublicæ: salutem, ocium, dignitatem. cuius oratio fuit, quemadmodũ accepi, tripartita. primum uos docuit, meis consilijs remp. esse seruatam: causamq; meam cum communi salute coniunxit: hortatusq; est: ut authoritatem Senatus, statum ciuitatis, fortunas ciuis benemeriti, defenderetis. tum in perorando posuit: uos rogari à Senatu: rogari ab equitibus: rogari ab Italia cuncta. deniq; ipse ad extremum pro mea uos salute non rogauit solum: uerum etiam obsecrauit. huic ego homini Quirites tantum debeo: quantum hominem homini debere uix fas est. huius consilia, P. Lentuli sententiam, Senatus authoritatem uos secuti, in eo me loco, in quo uestris beneficijs fueram: ijsdem Centurijs, quibus collocaratis: reposuistis. Eodem tempore audistis eodem ex loco summos uiros ornatissimos, atq; amplissimos homines, principes ciuitatis, omnes Consulares, omnes prætorios eadem dicere: ut omnium testimonio per me unum Remp. conseruatam esse constaret. Itaq; cum P. Seruilius grauissimus uir & ornatissimus ciuis dixisset, opera mea Remp. incolumem magistratibus deinceps traditam: dixerunt in eandem sententiam cæteri. sed audistis eo tempore clarissimi uiri

non solum authoritatem, sed etiam testimoniũ, L. Gellij: qui quia suam classem attentatam magno cum suo periculo pene sensit: dixit in concione uestra, si ego Consul, cum fui, non fuissem: Remp. funditus interituram fuisse. En ego tot testimonijs Quirites, hac authoritate Senatus, tanta consensione Italiæ, tanto studio bonorum omnium, agente P. Lentulo, consentientibus cæteris magistratibus, deprecante Cn. Pompeio, omnibus hominibus fauentibus, dijs deniq; immortalibus frugum ubertate, copia, uilitate, reditum meum comprobantibus, mihi, meis, Reip. restitutus, tantum uobis, quantum facere possum Quirites, pollicebor. primum qua sanctissimi homines pietate erga deos immortales esse solent: eadem me erga populum Ro. semper fore: numenq; uestrum æque mihi graue, & sanctum, ac deorum immortalium in omni uita futurum. deinde, quoniam me in ciuitatem Resp. ipsa reduxit: nullo me loco Reip. defuturum. Quod si quis existimat, me aut uolũtate esse mutata, aut debilitata uirtute, aut animo fracto: uehementer errat. mihi quod potuit uis, & iniuria, & scelerato rum hominum furor detrahere: eripuit: abstulit: dissipauit. quod uiro forti adimi non potest: id mihi manet: & permanebit. uidi ego fortissimum uirum municipem meum, C. Marium, quoniam nobis quasi aliqua fatali necessitate, nõ solum cum his, qui hæc delere uoluissent: sed etiam cum fortuna, belligerandum fuit: eũ tamen uidi cum esset summa senectute: nonmodo non infracto animo propter magnitudinem calamitatis: sed confirmato atq; renouato. quem egomet dicere audiui: tum se fuisse miserum: cum careret patria: quam obsidione liberauisset: & cum sua bona possideri ab inimi

cis, ac diripi audiret: cum adoleſcentem filium uideret eiuſdem ſocium calamitatis: cum in paludibus demerſus concurſu ac miſericordia Minturnenſium corpus ac uitam ſuam conſeruaret: cum parua nauicula traiectus in africam, quibus regna ipſe dederat: ad eos ſupplex, inopsq́; ueniſſet. recuperata uero ſua dignitate, ſe non commiſſurum: ut cum ea, quæ amiſerat: ſibi reſtituta eſſent: uirtutem animi non haberet: quam nunquã perdidiſſet. Sed hoc inter me, atq; illum intereſt: quod ille, qua re plurimum potuit, ea ipſa re inimicos ſuos ultus eſt: armis. ego qua conſueui utar pietate: quoniam illi arti in bello, ac ſeditione locus eſt: huic in pace, atque ocio. quanquam ille animo irato nihil niſi de inimicis ulciſcendis agebat. ego de ipſis inimicis tantum, quantum mihi Reſp. permittet, cogitabo. deniq; Quirites, quoniam me quatuor omnino genera hominum uiolarunt: unum eorum, qui odio Reip. quod eam ipſis inuitis, conſeruaram: inimiciſſimi fuerunt: alterum, qui per ſimulationem amicitiæ, nefarie me prodiderunt: tertium, qui cũ propter inertiam ſuam, eadem aſſequi non poſſent: inuiderent laudi, & dignitati meæ: quartum, qui cum cuſtodes Reip. eſſe debuerunt: ſalutem meam, ſtatum ciuitatis, dignitatem eius imperij, quod erat penes ipſos, uẽdiderunt: ſic ulciſcar facinora ſingula: quemadmodum à quibusq́; ſum prouocatus: malos ciues, Remp. benegerendo, perfidos amicos, nihil credendo, atq; omnia cauendo, inuidos, uirtuti & gloriæ ſeruiendo, mercatores prouinciarum, reuocando domum, atq; ab ijs prouinciarum rationem repetendo. Quanquam mihi maiori curæ eſt: quemadmodum quidẽ uobis, qui de me eſtis optime meriti: gratiam referam: quàm quemadmodum ini

micorum iniurias, crudelitatemq; persequar. etenim ulciscendæ iniuriæ facilior ratio est: quàm beneficij remunerandi. propterea quod superiorem esse contra improbos, minus est negocij: quàm bonis exæquari. tum etiam nec tam necessarium quidē est, male meritis referre quod debeas: quàm ut benemeritos colas. odium uel precibus mitigari potest: uel temporibus Reip. communiq; utilitate deponi: uel difficultate ulciscendi teneri: uel uetustate sedari. benemeritos quin colas, nec exorari fas est: neq; id Reip. repetere utcunq; necesse est: neq; est excusatio difficultatis: neq; æquum est tempore, et die memoriā beneficij diffinire. postremo qui in ulciscendo remissior fuit: mox aperte laudatur. at grauissime uituperatur: qui in tantis beneficijs, quanta uos in me contulistis: remunerādis est tardior: neq; solum ingratus, quod ipsum graue est: uerum etiam impius appelletur necesse est. Atqui in officio persoluendo dissimilis ratio pecuniæ debitæ est: propterea, quod pecuniam qui retinet: non dissoluit: qui reddidit, non habet. gratiam, & qui retulit, habet: et qui habet, dissoluit. quapropter memoriam uestri beneficij colam beniuolentia sempiterna, nō solum dum anima exuperabo mea: sed etiam cum mortuo monumenta uestri in me beneficij permanebunt. in referenda autem gratia hoc uobis repromitto: semperq; præstabo: mihi neq; in consilijs de Rep. capiundis, diligentiam, neq; in periculis à Rep. propulsandis, animum, neq; in sententia simpliciter referenda, fidem, neq; in hominum uoluntatibus pro Rep. ledendis, libertatem, nec in perferendo labore, industriam, nec in uestris commodis augendis, gratam animi beniuolentiam defuturam. atque hæc cura Quirites erit infixa ani-

imo meo sempiterna: ut cum uobis, qui apud me deorum immortalium uim & numen tenetis: tum posteris uestris, cunctisq; gentibus, dignissimus ea ciuitate uidear: quæ suam dignitatem non posse tenere se, nisi me recuperasset, cunctis suffragijs iudicauit.

POST REDITVM IN SENATV. ORATIO XXIX.

I patres conscripti pro uestris immortalibus in me, fratremq; meum, liberosq; nostros meritis, parum uobis cumulate gratias egero: quæso, obtestorq;, ne meæ naturæ potius, quàm magnitudini uestrorum beneficiorum id tribuendũ putetis. quæ enim tanta potest existere ubertas ingenij? quæ tanta dicendi copia? quod tam diuinum, atq; incredibile genus orationis? quo quisquam possit uestra in nos uniuersa promerita, non dicam complecti orando, sed percensere numerando? qui mihi fratrem optatissimum, me fratri amantissimo, liberis nostris parentes, nobis liberos, qui ordinem, qui fortunas, qui amplissimam Rempublicam, qui patriam, qua nihil potest esse iucundius: qui deniq; nosmetipsos nobis reddidistis. Quod si parentes carissimos habere debemus: quod ab ijs nobis uita, patrimonium, libertas, ciuitas tradita est: si deos immortales: quorum beneficio & hæc tenuimus: & cæteris rebus aucti sumus: si Populum romanũ: cuius honoribus in amplissimo consilio, & in altissimo gradu dignitatis, atq; in hac omnium terrarũ arce collocati sumus: si hunc ipsum ordinem: à quo sæpe magnificentissimis decretis sumus honestati: immensum quiddam, & infinitum est: quod uobis debeamus: qui uestro singulari studio atq; consensu parentum beneficia, deorum immortalium munera, Populi Ro. honores, uestra de me

multa iudicia, nobis omnia uno tempore reddidistis. ut cum multa uobis, magna populo romano, innumerabilia parentibus, omnia dijs immortalibus debeamus: hæc antea singula per illos habuerimus: nunc uniuersa per uos recuperauerimus. Itaq; P. C. quod ne optandum quidem est homini: immortalitatem quandam per uos adepti uidemur. quod enim tempus erit unquã? quo uestrorum in nos beneficiorum memoria, ac fama moriatur? qui illo ipso tempore, cum ui, ferro, metu, minis obsessi teneremini: non multo post discessum meum uniuersi me reuocauistis, referente L. Mummio fortissimo, atq; optimo uiro: quẽ habuit ille pestifer annus maxime fidelem, et minime timidum si dimicare placuisset: defensorem salutis meæ. posteaquam, uobis potestas decernendi non est permissa per eum tribunũ plebis: qui cum per se Remp. lacerare nõ posset: sub alieno scelere deleuit: nunquam de me siluistis: nunquam meam salutem non ab his consulibus, qui uendiderant: flagitauistis. itaq; uestro studio, atque authoritate perfectum est: ut ille ipse annus, quem ego mihi, quàm patriæ malueram esse fatalem: hos Tribunos haberet: qui promulgarent de salute mea: & ad uos sæpenumero referrent. nam consules modesti, legumq; metuentes, impediebantur lege, non ea quæ de me, sed ea quæ de ipsis lata erat. cum meus inimicus promulgauit: ut si reuixissent hi, qui hæc penè delerunt: tum ego redirẽ. quo facto utrunq; confessus est: & se illorum uitam desiderare: & magno in periculo Remp. futuram: si aut hostes, atq; interfectores Reip. reuixissent: aut ego non reuertissem. Itaq; illo ipso anno, cum ego cessissem: principes autem ciuitatis, non legum præsidio, sed parie-

tum, uitam suam tuerentur: Respublica sine consulibus esset: neq; solum parentibus perpetuis, uerum etiam tutoribus annuis esset orbata: sententias dicere prohiberemini: caput meæ proscriptionis recitaretur: nunquam dubitastis meam salutem cum communi salute coniungere. Postea uero quàm singulari, et præstantissima uirtute P. Lentuli Consulis, ex superioris anni caligine, & tenebris lucem in Rep. Cal. Ianu. respicere cœpistis: cum Q. Metelli nobilissimi hominis, atq; optimi uiri summa dignitas, cum Prætorum, Tribunorum penè omnium uirtus, & fides Reip. subuenisset: cum uirtute, gloria, rebus gestis, Cn. Pompeius omnium gentium, omnium sæculorum, omnis memoriæ facile princeps, tuto se in senatum uenire arbitraretur: tantus uester consensus de salute mea fuit: ut licet corpus abesset meum: dignitas iam in patriam reuertisset. quo quidem mense quid inter me & meos inimicos interesset, existimare potuistis. ego meam salutem deserui: ne propter me ciuiũ uulneribus Resp. cruentaretur. illi meum reditum non Populi romani suffragijs, sed flumine sanguinis intercludendum putauerunt. Itaq; postea nihil uos ciuibus, nihil socijs, nihil regibus respondistis: nihil Iudices sententijs, nihil populus suffragijs, nihil hic ordo authoritate declarauit: mutum forum, elinguem curiam, tacitam & fractam ciuitatem uidebatis. quo quidem tempore, cum is excessisset: qui cædi & flammæ uobis authoribus restiterat: cum ferro, & facibus homines tota urbe uolitantes, magistratuum tecta oppugnata, deorũ templa inflammata, summi uiri & clarissimi Consulis fasces fractos, fortissimi atque optimi Tribuni pl. sanctissimum corpus non solum tactum, ac uiolatum

manu, sed uulneratum ferro confectumq; uidistis. qua strage nonnulli permoti magistratus, partim metu mortis, partim desperatione Reip. paululum à mea causa recesserunt. reliqui fuerunt, quos neq; terror, nec uis, nec spes, nec metus, nec promissa, nec minæ, nec tela, nec faces à uestra authoritate, à populi Ro. dignitate, à mea salute depellerent. Princeps P. Lentulus parẽs ac deus nostræ uitæ, fortunæ, memoriæ, nominis, hoc specimen uirtutis, hoc indicium animi, hoc lumen consulatus sui fore putauit: si me mihi, si meis, si uobis, si Reip. reddidisset. Qui ut est designatus: nunquam dubitauit sententiam de salute mea, & de Rep. dignam dicere. cum à tribunis pl. uetaretur: cum præclarum caput recitaretur: ne quis ad uos referret: ne quis decerneret: ne disputaret: ne loqueretur: ne pedibus iret: ne scribendo adesset: totam illam, ut ante dixi, proscriptionem, non legem putauit: qua ciuis optime de Rep. meritus nominatim sine iudicio, una cum Senatu Reip. esset ereptus. ut uero inijt magistratum: non dicam quid egerit prius: sed quid omnino egit aliud: nisi ut me conseruato uestrã in posterum dignitatem authoritatemq; sanciret? Dij immortales quantum mihi beneficium dedisse uidemini: quod hoc anno P. Lentulus consul fuit: quo quanto maius dedissetis: si superiore anno fuisset. nec enim egu issem medicina consulari: nisi consulari uulnere concidissem. audieram ex sapientissimo homine, atq; optimo ciue, & uiro, Q. Catulo, non sæpe unum consulem improbum, duos uero nunquam, excepto illo Cesonino tempore fuisse. quare meam causam semper fore firmissimam dicere solebat: dum uel unus in Rep. esset Consul. quod uere dixerat: si illud de duobus Consulibus,

quod ante in Rep. non fuerat: perenne ac proprium manere potuisset. quod si Q. Metellus illo tempore Consul fuisset unicus: dubitatis quo animo fuerit in me conseruando futurus? cum in restituendo authorem fuisse ascriptoremq; uideatis? sed fuerunt duo Consules: quorum mentes angustæ, humiles, prauæ, oppletæ tenebris, ac sordibus, nomen ipsum consulatus, splendorem illius honoris, magnitudinem tanti Imperij, nec intueri, nec sustinere, nec capere potuerunt. non Consules, sed mercatores prouinciarum, ac uenditores uestræ dignitatis. quorum alter à me Catilinam amatorem suum multis audientibus, alter Cethegum consobrinum suum reposcebat. qui me duo scæleratissimi post hominum memoriam, non consules, sed latrones, nonmodo deseruerunt, in causa præsertim publica, & consulari: sed prodiderunt: oppugnarunt: omni auxilio nō solū suo, sed etiam uestro, cæterorumq; ordinum spoliatum esse uoluerunt. quorum alter tamen neq; me, neq; quenquam fefellit. quis enim ullam ullius boni spem haberet in eo? cuius primum tempus ætatis palàm fuisset ad omnes libidines diuulgatum: qui ne à sanctissima quidē parte corporis potuisset hominum impuram intemperantiam propulsare: qui cum suam rem non minus strenue, quàm postea publicam confecisset: egestatem, & luxuriam domestico lenocinio sustentauit: qui nisi in aram tribunatus confugisset: neq; uim prætoris, nec multitudinem creditorum, nec bonorum proscriptionem effugere potuisset: qui in magistratu nisi rogationem de piratico bello tulisset: profecto & egestate et improbitate coactus piraticam ipse fecisset: ac minore quidem Reip. detrimento: quàm quod intra mœnia nefarius hostis prædoq;

uersatus est. quo inspectante ac sedente, legem Tribunus pl. tulit: ne auspicijs obtemperaretur: ne obnunciare concilio, aut comitijs, ne legi intercedere liceret: ut lex Helia & Fusia ne ualerent: quæ nostri maiores certissima subsidia Reip. contra tribunitios furores esse uoluerunt. idemq; postea, cum innumerabilis multitudo bonorum de Capitolio supplex ad eum sordidata uenisset: cunq; adolescentes nobilissimi, cunctiq; Equites Ro. se ad lenonis impurissimi pedes abiecissent: quo uultu cincinnatus ganeo non solum ciuium lachrymas, uerum etiam patriæ preces repudiauit? neq; eo contentus fuit: sed etiam in concionem ascendit: eaq; dixit: quæ si eius uir Catilina reuixisset: dicere non esset ausus: se nonarũ decembrium, quæ me Consule fuissent: cliui Capitolini pœnas ab Equitibus Ro. esse repetiturum. neq; solum id dixit: sed quos ei commodum fuit, compellauit. L. uero iã eqtem Ro. præstanti dignitate hoĩem, et saluti meæ, pro familiaritate, reipublicæ, pro fortunis suis amicissimum, Consul imperiosus exire urbe iussit: & cum uos uestem mutandam censuissetis: cunctiq; mutassetis: atq; idẽ omnes boni iam ante fecissent: ille unguẽtis oblitus, cum toga pretexta, quam omnes Prætores, Aedilesq; tum abiecerant: irrisit squalorem uestrum, & luctum gratissimæ ciuitatis. fecit quod nemo unquã Tyrannus: ut quo minus occulte uestrum malum gemeretis, nihil diceret: ne aperte incommoda patriæ lugeretis: ediceret. Cum uero in Circo Flaminio non à Tribuno pl. Consul in concionem, sed à latrone Archipirata productus esset: primum processit, qua authoritate uir? uini, somni, strupi plenus: madenti coma: composito capillo: grauibus oculis: fluentibus buccis: pressa uoce &

temulenta, quod in ciuis indemnatos esset animaduersum: id sibi dixit grauis author uehementissime displicere. ubi nobis hæc authoritas tam diu tanta latuit? cur in lustris & helluationibus huius calamistrati saltatoris eximia uirtus tam diu cessauit? Nam ille alter Cesonius Caluentius ab adolescentia uersatus est in foro: cum eum præter simulatam irritamq; tristiciam nulla res commendaret: non consulis studium, non discendi initia rei militaris, non cognoscendorum hominum, non liberalitas. quem præteriens cum incultum horridum mœstumq; uidisses: etiam si agrestem, & inhumanum existimares: tamem libidinosum & perditum non dubitares. cum hoc homine, aut cum stipite æthiope, si in foro constitisses: nihil crederes interesse: sine sensu, sine sapore, elinguem, tardum, inhumanum, neglectum, cappadocem modo abreptum de grege uenaliū diceres. Idem domi quàm libidinosus? quàm impurus? quàm intemperans nō in auare cœptis, sed porrò intermissis uoluptatibus? cum uero literas studere incipit: & helluo immanis cum Græculis philosophari: tum est epicureus: non penitus illi disciplinæ quæcunq; est, deditus, sed captus uno uerbo uoluptatis. habet autem magistros non ex istis ineptis: qui dies totos de officio ac de uirtute disserunt: qui ad laborem, ad industriam, ad pericula pro patria subeunda, adhortantur: sed eos, qui disputent horam nullam uacuam uoluptate esse debere: in omni parte corporis semper oportere aliquod gaudium, delectationemq; uersari. his utitur quasi præfectis libidinum suarum: hi uoluptates omnes uestigant: atq; odorant: hi sunt conditores, instructoresq; conuiuij: ijdem expendunt atq; extimant uoluptates: sententiamq; di-

unt: & iudicant: quantum cuiq; libidini tribuendum esse uideatur. horum ille artibus eruditus, ita contempsit hanc prudentissimam ciuitatem: ut omnes suas libidines, omnia flagitia latere posse arbitraretur: si modo uultum importunum in forum detulisset. is non me, quanquam equidem non cognoram eum, propter Pisonum affinitatem, quam longe hinc ab hoc genere, cognatio materna Transalpini sanguinis abstulisset: sed uos, populumq; romanum non consilio, neq; eloquentia, quod in multis saepe accidit: sed rugis supercilioq; decepit. L. Piso tu ne ausus es isto oculo, non dicam isto animo, ista fronte, non uita, tanto supercilio, non enim possum dicere tantis gestis, cum Gabinio consociare consilia pestis meae? non te illius unguentorum odor, non uini anhelitus, non frons calamistri notata uestigijs, in eam cognitionem adducebat? ut cum illius re similis fuisses: frontis tibi integumento ad occultanda tanta flagitia diutius uti non liceret? cum hoc coire ausus es? ut Consularem dignitatem, ut Reip. statum, ut Senatus authoritatem, ut ciuis optime meriti fortunas prouinciarum foedere addiceres? te consule, tuis edictis, et imperijs, Senatui populoq; Ro. non est licitum, nonmodo sententijs, atq; authoritate sua, sed ne luctu quidem, ac uestitu Reip. subuenire. Capuae ne te putabas, in qua urbe Domicilium quondam superbiae fuit: consulem esse, sicut eras, eo tempore? an Romae? in qua ciuitate omnes ante uos Consules Senatui paruerunt? tu es ausus in Circo Flaminio productus cum tuo illo pari dicere, te semper misericordem fuisse? quo uerbo Senatum, atq; omnis bonos cum à patria pestem expellerent: crudeles demonstrabas fuisse. tu misericors me affinem tuum, quẽ comitijs, praeroga-

tiuæ primum custodem præfeceras: quem Cal. Ian. tertio loco sententiam rogaras: constrictum inimicis Reip. tradidisti. tu meũ generũ propinquum tuũ, tu affinem tuam filiam meam superbissimis & crudelissimis uerbis à genibus tuis repulisti. idemq́; tu clementia ac misericordia singulari, cum ego una cum Rep. non tribunitio, sed Consulari ictu concidissem: tanto scelere tantaq; intemperantia fuisti: ut ne unam quidem horã interesse paterere inter meam pestem, & tuam prædam: saltem dum conticesceret illa lamentatio, et gemitus urbis. non dum palàm factum erat concidisse Rẽpublicam: cum tibi arbitria funeris soluebãtur: uno eodemq; tempore domus mea diripiebatur: ardebat: bona ad uicinum Consulem de palatio, de Thusculano ad item uicinum alterum Consulem deferebantur: cum iisdem operis suffragium ferentibus, eodem gladiatore latore, uacuo non modo à bonis, sed etiam à liberis, atq; inani foro, ignaro Populo Ro. quid ageretur, Senatu uero oppresso, & afflicto, duobus impiis, nefariisq; Consulibus, ærarium, prouinciæ, Legiones, Imperia donabantur. Horum Consulum ruinas, uos Consules uestra uirtute fulsistis, summa Tribunorum, Prætorumq́; fide, & diligentia subleuati. Quid ego de præstantissimo uiro T. Annio dicam? aut quis de tali ciue satis digne unquam loquetur? qui cum uideret sceleratum ciuem, aut domesticum potius hostem, si legibus uti liceret: iudicio esse frangendum: sin ipsa iudicia uis impediret: ac tolleret: audaciam uirtute, furorem fortitudine, temeritatem consilio, manum manu, uim ui esse superandam: primo de ui postulauit. posteaquam ab eodem iudicia sublata esse uidit: ne ille omnia ui posset efficere, cura-

uit. qui docuit neq; tecta, neq; templa, neq; forum, neq; curiam, sine summa uirtute, ac maximis opibus, & copijs ab intestino latrocinio posse defendi. qui primus post meum discessum metum bonis, timorem huic ordini, seruitutem depulit ciuitati. Quam rationem pari uirtute, animo, fide, P. Sextius secutus, pro mea salute, pro uestra authoritate, pro statu ciuitatis nullas sibi inimicitias, nullam uim, nullos impetus, nullum uitæ discrimen uitandum unquam putauit. qui causam Senatus exagitatam concionibus improborum, sic sua diligentia multitudini commendauit: ut nihil tam populare, quàm uestrum nomen, nihil tam omnibus carum aliquando, quàm uestra authoritas uideretur. qui me cum omnibus rebus, quibus Tribunus pl. potuit, defendit: tum reliquis officijs iuxta, ac si meus frater esset: sustentauit. cuius ego clientibus, libertis, familia, copijs, literis, ita sum sustentatus: ut meæ calamitatis non adiutor solum, uerum etiam socius uideretur. Iam cæterorum officia studiaq; uidistis: quàm cupidus mei C. Cestilius, quàm studiosus uestri, quàm non uarius fuerit in causa. quid Mosopius? cui ego ipsi, parēti, fratriq; eius, sentio quantum debeā. qui cum mea sententia uoluntas eorum, in priuato iudicio esset offensa: publici mei beneficij memoria priuatam offensionem obliterauerūt. Iam T. Fadius, qui mihi Quæstor fuit: M. Curius, cuius ego patri Quæstor fui: studio, amore, animo huic necessitudini non defuerunt. multa de me C. Messinius, & amicitiæ & Reip. causa dixit: legem speciatim initio de salute mea promulgauit. Q. Fabricius, si quæ de me agere conatus est: ea contra uim & ferrum perficere potuisset: mense Ianu. nostrum statum recuperassem. quem

ſem. quem ad ſalutem meam uoluntas impulit: uis retardauit: authoritas ueſtra reuocauit. Iam uero Prætores quo animo in me fuerint uos exiſtimare potuiſtis: cũ L. Cecilius priuatim me ſuis omnibus copijs ſtuduerit ſuſtentare: publice promulgarit de ſalute mea cum collegis pene omnibus: direptoribus autem meorum bonorũ in ius adeundi poteſtatem nõ fecerit. M. autem Calidius ſtatim deſignatus, ſententia ſua, q̃ eſſet ſibi cara mea ſalus declarauit. omnia officia C. Septimij, Q. Valerij, P. Craſſi, Sex. Quintilij, C. Cornuti, ſumma & in me, & in remp. conſtiterunt. quæ cum libenter commemorẽ nõ ingratus: nemo enim gratiarum immemor, eſt gratus inuentus: nonnullorũ in me nefarie commiſſa prætereo. non eſt mei temporis iniurias meminiſſe: quas ego, etiam ſi ulciſci poſſem: tamen obliuiſci mallẽ. aliò transferenda mea tota uita eſt: ut bene de me meritis referã gratiã: cum apertis hoſtibus bellum gerã: timidis amicis ignoſcam: proditoribus meis, non indicem dolorem profectionis meæ: defenſores, reditus dignitate conſoler. Quod ſi mihi nullum aliud eſſet officium in omni uita reliquum: niſi ut erga duces ipſos, & principes, atq; authores ſalutis meæ, ſatis gratus iudicarer: tamen exiguum reliquæ uitæ tempus nonmodo ad referendam, uerum etiam ad commemorandam gratiam mihi relictum putarem. quando enim ego huic homini, ac liberis eius, quando omnes mei gratiam referent? quæ memoria? quæ uis ingenij? quæ magnitudo obſeruantiæ? tot tantisq; beneficijs reſpondere poterit? qui mihi primus afflicto, & iacenti, conſularem fidem, dexteramq; porrexit: qui me à morte ad uitam, à deſperatione ad ſpem, ab exitio ad ſalutem reuocauit. quanto amore in

me, studio in remp. fuit? ut excogitaret quemadmodum calamitatem meam nonmodo leuaret: sed etiam honestaret? quid enim magnificentius? quid praeclarius mihi accidere potuit? quàm quod illo petente uos decreuistis: ut cuncti ab omni Italia, qui remp. saluam uellent: ad me unum hominem fractum, & propè dissipatum restituendum & defendendũ uenirent. ut qua uoce à te * Romule post urbem conditam Cõsul usus esset pro uniuersa Rep. apud eos solum qui eius uocem exaudire possent: eadem uoce Senatus omnibus agris, atque oppidis, ciues, totamq; Italiam ad unius salutem defendendam excitaret. quid ego gloriosius meis posteris potui relinquere? quàm hoc Senatum iudicasse: qui ciuis me nõ defendisset: eum Rẽp. saluam noluisse. itaq; tantum uestra authoritas, tantum eximia Consulis dignitas ualuit: ut omne is flagitiũ se committere putaret: si quis non ueniret. Idemq; Consul, cum illa incredibilis multitudo Romam, et penè Italia ipsa uenisset: uos frequẽtissimos in Capitolium conuocauit. quo tempore quantam uim naturae bonitas haberet, aut uera nobilitas: intelligere potuistis. nam Q. Metellus, & inimicus, & frater inimici, perspecta uestra uoluntate, omnia priuata odia deposuit. quẽ P. Seruilius uir cum clarissimus, tum uero optimus, mihiq; amicissimus, et authoritatis, & orationis suae diuina quadam grauitate, ad sui generis communisq; sanguinis facta, uirtutesq;, reuocauit: ut haberet in consilio et fratrem ab inferis socium rerum mearum, & omnis Metellos praestantissimos ciuis, penè ex Acheronte excitatos: in quibus Numidicum illum Metellum: cuius quondam de patria discessus honestis omnibus luctuosus tandem uisus est. Itaq; dimitti-

tur nonmodo salutis defensor: qui ante hoc unum benesicium, fuerat inimicus: uerũ etiam ascriptor dignitatis meæ. Quo quidẽ die cum CCCCX Senatores essetis: magistratusq; oẽs adessent: dissensit unus: qui sua lege coniuratos etiam ab inferis excitandos putarat. atq; illo die, quo Remp. meis consilijs conseruatam grauissimis uerbis & plurimis iudicassetis: idem Consul curauit: ut eadem à principibus ciuitatis in concione postero die dicerentur. cum quidẽ ipse egit ornatissime causam meam: perfecitq; astante, atq; audiente Italia tota, ut uix cuiusdam conducti, atq; perditi uocem acerbam atq; inimicam bonis, possent audire. Ad hæc nõmodo adiumẽtum salutis, sed etiam ornamenta dignitatis meæ reliqua uos ijdem addidistis: decreuistis, ne quis ulla ratione rẽ impediret: qui id impedisset: grauiter molesteq; laturos: illum contra Remp. salutemq; bonorum, concordiamq; ciuium, facturum: et ut ad uos ea statim referrentur: meq; etiam, si diutius calumniarentur, redire iussistis. quid? ut agerentur gratiæ, qui è municipijs uenissent? quid? ut ad illam diem res cum redisset: rogarentur, ut pari studio conuenirẽt? quid deniq; illo die, quẽ P. Lentulus mihi fratriq; meo, liberisq; nostris natalem constituit, nonmodo ad nostram, uerum etiam ad sempiterni memoriam temporis: quo die nos comitijs Cẽturiatis, quæ maxime maiores iusta dici, haberiq; uoluerunt: arcessiuit in patriam: ut eædem Cẽturiæ, quæ me Consulem fecerant: Consulatum meum comprobarent. quo die quis ciuis fuit? qui fas esse putaret, quacunq; aut ætate, aut ualitudine esset: nõ se de salute mea sententiam ferre? quando tantam frequentiam in campo? tantum splendorem Italiæ totius, ordinumq; omni-

um? quando illa dignitate tot rogatores, tutores, custodesq; uidistis? Itaq; P. Lentuli beneficio excellenti, atq; diuino nõ solum reducti sumus in patriam: sicut nonnulli clarissimi uiri: sed equis insignibus, et curru aurato reportati. Possum ego satis in Cn. Pompeium unquam gratus uideri? qui non solum apud uos, qui idẽ sentiebatis: sed etiam apud uniuersum populum romanum salutem reip. & conseruatam per me, & coniũctam esse cum mea dixerit. qui causam meam prudẽtibus cõmendarit: imperitos edocuerit: eodemq; tempore ĩmprobos authoritate sua compresserit: bonos excitarit. qui Populum Ro. pro me, tanquam pro fratre, aut pro parente, non solum hortatus sit: uerum etiam obsecrarit. qui cum ipse propter metum dimicationis, & sanguinis domo se teneret: etiam à superioribus tribunis petierit: ut de salute mea, & promulgarent: et referrent. qui in colonia nuper constituta cum ipse gereret magistratum: in qua nemo erat emptus intercessorum: uim & crudelitatem priuilegij, authoritate honestissimorũ hominum & publicis literis consignauit: princepsq;, Italiæ totius præsidium ad nostram salutem implorandũ putauit. qui cum ipse mihi semper amicissimus fuisset: etiam ut suos necessarios mihi amicos redderet, elaborauit. Quibus autem officijs T. Annij beneficia remunerabo? cuius omnis actio, ratio, cogitatio, totus deniq; Tribunatus, nihil aliud fuit: nisi constans, perpetua, fortis, inuicta defensio salutis meæ? Quid de P. Sextio loquar? qui suam erga me beniuolentiam & fidem nõ solum animi dolore, sed etiam corporis uulneribus ostẽdit? uobis P. C. singulis & egi, & agam gratias uniuersis. egi initio, quantum potui. satis ornate agere nullo

modo possum. Et quanquam sunt in me præcipua merita multorum: quæ sileri nullo modo possunt: tamen huius temporis ac timoris mei non est, conari commemorare beneficia in me singulorum. nam difficile est non aliquem, nefas quenquam præterire. Ego uos uniuersos Patres Conscripti deorum numero colere debeo. sed ut in ipsis dijs immortalibus non semper eosdem, atque alias alios solemus & uenerari: & precari: sic in hominibus de me diuinitus meritis omnis erit ætas mihi ad eorum in me merita prædicanda, atq; recolenda. hodierno autem die nominatim à me magistratibus statui gratias esse agendas: & de priuatis uni: qui pro salute mea, municipia coloniasq; adisset: populũ supplex obsecrasset: sententiam dixisset eam: quã uos secuti, mihi dignitatem meã reddidistis. uos me florẽtem semper ornastis: laborantem, mutatione uestis, & propè luctu uestro, quoad licuit, defendistis. nostra memoria Senatores, ne in suis quidem periculis, mutare uestem solebant. in meo periculo Senatus ueste mutata fuit: quoad licuit per eorum edicta: qui mea pericula nonmodo suo præsidio, sed etiam uestra deprecatione nudarunt. quibus ego rebus obiectis, cum mihi priuato confligendum uiderem cum eodem exercitu: quem Consul non armis, sed uestra authoritate superaram: multa mecum ipse reputaui. dixerat in concione Consul, se cliui Capitolini pœnas ab Equitibus Ro. repetiturum: nominatim alij compellabantur: alij citabantur: alij relegabantur: aditus templorum erant non solum præsidijs, et manu, uerum etiam demolitione sublati. alter Consul ut me & Remp. nonmodo desereret: sed etiam hostibus reip. proderet: pactionibus eos suorum premiorum obli=

garat. erat alius ad portas cum imperio in multos an=nos, magnoq́; exercitu: quem ego inimicum mihi fuisse non dico: tacuisse cum diceretur esse inimicus: scio. duas partes esse in rep. cum putaretur: altera me deposcere propter inimicitias, altera timide defendere propter su-spicionem cædis putabatur. qui autem me deposcere ui-debantur: ij huius auxerunt dimicationis metum: quod nonnunquam inficiando suspicionem hominum, cu-ramq́; minuerunt. quare cum uiderem Senatum duci-bus orbatum: me à magistratibus partim oppugnatum, partim proditum, partim derelictum: seruos simulatiõe collegiorũ nominatim esse conscriptos: copias omnis Ca=tilinæ penè ijsdem ducibus ad spem cædis, et incendio=uum esse reuocatas: equites Ro. proscriptionis, uastitatis, cædis metu esse perterritos: potui P. C. multis authoribus fortissimis uiris, me ui, armisq́; defendere. nec mihi ipse ille animus idem meus, uobis non incognitus defuit. sed uidebam, si uicissem præsentem aduersarium: nimi-um multos mihi alios esse uincendos. si uictus essem: mul tis bonis & pro me, & mecum, et post me esse pereũdũ: tribunitijq́; sanguinis ultores esse præsentis: meæ mor-tis pœnas iudicio, et posteritati reseruari. nolui cum cõ=sul communem salutem sine ferro defendissem: meã pri=uatus armis defendere: bonosq́; uiros lugere malui meas fortunas quàm suis desperare. At si solus essem interfe=ctus: mihi turpe: si cum multis: Reip. funestum fore uide batur. Quod si mihi æternam esse propositam ærũnam arbitrarer: morte meipse potius, quàm sempiterno do-lore mulctassem. sed cum uiderẽ me, non diutius, quàm ipsam Remp. ex hac urbe abfuturũ: neq; ego illa exter=minata mihi remanendum putaui: et illa simulatq; re-

uocata est: me secum pariter reportauit. mecũ leges, mecum quæstiones, mecum iura magistratuum, mecum Senatus authoritas, mecum libertas, mecum etiam frugum ubertas, mecum deorum & hominum sanctitates oẽs, & religiones affuerunt. quæ si semper abessent: magis uestras fortunas lugerem: q̃ desiderarẽ meas. sin aliquando reuocarẽtur: intelligebã mihi cum illis una esse redeundum. Cuius mei sensus certissimus testis est hic idẽ, qui custos capitis fuit: Cn. Plancus. qui omnibus prouincialibus ornamentis, commodisq́; depositis, totam suam Quæsturam in me sustentando, & conseruando collocauit. qui si mihi Quæstor Imperatori fuisset: in filij loco fuisset. nunc certe erit parentis: cum fuerit Quæstor non imperij, sed doloris mei. Quapropter P. C. quoniã in Rep. sum pariter cum Rep. restitutus: nõ modo in ea defendenda nihil minuam de libertate mea pristina: sed etiam adaugebo. etenim si eam tum defendebã: cum mihi illa debebat: quid nunc me facere oportet: cum ego illĩ plurimum debeam? nam quid est? quod animum meũ frangere, aut debilitare possit? cuius ipsam calamitatẽ nonmodo nullius delicti, sed etiã diuinorum in Rẽp. beneficiorum testem esse uideatis? nam importata est: q̃a defenderam ciuitatem: & mea uoluntate suscepta est: ne à me defensa Resp. per eundem me extremũ in discrimen uocaretur. pro me, non ut pro P. Popilio nobilissimo homine adolescentes filij, non propinquorũ multitudo populum Ro. est deprecata: non, ut pro Q. Metello summo & clarissimo uiro spectatæ iam adolescẽtiæ filius, non L. et C. Metelli Consulares, nõ eorum liberi, non Q. Metellus nepos, q̃ tum consulatum petebat: non Luculli, Seruilij, Scipiones, Metellorum filij flentes

ac sordidati populo Ro. supplicauerunt. sed unus frater q in me pietate filius, consilijs parens, amore, ut erat, frater inuentus est: squalore, et lachrymis, et quotidianis precibus, desideriũ mei nominis renouari, et rerũ gestarũ memoriã usurpari coegit. qui cum statuisset nisi per uos me recuperasset: eandem subire fortunam: atq; idem sibi domiciliũ & uitæ & mortis deposceret: tamẽ nunquã nec magnitudinẽ negocij, nec solitudinẽ suam, nec uim inimicorum, ac tela pertimuit. Alter fuit propugnator mearũ fortunarũ, et defensor assiduus, summa uirtute & pietate G. Piso gener. qui minas inimicorum meorum, qui inimicitias affinis mei, propinq sui Consulis, qui Pontum, & Bithyniam Quæstor pro mea salute neglexit. nihil unquã Senatus de P. Popilio decreuit: nunquam in hoc ordine Q. Metelli mentio facta est. tribunitijs sunt illi rogationibus, interfectis inimicis, deniq; nulla authoritate Senatus, restituti: cum alter eorum Senatui paruisset: alter uim cædemq; fugisset. nam C. quidem Marius, qui hac hominũ memoria tertius ante me Consularis tempestate ciuili expulsus est: non modo à Senatu non est restitutus: sed reditu suo Senatum cunctum penè deleuit. nulla de illis magistratuum consensio, nulla ad Remp. defendendã Populi Ro. conuocatio, nullus Itallæ motus, nulla decreta municipiorum, & Coloniarũ extiterunt. Quare cum me uestra authoritas accersierit: Populus Ro. reuocarit: Resp. implorarit: italia cuncta penè suis humeris reportarit: non committam P. C. ut cum ea sint mihi restituta: quæ in potestate mea non fuerunt: ea non habeam: quæ ipse præstare possim: præsertim cum illa, amissa recuperarim: uirtutem & fidem nunquam amiserim.

PRO DOMO SVA AD PONTIFICES. ORATIO XXX.

Vm multa diuinitus Pontifices a maioribus nostris inuēta atq; instituta sunt: tum nihil præclarius: quàm quod uos eosdem & religionibus deorum immortalium, & summæ Reip. præesse uoluerunt: ut amplissimi & clarissimi ciues Remp. benegerendo, Pontifices religiones sapiēter interpretando, Rēp. conseruarent. quod si ullo tempore magna causa in sacerdotum populi romani iudicio, ac potestate uersata est: hæc profecto tanta est: ut omnis Reip. dignitas, omnium ciuium salus, uita, libertas, aræ, foci, dij penates, bona, fortunæ, domicilia, uestræ sapientiæ, fidei, potestatiq; commissa, creditaq; esse uideantur. uobis hodierno die constituendum est: utrum posthac amentis ac perditos magistratus improborum, ac sceleratorum ciuium præsidio nudare, an etiam deorū immortalium religione armare malitis. nā si illa labes, ac flamma Reip. suum illum pestiferum, & funestum tribunatum, quem æquitate humana tueri non potest: diuina religione defenderit: aliæ cerimoniæ nobis erunt, alij antistites deorum immortalium, alij interpretes religionum requirendi. sin autem uestra authoritate, sapientiaq; pontifices, ea quæ furore improborum in Rep. ab alijs oppressa, ab alijs deserta, ab alijs prodita, gesta sunt: rescinduntur: erit causa: qua consilium maiorum in amplissimis uiris ad sacerdotia eligendis iure, ac merito laudare possimus. Sed quoniam ille demens, si ea quæ

ego per hos dies in senatu de Rep. sensi, uituperasset: alī quem se aditum ad aures uestras esse habiturum putauit: omittam ordinem dicendi meum: respondebo hominis furiosi non orationi, qua ille uti non potest: sed conuitio: cuius exercitationem cum intolerabili petulantia, tum etiam diuturna impunitate muniuit. Ac primū illud à te homine uesano, ac furioso requiro: quæ te tanta pœna tuorum scelerum flagitiorumq; uexet? ut hos tales uiros, qui non solum consilijs suis, sed etiam specie ipsa dignitatem Reip. sustinent: quod ego in sententia dicenda salutem ciuium cum honore Cn. Pompei coniunxerim: mihi esse iratos, & aliud de summa hoc tempore religiōe sensuros, ac me præsente senserint: arbitrere? fuisti tu inquit apud pontifices superior: sed etiam quoniam te ad populum contulisti: sis inferior necesse est. ita ne uero? quod in imperita multitudine est uiciosissimum: uarietas, & inconstantia, & crebra tanquam tempestatum, sic sententiarū commutatio: hoc tu ad hos transferas? quos ab inconstantia grauitas, à libidinosa sententia certum & definitum ius religionum, uetustas exemplorum, authoritas literarum, monumentorumq; deterret? tu ne es ille inquit: quo senatus carere non potuit? quē boni luxerunt? quem Resp. desiderauit? quo restituto senatus authoritatem restitutam putabamus? quam primum adueniens prodidisti. Nondum de mea sententia dico. impudentiæ primum respondebo tuæ. Hunc igitur funesta Reip. pestis, hunc tu ciuem ferro, & armis, & exercitus terrore, & consulum scelere, & audacissimorum hominum minis, seruorum delectu, obsessione templorum, occupatione fori, oppressione curiæ, domo, & patria, ne cum improbis boni dimicat-

rent: cædere curasti? quem à senatu, quem à bonis omnibus, quem à cuncta Italia desideratum, accersitum, reuocatum, conseruandæ Reip. causa confiteris? At enim in senatum uenire, in Capitolium intrare turbulento illo die non debuisti. Ego uero neq; ueni: & domo me tenui: quan diu turbulentum tempus fuit: cum seruos tuos ad rapinam, ad bonorum cædem paratos cum illa tua consceleratorum ac perditorum manu armatos in Capitolium tecum uenisse constabat. quod cum mihi nunciaretur: scio me domi mansisse: & tibi & gladiatoribus tuis instaurandæ cædis potestatem non fecisse. postea quàm mihi nunciatum est, populum Ro. in Capitolium propter metum, atq; inopiam rei frumentariæ conuenisse: ministros autem scelerum tuorũ perterritos, partim amissis gladijs, partim ereptis diffugisse: ueni non solum sine ullis copijs, ac manu, uerum etiam cum paucis amicis. An ego cum P. Lentulus Consul optime de me ac de Rep. meritus, cum Q. Metellus, qui cum meus inimicus esset, frater tuus, & dissensioni nostræ, & precibus tuis salutem ac dignitatem meam prætulisset: me arcesserent in senatum: cum tanta multitudo ciuium tam recenti officio suo me ad referendam gratiam nominatim uocarent: non uenirem? cum præsertim te iam illinc cum tua fugitiuorum manu discessisse constaret. Hic tu me etiam custodem defensorẽq; Capitolij, templorumq; omnium, hostem capitolinum appellare ausus es? quod cum in Capitolio Senatum duo Consules haberent, eò uenirem. utrum ne est tempus aliquod: quo in senatum uenisse turpe sit? an res illa talis erat: ut rem ipsam repudiare, & eos qui agebant, condemnare deberem? Primum dico Senatoris esse bo

ni semper in senatum uenire: nec cum his sentio: qui statuunt minus bonis temporibus in senatum ut ipsi non uenirent: non intelligentes hanc suam nimiam perseuerantiam, ijs, quorum animum offendere uoluerunt: gratam & iucundã fuisse. at enim non nulli propter timorem, quod se in senatu tuto non esse arbitrabantur: discesserunt. non reprehendo: nec quæro, fuerit ne aliquid pertimescendum. puto arbitrio suo quenq; timere oportere. cur ego nõ timuerim, quæris? q̃a te illinc abiisse constabat. cur cum uiri boni nonnulli putarint tuto se in senatu esse non posse: ego non idem senserim? cur cum ego me existimassem tuto omnino in ciuitate esse nõ posse: illuc irem? an alijs licet et recte licet in meo metu sibi nihil timere? mihi uni necesse erit, & meam, & aliorum uicem pertimescere? an quia non condemnaui sententia mea duos Consules: sum reprehendendus? eos igitur ego potissimum damnare debui? quorum lege perfectum est: ne ego indemnatus, atq; optime de Rep. meritus, damnatorum pœnam sustinerem? quorum etiam delicta propter eorum egregiam in me conseruando uolũtatem, nonmodo me, sed omnis bonos ferre oporteret: eorum optimum consilium ego potissimum per eos in meam pristinam dignitatem restitutus, consilio repudiarem meo? At quam sententiam dixi? primum eam: quam populi sermo in animis uestris iam ante defixerat: deinde eam: quæ erat superioribus diebus agitata in senatu: deinde eam: quam senatus frequens, tum, cum mihi est assensus: secutus est: ut neq; allata sit à me res inopinata ac recens: nec si quod in sententia uicium est: maius sit eius, qui dixerit: quàm omnium, qui probarint. At enim liberum senatus iudicium propter me-

tum non fuit. si timuisse eos facis: qui discesserunt: concede non timuisse eos: qui remanserunt. sin autem sine iis qui tum abfuerunt, nihil decerni libere potuit: cum omnes adessent: coeptum est referri de indicendo S. consulto. ab uniuerso senatu reclamatum est. Sed quaero in ipsa sententia, quoniam princeps ego sum eius, atq; author: quid reprehendatur? utrum causa capiendi noui consilij non fuit? an meae partes in ea causa non praecipuae fuerunt? an alio potius confugiendum fuit? quae res, quae causa maior esse, quàm fames potuit? quàm seditio? quàm consilia tua, tuorumq;? qui facultate oblata ad imperitorũ animos incitandos, renouaturum te tua illis funesta latrocinia ob annonae causam putarunt. frumentum prouinciae frumentariae partim non habebant: partim in alias terras, credo propter uarietatem uenditorum, miserant: partim, quo gratius esset, tum, cum in ipsa fame subuenissent: custodijs suis clausum cõtinebant: ut subito nouum mitterent. res erat non in opinione dubia: sed in praesentia, atq; ante oculos proposito periculo: neq; id coniectura prospiciebamus: sed iam experti uidebamus. nam cum ingrauesceret annona: ut iam planè inopia, ac fames, non charitas timeretur: concursus est ad templum Concordiae factus, Senatum illuc uocante Metello Consule. qui si uerus fuit, ex dolore hominum & fame: certe Consules causam suscipere, certe Senatus aliquid consilij capere potuit. Sin in causa fuit annona: seditionis quidem stimulator & concitator, tu fuisti: non'ne id agendum nobis omnibus fuit? ut materiem subtraheremus furori tuo? quid si utrunq; fuit? et ut fames stimularet homines: & tu in hoc ulcere tanquam unguis existeres: non'ne fuit eo maior adhibenda medicina? quae

& illud natiuum, & hoc delectum malum sanare posset? erat igitur & præsens caritas: & futura fames. inde saxis facta lapidatio est. si ex dolore plebeio nullo incitante: magnum malum. si P. Clodij impulsu: usitatum hominis facinorosi scelus. si utrunq;: ut res esset ea: quæ sua sponte multitudinis animos incitaret: & parati atq; armati seditionis duces: uidetur ne ipsa Resp. & consulis auxilium implorasse? & senatus fidem? atqui utrunq; fuisse perspicuum est. difficultatem annonæ, summamq; inopiam rei frumentariæ, ut homines non iam diuturnam caritatem, sed ut famem planè timerent: nemo negat. hunc istum ocij, & pacis hostem causam arrepturũ fuisse ad incendia, cædes, rapinas, nolo Pontifices suspicemini: nisi uideritis. qui sunt homines à Q. Metello fratre tuo Consule in Senatu palàm nominati? à quibus ille se lapidibus appetitum & percussum esse dixit? L. Sergium & M. Lollium nominauit. quis est iste Lollius? qui sine ferro ne nunc quidem tecum est: q te Tribuno pl. nihil de me dicam: sed qui Cn. Pompeium interficiendum depoposcit. quis est Sergius? armiger Catilinæ, stipator tui corporis, signifer seditionis, concitator tabernariorum, damnatus iniuriarum, percussor, lapidator, fori depopulator, obsessor patriæ. His atq; huiusmodi ducibus, cum tu in annonæ caritate in consules, in senatum, in bona, fortunasq; locupletum, per causam inopum atq; peregrinorum, repentinos impetus comparares: cum tibi salus esse in ocio nulla posset: cum desperatis ducibus decuriatos ac descriptos haberes exercitus perditorum: non'ne prouidendum senatui fuit? ne in hanc tantam materiem seditionis, ista funesta fax adhæresceret? fuit igitur causa capiendi noui consilij. ui-

dete nunc, fuerint ne partes meæ præcipuæ. Quem tum Sergius ille tuus, quem Lollius, quem cæteræ pestes in lapidatione illa nominabant? quem annonam præstare oportere dicebant? non'ne me? quid puerorum illa concursatio nocturna? num à te ipso instituta, me frumentum flagitabant? quasi uero ego aut rei frumentariæ præfuissem: aut compressum aliquod frumentum tenerem: aut in isto genere omnino quicquam aut curatione, aut potestate ualuissem. sed homo ad cædem imminens, meum nomen operarijs ediderat: imperitis iniecerat. cum de mea dignitate in templo Iouis Optimi Maximi Senatus frequentissimus uno isto dissentiente decreuisset: subito illo ipso die carissimam annonam nec opinata uilitas consecuta est. erant qui deos immortales (id quod ego sentio) numine suo reditum meum dicerent comprobasse. nonnulli autem illam rem ad illam rationem coniecturamq; reuocabant: qui, quod in meo reditu spes ocij, & concordiæ sita uidebatur: in discessu autem quotidianus seditionis timor: iam penè belli depulso metu commutatam esse annonam dicebant: quæ quia rursus in meo reditu facta erat durior: à me cuius aduentu fore uilitatem boni uiri dictitabant: annona flagitabatur. ego deniq; nō solum ab operarijs tuis impulsu tuo nominabar: sed etiam depulsis ac dissipatis tuis copijs à populo Ro. uniuerso, qui tum in Capitoliū conuenerat: cum illo die minus ualerem: nominatim in senatum uocabar. deniq; expectatus, multis sententijs iā dictis, rogatus sum sentētiā. dixi Reip. saluberrimam, ac necessariam. petebatur à me frumenti copia, annonæ uilitas: quasi possem aliquid in ea re gerenda: non habebatur. flagitabar bonorum expostulatione: improborū

conuicia sustinere nō poterā·delegaui amico locupletio=
ri:nō quo illi ita de me merito onus illud imponerē (suc
cubuissem enim potius ipse) sed quia uidebā id, ꝙ oēs:
quod nos de Cn·Pōpeio polliceremur:id illū fide, cōsilio,
uirtute, authoritate, fœlicitate deniq; sua facillime perfe=
cturum·itaq; siue hunc dij immortales fructum mei
reditus populo Ro·tribuunt:ut quemadmodum discessu
meo frugum inopia, fames, uastitas, cædes, incendia, ra=
pinæ, scelerum impunitas, fuga, formido, discordia fuis=
set:sic reditu meo ubertas agrorum, frugum copia, spes
ocij, tranquillitas animorum, iudicia, leges, concordia
populi, Senatus authoritas mecum simul reducta uide-
antur:siue egomet aliquid aduentu meo, consilio, autho=
ritate, diligentia pro tanto beneficio populo Ro·præsta-
re debui:præsto:promitto:spondeo:nihil dico amplius:
hoc quod satis est huic tempori dico:Remp·annonæ no=
mine, in id discrimen, quod uocabatur:non esse uentu-
ram·num igitur in hoc officio, quod fuit præcipue meū:
sententia mea reprehenditur? rem maximam eripui à
peste summi periculi:non solum eam:sed etiam uos à
cæde, incendijs, uastitate·nemo negat, cum ad causam ca
ritatis accederet iste speculator communium miseriarū:
qui semper in reip·malis sceleris sui faces inflammarit·
Negat oportuisse quicquā uni extra ordinem decerni·
Non iam tibi sic respondebo, ut cæteris·Cn·Pompeio
plurima, periculosissima, maxima, terra, mariq; bella
extra ordinem sunt commissa:quarum rerum si quem
pœniteat:eum uictoriæ populi ro·necesse est pœnitere·
nō ita tecum ago·cum his hæc haberi oratio potest:qui
ita disputant:se, si qua res est ad unum deferenda : ad
Cn·Pompeium delaturos potissimum·sed se extra or-
dinem nihil

dinem nihil

dinem nihil cuiquam dare. cum Pompeio datum sit: id se pro dignitate hominis ornare, ac tueri solere. Horũ ego sententiam ne laudem impedior Cn. Pompei triumphis: quibus ille, cum esset extra ordinem ad patriam defendendam uocatus: auxit nomen populi romani: imperiumq; honestauit. constantiam probo. qua mihi quoq; utendum fuit: quo ille authore extra ordinem bellum cum Mythridate, Tigraneq; gessit. sed cum illis tamen possum aliquid disputare. tua uero quæ tanta impudentia est? ut audeas dicere extra ordinem dari nihil cuiquam oportere? qui cum lege nefaria Ptolemæũ Regem Cypri, fratrem Regis Alexandrini eodẽ iure regnantem causa incognita publicasses: populumq; ro. scælere obligasses: cum in eius regnum, bona, fortunas, patrocinium huius imperij immisisses: cuius cum patre, auo, maioribus, societas nobis, & amicitia fuisset: huius pecuniæ deportandæ, & si quis suũ ius defenderet: bello gerendo, M. Catonem præfecisti. dices quem uirum? sanctissimum, prudentissimum, fortissimum, amicissimũ Reip. uirtute, consilio, ratione uitæ mirabili ad laudem, & propè singulari. sed quid ad te? qui negas esse iuris quẽquã ulli rei publicæ extra ordinem præfici? atq; in hoc solum inconstantiam redarguo tuam: qui in ipso Catone, quem tu non pro illius dignitate produxeras: sed pro tuo scælere subduxeras: quem tuis Sergijs, Lollijs, cæterisq; cædis, & incendiorum ducibus, obiecæras: quem carnificem ciuium, quem indemnatorum necis principem, quẽ crudelitatis authorem fuisse dixeras: ad hunc honorem, & imperium extra ordinem nominatim rogatione tua detulisti: & tanta fuisti intemperantia: ut illius tui sceleris rationem occultare non pos

ses. Literas in concióe recitasti: quas tibi à C. Cæsare mis sas diceres. CAESAR P. CLODIO. cũ ẽt es argumentatus, amoris esse hoc signum: cum nominibus tantum uteretur: neq; ascriberet Proconsul, aut Tribuno plebis. Deinde gratulari tibi: quod idem in posterum M. Catonem Tribunatu tuo remouisses: & quod idem in posterum de extraordinarijs potestatibus libertatem ademisses. Quas aut nunquam tibi ille literas misit: aut si misit: in concione recitari noluit. aut siue ille misit: siue tu finxisti: certe consilium tuum de Catonis honore, illarum literarum recitatione patefactum est. sed omitto Catonem: cuius eximia uirtus, dignitas, & in eo negocio, quod gessit, fides, & continentia tegere uidẽtur improbitatem & legis, & actionis tuæ. quis homini post homines natos turpissimo, sceleratissimo, contaminatissimo, quis illam opimam fertilemq; Syriam, quis bellũ pacatissimis gentibus, quis pecuniam ad emendos agros constitutam, ereptam ui ex Cæsaris rebus actis, quis imperium infinitum dedit? Cui quidem cum Ciliciam dedisses: mutasti pactionem: & Ciliciam ad Prætorem itẽ extra ordinem transtulisti: Gabinio precio amplificato Syriam nominatim dedisti. quid? homini teterrimo, crudelissimo, omnium scelerum libidinumq; maculis notatissimo, L. Pisoni, non'ne nominatim populos liberos, multis senatus consultis, etiam recenti lege soceri ipsius liberatos, uinctos, & constrictos tradidisti? non'ne cum ab eo merces tui beneficij, preciumq; prouinciæ meo sanguine tibi esset persolutum: tamen ærariũ cum eo partitus es? Ita ne uero? tu prouincias Consulares, quas C. Gracchus, qui unus maxime propularis fuit: nõmodo non abstulit ab senatu: sed etiã ut necesse esset quo-

tannis constitui per Senatum decreta lege sanxit: eas lege Sempronia per Senatum decretas rescidisti? extra ordinem sine sorte nominatim dedisti, non consulibus: sed reip. pestibus? nos quod nominatim rei maximae penè iam desperatae summum uirum saepe ad extrema reip. discrimina delectum praefecimus: à te reprehendemur? Quid tandem? si tu quae in illis reip. tenebris, caecisq; nubibus, et procellis, cum senatum à gubernaculis deiecisses: populum è naui exturbasses: ipse archipirata cum grege praedonum impurissimo plenissimus uelis nauigasses: si quae tum promulgasti, constituisti, promisisti, uendidisti, perferre potuisses: qui locus orbe terrarũ uacuus extraordinarijs fascibus, atq; imperio Clodiano fuisset? sed excitatus aliquando Cn. Pompei (dicam ipso audiente quod sensi, et sentio: quoquo animo me auditurus est) excitatus inquam aliquando Cn. Pompei nimium diu reconditus, & penitus abstrusus animi dolor subuenit subito reipublicae: ciuitatemq; fractam malis, mutam, debilitatam, abiectam metu, ad aliquam spem libertatis, et pristinae dignitatis erexit. hic uir extra ordinem rei frumentariae praeficiendus non fuit? scilicet tu helluoni spurcissimo, praegustatori libidinum tuarum, homini egentissimo, et facinorosissimo Sex. Clodio, socio tui sanguinis, qui sua lingua etiam sororẽ tuam à te abalienauit: omne frumentum priuatum, & publicum, omnes prouincias frumentarias, omnes mancipes, omnis horreorum clauis lege tua tradidisti. qua ex re primum caritas nata est: deinde inopia: impendebat fames, incendia, caedes, direptio: imminebat tuus furor omnium fortunis & bonis. queritur etiã importuna pestis ex ore impurissimo Sex. Clodij rem frumentariam

esse ereptam: summisq; in periculis, eius uiri auxilium implorasse rempublicam: a quo saepe se, & seruatam, et amplificatam esse meminisset. extra ordinem ferri nihil placet Clodio. quid de me quod tulisse te dicis parricida, fratricida, sororicida: non'ne extra ordinem tulisti? an de peste ciuis, quemadmodum omnes iam dij atq; homines iudicarunt: conseruatoris reipublicae, quemadmodum autem tu te ipse confiteris: nonmodo indẽnati, sed ne accusati quidem, licuit tibi ferre non legem, sed nefarium priuilegium, lugente senatu, moerentibus bonis omnibus, totius Italiae precibus repudiatis, oppressa captaq; re publica? mihi populo romano implorante, Senatu poscente, temporibus reipublicae flagitantibus, non licuit de salute populi ro. sententiam dicere? qua quidẽ in sententia si Cn. Pompei dignitas aucta est coniuncta cum utilitate communi: certe laudandus essem: si eius dignitati suffragatus uiderer: qui meae saluti opem et auxilium tulisset. desinant, desinant homines ijsdem machĩnis sperare me restitutum posse labefactari: quibus antea stantem perculerunt. quod enim par amicitiae fuit unquam in hac ciuitate coniunctius? quam fuimus inter nos, ego & Cn. Pompeius? quis apud populum ro. de illius dignitate industrius? quis senatui saepius dixit? qui tantus fuit labor? quae simultas? quae contentio? quam ego non pro illius dignitate susceperim? qui ab illo in me honos? quae praedicatio de mea laude? quae remuneratio beniuolentiae praetermissa est? hanc nostram coniunctionem, hanc conspirationem in Rep. bene gerenda, hanc iucundissimam uitae, atq; officiorum omnium societatem, certi homines fictis sermonibus & falsis criminibus dirimerunt: cum ijdem illum, ut me metueret,

me caueret, monerent: ijdem apud me, mihi illum esse uni inimicissimum, dicerent: ut neq; ego ab illo quæ mihi petenda essent, satis audacter petere possem: neq; ille tot suspicionibus certorum hominum, et scelere exulceratus, quæ meum tempus postularet, satis prolixe mihi polliceretur. data merces est erroris mei magna Pontifices: ut me non solum pigeat stultitiæ meæ: sed etiam pudeat: qui, cum me non repentinum aliquod meũ tempus, sed ueteres multo ante suscepti, & prouisi labores cum uiro fortissimo & clarissimo coniunxissent: sim passus à tali amicitia distrahi: neq; intellexerim quibus aut ut apertis inimicis obsisterem: aut ut insidiosis amicis non crederem. Proinde desinant aliquando me ijsdem inflammare uerbis. qd sibi iste uult? nescit quãtum authoritate ualeat: quas res gesserit: qua dignitate sit restitutus. cur ornat eum: à quo desertus est? Ego uero neq; me tum desertũ puto: sed penè deditum: nec quæ sint in illa Reip. flamma gesta contra me, neq; quomodo, neq; per quos patefaciundum mihi esse arbitror. si utile Reip. fuit, haurire me unum pro omnibus illam indignissimam calamitatem: etiam hoc utile sit: quorum id scelere conflatum sit: me occultare: & tacere. illud uero est hominis ingrati, tacere. itaq; libẽtissime prædicabo. Cn. Pompeium studio & authoritate æque, ut unũquenq; uestrum, opibus, contentione, precibus, periculis deniq;, præcipue pro salute mea laborasse. hic tuis P. Lẽtule, cum tu nihil aliud dies et noctes nisi de salute mea cogitares: consilijs omnibus interfuit: hic tibi grauissimus author ad instituendam, fidelissimus socius ad comparandam, fortissimus adiutor ad rem perficiendam fuit: hic municipia coloniasq; adijt: hic Italiæ totius auxiliũ

cupientis implorauit: hic in senatu princeps sententiæ fuit: idemq; cum dixisset: tum etiam pro salute mea populum romanum obsecrauit. quare istam orationem, qua es usus, omittas licet: post illam sententiã, quam dixeram de annona: pontificum animos esse mutatos. proinde quasi isti, aut de Cn. Pompeio aliter, atq; ego existimo, sentiant: aut quid mihi pro expectatione populi romani, pro Cn. Pompeij meritis erga me, pro ratione mei temporis, faciendum fuerit, ignorent. aut etiam, si cuius forte Pontificis animum, quod certo scio aliter esse: mea sententia offendit: alio modo sit constituturus aut de religione Pontificum, aut de republica: quàm eum aut cerimoniarũ ius, aut ciuitatis salus coegerit. Intelligo Pontif. me plura extra causam dixisse: quàm aut opinio tulerit, aut uoluntas mea. sed cum me purgatum uobis esse cuperem: tum etiam uestra in me attente audiendo benignitas prouexit orationem meam. sed hoc compensabo breuitate eius orationis: quæ pertinet ad ipsam cognitionem uestram. quæ cum sit in ius religionis, & in ius Reip. distributa: religionis partem, quæ multo est uerbosior: prætermittens, de iure reip. dicam. quid est enim aut tam arrogans? quàm de religione, de rebus diuinis, cerimonijs, sacris, pontificum collegium docere conari? aut tam stultum? quàm, si quis quid in uestris libris inuenerit: id narrare uobis? aut tam curiosum? q̃ ea scire uelle? de quibus maiores nostri uos solos et consuli, & scire uoluerunt? Nego potuisse iure publico, legibus ijs, quibus hæc ciuitas utitur: quenquam ciuem ulla eiusmodi calamitate affici sine iudicio. hoc iuris in hac ciuitate, etiam tum, cum Reges essent: dico fuisse: hoc nobis esse à maioribus traditum: hoc esse deniq; proprium li-

beræ ciuitatis:ut nihil de capite ciuis, aut de bonis, sine
iudicio senatus, aut populi, aut eorum, qui de quaq; re
constituti iudices sint: detrahi possit. Vides ne me non ra
dicitus euellere omnis actiões tuas? neq; illud agere, quod
apertum est: te omnino nihil gessisse iure: non fuisse Tri
bunum plebis. hoc dico, esse parricidium. dico apud põ
tifices: augures adsunt: uersor in medio iure publico.
quod est Pontifices ius adoptionis? nempe ut is adoptet:
qui neq; procreare iam liberos possit: & cum potuerit,
sit expertus. quæ deinde causa cuiq; sit adoptionis: quæ
ratio generum, ac dignitatis: quæ sacrorum, quæri à
pontificum collegio solet. quid est horũ in ista adoptio-
ne quæsitum? adoptat annos uiginti natus, etiam minor,
Senatorem. liberorum ne causa? at procreare potest: ha
bet uxorem: suscepit etiam liberos. exhæredauit pater
filium. quid sacra Clodiæ gentis, cur intereunt quod
in te est? quia omnis notio Pontificum, cum adoptaret,
esse debuit. nisi forte ex te ita quæsitum est: num pertur-
bari remp. seditionibus uelles? et ob eam causam ado-
ptari: non ut filius esses: sed tribunus plebis fieres: &
funditus euerteres ciuitatem? respõdisti credo te ita uel-
le. pontificibus bona causa uisa est: approbauerunt. nõ
ætas eius qui adoptabat, quæsita est: ut Cn. Aufidio, M.
Puppio: quorum uterq; nostra memoria, summa sene-
ctute, alter Orestem, alter Pisonem adoptauit. quas ado
ptiones, sicut alias innumerabiles, hæreditates nomi-
nis, pecuniæ, sacrorum secutæ sunt. tu neq; Fonteius es:
qui esse debebas: neq; patris hæres: neq; amissis sacris pa
ternis, in hæc adoptiua uenisti. Ita perturbatis sacris,
contaminatis gentibus, & quas deseruisti, & quas pol-
luisti: iure quiritum legitimo tutelarum, & hæredita-

tum relicto, factus es eius filius co͂tra fas: cuius per ætatem pater esse potuisti. dico apud pontifices: nego istam adoptionem pontificio iure factam: primum, quod hæ uestræ sint ætates: ut is, qui te adoptauit: uel ille tibi loco filij per ætatem esse potuerit. deinde quod causa quæri solet adoptandi: ut is adoptet: qui quod natura iam assequi non potest: legitimo & pontificio iure quærat: & ita adoptet: ut nequid aut de dignitate generum, aut de sacrorum religione minuatur. illud in primis: nequa calumnia, nequa fraus, nequis dolus adhibeatur: ut hæc simulata adoptio filij quammaxime ueritatem illam suscipiendorum liberorum imitata esse uideatur. quæ maior calumnia est? quam uenire imberbem adolescentulum, bene ualentem, ac meritum? dicere filium Senatorem populi ro. sibi uelle adoptare? id autem scire, & uidere omnes: non ut ille filius instituatur: sed ut è patricijs exeat: ut tribunus plebis fieri possit: iccirco adoptari? neq; id obscure: nam adoptatum emancipari statim: ne sit eius filius, qui adoptarit. cur ergo adoptatur? probate genus adoptionis. iam omnium sacra interierunt: quoru͂ custodes uos esse debetis: iam patricius nemo relinquetur. cur enim quisquam uellet tribunum plebis se fieri non licere? angustiorem sibi esse petitionem consulatus: in sacerdotium cum possit uenire: quia patricio non sit locus, non uenire. ut cuiq; aliquid acciderit: quare commodius sit esse plebeium: simili ratione adoptabitur. Itaq; populus ro. breui tempore, neque Regem sacrorum, neq; flamines, nec salios habebit: nec ex parte dimidia reliquos sacerdotes, neq; authores centuriatoru͂, & curiatorum comitiorum: auspiciáq; populi ro. si magistratus patricij creati non sint: intereant necesse est:

cum Interrex nullus sit: quod, & ipsum patricium esse, & à patricio prodi necesse est. Dixi apud pontifices: istam adoptionem nullo decreto huius collegij probatam, contra omne pontificium ius factam, pro nihilo eẽ habendã. qua sublata, intelligis totum Tribunatum tuũ concidisse. Venio ad Augures. quorum ego libros, si qui sunt reconditi: non scrutor: non sum in exquirendo iure augurũ curiosus: hæc quæ unà cum populo didici: quæ sæpe in concionibus responsa sunt: noui. negant fas esse agi cum populo, cum de cœlo seruatum sit. quo die de te lex curiata lata esse dicatur: audes negare de cœlo eẽ seruatum? adest præsens uir singulari uirtute, constantia, grauitate præditus, M. Bibulus. hunc consulem illo ipso die contendo seruasse de cœlo. infirma sunt igitur acta C. Cæsaris uiri fortissimi? minime. neq; enim mea iam quicquã interest, exceptis his telis: quæ ex illius actionibus in meum corpus immissa sunt. sed hæc de auspicijs, quæ ego nunc perbreuiter attingo: acta sunt à te. tu tuo præcipitante iam, & debilitato Tribunatu, auspiciorum patronus subito extitisti: tu M. Bibulum in concione, tu augures produxisti: te interrogante augures responderunt, cum de cœlo seruatum sit: cum populo agi non posse: tibi M. Bibulus quærenti, se de cœlo seruasse respondit: idemq; in concione dixit ab Appio fratre tuo productus: te omnino, quod contra auspicia adoptatus esses: tribunum pl. nõ fuisse. tua deniq; omnis actio posterioribus mensibus fuit: omnia quæ C. Cæsar egisset: quæ contra auspicia essent acta: per senatum rescindi oportere. quod si fieret: dicebas te tuis humeris me custodem urbis in urbem relaturum. Videte hominis amentiã. ubi per suum Tri-

bunatum Cæsaris actis alligatus teneretur * Si & sacrorũ iure Pontifices, et auspiciorum religione augures, totum uertunt tribunatum tuum: quid quæris amplius? an etiam apertius aliquod ius populi, atq; legum? Hora fortasse sexta diei quæstus sum in iudicio, cum C. Antonium Collegam meum defenderem: quædam de republica: quæ mihi uisa sunt ad illius miseri causam pertinere. hæc homines improbi ad quosdam uiros fortes, longe aliter, atq; à me dicta erant: detulerunt. hora nona illo ipso die tu es adoptatus. si quod in cæteris legibus trinum nundinum esse oportet: id in adoptione satis est, trium esse horarum: nihil reprehendo. sin eadem obseruãda sunt: decreuit senatus M. Drusi legibus, quæ contra legem Ceciliam, & Didiam latæ essent: populũ non teneri. Iam intelligis omni genere iuris, quod in sacris, quod in auspicijs, quod in legibus sit: te tribunum pl. non fuisse? atq; ego hoc totum nõ sine causa relinquo. uideo enim quosdã clarissimos uiros, principes ciuitatis, aliquot locis iudicasse: te cum plebe iure agere potuisse. qui etiam de meipso, cum tua rogatione funere elatam Remp. esse dicerent: tamen id funus, & si miserum, atq; acerbum fuisset: iure indictum esse dicebãt. quod de me ciue, ac de Rep. bene merito tulisses: funestum funus te indixisse Reipublicæ: quod saluis auspicijs tulisses: iure egisse dicebant. quare licebit, ut opinor, nobis eius actiones non infirmare: quibus illi actionibus constitutum Tribunatum tuum comprobauerunt. Fueris sane tribunus plebis, tam iure, quàm lege: q̃ fuit hic ipse Rullus uir oĩbus rebus clarissimus, atq; amplissimus. quo iure, quo more, quo exẽplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tulisti? uetant leges sacratæ,

uetant XII tabulæ, leges priuatis hominibus irroga-ri: idest enim priuilegium. nemo unquam tulit: nihil est crudelius: nihil perniciosius: nihil quod minus hæc ciuitas ferre possit. proscriptionis miserrimum nomen illud, & omnis acerbitas Syllani temporis quid habet: quod maxime sit insigne ad memoriam crudelitatis? opi-nor poenam in ciues romanos nominatim sine iudicio constitutam. hanc uos igitur Pontifices iudicio, atq; autho-ritate uestra tribuno pl. potestatem dabitis? ut proscri-bere possit, quos uelit? quæro enim, quid sit aliud pro-scribere: uelitis, iubeatis, ut M. Tullius in ciuitate ne sit: bonaq; eius ut mea sint. ita enim fecit: etsi alijs uerbis tu-lit. hoc plebiscitum est? hæc lex? hæc rogatio est? hoc uos pati potestis? hoc ferre ciuitas? ut singuli ciues singulis uer-siculis è ciuitate tollantur? Equidem iam perfunctus sum: nullam uim, nullum impetum metuo: expleui ani-mos inuidorum: placaui odia improborum: saturaui etiam perfidiam & scelus proditorum: deniq; de mea causa, quæ uidebatur perditis ciuibus ad inuidiam esse proposita: iam omnes urbes, omnes ordines, omnes dij, atq; homines iudicauerunt. uobismetipsis Pont. et uestris liberis, cæterisq; ciuibus pro uestra authoritate & sa-pientia consulere debetis. nam cum tam moderata iudi-cia populi sint à maioribus constituta: primum, ut ne poena capitis cum pecunia coniungatur: deinde ne pro indicta die quis accusetur: ut ter ante magistratus accu-set intermissa die: quam mulctam irroget: aut iudicet: quarta sit accusatio Trinum nundinum, prodita die qua die iudicium sit futurũ: cum multa etiã ad placãdũ, atq; ad misericordiã reis concessa sint: deinde exora-bilis populus: facilis suffragatio pro salute: deniq; etiã,

si qua res illum diem aut auspicijs, aut excusatione su stulit: tota causa iudiciumq; sublatum est. Hæc cum ita sint in re, ubi crimen est? ubi accusator? ubi testes? quid indignius? quàm qui neq; adesse sit iussus: neq; citatus: neq; accusatus: de eius capite, liberis, fortunis omnibus conductos, & sicarios, egentes, & perditos suffragium ferre? & eam legem putare? At si hoc de me potuit: quem honos, quem dignitas, quem causa, quē Resp. tuebatur: cuius deniq; pecunia non expetebatur: cui nihil oberat præter conuersionem status, & inclinationem cō munium temporum: quid tandem futurum est ijs? quorum uita remota ab honore populari, & ab hac illustri gratia est? pecuniæ autem tantæ sunt? ut eas nimium multi egentes, sumptuosi, nobiles concupiscant? date hanc tribuno pl. licentiam: et intuemini paulisper animis iuuentutem: & eos maxime: qui immnere iam cupiditate uidentur in tribunitiam potestatem: collegia mediusfidius tribunorum pl. tota reperientur hoc iure firmato: quæ coeant de hominum locupletissimorū bonis: præda præsertim populari, et spe largitionis oblata. At q̄d tulit legum scriptor peritus, callidus? uelitis, iubeatis, ut M. Tullio aqua & ignis interdicatur? crudele, nefarium, ne in sceleratissimo quidem ciue ferundum sine iudicio. non tulit ut interdicatur. quid ergo? ut interdictum sit. O' cænum, O' portentum, O' scelus. hanc tibi legem Clodius scripsit spurciorem lingua sua: ut interdictum sit: cui non sit interdictum. Sexte noster bona uenia, quoniam iam dialecticus es: & hoc quoq; liguris: quod factum non est, ut sit factum, ferri ad populum, aut uerbis ullis sanari, aut suffragijs confirmari potest? hoc tu proscriptore, hoc consiliario, hoc mi

nistro omnium non bipedum solum, sed etiã quadrupedum impurissimo, Remp. perdidisti: neq; tu eras tam excors, tamq; demens: ut nescires hunc Clodium esse: q contra leges faceret: & alios esse: qui leges scribere solerent. sed neq; eorum, neq; cæterorũ, in quibus esset aliquid modestiæ: cuiusquam tibi potestas fuit. neq; tu legum scriptoribus iisdem potuisti uti: quibus cæteri: neq; operum architectis: neque Pontificem adhibere quem uelles: postremo ne in prædæ quidem societate mancipem, aut prædonem socium, extra tuorum gladiatorum numerum, aut deniq; suffragij latorem in ista tua proscriptione quenquam nisi furem, aut sicarium reperire potuisti. Itaq; cum tu florens ac potens per medium forum popularis uolitares: amici illi tui te uno amico tecti & beati, qui se populo commiserant: ita repellebantur: ut etiam Palatinam tuam perderent. qui in iudicium uenerant: siue accusatores erant: siue rei: te deprecante damnabantur. deniq; ille nouitius Ligur, uenalis ascriptor, & subscriptor tuus, cum M. Papirij sui fratris esset testamento, & iudicio improbatus: mortem eius se uelle persequi dixit: nomen Sexti Properti detulit: accusare alienæ damnationis, scelerisq; socius propter calumniæ metum non est ausus. De hac igitur lege dicamus: quæ iure rogata uideatur: cuius quam quisque partem tetigit, digito, uoce, præda, suffragio: quocunq; uenit, repudiatus, conuictusq; discessit. Quid? si his uerbis scripta est ista proscriptio: ut se ipsa dissoluat? est enim, quod M. Tullius falsum senatus cõsultum retulerit. si igitur retulit falsum senatus consultum: tum est rogatio. si non retulit: nulla est. satis ne tibi uidetur à senatu iudicatum? me nonmodo non ementitum esse authoritatẽ

eius ordinis:sed etiam unum post urbem conditam diligentissime senatui paruisse? quot modis doceo legem istam, quam uocas, non esse legem? quid? si etiam pluribus de rebus uno sortitu retulisti? tamen ne arbitraris, id quod M. Drusus in legibus suis plærisq; , bonus ille uir, M. Scaurus, & L. Crassus consularis non obtinuerint: id te posse omnium facinorum, et stuprorum omniũ Decumis, & Clodijs authoribus obtinere? tulisti de me ne reciperer: non ut exirem: quem tu ipse non poteras dicere, non licere esse Romæ. quid enim diceres? damnatum? certe non. expulsum? qui licuit? sed tamen ne id quidem est scriptum: ut exirem. pœna est: qui receperit. quam omnes neglexerunt. eiectio nusquam est. uerum sit. quid operum publicorum exactio? quid nominis inscriptio tibi? num aliud uidetur esse: ac meorũ bonorum direptio? præterquã quod ne id quidem per legem Liciniam, ut ipse tibi curationem ferres: facere potuisti. quid hoc ipsum, quod nunc apud Pont. agis? te meam domum consecrasse: te monumentum fecisse: in meis ædibus te signum dedicasse: eaq; te ex una rogatiuncula fecisse? unum et idem uidetur esse: atq; id quod de meipso nominatim tulisti? tam hercule est unum: quàm quod idem tu lege una tulisti: ut Cyprius Rex, cuius maiores huic populo socij, atq; amici semper fuerũt: cum bonis omnibus sub præcone subijceretur: & exules BiZantium reducerentur. eidem inquit utraq; de re negocium dedi. sed quid si eidem negocium dedisset? ut si in Asia Cistophorum flagitaret: inde iret in Hispaniam: cum Romæ decessisset: consulatum ei petere liceret: cum factus esset: prouinciam Syriam obtineret: quoniam de uno homine scriberet: una res esset? quod si

iam populus ro. de ista re consultus esset: et non omnia per seruos latronesq; gessisses: non'ne fieri poterat: ut populo de Cyprio Rege placeret: de exulibus Byzantijs displiceret? quæ est quasi alia uis, quæ sententia Ceciliæ legis, & Didiæ? nisi hæc? ne populo necesse sit in coniunctis rebus compluribus, aut id, quod nolit, accipere: aut id, quod uelit, repudiare? quid si per uim tulisti? tamen ne lex est? aut quicquam iure gestum uideri potest: quod per uim gestum esse constet? an si in ipsa latione tua capta iam urbe lapides iacti, si manus collata non est: idcirco tu ad illam labem atq; eluuiem ciuitatis sine summa ui peruenire potuisti? cum in tribunali Aurelio conscribebas palàm, nonmodo liberos, sed etiã seruos ex omnibus uicis concitatos: uim tum uidelicet non parabas? cum edictis tuis tabernas claudi iubebas: non inde uim imperitæ multitudinis, sed hominũ honestorũ modestiam prudentiamq; quærebas? cum arma in ædem Castoris comportabas: nihil aliud, nisi uti nequid per uim agi posset: machinabare? cum uero gradus Castoris conuellisti: ac remouisti: tum ut modeste tibi agere liceret, homines audaces ab eius templi aditu, atq; ascensu repulisti? cum eos, qui conuentu uirorũ bonorum uerba de salute mea fecerãt: adesse iussisti: eorumq; aduocatione, manibus, ferro, lapidibus discussisti: tũ profecto ostendisti uim tibi maxime displicere? Verũ hæc furiosa uis uesani tribuni pl. facile superari, frangiq; potuit uirorũ bonorum uel uirtute, uel multitudine. qd? cum Gabinio Syria dabatur: Macedonia Pisoni: utriq; infinitum imperium, ingens pecunia, ut tibi omnia permitterent: te adiuuarent: tibi manum, copias, tibi suos paratos centuriones, tibi pecunias, tibi familias compa-

rarent:te suis sceleratis concionibus subleuarent:senatus authoritatem irriderent:equitibus ro. mortem, proscriptionem'q; minitarentur:me terrerent minis:mihi cædē, & dimicationem denunciarent:meam domum refertam uiris bonis per amicos suos complerent:proscriptionis metu me frequentia nudarent: uirorum bonorum me præsidio spoliarent:senatum pro me nōmodo propugnare, amplissimum ordinem, sed etiam plorare & supplicare mutata ueste prohiberent:ne tum quidem uis erat? quid igitur ego gessi? aut qui timor fuit? non dicam in me quidem:fac me timidum esse natura. quid illa tot uirorum fortissimorum millia? quid illi Equites romani? quid Senatus? quid deniq; omnes boni? si nulla uis erat: cur me flētes potius prosecuti sunt? quàm aut increpantes retinuerunt? aut irati reliquerunt? An hoc timebam: si mecum ageretur more, institutoq; maiorum:ut possem præsens sustinere? utrum si dies dicta esset:iudicium mihi fuit pertimescendum? an sine iudicio priuilegium? iudicium? in causa tam turpi scilicet homo, qui etiā si causa esset ignota:dicendo nō possem explicare? an eam causam probare non poteram? cuius tanta bonitas est:ut ea ipsa nonmodo se, sed etiam me absentem per se probarit. an Senatus? an ordines? an ij, qui cuncta ex Italia ad me reuocandum conuolauerunt:segniores me præsente ad me retinendum, & conseruandum fuissent, in ea causa:quam ipse iam parricida talem dicat fuisse:ut me ab omnibus ad meam pristinam dignitatem expectatum atq; reuocatum queratur. an uero in iudicio, periculi nihil fuit? priuilegium pertimui? ne mihi præsenti si mulcta irrogaretur:nemo intercederet? tam inops aut eram ab amicis? aut tam

nuda Resp.

nuda Resp. à magistratibus? quid? si uocatæ Tribus essent: proscriptionem non dicam in me, ita de sua salute merito, sed omnino in ullo ciue comprobauissent? An si ego præsens fuissem: ueteres illæ copiæ coniuratorum, tuiq; perditi milites, atq; egentes, & noua uis sceleratissimorum consulum, corpori meo pepercissent? qui, cũ eorum omnium crudelitati cessissem: ne absens quidem luctu meo mentes illorum saciare potui. quid enim uos uxor mea misera uiolarat? quam uexauistis: raptauistis: omni crudelitate lacerauistis. quid mea filia? cuius fletus assiduus, sordesq; lugubres uobis erant iucundæ: cæterorum omnium mentes oculosq; flectebant. qd paruus filius? quem quamdiu absui: nemo nisi lachrymantem, confectumq; uidit: quid fecerat? quod eum totiens per insidias interficere uoluistis? quid frater meus? qui cum aliquanto post meũ discessum ex prouincia uenisset: neq; sibi uiuẽdum, nisi me restituto putaret: cum eius mœror, squalor incredibilis, et inauditus omnibus mortalibus miserabilis uidebatur: quotiens ex uestro ferro ac manibus est elapsus? sed quid ego uestram crudelitatem expromo? quam in ipsum me ac meos adhibuistis? qui parietibus, qui tectis, qui columnis, ac postibus meis horrificum quoddam, et nefarium omni imbutum odio bellum intulistis? non enim te arbitror, cum post meum discessum omnium locupletum fortunas, omniũ prouinciarum fructus, et Tetrarcharum, ac Regum bona, spe & auaricia deuorasses: argenti & suppellectilis meæ cupiditate esse cæcatum: non existimo Campanum illum consulem cum saltatore Collega, cum alteri totam Achaiam, Thessaliam, Bœotiam, Græciam, Macedoniam, omnemq; barbariam, bona ciuium ro. condonasses: alte-

ri Syriam, Babylonem, Persas, integerrimas, pacatissimasq; gentes ad diripiendum tradidisses: illos tam cupidos liminum meorum, & columnarum, & ualuarũ fuisse. neq; porro illa manus, copiæq; Catilinæ, cementis, ac tegulis meorum tectorum se famem suam expleturas putauerunt. sed ut hostium urbes, nec omnium hostium, uerum eorum, quibus cum acerbum bellum intestinumq; suscepimus: non præda adducti, sed odio solemus excidere: quod in quos propter eorum crudelitatem inflammatæ mentes nostræ fuerunt: cum horum etiam tectis ac sedibus residere aliquod bellum semper uideretur. Nihil erat latum de me: non adesse eram iussus: non citatus affueram: eram etiam tuo iudicio ciuis incolumis: cum domus in Palatio, uilla in Thusculano, altera ad alterum consulem transferebatur: Senatum consules uetabant: columnæ marmoreæ ex ædibus meis inspectante populo ro. ad socerum consulis portabãtur: in fundum autem uicini consulis non instrumentum, aut ornamenta aulæ, sed etiam arbores transferebantur. cum ipsa uilla non prædæ cupiditate, quid enim erat prædæ? sed odio, & crudelitate funditus euerteretur: domus ardebat in Palatio non fortuito, sed oblato incendio: Consules epulabantur: & in coniuratorum gratulatione uersabantur: cum alter se Catilinæ delitias, alter Cethegi consobrinum fuisse diceret. Hanc ego uim pontifices, hoc scelus, hunc furorem, meo corpore opposito à bonorum omnium ceruicibus depuli: omnemq; impetum discordiarum, omnem diu collectam uim improborum, quæ inueterata compresso odio, atq; tacito iam erumpebat in actum: tam audaces duces excepi meo corpore: in me uno consulares faces iactæ manibus Tribu-

nitijs: in me omnia quæ ego quondam retuderam con-
iurationis nefaria tela adhæserũt. quod, si ut multis for
tissimis placuit: ui & armis contra uim decertare uo-
luissem: aut uicissem cum magna internitione improbo-
rum, sed tamen ciuium: aut interfectis bonis omnibus,
quod illis optatissimum erat: unà cum rep. concidis-
sem. Videbam uiuo Senatu populoq; ro. celerem mihi
summa cum dignitate reditũ: nec intelligebã fieri diu-
tius posse: ut mihi non liceret esse in ea Republica: quam
ipse seruassem. quod si non liceret: audieram & lege-
ram clarissimos nostræ ciuitatis uiros, se in medios hostes
ad perspicuam mortem pro salute exercitus iniecisse. ego
pro salute Reip. uniuersæ dubitarem? hoc meliore condi
tione, quàm Decius: quod ille ne auditor quidem suæ glo
riæ, ego etiam spectator meæ laudis esse potuissem. itaq;
infractus furor tuus, inanes faciebat impetus: omnem
enim uim omnium scæleratorũ acerbitas mei casus ex-
ceperat. non erat in tam immani iniuria, tantisq; rui-
nis nouæ crudelitati locus. Cato fuerat proximus. quid
ageres? nõ erat, ut qui modus omnibus moribus fuerat, *
idem esset iniuriæ. quid? posses extrudere ad Cypriam
pecuniam. præda perierit. alia non deerit. hunc modo
amandandum esse. Sic M. Cato inuisus quasi per benefi
cium cyprum relegatur. eijciuntur duo, quos improbi
uidere non poterant: alter per honorem turpissimum:
alter per honestissimam calamitatem. Atq; ut sciatis nõ
hominibus istum, sed uirtutibus hostem semper fuisse:
me expulso, Catone amandato, in eum ipsum se conuer-
tit: quo authore, quo adiutore, in concionibus, ea, quæ ge-
rebat omnia, quæq; gesserat, se fecisse, & facere dicebat.
Cn. Pompeium, quem omnium iudicio longe principem

esse ciuitatis uidebat: diutius furori suo ueniam daturũ non arbitrabatur. qui ex eius custodia per insidias Regis amici filium hostem captiuum surripuisset: et ea iniuria uirum fortissimum lacessisset: sperauit iisdem se copiis cum illo posse confligere: quibus cum ego noluissem bonorum periculo dimicare. & primo quidem adiutoribus consulibus. postea fregit fœdus Gabinius. Piso tamen in fide mansit. quas iste tum cædes, quas lapidationes, quas fugas fecerit: quàm facile ferro, quotidianisq; insidiis, cum iam à firmissimo robore copiarũ suarum relictus esset: Cn. Pompeium foro, curiáq; priuarit: domumq; coniecerit: uidistis. ex quo iudicare potestis: quanta uis illa fuerit oriens, & congregata: cum hæc Cn. Pompeium terruerit iam districta, et extincta. Hoc uidit in sententia dicenda Cal. ianuarii uir prudentissimus, et cum Reipublicæ, tũ mihi, tum ẽt ueritati amicissimus, L. Cotta: qui legem de meo reditu ferendam non censuit: qui me consuluisse reipublicæ: cessisse tempestati: amiciorem uobis, cæterisq; ciuibus, quàm mihi ac meis extitisse: ui, armis, dissensione hominum, & cædẽ institutam, nouoq; dominatu pulsum esse dixit. nihil de meo capite potuisse ferri: nihil esse inscriptum: aut posse ualere: omnia contra leges, moresq; maiorum temere, turbulente, per uim, per furorem esse gesta. quod si illa lex esset: nec referre ad senatum consules, nec sententiã dicere sibi, licere. quorum utrũq; cum fieret: nõ oportere, ut de me lex ferretur, decerni: ne illa, quæ nulla esset: esse lex iudicaretur. sententia uerior, grauior, utilior, melior reipublicæ nulla esse potuit. homine enim scelere, & furore notato, similis à re publica labes in posterum dimouebatur. neq; hoc Cn. Pompeius, qui ornatissimam

de me sententiam dixit: uosq; pontifices, qui me uestris sententijs, authoritatibusq; defendistis: non uidistis, illam esse nullam: atq; esse potius flammam temporis, interdictum sceleris, uocem furoris: sed prospexistis ne qua popularis in uos aliquando inuidia redundaret: si sine populi iudicio restituti uideremur. eodemq; consilio M. Bibuli fortissimi uiri senatus sententiam secutus est: ut uos de mea domo statueretis: non quod dubitaret: quin ab isto nihil legibus, nihil religionibus, nihil iure esset actũ: sed ne quis oriretur aliquãdo in tanta ubertate improborum: qui in meis ædibus aliquam religionem residere diceret. nam legem quidem istam nullam esse, quotiensc unq; de me senatus sententiam dixit: totiens iudicauit: quoniam quidem scripto illo istius, sententiam dicere uetabatur. Atq; hanc rem par illud simile Piso & Gabinius uidit. homines legum, iudiciorumq; metuentes, cum frequentissimus senatus cos, ut de me referrēt, quotidie flagitaret: non se rem improbare dicebant: sed lege istius impediri. erat hoc uerum. nam impediebantur: uerum ea lege, quam idem iste de Macedonia, Syriaq; tulerat. Hanc tu P. Lentule neque priuatus neq; Consul legem esse unquam putasti. nam tribunis pl. referentibus, sententiam de me designatus Consul sæpe dixisti: ex Cal. Ianuarij, quoad perfecta res est, de me retulisti: legem promulgasti: tulisti: quorum tibi, si esset illa lex: nihil liceret. At etiam Q. Metellus, collega tuus, uir clarissimus, quam legem esse homines alienissimi à P. Clodio iudicarent, Piso, & Gabinius: eam nullam esse frater P. Clodij, cum de me ad Senatum tecum una retulit: iudicauit. sed isti, qui Clodij leges timuerunt: quẽadmodum cæteras obseruarunt? Senatus quidem, cu-

ius est grauissimum iudicium de iure legum: quotiensc- cunq; de me consultus est: totiens eam nullam esse iudica- uit. quod idem tu Lentule uidisti in ea lege: quam de me tulisti. nam non est ita latum: ut mihi Romam uenire li- ceret: sed ut uenirem. non enim uoluisti id, quod licebat: ferre, ut liceret: sed me ita esse in re publica: magis ut ac- cersitus imperio populi ro. uiderer: quàm ad admini- strandam ciuitatem restitutus. Hunc tu etiam perniciosa pestis exulem appellare ausus es? cum tantis sceleribus esses, & factis notatus: ut omnem locum, quo adisses, exi- lij simillimum redderes? quid est enim exul? ipsum per se nomen calamitatis, non turpitudinis. quando igitur est turpe? re uera, quando est poena peccati: opinione au- tem hominum, si est poena damnati. utrũ igitur peccato meo exulis nomẽ subeo? an re iudicata? peccato iam neq; tu id dicere audes: quem isti satellites tui felicem Catili- nam nominant: neq; quisquam eorum qui solebant. nõ modo iam nemo est tam imperitus: qui ea, quæ gessi in consulatu, peccata esse dicat: sed nemo est tam inimicus patriæ: qui non meis consilijs patriam conseruatam esse fateatur. quod enim est in terris commune tantum, tan- tulum'ue consilium? quod non de meis rebus gestis ea, quæ mihi essent optatissima & pulcherrima iudicarit? summum est populi romani, populorumq;, & gentium omnium, ac regum consilium, senatus. decreuit, ut o- mnes, qui Rẽp. saluam esse uellent: ad me unũ defendẽ- dũ uenirent: ostenditq; nec stare potuisse Rẽpublicam: si ego non fuissem restitutus: nec futuram esse ullam: si nõ rediissem. Proximus est huic dignitati ordo Equester: o- mnes omnium publicanorum societates de meo consula- tu, ac de meis rebus gestis amplissima atq; ornatissima

decreta fecerunt. Scribæ, qui nobiscum in rationibus, monumentisq; publicis uersantur: non obscurum de meis in Remp. beneficijs suum iudicium decretumq; esse uoluerunt. nullum est in hac urbe Collegium: nulli pagani, aut montani, quoniam plebi quoq; urbanæ mores conuenticula, & quasi concilia quædam esse uoluerunt: qui non amplissime nonmodo de salute mea, sed etiam de dignitate decreuerint. nam quid ego illa diuina, atq; immortalia municipiorum, & coloniarum, & totius Italiæ decreta commemorem? qbus tanquã gradibus mihi uideor in cœlum ascendisse: non solum in patriam reuertisse. ille uero dies quis fuit? cum te P. Lentule legem de me ferentem populus romanus uidit: sensitq; quantus, & quanta dignitate esses. constat enim nullis unquam comitijs campum Martium tanta celebritate, tanto splẽdore omnis generis hominum, ætatum, ordinum floruisse. Omitto ciuitatum, nationum, prouinciarum, regum, orbis deniq; terrarum, de meis in omnes mortales meritis unum iudicium, unumq; consensum. aduentus meus, atq; introitus in urbem qui fuit? utrum me patria sic accepit, ut lucem salutemq; redditam sibi, ac restitutam accipere debuit? an ut crudelem Tyrannum? quod uos Catilinæ gregales de me dicere solebatis? itaq; ille unus dies, quo me populus ro. à porta in Capitolium, atq; inde domum sua celebritate, læticiaq; comitatum honestauit: tantæ mihi iucunditati fuit: ut tua mihi conscelerata illa uis nonmodo non propulsanda, sed etiam emenda fuisse uideatur. quare illa calamitas (si ita est appellanda) excussit hoc genus totum maledicti: ne quisquam audeat iam reprehendere consulatum meum, tot, tantis, tam ornatis iudicijs, te-

stimonijs, authoritatibus comprobatum. Quod si in isto tuo maledicto probrum nonmodo mihi nullum obiectas: sed etiam laudem illustras meam: quid te aut fieri aut fingi dementius potest? uno cum maledicto bis à me patriam seruatam esse concedis. semel, cum id feci: quod omnes non negent immortalitati, si fieri potest, mandandum: tu supplicio puniendum putasti. iterum, cum tuum, multorumq; propter te inflammatum in bonos omnes impetum meo corpore excepi: ne eam ciuitatem, quam seruassem inermis: armatus in discrimẽ adducerem. esto, non fuit in me pœna ulla peccati: at fuit iudicij. cuius? quis me unquam ulla lege interrogauit? quis postulauit? quis diem dixit? potest igitur damnati pœnam sustinere indemnatus? hoc Tribunitium est? hoc populare est? quanquam ubi tute popularem, nisi cum pro populo fecisti, potes dicere? sed cum hoc iuris à maioribus proditum sit: ut nemo ciuis ro. aut libertatem, aut ciuitatem possit amittere: nisi ipse author factus sit. quod tu ipse potuisti in tua causa discere. credo enim, quanquam in illa adoptione legitime factum est nihil: tamen te esse interrogatũ, author ne esses: ut in te P. Fonteius uitæ, necisq; potestatem haberet ut in filio. quæro si aut negasses: aut tacuisses: si tamen id XXX curiæ iussissent: num id iussum esset ratum? certe non. quid ita? quia ius à maioribus nostris, qui non ficte, & fallaciter populares, sed uere & sapienter fuerunt: ita comparatum est: ut ciuis Ro. libertatem nemo posset inuitus amittere. quin etiam si decem uiri sacramentum in libertatem iniustum iudicassent: tamen quotiẽscunq; uellet quis, hoc in genere se rem iudicatam referre posse uoluerunt. ciuitatem uero nemo unquam ullo

populi iussu amittet inuitus. qui ciues romani in colo-
nias latinas proficiscebantur: fieri non poterant Lati-
ni: q nō erant authores facti: nomenq; dederant. q erāt
rerum capitalium condemnati: non prius hanc ciuita-
tem amittebant: quàm erant in eam recepti: quo uerten
di, hoc est mutandi soli causa uenerant. id autem ut es-
set faciundū: non ademptione ciuitatis, sed tecti, et aquæ
& ignis interdictione faciebant. Populus romanus L.
Sylla Dictatore ferente, comitijs centuriatis municipijs
ciuitatem ademit: hisdem agros. de agris ratum est (fuit
enim populi potestas) de ciuitate, ne tam diu quidem ua
luit, quamdiu illa Syllani temporis arma ualuerunt.
Hanc uero uolaterranis, cum etiā tum essent in armis:
L. Sylla uictor re publica recuperata comitijs centu-
riatis ciuitatem eripere nō potuit: hodieq; Volaterrani
nonmodo ciues, sed etiam optimi ciues, fruuntur nobis-
cum simul hac ciuitate. Consulari homini P. Clodius
euersa rep. ciuitatem adimere potuit, concilio aduocato,
conductis operis non solum egentium, sed etiam seruo-
rum, Sedulio principe? qui se illo die confirmauit Ro-
mæ non fuisse. quod si non fuit: quid te audacius? qui
in eius nomen incideris? quid desperatius? qui ne emen
tiendo quidem potueris authorem adumbrare meliorē?
sin autem is primus sciuit: quod facile potuit propter in-
opiam tecti in foro pernoctans: cur non iuret se Ga-
dibus fuisse: cum tu te fuisse interamne probaueris? hoc
tu igitur homo popularis iure munitam ciuitatem, &
libertatem nostram putas esse oportere? ut si tribuno pl.
rogante uelitis, iubeatis ne: Sedulij centum se uelle &
iubere dixerint: possit unusquisq; nostrum amittere ci
uitatem? tum igitur maiores nostri populares non fue-

runt: qui de ciuitate, & libertate ea iura sanxerunt: quæ nec uis temporum, nec potentia magistratuum, nec res iudicata, nec deniq; uniuersi populi Ro. potestas, quæ cæteris in rebus est maxima: labefactare possit. at tu etiam ereptor ciuitatis, legem de iniurijs publicis tulisti Anagnino nescio cui Menulæ per gratiam: quẽ tibi ob eam legem statuam in meis ædibus posuit: ut locus ipse in tua tanta iniuria legem, & inscriptionem statuæ refelleret. quæ res municipibus Anagninis ornatissimis multo maiori dolori fuit: quam quæ ille gladiator scelera Anagniæ fecerat. Quid? si ne scriptum quidẽ unquam est in ista ipsa rogatione, quam se Sedulius negat sciuisse: tu huius, ut acta tui præclari Tribunatus hominis dignitate honestes: authoritatẽ amplecteris. sed tamen si nihil de me tulisti: quominus essem nõ modo in ciuium numero: sed etiam in eo loco in quo me honores populi Ro. collocauerunt: tamen ne eum tua uoce uiolabis? quem post nefariũ scelus consulũ superiorum, tot uides iudicijs Senatus, populi romani, totius Italiæ honestatum? quem ne tum quidem, cum aberam, negare poteras esse tua lege Senatorẽ? ubi enim tuleras: ut mihi aqua, & ignis interdiceretur? quod Gracchus de P. Popilio, Saturninus de Metello tulit. homines seditiosissimi de optimis, ac fortissimes ciuibus, non ut esset interdictum, quod ferri non poterat: tulerunt: sed ut interdiceretur. ubi cauisti, ne meo me loco Censor in Senatum legeret? quod de omnibus, etiam quibusdam damnatis interdictum est, scriptũ est in legibus. Quære hoc ex Clodio scriptore legum tuarum. iube adesse. latitat omnino. sed si requiri iusseris: inuenient hominem apud sororem tuam occultantem se capite demisso. Sed si pa-

trem tuum ciuem mediusfidius egregium dissimilem uestri, nemo unquam sanus exulem appellauit: qui cũ de eo tribunus pl. promulgasset: adesse propter iniquitatem illius Cinnani temporis noluit: eiq; imperium est abrogatum: si in illo pœna legitima turpitudinem non habuit propter uim temporum: in me, cui dies dicta non est: qui reus non fui: qui nunquam sum à tribuno pl. citatus: damnati pœna esse potuit? ea præsertim, quæ ne in ipsa quidem rogatione perscripta est. At uide quid intersit inter illum iniquissimum patris tui casum: & hanc fortunam, conditionemq; nostram. patrem tuum ciuem optimum clarissimi uiri filium, qui, si uiueret: qua seueritate fuit: tu profecto non uiueres: L. Philippus censor auunculum suum præterijt in recitando senatu. nihil enim poterat dicere: quare rata non essent, quæ erant acta in ea republica: in qua se illis ipsis temporibus Censorem esse uoluisset. me L. Cotta homo Censorius, in senatu iuratus dixit: se, si Censor tum esset, cum aberam: meo loco Senatorem recitaturum fuisse. quis in meum locum iudicem subdidit? quis meorum amicorum testamentum discessu meo fecit: qui mihi non idem tribuerit: quod, & si adessem? quis me nonmodo ciuis, sed socius recipere contra tuam legem & iuuare dubitauit? deniq; uniuersus senatus multo ante, quam est lata lex: de me gratias agendas censuit ciuitatibus ijs: quæ M. Tullium tantum ne? immo etiam ciuem optime de Rep. meritum recepissent. & tu unus pestifer ciuis, eum restitutum negas esse ciuem: quem eiectum uniuersus senatus nonmodo ciuem, sed etiam egregium ciuem semper putauit. At uero ut annales populi Ro. & monumenta uetustatis loquuntur: censor ille Quintius, & M. Fu-

rius Camillus, & M. Seruilius, cum essent optime de Rep. meriti: tamen populi incitati uim iracūdiamq; subierunt: damnatiq; comitijs centuriatis cum in exilium profugissent: rursus ab eodem populo placato sunt in suam pristinam dignitatem restituti. quod si ijs damnatis nonmodo non imminuit calamitas clarissimi nominis gloriam: sed etiam honestauit (nam & si optabilius est, cursum uitae conficere sine dolore, & sine iniuria: tamen ad immortalitatem gloriae plus affert desideratum esse à suis ciuibus: q̄ omnino nunquam esse uiolatum) mihi sine ullo iudicio populi profecto, tum amplissimus omnium iudicijs restituto, maledicti locum aut criminis obtinebit? fortis & constans in optima ratione ciuis Popilius semper fuit. tamen eius in omni uita nihil est ad laudem illustrius, quam calamitas ipsa. quis enim iam meminisset eum bene de Rep. meritum? nisi & ab improbis expulsus esset: & per bonos restitutus? Q. Metelli praeclarum imperium in re militari fuit: egregia Censura: omnis uita plena grauitatis: tamen huius uiri laudem ad sempiternam memoriam temporis calamitas propagauit. quod si & illis, qui expulsi sunt inique, sed tamen legibus: reducti inimicis interfectis, rogationibus Tribunitijs, non authoritate senatus, non comitijs centuriatis, non decretis Italiae, non desiderio ciuitatis: inimicorum iniuria probro non fuit: in me, qui profectus sum integer: absfui simul cum republica: dicā maxima cū dignitate: te uiuo fratre tuo altero consulari, reducente, altero Praetore petente, tuum scelus meum probrum putas esse oportere? Ac si me populus Ro. incitatus iracundia aut inuidia è ciuitate eiecisset: idemq; postea mea in Remp. beneficia recordatus se collegisset:

temeritatem, atq; iniuriam suam restitutione mea repre
hendisset: tamen profecto nemo tam esset amens: qui mihi
populi tale iudicium non dignitati potius, quàm dede=
cori putaret esse oportere. nunc uero, cum me in iudi-
cium populi nemo omnium uocarit: condemnari non
potuerim, qui accusatus non sim: deniq; ne expulsus
quidem ita sim: ut si contenderem: superare non possem:
contráq; à populo Ro. semper sim defensus, amplificatus,
ornatus: quid est? quare quisquam mihi se ipsa popu-
lari ratione anteponat? An tu populum romanum esse
illum putas? qui constat ex ijs, qui mercede conducun=
tur? qui impelluntur: ut uim afferant magistratibus?
ut obsideant senatum? optent quotidie cædem, incen-
dia, rapinas? quem tu tamen populũ nisi tabernis clau-
sis frequentare non poteras: cui populo duces Lentidios,
Lollios, Sergios, præfeceras. O' speciem dignitatem'q; po
puli romani: quam Reges, quam nationes exteræ, quam
gentes ultimæ pertimescunt: multitudinem hominum ex
seruis conductis, ex facinorosis, ex egentibus congrega-
tam. illa fuit pulchritudo populi romani: illa forma:
quam in campo uidisti tum, cum etiam tibi contra se-
natus, totius'q; Italiæ authoritatem & studium, dicen=
di potestas fuit: ille populus est dominus regum, uictor,
atq; imperator omnium gentium: quem illo clarissimo
die scelerate uidisti: tum, cum omnes principes ciuitatis,
omnes ordinum, atq; ætatum omnium, suffragium se
non de ciuis, sed de ciuitatis salute ferre censebant: cum
deniq; homines in campum non tabernis, sed municipijs
clausis uenerunt. hoc ego populo, si tum Consules aut
fuissent in Republica: aut omnino non fuissent: nullo la
bore, tuo præcipiti furori, atq; impio sceleri restitissem.

ſed publicam cauſam contra uim armatam, ſine populi præſidio ſuſcipere nolui: non quo mihi P. Scipionis for tiſſimi uiri uis intima priuati hominis diſpliceret. ſed Scipionis factum ſtatim P. Mutius Conſul, qui in gerẽda Rep. putabatur fuiſſe ſegnior geſta, multis ſenatus conſultis, nonmodo defendit: ſed etiam ornauit. mihi aut te interfecto, cum conſulibus, aut te uiuo, & tecum, & cum illis armis decertandum fuit. erant eo tempore multa etiam alia metuenda. ad ſeruos mediusfidius res perueniſſet. tantum homines impios ex uetere illa coniu ratione iniuſtum nefarijs mentibus bonorum odium re tinebat. Hic tu me etiam gloriari uetas. negas eſſe ferenda: quæ ſoleam de me prædicare: & homo facetus indu cis etiam ſermonem urbanum, ac uenuſtum: me dicere ſolere, eſſe me Iouem: eundem dictitare Mineruam eſſe ſororem meam. non tam inſolens ſum: qui Iuem eſſe me dicam: non tam ineruditus: qui Mineruam Iouis ſororem, meam eſſe ſororem exiſtimem. ſed tamen ego mihi ſororem uirginem aſciſco. tu ſororem tuam uirginem eſſe non ſiuiſti. ſed uide ne tu te debeas Iouem dicere: quod tu iure eandem ſororem, & uxorem appellare poſſis. Et quoniam hoc reprehendis: quod ſolere me dicas de meipſo glorioſius prædicare: quis unquam audiuit: cum ego de me niſi coactus ac neceſſario dicerem? nam ſi cum mihi furta, largitiones, libidines obijciuntur: ego reſpondere ſoleo: meis conſilijs, periculis, laboribus patriã eſſe conſeruatam: non tam ſum exiſtimandus de geſtis rebus gloriari: quàm de obiectis non confiteri. ſed ſi mihi ante hæc duriſſima Reip. tempora nihil unquam aliud obiectum eſt: niſi crudelitas illius temporis: cum à patria perniciem depuli: quid? me huic maledicto utrũ

nõ respondere? an demisse respondere decuit? Ego uero Reip. semper interesse putaui: me illius pulcherrimi facti, quod ex authoritate senatus, consensu bonorum omnium, pro salute patriæ gessissem: splendorem uerbis, dignitatem'q; retinere: præsertim cum mihi uni in hac Rep. audiente populo Ro. opera mea hanc urbem, & hanc Remp. esse saluam iurato dicere fas fuisset. Extinctum est iam illud maledictum crudelitatis: quod me non ut crudelem Tyrannum, sed ut mitissimum parentem omnium ciuium studijs desideratum, repetitum, accersitum uident. aliud exortum est. obijcitur mihi meus ille discessus. cui ego crimini respondere sine mea maxima laude non possum. qd enim pontifices debeo dicere? peccati me conscientia profugisse? at id, quod mihi crimini dabatur: nonmodo peccatum non erat: sed erat res post natos homines pulcherrima. iudicium populi pertimuisse? at id nec propositum ullum fuit: & si fuisset: duplicata gloria discessissem. bonorum mihi præsidium defuisse? falsum est. me mortem timuisse? turpe est. dicendũ igitur est id: quod non dicerem nisi coactus (nihil enim unquam de me dixi sublatius asciscendæ laudis causa potius, quam criminis depellendi) dico igitur: & quàm possum maxima uoce dico: cum omnium perditorum, et coniuratorum incitata uis duce tribuno plebis, consulibus authoribus, & afflicto senatu, perterritis Equitibus romanis, suspensa ac sollicita tota ciuitate, non tam in me impetum faceret: quàm per me in omnes bonos: me uidisse, si uicissem: tenuis Reip. reliquias, si uictus essem: nullas futuras. quod cum iudicassem: defleui coniugis miseræ dissidium, liberorum carissimorum solitudinẽ, fratris absentis amantissimi, atq; optimi casum, subi-

tas fundatissimæ familiæ ruinas: sed his omnibus rebus
uitam anteposui meorum ciuium: rempublicam condere
meo discessu, quam omnium interitu occidere malui. spe
raui id, quod accidit: me iacentem posse à uiuis uiris for
tibus excitari: si unà cum bonis interiissem: nullo modo
posse recreari. accepi pontifices magnum, atq; incredibi
lẽ dolorẽ: non nego: neq; istam mihi ascisco sapientiam:
quam nonnulli in me requirebant: qui me animo nimis
fracto esse, atq; afflicto loquebantur. an ego poteram:
cum tot rerum tanta uarietate diuellerer: quas idcirco
prætereo: quod, ne nunc quidẽ sine fletu commemora-
re possum: inficiari me esse hominem? & communem na
turæ sensum repudiare? tum uero neq; illud meum fa-
ctum laudabile, nec beneficiũ ullum à me in rempub.
profectum dicerem: siquidem ea Reip. causa reliquissem:
quibus æquo animo carerem: eamq; animi duriciam,
sicut corporis, quod cum uritur: non sentit: stuporem po=
tius, quàm uirtutem putarem. suscipere tantos animi do
lores: atq; ea, quæ capta urbe accidunt uictis: stante urbe
unũ perpeti: et iam se uidere distrahi à complexu suo=
rum: disturbari tecta: diripi fortunas: patriæ deniq; cau
sa patriam ipsam amittere: spoliari populi romani
beneficijs amplissimis: præcipitari ex altissimo digni-
tatis gradu: uidere prætextatos inimicos nondum mor
te complorata arbitria petentes funeris: hæc omnia subi
re conseruandorum ciuium causa: atque ita ut dolenter
absis, non tam sapiens, quàm ij qui nihil curant: sed tã
amans tuorum, ac tui, quàm communis humanitas po-
stulat: ea laus præclara ac diuina. nam qui ea, quæ
nunquam cara atq; iucunda duxit: æquo animo Reip.
causa deserit: nullam beniuolentiam insignem in Rép.
declarat. qui

declarat. qui autem ea relinquit Reip causa: à quibus cum summo dolore diuellitur: ei patria cara est: cuius salutem caritati anteponit suorum. quare disrumpatur licet ista furia: atq; audiat hæc ex me: quoniam lacessiuit: bis seruaui: ut consul, togatus armatos uicerim: priuatus, consulibus armatis cesserim. utriusq; temporis fructum tuli maximum. superioris, quod ex senatus authoritate, & senatum, & omnes bonos meæ salutis causa mutata ueste uidi. posterioris, quod & senatus & populus romanus, & omnes mortales, & priuatim, et publice iudicarunt, sine meo reditu Remp. saluam esse nõ posse. Sed hic meus reditus põtifices uestro iudicio cõtinetur. nam si uos me in meis ædibus collocatis: id quod in omni mea causa semper studijs, consilijs, authoritatibus, sententijsq; fecistis: uideo me planè, ac sentio restitutum. sin mea domus nonmodo mihi non redditur: sed etiam monumentum præbet inimico doloris mei, sceleris sui, publicæ calamitatis: quis erit? qui hunc reditũ potius, quàm pœnam sempiternam putet? In conspectu præterea totius urbis domus est mea Pontifices. in qua si manet illud non monumentum urbis, sed sepulchrum inimico nomine inscriptum: demigrandum potius aliquò est: quàm habitandum in ea urbe: in qua trophæa, & de me, & de Rep. uideam constituta. an ego tantam aut animi duritiem habere, aut oculorum impudentiã possim? ut cuius urbis seruatorẽ me esse senatus omnium assensu totiens iudicarit: in ea possem intueri domũ meam euersam non ab inimico meo, sed ab hoste communi: & ab eodem extructam, & positam in oculis ciuitatis: ne unquam conquiescere possit fletus bonorum. Sp. Melij regnum appetentis domus est complana-

ta. & quid aliud æquum accidisse Melio populus Ro. iudicauit: nomine ipso æquimelij stultitia pœna comprobata est. Sp. Caßij domus ob eandem causam euersa, atq; in eodem loco ædes posita telluris. In Vacci pratis domus fuit M. Vacci: quæ publicata est, & euersa: ut illius facinus memoria et nomine loci notaretur. M. Manlius cum ab ascensu Capitolij Gallorum impetum repulisset: non fuit contentus beneficij sui gloria: regnũ appetisse est iudicatus. ergo eius domũ euersam duobus locis conuestitam uidetis. Quam igitur maiores nostri sceleratis, ac nefarijs ciuibus maximam pœnam constitui posse arbitrati sunt: eandem ego subibo, ac sustinebo? ut apud posteros nostros non extinctor coniurationis, & sceleris, sed author & dux fuisse uidear? Hãc uero Pontifices labem turpitudinis, & inconstantiæ poterit populi Ro. dignitas sustinere? uiuo senatu? uobis principibus publici consilij? ut domus M. Tullij Ciceronis cum domo Fuluij Flacci ad memoriam pœnæ publicæ constitutæ coniuncta esse uideatur? M. Flaccus, quia cum C. Graccho contra salutem Reip. fecerat: & senatus sententia est interfectus: & eius domus euersa, & publicata est. in qua porticum post aliquanto Q. Catulus de manubijs Cymbricis fecit. ista autem fax, ac furia patriæ, cum urbem Pisone, & Gabinio ducibus cœpisset: occupasset: teneret: uno eodemq; tempore et clarissimi uiri mortui monumenta delebat: & meam domũ cum M. Flacci domo coniungebat: ut qua pœna senatus affecerat euersorem ciuitatis: eadem iste oppresso senatu afficeret eum: quem P. C. custodem patriæ iudicassent. Hanc uero in Palatio, atq; in pulcherrimo urbis loco porticum esse patiemini, furoris Tribunitij, scele-

ris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis reipublicæ, doloris mei, defixum indicium ad memoriam omnium gentium sempiternam? quam porticum pro amore quem habetis in Rempublicam: & semper habuistis: nonmodo sententijs, sed si opus esset manibus uestris disturbare cuperetis. nisi quem forte illius castissimi sacerdotis superstitiosa dedicatio deterret. O' rem, quam homines soluti, à cura liberati ridere non desinunt: tristiores autem sine maximo dolore audire non possunt. P. ne Clodius, qui ex pontificis maximi domo religionem eripuit: is in meam intulit? hunc inquam etiam uos, qui estis antistites cærimoniarum, & sacrorum, authorem habetis, & magistrum publicæ religionis? O' dij immortales (uos enim hæc audire cupio) P. Clodius uestra sacra curat? uestrum numen horret? res omnis humanas religione uestra contineri putat? hic non illudit authoritati horum omnium, qui assunt, summorum uirorum? non uestra Pont. grauitate abutitur? ex isto ore, religionis uerbum excidere, aut elabi potest? cum tu eodē ore accusando Senatum, quod seuere de religione decerneret: impurissime teterrimeq; uiolasti. aspicite, aspicite Pont. hominem religiosum: & si uobis uidetur (quod est bonorum pontificum) monete eum: modum quendam esse religionis: nimium esse superstitiosum non oportere. quid tibi necesse fuit anili superstitione homo fanatice sacrificium, quod alienæ domi fieret: inuisere? quæ autem te tanta mentis imbecillitas tenuit? ut non putares deos posse placari: nisi etiam muliebribus religionibus te implicuisses? quem unquam audisti maiorum tuorum? qui & sacra priuata coluerunt: & publicis sacer-

dotijs præfuerunt: cum sacrificium Bonæ deæ fieret: interfuisse? neminem. ne illum quidem, qui cæcus factus est. ex quo intelligitur multa in uita falso homines opinari: cum ille q nihil uideret sciens, quod nefas esset: lumina amisit: istius, qui non solum aspectu, sed etiam incesto flagitio, & stupro polluit cerimonias: pœna omnis oculorum ad cæcitatem mentis est conuersa. Hoc authore tam casto, tam religioso, tam sancto, tam pio potestis Pont. non commoueri? cum suis dicat se manibus domũ ciuis optimi euertisse: & eam ijsdem manibus consecrasse. quæ tua fuit consecratio? tuleram inquit ut mihi liceret. quidnam exceperas? ut si quod ius non esset rogare: ne esset rogatum? Ius igitur statuetis esse, uniuscuiusq; uestrum sedes, aras, focos, deos penates, subiectos esse libidini Tribunitiæ? in quẽ quisq; per homines concitatos irruerit: in quem impetum pertulerit: huius domum non solum affligere: quod est præsentis insaniæ, quasi tẽpestatis repentinæ: sed etiá in posterum tempus religione sempiterna obligare? Equidem sic accepi Pontifices: in religionibus suscipiendis caput esse, interpretari, quæ uoluntas deorum immortalium esse uideatur. nec est ulla erga deos pietas, nisi honesta de numine eorum, ac mente opinio: cum expeti nihil ab ijs, quod sit iniustum, ac inhonestum, arbitrere. hominem inuenire ista labes tum, cum omnia tenebat: neminem potuit: cui sedes meas addiceret: cui traderet: cui donaret. ipse cum loci illius, cũ ædiũ cupiditate flagraret: ob eãq; causam uná una iusta illa rogatione sua uir bonus dominum se in meis bonis esse uoluisset: tamen illo ipso in furore suo nó est ausus meam domum, cuius cupiditate inflammatus erat: possidere. Deos immortales existimatis, cuius labore, &

consilio sua ipsi templa tenuerunt: in eius domum afflictam, & euersam per unius hominis sceleratissimi nefarium latrocinium immigrare uoluisse? ciuis est nemo in tanto populo, extra contaminatam illam, & cruentam P. Clodij manum: qui rem ullam de meis bonis attigerit: qui non pro suis opibus in illa tempestate defenderit. at, qui aliqua se contagione prædæ, societatis, emptionis, contaminauerunt: nullius neq; priuati, neq; publici iudicij pœnam effugere potuerunt. Ex his igitur bonis, quorum nemo rem ullam attigit: qui non omniũ iudicio sceleratissimus haberetur: dij immortales domum meam concupiuerunt? ista tua pulchra libertas, deos penates, & familiares meos lares expulit: ut à te ipsa tanquam in captiuis sedibus collocaretur? quid est sanctius? quid omni religione munitius? quàm domus uniuscuiusq; ciuium? hic aræ sunt: hic foci, hic dij penates, hic sacræ religionis cerimoniæ continentur: hoc perfugium est ita sanctum omnibus: ut inde arripi neminem fas sit. quo magis est furor istius ab auribus uestris repellendus: qui quæ maiores nostri religionibus tuta nobis & sancta esse uoluerunt: ea iste non solum contra religionem labefactauit: sed etiam ipsius religionis nomine euertit. At quæ dea est? bonam esse oportet: quandoquidẽ est abs te dedicata. libertas inquit. eam tu igitur domi meæ collocasti? quam ex urbe tota sustulisti? tu, cum Collegas tuos summa potestate præditos negares liberos esse: cum in templum Castoris aditus esset apertus nemini: cum hunc clarissimum uirum summo genere natum, summis populi beneficijs usum, Pontificem, & Consularem, & singulari bonitate, & modestia præditum, quem satis mirari quibus oculis aspicere

audeas, non queo: audiente populo Ro. à pedissequis con culcari iuberes: cum indemnatum exturbares priuilegijs tyrannicis irrogatis: cum principem orbis terræ uirum inclusum domi contineres: cum forum armatis cateruis perditorum hominum possideres: libertatis simulacrum in domo hac collocabas: quæ domus erat ipsa indicio tui crudelissimi dominatus: & miserrimæ populi Ro. seruitutis? eum ne potissimum libertas domo sua debuit pellere? qui nisi fuisset: in seruorum potestatem ciuitas tota uenisset? At unde inuenta est ista libertas? quæsiui enim diligenter. Tanagrea quædam meretrix fuisse dicitur. eius non longe à Tanagris simulacrum è marmore in sepulchro positum fuit. hoc quidam homo nobilis nõ alienus ab hoc religioso libertatis sacerdote, ad ornatum ædilitatis suæ deportauit. etenim cogitarat omnis superiores, muneris splendore superare. itaq; omnia signa, tabulas, ornamentorum quod superfuit in finis, & communibus locis, tota è Græcia, atq; insulis omnibus honoris populi Ro. causa, sanè frugaliter domum suam deportauit. Is posteaquam intellexit, posse se interuersa ædilitate Pisone Consule Prætorem renunciari: si modo eadẽ prima litera competitorem habuisset aliquem: ædilitatem duobus in locis partim in arca, partim in hortis suis collocauit. signum de busto meretricis ablatum isti dedit: quod esset signum magis istorum, quàm publicæ libertatis. hanc deam quisquam uiolare audeat? et imaginem meretricis, ornamentum sepulchri, à fure sublatam: à sacrilego collocatam? hæc me domo mea pellet? hæc ultrix afflictæ ciuitatis, Reip. spolijs ornabitur? hæc erit in eo monumẽto: quod positũ est: ut esset indicium oppressi senatus ad memoriã sempiternã turpi

tudinis? O' Q. Catule, patrem ne appellem, an filium? recentior enim memoria filij est: & cum rebus meis gestis coniūctior. tantum ne te fefellit? cum mihi summa et quotidie maiora præmia in repub. fore putabas. negabas fas esse duos consules esse in hac ciuitate inimicos reipublicæ. duo sunt inuenti: qui Senatum Tribuno furenti constrictum traderent: qui pro me patres conscriptos deprecari, & populo supplices esse, edictis atq; imperio uetarent: quibus spectantibus domus mea disturbaretur: diriperetur: qui deniq; ambustas fortunarum mearum reliquias suas domos comportarent. Venio nunc ad patrem. tu Q. Catule M. Fuluij domum, cum is fratris tui socer fuisset: monumentum tuarum manubiarum esse uoluisti: ut eius, qui perniciosa Reip. consilia cœpisset: omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. hoc si qs tibi ædificanti illā porticum diceret: fore tempus: cum is Tribunus plebis, qui authoritatem senatus, iudicium bonorum omnium neglexisset: tuum monumentum consulibus nonmodo inspectantibus, uerum adiuuātibus disturbaret: euerteret: idq; cum eius ciuis, qui Remp. ex senatus authoritate consul defendisset: domo coniungeret: non'ne responderes? id nisi euersa ciuitate accidere non posse? At uidete hominis intolerabilem audaciam, cum proiecta quadam & effrenata cupiditate. monumentum iste nunquam, aut religionem ullam excogitauit: habitare laxe, & magnifice uoluit: duasq; & magnas, & nobiles domos coniungere. eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit: a Q. Seio contendit: ut sibi domum uenderet. cum ille id negaret: primo se luminibus eius esse

obstructurũ minabatur. affirmabat Posthumius se uiuo illam domum istius nunquam futuram. acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret. hominem ueneno apertissime sustulit. emit domum litigatoribus defatigatis propè dimidio carius quã æstimabat. Quorsum igitur hæc oratio pertinet? domus mea illa propè tota uacua est: uix pars ædium mearũ decima ad Catuli porticum accessit. causa fuit ambulatio, & monumentum, & ista Tanagrea oppressa libertate libertas. in Palatio pulcherrimo prospectu porticum cum conclauibus pauimentatam trecentum pedũ concupierat: amplissimum peristylum: cætera eiusmodi: facile ut omnium domos, & laxitate, & dignitate superaret. Et homo religiosus, cum ædes meas idẽ emeret, & uenderet: tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi ascribere. posuit scilicet Catonem illum hominem sua uirtute egentem: ut is, qui in Marsis, ubi natus est, tectum, quod hymbris uitandi causa succederet: nullum haberet: ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. inferiorem ædium partem assignauit non suæ genti Fonteiæ, sed Clodiæ, quam reliquit. quem in numerum ex multis Clodijs nemo nomen dedit: nisi aut egestate, aut scelere perditus. Hanc uos pontifices tam uariam, tam nouam in omni genere uoluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem, comprobabitis? pontifex inquit affuit. non te pudet: cum apud pontifices res agatur: pontificem dicere te, non Collegium pontificum affuisse? præsertim cum Tribunus pl. uel denuntiare potueris: uel etiam cogere? esto: Collegium non adhibuisti. quid? de Collegio quis tandem affuit? posuerat enim authoritatẽ in uno: quæ est in his

omnibus. sed tamen auget, & ætas, & honos dignitatem. opus erat etiam scientia. quam et si omnes consecuti sunt: tamen certe peritiores uetustas facit. quis ergo affuit? frater inquit uxoris meæ. si authoritatem quærimus: & si id est ætatis: ut nondum consecutus sit: tamẽ quanta est in adolescente authoritas, ea propter tantam coniunctionem affinitatis, minor est putanda. Sin autẽ scientia est quæsita: quis erat minus peritus, quàm is? qui paucis illis diebus in Collegium uenerat? qui etiã tibi erat magis obstrictus beneficio recenti: cum se fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelatum uidebat. & si in eo prouidisti: ne frater te accusare posset. hanc tu igitur dedicationem appellas? ad quam nõ Collegium, non honoribus populi Ro. ornatum pontificem, non deniq; adolescentem quenquam, cum haberes in Collegio familiarissimos adhibere potuisti? affuit is: si modo affuit: quem tu impulisti: soror rogauit: mater coegit. uidete igitur Pontif. quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. uerbo ne Pontifices putatis, si is postem tenuerit: & aliquid dixerit: domum uniuscuiusq; consecrari posse? an istæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones ad honorem deorum immortalium sine ulla ciuium calamitate à maioribus nostris constitutæ sunt? est inuentus Tribunus plebis: qui consularibus copijs instructus, omni impetu furoris in eum ciuem irruerit: quem percussum ipsa Resp. suis manibus extolleret. quid? si quis similis istius, neque enim iam deerunt qui imitari uelint: aliquẽ mei dissimilem, cui Resp. non tantum debeat: per uim affixerit: domũ eius per Pontificem dedicarit: id uos ista authoritate constituetis ratum esse oportere? dicatis, quẽ

repperiet Pontificem: quid? et Tribunus pl. idem esse nō potest? M. Drusus ille clarissimus Tribunus pl. Pontifex fuit. ergo, si is Q. Cepionis inimici sui postem ædium tenuisset: & pauca uerba fecisset: ædes Cepionis essent dedicatæ? nihil loquor de Pontificio iure: nihil de ipsius uerbis dedicationis: nihil de religione, cærimonijs: non dissimulo me nescire ea, quæ etiam, si scirem, dissimularem: ne alijs molestus, uobis etiam curiosus uiderer: & si effluunt multa ex uestra disciplina: quæ etiam ad nostras aures sæpe permanant. Postem teneri in dedicatione oportere uideor audisse templi. ibi enim postis est: ubi templi aditus est, et ualuæ ambulationis. postes nemo unquam tenuit in dedicando. simulacrum autem aut aram si dedicasti: sine religione loco moueri potest. Sed iam hoc dicere tibi non licebit: quoniam pontificem postem tenuisse dixisti. quanquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de uestro iure, & religione contra quàm proposueram disputabo? Ego uero si omnia solennibus uerbis, ueteribus, & prædictis institutis acta esse dicerem: tamen me reip. iure defenderem. An cum tu eius ciuis discessu, cuius unius opera senatus atq; omnes boni ciuitatem esse incolumem totiens iudicassent: oppressam teterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus Remp. teneres: domum eius, qui patriā à se seruatam perire suo nomine noluisset: per pontificem aliquē dedicasses: posset recreata Resp. sustinere? date de hac religione aditum Pontifices: iam nullum fortunis communibus exitum reperietis. An si postem tenuerit Pontifex: & uerba ad religionem deorum immortalium composita, ad perniciem ciuium transtulerit: ualebit ad iniuriam nomen sanctissimum religio-

nis? si Tribunus pl. uerbis non minus priscis, & pene solennibus bona ciuis cuiuspiam consecrarit: non ualebit? Atqui C. Atinius patrum memoria bona Q. Metelli: qui eum ex senatu censor reiecerat: aui tui Q. Metelle, & tui P. Seruili, & proaui tui P. Scipio consecrauit foculo posito in rostris, adhibitoq; tibicine. quid tum? num ille furor tribuni pl. ductus ex nonnullis ueterum temporum exemplis fraudi Metello fuit summo illi & clarissimo uiro? certe non fuit. Vidimus hoc idem Cn. Lentulo Censori Tribunum pl. facere. nunquid igitur is bona Lentuli religionibus religauit? sed quid ego cæteros? tu, tu inquam capite uelato, concione aduocata, foculo posito, bona tui Gabinij, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumq; donaras: consecrasti. Quod si tum nihil est actum: quid in meis bonis agi potuit? sin est ratum: cur ille gurges Helluatus tecum simul Reip. sanguinem, ad cœlum tamen extruxit uillam in thusculano uisceribus ærarij? mihi meas ruinas, quarũ ego similem totam urbem esse passus non sum: aspicere non licuit? Omitto Gabinium. quid? exemplo tuo bona tua non'ne L. Mummius uir fortissimus, atq; optimus consecrauit? quod, si quia ad te ꝑtinet, ratum esse negas oportere: ea iura constituisti in præclaro Tribunatu tuo: quibus in te conuersis, recusares: alios euerteres. sin ista consecratio legitima est: quid est quod profanum in tuis bonis esse possit? an consecratio nullum habet ius? dedicatio est religiosa? quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca uerba uoluerunt? ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem quid uoluisti? nam si est illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quic-

quid habes aliud, est Cereri consecratum. sin ille ludus fuit: quid te impurius? qui religiones omnis pollueris aut ementiendo, aut stuprando. Iam fateor inquit in Gabinio me nefarium fuisse. quippe uides pœnam illam à te in alium institutam, in te ipsum esse conuersam. Sed homo omnium scelerum flagitiorumq; documentum quod in Gabinio fateris: cuius impudicæ pueritiæ libidines, adolescentiæ dedecus, & egestatem reliquæ uitæ, latrocinium consulatus uidimus: cui ne ista quidem calamitas iniuria potuit accidere: id in me infirmas: & grauius esse dicis, quod uno adolescente, quàm quod concione tota effecisti. dedicatio magnam inquit habet religionem. non'ne uobis Numa Pompilius uidetur loqui? discite orationem Pont. & uos Flamines etiam, tu Rex disce à gentili et tu: quanquam ille gentem istam reliquit: sed tamen disce ab homine religionibus dedito, iusto, tũ omnium religionum perito. quid? in dedicatione non'ne & quis dicat? & quid? et quomodo quæritur? an tu hæc ita confundis: & perturbas? ut quicunq; uelit: quod uelit: quomodo uelit: possit dedicare? quis eras tu: qui dedicabas? quo iure? qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus Ro. præfecerat? uideo enim esse legem ueterem Tribunitiã: quæ uetet iniussu plebis ædes, terram, aram consecrare. neq; tamẽ hoc Q. Papirius, qui hanc legem rogauit: sensit: neq; suspicatus est: fore periculum ne domicilia, aut possessiones indemnatorum ciuium consecrarentur. neq; enim id fieri fas erat: neq; quisquam fecerat: neq; erat causa, cur prohibendo non tam deterrere uideretur: quàm admonere. sed quia consecrabantur ædes, non priuatorum domicilia, sed quæ sacræ nominantur: consecrabantur agri: non ita ut no-

ſtra prædia, ſi quis uellet: ſed ut imperator agros de hoſtibus captos conſecraret: ſtatuebãtur aræ: quæ religionẽ afferrent: ipſo ſi loco eſſent conſecratæ: hæc niſi plebs iuſſiſſet: fieri uetuit. quæ ſi tu interpretaris de noſtris ædibus, atq; agris ſcripta eſſe: non repugno. ſed quæro, quæ lex lata ſit: ut tu meas ædis conſecrares? ubi tibi hæc poteſtas data ſit? quo iure feceris? neq; ego nunc de religione, ſed de bonis omnium noſtrum, nec de pontificio, ſed de iure publico diſputo. Lex Papiria uetat ædis iniuſſu plebis conſecrari. ſit ſanè hoc de noſtris ædibus: ac non de publicis templis. unum oſtende uerbum conſecrationis in ipſa tua lege: ſi illa lex eſt: ac nõ uox ſceleris et crudelitatis tuæ. quod ſi tibi tum in illo Reip. naufragio omnia in mentem uenire potuiſſent: aut ſi tuus ſcriptor in illo incendio ciuitatis nõ ſyngraphas cum Byzantijs exulibus, & cum legatis regijs faceret: ſed uacuo animo tibi iſta non ſcita, ſed portenta cõſcriberet: eſſes omnia ſi minus re, at uerbis legitimis conſecutus. ſed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum: fœdera feriebantur prouinciarum: regum appellationes uenales erant: ſeruorũ omnium uicatim celebrabatur tota urbe deſcriptio: inimici in gratiam reconciliabantur: imperia aſcribebantur, nouæ iuuentuti: Q. Seio uenenum miſero parabatur: de Cn. Pompeio propugnatore, et cuſtode imperij interficiendo conſilia inibantur: Senatus nequid eſſet: ut lugerent boni ſemper: ut capta reſp. conſulum proditione, ui Tribunitia teneretur. hæc cum tot tantaq; agerentur: non mirũ eſt, præſertim in furore animi, & cæcitate, multa illum & te fefelliſſe. at uidete quanta ſit uis huius Papiriæ legis: in re tali, non qualem tu affers ſceleris plenam & furo-

vis: Q. Martius Censor signum Concordiæ fecerat: idq; in publico collocarat. hoc signum C. Cassius Censor cum in curiam transtulisset: Collegiũ uestrum consuluit: nunquid esse causæ uideretur: quin id signum Curiamq; Concordiæ dedicaret? quæso Pontif. et hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. Ille erat summa modestia, et grauitate Censor. hic tribunus pl. scelere & audacia singulari. tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus. tuũ porrò tempus libertate populi ro. oppressa, Senatus authoritate deleta. res illa plena iustitiæ, sapientiæ, dignitatis. censor enim, penes quem maiores nostri (id quod tu sustulisti) iudicium senatus de dignitate esse uoluerunt: Concordiæ signum uolebat in Curia, Curiamq; ei deæ dedicare. præclara uoluntas, atq; omni laude digna. præscribere enim se arbitrabatur: ut sine studijs dissensionis sententiæ dicerentur: si sedem ipsam ac templum publici consilij religione Concordiæ deuinxisset. tu, cum ferro, cum metu, cum edictis, cum priuilegijs, cum præsentibus copijs perditorum, absentis exercitus terrore, & minis, Consulum societate, et nefario fœdere, seruitute oppressam ciuitatem teneres: libertatis signum posuisti magis ad ludibrium impudentiæ, quàm ad simulationem religionis. ille in Curia, quæ poterat, sine cuiusquam incommodo, dedicabat. tu in ciuis optime de Rep. meriti cruore ac penè ossibus simulacrũ non libertatis publicæ, sed licentiæ collocasti. atq; ille tamen ad Collegium retulit. tu ad quem retulisti? si quid deliberares, si quid tibi aut piandũ, aut instituendũ fuisset religione domestica: tamẽ instituto cæterorũ uetere, ad põtificem detulisses. nouum

delubrum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodã atq; inaudito instituto inchoares: referendum ad sacerdotes publicos non putasti. At si Collegium pontificũ adhibendum non uidebatur: nemo ne horum tibi idoneus uisus est? qui ætate, honore, authoritate antecellunt: ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempsisti, sed pertimuisti dignitatem. An tu audreres quærere ex P. Seruilio? aut ex M. Lucullo? quorũ ego consilio atq; authoritate Remp. Consul ex uestris manibus, ac faucibus eripui: quibusnam uerbis, aut quo ritu, primum hoc dico, ciuis domum consecrares: deinde ciuis eius, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctæ gentes testimoniũ huius urbis, atq; imperij conseruati dedissent. quid diceres O' nefanda, & perniciosa labes ciuitatis? ades, ades Lucull e, Seruili, dum dedico domum Ciceronis: ut mihi præeatis: postemq; teneatis. Es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, uultus, uerba cecidissent: cum te uiri, qui sua dignitate personam populi Ro. atq; authoritatem imperij sustinerent: uerbis grauissimis perterruissent: neq; sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atq; in patriæ parricidio & scelere. quæ cum uideres: tum te ad tuum affinem non delectum à te, sed relictum à cæteris contulisti. quem ego tamen credo, si est ortus ab illis: quos memoriæ proditum est, ab ipso Hercule perfuncto iam laboribus sacra didicisse: in uiri fortis erumnis, non ita crudelem fuisse: ut in uiui & iam spirantis caput bustum suis manibus imponeret. qui aut nihil dixit: aut si fecit: omnino pœnam hanc maternæ temeritatis tulit: ut mutam in delicto personam, nomenq; præberet. aut si dixit ali-

quid uerbis hæsitantibus: postem'q; tremebunda manu tetigit: certe nihil rite, nihil caste, nihil more, institutó'q; perfecit. uiderat ille Murenam uitricum suum consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitij indicia afferre: audierat ex illo se à me bis salutem accepisse: separatim semel: iterum cum uniuersis. Quare quis est? qui existimare possit, huic nouo põtifici primam hanc post sacerdotium initum, religionem instituenti, uocem'q; mittenti, non & linguam obmutuisse? & manum obtorpuisse? et mentem debilitatam metu concidisse? præsertim cum ex Collegio tanto, non regem, non Flaminem, non Pontificem uideret: fieri'q; particeps alieni sceleris inuitus cogeretur: & grauissimas pœnas affinitatis impurissimæ sustineret. Sed ut reuertar ad ius publicum iudicandi: quod ipsi Pont. semper non solum ad suas cerimonias, sed etiam ad populi iussa accommodauerunt: habetis in commentarijs uestris C. Cassium censorem de signo Concordiæ dedicando ad Pontificum Collegium retulisse. eiq; M. Emilium Pont. Maximũ pro Collegio respõdisse: nisi eum populus Ro. nominatim præfecisset: atq; eius iussu faceret: nõ uideri ea recte posse dedicari. quid? cum Licinia uirgo uestalis summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio Q. Metello consś. aram et ædiculã et puluinar sub saxo sacro dedicasset: non eam rem ex authoritate senatus ad hoc collegium Sex. Iulius Prætor retulit? cum P. Scæuola Pont. Max. pro collegio respondit: quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset: sacrum non uideri esse. quam quidem rem quanta seueritate, quanta'q; diligentia senatus sustulerit, ex ipso S. C. facile cognoscetis. Videtis ne Prætori urbano nego

ciùm datum,

cium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut si quæ essent incisæ aut inscriptæ literæ tollerentur? O' tempora: O' Mores. tum Censorem hominem sanctissimum simulacrũ Cõcordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt. post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram tollendam, ex authoritate pontificum censuit: neq; ullũ est passus ex ea dedicatione literarum extare monumentum. tu procella patriæ, turbo, ac tẽpestas pacis, atq; ocij, quod i naufragio reipublicæ, tenebris offusis, demerso populo, euerso atq; eiecto senatu dirueris: ædificaris: religiõe omni uiolata, reip. tantũ nõie contaminaris: in hisce ædibus, et in urbe quam suis laboribus ac periculis conseruasset: monumentum deletæ Reip. collocaris ad Equitum notam, ad dolorem bonorum omnium: sublatoq; Q. Catuli nomine incideris: id sperasti Remp. diutius, quàm quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus: esse laturam? At si Pont. neq; is cui licuit, neq; id quod fas fuit dedicauit: quid me attinet iam illud tertium, quod proposueram docere? non his institutis, ac uerbis, quibus cerimoniæ postulant, dedicasse. Dixi à principio nihil me de scientia uestra, nihil de sacris, nihil de abscondito iure pontificum dicturum. quæ sunt adhuc à me de iure dedicandi disputata: non sunt quæsita ex occulto aliquo genere literarũ: sed sumpta de medio ex rebus palá ꝑ magistratus actis, ad collegiumq; delatis, ex S. consulto, ex lege. illa interiora, iam uestra sunt. quid dici, qd præcipere, quid tangi, quid teneri ius fuerit. quæ si omnia ex Coruncani scientia, qui peritissimus pontifex fuisse dicitur: acta eẽ cõstarẽt: aut si M. Oratius ille Puluillus, q cũ eius dedicationẽ multi propter inuidiã fictis

*

religionibus impedirent: restitit: & constantissima men te Capitolium dedicauit: huiusmodi alicui dedicationi præfuisset: tamen in scelere religio non ualeret: nedũ ua leat id quod imperitus adolescens, nouus sacerdos, soro ris precibus, matris minis adductus, ignarus, inuitus, sine Collegis, sine libris, sine authore, sine scriptore, fur tim mente ac lingua titubante fecisse dicatur. præsertim cum iste impurus atq; impius hostis omnium religionũ, qui contra fas & inter uiros sæpe mulier, et inter mu- lieres uir fuisset: ageret illam rem ita raptim, & turbu lente: ut neq; mens, neq; uox, neq; lingua consisteret. de= latum tum est ad uos Pont. et post omnium sermone ce= lebratum: quemadmodum iste præposteris uerbis, omi= nibus obscenis, identidem seipse reuocando dubitans, ti= mens, hæsitans, omnia aliter ac uos in monumentis ha= betis: & pronuntiarit: & fecerit. Quod quidem mi- nime mirum est in tanto scelere, tantaq; dementia, ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendũ fuis se. etenim si nemo unquam prædo tam barbarus, atq; immanis fuit: qui cum fana spoliasset: deinde aram ali= quam in litore deserto somnijs stimulatus aut religione aliqua consecraret: non horreret animo: cum diuinum numen scelere uiolatum placare precibus cogeretur. qua tandem istum perturbatione mentis omnium templorũ atq; tectorum, totiusq; urbis prædonem fuisse censetis? cum pro detestatione tot scelerum unam aram nefarie consecraret. non poterat ullo modo (quanquam & in- solentia dominatus extulerat animos: & erat incredi- bili armatus audacia) nõ in agendo ruere: ac sæpe pec= care. præsertim illo pontifice & magistro, qui cogeretur docere: antequam ipse didicisset. Magna uis est cum deo=

rum immortalium numine, tum uero in ipsa Republica. Dij immortales suorum templorũ custodem ac praesidem sceleratissime pulsum cum uiderent: ex suis templis in eius aedes immigrare nolebant. itaq; istius uecordissimi mentem cura metuq; terrebant. Res uero publica, quanquam erat exterminata mecum: tamen obuersabatur ante oculos exterminatoris sui: & ab istius inflammato atq; ignito furore iam tum me séq; repetebat. Quare quid est mirum? si iste metus furore instinctus, scelere praeceps, neq; institutas caerimonias persequi, neq; uerbum ullum solenne potuit effari? quae cum ita sint põtifices: reuocate iam animos uestros ab hac subtili nostra disputatione ad uniuersam Rempublicam: quam antea cum uiris fortibus multis, in hac uero causa solis uestris ceruicibus sustinetis. uobis uniuersi senatus perpetua authoritas, cui uosmetipsi praestantissimi semper in mea causa praefuistis: uobis Italiae magnificentissimus ille motus, municipiorumq; concursus, uobis campus, centuriarumq; una uox omnium, quarum uos principes, atq; authores fuistis: uobis omnes societates, omnes ordines, omnes qui aut re, aut spe deniq; sunt boni: omnes tum erga meam dignitatem studium, & iudiciũ nonmodo commissum, uerum etiam commendatum esse arbitrabantur. denique ipsi dij immortales, qui hanc urbem, atq; hoc imperium tuentur: ut esset omnibus gentibus posteritatiq; perspicuum, diuino me numine esse Reip. redditum: idcirco mihi uidẽtur fructum ipsum reditus & gratulationis meae ad suorum sacerdotum potestatem iudiciũq; reuocasse. Hic est enim reditus pontifices: haec restitutio: in domo, in sedibus, in aris, in focis, in dijs penatibus recuperandis. quorum si iste suis sce

leratissimis manibus tecta sedesq; conuellit: duabusq; consulibus tanquam urbe capta hāc unam domum quasi acerrimi propugnatoris sibi delēdam putauit: tamē illi dij penates, ac familiares mei per uos in meam domum mecum erunt restituti. Quocirca te Capitoline, quem propter beneficia Populus Ro. Optimum, propter uim, Maximum nominauit: teq; Iuno regina, & te custos urbis Minerua, quae semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitisti: precor, ac quaeso: uosq;, q maxime me repetistis: atq; reuocastis: quorum de sedibus haec mihi proposita est contentio: patrij penates, familiaresq;: qui huic urbi & Reip. praesides estis: uos obtestor: quorum ego à templis, ac delubris pestiferam illam & nefariam uim depuli: teq; Vesta mater, cuius castissimas sacerdotes ab hominum amentia, furore, & scelere defendi: cuiusq; ignem illum sempiternum non sum passus aut sanguine ciuium restingui: aut cum totius urbis incendio commisceri: ut si in illo pene fato Reip. obieci meum caput pro uestris caerimonijs, atq; templis perditissimorum ciuium furori, atq; ferro: & si iterum cum ex mea contentione interitus bonorū omniū quaereretur: uos sum testatus: uobis me ac meos commendaui: meq; ac meum caput ea conditione deuoui: ut si et eo ipso tempore, & ante in consulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, praemijs praetermissis, cura, cogitatione, uigilijs omnibus, nihil nisi de salute meorum ciuium laborassem: tum mihi Rep. aliquando restituta liceret frui: sin autem mea consilia patriae non profuissent: ut perpetuum dolorem auulsus à meis sustinerem: hanc ego deuotionem capitis mei, cum ero in sedes meas restitutus: tum deniq; conuictam esse, & commis=

ſam putabo. Nam nunc quidem Pont. non ſolum domo, de qua cognoſcitis: ſed tota urbe careo: in quam uideor eſſe reſtitutus. Vrbis enim cæleberrimæ & maximæ partes aduerſum illud non monumentum ſed uulnus patriæ contuentur. quem cum mihi conſpectum morte magis uitandum fugiendumq; eſſe uideatis: nolite quæſo eum, cuius reditu reſtitutam Remp. fore putaſtis: non ſolum dignitatis ornamentis, ſed etiam urbis partibus uelle eſſe priuatum. Non me bonorum direptio, non tectorum exciſio, non depopulatio prædiorum, non præda conſulum ex meis fortunis crudeliſſime capta permouet. caduca ſemper & mobilia hæc eſſe duxi, non uirtutis, atq; ingenij, ſed fortunæ, & temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam & copiam expetendam putaui: quam et in utendo rationem, et in carendo patientiam. et enim ad noſtrum uſum prope modũ iam eſt definita moderatio rei familiaris: liberis autem noſtris ſatis amplum patrimonium paterni nominis, ac noſtræ memoriæ relinquemus. Domo per ſcælus erepta, per latrocinium occupata, per religionis uim ſceleratius ẽt ædificata, quam euerſa, carere ſine maxima ignominia reipublicæ, meo dedecore, ac dolore non poſſum. Qua propter ſi dijs immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo romano, ſi cunctæ Italiæ, ſi prouincijs, ſi exteris nationibus, ſi uobiſmetipſis, qui in mea ſalute principem ſemper locum authoritatemq; tenuiſtis, gratum et iucundum meum reditum intelligitis eſſe: quæſo, obteſtorq;, uos pontifices: ut me, quem authoritate, ſtudio, ſententijs reſtituiſtis: nunc, quoniam Senatus ita uult: manibus quoq; ueſtris in ſedibus meis collocetis.

DE ARVSPICVM RESPONSIS IN SENATV. ORATIO XXXI.

h

Esterno die P. C. cum me & uestra dignitas, & frequentia equitum romanorum, quibus senatus dabatur: magnopere commouisset: putaui mihi reprimendam esse P. Clodij impudicam impudentiam: cum is publicanorum causam stultissimis interrogationibus impediret: & P. Tullioni Syro nauaret operam: atq; ei sese, cui totus uenierat: etiã uobis inspectantibus uenditaret. Itaq; hominem furentem, exultantemq; continui: simulac periculum iudicij intendi: duobus incœptis uerbis omnem impetum gladiatoris, ferociamq; compressi. attamen ignarus ille, qui consules essent, exanguis atq; æstuans se è curia repente proripuit, cum quibusdã fractis iam, atq; inanibus minis, & cum illius Pisoniani temporis Gabinianiq; terroribus. Quem cum egredientem insequi cœpissem: cœpi equidem fructum maximum & ex consurrectione omnium uestrum, & ex comitatu Publicanorum. Sed uecors repente sine suo uultu, sine colore, sine uoce constitit: deinde respexit: et simul ad Cn. Lentulum cons. aspexit: concidit in Curiæ pene limine: recordatione credo Gabinij sui, desiderioq; Pisonis. cuius ego de effrenato, & præcipiti furore quid dicam? haud potest grauioribus à me uerbis uulnerari: q̃ est statim, in facto ipso, à grauissimo uiro P. Seruilio confectus, ac trucidatus. cuius si etiam uim, et grauitatem illam singularem, ac pe

ne' diuinam assequi possem: tamen non dubito, quin ea tela, quæ coniecerit inimicus: quàm ea, quæ Collega patris emisit: leuiora atq; hebetiora esse uideantur. Sed tamen mei facti rationem exponere illis uolo: qui hesterno die dolore me elatum & iracundia longius prope' digressum arbitrabantur: quàm sapientis hominis cogitata ratio postularet. nihil feci iratus: nihil impotenti animo: nihil non diu consideratum, ac multo ante meditatum. Ego enim P. C. inimicum me semper esse professus sum duobus: qui me, qui rem meam, cum defendere deberent: seruare possent: cumq; ad consulare officium, ipsis insignibus illius imperij, ad meam salutem, non solum authoritate, sed etiam precibus uestris uocarentur: primo reliquerunt: deinde prodiderunt: postremo oppugnauerunt: premijsq; nefariæ pactionis funditus una' cũ repub. oppressum extinctumq; uoluerunt: quiq; suo ductu & imperio cruento illo atq; funesto, supplicia neq; à sociorum mœnibus prohibere, neq; hostium urbibus inferre potuerunt: excisionem, inflammationem, euersionem, depopulationem, uastitatem eam sua cum præda meis omnibus tectis, atq; agris intulerunt. cum his furijs, & facibus, cum his inquam exitiosis prodigijs, ac pene' huius imperij pestibus, bellum mihi inexpiabile dico esse susceptum: neq; id tamen ipsum tantum quantum meus, ac meorum, sed tantum, quantum uester atque omnium bonorum dolor postulauit. In Clodium uero non est hodie meum maius odium: quàm illo die fuit: cum illum ambustum religiosissimus ignibus, cognoui muliebri ornatu ex incæsto stupro, atq; ex domo pontificis maximi emissum. tum inquam, tum uidi: ac multo ante prospexi: quanta tempestas excitaretur: quanta impen

deret procella reipublicæ. uidebam illud scelus tam importunum, audaciam tam immanem adolescentis furẽtis, nobilis, uulnerati, non posse arceri ocij finibus: erupturum illud malum aliquando, si impunitum fuisset: ad perniciem ciuitatis. non multum mihi sanè post ad odium accessit. nihil enim contra me fecit odio mei: sed odio seueritatis, odio dignitatis, odio reipublicæ: non me magis uiolauit, q̃ senatum, quam Equites romanos, quàm omnes bonos, quàm Italiam cunctam: non denique in me sceleratior fuit: quàm in ipsos deos immortales. etenim illos eo scelere uiolauit: quo nemo antea: in me fuit, eodem animo: quo etiam eius familiaris Catilina, si uicisset, fuisset. Itaq; eum nũquam à me esse accusandum putaui: nõ plus, quam stipitem illũ: qui quorum hominum esset, nesciremus: nisi se Ligurem ipse esse diceret. quid enim hunc persequar pecudem ac beluã pabulo inimicorum meorum & glande corruptum? q si sensit, quo se scelere deuinxerit: non dubito, quin sit miserrimus. sin autem id non uidet: periculum est, ne se stuporis excusatione defendat. Accedit etiã, quod expectatione omnium, fortissimo, et clarissimo uiro T. Annio deuota, & constituta ista hostia esse uidetur. cui me præripere desponsam iam, & destinatam laudem, cum ipse eius opera & dignitatem, et salutem recuperarim: ualde esset iniquum. & enim ut P. ille Scipio natus mihi uidetur ad interitum exitiumq; Carthaginis: qui illam à multis imperatoribus obsessam, oppugnatam, labefactatam, penè captam, aliquando quasi fatali euentu solus euertit: sic T. Annius ad illam pestem comprimendam, extinguendam, funditus delendam natus esse uidetur: & quasi diuino munere donatus reipublicæ.

solus ille cognouit, quemadmodum armatum ciuem, qui lapidibus, qui ferro alios fugaret: alios domi contineret: qui urbem totam, qui Curiam, qui forum, qui templũ, omnia cæde, incendijsq; terreret: nonmodo uinci, uerũ etiam uincire oporteret. Huic ego, et tali, & ita de me, ac de patria merito uiro, nunquam mea uoluntate præripiam, eum præsertim reum: cuius ille inimicitias nõ solum suscepit propter salutem meam: uerum etiam appetiuit. sed si etiam nunc illaqueatus iam omnium legũ periculis, irretitus odio bonorum omnium, expectatione supplicij iam non diuturna implicatus, feretur tamẽ hæsitans: & in me impetum impeditus facere conabitur: resistam: & aut concedẽte, aut etiam adiuuante Milone, eius conatum refutabo. uelut hesterno die, cum mihi stanti tacens minaretur: uoce tantum attigi legum initium, & iudicij. consedit ille. conticuit. diem dixisset: ut fecerat: fecissem, ut ei statim tertius à prætore dies diceretur. atq; hoc sic moderetur: & cogitet: si contentus sit his sceleribus: quæ commisit: iam consecratum Miloni: si quod in me telum intorserit: statim me esse arrepturum arma iudiciorum, atq; legum. Atq; pauloante P. C. concionẽ habuit: quæ est ad me tota delata. cuius concionis primum uniuersum argumentum sententiamq; audite. cum riseritis impudentiam hominis: tum à me de tota concione audietis. De religionibus sacris, & cærimonijs est concionatus patres conscripti Clodius: P. inquam Clodius sacra & religiones negligi, uiolari, pollui, questus est. nõ mirũ: si hoc uobis ridiculũ uidetur. et sua concio risit, hominem quomodo ipse gloriari solet: ducentis confixũ senatus consultis, quæ sunt omnia contra illum pro religionibus facta: hominemq; illum, qui

puluinaribus Bonæ deæ stuprum intulerit: eaq; sacra, quæ uiri oculis, ne imprudentis quidem aspici fas est: non solum aspectu uirili, sed flagitio, stuproq; uiolarit: in concione de religionibus neglectis conqueri. itaq; nunc proxima concio eius expectatur de pudicitia. quid enim interest? utrum ab altaribus religiosissimus fugatus, de sacris & religionibus queratur? an ex sororum cubiculo egressus, pudorem pudicitiamq; defendat? Responsum Aruspicum hoc recens de fremitu, in concione recitauit. in quo cum alijs multis scriptum etiam illud est (id quod audistis) loca sacra, & religiosa, profana haberi. in ea causa esse dixit domum meam à religiosissimo sacerdote P. Clodio consecratam. Gaudeo mihi de toto hoc ostento, quod haud scio, an grauissimum multis his annis huic ordini nunciatum sit: datam nonmodo iustam, sed etiam necessariam causam esse dicendi. reperietis enim ex hoc toto prodigio, atq; responso, uos ex istius scelere, ac furore, ab impendentibus periculis maximis, propè iam uoce Iouis Optimi maximi præmoneri. Sed primũ expiabo religionem ædium mearum: si id facere uere, ac sine cuiusquam dubitatione potero. sin scrupulus tenuissimus residere aliqs uidebitur: nõmodo patiẽti, sed etiã libenti animo portentis deorum immortaliũ religioniq; parebo. Sed quæ tandem est in hac urbe tanta domus ab ista religionis suspicione tam uacua, atq; pura? quanquam uestræ domus P. C. cæterorumq; ciuium multo maxima ex parte sunt liberæ religione: tamen una mea domus iudicijs omnibus liberata, in hac urbe sola est. Te enim appello Lentule & Philippe. ex hoc Aruspicum responso decreuit senatus: ut de locis sacris, religiosis, ad hunc ordinem referretis.

potestis ne referre de mea domo? quæ (ut dixi) sola in hac urbe omni religione omnibus iudicijs liberata est? quam primum inimicus ipse in illa tempestate ac nocte reip. cum cætera scelera stilo illo impuro Sex. Clodius conscripsisset: ne una quidem attigit litera religionis. De inde eandem domum, populus romanus, cuius est summa potestas omnium rerum: comitijs Centuriatis omniũ ætatum, ordinumq́; suffragijs, eodem iure esse iussit: quo fuisset. Postea uos P. C. non quod dubia res esset: sed ut huic furiæ, si diutius in hac urbe, quam delere cuperet: maneret: uox interdiceretur: decreuistis, ut de mearũ ædium religione ad Pontificum Collegium referretur. quæ tanta religio est? qua non in nostris dubitationibus, atq; in maximis superstitionibus, unius P. Seruilij, ac M. Luculli responso, ac uerbo liberemur? de sacris publicis, de Ludis maximis, de deorum Penatum Vestæq; matris cærimonijs, de illo ipso sacrificio, quod fit pro salute populi romani: quod post Romam conditam, huius unius casti tutoris religionum, scelere uiolatum est: quod tres pótifices statuissent: id semper populo romano, semp senatui, semper ipsis dijs immortalibus satis sanctum, satis augustum, satis religiosum esse uisum est. At uero meá domum P. Lentulus Cons. et pontifex, P. Seruilius, M. Lucullus, Q. Metellus, Glabrio, M. Messala, L. Lẽtulus Flamẽ Martialis, P. Galba, Scipio, C. Fannius, M. Lepidus, L. Claudius Rex sacrorum, M. Scaurus, M. Crassus, C. Curio, Sex. Cæsar flamẽ Quirinalis, Q. Cornelius, P. Albinouanus, Q. Terẽtius pontifices minores, causa cognita duobus locis dicta, maxima frequentia amplissimorum, ac sapientissimorum ciuium astante, omni religione una mente omnes liberauerunt.

Nego unquam post sacra constituta, quorum eadem est antiquitas: quae ipsius urbis: ulla de re, ne de capite quidem uirginum Vestalium, tam frequens collegium iudicasse. quanquam ad facinoris disquisitionem interest adesse quamplurimos. ita est enim interpretatio illa pontificum: ut ijdem potestatem habeant iudicum. religionis explanatio uel ab uno põtifice perito referri potest. quod idem in iudicio capitis durum atq; iniquum est. tamen sic reperietis, frequentiores pont. de mea domo, quam unquam de cerimonijs uirginũ iudicasse. Postero die frequentissimus senatus te consule designato Lentule sententiae principe P. Lentulo, & Q. Metello conss. referentibus, statuit: cum omnes põtifices, q erant huius ordinis adessent: cumq; alij qui honoribus populi ro. antecedebant: multa de collegij iudicio uerba fecissent: omnesq; ijdem scribendo adessent: domum meam iudicio pontificum religione liberatam uideri. de hoc igitur loco sacro potissimum uidentur Aruspices dicere: qui locus solus ex priuatis locis omnibus hoc praecipue ius habet: ut ab ipsis, qui sacris praesunt: sacer non esse iudicatus sit. Verum referte, quod ex S. C. facere debetis. aut uobis cognitio dabitur: qui primi de hac domo sententiam dixistis: & eam religione omni liberastis. aut senatus ipse iudicabit: qui uno solo illo Antistite sacrorum dissentiente frequentissimus antea iudicauit. aut id quod certe fiet: ad Pont. reijcietur: quorum authoritati, fidei, prudentiae maiores nostri sacra religionesq; & priuatas & publicas commendarunt. quid ergo hi possunt aliud iudicare: ac iudicauerunt? Multae sunt domus in hac urbe, P. C. atq; haud scio an penè cunctae iure optimo: sed tamen iure priuato, iure hereditario, iure au-

thoritatis, iure mancipij, iure nexi: nego esse nllam domum aliam, priuato eodem quoq; optima lege: publico uero omni præcipuo & humano & diuino iure munitam. quæ primum ædificatur ex authoritate senatus pecunia publica: deinde contra uim nefariam huius gladiatoris tot senatus consultis munita, atq; septa est. Primum negocium hisdem magistratibus est datum anno superiore, ut curarent, ut sine ui mihi ædificare liceret: quibus in maximis periculis uniuersa respublica commendari solet. deinde cum ille saxis, & ignibus, & ferro uastitatem meis ædibus intulisset: decreuit senatus eos qui id fecissent: lege de ui, quæ est in eos qui uniuersam rempublicam oppugnassent: teneri. uobis uero referentibus o' post hominum memoriam fortissimi atq; optimi consules, decreuit idem senatus frequentissimus, qui meam domum uiolasset, contra remp. esse facturũ. nego ullo de opere publico, de monumento, de templo, tot senatus extare consulta: quot de mea domo: quam senatus unam, post hanc urbem constitutam, ex ærario ædificandam, à Pontificibus liberandam, à magistratibus defendendam, à iudicibus puniendã putaret. P. Valerio pro maximis in remp. beneficijs data domus est in uilla publica. at mihi in palatio restituta. illi locus, at mihi parietes atq; tectum. illi quàm ipse priuato iure tueretur. mihi quàm publice magistratus omnes defenderent. quæ quidem ego, si aut per me, aut ab alijs haberẽ: non prædicarem apud uos: ne nimis gloriari uiderer. sed cum sint mihi data à uobis: cum ea attententur eius lingua: cuius antea manu euersa uos mihi & liberis meis, manibus uestris reddidistis: non ego de meis, sed de factis uestris loquor: nec uereor, ne hæc mea uestro-

rum beneficiorum prædicatio, non grata potius, quàm arrogans uideatur. quanquam si me tantis laboribus per functum, efferret aliquando ad gloriam in refutandis maledictis improborum hominum tamen animi quidam dolor: quis non ignosceret? uidi enim hesterno die quendam murmurantem: quem aiebant negare, ferre me posse: quia cum ab hoc eodem impurissimo parricida rogarer, cuius essem ciuitatis: respondi me probantibus & uobis & equitibus Ro. eius esse: quæ carere me non potuisset. ille ut opinor, ingemuit. quid igitur respõderem? quæro ex eo ipso, qui ferre me non potest. me ciuem esse romanum? literate respondissem. an tacuissem? desertum negocium. potest quisquam uir in rebus magnis cum inuidia uersatus, satis grauiter contra inimici contumeliam sine sua laude respondere? At ipse nonmodo respondet quicquid potest: cum est lacessitus: sed etiam gaudet, se ab amicis quid respondeat, admoneri. Sed quoniam mea causa expedita est: uideamus nunc, quid aruspices dicant. ego enim fateor me & magnitudine ostenti, & grauitate responsi, & una, atq; constanti aruspicum uoce esse permotum. neq; is sum: qui, si cui forte uideor plus quàm cæteri, qui æque atq; ego, sunt occupati: uersari in studio literarum: his delecter, aut utar omnino literis: quæ nostros animos deterrent, atq; auocant à religione. Ego uero primum habeo authores, ac magistros religionum colendarum maiores nostros: quorum mihi fuisse tanta sapientia uidetur: ut satis superq; prudentes sint: qui illorum prudentiam non dicam assequi, sed quanta fuerit, perspicere possint. qui statas solennisq; cerimonias, pontificatu, rerum bene gerendarum authoritates, augurio, fatorum uete-

res prædicationes, Apollinis uatum libris, portentorum explanationes, Hetruscorum disciplina contineri putarunt. quæ quidem tanta est: ut nostra memoria primum Italici belli funesta principia, post Syllani, Cinnaniq; temporis extremum penè discrimen, tum hanc recentem urbis inflammandæ delendiq; imperij coniurationem, non obscure nobis pauloante prædixerint. Deinde etiam cognoui multa homines doctissimos sapientissimosq;, & dixisse: & scripta de deorum immortalium numine reliquisse: quæ quanquam diuinitus perscripta uideo: tamen eiusmodi sunt: ut ea maiores nostri docuisse illos, non ab illis didicisse uideantur. & enim quis est tam uecors? qui aut cum suspexerit in cælum: deos esse non sentiat? & ea, quæ tanta mente fiunt: ut uix quisquam arte ulla ordinem rerum ac uicissitudinem persequi possit: casu fieri putet? aut cum deos esse intellexerit: non intelligat eorum numine hoc tantum imperium esse natum, & auctum, & retentum. q̃ uolumus P. C. licet ipsi nos amemus: tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec deniq; hoc ipso huius gentis ac terræ domestico natiuoq; sensu Italos ipsos, ac Latinos, sed pietate, ac religione, atq; hac una sapientia, quod deorum immortalium numine omnia regi, gubernariq; perspeximus: oẽs gentes nationesq; superauimus. Quare ne plura de re minime loquar dubia: adhibete animos: & mentes uestras, non solum aures, ad Aruspicum uocem admouete. quod in agro latiniensi auditus est strepitus cum fremitu. mitto Aruspices: mitto illá ueterem ab ipsis dijs immortalibus, ut hominum fama est Hetruriæ datam disciplinam: nos non'ne Aruspices esse

possumus? Exauditus in agro propinquo, & suburbano est strepitus quidam reconditus, et horribilis fremitus armorum. quis est ex gigantibus illis, quos poetæ ferunt bellum dijs immortalibus intulisse: tam impius? qui hoc tam nouo tantoq; motu non magnum aliquid deos populo ro. præmonstrare & præcanere fateatur? de ea re scriptum est, postulationes decretas esse Ioui, Saturno, Neptunno, Telluri, dijs cælestibus. audio quibus dijs uiolatis expiatio debeatur: sed hominum ob quæ delicta quæro. ludos minus diligenter factos, pollutosq;. quos ludos? te appello Lentule: tui sacerdotij sunt tensæ, curricula, præcentio, ludi, libationes, epulæq; ludorum: P. C. uosq; Pótifices: ad quos Epulones Iouis Optimi Max. si quid est prætermissum: aut commissum: afferunt: quorum de sententia illa eadē renouata, atq; instaurata celebrãtur: qui sunt ludi minus diligenter facti? quanto aut quo scelere polluti? respondebis & pro te, & pro collegis tuis, & pro pontificum collegio: nihil cuiusquam aut negligentia contemptum, aut scelere esse pollutum: omnia solennia ac iusta ludorum, omnibus rebus summa cum cerimonia esse seruata. quos igitur Aruspices ludos minus diligenter factos pollutosq; esse dicunt? eos: quorum ipsi dij immortales, atq; illa mater dea, te te Cn. Lentule, cuius ab auia manibus esset accepta: spectatorem esse uoluit: quod ni tu Megalesia illo die spectare uoluisses: haud scio an uiuere nobis, atq; his de rebus iam queri liceret. uis enim innumerabilis incitata ex omnibus uicis collecta seruorum, ab hoc ædili religioso repente fornicibus, hostijsq; omnibus in scænam signo dato immissa irrupit. tua tum tua Cn. Lentule eadem uirtus fuit: quæ priuato quondam tuo pro-

auo. te, nomen,

cuo. te, nomen, imperium, uocem, aspectum tuum stans senatus, Equites romani, et oēs boni sequebātur: cum ille seruorum eludētium multitudini S. P. Q. R. uinctum ipso consessu, & constrictum spectaculis, atq; impeditum turba & angustijs tradidisset. An si ludus constitit: aut tibicen repente conticuit: aut puer ille patrimus & matrimus si terram non tenuit: aut tensam, aut lorum omisit: aut si ædilis uerbo, aut si nutu aberrauit: ludi sunt non rite facti? eaq; errata expiantur? & mentes deorum immortalium ludorum instauratione placantur? si ludi ab lætitia ad metum traducti sunt: si nō intermissi, sed perempti, atq; sublati sunt: si ciuitati uniuersæ scelere eius, qui ludos ad luctum conferre uoluit: extiterunt dies illi pro festis penè funesti: dubitabimus quos ludos ille fremitus nunciet esse pollutos? Ac si uolumus ea, quæ de quoq; deo nobis tradita sunt: recordari: hanc matrem magnam, cuius ludi uiolati, polluti, penè ad cædem & ad funus ciuitatis conuersi sunt: hāc inquam accepimus agros & nemora cum quodam strepitu fremituq; peragrare. hæc igitur uobis, hæc populo romano & scelerum indicia ostendit: & periculorū signa patefecit. nam quid ego de illis ludis loquar? quos in palatio nostri maiores ante templum, in ipso matris magnæ conspectu Megalensibus fieri celebrariq; uoluerunt: qui sunt more institutisq; maxime casti, solennes, religiosi. quibus ludis primū ante populi consessum senatui locum P. Africanus iterū consul ille maior dedit: ut eos ludos hæc lues impura pollueret? quo si quis liber aut spectandi, aut etiam religionis causa accesserat: manus afferebantur. quo matrona nulla adijt propter uim consessumq; seruorum. Ita ludos eos, quorum

religio tanta est: ut ex ultimis terris accersita in hac ur
be consederit: qui ludi ne uno quidẽ uerbo appellantur
Latino: ut uocabulo ipso, & appetita religio externa,
& matris magnæ nomine suscepta declaretur: hos lu=
dos serui fecerunt: serui spectauerunt: tota deniq; hoc
ædile seruorum Megalesia fuerunt. Prò dij immorta-
les, qui magis nobiscum loqui possetis? si essetis, uersare=
miniq; nobiscum? ludos esse publicos pollutos significa=
tis: ac planè dicatis. quid magis deformatum, inquina-
tum, peruersum, conturbatum dici potest? quàm omne
seruitium permissu magistratus liberatum in alterã scæ
nam immissum: alteri præpositum: ut alter consessus po
testati seruorum obijceretur: alter seruorum totus esset?
Si examen apum ludis in scænam uenisset: Aruspices
acciendos ex Hetruria putaremus. uidemus uniuersi re=
pente examina tanta seruorum immissa in populum
romanum septum atq; inclusum: et non commouemur?
Atq; in apum fortasse examine, nos ex Hetruscorum
scriptis Aruspices, ut à seruitio caueremus monerent.
quod igitur ex aliquo disiũcto, diuersoq; monstro signi-
ficatum caueremus: id cum monstrum sibi ipsum est: &
cum in eo ipso periculum est: ex quo periculum porten
ditur: non pertimescemus? Istiusmodi Megalesia fecit pa=
ter tuus? istiusmodi patruus? Is mihi etiam generis sui
mentionem facit: cum Athenionis, aut Spartaci exemplo
ludos facere maluerit: quàm C. aut Appij Claudiorum.
Illi cum ludos facerent: seruos de cauea exire iubebãt.
tu in alteram seruos immisisti: ex altera liberos eieci-
sti. Itaq; qui antea uoce præconis à liberis semoueban=
tur: tuis ludis non uoce, sed manu liberos à se segrega=
bant. ne hoc quidem tibi in mentem ueniebat Sybilli-

no ſacerdoti: hæc ſacra maiores noſtros ex ueſtris libris expetiſſe: ſi illi ſunt ueſtri: quos tu impia mente conquiris: uiolatis oculis legis: contaminatis manibus attrectas. hac igitur uate ſuadente quondam, defeſſa Italia punico bello, atq; Annibale uexata, ſacra iſta maiores noſtri aſcita ex Phrygia Romæ collocauerunt: quæ uir is accepit: qui eſt optimus à populo ro. iudicatus, P. Scipio: fœmina autem quæ matronarum caſtiſſima putabatur: Q. Claudia. cuius priſcam illam ſeueritatem ſacrificij tua ſoror mirifice exiſtimatur imitata. nihil te igitur, neq; maiores tui coniuncti cum his religionibus, neq; ſacerdotium ipſum, quo eſt hæc tota religio conſtituta: neq; curulis ædilitas, quæ maxime hanc tueri religionem ſolet: permouit: quominus caſtiſſimos ludos omni flagitio pollucres: dedecore maculares: ſcelere obligares? Sed quid ego id admiror? qui accepta pecunia Peſſimuntē ipſum, ſedem domicaliumq; matris deorum, uaſtaris: & Brogitaro Gallogræco impuro homini, ac nefario totum illum locum fanumq; uēdideris: ſacerdotem ab ipſis aris puluinaribusq; detraxeris: oīa illa, quæ uetuſtas, quæ Perſæ, quæ Syri, quæ reges omnes, qui Europam Aſiamq; tenuerūt: ſemper ſumma religione coluerūt: peruerteris? quæ deniq; noſtri maiores tam ſancta duxerunt: ut cum refertam urbem atq; Italiam fanorū haberemus: tamen noſtri imperatores maximis & periculoſiſſimis bellis huic deæ uota facerent: eaq; in ipſo Peſſimunte, ad illam ipſam principem aram, & in illo loco fanoq; perſoluerent. Quod cum Deiotarus religione ſua caſtiſſime tueretur: quem unum habemus in orbe terrarum fideliſſimum huic imperio atq; amantiſſimū noſtri nominis: Brogitaro ut ante dixi addictum pecu

nia tradidisti. Atq; hunc tamen Deiotarum sæpe à senatu regali nomine dignum existimatum, clarissimorum imperatorum testimonijs ornatum, tu etiam regem appellari cum Brogitaro iubes. Sed alter est Rex iudicio senatus per nos, pecunia Brogitarus per te appellatus. alterum putabo regem: si habuerit, unde tibi soluat, quod ei per syngrapham credidisti. nam cum multa regia sunt in Deiotaro: tum illa maxime: quod tibi nullum munus dedit: quod eam partem legis tuæ, quæ congruebat cum iudicio senatus: ut ipse Rex esset: non repudiauit: quod Pessimuntem per scælus à te uiolatum, & sacerdote sacrisq; spoliatum recuperauit: ut in pristina religione seruaret: quod cærimonias ab omni uetustate acceptas, à Brogitaro pollui non sinit: mauultq; generum suum munere tuo, quàm illud fanum antiquitate religionis carere. sed ut ad hæc Aruspicum responsa redeam: ex quibus est primum de ludis: quis est? qui id nõ totum in istius ludos prædictum, & responsum esse fateatur? Seqtur de locis sacris: religiosis. O' impudentiam miram. de mea domo dicere audes? committe uel cõsulibus, uel senatui, uel collegio pontificũ tuá. At mea quidem his tribus omnibus iudicijs, ut dixi antea liberata est. At in his ædibus, quas tu Q. Syro Equite ro. uiro optimo per te apertissime interfecto tenes: sacellum dico fuisse, aras. tabulis hoc censorũ, memoria multorũ firmabo, ac docebo. agatur modo hæc res: quod ex eo S. C. quod nuper est factum, referri ad uos necesse est: habeo quæ de locis religiosis uelim dicere: cum de domo tua dixero. in qua tamen ita est inædificatum sacellum: ut alius fecerit: tibi tantummodo sit demoliendum. tum uidebo num mihi necesse sit de alijs etiam aliquid di-

cere. putant enim nonnulli ad me pertinere armamentarium Telluris aperire. nuper id patuisse dicunt: et ego recordor. nunc sanctissimam partem, ac sedem maximae religionis priuato dicunt uestibulo contineri. multa me mouent: quod aedes Telluris est curationis meae: quod is, qui illud armamentarium sustulit: meā domum Pontificum iudicio liberatam, secundum fratrem suum iudicatam esse dicebat. mouet me etiam in hac caritate annonae, sterilitate agrorum, inopia frugum, religio Telluris: et eo magis: quod eodem ostento Telluri postulatio deberi dicitur. Vetera fortasse loquimur: quanquam hoc si minus ciuili iure perscriptum est: lege tamen naturae, communi iure gentium sancitum est: ut nihil mortales à dijs immortalibus usu capere possint. ueruntamen antiqua negligimus. etiam ne ea negligemus: quae fiunt maxime? quae uidemus? L. Pisonem quis nescit his ipsis temporibus maximum & sanctissimum Dianae sacellum in Coeliculo sustulisse? adsunt uicini eius loci: multi sunt etiā in hoc ordine: q sacrificia gentilicia illo ipso in sacello, statuto loco anniuersaria factitarint. et cō quirimus dij immortales quae loca desiderent: quid significent: de quo loquantur? A. Sex. Serrano sanctissima sacella suffossa, incensa, inaedificata, oppressa, summa deniq; turpitudine esse foedata nescimus? tu meam domum religiosam facere potuisti? & qua mente? quam amiseras. qua manu? qua disturbaras. qua uoce? qua incendi iusseras. qua lege? quam ne in illa quidem impunitate tua scripseras. quo puluinari? quod stupraras. quo simulacro? quod ereptū ex meretricis sepulchro imperatoris monumento collocaras. qd habet mea domus religiosi? nisi quod impuri & sacrilegi parietem tangit?

itaq; ne quis meorum imprudens introspicere possit tuam domum: ac te sacra illa tua facientem uidere: tollam altius tectum: non ut ego te despiciam: sed tu ne aspicias urbem eam: quam delere uoluisti. Sed iam Aruspicum reliqua responsa uideamus. Oratores, contra ius fasq; interfectos. quid est hoc? de Alexandrinis uideo esse sermonem. quem ego non refuto. sic enim sentio: ius legatorum cum hominum præsidio munitum sit: tum etiam diuino iure esse uallatum. sed quæro ab illo, qui omnes iudices tribunus è carcere in forum effudit: cuius arbitrio sicæ omnes nunc, atq; omnia uenena tractantur: qui cum Hermacho Chio syngraphas fecit: ecquid sciat unum acerrimum adversarium Hermachi Theodosium Legatum ad senatum à ciuitate libera missum sica percussum? quod non minus quàm de Alexandrinis indignum dijs immortalibus esse uisum certe scio. nec confero, nunc in te unum omnia. spes maior esset salutis: si præter te nemo esset impurus. plures sunt. hoc & tu confidis magis: & nos propè iure diffidimus. quis Platonem ex Orestide, quæ pars Macedoniæ libera est: hominem in illis locis clarum, ac nobilem, legatum Thessaloniciam ad nostrum (ut seipse appellauit) imperatorem uenisse nescit? quẽ ille propter pecuniã, quã ab eo extorquere nõ poterat: in uincula coniecit: et medicũ intromisit suũ: q legato, socio, amico, libero fœdissime et crudelissime uenas inciderit. secures suas cruẽtari scelere noluit. nomen quidẽ populi ro. tanto scelere contaminauit: ut id nulla re possit nisi ipsius supplicio expiari. Quales hũc carnifices putamus habere? qui etiam medicis suis non ad salutem, sed ad necem utatur? Sed recitemus quid sequatur. fidem & iusiurandum neglectum. hoc quid

ſit, per ſe ipſum non facile interpretor. ſed ex eo, quod ſe quitur, ſuſpicor de tuorum iudicum manifeſto periurio dici. quibus olim erepti eſſent nummi: niſi à ſenatu præ ſidium poſtulaſſent. quare autem de his dici ſuſpicer, hæc cauſa eſt: quod ſic ſtatuo: & illud in hac ciuitate eſſe maxime illuſtre, atq; inſigne periurium: & te ipſum tamen in periuriũ impune ab his qbus cum coniuraſti, non uocari: & uideo in Aruſpicum reſponſis hæc eſſe ſubiuncta. Sacrificia uetuſta, occultáq; minus diligenter facta, pollutáq;. Aruſpices hæc loquuntur? an patrij pe natesq; dij? multi ſunt enim credo: in quos huius ma leficij ſuſpicio cadat. quis præter hunc unum? obſcure dicitur, quæ ſacra polluta ſunt? quid planius? quid grauius? quid religioſius dici poteſt? uetuſta, occultáq;. nego ulla uerba Lentulum grauem oratorem, ac diſertum ſæpius, cum te accuſaret: uſurpaſſe: quàm hæc, quæ nunc ex Hetruſcis libris in te conuerſa atq; interpretata dicuntur. Et enim quod ſacrificium tam uetus eſt: quàm hoc? quod à regibus æquale huic urbi acce pimus? quod autem tam occultum: quàm id: quod non ſolum curioſos oculos excludit: ſed etiam errantes? quo nonmodo improbitas, ſed ne imprudentia quidem poſ ſit intrare? quod quidem ſacrificium nemo niſi P. Clodius omni memoria uiolauit: nemo unquam adijt: nemo neglexit: nemo uir aſpicere nõ horruit: quod fit per uir gines Veſtales: fit pro populo romano: fit in ea domo, quæ eſt in imperio: fit incredibili cerimonia: fit ei deæ, cuius ne nomen quidem uiros ſcire fas eſt: quàm iſte ic circo bonam ducit: quod in tanto ſibi ſcelere ignouerit. non ignouit: mihi crede: non. niſi forte tibi ignotum pu tas: quod te iudices dimiſerunt excuſſum, & exhauſtũ,

ſuo iudicio abſolutum, omnium condemnatum. aut quod oculos: ut opinio illius religionis eſt: non perdidiſti. quis enim ante, ſacra illa uir ſciens uiderat? ut quiſquam pœnam, quæ ſequeretur illud ſcelus, ſcire poſſet? An tibi luminis obeſſet cæcitas plus, quam libidinis? ne id quidem ſentis: conniuentis illos oculos abauitui magis optandos fuiſſe: quàm os flagrantis ſororis? tibi uero ſi diligenter attenderis: intelliges hominum pœnas deeſſe adhuc: non deorum. homines te in re fœdiſſima defenderunt: homines turpiſſimum, nocentiſſimumq; laudarunt: homines propter pecuniã iudicio liberauerũt: hominibus iniuria tui ſtupri illata, in ipſos, dolori non fuit: homines tibi arma, alij in me, alij poſt in illum inuictum ciuem dederunt: hominum beneficia prorſus concedo tibi: ac maiora non eſſe quærẽda. A`dijs quidem immortalibus quæ poteſt homini maior eſſe pœna, furore, atq; dementia? niſi forte in tragœdijs, quos uulnere ac dolore corporis cruciari, ac conſumi uides: grauiores deorum immortalium iras ſubire, quàm illos, qui furentes inducuntur, putas. non ſunt illi eiulatus & gemitus Philoctetæ tam miſeri (quanquam ſunt acerbi) quàm illa exultatio Athamantis: & quàm ſomnium matricidarũ. tu cum furiales in concionibus uoces mittis: cum domos ciuiũ euertis: cum lapidibus optimos uiros foro pellis: cum ardentis faces in uicinorum tecta iactas: cum ædes ſacras inflammas: cum ſeruos concitas: cum ſacra ludoſq; conturbas: cum uxorem ſororemq; non diſcernis: cum quod ineas cubile non ſentis: cum baccharis: cum furis: tum das eas pœnas: quæ ſunt ſolæ hominum ſceleri à dijs immortalibus conſtitutæ. nam corporis quidem noſtri infirmitas multos ſubit ca

sus per se. deniq; ipsum corpus tenuissima sæpe de cau=sa conficitur. deorum tela in impiorum mentibus figun tur. quare miserior es, cum in omnem fraudem rape-ris oculis: quàm si omnino oculos nõ haberes. Sed quo-niam de his omnibus, quæ Aruspices omissa esse dicunt: satis est dictum: uideamus, quid ijdem Aruspices à dijs iam immortalibus dicant moneri. Monent ne per optimatium discordiam, dissensionem'q;, patribus, prin=cipibus'q; cædes, pericula'q; creentur: auxilio'q; diminu=ti deficiantur: quare ad unũ imperium prouinciæ re=deãt: exercitus'q; pulsus, diminutio'q; accedat. Aruspi-cum uerba sunt hæc omnia. nihil addo de meo. Quis igitur hanc optimatium discordiam molitur? idem iste. nec ulla ui ingenij, aut consilij sui, sed quodam errore nostro: quem quidem ille, quod obscurus non erat: faci=le perspexit. hoc enim etiam turpius afflictatur respu-blica: quod ne ab eo quidem uexatur: ut tanquam for-tis in pugna uir, acceptis à forti aduersario uulneribus aduersis homines cædere uideãtur. Ty. Gracchus con-uellit statum ciuitatis: qua grauitate uir? qua eloquen-tia? qua dignitate? nihil ut à patris, auiq; Africani præ=stabili insigniq; uirtute, præterquam quod à sanatu de=sciuerat: deflexisset. secutus est C. Gracchus quo igenio? quanta ui? quanta grauitate dicendi? ut dolerent boni o=mnes: nõ illa tanta ornamenta ad meliorẽ mentem, uolũ tatem'q;, esse conuersa. ipse L. Saturninus ita fuit effrena tus, & pene demens: ut author esset egregius: et ad ani=mos imperitorum excitandos inflammandos'q; perfe-ctus. Nam qd ego de P. Sulpicio loquar? cuius tanta in-dicendo grauitas, tanta iucunditas, tanta breuitas fuit: ut posset, uel ut prudentes errarent: uel ut boni minus

bene sentirent: perficere dicendo. Cum his conflictari, et pro salute patriæ quotidie dimicare: erat omnino illis, qui tum rempub. gubernabant: molestum. sed habebat ea molestia quandam tamen dignitatem. Hic uero, de quo ipse tam multa nunc dico: prò dij immortales quid est? quid ualet? quid affert? ut tanta ciuitas si cadet: quod dij omen obruant: à uiro tamen tali confecta uideatur. qui post patris mortem primam illam ætatulam suam ad scurrarum locupletum libidines detulit. quorũ intemperantia expleta, in domesticis est germanitatis stupris uolutatus. deinde iam robustus, prouinciæ se ac rei militari dedit: atq; ibi piratarum contumelias perpessus est: alicum libidines Barbarorumq; satiauit. post exercitu L. Luculli sollicitato per nefandum scælus fugit illinc: Romæq; recenti aduentu suo cum propinquis suis decidit: ne reos faceret: à Catilina pecuniam accepit: ut turpissime præuaricaretur. inde cum Murena se in Galliá contulit: in qua prouincia mortuorum testamenta conscripsit: pupillos necauit: nefarias cum multis scælerum pactiones societatesq; conflauit. inde ut redijt: Quæsturam illam maxime fœcundá, uberemq; ea tempestate, in totum ad se ita redegit: ut homo popularis fraudaret improbissime populum: idemq; uir clemẽs diuisores omnium tribuum domi ipse suæ crudelissima morte mactaret. Exorta est illa reipublicæ, sacris, religionibus, authoritati uestræ, iudicijs publicis funesta Quæstura: in qua idem iste deos, hominesq;, pudorem, pudicitiam, Senatus authoritatem, ius, fas, leges, iudicia, uiolauit. Atq; hic ei gradus (ò misera tempora stultasq; no
* stras discordias) P. Clodio gradus ad rempublicam, hic primus est aditus ad popularem iactationem atq;

ascensus. Nam Ty. Graccho inuidia Numantini fœde-
ris, cui feriẽdo Quæstor C. Mancini cons. cum esset: in-
terfuerat: & in eo fœdere improbando senatus seueri-
tas dolori, & timori fuit: istaq; res illum fortem &
clarum uirum à grauitate patrum desciscere coegit.
C. autem Gracchum mors fraterna, pietas, dolor, ma-
gnitudo animi, ad expetendas domestici sanguinis pœ-
nas excitauit. Saturninũ quod in annonæ caritate Quæ-
storem à sua frumentaria procuratione senatus amouit:
eiq; rei M. Scaurũ præfecit: scimus, dolore factum esse
popularem. Sulpiciũ ab optima causa profectum, C.q;
Thuscio consulatum contra leges petenti, resistentem, lon
gius quàm uoluit popularis aura prouexit. Fuit in his
omnibus causa, & si non iusta (nulla enim potest cui-
quam male de rep. merenti iusta esse causa) grauis ta-
men, & cum aliquo animi & iuris dolore coniuncta.
P. Clodius à coma, à mitra, à muliebribus soleis, pur-
pureisq; fasceolis, à strophio, à psaltrio, à flagitio à
stupro est factus repẽte popularis. nisi eũ mulieres exor
natum ita deprehendissent: nisi ex eo loco, quo eum adĩ
re fas non fuerat: ancillarum beneficio emissus esset: po
pulari homine populus romanus, Res publica cue talẽ
careret. Hanc ob amentiam in discordijs nostris, de q-
bus ipsis, his prodigijs recentibus à dijs immortalibus
admonemur: arreptus est, unus ex patricijs: cui tribunũ
pl. fieri non liceret. quod anno ante frater Metellus, et
concors etiam tum senatus principi Gn. Pompeio senten
tiam dicenti, excluserat: acerrimeq; una uoce ac men-
te restiterat: id post discidium optimatum, de quo ipso
nunc monemur: ita perturbatum itaq; permutatum est:
ut quod frater consul ne fieret obstiterat: quod affinis,

* & sodalis clarissimus uir, qui illum reum non laudarat: excluserat: id is consul efficeret in discordijs principum: qui illi unus inimicissimus esse debuerat: & eo fecisse authore se diceret: cuius authoritatis neminē posset pœnitere. iniecta est fax fœda, ac luctuosa reipublicæ: petita est authoritas uestra, grauitas amplissimorum ordinum, consensio bonorum omniū, totus deniq; ciuitatis status. hæc enim certe petebantur: cum in me cognitorem harum omnium rerum, illa flamma illorum temporum conijciebatur. excepi: et pro patria solus exarsi. sic tamen, ut uos ijsdem ignibus circunsepti, me primum ictum pro uobis, & fumantem uideretis. non sedabantur discordiæ: sed etiam crescebat in eos odium: à quibus defendi putabamur. ecce ijsdem authoribus, Pompeio principe, qui cupientem Italiam, populum romanum desiderantem, flagitantes uos, non authoritate sua solum, sed etiam precibus ad meam salutem excitauit: restituti sumus. sit discordiarum finis aliquando: à diuturnis dissensionibus conquiescamus. non sinit eadem ista
* labes: ea facit conciones: ea miscet: ea turbat: ut modo uēdat illis: nec tamen ita, ut se quisquam, si ab isto laudatus sit, laudatum putet: sed ut eos, quos non amant: ab eodem gaudeant uituperari. Atq; ego hunc non miror. quid enim faciat? at illos homines sapientissimos, grauissimosq; miror. primum quod quenquam clarū hominem, atq; optime de republica meritum impurissimi uoce hominis uiolari facile patiuntur. deinde quod existimant perditi hominis profligatiq; maledictis posse id quod minime conducat ipsis, cuiusquam gloriā dignitatemq; uiolari. postremo quod nō sentiunt id, quod tamen mihi iam suspicari uidentur: illius furentes, ac

uiolentos impetus in se ipsos posse conuerti. atq; ex hac nimia nonnullorum alienatione, et quibusdam hæren tia tela in republica: quæ quãdiu hærebant in uno me: grauiter equidem, sed aliquanto leuius ferebã. An iste, nisi primo se dedisset ijs: quorum animos à uestra authoritate seiunctos esse arbitrabamur: nisi eos in cœlũ suis laudibus præclarus author extolleret: nisi exercitum C. Cæsaris, in quo fallebat multos: sed eum nemo redarguebat: nisi eum inquam exercitum signis infestis in curiam se immissurum minitaretur: nisi Cn. Pompeio adiutore, M. Crasso authore, quæ faciebat, facere clamaret: nisi consules causam coniunxisse secum, in quo uno non mentiebatur: confirmaret: tam crudelis mei, tam sceleratus reipublicæ uexator esse potuisset? Idem posteaquam respirare uos à metu cædis, emergere authoritatem uestram à fluctibus illis seruitutis, reuiuiscere memoriam ac desiderium mei uidit: uobis se cœpit subito fallacissime uenditare. tum leges Iulias contra auspicia latas, et hic, et in concionibus dicere: in quibus legibus inerat Curiata illa lex: quæ totum eius Tribunatum continebat: quam cæcus amentia non uidebat. producebat fortissimum uirum M. Bibulum: quærebat ex eo, C. Cæsare leges ferẽte de cœlo semper ne seruasset? semper se ille seruasse dicebat. augures interrogabat: quæ ita lata essent: recte ne lata essent? illi uitio lata esse dicebant. ferebát in oculis hominem quẽdam boni uiri, et de me optime meriti, sed illius, ut ego arbitror, furoris ignari. longius processit. in ipsum Cn. Pompeiũ authorẽ, ut prædicare est solitus, consiliorũ suorũ inuehi cœpit. inibat gratiam à nonnullis. tum uero est ratus, se posse, quoniã togatum domestici belli extinctorẽ nefario scelere

fœdasset: illum etiã, illum externorũ bellorum, hostiũq; uictorem affligere. tum est illa in templo Castoris scælerata et penè deletrix huius imperij sica depræhensa. tum ille, cui nulla hostium diutius urbs unquam fuit clausa: qui omnes angustias, omnis altitudines, omnium obiecta tela, semper ui & uirtute perfregit: obsessus ipse est domi: meq; nonnulla imperitorum uituperatione, timiditatis meæ, consilio, & facto suo liberauit. Nam si Cn. Pompeio uiro uni omnium fortissimo, quicunq; nati sunt: miserrimũ magis fuit, quam turpe: quàm diu ille tribunus pl. fuit: lucem non aspicere: carere publico: minas eius perferre: cum in concionibus diceret: uelle se in Carinis ædificare alteram porticum: quæ palatio responderet: certe mihi exire domo mea ad priuatum dolorem fuit luctuosum: ad rationem reipublicæ, gloriosum. Videtis igitur hominem per seipsum iam pridem afflictum, ac iacentem, perniciosis optimatium discordijs excitari. cuius initia furoris, dissensionibus eorum, qui tum à uobis seiuncti uidebantur: sustentata sunt. reliqua iam præcipitantis tribunatus, etiam post tribunatum obtrectatores eorum, atq; aduersarij defenderunt: ne à republica reipub. pestis remoueretur. restiterunt etiam, ne meam causam diceret: etiam ne priuatus esset. etiam ne in senatu atq; in delitijs quidam optimi uiri uiperã illam uenenatam ac pestiferam habere potuerunt? quo tandem decepti munere? uolo inquiunt esse, qui in concione detrahat de Pompeio. detrahat ille uituperando? uelim sic hoc uir summus, ac de mea salute optime meritus accipiat: ut à me dicitur. dicam certe quod sentio. mihi mediusfidius tum de illius amplissima dignitate detrahere, cum maximis laudibus efferebat: uide-

batur. utrum tandem C. Marius ſplendidior? cum eum
C. Glaucia laudabat: an cum eundem iratus poſtea ui=
tuperabat? an ille demens, & iam pridem ad pœnam,
exitumq́; præceps, fœdior, atq; inquinatior in Cn. Põ
peio accuſando, quàm uniuerſo ſenatu uituperando fuit?
quod quidem miror, cum alterum gratum ſit iratis:
alterum eſſe tam bonis ciuibus non acerbum. Sed ne id
uiros optimos diutius delectet: legant hanc eius concio-
nem, de qua loquor: in qua Pompeium ornat: an potius
deformat? certe laudat. & unum eſſe in hac ciuitate di
gnum huius imperij dicit: & ſignificat ſe illi amiciſſi-
mum eſſe: & reconciliationem eſſe gratiæ factam. quod
ego quanquam quid ſit, neſcio: tamen hoc ſtatuo: hũc ſi
amicus eſſet Pompeio: laudaturum illum non fuiſſe. quid
enim, ſi illi certe inimiciſſimus eſſet: amplius ad eius
laudem minuendam facere potuiſſet? Videant ij, qui illũ
Cn. Pompeio inimicum eſſe gaudebãt: ob eamq́; cauſam
in tot tantiſq́; ſceleribus conniuebant: & nonnun-
quam eius indomitos atq; effrenatos furores plauſu etiã
ſuo perſequantur: quàm ſe cito inuerterit. nunc enim iã
laudat illum: in eos inuehitur: quibus ſe antea uendi=
tabat. quid exiſtimatis eum, ſi reditus ei gratiæ patue-
rit: eſſe facturum? qui tam libenter in opinionem gra=
tiæ irrepat? Quas ego alias optimatium diſcordias à
dijs immortalibus definiri putem? nam hoc quidem uer
bo neq; P. Clodius, neq; quiſquam de gregalibus eius,
aut de conſiliarijs deſignatur. habẽt Hetruſci libri certa
nomina: quæ in id genus ciuium cadere poſſunt. dete-
riores, repulſos (quod iam audietis) hos appellant: quo-
rum & mentes & res ſunt perditæ: longeq́; à commu=
ni ſalute diſiunctæ. Quare cum dij immortales mo-

uent de optimatium discordijs: de clarissimorum et optime meritorum ciuium dissensione prædicunt. cum principibus periculum, cædemq; portendunt: in tuto collocant Clodium: qui tantum abest à principibus: quantũ à puris, quantum à religiosis. uobis ó clarissimi atq; optimi ciues, & uestræ saluti consulendum, & prospiciendum uident. cædes principum ostenditur: id quod interitum optimatium sequi necesse est, adiungitur: etiã ne in unius imperium res decidat: admonemur. ad quẽ metum si deorum monitis non duceremur: tamen ipsi nostro sensu, coniecturaq; raperemur. Neq; enĩ ullus alius discordiarum solet esse exitus inter claros & potentes uiros: nisi aut uniuersus interitus, aut uictoris dominatus, aut regnum. Dissensit cum Mario clarissimo ciue, consul nobilissimus & fortissimus L. Sylla. horum uterq; ita cecidit uictus: ut uictor idẽ regnauerit. cum Octauio Collega Cinna dissensit. utrisq; horum secunda fortuna regnum est largita: aduersa mortem. idem iterum Sylla superauit. tum sine dubio habuit regalem potestatem: quanquam rempub. recuperauit. Inest hoc tempore haud obscurum odium, atq; id insitum penitus, & inustum animis hominum amplissimorum: dissident principes: captatur occasio: qui non tantum opibus ualent, nescio quam fortunam tamen ac tempus expectant: q sine controuersia plus possunt: hi fortasse nonnunquam consilia, ac sententias inimicorum suorum extimescunt. Tollatur è ciuitate discordia: iam omnes isti qui portenduntur metus, extinguẽtur: iam ista serpens, quæ tum hic delitescit: tum se emergit: & fertur illuc: compressa, atq; illisa morietur. Monent enim ijdem ne occultis consilijs resp. lædatur. quæ sunt occultiora? quam

eius, qui

eius, qui ausus in concione est dicere: iustitiũ edici oportere: iurisdictionem intermitti: claudi ærarium: iudicia tolli. nisi forte existimatis hanc tantam colluuionem illi, tantamq; euersionem ciuitatis, in mentem subito in rostris nec cogitanti uenire potuisse. est quidem ille plenus uini, stupri, somni: plenusq; inconsideratissimæ ac dementissimæ temeritatis. ueruntamen nocturnis uigilijs, & coactione hominum, iustitium illud conceptum ac meditatum est. Mementote P. C. uerbo illo nefario tentatas aures uestras: & pernitiosam uiam, audiendi consuetudine esset munitam. Seqtur illud: ne deterioribus repulsisq; honos augeatur. Repulsos uideamus. nam deteriores qui sint, post docebo. sed tamen in eum cadere hoc uerbum maxime, qui sit unus omnium mortalium sine ulla dubitatione deterrimus: concedendum est. qui sunt igitur repulsi? non ut opinor ij, qui aliquando honorem uitio ciuitatis, non suo, non sunt assecuti. nam id quidem multis sæpe optimis ciuibus, atq; honestissimis uiris accidit. repulsi sunt ij: quos ad omnia progredientes, quos munera contra leges gladiatoria parantes, quos apertissime largientes, non solum alieni, sed etiam sui, uicini, Tribules, urbani, rustici, repulerunt. hi ne honore augeantur: monemur. Debet esse gratum: quod prædicunt. sed tamen huic malo populus romanus ipse, nullo Aruspicum admonitu sua sponte prospexit. deteriores cauete. quorum quidem est magna natio: sed tamen eorum omnium hic dux est, atq; princeps. Et enim si hominem deterrimum poeta præstanti aliquis ingenio fictis conquisitisq; uicijs deformatum uellet inducere: nullum profecto dedecus reperire posset: quod in hoc non insset: multaq; in eo penitus defixa, atq; hærentia præte-

uiret. parentibus, & dijs immortalibus, & patriæ nos primum natura conciliat. eodem enim tempore suscipimur in lucem: & hoc cœlesti spiritu augemur: & certam in sedem ciuitatis, ac libertatis ascribimur. iste parentum nomen, sacra, memoriam, gentem, Fonteiano nomine obruit. deorum ignis, solennes mensas, abditos ac penetrales focos, occulta, & maribus non inuisa solum, sed etiam inaudita sacra inexpiabili scelere peruertit: idemq; earum templum inflammauit dearum: quarũ ope etiam alijs incendijs subuenitur. quid de patria loquar? qui primum eum ciuem ui, ferro, periculis, urbe, omnibus patriæ præsidijs depulit: quem uos patriæ conseruatorem esse sæpissime iudicaueritis: deinde euerso senatus, ut ego semper dixi, comite, duce, ut ille dicebat, senatum ipsum principem salutis, mentisq; publicæ, ui, cæde, incendijsq; peruertit: sustulit duas leges Heliam & Fusiam maxime reipub. salutares: censuram extinxit: intercessionẽ remouit: auspicia deleuit: consules sceleris sui socios ærario, prouincijs, exercitu armauit: reges qui erant, uendidit: qui non erant, appellauit: Cn. Pompeiũ ui, ferro, domum compulit: imperatorum monumenta euertit: inimicorum domos disturbauit: uestris monumentis nomen suũ inscripsit. infinita sunt scelera: quæ ab illo in patriam sunt edita: quæq; in singulos ciues: quos necauit: socios: quos diripuit: Imperatores: quos prodidit: exercitus: quos tentauit. quæ uero ea, & quanta sunt? quæ in se ipsum scelera, quæ in suos edidit? quis minus unquã peperat hostium castris? quàm ille omnibus corporis sui partibus? quæ nauis unquam in flumine publico tam uulgata omnibus? quàm istius ætas fuit? quis unquam nepos tam libere est cum scortis, q̃

hic cum ſororibus uolutatus? quam deniq; tam immanem Charibdin poetæ fingendo exprimere potuerunt? quæ tantos exhaurire gurgites poſſet? quantas iſte Byzantiorum, Brogitarorumq; prædas exorbuit? aut tam eminentibus canibus Syllam, tamq; ieiunis? quàm quibus iſtum uidetis Gellijs, Clodijs, Titijs roſtra ipſa mandentem? Quare id, quod extremum eſt in aruſpicum reſponſis: prouidete: ne reipub. ſtatus commutetur. & enim, uix hæc, ſi undiq; fulciamus, iam labefacta, uix inquam innixa in omnium noſtrum humeris cohærebunt. Fuit quondam ita firma hæc ciuitas, & ualens: ut negligentiam ſenatus, uel etiam iniurias ciuium ferre poſſet. iam non poteſt. ærarium nullum eſt: uectigalibus non fruuntur, qui redemerunt: authoritas principũ cecidit: conſenſus ordinum eſt diuulſus: iudicia perierũt: ſuffragia diſtricta tenẽtur à paucis: bonorũ animus ad nutũ noſtri ordinis expeditus iam nõ erit: ciuẽ q ſe pro patriæ ſalute opponat inuidiæ, fruſtra poſt hac requiretis. Quare hunc ſtatum, qui nunc eſt: qualiſcunq; eſt: nulla alia re, niſi concordia retinere poſſumus. nam ut meliore ſimus loco: ne optandum quidem eſt illo impunito. deteriore autem ſtatu ut ſimus: unus eſt inferior gradus, aut interitus, aut ſeruitutis. quo ne trudamur, dij immortales nos admonent: quoniam iam pridem humana conſilia ceciderunt. Atq; ego hanc orationem P. C. tam triſtem, tam grauem, nõ ſuſcepiſſem: non inquã: niſi hanc perſonam, et has partes honoribus populi romani, ueſtris plurimis ornamentis mihi tributis deberem, & poſſem, ſuſtinere. ſed tamen facile tacentibus cæteris reticuiſſem. ſed hæc oratio omnis fuit non authoritatis meæ, ſed publicæ religionis. mea fuerunt uerba

fortasse plura. sententiæ quidem omnes Aruspicum. ad quos aut referri nuntiata ostenta non conuenit: aut eorum responsis commoueri necesse est. Quod si cætera magis peruulgata nos sæpe & leuiora mouerunt: uox ipsa deorum immortalium non mentes omnium permouebit? nolite enim id putare accidere posse: quod in fabulis sæpe uidetis fieri: ut deus aliquis lapsus de cœlo cœtus hominum adeat: uersetur in terris: cum hominibus colloquatur. cogitate genus sonitus eius, quem Latinienses nunciarunt: recordamini illud etiã, quod nondum est relatum: quod eodem ferè tempore factus in agro Piceno Potentiæ nunciatur, terræmotus horribilis, cum quibusdam multis metuẽdisq; rebus: hæc eadẽ profecto, quæ futura prospicimus: impendẽtia pertimescetis. Etenim hæc deorum immortalium uox, hæc penè oratio iudicanda est: cum ipse mundus, cum agri, terræmotu quodam nouo contremiscunt: et inusitato aliquid sono incredibiliq; prædicunt. in quo constituendæ nobis sunt quidem procurationes, & obsecratio: quemadmodum monemur. sed faciles sunt preces apud eos: qui ultro nobis uiam salutis ostendunt. nostræ nobis sunt inter nos iræ, discordiæq; placandæ.

PRO CN. PLANCIO. ORATIO XXXII.

c Vm propter egregiam, & singularem Cn. Plancij Iud. in mea salute custodienda fidem, tam multos, & bonos uiros eius honori uiderem esse fautores: capiebam animo non mediocrem uoluptatem: quod cuius officiũ mihi saluti fuisset: ei meorum temporum memoriam suffragari uidebam. cum autem audirem meos partim inimicos, partim inuidos, huic accusationi esse fauturos: eandemq; rem aduersariã esse in iudicio Cn. Plancio: quæ in petitione fuisset adiutrix: dolebam Iudices: & acerbe ferebam: si huius salus ob eam ipsam causam esset infestior: quod is meam salutem, atq; uitam sua beniuolẽtia, præsidio, custodiaq; texisset. Nunc autem uester Iud. conspectus, & consessus iste, reficit & recreat mentem meam: cum intueor, & contemplor ununquenq; uestrum. uideo enim hoc in numero neminem: cui mea salus cara non fuerit: cuius non extet in me suum meritum: cui non sim obstrictus memoria beneficij sempiterna. Itaq; non extimesco, ne Cn. Plancio custodia meæ salutis apud eos obsit: qui me ipsum maxime saluum uidere uoluerunt: sæpiusq; Iudices mihi uenit in mentem, admirandum esse, M. Laterensem hominem studiosissimum, & diligentissimum salutis meæ, reum hunc potissimum sibi delegisse: quam metuendum, ne uobis id ille magna ratione fecisse uideatur. quanquam mihi non sumo tantum Iudices: neq; arrogo: ut Cn. Plancium suis erga me meritis impunitatem consecuturum putem. nisi eius integerrimam uitam,

modestissimos mores, summā fidē, continētiā, pietatem, innocentiā ostendero: nihil de pœna recusabo. sin omnia præstitero: quæ sunt à bonis uiris expetenda: petam Iud. à uobis: ut cuius misericordia salus mea custodita sit: ei uos uestram misericordiam me deprecante tribuatis. Equidem ad reliquos labores, quos in hac causa maiores suscipio: quàm in cæteris: etiam hanc molestiā assumo: quod mihi non solum pro Cn. Plancio dicendū est: cuius ego salutem non secus ac meam tueri debeo: sed etiam pro me ipso: de quo accusatores plura pene quàm de re reóq; dixerunt. quanquam Iud. si quid est in me ipso ita reprehensum: ut id ab hoc alienum sit, non me id magnopere conturbet. non enim timeo: ne quia perraro grati homines reperiantur: icirco, cum me nimium gratum illi esse dicant: id mihi criminosum esse possit. quæ uero ita sunt agitata ab illis: ut aut merita Cn. Plancij erga me minora esse dicerent: quàm à me ipso prædicarentur: aut si essent summa: negarent ea tamen ita magni, ut ego putarem, ponderis apud uos esse debere: hæc mihi sunt tractanda Iudices: & modice: ne quid ipse offendam: & tum deniq;, cum respondero criminibus: ne non tam innocentia reus sua, quàm recordatione meorum temporum defensus esse uideatur. Sed mihi in causa facili, atq; explicata perdifficilis Iud. & lubrica defensionis ratio proponitur. nam si tantummodo mihi necesse esset contra Laterensem dicere: tamen id ipsum esset in tanto usu nostro, tantáq; amicitia molestum. uetus enim est lex illa iustæ, uerǽq; amicitiæ: quæ mihi cum illo iam diu est: ut idem amici semper uelint: neq; est ullum certius amicitiæ uinculum: quàm consensus & societas consiliorum, & uoluntatum. mihi

autem non id est in hac re molestissimum: contra illum dicere: sed multo id magis: quod in ea causa contradicendum est: in qua quædam hominum ipsorum uidetur facienda esse contentio. quærit enim Laterensis: atq; hoc uno maxime urget: qua se uirtute, qua laude Plancius, qua dignitate superarit? ita si cædo illius ornamentis: quæ multa & magna sunt: non solum huius dignitatis iactura facienda est: sed etiam largitionis recipienda suspicio est. sin hunc illi antepono: contumeliosa habenda est oratio: et dicendum est, id quod ille me flagitat: Laterensem à Plancio dignitate esse superatum. Ita aut amicissimi hominis existimatio offendenda est: si illam accusationis conditionem sequar: aut optime de me meriti salus deserenda est. Sed ego Laterensis cæcum me, & præcipitem ferri confitear in causa: si te aut à Plancio, aut ab ullo dignitate potuisse superari dixero. Itaq; discedam ab ea contentione: ad quam tu me uocas: & ueniã ad illam: ad quam me causa ipsa deducit. Quid? tu ne inanem dignitatis iudicem putas esse populum? fortasse nonnunquam est. utinam uero semper esset. sed est perraro. & siquando est: in ijs magistratibus est mandandis: quibus salutem suam committi putat. his leuioribus comitijs, diligentia & gratia petitorum honos paritur: non ijs ornamentis quæ esse in te uidemus. nam quod ad populum pertinet: semper dignitatis iniquus iudex est: qui aut inuidet: aut fauet. quanquam nihil potes in te Laterensis constituere: quod sit proprium laudis tuæ: quin id tibi sit commune cum Plancio. sed hoc totum agetur alio loco. nunc tantum disputo de iure populi: qui & potest, & solet nonnunquam dignos præterire. nec si à populo præteritus est, quem nõ oportuit:

à iudicibus condemnandus est: qui præteritus non est. Nam si ita esset: quod patres apud maiores nostros tenere non potuerunt: ut reprehensores essent comitiorũ: id haberent Iudices, uel quod multo etiam minus est ferendum. tum enim magistratum non gerebat is, qui cœperat: si patres authores non erant facti. nunc postulatur à uobis, ut eius exilio, qui creatus sit: iudicium populi ro. reprehendatis. Itaq;, quanquam qua nolui ianua sim ingressus in causam: sperare uideor, tantum abfuturam esse orationem meam à minima suspicione offensionis tuæ: te ut potius obiurgem: quod iniquum in discrimen adducas dignitatem tuam: quam ut ego eam ulla contumelia coner attingere. tu continentiã, tu industriã, tu animum in rẽpublicam, tu uirtutem, tu innocentiam, tu fidem, tu labores tuos, quod ædilis nõ sis factus: fractos esse & abiectos & repudiatos putas? uide tandem Laterensis quantum à te dissentiam. si mediusfidius decem soli essent in ciuitate uiri boni, sapientes, iusti, graues, qui te indignum ædilitate iudicauissent: grauius de te iudicatum putarem: quam est hoc, quod tu metuis ne à populo iudicatum esse uideatur. non enim comitijs iudicat semper populus: sed mouetur plerunque gratia: cædit precibus: facit eos, à quibus est maxime ambitus: deniq; si iudicat, non delectu aliquo, aut sapiẽtia ducitur ad iudicandum: sed impetu nonnunquam, & quadam etiam temeritate. non est enim consilium in uulgo: non ratio: non discrimen: non diligentia: semperq; sapientes, ea quæ populus fecisset, ferenda: nõ semper laudanda duxerunt. quare cum te ædilem fieri oportuisse dicis: populi culpam, nõ competitoris accusas. At fueris dignior quam Plancius: de quo ita tecum con

tendam paulopost: ut conseruem dignitatem tuam. sed ut fueris dignior: non competitor, à quo es uictus: sed populus, à quo es præteritus: in culpa est. In quo primum illud debes putare: comitijs, præsertim ædilicijs studium esse populi, non iudicium. eblandita illa, non enucleata esse suffragia. eos qui suffragiũ ferant, quid deniq; ipsi debeant considerare sæpius: quã quid cuiq; à republica uideatur deberi. sin autem mauis esse iudicium. nõ tibi id rescindendum est: sed ferendum. male iudicauit populus. at iudicauit. non debuit. at potuit. non fero. at multi clarissimi & sapientissimi ciues tulerunt. est enĩ conditio liberorum populorum: præcipueq; huius principis populi, & omnium gentium domini, atq; uictoris: posse suffragijs uel dare, uel detrahere quod uelit cuiq;. nostrum autem est: qui in hac tempestate populi iactemur, ac fluctibus: ferre modice populi uoluntates: allicere alienas: retinere partas: placare turbatas: honores si magni non putemus: non seruire populo. sin eos expetimus: non defatigari supplicando. Venio nunc ad ipsius populi partes: ut illius contra te oratione potius quàm mea disputem. qui si tecum congrediatur: & si una uoce loqui possit: hæc dicat. Ego tibi Laterensis Plancium nõ anteposui: sed cum essetis æque boni uiri: meum beneficium potius ad eum detuli: qui à me contenderat: quàm ad eum, qui mihi non nimis submisse supplicarat. Respondebis credo, te splendore & uetustate familiæ fretum, non ualde ambiendum putasse. At uero te ille ad sua instituta, suorumq; maiorum exempla reuocabit. semper se dicet rogari uoluisse: semper placuisse: M. Seiũ, qui ne equestrem quidem splendorem incolumẽ à calamitate iudicij retinere potuisset: homini nobilissimo,

innocentissimo, eloquẽtissimo, M. Pisoni prætulisse: præposuisse se Q. Catulo in summa familia nato sapiẽtissimo & sanctissimo uiro, non dico C. Serenum subtilissimum hominem (fuit enim & animi satis magni, et consilij) sed Cn. Manlium non solum ignobilem, uerũ sine uirtute, sine ingenio, uita etiam contempta ac sordida. Desiderarunt te inquit oculi mei: cum tu esses Cyrenis: me enim quàm socios tua frui uirtute malebam: & quo plus intererat, eo plus aberat à me. certe non uidebam. deinde sitientem me uirtutis tuæ deseruisti: ac dereliquisti. cœperas enim petere tribunatum plebis tẽporibus his: quæ istam eloquentiam & uirtutem requirebant. quam petitionem cum reliquisses: si hoc iudicasti, tanta in tempestate te gubernare non posse: de uirtute tua dubitaui: si nolle: de uolũtate. sin quod magis intelligo temporibus te alijs reseruasti: ego quoque inquá et respub. ad ea te tempora reuocaui: ad quæ tu te ipse seruaras. pete igitur eum magistratum in quo mihi magnæ utilitati esse possis. ædiles quicunque erunt: idem mihi: quod ostenderas: aut si quod mea minus interest, * id te magis forte delectat: reddam tibi istam ædilitatem etiam negligenter petenti. sed amplissimos honores ut pro dignitate tua consequare: condiscas censeo, mihi paulo, ante diligentius supplicare. Hæc populi oratio est. Mea uero Laterensis hæc. quare uictus sis, non debere iudicem quærere: modo ne largitione sis uictus. nam si quotiensunq; præteritus erit is, qui non debuerit præteriri: totiens oportebit eum, qui factus erit, condemnari: nihil iam est quod populo supplicetur: nihil quod direptio, nihil quod supplicatio magistratuum, renunciatio suffragiorum expectetur. simul ut qui sint professi:

uideo quid dicam: hic familia consulari est: ille praetoria: reliquos uideo esse ex equestri loco: sunt omnes sine macula: sunt aeq; boni uiri, atq; integri: sed seruari necesse est gradum: caedat consulari generi praetorium: nec contendat cum praetorio equester locus: sublata sunt studia: extinctae suffragitiones: nullae contentiones: nulla libertas populi in mandandis magistratibus: nulla expectatio suffragiorum: nihil ut plerunq; euenit, praeter opinionem accidet: nulla erit post hac uarietas comitiorum. Sin hoc persaepe accidit: ut & factos aliquos, & non factos esse miremur: si campus, atq; illae undae comitiorum, ut mare profundum, et immensum sic efferuescunt quodam quasi aestu: ut ad alios accedant: ab alijs autem recedant: in tanto nos impetu studiorum et motu temeritatis modum aliquem & consilium et rationem requiramus? quare noli me ad contentionem uestrum reuocare Laterensis. & enim si populo grata est tabella, quae frontes aperit hominum: mentes tegit: datq; eam libertatem, ut quod uelint, faciant: promittant autem, quod rogentur: cur tu in iudicio exprimis, quod nõ fit in campo? hic quam ille dignior perquam graue est dictu. quomodo igitur est aequum? sic credo, quod agitur: sed satis est iudicia. hic factus est. cur iste potius q̃ ego? uel nescio: uel non dico: uel denique quod mihi grauissimum esset dicere: sed impune tamen deberem dicere: non recte. nam quid assequerer: si illa extrema defensione uterer: populum quod uoluisset fecisse: non quod debuisset? quid? si populi quoq; factum defendo Laterensis? & doceo Cn. Plancium non obrepsisse ad honorem: sed eo uenisse cursu qui semper patuerit omnibus hoc nostro equestri loco? possum ne eripere orationi tuae

contentionem uestrum? quæ tractari sine contumelia non potest? & te ad causam crimenq; deducere? Si quod Equitis romani filius est: inferior esse debuit: omnes tecum Equitum romanorum filij petiuerunt. nihil dico amplius. hoc tamen miror: cur tu huic potissimum irascare: qui longissime à te abfuit. Equidem si quando, ut fit, iactor in turba: non illum accuso: qui est in summa sacra uia: cum ego ad Fabium fornicem impellor: sed eum qui in me ipsum incurrit: atq; incidit. tu neq; Q. Pedio forti uiro succenses: neq; huic A. Plocio ornatissimo homini familiari meo: & ab eo, qui hos dimouit: potius, quam ab ijs, qui in te ipsum incubuerunt: te depulsum putas. sed tamen hæc tibi est prima cum Plancio generis uestri familiæq; contentio: qua abs te uincitur. cur enim non confitear: quod necesse est? sed non hic magis quam ego à meis competitoribus, et aliâs, & in consulatus petitione uincebar. Sed uide ne hæc ipsa, quæ despicis: huic suffragata sint. sic enim conferamus. est tuum nomen utraq; familia consulare. non dubitas igitur quin omnes, qui fauent nobilitati: qui id putant esse pulcherrimum: qui imaginibus, qui nominibus uestris ducuntur: te ædilem fecerint. equidem non dubito. sed si parum multi sunt: qui nobilitatem ament: num ista est nostra culpa? & enim ad caput, & ad fontem utriusq; generis ueniamus. Tu es ex Municipio antiquissimo Thusculano: ex quo plurimæ familiæ sunt consulares: in quibus est etiam Iuuentia: quot è reliquis municipijs omnibus non sunt. Hic est è præfectura Atinati, non tam prisca, non tam honorata, non tam suburbana. quantum interesse uis ad rationem petendi? primum utrũ magis fauere putas Atinates, an Thusculanos su=

is? alteri (scire enim hoc propter uicinitatem facile pos-
sum) cum huius ornatissimi, atq; optimi uiri Cn. Satur-
nini patrem ædilem, cum prætorem uiderunt: quod pri
mus ille non modo in eam familiam, sed etiã in præ-
fecturam illam sellam curulem attulisset: mirandum
in modum lætati sunt. alteros, credo quia refertum est
municipium consularibus: nam maliuolos non esse certe
scio: nunquam intellexi uehementius hospitum suorum
honore lætari. habemus hoc nos: habent nostra muni-
cipia. quid ego de me, de fratre meo loquar? quorum
honoribus agri propè dicam ipsi, montesq; fauerunt.
num aliquando uides Thusculanum aliquem de M. Ca
tone illo in omni uirtute principe, num de T. Corun-
canio, municipe suo, num de tot Fabijs gloriari? uerbum
nemo facit. at in quencunq; Arpinatem incideris: etiam
si nolis: erit tamen tibi fortasse de nobis aliquid, & de
C. Mario audiendum. Primum igitur hic habuit studia
suorum ardentia. tu tanta, quanta in hominibus iam sa
turatis honoribus esse potuerunt. deinde tui municipes
sunt illi quidem splendissimi homines: sed tamen pauci:
siquidem cum Atinatibus conferantur. huius præfectu-
ra plena uirorum fortissimorum: sic ut nulla tota Ita-
lia frequentior dici possit. quam quidem nunc multitu-
dinem uidetis Iud. in squallore & luctu supplicem uo
bis. Hi tot eqtes romani, tot Tribuni ærarij (nam plebẽ
à iudicio dimisimus: quæ cuncta comitijs adfuit) quid
roboris, quid dignitatis huius petitioni attulerunt? non
enim Tribum Terentinam, de qua dicam alio loco: sed
dignitatem, sed oculorum coniectum, sed solidam et ro-
bustam & assiduam frequentiam præbuerunt. Iam
municipia coniunctione etiam uicinitatis uehementer

mouentur. omnia quæ dico de Plancio, dico expertus in
nobis. sumus enim finitimi Atinatibus. laudanda est,
uel etiam amanda uicinitas retinens ueterem illum offi=
cij morem, non infuscata maliuolentia, non assueta men
datijs, non fucata, non fallax, non erudita artificio si-
mulationis uel suburbano, uel etiam urbano. nemo Ar
pinas nõ Plãcio studuit: nemo Soranus: nemo Cassinas:
nemo Aquinas. totus ille tractus celeberrimus Venafra
nus, Allifanus, tota deniq; nostra illa aspera, et montosa,
et fidelis, et simplex, & fautrix suorum regio, se huius
honore ornari, se augeri dignitate, arbitrabatur. ijsdẽq;
nunc è municipijs adsunt equites romani publicæ cum
legationis, testimonio: nec minore nũc sunt sollicitudine:
quàm tum erant studio. et enim est grauius spoliari for
tunis: quàm non augeri dignitate. Ergo ut alia in te
erant illustriora Laterẽsis: quæ tibi maiores tui relique=
rant: sic te Plancius hoc non solum municipij, uerum
etiam uicinitatis genere uincebat. nisi forte te Lauicana,
aut Gabina, aut Bouillana, aut Sabina uicinitas adiu=
uabat. quibus è municipijs uix iam qui carnem latinis
petant: inueniuntur. Adiungam (si uis) id quod tu etiam
huic obesse putas: patrem Publicanum. qui ordo quanto
adiumento sit in honore, quis nescit? flos enim equitum
romanorum, ornamentum ciuitatis, firmamentum rei-
pub. Publicanorum ordine continetur. quis est ergo? qui
neget, ordinis eius studium fuisse in honore Plancij
singulare? neq; iniuria: uel quod erat pater is: qui est
princeps iam diu publicanorum: uel quod is ab socijs
unicè diligebatur: uel quod diligentissime rogabat: uel
quia pro filio supplicabat: uel quia huius ipsius in illũ
ordinem summa officia quæsturæ, tribunatusq; consta-

bant:uel quod illi in hoc ornando,ordinem ſe ornare, & conſulere liberis ſuis arbitrabantur. Aliquid præterea,timide dico:ſed tamen dicendũ eſt:non enim opibus,non inuidioſa gratia, non potentia uix ferenda, ſed commemoratione beneficij,ſed miſericordia,ſed precibus aliquid attulimus etiam nos. appellaui populũ: tribubus ſubmiſi me:& ſupplicaui:ultro mehercules ſe mihi etiam offerentes,ultro pollicentes rogaui. ualuit cauſa rogandi,non gratia. nec ſi uir ampliſſimus,cui nihil eſt:quod roganti concedi non iure poſſit:de aliquo, ut dicis,non impetrauit:ego ſum arrogans:quod me ualuiſſe dico. nam ut omittam illud:quod ego pro eo laborabam:qui ualebat ipſe per ſeſe:rogatio ipſa ſemper eſt gratioſiſſima:quæ eſt officio neceſſitudinis coniuncta maxime. neq; ego ſic rogabam,ut petere uiderer:quia familiaris eſſet meus: quia uicinus: quia huius parente ſemper plurimum eſſem uſus:ſed ut quaſi parenti, & cuſtodi meo. non potentia mea,ſed cauſa rogationis fuit gratioſa. nemo mea reſtitutione lætatus eſt:nemo iniuria doluit:cui non huius in me miſericordia grata fuerit. et enim ſi ante reditum meum Cn. Plancio ſe uulgo uiri boni,cum hic tribunatum peteret:ultro offerebant,cui nomen meum honori fuiſſet:ei meas præſentes preces, non putas profuiſſe? an Minturnenſes coloni,quod C. Marium ciuili errore,atq; ex impijs manibus eripuerunt:quod tecto receperunt:quod feſſum inedia,fluctibusq́; recrearunt:quod uiaticum congeſſerunt:quod nauigium dederunt:quod eum linquentem terram eam, quam ſeruauerat,lachrymis uotisq́; omnibus proſecuti ſunt:æterna in laude uerſantur? Plancio, quod me uel ui pulſum,uel ratione cædentem receperit:iuuerit:cu-

ſtodierit:is et ſenatui populoq́; ro. ut haberent quod reducerent, conſeruarit: honori hanc fidem, miſericordiã, uirtutem fuiſſe miraris? Vitia mehercules res hæ Cn. Plancij, de quibus dixi, tegere potuerunt: ne tu in ea uita, de qua iam dicam: tot & tanta adiumenta huic honori fuiſſe mirere. Hic eſt enim qui adoleſcentulus cum A. Torquato profectus in Africam, ſic ab illo grauiſſimo & ſanctiſſimo atq; omni laude & honore digniſſimo uiro dilectus eſt: ut & contubernij neceſſitudo, & adoleſcentuli modeſtiſſimi pudor poſtulabat. quod, ſi adeſſet: non minus ille declararet: quàm hic illius frater patruelis, & ſocer, T. Torquatus illi omni uirtute & laude par: qui eſt quidem cum illo maximis uinculis, & propinquitatis, et affinitatis coniunctus: ſed ita magni amoris: ut illæ neceſſitudinis cauſæ leues eſſe uideãtur. Fuit in creta poſtea cõtubernalis Saturnini propinqui ſui, miles huius Q. Metelli. qbus cum fuerit probatiſſimus: hodieq́; ſit: omnibus eſſe ſe probatum debet ſperare. In ea prouincia legatus fuit C. Sacerdos, qua uirtute? qua conſtantia uir? L. Flaccus, qui homo? qui ciuis? qualem hunc putent: aſſiduitate teſtimonioq́; declarant. In Macedonia tribunus militum fuit. in eadem prouincia poſtea quæſtor. primum Macedonia ſic eum diligit: ut indicant hi principes ciuitatum ſuarum: qui cum miſſi ſint ob aliam cauſam: tamen huius repentino periculo commoti huic aſſident: pro hoc laborant: huic ſi præſto fuerint: gratius ſe ciuitatibus ſuis facturos putant: quàm ſi legationem & mandata ſua confecerint. L. uero Apuleius hunc tanti facit: ut morem illum maiorum, qui præſcribit in parentum loco quæſtoribus ſuis prætores eſſe oportere: officijs beniuolẽtiaq́;

ſuperarit.

superarit. Tribunus plebis fuit non fortasse tam uehemens: quàm isti, quos tu iure laudas: sed certe talis: quales si omnes semper fuissent: nunquam desideratus uehemens esset tribunus. omitto illa: quæ si minus in scena sunt: at certe cum sint prolata: laudantur: ut uiuat cum suis: primum cum parente: nam meo iudicio pietas fundamentum est omnium uirtutum: quem ueretur ut deũ: neq; enim multo secus parens liberis: amat uero ut sodalem, ut fratrem, ut æqualem. quid dicam cum patruo? cum affinibus? cum propinquis? cum hoc Cn. Saturnino ornatissimo uiro? cuius quantam honoris huius cupiditatem fuisse creditis? cum uideatis luctus societatem? quid de me dicam? qui mihi in huius periculo reus esse uideor? quid de his tot uiris talibus? quos uidetis ueste mutata? atqui hæc sunt indicia solida Iudices, et expressa hæc signa probitatis, non fucata forensi specie, sed domesticis inusta notis ueritatis. facilis est illa occursatio, & blanditia popularis: aspicitur: non attrectatur: procul apparet: non excutitur: non in manus sumitur. omnibus igitur rebus ornatum hominem, quem externis, quem domesticis nonnullis rebus inferiorẽ quàm te (generis & nominis dico) superiorem alijs, municipũ, uicinorum, societatum studio, temporum meorum memoria, patris uirtute, integritate, modestia ædilem factum esse miraris? hunc tu uitæ splendorem maculis aspergis istis? iacis adulteria: quæ nemo non modo nomine, sed ne suspicione quidem possit agnoscere? maritum appellas: ut uerba etiam fingas, non solum crimina: ductum esse ab eo in prouinciam aliquem dicis libidinis causa: quod non crimen est, sed impunitum in maledicto mendacium. raptam esse mimulam. quod dicitur Ati-

næ factum à iuuene, uetere quodam in scenicos iure, maximeq; oppidano. O' adolescentiam traductam eleganter: cui quidem cum quod licuerit, obijciatur: tamen id ipsum falsum reperiatur. Emissus aliquis è carcere. equidē emissus (ut cognostis) necessarij hominis optimiq; adolescentis rogatu. idem postea præ mandatis requisitus. Atq; hæc, nec ulla alia sunt coniecta maledicta in eius uitam: de cuius uos pudore, religione, integritate dubitetis. Pater uero inquit etiam obesse filio debet. O' uocē duram, atq; indignam tua probitate Laterēsis. pater ut in iudicio capitis, pater ut in dimicatione fortunarum, pater ut apud tales uiros obesse filio debeat? qui si esset turpissimus, sordidissimus: tamen ipso nomine patrio ualeret apud clementes iudices, et misericordes: ualeret inquam communi consensu omnium, & dulcissima commendatione naturæ. Sed cum sit Cn. Plancius is eques romanus: ea primum uetustate equestris ordinis: ut pater, ut auus, ut maiores eius omnes equites romani fuerint: summum in præfectura florentissima gradum tenuerint & dignitatis, & gratiæ: deinde, ut ipse in legionibus P. Crassi imperatoris inter ornatissimos homines equites romanos summo splendore fuerit: ut postea princeps inter suos plurimarum rerum sanctissimus & iustissimus iudex, maximarum societatum author, plurimarum magister: si nonmodo in eo nihil unquam reprehensum: sed laudata sunt omnia: tamen is oberit honestissimo filio pater? qui uel minus honestum & alienū tueri uel authoritate sua, uel gratia possit? Asperius inquit locutus est aliquid aliquando. immo fortasse liberius. at id ipsum inquit non est ferendum. ergo hi ferendi sunt: qui queruntur libertatem equitis romani se

ferre non posse? ubi nam ille mos? ubi illa æquitas iuris? ubi illa antiqua libertas? quæ malis oppressa ciuilibus extollere iam caput, & aliquando recreata se erigere debebat? Equitum ego romanorum in homines nobilissimos maledicta, publicanorum in Q. Scæuolam uirum omnibus ingenio, iusticia, integritate præstantem aspere, & ferociter, & libere dicta commemorem? Consuli P. Nasicæ præco Granius medio in foro, cum ille edicto iusticio domum descendens rogasset Granium: quid tristis esset? an quod auctiones essent? immo uero inquit quod legiones. Idem tribuno pl. potentissimo homini M. Druso, sed multa in rempub molienti, cum ille eum salutasset: ut fit: dixissetq;, quid agis Grani? respondit: immo uero tu Druse quid agis? ille L. Crassi, ille M. Antonij uoluntatem asperioribus facetijs sæpe perstrinxit impune. nunc usq; eo oppressa uestra arrogantia ciuitas: ut quæ fuit olim præconij in ridendo, nunc equiti ro. in plorando non sit concessa libertas. quæ enim unquam fuit Plancio uox contumeliæ potius, quàm doloris? quid est autem unquam questus? nisi cum à socijs & à se iniuriam propulsaret? cum senatus impediretur, quo minus id, quod hostibus semper erat tributum: responsum equitibus romanis redderetur. omnibus illa iniuria dolori publicanis fuit. sed eum ipsum dolorem hic tulit paulo apertius: cum nimius ille sensus in alijs fortasse latuit. hic quod cum cæteris animo sentiebat, id magis quàm cæteri, & uultu promptum habuit, & lingua. Quanquam Iudices (agnosco enim ex me) permulta in Plancium, quæ ab eo nunquam dicta sunt: conferuntur. ego quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacessitus:

& quia (ut fit in multis) exit aliquando aliquid si non perfacetum, at tamen fortasse non rusticum: quod quisq; dixit, me id dixisse dicunt. ego autem siquid est, quod mihi scitum esse uideatur, & homine ingenuo dignum atq; docto: non aspernor. stomachor uero cum aliorũ non me digna in me conferuntur. Nam quod primus scivit legem de publicanis: tamen cum uir amplissimus cõsul id illi ordini per populum dedit: quod per senatũ si licuisset, dedisset: si in eo crimen est: quia suffragiũ tulit: quis non tulit publicanus? si quia primum sciuit: utrum id sortis esse uis? an eius qui illam legem ferebat? si sortis: nullum crimen est in casu. si consulis: splendor etiam Plancij, hunc à summo uiro principem ordinis iudicatum. Sed aliquando ueniamus ad causam. in qua tu nomine legis Liciniæ, quæ est de sodalitijs, omnes ambitus legis complexus es. neque enim quicquã aliud in hac lege nisi editicios iudices es secutus. quod genus iudiciorum si est æquum ulla in re, nisi hac tributaria: non intelligo quamobrem senatus hoc uno in genere tribus edi uoluerit ab accusatore: neq; eandẽ editionem transtulerit in cæteras causas. de ipso denique ambitu, de reiectione fieri uoluerit iudicium alternorum. cumq; nullum genus acerbitatis prætermitteret: hoc tamen unum prætereundum putarit. quid? huius rei obscura causa est? an & agitata? cum ista in senatu res agebatur: et disputata hesterno die copiosius à Q. Hortensio? cui tum est senatus assensus. hoc igitur sensimus, cuiuscunq; tribus largitor esset: & per consensionẽ magistratuum honestæq; sodalitatis nominaretur: quã quisq; tribum turpi largitione corrumperet: eum maxime his hominibus, qui eius tribus essent: esse notum.

ita putauit senatus, cum reo tribus ederentur hæ: quas is largitione deuinctas haberet: eosdem fore testes & iudices. Acerbũ omnino genus iudicij: sed tamen si uel sua, uel ea, quæ maxime esset cuiq; coniuncta: tribus ederetur: uix recusandum. Tu autem Laterensis quas tribus edidisti? terentinam credo? fuit certe id æquum: et certe expectatum est: & fuit dignum constantia tua. cuius tu tribus uenditorem & corruptorem & sequestrem Plancium fuisse calamitas: eam tribum profecto, seuerissimorum præsertim hominum, & grauissimorum edere debuisti. at Volitiniam (libet enim tibi nescio quid ẽt de illa tribu criminari) hanc igitur ipsam cur non edidisti? quid Plancio cum Lemonia? cum Veientina? quid cum Crustumina? nam tres etiam quæ non iudicarent: sed quæ reijcerentur: esse uoluisti. dubitatis igitur Iudices: quin uos M. Laterensis suo iudicio non ad sententiã legis, sed ad suam spem aliquam de ciuitate delegerit? dubitatis, quin eas tribus, in quibus magnas necessitudines habet Plancius: cum ille non ediderit: iudicarit officijs ab hoc obseruatas, non largitione? quid enim potest dicere? cur ista editio non summam habeat acerbitatem remota ratione illa: quam in decernendo secuti sumus? Tu deligas ex omni populo aut amicos tuos, aut inimicos meos, aut deniq; eos quos inexorabiles, quos inhumanos, quos crudeles existimes? tu me ignaro, nec opinante, inscio, notes & tuos, & tuorum necessarios: uel iniquos uel meos, uel etiam defensorum meorũ? eodemq; adiungas, quos natura putes asperos, atq; omnibus iniquos? deinde effundas repente: ut ante consessum eorum iudicum uideam: quàm potuerim, qui essent futuri, suspicari? apud eosq; me, ne quinq; quidem

reiectis, quod in proximo reo de consilij sententia constitutum est: cogas causam de fortunis omnibus dicere? non enim si aut Plancius ita uixit: ut offenderet sciens neminem: aut tu ita errasti: ut eos ederes imprudens: ut nos, inuito te, tamen ad iudices non ad carnifices ueniremus: icirco ista editio per se non acerba est. an uero nuper clarissimi ciues nomen æditi iudicis non tulerunt? cum ex C XXV iudicibus, principibus equestris ordinis, quinq; & LXX reus reijceret: L referret: omniaq; potius permiscuerunt: quam ei legi conditioniq; parerent? nos neq; ex delectis iudicibus, sed ex omni populo, neq; editos ad reijciendum, sed ab accusatore constitutos iudices ita feremus: ut neminem reijciamus? neq; ego nunc legis iniquitatem queror: sed factum tuum à sententia legis doceo discrepare: & illud acerbum iudicium, si quemadmodum senatus censuit, populusq; iussit, ita fecisses: ut huic & suam, & ab hoc seruatas ederent: nonmodo non quererer: sed hunc iudicibus editis, qui testes ijdem esse possent, absolutum putarem. neq; nunc multo secus existimo. cum enim has tribus edidisti: ignotis te iudicibus uti malle quam notis iudicauisti. fugisti sententiam legis: æquitatem omnẽ reiecisti: in tenebris quàm in luce causam uersari maluisti. Volitinia tribus ab hoc corrupta. Terentinam habuerat uenalem. quid diceret apud Volitinenses? aut tribules suos iudices? immo uero tu quid diceres? quem iudicem ex illis aut tacitum testem haberes: aut uero ẽt excitares? & enim si reus tribus ederet Volitiniã fortasse Plancius propter uicinitatem ac necessitudinem suam non edidisset? & si quæsitor edendus fuisset: quem tandem potius quam hunc C. Alfium? quem habet,

cui notissimus esse debet:uicinum, tribulē, grauissimū hominem,iustissimumq; edidisset? cuius quidem æquitas & mea simul uoluntas erga Cn. Plancij salutem, quam ille sine ulla cupiditatis suspicione præ se fert: facile declarat,non fuisse fugiendum tribulem huic iudicem: cui quæsitorem tribulem exoptandum fuisse uideatis. Neq; ego nunc consilium reprehendo tuum:quod non eas tribus,quibus hic maxime notus erat:edideris.sed à te doceo consilium non seruatum senatus. & enim quis te tum audiret illorum?aut quid diceres? sequestrem ne Plancium? respuerent aures:nemo agnosceret:repudiaretur.an gratiosum? illi libenter audirent: nos non timide confiteremur.noli enim putare Laterensis legibus istis,quas senatus de ambitu sancire uoluerit: id esse actum: ut suffragatio,ut obseruantia,ut gratia tolleretur.semper fuerunt boni uiri: qui apud tribules suos gratiosi esse uellent.neq; uero tam durus in plebē noster ordo fuit:ut eam coli nostra modica liberalitate noluerit:neq; hoc liberis nostris interdicendum est:ne obseruent tribules suos:ne diligant:ne reficere necessarijs suis suam tribum possint:ne par ab his munus in sua petitione respectent.hæc enim plena sunt officij:plena obseruantiæ: plena etiam antiquitatis. Isto in genere & fuimus ipsi:cum ambitionis nostra tempora postulabant:& clarissimos uiros esse uidimus:& hodie esse uidemus quamplurimos gratiosos. decuriatio tribuliū, descriptio populi,suffragia largitione deuincta,seueritatem senatus & bonorum omnium uim ac dolorem excitarunt.hæc doce:hæc profer:huc incumbe Laterensis:decuriasse Plancium: conscripsisse: sequestrem fuisse: pronūciasse:diuisisse:tum mirabor te his armis uti, quæ

tibi lex dabat, noluisse. tribulibus enim iudicibus non modo seueritatem illorum, si ista uera sunt: sed ne uultus quidem ferre possemus. hanc tu rationem cum fugeris: cumq; hos iudices habere nolueris: quorum in huius delicto cum scientia certissima, tum dolor grauissimus esse debuerit: quid apud hos dices qui abs te taciti requirunt: cur hoc sibi oneris imposueris? cur se potissimum delegeris? cur deniq; se diuinare malueris: q̃ eos, qui scirent iudicare? Ego Plancium Laterēsis et ipsum gratiosum esse dico: & habuisse in petitione multos cupidos sui, gratiosos. quos tu si sodales uocas: officiosam amicitiam nomine inquinas criminoso. sin quia gratiosi sunt accusandos putas: noli mirari te id quod tua dignitas postularit, repudiandis gratiosorum amicitijs non esse assecutum. Iam ut ego doceo gratiosum esse tribulibus Plancium: quod multis benigne fecerit: pro multis spoponderit: in operas plurimos patris authoritate & gratia miserit: quod deniq; omnibus officijs per se, per patrem, per maiores suos totam Atinatem praefecturam comprehenderit: sic tu doce sequestrem fuisse: largitum esse: conscripsisse: tribules decuriauisse. quod si non potes: noli tollere ex ordine nostro liberalitatem: noli maleficium putare esse, gratiam: noli obseruantiā sancire poena. Itaq; haesitantem te in hoc sodalitiorum tribuario crimine ad communem ambitus causam contulisti. in qua desinamus aliquando (si uidetur) uulgari & peruagata declamatione contendere. sic enim tecum ago. quam tibi commodum est, unam tribum delige tu: doce id, quod debes: per quem sequestrem, quo diuisore corrupta sit: ego si id facere non potueris: quod ut opinio mea fert: ne incipies quidem: per quem tulerit, do-

cebo. est ne hæc uera contentio? placet ne sic agi? non
possum magis pedem conferre (ut aiunt) aut propius acce
dere. quid taces? quid dissimulas? quid tergiuersaris?
etiam atq; etiam insto: atq; urgeo: insector: posco: atque
adeo flagito crimen. quácunq; tribum inquam delege-
ris: quam tulerit Plancius: tu ostendito si poteris uitium:
ego qua ratione tulerit, docebo. nec erit hæc alia ratio
Plancio ac Laterensi. nam in quas tribus tu tulisti tuam
ex te requiram: utrum possis quorum studio tuleris ex-
plicare. sic ego hoc contendo: me tibi ipsi aduersario cu
iuscunq; tribus rationem poposceris: redditurū. sed cur
ego sic ago? quasi non comitijs iam superioribus sit Plan
cius designatus ædilis: quæ comitia primum habere cœ
pit consul tum omnibus in rebus summa authoritate: tū
harum ipsarum legum ambitus author. deinde habere
cœpit subito, præter opinionem omnium: ut, ne si cogitas
set quidem quispiam largiri, daretur spatium compa-
randi. uocatæ tribus: latum suffragium: descriptæ: re-
nuntiatæ. longe plurimum ualuit Plancius. nulla lar-
gitionis nec fuit, nec esse potuit suspicio. an tandem una
centuria prærogatiua tantum habet authoritatis: ut ne-
mo unquam prior eam tulerit: quin renunciatus sit?
aut his ipsis comitijs consularibus? aut certe in illum an-
num ædilem tu Plancium factum miraris? in quo non
exigua pars populi, sed uniuersus populus uoluntatem
suam declararit? cuius in honore nō unius tribus pars,
sed comitia tota comitijs fuerit prærogata? Quo quidē
tempore, si id Laterensis facere uoluisses: aut si grauita-
tis esse putasses tuæ: quod multi nobiles sæpe fecerunt:
ut cum minus ualuissent suffragijs, quam putassent: po-
stea prolatis comitijs prosternerent se: et populo ro. fra-

cto animo, atq; humili suppliaarent: non dubito: quin omnis ad te conuersura se fuerit multitudo. nūquā enim nobilitas integra præsertim atq; innocens populo ro. supplex repudiata fuit. sed si tibi grauitas tua, & magnitudo animi pluris fuit: sicut esse debuit: quàm ædilitas: noli, cum habeas id quod malueris: desiderare id, quod minoris putaris. Equidem primum ut honore dignus essem maxime semper laboraui. secundo ut existimarer. tertium mihi fuit illud: quod plerisq; primum est: ipse honos: qui ijs denuq; debet esse iucundus: quorū dignitati populus romanus testimonium, non beneficium ambitioni dedit. Quæris etiā Laterensis quid imaginibus tuis, quid ornatissimo, atque optimo uiro patri tuo, respondeas mortuo? noli ita meditari: atq; illud caue potius: ne tua ista querela, dolorq; nimius, ab illis sapientissimis uiris reprehendatur. uidit enim pater tuus Appiū Claudium nobilissimum hominem uiuo patre suo potentissimo & clarissimo ciue C. Claudio, ædilem non esse factum: & eundem sine repulsa factum esse consulem: uidit hominē sibi maxime coniunctū egregiū uirum L. Volcatium: uidit M. Pisonē in ista ædilitate offensiuncula accepta, summos à populo ro. esse honores adeptum. auus uero tuus, & P. Nasicæ tibi ædilitiam prædicaret repulsam: quo ciue neminē ego statuo in hac repub. fortiorē: et C. Marij: qui duabus ædilitatis acceptis repulsis septies consul est factus: et L. Cæsaris, Cn. Octauij, M. Tulli: quos omnes scimus ædilitate præteritos, consules esse factos. sed quid ego ædilitias repulsas colligo? quæ sæpe eiusmodi habitæ sunt: ut his qui præteriti essent: benigne à populo factum uideretur. Tribunus militum L. Philippus summa nobilitate & elo-

quentia, quæstor Q. Celius clarissimus ac fortissimus adolescens, Tribunus pl. Rutilius ruffus, C. Fimbria, C. Cassius, Cn. Orestes facti non sunt: quos tamen omnes consules factos scimus esse. Quæ tibi ultro pater & maiores tui non consolandi tui gratia dicerent: neq; uero quo te liberent aliqua culpa: quam tu uereris: ne à te suscepta uideatur: sed ut te ad cursum istum tenendum, quē à prima ætate suscepisti: cohortentur. nihil est enim, mihi crede Laterensis, de te detractum. dico, si meher cules uere, quod accidit, interpretari uelis: est aliquid etiam de uirtute significatum tua. noli enim existimare non magnum quendam motum fuisse illius petitionis tuæ: de qua ne aliquid iurares, destitisti. denunciasti homo adolescens quid de summa reip. sentires. fortius tu quidem quàm nonnulli defuncti honoribus: sed apertius quàm uel ambitionis uel ætatis tuæ ratio postulabat. quamobrem in dissentiente populo noli putare nullos fuisse: quorum animos tuus ille fortis animus offenderet: qui te incautum fortasse, nunc tuo loco dimouere potuerunt: prouidentem ante, & præcauentem nunquā certe mouebunt. an te illa argumenta duxerunt? dubitatis inquit quin coitio facta sit? cum tribus plerasq; cum Plotio tulerit Plantius? an unà fieri potuerunt: si unà tribus non tulissent? at nonnullas punctis penè totidem. quippe cum iam facti propè superioribus comitijs declaratiq; uenissent. quanquam ne id quidem suspicionem coitionis habuerit: neq; enim unquam maiores nostri sortitionem constituissent ædilitiam: nisi uiderent accidere posse: ut competitores pares suffragijs essent. & cis prioribus comitijs Aniensem à Plotio, Terentinam à Plancio tibi esse concessam. nunc ab utroq; eas auul-

ſas: ne in anguſtum uenirent. quàm conuenit, non dum cognita populi uoluntate hos, quos iam tum coniunctos fuiſſe dicis: iacturam ſuarum tribunum, quo uos adiuuaremini: feciſſe: eoſdem, cum iam eſſent experti quid ualerent: reſtrictos & tenaces fuiſſe. & enim uerebantur credo anguſtias: quaſi res in contentionem aut in diſcrimen aliquod poſſet uenire. ſed tamen tu an Plotium uirum ornatiſſimum in idem crimen uocandum iudicas, eum te arripuiſſe à quo non ſis rogatus? nam quod queſtus es plures te teſtes habere de Volitinia: quam quot in ea tribu puncta tuleris: indicas aut eos teſtes te adducere: qui quia nummos acceperint, te præterierint: aut te ne gratuita qdem eorum ſuffragia tuliſſe. Illud uero crimen de nummis, quos in Circo Flaminio deprehenſos eſſe dixiſti: caluit re recenti: nunc in cauſa refrixit. neq; enim q illi nummi fuerint, nec quæ tribus, nec qui diuiſor, oſtenderis. atq; his quidem adductus ad conſules, qui tum in crimen uocabatur: ſe iniq; à tuis iactatum grauiter querebatur. qui ſi erat diuiſor, præſertim eius, quem tu habebas reum: cur abs te reus non eſt factus? cur non eius damnatione aliquid ad hoc iudiciũ præiudicij comparaſti? ſed neq; tu habes hæc: neq; eis confidis: alia te ratio, alia cogitatio, ad ſpem huius opprimendi excitauit. magnæ ſunt in te opes: late patet gratia: multi amici: multi cupidi tui: multi fautores laudis tuæ: multi huic inuident: multis etiã pater optimus uir nimium retinens equeſtris iuris & libertatis uidetur: multi etiam communes inimici reorũ omnium: qui ita ſemper teſtimonium de ambitu dicunt: quaſi aut moueant animos ſuis teſtimonijs: aut gratum populo romano ſit: aut ab eo facilius ob eam cauſam, dignitatem quam

uolunt consequantur. quibus cum me Iud. pugnantem meo more pristino non uidebitis: non quod mihi fas sit quicquam effugere: quod salus Plancij postulet: sed quia neq; necesse est, me id persequi uoce: quod uos mente uideatis: & quod ita de me meriti sunt illi ipsi: quos ego testes uideo paratos: ut eorum reprehensionem uos uestræ prudentiæ assumere, meæ modestiæ remittere debeatis. illud unum uos magnopere oro atq; obsecro Iudices cũ huius, quẽ defendo, tum communis periculi causa: ne fictis auditionibus, ne disseminato, dispersóq; sermoni, fortunas innocentiũ subijciendas putetis. multi amici accusatoris, nõnulli etiã nostri iniqui, multi cõmunes obtrectatores, atq; omniũ inuidi multa finxerũt. nihil est autẽ tam uolucre, quã maledictum: nihil facilius emittitur: nihil citius excipitur: latius dissipatur. neq; ego, si fontem maledicti reperietis: ut negligatis, aut dissimuletis, unquam postulabo. sed si quid sine capite manabit: aut quid erit eiusmodi: ut non extet author, qui audierit: aut ille negligens uobis esse uidebitur: ut unde audierit, oblitus sit: aut ita leuem habebit authorem: ut memoria dignũ non putarit: huius illa uox uulgaris auditu ne quid reo innocenti noceat, oramus. Sed uenio iã ad L. Cassiũ familiarem meum: cuius ex oratione ne illum quidem Iuuentiũ tecum expostulaui: quem ille omni & uirtute & humanitate ornatus adolescens primum de plebe ædilem curulem factum esse dixit. In quo Cassi si ista tibi respondeam: nescisse id populum romanum: neq; fuisse, qui id nobis narraret, præsertim mortuo Longino: non ut opinor admirarere: cum ego ipse non abhorrens à studio antiquitatis, me hic id ex te primum audisse confitear. Et quoniã tua fuit perelegans, ac ꝑsubti=

lis oratio digna equitis ro. uel studio, uel pudore: quoniamq; sic ab his es auditus: ut magnus honos & ingenio, & humanitati tuæ tribueretur: respondebo ad ea quæ dixisti: quæ pleraq; de ipso fine fuerunt: in quibus ipsi aculei, si quos habuisti in me reprehendendo: tamen mihi non ingrati acciderunt. Quæsisti, utrum mihi putarem equitis Ro. filio faciliorem fuisse ad adipiscendos honores uiam: an futuram esse filio meo: qui esset familia consulari? Ego uero, quanquam illi omnia malo, quàm mihi: tamen illi honorum aditus nunquam faciliores optaui: quàm mihi fuerunt. quin etiam, ne forte ille sibi me potius peperisse iam honores, quàm iter demonstrasse adipiscendorum putet: hæc illi soleo præcipere: quanquam ad præcepta ætas non est gnati: quæ ille à Ioue ortus suis præcepit filijs. Vigilandum est semper: multæ insidiæ sunt bonis. nostis cæteraq;. Nonne id quod multi uideant: quæ scripsit grauis ille & ingeniosus poeta: scripsit, non ut illos regios pueros, qui iam nusquam erant: sed ut nos & nostros liberos ad laborem & laudem excitaret. Quæris quid potuerit amplius assequi Plancius, si Cn. Scipionis fuisset filius? magis ædilis fieri non potuisset: sed hoc præstare, quod ei minus inuideretur. & enim honorum gradus summis hominibus & infimis sunt pares: gloriæ dispares. quis nostrum se dicit M. Curio? quis C. Fabritio? quis P. Duellio parem? quis Atilio Calatino? quis Cn. & P. Scipionibus? quis Africano? Marcello? Maximo? eosdem sumus honorum gradus, quos illi, assecuti. est enim in uirtute multis ascensus: uti is gloria maxime excellat: qui uirtute plurimum præstet. honorum populi finis est consulatus. quem magistratum iam octingenti

ferè consecuti sunt. horũ, si diligenter quæras: uix decimam partem reperias gloria dignam. sed nemo unquam sic egit ut tu. cur iste sit consul? quid potuit amplius: si L. Brutus esset: qui ciuitatem dominatu regio liberauit? honore nihil amplius. laude multum. sic igitur Plancius, nihilominus quæstor est factus, & tribunus plebis, & ædilis: quàm si esset summo loco natus. Sed hæc pari loco orti, sunt innumerabiles alij consecuti. profers triũphos T. Gracchi, et C. Marij: & quæris q̃d simile in Plancio. quasi uero isti, quos commemoras, propterea magis laude fuerint digni: quod triũpharunt: et non quia commissi sunt ijs magistratus: in quibus re bene gesta triumpharent. Rogas quæ castra uiderit: qui & miles in Creta hoc imperatore, & tribunus in Macedonia militum fuerit: & quæstor tantum ex re militari detraxerit temporis: quantum in me custodiendũ transferre maluerit. quæris num disertus? immo id quod secundum est: ne sibi quidem uidetur. num iuris consultus? quasi quisquam sit: qui sibi hunc falsum de iure respondisse dicat? Omnes enim istiusmodi artes in ijs reprehenduntur: qui cum professi fuerint: satisfacere non possunt: non in his: qui abfuisse ab istis studijs confitentur. uirtus, probitas, integritas, in candidato, non linguæ uolubilitas, non ars, non scientia requiri solet. nos in mancipijs parandis quamuis frugi hominem, si pro fabro, aut pro textore emimus, ferre moleste solemus, si eas artes quas in emendo secuti sumus, forte nesciuerit. sin autem emimus, quem uillicum imponeremus: quem pecori præficeremus: nihil in eo nisi frugalitatem, laborem, uigilantiam esse curamus. Sic populus romanus deligit magistratus, quasi reipublicæ uillicos: in

quibus si qua præterea est ars: facile patitur. sin minus: uirtute eorum & innocentia contentus est. quotus enim quisq; disertus? quotus quisq; iuris peritus est? ut eos numeres: qui uolunt esse. quod si præterea honore dignus nemo: quidnam tot optimis & ornatissimis ciuibus est futurum? Iubes Plancium de uitijs Laterensis dicere. nihil potest. nisi eum nimis in se iracundũ putabis fuisse. Idem effers Laterensem laudibus. facile patior, id te agere multis uerbis: quod ad iudicium non pertineat: & id te accusantem tam diu dicere: quod ego defensor sine periculo possim confiteri. Atqui nonmodo confeteor summa in Laterense ornamenta esse: sed te etiam reprehendo: quod ea non enumeres: alia quædam inania & leuia conquiras. Præneste fecisse ludos. quid? alij quæstores non'ne fecerunt? Cyrenis liberalem in publicanos: iustum in socios fuisse. quis negat? sed ita multa Romæ geruntur: ut uix ea, quæ fiunt in prouincijs, audiantur. Non uereor ne mihi aliquid Iud. uidear arrogasse: si de quæstura mea dixero. quamuis enim illa floruerit: tamen eũ me postea fuisse in maximis rebus arbitror: ut nõ ita mihi multũ sit ex quæsturæ laude repetendũ. sed tamen non uereor, ne quis audeat dicere, ullius in Sicilia quæsturam aut gratiorem, aut clariorem fuisse. uere mehercules hoc dicam. sic tum existimabam: nihil homines unquã aliud Romæ, nisi de quæstura mea, loqui. frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negociatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, socijs abstinens, omnibus eram uisus in omni officio diligentissimus. excogitati quidam erãt à Siculis honores inauditi. Itaq; hac spe decedebam: ut mihi populum romanum ultro omnia delaturum putarem. at ego,

tarem. at ego, cum caſu diebus his itineris faciendi cauſa decedens è prouincia Puteolos forte ueniſſem: cum plurimi et lautiſſimi ſolent eſſe in his locis: concidi pene Iudices: cum ex me quidã quæſiſſet: quo die Roma exiſſem: et nunquid in ea eſſet noui. cui cum reſpondiſſem, me è prouincia decedere: etiam mehercules inquit ut opinor ex Africa. huic ego iam ſtomachans faſtidioſe, immo ex Sicilia inquam. tum quidam, quaſi qui omnia ſciret: quid? tu neſcis inquit hunc Syracuſis quæſtorem fuiſſe? quid multa? deſtiti ſtomachari: et me unum ex his feci: qui ad aquas ueniſſent. ſed ea res Iud. haud ſcio an plus mihi profuerit: quàm ſi mihi tum eſſent omnes congratulati. nam poſteaquam ſenſi populum romanũ aures hebetiores, oculos acres, atq; acutos habere: deſtiti quid de me audituri eſſent homines cogitare: feci ut poſtea quotidie me præſentem uiderent: habitaui in oculis: preſſi eorum neminem à congreſſu meo: neq; ianitor meus, neq; ſomnus abſterruit. et quid ego dicam de occupatis meis temporibus? cui fuerit negocium quidem nunquam ocioſum? nam quas tu commemoras Caſſi, legere te ſolere orationes, cum ocioſus ſis: has ego ſcripſi ludis, & ferus: ne omnino unquam eſſem ocioſus. & enim M. Catonis illud, quod in principio ſcripſit Originum ſuarum: ſemper magnificum & præclarum putaui: clarorum uirorum atq; magnorum non minus ocij, quàm negocij rationem extare oportere. ita ſi quam habeo laudẽ: quæ quanta ſit neſcio: parta Romæ eſt: quæſita in foro: meaq; priuata conſilia publici quoq; caſus comprobauerunt: ut etiam ſumma reſpublica mihi domi fuerit gerenda: & urbs in urbe ſeruanda. Eadem igitur Caſſi uia munita Laterenſi eſt: idem uirtutis cur=

ſus ad gloriam: hoc facilior fortaſſe: quod ego huc à me ortus, et per me nixus aſcendi: iſtius egregia uirtus adiuuabitur commendatione maiorum. Sed ut redeam ad Plancium: nunquam ex urbe abfuit, niſi forte, lege, neceſſitate: non ualuit rebus iiſdem, quibus fortaſſe nonnulli: at ualuit aſſiduitate: at ualuit ſeruandis amicis: ualuit liberalitate: fuit in oculis: petiuit: eſt uſus ratione: qua minima inuidia noui homines plurimi eoſdem honores conſecuti ſunt. nam quod ais Caſſi, non plus me Plancio debere: quàm bonis omnibus: quod iis æque mea ſalus cara fuerit. ego me debere bonis omnibus fateor: ſed etiam ii, quibus ego debeo: boni uiri & ciues ædilitiis comitiis aliquid ſe meo nomine debere Plancio dicebant. uerum fac me multis debere: & in iis Plancio. utrum igitur me conturbare oportet? an cæteris cũ cuiuſq; dies uenerit: hoc nomen, quod urget, nunc cum petitur diſſoluere. quanquam diſſimilis eſt pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam diſſoluit: ſtatim nõ habet id quod reddidit. qui autem debet: is retinet alienum. gratiam autem & qui refert, habet: & qui habet, in eo ipſo quod habet, refert. neq; ego nunc Plancio deſinam debere: ſi hoc ſoluero: nec minus ei redderem uolũtate ipſa: ſi hoc moleſtiæ non accidiſſet. Quæris à me Caſſi, quid pro fratre meo: qui mihi eſt cariſſimus: quid pro meis liberis, quibus nihil poteſt mihi eſſe iucundius: amplius quàm pro Plancio facio, facere poſſim: nec uides iſtorum ipſorum caritate ad huius ſalutẽ defendendam maxime ſtimulari me, atq; excitari. Nam neq; illis huius ſalute, à quo meam ſciunt eſſe defenſam: quicquam eſt optatius: & ego ipſe nunquam illos aſpicio: quin per hunc me his conſeruatum eſſe memine-

rim: huiusq; meriti in me recorder. Opimium dānatū
esse commemoras. seruatorem ipsum reipublicæ. Calidī
um adiungis: cuius lege Q. Metellus in ciuitatem sit
restitutus. reprehendis meas pro Plancio preces: quod nec
Opimius suo nomine liberatus sit: nec Q. Metelli Ca=
lidius. de Calidio tibi tantum respondeo: quod ipse ui-
di: Q. Metellum Pium consulem prætorijs comitijs pe
tente Q. Calidio populo ro. supplicasse: cum q̃dem nō du
bitaret & consul, & homo nobilissimus patronum il-
lum esse suum, & familiæ suæ nobilissimæ dicere. Quo
loco quæro ex te: num id in iudicio Calidij putes, quod
ego in Plancij facio, aut Metellum Pium si Romæ esse
potuisset: aut patrem eius, si uixisset: non fuisse factu-
rum? Nam Opimij quidē calamitas utinam ex homi-
nū memoria posset euelli. uulnus illud reipublicæ, dede
cus huius imperij, turpitudo populi romani, non iudiciū
putandum est. quam enim illi iudices, si iudices, et non
parricidæ patriæ nominandi sunt: grauiorem potue-
runt reipub. infligere securim: cum illum è ciuitate eie=
cerunt: q̃ prætor finitimo, consul domestico bello rēpub.
liberarat? At enim nimis ego magnum beneficiū Plan
cio: & ut ais, id uerbis exaggero. quasi uero me tuo ar
bitratu, & non meo gratum esse oporteat. Quod isti-
us tantum meritum inquit? an quia te non iugulauit?
immo uero quia iugulari passus non est. Quo quidem
tu loco Cassi etiam purgasti inimicos meos: meæq; ui-
tæ nullas ab illis insidias fuisse dixisti. posuit hoc idem
Laterensis. quamobrem de isto paulopost plura dicam.
de te tantum requiro: utrum putes odium in me me-
diocre inimicorum fuisse? quod fuit ullorum tantum
requiro? Vtrum putes odium unquam Barbarorum

tam immane ac tam crudele in hostem? An fuisse in ijs aliquem aut famæ metum: aut pœnæ? quorum uidisti toto illo anno ferrum in foro, flammã in delubris, uim in tota urbe uersari? nisi existimas, eos iccirco uitæ meæ peperci∫se: quod de reditu meo non timerent. et quenquam putas fuisse tam excordem: qui uiuis his, stante urbe & Curia rediturum me si uiuerem, non putaret? Quamobrem non debes is homo, & is ciuis prædicare uitam meam, quæ fidelitate amicorum conseruata sit: inimicorum molestia non esse appetitam. Respondebo tibi nunc Laterensis minus fortasse uehementer, quàm abs te sum prouocatus: sed profecto nec considerate minus, nec minus amice. nam primũ illud fuit asperius: me quæ de Plancio dicerem, mentiri: & temporis causa fingere. scilicet homo sapiens excogitaui, quamobrem uiderer maximis beneficij uinculis obstrictus, cũ liber essem & solutus. quid enim? mihi ad defendendum Plancium parum multæ, parum iustæ necessitudines erant familiaritatis, uicinitatis, patris amicitiæ? quæ si non essent: uereor credo ne turpiter facerem: si hoc splendore, & hac dignitate hominem defenderem: fingenda fuit mihi Iud. causa peracuta: ut ei quem mihi debere oporteret, ego me omnia debere dicerem. at id etiam gregarij milites faciunt inuiti: ut coronam dent ciuicam: & se ab aliquo seruatos esse fateantur. nõ quo turpe sit protectum in acie hostium manibus eripi (nam id accidere nisi forti uiro, & pugnanti cominus non potest) sed onus beneficij reformidant: quod permagnũ est alieno debere idem, quod parenti. Ego, cum cæteri uera beneficia etiam minora dissimulent: ne obligati esse uideantur: eo me beneficio obstrictum esse ementiar: cui

ne referri quidem gratia posse uideatur. an hoc tu La-
terensis ignoras? qui, cum mihi esses amicissimus: cum
uel periculum uitæ tuæ mecum sociare uoluisses: cum
me in illo tristi, & acerbo luctu, atq; discessu non la-
chrymis solum tuis, sed animo, corpore, copijs prosecu-
tus esses: cum meos liberos, & uxorem me absente tuis
opibus auxilioq; defendisses: sic mecum semper egisti: te
mihi remittere, atq; concedere: ut omne studium meum
in Cn. Plancij honorem consumerem: quod eius in me
meritum tibi etiam gratum esse dicebas. nihil autem me
noui, nihil temporis causa dicere, non'ne etiam illa te-
stis est oratio? quæ est à me prima habita in senatu? in
qua cum perpaucis nominatim egissem gratias: quod o-
mnes enumerari nullo modo possent: scelus autem esset
quenquam præteriri: statuissem'q; eos solum nominare:
qui causæ nostræ duces & quasi signiferi fuissent: in
his Plancio gratias egi. recitetur'q; oratio: quæ propter
eius magnitudinem dicta, descripta est: in qua ego ho-
mo astutus ei me dedam: cui nihil magnopere deberē?
et huius tanti officij seruitutem astringam testimonio sem
piterno? nolo cætera quæ à me mandata sunt literis re-
citare. prætermitto illa: ne aut proferre uidear ad tem-
pus: aut eo genere uti literarum: quod meis studijs apti-
us, quàm consuetudini iudiciorum esse uideatur. atque
etiam clamitas Laterensis: quousq; ista dicis? nihil in Ci
prio profecisti: absolutæ iam sunt preces tuæ. de Ciprio
mihi uidetur obijcies: quem ego de me bene meritum q̃a
te teste cognoueram: te eodem authore defendi. & ei di
ces, quousq;? quē negas quod pro Ciprio contenderim im-
petrare potuisse? nam istius uerbi quousq;, hæc poterat
esse inuidia. datus est tibi ille: condonatus ille: non facis

finem: ferre non possumus. ei quidem qui pro uno laborarit: & ipsum id non obtinuerit: dici quousq; irridentis magis est: quàm reprehẽdentis. nisi forte ego unus ita me gessi in iudicijs: ita & cum his, & inter hos uixi: is in causis patronus, is in republica ciuis & sum: & semper fui: solus ut à te constituar: qui nihil à iudicibus debeam unquam impetrare. & mihi lachrymulam cipriani iudicij obiectas. sic enim dixisti: uidi ego tuam lachrymulam. uide quàm me uerbi tui pœniteat. nonmodo lachrymulam, sed multas lachrymas, & fletum cum singultu uidere potuisti. an ego, qui meorum lachrymis me absente commotus, simultates quas mecum habebat deposuisset: meæq; salutis nonmodo nõ oppugnator (ut inimici mei putarant) sed etiam defensor fuisset: huius in periculo non dolorem meum significarem? tu autem Laterensis, qui tum lachrymas meas gratas esse dicebas: nunc easdem uis inuidiosas uideri. negas tribunatum Plancij quicquam attulisse adiumenti dignitati meæ. atque hoc loco (quod uerissime facere potes) L. Racilij fortissimi & constantissimi uiri diuina in me merita commemoras: cui quidẽ ego, sicut in Plancio, nunquam dissimulaui me plurimum debere: semperq; præ me feram. nullas enim sibi ille neq; contentiones, neque inimicitias, neq; uitæ dimicationes nec pro republica, nec pro me defugiendas putauit. atq; utinam quam ego sum in illum gratus: tam licuisset per hominum uim & iniuriam populi romani ei gratiam referri. sed si non eadem contendit in tribunatu Plancius: existimare debes, non huic uoluntatem defuisse: sed me, cum iam Plancio deberem: M. Racilij benecijs fuisse contentum. an uero putas iudices icirco minus mea causa facturos:

*quod me esse gratum crimineris? an, cum populus ro-
manus illo senatus consulto, quod in monumento Ma-
rij factum est: quo mea salus omnibus est gentibus cō-
mendata: uni Cn. Plancio gratias egerit: unus enim fuit
de magistratibus defensor salutis meæ: cui senatus pro
me gratias agendas putauit: ei ego à me referendam
gratiā non putem? atq, eum cum uides: quo me tandem
animo in te putas esse Laterensis? ullum esse tantum pe-
riculum? tantum laborem? tantam contentionem? quā ego
nonmodo pro salute tua, sed etiā pro dignitate defugerē?
quo quidem etiam magis sum non dicam miser (natura
q̃dem abhorret à uirtute uerbi) sed certe exercitus: nō q̃
multis debeo (leue enim onus beneficij gratia) sed quia
sæpe concurrit, propter aliquorum de me meritorū in-
ter ipsos contentiones, ut eodem tempore in omnes uerear
ne uix possim gratus uideri. sed ego hoc meis ponderibus
examinabo: non solum quid cuiq; debeam: sed etiam,
quid cuiusq; intersit: & quid à me cuiusq; tempus po-
scat. Agitur studium tuū: uel etiam, si uis, existimatio,
laus, ædilitas. At Cn. Plancij salus, patria, fortunæ. sal
uum tu me esse cupisti. hic fecit etiam ut esse possem. di-
stineor tamen, & diuellor dolore: & in causa dispari
offendi te à me doleo. sed mediusfidius multo citius meā
salutem pro te obiecero: quàm Cn. Plancij salutem tra-
didero contentioni tuæ. etenim Iudices cum omnibus uir
tutibus me affectum esse cupiam: tamen nihil est quod
malim: quàm me & gratum esse: & uideri. hæc est
enim una uirtus non solum maxima: sed etiam mater
uirtutum omnium reliquarum. quid est pietas? nisi uo-
luntas grata in parentes? qui sunt boni ciues? qui belli?
qui domi de patria bene merentes? nisi qui patriæ be-*

neficia meminerunt? qui sancti? qui religionum colentes? nisi qui meritam dijs immortalibus gratiam iustis honoribus & memori mente persoluunt? quæ potest esse iucunditas uitæ, sublatis amicitijs? quæ porrò amicitia potest esse inter ingratos? quis est nostrum liberaliter educatus? cui non educatores, cui non magistri sui, atq; doctores, cui non locus ille mutus, ubi ipse altus aut doctus est: cum grata recordatione in mente uersetur? cuius opes tantæ esse possunt? aut unquam fuerunt? quæ sine multorum amicorum officijs stare possint? quæ certe sublata memoria & gratia, nulla extare possunt? Equidem nil tam proprium hominis existimo: quàm nonmodo beneficio, sed etiam beniuolentiæ significatione alligari. nihil porrò tam inhumanum, tam immane, tam ferum: quàm committere, ut beneficio non dicam indignus, sed uictus esse uideare. Quæ cum ita sint: iam succumbam Laterensis isti tuæ orationi: in eo ipso, in quo nihil potest esse nimium: quoniam ita tu uis: nimium me gratum esse concedam: petamq; à uobis Iudices: ut eum beneficio complectamini: quem, qui reprehenderit, in eo reprehendit, quod gratum præter modum dicat esse. neq; enim ad negligendam meam gratiam debet ualere: quod dixit idem: uos nec nocentes, nec litigiosos esse: quominus me apud uos ualere oporteret. quasi uero in amicitia mea non hæc præsidia (siqua forte sunt in me) parata semper amicis esse maluerim: quàm necessaria. & enim ego de me tantum audeo dicere: amicitiam meã uoluptati pluribus quàm præsidio fuisse: meq; uehementer uitæ meæ pœniteret: si in mea familiaritate locus esset nemini nisi litigioso, aut nocenti. Sed hoc nescio quomodo frequenter in me congessisti: saneq; in eo creber fuisti:

te icirco

te icirco in locos causam coniicere noluisse: ne ego mea consuetudine aliquid de tensis misericordiæ causa dicerem: quod in alijs ædilibus ante fecissem. non nihil egisti hoc loco. nam mihi eripuisti ornamentum orationis meæ. deridebor si mentionem tensarũ fecero: cum tu id prædixeris. sine tensis autem quid potero dicere? hic etiã addidisti me icirco mea lege ex illo ambitu traxisse: ut miserabiliores epilogos possem dicere. non uobis uideor cum aliquo declamatore, non causa laboris, & fori disputare? Rhodi enim inquit non fui. me uult fuisse. sed fui inquit, putabam in Vacceis dicturum: bis in Bithynia. si locus habet reprehẽsionis ansam aliquam: nescio cur seueriorem Nicæam putes, quàm Rhodum. si spectanda causa est: & tu in Bithynia summa cum dignitate fuisti: & ego Rhodi non minore. Nam quod in eo me reprehendisti: quod nimium multos defenderim: utinam & tu, qui potes: & cæteri, qui defugiunt: uellent me labore hoc leuare. sed fit uestra diligentia: qui in causis ponderandis omnes ferè repudiatis: ut ad nos pleræq; confluant: qui miseris & laborantibus nihil negare possumus. admonuisti etiam, quod in Creta fuisses: dictum aliquid in petitione tua dici potuisse: me id perdidisse. uter igitur nostrum est cupidior dicti? ego ne? qui quod dici potuit, non dixerim? an tu? qui etiam ipse in te dixeris? te aiebas de tuis rebus gestis nullas literas misisse: quod mihi meæ, quas ad aliquem misissem, obfuissent. quas ego mihi obfuisse non intelligo: reipub. uideo prodesse potuisse. sed sunt hæc leuiora. illa uero grauiora, atq; magna: quod meum discessum, quẽ sæpe deflera ras: nunc quasi reprehendere, & subaccusare uoluisti. dixisti enim non auxilium mihi, sed me auxilio defuisse.

ego uero fateor mehercule quod uiderim mihi auxilium non deesse: iccirco me illi auxilio peperasse. quis enim status, quod discrimen, quae fuerit in repub. tempestas illa, quis nescit? tribunitius me terror, an consularis furor mouit? decertare mihi ferro magnum fuit cũ reliquijs eorum, quos ego florẽtes, atq; integros sine ferro uiceram? consules post hominum memoriã teterrimi, atq; turpissimi, sicut & illa principia, & hi recentes rerum exitus declarant: quorum alter exercitum perdidit: alter uendidit: emptis prouincijs à senatu, à republica, à bonis omnibus defecerant: qui exercitibus, qui armis, qui opibus plurimum poterant: cum quid sentirent, nesciretur: furialis illa uox nefarijs stupris, religiosis altaribus effeminata, secum et illos, et consules facere acerbissime personabat: egentes in locupletes, perditi in bonos, serui in dominos, armabantur: aderat mecum senatus, & quidem ueste mutata: quod pro me uno post hominum memoriam publico consilio susceptum est. sed recordare qui tum fuerint consulum nomine hostes: qui soli in hac urbe senatum senatui parere non siuerint: edictoq; suo non luctum patribus conscriptis, sed luctus indicia ademerint. aderat mecum cunctus equester ordo: quem quidem in concionibus saltator ille Catilinae consul proscriptionis denunciatione terrebat. at tota Italia conuenerat: cui quidem belli intestini & uastitatis metus inferebatur. hisce ego auxilijs studentibus, atq; incitatis uti me Laterensis potuisse confiteor: sed erat non iure, non legibus, non disceptando decertandũ. nam profecto, praesertim tam bona in causa, nunquã quo caeteri abundarunt, id mihi ipsum auxilium defuisset. armis fuit, armis inquam fuit dimicandũ. qui-

bus à seruis, atq; à seruorum ducibus cædem fieri senatus, & bonorum, reipublicæ exitiosum fuisset. uinci autem improbos à bonis, fateor fuisse præclarum: si finem eum uincendi uiderem. quem profecto non uidebam. ubi enim præsto fuisset mihi aut tam fortis consul: quàm L. Opimius? quàm C. Marius? quàm L. Flaccus? quibus ducibus improbos ciues respub. uicit armatis. aut si minus fortes: attamen tam iusti, quàm P. Mutius? qui arma, quæ priuatus P. Scipio sumpserat: ea Ty. Graccho interempto iure optimo sumpta esse defendit? Esset igitur pugnandum cum consulibus. nihil amplius dico: nisi illud: uictoriæ nostræ graues aduersarios paratos, interitus nullos ultores esse uidebam. hisce ego auxilijs salutis meæ si icirco defui: quia nolui dimicare: fatebor id quod uis: non mihi auxilium, sed me auxilio defuisse. sin autem quo maiora studia in me bonorũ fuerunt: hoc his magis consulendum, et parcendum putaui: tu id in me reprehẽdis: quod Q. Metello laudi datũ est: hodie'q; est: & semper erit maximæ gloriæ. quem, ut potes ex multis audire, qui tum affuerunt, inuictissimus uiris: constat bonus cessisse: nec fuisse dubium: quin contentione, & armis superior posset esse. ergo ille cum suum, non cum senatus factum defenderet: cum perseuerantiam sententiæ suæ, non salutem reipublicæ retinuisset: tamen ob illam, quod illud uoluntarium uulnus accepit: iustissimos omnium Metellorum & clarissimos triumphos gloriæ laude superauit: quod & illos ipsos improbissimos ciues interfici noluit: & ne quis bonus interiret in eadẽ cæde, prouidit. ego tantis periculis propositis, cum si uictus essem, interitus reipublicæ, si uicissem, infinita dimicatio pararetur: committerem, ut idem

perditor reipub. nominarer: qui seruator fuissem? mortem me timuisse dicis. ego uero ne immortalitatem quidem contra rempublicam accipiendam putarem: nedum emori cum pernicie reipub. uellem. nam qui pro repub. uitam reddiderunt (licet me desipere dicatis) nunquam mehercule eos mortem potius, quàm immortalitatem assequutos putaui. Ego uero si tum illorum impiorum ferro ac manu concidissem: in perpetuum Resp. ciuile præsidium salutis suæ perdidisset. quin etiam si me uis aliqua morbi, aut natura ipsa consumpsisset: tamen auxilia posteritatis essent imminuta: quod peremptum esset mea morte id exemplum: qualis futurus in me retinendo fuisset Senatus populusq; romanus. an si unquam in me uitæ cupiditas fuisset: ego mense decembri mei consulatus omnium parricidarum tela commossem? quæ si uiginti quiessem dies: in aliorum uigiliam consulum recidissent? Quamobrem si uitæ cupiditas contra rẽpub. est turpis: certe multo mortis cupiditas mea turpior fuisset cum pernicie ciuitatis. nam quod te in rep. liberũ esse gloriatus es: id ego & fateor: & lætor: & tibi etiã in hoc gratulor. quod me autẽ negasti: in eo neq; te, neq; quenquam diutius patiar errare. Nã si quis icirco aliquid de libertate mea diminutum putat: quod non ab omnibus eisdem: à quibus antea solitus sum dissentire: dissentiam. primum si bene de me meritis gratum me præbeo: non desino incurrere in crimen hominis nimium memoris, nimiumq; grati. sin autem sine ullo reipub. detrimento respicio etiam aliquando salutem tũ meam, tum meorum: certe nonmodo non sum reprehendendus: sed, etiam si ruere uellem: boni uiri me ut id ne facerem, rogarent. res uero ipsa publica si loqui posset:

ageret mecum, ut quoniam sibi seruissem semper: nunquam mihi: fructus autem ex sese nō ut oportuisset lætos & uberes, sed magna acerbitate permixtos tulissem: ut iam mihi seruirem: consulerem meis: se nonmodo satis habere à me: sed etiam uereri, ne parum mihi, pro eo, quod tum à me haberet: reddidisset. quid si horum ego nihil cogito? & idem sum in republica: qui fui semper: tamen ne libertatem requires meam? quam tu ponis in eo: si semper cum ijs, quibus cum aliquando contendimus: depugnemus. quod est longe secus. stare enim omnes debemus tanquam in orbe aliquo reipublicæ. qui quoniam uersetur: eam deligere partem debemus: ad quam nos illius utilitas, salusq; conuerterit. Ego autem Cn. Pompeium, non dico authorem, ducem, defensorem salutis meæ (nam hæc priuatim fortasse officiorum memoriam & gratiam quærunt) sed dico hoc, quod ad salutem reipub. pertinet: ego eum non tuear? quem oēs in repub. principem esse concedunt? ego C. Cæsaris laudibus desim? quas primum populi romani, nunc etiam senatus, cui me semper addixi: plurimis atq; amplissimis iudicijs uideam esse celebratas? tum Hercule me confitear non iudicium aliquod habuisse de reipub. utilitate: sed hominibus amicum, aut inimicum fuisse. an cum uideam nauem secundis uentis cursum tenentem suum? si non ea eum petat portum quem ego aliquando probaui: sed alium non minus tutum atq; tranquillum: cū tempestate pugnem periculose potius? quam illi, salute præsertim proposita obtemperem? & paream? ego uero hæc didici: hæc uidi: hæc scripta legi: hæc de sapientissimis & clarissimis uiris & in hac republica, & in alijs ciuitatibus monumenta nobis literæ prodiderunt:

non semper easdem sententias ab eisdem, sed quascunque reipub. status, inclinatio temporum, ratio concordiæ postularet: esse defendēdas. quod ego et facio Laterensis: et semper faciam: libertatemq;, quam in me requiris: quā ego neq; dimisi unquam: neq; dimittam: non in pertinacia, sed in quadam moderatione positam putabo. Nūc uenio ad illud extremum: quod dixisti: dum Plancij in me uerbis meritum extollerē: me arcem facere ex cloaca: lapidēq; è sepulchro uenerari pro deo: neq; enim mihi insidiarum periculum ullum, neq; mortis fuisse. cuius ego temporis rationem explicabo breui: neq; inuitus. nihil enim ex meis est temporibus: quod minus peruagatum: quódq; minus aut mea celebratione commemoratum sit: aut hominibus auditum, atq; notum. Ego enim Laterēsis ex illo incendio legum, senatus, iuris, bonorū omnium cædens cum mea domus ardore suo deflagrationem urbi, atq; Italiæ toti minaretur: nisi quieuissem: Siciliam petiui: animo quæ & ipsa erat mihi sicut domus una coniuncta: & obtinebatur à C. Virgilio: quo cum me uno uel maxime tum uetusta amicitia, tum mei fratris Collegia, tum respub. sociarat. uide nunc caliginem temporum illorum. cum ipsa penè insula mihi sese obuiam ferre uellet: prætor ille eiusdem Tribuni ple. concionibus, propter eandē reipub. causam sæpe uexatus, nihil amplius dico: nisi me in Siciliam uenire noluit. quid dicam? C. Virglio tali ciui, & uiro beniuolentiam in me, memoriam communium temporum, pietatem, humanitatem, fidem, defuisse? nihil uidelicet est eorum. sed quam tempestatem nos uobiscum non tulissemus: metuit ut eam ipse non posset opibus suis sustinere. tum consilio repente mutato, iter à Vibone Brundusiū

terra petere contendi: nam maritimos cursus præcludebat hyemis magnitudo. cum omnia illa municipia, quæ sunt à Vibone Brundusium: in fide mea Iud. essent: tunc iter tutum multis minitantibus magno cum suo metu præstiterunt. Brundusium ueni: uel potius ad mœnia accessi: urbem unam mihi amicissimam declinaui: quæ se uel potius excindi quàm è suo complexu ut eriperer, facile pateretur. In hortos me M. Lenij Flacci contuli: cui cum omnis metus, publicatio bonorum, exiliũ, mors proponeretur: hæc perpeti, si acciderent, maluit: quàm custodiam mei capitis dimittere. Huius ego, & parentis eius prudentissimi, atq; optimi senis, et utriusq; filiorum manibus in naui tuta ac fideli collocatus, eorumq; preces, & uota de meo reditu exaudiens, Dyrrhachium, quod erat in fide mea: petere contendi. quo cum uenissem: cognoui id, quod audieram: refertam esse Græciam sceleratissimorum hominum ac nefariorum: quorum impium ferrum, ignesq; pestiferos meus ille consulatus è manibus extorserat. qui antequam de meo aduentu audire potuissent: cum tum abessent: aliquorũ dierum uiam in Macedoniam ad Planciumq; perrexi. Hic uero simulatq; me mare transisse cognouit: audi, audi, atq; attende Laterensis: ut scias quid ego Plancio debeam: confiteareq; aliquando quod faciam, me & grate & pie facere: huic quæ pro salute mea fecerit: si minus profutura sint: obesse certe non oportere. nam simulac me Dyrrhachium attigisse audiuit: statim ad me lictoribus dimissis, insignibus abiectis, ueste mutata profectus est. O' acerbam mihi Iud. memoriam temporis illius, & loci: cum hic in me incidit: complexus est: conspersitq; lachrymis: nec loqui præ mœrore potuit: O'

rem cum auditu crudelem: tum uisu nefariam: O' reliquas omnes dies noctesq; eas quibus iste à me non recedens Thessalonicam me in quæstoriumq; perduxit. hic ego nunc de prætore Macedoniæ nihil dicam amplius: nisi eum & ciuem optimum semper, & mihi amicum fuisse. sed eadem timuisse: quæ cæteros. Cn. Plancium fuisse unum: non qui minus timeret: sed, si acciderent ea, quæ timerentur: mecum ea subire & perpeti uellet. Qui, cum ad me L. Tubero meus necessarius, qui fratri meo legatus fuisset: decedens ex Asia uenisset: easq; insidias, quas mihi paratas ab exulibus coniuratis audierat: animo amicissimo detulisset: in Asiá me ire propter eius prouinciæ metum, & cum meo fratre necessitudinem comparantem non est passus. ui me inquam Plancius, & complexu suo retinuit: multosq; menses à capite meo non discessit: abiecta Quæstoria persona, comitisq; sumpta. O' excubias tuas Cn. Planci miseras: O' flebiles uigilias: O' noctes acerbas: O' custodiam etiam mei capitis infelicem: siquidem ego tibi uiuus non prosim: qui fortasse mortuus profuissem. memini enim, memini: neq; unquam obliuiscar noctis illius: cum tibi uigilanti, assidenti, mœrenti, uana quædam miser atq; inania falsa spe inductus pollicebar: me si essem in patriam restitutus: præsentem tibi gratiam relaturum. sin autem uitam mihi sors ademisset: aut uis aliqua maior reditum peremisset: hos, hos, quos enim ego tum alios animo intuebar? omnia tibi illorum laborum præmia pro me persoluturos. quid me aspectas? quid mea promissa repetis? quid meam fidem imploras? nihil tibi ego tum de meis opibus pollicebar: sed horum erga me beniuolentiam promittebam: hos pro me lugere, hos gemere, hos

decertare

decertare pro meo capite uel uitæ periculo uelle uidebã: de eorum desiderio, luctu, querelis quotidie aliquid tecum simul audiebam. nunc timeo ne nihil tibi præter lachrymas queam reddere: quas tu in meis acerbitatibus plurimas effudisti. qd enim possum aliud nisi mœrere? nisi flere? nisi te cum mea salute complecti? salutem tibi ijdem dare possunt: qui mihi reddiderunt. huc exurge tamen quæso: retinebo: & complectar: nec me solũ deprecatorem fortunarum tuarum, sed comitem sociumq; profitebor. atq; (ut spero) nemo erit tã crudeli animo, tamq; inhumano, nec tam immemor meorum non dicam in bonos meritorum, sed bonorum in me: quia à me mei seruatorem capitis diuellat: ac distrahat. non ego meis ornatum beneficijs à uobis deprecor Iudices: sed custodem salutis meæ: non opibus contendo, non authoritate, non gratia: sed precibus, sed lachrymis, sed misericordia. mecum uos simul miserrimus & optimus obtestatur parens: & pro uno filio duo patres deprecamur. nolite Iud. per uos, per fortunas uestras, per liberos, inimicis meis, his præsertim quos ego pro uestra salute suscepi: dare lætitiam, gloriantibus uos iam oblitos mei: salutisq; eius, à quo mea salus conseruata est: hostes extitisse: nolite animum meum debilitare tum luctu, tum etiam metu commutatæ uestræ uoluntatis erga me: sinite me, quod uobis fretus huic sæpe promisi: id à uobis ei persoluere. teq; C. Flaui oro: & obtestor: qui meorum consiliorũ in consulatu socius, periculorum particeps, rerum quas gessi adiutor fuisti: meq; nonmodo saluum semper, sed etiam ornatum florentemq; esse uoluisti: ut mihi per hos conserues eum: per quem me tibi, & his conseruatum uides. plura ne dicam, tuæ me etiã

lachrymæ impediunt: uestræq; iudices, nó solum meæ. quibus ego magno in metu meo, subito inducor in spem: uos eosdem in hoc conseruando futuros: qui fueritis in me. quoniam istis uestris lachrymis de illis recordor: quas pro me sæpe, & multum profudistis.

aa bb cc dd ee ff gg hh ii kk ll mm
nn oo pp qq rr ss tt uu xx yy zz
AA BB CC DD EE FF GG HH
II KK LL MM.
Omnes Quaterniones præter MM *sexternum.*

VENETIIS IN AEDIBVS ALDI, ET ANDREAE SOCERI, MENSE MAII M D XIX.

